ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1
VENDREDI
1er SEPTEMBRE
2000

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.981 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 19.981

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՎԵՑ ՆԱՒԵՐ ՊԻՏԻ ԳՆԷ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ

Թուրքիա բանակցութեան մէջ է Ֆրանսայի հետ, պատերազմական վեց նաւեր գնելու համար: Վեց Աւիսոներ են 1000 թոն տեղափոխող եւ որոնց նպատակն է պայքարիլ ծովուն տակ եւ վրան, ի նպաստ ծովածիներու հսկողութեան պաշտօններու:

Այս գնումը մաս կը կազմէ պաշտպանութեան մարզի համագործակցութեան համաձայնագրի մը, որ ստորագրուած է երկու երկիրներու միջեւ 2000 Յունուարին: Աւիսօ Ա. 69 այս նաւերը, շինուած լոռեան, կարգ մը բարեփոխումներու պիտի ենթարկուին, նախքան յանձնումը:

Թուրքիա արդէն Ֆրանսայէն գնած է գործածուած հինգ ականահալածներ, նեապոլի պատրաստուած եւ արդիականացուած եօք, Թուրքիոյ ծովային ուժին յանձնուած 1998-ին եւ 1999-ին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ փապուղիին մէջ աննախընթաց արկած մը պատահեցաւ Օգոստոս 30-ին, ժամը 13.30-ին, թիւ 12 գիծին վրայ, երբ կառախումբը Նոթր – տամ – տը – Լորէթի կայարանը կը մտնէր: Բոլորովին անհասկնալի պատճառներով առաջին վագոնը գիծէն ելած է եւ պառկած ձախ ուղիին վրայ, առանց սակայն հետը քաշելու միւս վագոնները: Հրաշքով կարելի եղած է առաջքն առնել դիմացէն եկող կառախումբին հետ բախումի մը: 24 թեթեւ վիրաւորներ կան, բայց, խուճապը մեծ եղած է: Քննութիւն բացուած է պատճառները յայտնաբերելու համար: Զանազան վարկածներ կան: Օգոստոս 31-ին ալ, գիծը մասնակի միայն կը բանէր:

ԽՍՐԱՅԷԼԱՑԻ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ երիտասարդ Լիբանանցի մը վիրաւորած են ծովեզերեայ Նաքուրայի սահմանային կէտին վրայ: Իսրայէլ – Լիբանան սահմանագլուխին առջեւ գիւղին կէտն է Իսրայէլեան բանակին քաշուելէն ի վեր Հարաւային – Լիբանանէն:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ դաշնակցային արդարադատութիւնը յայտարարած է որ դատաւորն կը քաշէ ՓՔՔ-ի (արգիլուած Գերմանիոյ մէջ) ենթադրեալ նախկին ղեկավար մը՝ Ս. Հ., որ ամբաստանուած է ուրիշ մասնակից ահաբեկչական կազմակերպութեան մը: Գերմանիա ձերբակալուած կասկածելիներու անունը չի տար, ցորչափ չեն դատապարտուած:

ԹԱԹԱՐՍՏԱՆ որոշեց հրաժարիլ կիւրեղեան այբուբենէն եւ վերահաստատել թաթարերէնը լատինական այբուբենով:

ՃԷՔ ԼԱՆԿ, կրթական նախարարը, լիսէական կեանքի ազգային պատուիրակ նշանակած է Թոմա Ռոժէ անուն 24-ամեայ երիտասարդ մը: Ենթական 3 անգամ ձախողած է պաքալորէայէն, ապա հրաժարած կրկին ներկայանալէ, փորձած է իրաւագիտութեան «լափսաբիթէ» մը անցնիլ (Պաշօն անհրաժեշտ չէ), հոն ալ ձախողած է: Օրերս լոյս տեսած է «դատաւորներու պեթիցիէ» մը որու նիւթերը հայթայթած են նոյնինքն փրոֆէսորները: «Ֆիկարօ» (Օգոստոս 31) քանի մը նմոյշներ կը հրամցնէ: Օրինակ՝ «Միտրանի սենեկային վերածումը ուրախացուց

Լոմոն Ռոմանը», «Ժանն տ'Արք հերկիւլեսեան մահէն քիչ եօք», «Անրի Միլէր գլխաւորաբար իր սեռովը գրած է»: Կան նաեւ քանի մը հետաքրքրական յանձնարարութիւններ, ինչպէս՝ «Արգիլուած է գոլէժէն դուրս ելլել մտնելէ առաջ», «արտաքսման պարագային, աշակերտը կ'արտաքսուի»:

ԱԴՐԲԵՋԱՆՃԻ ՃԱՆՉՆԱՐ ԿԻՊՐՈՍԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ադրբեջանի Եւրոպայի Խորհուրդին անդամակցութեան զօրակցութիւն խնդրող նամակի մը առիթով Կիպրոսի հանրապետութեան նախագահ Կ. Գլերիտես գրած է Հ. Ալիեւի թէ եթէ իր երկիրը պաշտօնապէս ճանչնայ Կիպրոսի Հանրապետութիւնը, իրենք ալ խնդրուած նեցուկը կուտան Բաքուի: Այդ առաջարկը չարժման մղած է Թուրքիան որ Բաքուի թելադրած է նման քայլի չդիմել:

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Գուլիեւ ընդունելով Թուրքիոյ Բաքուի դեսպանը պահանջութիւն տուած է այդ մասին, ըսելով. – «Մեզի համար խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ որեւէ քայլ որ կը հակասէ եղբայր Թուրքիոյ քաղաքականութեան. Թուրքիոյ որ մեզի նեցուկ է մեր բոլոր հարցերուն մէջ, գլխաւորաբար Հայաստանի հետ մեր հակամարտութեան: Ադրբեջան չի ճանչնար եւ պիտի չճանչնայ Կիպրոսի յունական հատուածը»:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE COURRIER INTERNATIONAL»
(30 août / 6 septembre)

ՇՈԱՆ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթաթերթին նամականիի բաժնին մէջ երկու չահեկան նամակներ կան, որոնք կապ ունին Նորման Ֆինքըլշթայնի լոյս ընծայած հատորին մէջ արծարծուած հարցերուն հետ («Ողջակէզի ճարտարարուեստը», տես՝ Բ. եւ Գ. էջ):

Առաջին նամակին հեղինակը՝ Քրիշթիան Քէշմար շնորհաւորելէ ետք Ֆինքըլշթայնի տեսակէտը, կ'ըսէ. – «Ֆինքըլշթայնի դատումը տրամաբանական է եւ այդ առումով յատկապէս տեղին է մատնանշումը թէ Ցիկաններ, Սլաւներ, քաղաքական ընդդիմադիրներ, եւ այլն որոնք զոհեր են ողջակէզին Հրեաներու նման, հատուցումի պէտք է արժանանան: Կը յիշուի իսրայէլացի պատմաբաններու վարդապետական ամօթալի վիճարկումը Թուրքերու կողմէ Հայերու ցեղասպանութեան որակումին վերաբերեալ, լռելեայն բսել ուզելով որ Հրեայի մը կեանքը Հայերու կամ ուրիշներու կեանքէն աւելի կ'արժէ. փաշիզմէ»:

Երկրորդ նամակին հեղինակը՝ Արնոլտ Մուլինիէ նոյն մօտեցումն ունի: Ցաւով կը նկատէ որ Միացեալ – Նահանգներու մէջ համալսարանական հոսանք մը կայ ըստ որուն միայն հրէական ցեղասպանութիւն մը կայ, ուրեմն միայն Հրեաները կրնան հատուցում ուզել: Բոլորովին համաձայն Ֆինքըլշթայնի հետ, նամակագիրը կը խորհի որ նման դիրք մը կրնայ միայն ծառայել հրահրելու հակասեմականութիւնը: Կ'ըսէ նոյնիսկ թէ եբրայերէն Շոա բառը «Ջարդ», «աղէտ», «ողջակէզ» կը նշանակէ եւ միայն կենդանիներու զոհաբերման կը վերաբերի: Միամտութիւնն ունիմ մտածելու կ'ըսէ, որ զօրակցութիւն մը պէտք է ըլլայ զոհէ զոհ եւ չի կրնար, պէտք չէ ըլլայ աղէտի

նուիրապետականացում մը: Հատուցում եղա՞ւ Հայերու ցեղասպանութեան զոհերուն համար...»:

Ու կը թուէ այլ ցեղասպանութիւններ՝ Ռուանտա, Պոսնիա, Գամպոճ, Սապրա եւ Շաթիլա...:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՀ ՎԻԼԻԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

Օգոստոս 19-ին 64 տարեկանին մահացած է ֆիզիք – մաթեմաթիկական գիտութեան տոքթոր – փրոֆէսոր Վ. Յարութիւնեան որ կարեւոր վաստակի տէր էր լազերային ֆիզիքի եւ թէքնիքի հիմնումի եւ զարգացման գործին մէջ: Աւարտած էր Մոսկուայի համալսարանին ֆիզիքի բաժինը: Տարի մը ետք, 1960-ին աշխատանքի անցած էր Երեւանի ֆիզիքի հիմնարկին մէջ: Վարած է գիտական ճիւղերու զանազան ամպիոններ, հիմնարկներ: 1990 – 1991-ին եղած է նախագահը բարձրագոյն կրթութեան եւ գիտութեան Պետական Կոմիտէին. նոյն շրջանին հիմնադրուած է Հայաստանի ամերիկեան համալսարանը որուն ղեկավարութեան ինք ալ մաս կազմած է:

Հեղինակն է աւելի քան 250 գիտական աշխատանքի: Կարեւոր ներդրում ունեցած է երիտասարդ գիտնականներու, պատրաստութեան գործին: Իր աշխատութիւնները միջազգային ուշադրութեան արժանացած ըլլալով, ան պարգեւատրուած էր արտասահմանեան մետալներով եւ կոչումներով:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 30 / 31)

ՊԱՅԹՈՒՄ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՏԱՆ ՄԷՋ

Օգոստոս 29-ին, կէս գիշերուան մօտ պայթում մը տեղի ունեցած է Երեւանի Զրաշատ փողոցին թիւ 49 տան մէջ որ կը պատկանի զինուորական դատախազ Գագիկ Ջհանգիրեանի: Մարդկային վնաս արձանագրուած չէ, պայթումը շատ զօրաւոր ըլլալով:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԵԼՈՅԹ ՈՒՆԵՑԱԾ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ

ՄԱԿ-ի կազմակերպած կրօնական առաջնորդներու հազարամեակի խաղաղութեան ժողովին որ տեղի կ'ունենայ ՄԱԿ-ի Նիւ – Եորքի կեդրոնատեղիին մէջ, հանդիսաւոր բացումը կատարուած է Օգոստոս 28-ին: Ցիսուն կրօնքներու ներկայացուցիչներուն կարգին իր օրհնութիւնը տուած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ալ: Ցետոյ, յաջորդ օրը Գարեգին Բ. ելոյթով հանդէս եկած է ուրիշ կրօնապետերու կարգին, «Դէպի ներողամտութիւն եւ հաշտութիւն» նիւթով:

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄԵԿՆԻ ՍԻՏՆԷՅ

Հայաստանի ողիմպիական պատուիրակութեան առաջին խումբը կը մեկնի Սեպտեմբեր 4-ին: Իսկ մարզիկներն ու մարզիչները կը սկսին մեկնիլ Սեպտեմբեր 8-ին, ըստ իրենց հանդէս գալու ժամանակացոյցին:

ՄԱՐԶԱԴԱՇՏԸ ԿԸ ՆՈՐՈԳՈՒԻ

Հայաստանի հանրապետական մարզադաշտը որ նորոգութեան մէջ է եւ այսուհետեւ պիտի կրէ Վազգէն Սարգսեանի անունը, կը նախատեսուի որ պատրաստ կ'ըլլայ Հոկտեմբեր 7-ի Հայաստան – Ուկրանիա մրցումին: Օգոստոս 30-ին հոն այցելած է վարչապետ Ա. Մարգարեան, երաշխաւորելով կառավարութեան աջակցութիւնը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ.Մ.Ը.Մ. – ՖՐԱՆՍԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ Aix en Provence ՄԷԿ ՇԱԲԹՈՒԱՆ ՎԱՐԺԸՆԹԱՑԻ ՀԱՄԱՐ

Երկուշաբթի, Օգոստոս 28-էն ի վեր Հ.Մ.Ը.Մ. – Ֆրանսի 15-էն 17 տարեկանի միջեւ պատանիներու խումբը կը գտնուի Էքս – ան – Փրովանս Պր. Ալպէր Արսլանեան պատակնող Տոմէն տը Թուրնոն, մէկ շաբթուան վարժընթաց (սթաժ) մը կատարելու համար Միշէլ Հիտալկոյի թելադրանքներուն հետեւող արհեստավարժ դաստիարակներու կողմէ:

Պատանիները քաջալերելու համար, Միութեան Վարչութեան կողմէ առնուած այս քայլը, ի հարկէ մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է երիտասարդ մարզիկներուն մօտ, որոնք ուշի ուշով կը հետեւին փորձերուն շատ ուրախ մթնոլորտի մը մէջ:

Այս վարժընթացին կը մասնակցին 17 պատանիներ եւ 3 պատասխանատուներ: Վերադարձը նախատեսուած է Շաբաթ, Սեպտեմբեր 2-ի երեկոյեան:

Շ. Ո.

75-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւնը սրտագին կը շնորհաւորէ «ՅԱՌԱՋ» օրաթերթը, անոր հիմնադրութեան 75-ամեակին առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»ը արժանի է գնահատանքի իր ազգօգուտ ու մշակութանուէր աշխատանքին համար որ տասնամեակներէ ի վեր կը տանի անոր տարբեր խմբագրական կազմերը, իրենց գործակիցներուն հետ, յօգուտ հայապահպանման, հայ մշակոյթին ու արուեստին եւ հայ լեզուին:

«ՅԱՌԱՋ»ի 75-ամեակի առթիւ կ'արժէ շնորհաւորել այս վաստակաշատ կառոյցին խմբագրապետուհին, Տիկին Արփիկ ՄԻՍԱՔԵԱՆը իր պատուաբեր, հայանպաստ իրականացումներուն համար:

Բարեհաճեցէք ընդունիլ ՍԴՀԿ-ի Ֆրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմնի եւ մասնաճիւղերուն շնորհաւորութիւնները եւ յարգանացս խորին հաւաստիքը:

ՍԴՀԿ-ի
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԻ
ՎԱՐԻՉ ՄԱՐՄԻՆ

Փարիզ, Օգոստոս 30, 2000

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՉԷ ՈՐ...

Ամէն անգամ որ ուղղագրութեան հարցը հրապարակագրական, բանաւոր կամ գրաւոր վիճաբանումի նիւթ կ'ըլլայ, մարդ կը տարուի պարտադրուած սխալին փարած մնալու հայաստանեան մոլութեան զուգահեռներ փնտռելու։ Եղա՞ծ են, կա՞ն արդեօք սխալապաշտութեան նման այլ օրինակներ, տարբեր ժողովուրդներու մօտ։ Ուրիշներ ալ ունեցա՞ծ են անձնական շատ թէական շահերու սիրոյն եւ ազխտութեան «պատկառելի» դրամագլուխի մը շնորհիւ, ներկայ եւ յետագայ սերունդները մատնող գերութեան դատապարտողներ։

Նման հետաքրքրութեան մը ամէնէն դիւրին պատասխանը կ'ըլլայ Ազրպէյճանի օրինակը։ Ինչպէս սեփական այբուբենէ զուրկ այլ ժողովուրդներ, Ազրպէյճանցիներն ալ բաժնած են գիրի աշխարհը քաղաքականին ենթարկելու նսեմացնող ճակատագիրը. գրած են արաբատառ, յետոյ խորհրդային շրջանին առած են, աւելի ճիշդը պարտադրուած են առնել կիւրեղեան այբուբենը։ Սակայն, Հայաստանի համար ամօթալի անկախացարձով մը, այսօր անցած են լատինատառ գրելաձեւին. բացայայտ է որ հոս եւս երկրին քաղաքական հաշիւներն են ուղեցոյցը, բայց գոնէ ընտրութիւնը ունի տրամաբանական հիմ. բան մը, նոյնիսկ որմէ զուրկ են սովետագրութեան հայաստանեան երկրպագուները։ Եւ մինչ այս վերջինները օրէ օր կ'արմատանան իրենց կեցուածքին մէջ, հակառակ առողջ ձայներու ղանղաղ, բայց ստոյգ բազմացումին, Ազրպէյճանցիները գէշ – աղէկ կը ճգնին թօթափել խորհրդային կապանքներու այս օղակը. ոչ մէկ կասկած որ անոնց յաջորդ սերունդը աւելի յաջողութեամբ պիտի գործածէ «նոր» այբուբենը, տարուէ տարի հարթելով դժուարութիւնները։ Ու ժամանակ մը ետք, սովետագրութիւնը անոնց պատմութեան էջերուն բնակիչներէն մէկը պիտի ըլլայ միայն։ Մինչ, հաւանօրէն, Հայաստանի բարձրագոյն պատասխանատուներէն շարունակեն հնչել թալիպանական աղաղակներ։ Այլ հեռանկար կարելի՞ է երեւակայել, երբ «մտաւորական» ասպարէզը այս վերջիններէն տիրապետուած է, իսկ քաղաքական երէկուան ու այսօրուան հեղինակութիւնները, պարզ է որ չեն իսկ մտածած սեփականաշնորհումներու ծրագրին մէջ առնել ուղղագրութիւնը։ Զէ՞ որ ան ոչ մէկ պետաճէլի բան մը կը բերէ. իսկ յետագայ սերունդներու առողջութեան նրման մտահոգութիւն, ներկայի չափանիշերով՝ անմատչելի պերճանք է...։

Ուղղագրութեան մարզին մէջ փոփոխութիւններու նիւթով բանավէճ մը այս օրերուն լուրջ փոթորիկ ստեղծած է գերման գիրի աշխարհին մէջ ալ։ Հոն լման ուղղագրութեան, կամ այբուբենի փոփոխութեան հարց չկայ, անշուշտ, այլ՝ պարզապէս, բարդ նկատուած քանի մը գրելաձեւ պարզացնելու մտադրութիւն։ Եւ բաւ որ դասականէն այսքան մը հեռաւորութիւն անգամ պառակտած է ամբողջ երկիրը։

Գերմանիոյ մամուլի մեծագոյն անուններէն «Ֆրանքֆուրթըր ալկէմայնէ ցայթունկ»ը հանգամանք մը հրատարակած է ուղղագրութեան բարեփոխումներուն դէմ, զանոնք տարի մը կիրարկելէ ետք։ Առաջին բուռմը այն է որ 1999 Օգոստոս 1-էն երբ սկսած են այդ կիրարկումին, որպէսզի յարգած ըլլան պաշտօնական նոր կանոնները, ստեղծուած է խառնիճաղանճ մը. փոխանակ նոր ուղղագրութեան մը, բազմատեսակ գրելաձեւ մը երեւան եկած է։ Եւ խմբագիրը քաջութիւնը ունի խոստովանելու որ փորձին արդիւնքը ձախողութիւն մը եղած է։

Հայաստանի պարագային հետ առաջին եւ հիմնական զուգահեռը կը նշուի երբ կ'ըսուի թէ ուղղագրութեան բարեփոխումը քաղաքական նախաձեռնութիւն էր։ Կը յաջորդէ նոյնքան հաստակաց հանգամանքի մը նշումը թէ ուղղագրութիւնը հրովարտակով չի սահմանուիր։ Հանգամանքը կ'աւելցնէ թէ 1995-ի հրովարտակը միայն ծառայած է լեզուին մէջ խոր խառնաշփոթի մը որով վերջ դրած է գրութենական միութիւնը։

Որպէս հակադրութեան յաւելեալ յենակէտ, թերթը կ'առարկէ թէ վարչարարական այդ որոշումը որով գործադրութեան դրուած են բարեփոխումի կանոնները, ժողովրդավարութեան սկզբունքը յարգած չէ։ Ուշադրութեան կը յանձնուի նաեւ որոշ լեզուաբաններու եւ մանկավարժներու իրապաշտութենէ հեռու կեցուածքը որով ձեռնարկած են փոփոխութիւն մտցնելու լեզուի մը մէջ որ առոր ոչ մէկ հարկը կը զգայ։ «Գրաւոր լեզուն պատմութիւն մը ունի եւ մշտական զարգացում կ'արձանագրէ։ Ան կը զարգանայ գործածութեամբ, կիրարկութեամբ» կ'ազդարարէ թերթին հանգամանքը։

Ինչ որ տարբերութեան կարեւոր միջոց մը կը ձգէ գերմանական ու հայաստանեան պարագաներուն միջեւ, դասականէն չեղելու հրահանգին դէմ կազմուած ճակատներն են։ Հայաստանի մէջ տակաւին ճակատի մասին կարելի է խօսիլ միայն յետադիմական հատուածին առընչութեամբ։ Միւսները անհատներու խումբ մը միայն կը ներկայացնեն։ Իսկ Գերմանիոյ մէջ դասականը պահելու կողմնակիցներուն մաս կը կազմեն հեղինակաւոր բառարաններ, գրագէտներ, մամուլի անուններ։ Այս տարբերութիւնը քաղաքակրթութեան լայն միջոց մը չի՞ սահմաներ Գերմանիոյ եւ Հայաստանի միջեւ։ Տարբերութիւններու նման մտանանշում ա՛լ աւելի կը շեշտէ մանաւանդ Սփիւռքէն Հայաստանի յետադիմական ճակատին յարողներու «որակ»ը։ Քիչ չէր ու չէ թիւը անոնց որոնք ամենայն յօժարութեամբ, նոյնիսկ խանդավառութեամբ սուրացին քանդումին տանող ճամբէն, հաւատացած թուելով թէ յաւերժութիւնը «Հայաստանեան»ին ուղղութեան մըրայ կը գտնուի։ Ու միամիտ այդ փութկոտութեան մէջ, փոխանակ դատ մը պաշտպանելու, բծուեցան անձնականին փայփայումին։ Կ'արժէ այսօր հարց տալ անոնց թէ ինչո՛վ կը բացատրեն այդ փայփայումին բացակայութիւնը։ ԸՍփիւռքի ո՞ր գրողը երազած ռանդուածային ընդունելութեան արժանացած է հոն, իր հատորը կամ հատորները սովետագրութեամբ հրատարակելու կորանքին որպէս փոխարինութիւն. կամ ո՞ր թերթը կրնայ պնդել թէ նոյն գիջումը իրեն ընթերցողներու լուրջ տոկոս ապահոված է, եթէ միջուկին մտահոգութիւնը չկայ։

«Բաղաճակաճ ճամբաճերով ուղղագրութիճ կաճոճակարգելու փորձը շատ սուղ վճարելի բաճ է» կ'ըսէ Գերմանացիներուն հանգամանքը։ Փաստերէն մէկը այն է որ նոր բառարաններէն ոչ մէկը միւսին կը նմանի։ Եզրակացութիւնը միայն մէկն է. «պէտք է աճյապաղ փրկուիլ այդ ձախող քաղաքակաճութենէն»։

«Ֆրանքֆուրթըր ալկէմայնէ ցայթունկ»ը իր լեզուին ուղղագրութեան քանի մը կանոնին փոփոխութեան մէջ իսկ կը նշմարէ «մշակոյթիճ ու գիրիճ հիմճակաճ ճուաճումճերէճ մէկուճ՝ ուղղագրութեաճ միութեաճ ուղղուած սպառճալիքը»։ Որպէսզի իրականութիւն չդառնայ ան, մանաւանդ երբ Գերմանացիներուն 68%-ը կը պահանջէ բարեփոխումներու ջնջումը եւ հարցախոյզի մը պատասխանողներու 75%-ը կ'ըսէ թէ սորվէտ մը իսկ չէ փոխած իր գրելաձեւէն, թերթը կը յայտարարէ որ տարուան մը փորձէն ետք, 2000 Օգոստոս 1-էն վերադարձած է ուղղագրութեան նախկին կանոններուն։

Ի՞նչ կը մտածեն արդեօք (եթէ կը մտածեն) այս երեւոյթին դէմ Հայաստանի թալիպանները։ Ի՞նչ պիտի մտածէին յատկապէս փոփոխութեան ընդդիմադիր Գերմանացիները, եթէ տեղեակ ըլլային «երեքհազարամեայ մշակոյթ»ի տիրութեան յաւակնող ժողովուրդի մը մէկ թեւին երգով ու պարով այլասերումի այս երեւոյթին մասին։ Հայաստանը մշակոյթի սպանդանոցի մը բնոյթը պիտի շառնէ՞ր անոնց աչքին։

Թէեւ, Գերմանացիները քանի մը համակարգիչի, փոշեկուլ գործիքի ու բուռ մը տոլարի փոխարէն ժամանցումի ենթակայ գերմանական հատորներուն Երեւանէն իրենց վերադարձի օրէն ի վեր անվրէպ արժեւորումը պէտք է ըրած ըլլան հայաստանեան այդ բնագաւառին...։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓՈՒՇԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԹԷ ՄՈՌԱՆԱՅՑԵՄ ԶՔԵԶ, ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ա.

Զուարթամիտ ու չէն երիտասարդ մըն է տէր հայրը, տակաւին չմոռցած՝ նըւաղախումբի մէջ թմբկահարի՝ ոչ այնքան հեռաւոր իր անցեալը։ Մինչեւ ձեռնադրութեան օրն իսկ վանքին մէջ կը կատարէր չարժավարի պարտականութիւնները։

Այն օրը երկինքը կարծես երեսիդ բացուած փուռի երախը ըլլար։ Ոչ իսկ ճանճի բզզիւն կը լսուի հալած կապար օդին մէջ։

– Ծօ՛ Հրաչ, ծովեզերք չերթա՞նք, – ուսիս կը զարնէ տէր պապան։

– Ինչպէ՞ս, ե՞րբ... Այս տաքուն ճամբա՞յ կ'ելլուի։ Կէսօրն անցաւ արդէն։

– Հոգ մի՛ ըներ. ինքնաշարժին մէջ օդի բարեխառնիչ կայ։

– Ինչե՞ր կը խօսիս, տէր պապա, ո՞ր ինքնաշարժի։

– Ծօ պատրիարքին կառքով պիտի երթանք։

– Ո՞վ կ'արտօնէ մեզի։

Պատասխանի փոխարէն տէր հայրը ափ կ'առնէ Աւագ Թարգմանին դուռը։ Հողաթափի քսուըտուքը կը լսուի, բացուող փեղկին ճռինչը, եւ տարեց վարդապետը յետմիջօրէի քունը դլուխը՝ քովլի պատուհանէն հարցականօրէն կը նայի երիտասարդ քահանային.

– Խէ՞ր է, տէր Գաբրիէլ։

– Զեռնադրուելէս ի վեր կառատունը ոտք չեմ կոխած։ Այս առտու պատահաբար մտայ եւ ի՛նչ տեսնեմ, – չարաղուշակ հանդարտութեամբ կը սկսի վերջինը. – Պատրիարքի կառքին վառելիքը սպառած է։ Ըսել է. ես չկամ, մէկը հոգ չի տանիր։

Վարդապետին խնձոր այտերը հակիթի պէս կը ճերմկին.

– Մի՛ ըսեր, տէր պապա։ Պատրիարքը վաղը առտու օդակայան պիտի երթայ։ Ի՛նչ կ'ըլլաս, ա՛ռ բանալին...

– Կատա՞կ կ'ընես, հայր սուրբ, հիմա՞կ ալ դրաղիմ ձեր կառքերով։

– Հաճիս, բարեկամի պէս կը խնդրեմ...

– Երեսս միւռոնով օծուած՝ շօֆէօրութի՞ւն ընեմ քեզի։

– Ոտքդ պագնեմ, տէր պապա, Պատրիարքը գիտնայ կառքը պատրաստ չէ՝ կոտր - կոտր պիտի ընէ զիս։

– Ինծի նայէ, ձեռքէս գար՝ պիտի օգնէի... սակայն այսօր երթալիք տեղ մը ունիմ քիչիկ վերջ։ Մնաս բարով...

– Կեցի՛ր, կեցի՛ր, բանալին առ քեզի, կառքո՛վ գնա ուր երթալիք տեղդ։ Ճամբուդ վրայ ալ վառելիքը... Կ'ըլլա՞յ։ Ա՛ռ սա հարիւրնոցը։

. .

Երբ Միջերկրականի՝ աչք սփռող կապոյտ երիզը ծաւալեցաւ հորիզոնին, տէր պապան հառաչեց.

– Շա՛տ անոյշ լեզու ունի ծերուկը, տեսա՞ր, ի՛նչ արագ համոզեց զիս...

Եւ դառնալով ետեւը նստած զաւակներուն.

– Հատէ տղաք, ձմերուկը ամո՛ւր բռնեցէք, որ վար չգլորի...

Բ.

Ազնիւ ու պարտաճանաչ մարդ էր հայր սուրբը։ Զէր թերանար Աւագ Թարգմանի իր պաշտօնին մէջ, հակառակ... երկրին լեզուն չգիտնալուն։

Օր մը վանքին առջեւէն անցնող խարտեաշի օրիորդ մը հարցումով մը կը դիմէ իրեն։

Խեղճ մարդը միայն Դաւիթ անունը կը հասկնայ։

– Դաւիթ սրբազա՞նը կ'ուզէք։ Ի՞նչ գործով։ Ժամադրութիւն առա՞ծ էք հետը։

Դիմացինը նախադասութիւն մը եւս կը գլտորէ։

– Զէ, աղջիկս, առանց ժամադրութեան անկարելի է. սրբազանը միշտ զբաղած է. օրական հազար ու մէկ գործ կը պայթի գլխուն. պատարագ ըրէ, դաս տուր, ի՛նչ գիտնամ. դեսպանի մը քով գացի, թէյի գնա... Կեցի՛ր, մէյմը հեռաձայնով տեսնեմ. հո՞ս է։

Երիտասարդ կինը բան մը եւս կ'ըսէ, եւ այս անգամ անհամբերութիւնը կը կարդացուի ձայնին մէջ։

– Պարոն Հրաչ, – կը կանչէ զիս հեռուէն Աւագ Թարգմանը, – կրնա՞ս հասկնալ սա փիճին ուզածը։

Կը մօտենամ։ Սիոնի դուստրը ինծի կը դարձնէ իր ջինջ աչքերը եւ կը հարցնէ.

– Դաւիթ Թագաւորին գերեզմանը ինչպէ՞ս կ'երթցուի։

ԵՆՈՎՔ ԼԱՅՃԵԱՆ

«ՈՂՋԱԿԷԶԻ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԸ»

Նորման Ֆինքլշթայն հեղինակն է վերջերս լոյս տեսած այն հատորին որ խորագրուած է «Ողջակէզին ճարտարարուեստը». պատմաբանը, ինչպէս գրուեցաւ արդէն, բուռն հակադդեցութիւններու թիրախ է իր հատորով որ Ողջակէզը շահարկելու ամբաստանութիւնը կ'ուղղէ հրէական կազմակերպութիւններու։ Պատասխանելու համար այս վերջիններուն կողմէ իրեն ուղղուած սլաքներուն, քննադատութիւններուն, Գերմանիոյ «Զիւտոյչէ ցայթունկ»ին մէջ ծաւալուն յօդուած մը ստորագրած է, բացատրելով իր տեսակէտը։ Յօդուածը թարգմանաբար արտատպուած է «Գուռիէ էնթէրնասիոնալ»ի մէջ (Օգոստոս 24 – 30)։

Ն. Ֆինքլշթայն կ'ըսէ թէ իր վերջին հատորը որպէս նիւթ ունի Ողջակէզին ճարտարարուեստականացումի երեւոյթը։ Կը կրկնէ թէ հրեայ ընտրանիները, գործակցութեամբ ամերիկեան կառավարութեան, կը շահագործեն միլիոնաւոր Հրեաներու Բ. աշխարհամարտին ապրած տառապանքը. շահագործում որ կ'ըլլայ իշխանութեան եւ դրամի սիրոյն։ Անմիջապէս կ'աւելցնէ թէ հրեայ մարտիրոսին շահագործումով այդ ճարտարարուեստը զարկ կուտայ ներկայի հակասեմականութեան եւ ժխտողներու ջաղացքին ջուր կը լեցնէ։

Գիրքը երեք գլուխ ունի. առաջինը կը պրպտէ նոյն ճարտարարուեստին ծագումը։ Յետպատերազմեան շրջանին ամերիկայի Հրեաներու առաջնորդները հաճելի թուելու համար ամերիկեան կառավարութեան, կը մերժեն Ողջակէզին թեմայով ճառերը։ Սակայն, 1967-ի վեցօրեայ պատերազմէն ետք Իսրայէլ կը վերածուի ԱՄՆ-ու զօրակից երկրի մը։ Եւ հրեայ ընտրանին կը յարի իսրայէլեան դատին։ Միջանկեալ օղակը կ'ըլլան ամերիկեան կառավարութեան ու Մերձաւոր – Արեւելքի անոր ռազմավարական խաղաքարտին։

Երկրորդ գլուխը յատկացուած է Ողջակիզումի գաղափարաբանութեան մէջ տեղ գտած վարդապետութիւններու քննադատական վերլուծումին։ Այդ գաղափարաբանութեամբ առաջին բուռմը այն է որ Ողջակէզը իր տեսակին մէջ առանձին պարագայ մըն է եւ թէ ան զգացմունքէտը կը հանդիսանայ անտրամաբանական եւ յաւերժական ատելութեան զոր Հրեաներու դէմ կը սնուցանեն ոչ Հրեաները։

Այս երկրորդ կէտը կը բացատրէ Բ. աշխարհամարտին Հրեաներու տարագրութիւնը եւ սպանութիւնները։ Միշտ կը մշակուի այն գաղափարը թէ ամբողջ աշխարհ դէմ է Հրեաներուն, կ'ուզէ զանոնք անյայտացնել, եւ այլն։ Ն. Ֆինքլշթայն կ'ըսէ թէ «Ողջակէզ»ի վարդապետութիւնը մեծ ազդեցութիւն կը ծաւալէ համալսարանական շրջանակներու մէջ. կը յիշէ նիւթին ծանօթ մասնագէտ Կ. Լեւին, մէկ գիրքը ուր ջանք չէ խնայուած պնդելու համար թէ ցիկանները չեն տառապած, կամ ցեղասպանութեան մը զոհ չեն եղած Բ. աշխարհամարտին։ Լեւի կ'ըսէ թէ անոնք նացի ապահովութեան սպասարկութեան դահիճներու խումբերուն կողմէ կոտորուած են, որովհետեւ լրտեսութիւն կ'ընէին։ Այդ մարդիկը Աուշվից տարագրուած են, պարզապէս որովհետեւ փափաքելի արարածներ չէին, Լեհաստանի մէջ կազի սենեակներ առաջնորդուած են, որովհետեւ վարակուած էին ժանտախտ։ Վերապրող ցիկանները

բոլորն ալ ամլացուած են, ոչ որպէսզի անոնց բազմացումը արգիլուի. այլ, որպէսզի չվարակեն գերմանական արիւնը: Ֆինքլշթայն այս մէջբերումներէն ետք կը գրէ. «Դժուար չէ երեւակայել թէ ի՛նչ կ՚ըլլար հանրային կարծիքին եւ հետազօտողներու հակազդեցութիւնը, եթէ Ցիկան բառը Հրեայով փոխանակուէր Լեւիի գիրքին մէջ»:

Իր հատորին վերջին գլուխը նուէր կ՚ընէ հատուցումի խնդիրը. Ողջակէզի ճարտարարուեստը յանցաւոր կը նկատէ «վրկնակի դրամաշորթութեան» համար: Կ՚ըսէ թէ անիրաւ կերպով այդ ճարտարարուեստը կ՚ուրացնէ եւրոպական պետութիւններու եւ նացիական հալածանքին նախկին վերապրողներուն դումարները: Վերջերս երբ Գերմանիոյ մէջ բանակցութիւններ տարուեցան նացիական շրջանի պարտադիր աշխատութիւններուն մասին, միջազգային ժողովը մինչեւ այսօր ապրող Հրեայ գոհերուն համար չափազանցուած թիւեր տուաւ: Ասիկա կը նշանակէր պարտադրել որ Հրեաները վերաքննեն Ողջակէզի իրենց ըմբռնումը. վերապրողներու թիւը աւելցնել, կը նշանակէր գոհերուն թիւը պակսեցնել: Իսկ ասիկա կ՚առաջնորդէր ժխտողականներու թէզը զօրացնելու. անոնք, որոնք կ՚ըսեն թէ երբ խսկայէս այսքան մեծ թիւով վերապրող կայ, Հիթլերին սպաննածները ո՞վքեր էին, արդեօք:

Ողջակէզի ճարտարարուեստին կողմէ զուիցերական դրամատուներու ուղղուած ամբաստանութիւններն ալ կեղծ են, կ՚ըսէ հեղինակը: Կը նշէ Վոլքերի յանձնախումբին տեղեկագիրը թէ այդ դրամատուները բռնածին պէս կորուկ կերպով չէն մերժած գոհերուն, կամ անոնց ժառանգորդներուն տրամադրել հաշիւները. ոչ ալ անոնց դիւանները փճացուցած են: Ինք ստուգած է որ Զուիցերականներուն չափ ամերիկեան դրամատուներն ալ պատերազմի տարիներուն Հրէական հաշիւներ ունեցած են: Այս նիւթին մասնագէտ մը Գոնրկրէս հրաւիրուած է, վկայելու համար: Ան ըսած է թէ ամերիկեան դրամատուներուն կեցուածքը շատ աւելի ծանրակշիռ է: Այս վերջինները միայն 500 հազար տոլար տրամադրած են, Զուիցերականներու 32 միլիոնին փոխարէն:

Ֆինքլշթայն կը հաւատայ տակաւին թէ Ողջակէզի ճարտարարուեստը Հրեայ նահատակ ժողովուրդին բարոյական արժանաւորութիւնը կը նսեմացնէ. նոյնիսկ միայն այդ պատճառով պէտք է մերժուի: Գիտակից է թէ իր հատորը կրնայ հակասեմականութիւն հրահրել: Սակայն, այդ վտանգը ամէնէն առաջ ան կը նշմարէ Ողջակէզի ճարտարարուեստին կարճատես ու անխնայ մարտավարութեան մէջ: Նացիներու կողմէ պարտադիր աշխատանքի դատապարտուած Հրեաներու հատուցման բանակցութիւններուն հան-

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՎԵՆԵՏԻԿԻ համալսարանի Սանթա Մարկերիթա դահլիճին մէջ, Օգոստոս 11-ին, տեսած են Քա Ֆոսքարի համալսարանի Հայ լեզուի եւ մշակոյթի ամրան խասցեալ դասընթացքի 15-ամեակի հանդիսութիւնները: Հայաստանի Հռոմի դեսպանը՝ Գ. Պաղտասարեան կարդացած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի խօսքը ուղղուած տեսուչ Ռիսփոլիի: Հայաստանի համալսարանի տեսուչը՝ փրոֆ. Ռաֆիկ Մարտիրոսեան ոսկեայ մետալով պարգեւատրած է դասընթացքի հիմնադիր եւ վարիչ՝ Հ. Լեւոն Վրդ. Զէքիեան: Օրուան բանախօսը եղած է փրոֆ. Ռ. Յովհաննէսեան որ անգլերէն լեզուով վերլուծումը կատարած է դասընթացքի նշանակութեան եւ դերին հայ կեանքին եւ մշակոյթին մէջ: Ակադեմական այս բաժինը փակուած է 1993-ին հրատարակուած «Հայերէն խօսինք» լսատեսողական տեսերիզի ցուցադրութեամբ: Օրուան Բ. եւ գեղարուեստական բաժինը բաղկացած է Նանթօ Նանթօ Նորա Արմանի եւ Այա Սաքաքիպարայի թատերական ներկայացումով: Յաջորդ օրը, Շաբաթ, Օգոստոս 12-ին, հանդէսը տեղի ունեցած է Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի «Հայկլիներու դահլիճ»ին մէջ: Բացումը կատարուած է Հայաստանի կաթողիկէ Հայերու առաջնորդ Հ. Ներսէս Արք. Տէր-Ներսէսեանի ողջոյնի խօսքով (արեւելահայերէն) զոր կարդացած է Օրիորդ Նարինէ Յովսէփեան: Ապա, Հ. Լեւոն Զէքիեան հակիրճ բացատրութիւններ տըւած է դասընթացքը ներշնչած ու ղեկավարող մայր գաղափարին մասին: Նաեւ անդրադարձած է 1985-ին Միաբանութենէն հեռանալու իր պատճառներուն, պահելով սակայն Մխիթարի մէջ տեսնել մայր ակունքը իր ներշնչումին: Փրոֆէսօր Մարտիրոսեանէն ետք, բեմ բարձրացած է օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ փրոֆ. Վ. Բարխուդարեան: Ակադեմական բաժինը փակուած է «Վենետիկեան Միջնանուագ» գիրքի ներկայացումով: Գեղարուեստական բաժինին մասնակցած են Անի Մարտիրոսեան (դաշնակ) եւ Ժան Անուրեան (թենոր): Երեկոյթը փակուած է ճաշով:

ԳՆԱԼԸ կղզիի Կազդուրման կայանի տղաքը, Օգոստոս 15-ին, հիւրերը եղած են Պուրկազի Հայ համայնքին: Անցեալ տարուան հրաւէրը ջնջուած էր երկրաշարժին պատճառով: Օգոստոս 15-ին, կայանին տնօրէնուհիին առաջնորդութեամբ, տղաքը իջած են Գնալըի նաւամատոյցը, ուրկէ Պուրկազ փոխադրուած են: Աւելի ուշ ժամանած է նաեւ Մեսրոպ Պատրիարք կողքին ունենալով Արամ Եպիսկոպոսը: Ճաշի ընթացքին խօսք առած է Արման Մարաշլեան: Իր սրտի խօսքն ըսած է նաեւ Պատրիարքը: Այս պտոյտը կարելի եղած է իրականացնել Պուրկազի Հայերու նախաձեռնութեամբ եւ նիւթական օժանդակութեամբ:

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցին մէջ, Օգոստոս 23-ին իր մահկանացուն կնքած է գաղութի ծանօթ դէմքերէն՝ Մարտիրոս Թորան: Եղած է Գարակէօզեանի եղանդուն սան եւ խնամակալ, Սանուց Միութեան երկարամեայ ատենապետ, Կազդուրման կայանի հիմնադիր անդամ:

ԳՆԱԼԸԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ, Օգոստոս 19-ին՝, Կազդուրման կայանի այս տարուան մանուկներէն 19-ի հաւաքական մկրտութիւնը կատարուած է: Արարողութիւնը տեղի ունեցած է պարտէզին շրջափակէն ներս կառուցուած խաչաձեւ մկրտարանին մէջ, ձեռամբ Տրդատ Քհնյ. Ուզունեանի եւ ներկայութեամբ Պատրիարքին: Յուղիչ արարողութեան յաջորդած է ընդունելութիւն մը կայանին «Ծամպազեան» խաղավայրին մէջ:

գիպած է գերման պատուիրակութեան մէկ անդամին որ բարոյական մարզի մէջ անթերի անձ մըն է եւ ժամերով պաշտպանած է Հրեաներուն թեզը. սակայն, մեկնելէ առաջ իրեն ըսած է թէ սպաննալիքի մը գոհերը ըլլալու զգացումը ունին: Ֆինքլշթայնի տպաւորութիւնը այն է որ շատ մը պատուաւոր Գերմանացիներ կը բաժնեն նոյն կեցուածքը: Կ՚ընդունի թէ իրաւունք ունին եւ թէ տարբեր չէ Զուիցերացիներու պարագան ալ:

Իր գիրքով նպատակը հետապնդած է գրգելու նիւթին մասին հրապարակային վիճարկում մը, որուն հաւատացած է թէ յապաղումը կ՚առաջնորդէ հակասեմական զգացումներու: Ասկէ խուսափելու համար կը հրաւիրէ մատնացոյց ընել եւ հրապարակաւ դատապարտել Ողջակէզը չահարկողները:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

ՏՈԼՈՐԷՍ ԶՕՀՐԱՊ ԼԻՊՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Հաճոյքով կը հաղորդենք, թէ Տոլորէս Զօհրապ Լիպման Հիմնադրամը նիւթապէս պիտի օժանդակէ որ հրատարակուին ընտրեալ

ա.– Վարդապետական աւարտաճառեր հայագիտական նիւթերու մասին,

բ.– Հայոց հին պատմութեան երկեր հայ պատմաբաններու,

գ.– 19-րդ դարու եւ աւելի վաղ շրջանի հայ գրականութեան երկեր:

Ներկայացուող աշխատասիրութիւնները կրնան ըլլալ կա՛մ հայերէն կա՛մ անգլերէն լեզուով: Եթէ գործ մը հայերէն լեզուով է, անոր պէտք է ընկերանայ անգլերէն որակաւոր թարգմանութիւնը:

Դիմումնագիրները ներկայացնել ամէն տարուան Ապրիլ 15 եւ Նոյեմբեր 15 թուականներէն առաջ:

Յաւելուածական տեղեկութեան եւ դիմումնագրի թերթիկ ստանալու համար դիմել՝

The Dolores ZOHRAB Liebmann Fund
Publications Program
Attn: Mr. Suren D. Fesjian
661 Hillside Rd., P.O.B. 889
Pelham Manor, NY 10803

CD Reçus

ՍԻԱՄԱՆԹՕ

(15 ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ)

Ընթերցում՝ ԱԶԱՏ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Գաղափար եւ իրագործում Գլօտ – Մանուկ Աղամեան, պատրաստութիւն եւ համակարգչային հրատարակութիւն Գուրգէն Գասպարեան, նկարներ եւ փաստաթուղթեր՝ Հայաստանի արուեստի եւ գրականութեան ազգային թանգարան:

Les Amis de Siamanto,
188 bis, bd. Péreire, 75017 Paris

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԳ.

– Ինծի նայէ՛, Սուրեա՛ն, միտքս սքանչելի գաղափար մը եկաւ, ըսեմ նէ՝ պիտի զարմանաս, հիանաս...

Սուրեան, վարժուած այս ձեւերուն, լուռ կը կենար՝ սպասումի մէջ:

– Հարցու՛ր, որ ըսեմ, – ըսաւ Մարտիկ աղա քիչ մը նեղացած, – ի՞նչ է՝ ըսէ՛:

– Ի՞նչ է, – կրկնեց Սուրեան քմծիծաղով մը:

– Մտի՛կ ըրէ, նորէն Պանքան մտնէք պիտի...

– Է՛ մէյ մը ըրինք արդէն:

– Կեցի՛ր, ճանըմ, թող տո՛ւր, որ լմընցնեմ... Պանքան մտնել, բայց այս անգամ մէջի բոլոր դրամները, թուղթերը գողնալու համար, հէ՞, ի՞նչ կ՚ըսես:

– Ատանկ բան կ՚ըլլա՞յ:

– Ինչպէ՞ս չըլլար... Ներս կը մտնես, ինչ կայ – չկայ՝ դրպանդ կը դնես, դուրս կ՚ելլես:

– Ասկէ դիւրին ի՞նչ կայ, – ըսաւ Սուրեան հեգնական:

– Հապա՛, գրէ դուն ասիկա կեդրոնին:

– Շատ աղէկ, բան մը կ՚ընենք, – ըսաւ Սուրեան:

Երկու շաբաթ այս գաղափարին վրայ ապրեցաւ: Ի՛նչ հրաշալի ծրագիր: Դրամները գողնալ եւ մեկնիլ, ատ միլիոններով ինչե՛ր կարելի չէր ընել: Մանաւա՛նդ, որ ալ իր դրամին պէտք չէին ունենար Դաշնակցականները: Սրճարանը իր ունկնդիրներուն խորհրդաւոր խօսքեր ըրաւ, թաքուն, հեռուէն ակնարկութիւններ մօտերս տեղի ունենալիք տարօրինակ դէպքի մը վրայ. կռահել ալ տուաւ, թէ ինքը մատ ունի մէջը:

– Է, ի՞նչ լուր, ի՞նչ պատասխան ըրին, – հարցուց օր մը Սուրեանին:

– Ի՞նչ բանի, – ըսաւ Սուրեան՝ բոլորովին մոռցած:

– Ինչպէ՛, ան ըսած գաղափարս, Պանքան մտնելու եւ...

– Հա՛... գրեր են, որ անկարելի է:

– Ի՞նչ անկարելի է մի... ի՞նչու, – բացագանչեց վշտացած:

Սուրեան բացատրեց: Մարտիկ աղա մտիկ չէր ըներ, սրդողած ելաւ, գնաց:

– Ի՞նչ կ՚ըսեմ նէ՝ մտիկ չեն ըներ... իրենց խելքին հաւներ են: Հարկաւ ես ալ 5 փարայի խելք ունիմ, հարկաւ ես ալ բան մը գիտեմ, քանի որ Ազգային բարեբար եմ:

Ազգային բարերար ըլլալը յիշելով՝ քիչ մը կակուղցաւ: Ու նորէն սկսաւ մեծ օրուան գալուստը փութացնելու միջոցներուն վրայ խորհիլ:

Առտու մը Սուրեան եկաւ ըսել իրեն, թէ ընտանիք մը կայ, թշուառութեան մատնուած, ծերունի մայր մը եւ իր աղջիկը, որ Պոլիս յեղափոխուհի եղած էր, մեծ գործեր ըրած, ուսումնական ալ. գիտնալով իր բուղխ սիրտ ըլլալը եւ այն համակրութիւնը, զոր կը տածէ ամէն յեղափոխական գործիչներու նկատմամբ, կուզար իր գթութիւնը հրաւիրել այդ խեղճ ընտանիքին վրայ, որուն վիճակը յուսահատական էր:

– Յեղափոխուհի՞ մը, – ըրաւ Մարտիկ աղա, որ դեռ ատանկ բան չէր ճանչնար:

– Այո՛ եւ վաւերական, կուսակցութեան անձնուէր գործիչներէն մէկը:

– Ի՞նչ կ՚ըսես, եւ հիմակ աղքատութեա՞ն մէջ են:

– Այո, ես կրցածիս չափ օգնեցի իրենց, բայց...

– Ի՞նչ կ՚ըսուին:

– Մարկոսեան:

– Ո՞ւր կը բնակին:

– Հո՛ս, եկեղեցին:

– Հայտէ ինծի հոն տա՛ր, մէյ մը նայիմ ինչ մարդեր են, ես յեղափոխուհի տեսնելու մեծ փափաք ունիմ: Ինչո՞ւ մինչեւ հիմա բան մը չըսիր:

– Դեռ երկու ամիս եղաւ գալերնին:

Եկեղեցին հիմա գրեթէ ամայի էր, լքուած: Ո՞ւր էր առջի օրերուն տենդոտ, զուարթ ոգեւորութիւնը: Քանի մը հոգիներ, հին ազմկալից ամբոխէն մնացած տրտում յիշատակներ կարծես, հոս – հոն կը պտըտէին մտահոգ ու լուռ, ուրիշներ պատի մը կռթնած կամ նստարանի մը վրայ հանգչող: Ներսը, խաղութիւններուն մեծ մասը անհետացած, քանի մը ճաշարաններ եւ սրճարաններ միայն կը մնան, ուրկէ աղմուկը ա՛լ բացակայ է, թափթփուք, աւերակ, լքում: Հոն գտնուող գաղթականներուն մէջ արեւելեան ընածին մեղկութիւնը, խոհամոլութիւնը, աւելի սաստկացած յաջորդեր են առջի օրերուն տաքրոտի տենդին, նոր քաղաքի մը մէկ քանի ամսուան շրջացումը ալ հիմա անցած է, եւ կարօտը նորէն հոգիները մելամաղձոտ յառումով մը դէպի ընտանի վայրերը կը դարձնէ, քաակները դատարկ են, եւ թշուառութիւնը իր մութ փոսը կը պատրաստէ անոնց, քանի որ գթութիւնը իր մայրենի ծոցը չի բանար իրենց յուսահատութեանը:

Գաղթականներուն մեծ մասը մեկնած են եկեղեցիէն, շատերը Գահիրէ կամ ուրիշ տեղ, ոմանք Պոլիս վերադարձած, մէկ մասն ալ քաղաքին մէջ տուն բռնած եւ հաստատուած: Ու եկեղեցին ալ դադրած է գաղթականական ոգեւորութեան կեդրոն մը ըլլալէ, քանի որ Նպաստամատոյց Յանձնաժողովն ալ կասեցուցած է իր մարդասիրական գործունէութիւնը, ու հոգեւոր գաղթականները մինակ են, յուսահատօրէն մինակ, յիշատակին կաթոգնած տրամութիւններուն եւ ապագային վախերուն հետ: Սակաւաթիւ ընտանիքներ դեռ կը բնակին եկեղեցին, մէկ օրէն միւսը իրենց խրճիթներէն դուրս նետուելու մշտական սպառնալիքի մը տակ, ինչպէս ասիկա պատահեր էր շատ մը ընտանիքներու, որոնց մէկ մասը Նպաստամատոյց Յանձնաժողովը հաճած էր սակայն մութ, խոնաւ, նեխոտ խանի մը չորս – հինգ սենեակներուն մէջ դիզել խառնիխուռն, տակնուվրայ:

Սուրեան ցած հիւղակի մը առջեւ կենալով՝ դուռը զարկաւ: 22 – 25 տարեկան երեւցող աղջիկ մը դուռը բացաւ ու փութկոտ, իբր թէ Մարտիկ աղան շատոնց ճանչցած ըլլար՝

– Օ՛ հրամմեցէք, հրամեցէ՛ք, – ըսաւ:

(Շար. 66)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
75ամեակին առթիւ

ԼԱՄՈՐԼ. — Մարի եւ Շարլ 1000 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. – Համակիր մը 1500 Ֆր.:

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ
ՍԷՆ ՄՈՐԻՍ ՏԸ ՊԷՆՈՅԻ
ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 2, առաւօտեան ժամը 9.30–էն մինչեւ 12.30, աշակերտներուն կ'ուսուցանուին՝ Հայ լեզուն, Հայոց Պատմութիւն, երգ եւ այլն:

Մանրամասն տեղեկութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւին.
04 – 78 – 55 – 56 – 83

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ»

ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ուրախութեամբ կը յայտնենք Մարսէյլահայութեան, թէ 2000 – 2001 ուսումնական տարուան մեր դպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4
Առաւօտեան ժամը 10–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն Հեռաձայն. –
04 – 91 – 77 – 84 – 70

CHENE

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2/3
ՇԱԲԱԹ եւ ԿԻՐԱԿԻ

ՇԷՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ
ՄԵԾ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԸ
Սեւրի Մխիթարեան Վարժարանը

Reservez votre week-end
du 2/3 DECEMBRE
pour la

GRANDE BRADERIE
ANNUELLE
de
« CHENE »

au Collège «SAMUEL-MOORAT»
à Sèvres

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ

la commission
Foi et Traditions Arméniennes
dans le cadre
d'une séries de rencontres
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(atelier St. Grégoire l'Illuminateur)
propose
sa conférence-débat n° 4
sur le thème

"LE SACREMENT DU MARIAGE"

avec le Rév. Père Zadik Avédikian
recteur de la Cathédrale

en français
Jeudi 7 Septembre
en arménien
Jeudi 21 Septembre

à 19 heures
dans la salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Հ.Բ.Ը.Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») Կեդրոնական Վարչական Ժողովը կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 81–րդ Ընդհանուր Ժողովը կը գումարուի Շաբաթ, 2000, Նոյեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 10–ին, Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Ալեք Մանուկեան Կեդրոնին մէջ, 1322 Արմէնիա, Փուէնոս – Այրէս, Արժանթին:

Սոյնը 81–րդ Ընդհանուր Ժողովին գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ 2000 Հոկտեմբեր 11, իրենց փոխանորդագրերը, – Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած, – յանձնեն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենադպիրին, հետեւեալ հասցէով. –

ARMENIAN GENERAL
BENEVOLENT UNION
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N.Y. 10022, U.S.A.

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1998 եւ 1999 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին:

2.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1998 եւ 1999 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:

3.– Ընտրութիւն Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներու:

4.– Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:

5.– Նկատառում եւ գործադրում վերոնշեալներուն հետ առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին բատ պատշաճի արծարծուող հարցերու:

6.– Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի Դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ – ՍԻՄՈՆ
Նախագահ

Յուլիս 29, 2000

ASSOCIATION SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 17 SEPTEMBRE

Grande Fête Champêtre

animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins
du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

* * *

PROGRAMME:
DIVINE LITURGIE à 11h00
REPAS à 13h00
MUSIQUE par l'orchestre SPITAK
JEUX pour les enfants
TIRAGE DE LA TOMBOLA à 17h00

Participation aux frais de la journée: Adultes 120 F, Enfants 80 F
Réservation par tél: 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre culturel)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի Ակնունի մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտ. 4, ժամը 20.30–ին Centre Administratif d'Asnières:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտոոյի Լէօյա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 2, կէսօրէ վերջ ժամը 15–ին, սովորական հաւաքատեղին: Անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Date à retenir

C. B. A. F.

Soirée organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France à l'occasion du 90ème anniversaire du HOM
(ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ)

LE 14 OCTOBRE

ՊԱՆԵԼՕՅԻ «ՍԻԱՄԱՆԹՕ» ԴՊՐՈՑԻՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պանեէօ–Գաշանի «Սիամանթօ» դպրոցը — լեզուի եւ քաղաքակրթութեան միօրեայ դասընթացքներ— կ'ընդունի աշակերտներ՝ մանկապարտէզէն մինչեւ Պաքալօրէայի պատրաստութիւն:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20,
ժամը 14.30–ին,
«Henri Wallon» դպրոցը
— 2, avenue de Stalingrad, Bagneux –

Յաւելեալ տեղեկութեան համար դիմել՝
— Տիկին Լիւսի Տօսիկեանին՝
☎ 01. 45. 46. 10. 11
կամ
— Տիկին էլիզապէթ Դաւիթեանին՝
☎ 01. 46. 65. 81. 53



Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2
SAMEDI
2 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.982 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 19.982

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ՆՈՒԱԶՄԱՆ ՖԱԲԻՈՒՍԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

Ինչպէս կը տպուէր, Հինգշաբթի, Օգոստոս 31-ին, Ելմտական նախարարը՝ Լօրան Ֆապիուս հրապարակեց տուրքերու նուազման իր ծրագիրը որ կը հասնի 120 միլիառ փրանքի երեք տարուան համար:

Եկամուտի տուրքերը, ընդհանուր ձեւով, 45 միլիառ փրանքի նուազում պիտի արձանագրեն երեք տարուան վրայ: Այս նուազումը կը վերաբերի վեց շերտերու, պայց զեղչը կ՚ըլլայ ամէնէն ցած աշխատավարձքերուն վրայ:

Ձեռնարկներու 10%-ի յաւելումը, զոր դրած էր 1995-ին Ժիւփէի կառավարութիւնը, ջնջուած է: Փոքր եւ միջին ձեռնարկներու ընկերութեան տուրքը 25%-ի կ՚իջնէ 2001-ին եւ 15%-ի 2002-ին: Այս կարգադրութենէն պիտի օգտուին 250 հազար ձեռնարկութիւններ:

Կառքերու հարկադրոշմը ջնջուած է անհատներու համար, բայց ոչ՝ ընկերութիւններու: Ամէնէն քննադատուած որոշումը այս մէկն է: Նախ անարդար է, քանի գլխաւոր օգտուողներն են նոր եւ մեծ կառքերու տէրերը (Մերսէտէս, Պէմ-Վէ – Թուպլըվէ, Ալֆա – Ռոմէօ եւ այլն, եւ այլն), ապա դժգոհ են այդ հարկադրոշմները ծախողները:

Կառավարութիւնը կը նախատեսէ զեղչել յետագայ երեք տարիներու համար Սի-Էս-Ժի-ն (Ընդհանրացած Ընկերային Օժանդակութիւն): Ներկայիս, այդ տուրքը 7,5% է աշխատավարձքին վրայ: 30% զեղչ կ՚ունենայ բնակարաններու վառելանիւթը (ֆիուլ) Սեպտեմբեր 21-էն իսկ:

Այս ներկայացումէն առաջ, Ժոսփէն անհրաժեշտ գտած էր յայտարարելու որ պիւտճէի մը ծրագիրը վարչապետութեան իրաւարարութեան կ՚ենթարկուի:

Հակազդեցութիւնները շատ խառնուած են: Ընդդիմադիրները ընտրական դրդապատճառներու կը վերագրեն կարգադրութիւնները եւ շատեր քիչ ալ կը գտնեն: Ձախն ալ մեծ ոգեւորութիւն ցոյց չտար, իսկ Համայնավարները անբաւարար կը գտնեն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ փապուղիին թիւ 12 գիծին արկածը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 30ին, արագութեան հետեւանք էր, ըստ առաջին քննութիւններուն: Կը հաստատուի որ այդ կայութեան մէջ, երբ կառախումբը մուտք կը գործէ կայարան, վարորդը արտօնուած 30 քիլոմեթր արագութիւնը չէր յարգած: Ինք մաս կը կազմէ 24 վիրաւորներուն եւ խորապէս ցնցուած է:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ «ռազմավարական զինակից»ի իրավիճակ պիտի շնորհեն Իսրայէլի գալ շաբթու, ըստ իսրայէլեան «Հա՚արեց» թերթին: Դեռ աւելին, Գլինթըն կրնայ յայտարարել որ յատուկ օժանդակութիւն մըն ալ պիտի տրուի Իսրայէլի որպէսզի Իսրայէլի կարողական ուժը ամրապնդուի «ԻԱ. դարու սպառնալիքներուն» ի տես: Եթէ զինակցութեան համաձայնագիրը ստորագրուի, Իսրայէլ պարտի կարգ մը յանձնառութիւններ ստանձնել: Օրինակ, իրաւունք պիտի չունենայ զէնք ծախելու չորս երկիրներու՝ Հնդկաստան, Փաքիստան, Ռուսաստան եւ Չինաստան:

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27Ի ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԷՆ ՆՈՐԱՅՐ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ ՄԱՀԱՑԱԾ

Օգոստոս 29-ի գիշերը Նուպարաշէնի թիւ 1 մեկուսարանին մէջ մահացած է Հոկտեմբեր 27-ի ամբաստանեալներէն Նորայր Եղիազարեան. ան ամբաստանուած էր ահաբեկիչ խումբին զէնք ծախելու արարքով: Օգոստոս 31-ի «Առաւօտ»ը կը յայտնէր թէ մահուան համար երկու վարկած կը նշուի. սրտի անբաւարարութիւնն ու ելեկտրահարութիւնը: Դիազննութիւնը պիտի պարզէ իրականութիւնը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՀԱՊ-Ի ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒՆ ՎԻԶԱ ԿԸ ԿԻՐԱՐԿԷ

Ռուսաստանի Արտաքին գործերու նախարար Ի. Իվանով յայտարարած է թէ իր երկիրը վերջ կուտայ ՀԱՊ-ի երկիրներուն միջեւ առանց վիզայի մուտքի պայմանագրին կիրարկութեան: Այդ պայմանագիրը կնքուած էր 1992-ին Բիշքէկի մէջ: Ռուս նախարարը ըսած է թէ իրենց որոշումին դրդապատճառը այն է որ ահաբեկչութիւնը իսկական վտանգ դարձած է Ռուսաստանի համար. նաեւ մեծ թափ ստացած է ՀԱՊ-ի երկիրներէն Ռուսաստան ապօրինի գաղթը: Այդ ազդակները սկսած են ազդեցութիւն ունենալ երկրին ապահովութեան վրայ: Իվանով աւելցուցած է թէ Մոսկուա արդէն Ուկրանիոյ, Թիւրքմէնիստանի, Ազրպէյճանի հետ փոխադարձութեան ձեւով հարցը կարգաւորելու ձեռնարկած է եւ նոյն ճամբով պէտք է ընթանան միւս երկիրներն ալ:

Հարցին մասին Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան բանբերը յայտնած է թէ Երեւան ու Մոսկուա հաւանօրէն հարցը կը լուծեն առանց վիզայի կանոնակարգի մը մասին երկկողմ պայմանագիր մը ստորագրելով:

ՕՐՊԷՍԶԻ ԹՈՒՐՔ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐԸ ՉՎՐԴՈՎԻՆ ՊԷՏՔ ՉԷ ՑՈՒՑԱԴՐԵԼ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐ...

Լոնտոնի «Ինտիփէնտընթ»ը (Օգոստոս 31), տեղ տուած է Ռ. Ֆիսքի ստորագրած մէկ էջին ուր կը դատապարտուի Թրքական նոր միջամտութիւն մը որ կ՚ուզէ արգելք ըլլալ ցեղասպանութեան նուիրուած ցուցահանդէսի մը մէջ Հայկականին ալ տեղ գտնելուն:

Ցուցահանդէսը կը պատկանի լուսանկարիչ Սիմոն Նորֆոլքի որ զանազան ցեղասպանութիւններու նկարներ կը ցուցադրէ Լոնտոնի Պատերազմական Թանգարանին մէջ: Արուեստագէտը ըսած է թէ շատ զարմացած է Թրքական դեսպանատունէն բողոքի նամակ ստանալով ուր գրուած է թէ Նորֆոլք «կը վրդովէ» Թուրք այցելուները նացիական Գերմանիոյ կիրարկած Ողջակէզին եւ Անատոլուի մէջ տեղի ունեցած դէպքերուն միջեւ զուգահեռ մը ընելով: Դեսպանատան նամակը «ամբողջովին չինծու» կ՚որակէ Հայերու ցեղասպանութիւնը:

Անդրադառնալով դեսպանատան նամակին, Նորֆոլք ըսած է թէ զայն արժանի չէ նկատած պատասխանելու եւ ոչ մէկ փոփոխութիւն բերած է ցուցահանդէսին կազմակերպութեան մէջ: Ան աւելցուցած է նաեւ թէ կը հասկնայ Թուրքերու խուճապը, քանի որ անոնք կը տեսնեն որ Հրեաներ դրամատուներէ, ապահովագրութեան ընկերութիւններէ հատուցումի գումարներ կը ստանան, ինչ որ մտածել կուտայ որ կարգը իրենց ալ կուգայ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 31 / Սեպտեմբեր 1)

Լ. Ղ. Հ. ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՆԵՐՈՒՄ ՇՆՈՐՀԱԾ

Ա. Ղուկասեան հրամանագիր ստորագրած է, ներում շնորհելու համար հինգ դատապարտեալի, նկատի առնելով մարտական գործողութիւններու անոնց կարեւոր մասնակցութիւնը, ընտանեկան ծանր վիճակը, եւ այլն: Երեք դատապարտեալի ալ մասնակի ներում շնորհուած է, իսկ ուրիշ երեքի ալ դիմումը մերժուած:

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻՆ ՅՈՒՆԱՐԷՆԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ

Օգոստոս 31-ին, «Վազգէն Սարգսեան» ռազմական հիմնարկին մէջ բացուած է յունարէնի ուսուցման կեդրոնը, ներկայութեամբ սպայակոյտի նախագահ զօրավար Միքայէլ Յարութիւնեանի ու Յունաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան պատուիրակութեան նախագահ զօրավար Մ. Պարայուդակիսի: Հոկտեմբեր 1-էն ժամանակակից սարքաւորումներով կեդրոնին մէջ կը սկսին ուսանիլ 30 երիտասարդներ: Ուսումը չորս տարի է:

ԱՄՆ-ՈՒ ՎԻԶԱՅԻ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԸ ԱՒԵԼՑԱԾ

Երեւանի ԱՄՆ-ու հիւպատոսն ու փոխ-հիւպատոսը Օգոստոս 31-ին մամուլի ասուլիս մը տուած են, լուսաբանելու համար իրենց հիւպատոսութեան կապուած տարաձայնութիւններն ու վիզա ստանալու կարգին մէջ կատարուած փոփոխութիւնները: Անոնք մերժած են մասնաւորաբար Մեղրի արձանագրութիւն ունեցողներու դիւրութեամբ եւ անվճար վիզա տրուելու պնդումները: Ինչ կը վերաբերի փոփոխութիւններու, գլխաւորը այն է որ վեց ամսուան մէջ երկու անգամ մերժուողներ կրկին պիտի կրնան դիմել միայն կէս տարի ետք:

Հիւպատոսը ըսած է թէ վերջին տարիներուն աւելցած է վիզայի դիմում ընողներու թիւը. 1997 – 1998-ին մօտ 11 հազար եղած է այդ թիւը, 1999-ին՝ 26.599: Իսկ 1999 Օգոստոսէն մինչեւ այսօր 26.476 հոգի դիմած է նոյն վիզային համար: Մերժումները կը կազմեն շուրջ 55%ի համեմատութիւն մը: Փոխ-հիւպատոսը բացատրած է որ ԱՄՆ-ու կողմէ ամէն դիմող կարողական ապաստանեալ կը նկատուի եւ նոյնիսկ ճամբորդական վիզա ստանալու համար հարկ է ապացուցանել որ նիւթական վիճակը բաւարար է եւ թէ անպայման կը վերադառնայ Հայաստան:

75-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ազնուափայլ
Տիկին Արփիկ Միսաքեան
«Յառաջ»ի խմբագրութիւն
Փարիզ

Ազնուափայլ
Տիկին Միսաքեան,

Յանուն Հ. Բ. Ը. Միութեան Ֆրանսայի վարչութեան եւ նաեւ իմ անունով, ջերմօրէն կը շնորհաւորեմ «Յառաջ»ի 75-ամեակը:

Երեք քառորդ դար առաջ երբ տարագիր Հայ ժողովուրդի բեկորները հազիւ թէ Ֆրանսայի հողին վրայ ապաստանութիւն գտած էին, Ձեր մտաւորական հայրը՝ Շաւարշ Միսաքեան յանդգնութիւնը կ՚ունենար Փարիզի մէջ «Յառաջ» օրաթերթը հիմնելու: Այսուհետեւ, «Յառաջ» Հայ տուներէ ներս պիտի մտնէր ոչ թէ միայն ազգային կամ միջազգային լուրերը հաղորդելու համար, այլեւ շատերու ալ մայրենին ուսուցանելու, սիրցնելու եւ զարգացնելու վսեմ առաքելութիւնը եւս պիտի ստանձնէր:

Այսօրուան ընկերային կեանքի առօրեայ պայմաններուն մէջ երբ հեռատեսիլը ամէն ինչ է եւ օտար լեզուով լոյս տեսնող թերթի մը համար իսկ նախանձելի պարագայ մըն է իր հիմնումի 75-ամեակը թեւակոխել, Եւրոպայի «Լուսոյ» քաղաքին մէջ օրաթերթի մը եւ ան ալ մանաւանդ հայերէն լեզուով, երբ մայրենիին նահանջին ամէն օր վկայ կ՚ըլլանք, կանոնաւոր կերպով լոյս ընծայումը իրօք հերոսութեան, եթէ ոչ հրաշքի համազօր է: Պարզ է թէ այս կրնար իրականանալ մի միայն խոր հաւատքի գիտակցութեամբ եւ զոհաբերութեան պատրաստակամութեամբ որ մանաւանդ Ձեր հօր մահէն յետոյ Դուք անձամբ կրցաք անսայթաք իրականացնել:

Ձեզի եւ «Յառաջ»ի աշխատակիցներուն առողջութիւն կը մաղթեմ որպէսզի դեռ երկար տարիներ «Յառաջ» կարենայ մեր գաղութին մէջ իր պատմական դերը շարունակել:

ՏՈՔԹ. Է. ԱԴԱՄԵԱՆ
Նախագահ Հ. Բ. Ը. Միութեան

Փարիզ, Օգոստոս 28, 2000

«ՅԱՌԱՋ»-75

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (262) թիւը:

Ինչպէս գրած էինք Օգոստոս 1-ի մեր թիւով (Բ. էջ), այս թիւը ամբողջութեամբ նուիրուած է «Յառաջ»ի 75-ամեակին: Նիւթերու առատութիւնը պատճառ եղաւ որ «Միտք եւ արուեստ»ի յաջորդող – Սեպտեմբեր 5-ի – թիւն ալ նուիրուի թերթիս տարեդարձին:

Այս երկու թիւերուն իրենց աշխատակցութիւնը բերած են (այբուբենական կարգով). –

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ
Մեր հաւաքական ձգտումներուն արտայայտիչը՝ «Յառաջ»

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
75-ամեակի մը նշանագրութիւնը

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Սփիւռքի միտք եւ արուեստը

ՇԱՔԷ ՄԻՆԱՍԵԱՆ
«Յառաջ» – 75

ՄԱՐԿ ՆՇԱՆԵԱՆ
Եօթանասունհինգամեակ

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ
«Յառաջ» վերջին տասնամեակին

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ
«Յառաջ» եւ գրականութիւնը

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ
Ազգային հիմնարկութիւն մը

ԲՆԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Հայաստանի քաղաքական կեանքը, իր դէմքերով ու յատկապէս դէպքերով, շատ յաճախ կը գրաւէ հետաքրքրութիւններու մեծագոյն բաժինը: Պէտք է ըսել որ տեղական լրատուիչները այդ մարզին քով չեն անտեսեր ընկերայինն ու մշակութայինն ալ. սակայն, միշտ չէ որ այդ էջերուն պարունակութիւնը կը յաջողի հետաքրքրութիւնները վառ պահել:

Վերջին շրջանին քաղաքականէն դուրս մնացած ոլորտներէն ուշադրութեան կ'արժանանան արտագաղթը, աղանդներու տարածման երեւոյթը, անչափահասներու հոգատարութեան հարցերը, եւայլն: Արտագաղթին մասին մտահոգութիւնը մտանող երեւոյթ է տեսնել, օրինակ, որ Օգոստոսի թերթերը յատուկ կարեւորութեամբ կ'արձագանգեն մարդահամարի որոշումին. լուրը տրուած է անհամբերութեան որոշակի արտայայտութեամբ թէ վերջապէս կը գիտնա՞նք արդեօք թէ քանի՛ հոգի կ'ապրի Հայաստանի մէջ: Թէեւ, հետաքրքրական զուգադիպութեամբ մը թերթերու նոյն օրերու թիւերուն մէջ տեղ տրուած է նաեւ տուեալներու, որոնք կ'ըսեն թէ անկախութեան տասնամեակին 1·5 միլիոնէն 2 միլիոնի միջեւ եղած է երկրէն մեկնողներու թիւը:

Ինչ կը վերաբերի աղանդներուն, անոնց գործած չարիքները երկար ատենէ ի վեր նիւթ կ'ըլլան մամուլին մէջ. ինչ որ նորութիւն է նիւթին մէջ, այն է որ այլեւս յանցաւորներ մատնանիշ կ'ըլլան: Թէ ատկէ մինչեւ շօշափելի արդիւնքի հանգրուանը ո՛րքան կ'երկարի ճամբան, ատիկա դժուար ենթադրելի բան է. «չարիք»ի ըմբռնումին, ատոր արժեւորումի անկեղծութեան նման շատ ազդակներ դեր կը կատարեն հոն: Կարելի՞ է մտածել որ արտագաղթը, կամ աղանդներու քանդիչ գործունէութիւնը միայն հայաստանցի լրագրողներու ուշադրութիւնը գրաւած մարզեր են:

Հայաստանեան մտահոգութիւններու շարք կ'ըլլայ պարբերաբար բնապահականն ալ: 1992 – 1993-ի ցուրտ ու մութ ձմրան ծառահատումը այդ մտահոգութեան բարձրագոյն կէտը հանդիսացաւ: Աւելի մնայուն բնոյթով կայ Սեւանի խնդիրն ալ: Երկրին ջուրի այդ գլխաւոր մթերանոցին մակարդակը ամէն տարի քանի մը սանդիմեթր կ'իջնէ, ի դերեւ հանելով դարմանի, բարելաւումի բոլոր ջանքերը: Հոս ալ, այնպէս կը թուի որ թաւական սպասել հարկ պիտի ըլլայ, մինչեւ որ գիտական ճամբով գտնուած լուծումներն ու զանոնք կիրարկելու նիւթականը քով քովի բերել կարելի ըլլայ:

«Իրաւունք»ի Օգոստոս 25–31-ի թիւին մէջ Բնապահութեան Նախարարը պատասխանելով Լիլիթ Գրիգորեանի հարցումներուն, կ'անդրադառնայ ծառահատումներու եւ Սեւանի առընչուած խնդիրներուն:

Սեւանի մասին Մուրատ Մուրատեանի առաջին ըսածը այն է որ ներկայիս ջուրի մակարդակը անցեալ տարուան համեմատութեամբ 6 սանդիմեթր իջած է: Ատոր գլխաւոր պատճառ կուտայ անձրեւկանոնէն չոր եղանակը որ սովորականէն աւելի ջուրի գոլորշիացման հետեւանք ունեցած է: Կը յաջորդէ զանազան պատճառներով լիճին ջուրին օգտագործումը: Այդ գործածութեան առաջին մարզը, բնականաբար, հողամշակութիւնն է: Նախարարը կ'ըսէ թէ իրենք կը հսկեն միայն ջուրին արտահոսքի պահը. իսկ թէ քաշուած ջուրը ո՞րքան արդիւնաւէտ կերպով կը գործածուի, այդ մասին ոչինչ կրնայ ըսել:

Երբ Լիլիթ Գրիգորեան հարցին լուծումի մասով կը հետաքրքրուի, Մուրատ Մուրատեան կ'ըսէ թէ նախարարութիւնը ատոր անհրաժեշտ նիւթական միջոցները չունի: Իր կարծիքով, ջրամբարի մը կառուցումը հարցը կը լուծէր. ձմեռը հոն ջուր կը հաւաքուէր, չոր եղանակներուն ալ փոխանակ լիճին ջուրին, այդ հաւաքուած ջուրը կը գործածուէր: Այս, արդարօրէն, քիչ մը շատ չէզոք պատասխանը հարցնելու կը մղէ լրագրողուհին թէ այդ պարագային Բնապահութեան Նախարարութիւնը ինչի՞ համար է, միայն նայելու թէ Սեւանէն ջուրը ի՛նչպէս կը քաշուի՞: Մ. Մուրատեան յստակութեամբ կը գծէ պաշտօնատարութեան իրաւասութեան սահմանները: «Բնապահութեան նախարարութիւնը հսկողութեան եւ պահպանութեան համար է, ոչ թէ ջրամբարներ կառուցելու»: Կ'աւելցնէ թէեւ թէ եթէ որեւէ մէկը իրենց յանձնարարէ ջրամբար կառուցանել, իրենք ատիկա ընելու պատրաստ են:

Ինչ կը վերաբերի ապօրինի ծառահատումներու, Լ. Գրիգորեան կ'ուզէ գիտնալ թէ վերջին շաբաթներուն այդ ուղղութեամբ կատարուած ստուգումները ի՛նչ արդիւնք ունեցած են: Նախարարը նախ կը խօսի ապօրինի կերպով կտրուած ծառերէ ձեռք ձգուած փայտին ճակատագրին մասին. 186 խորանարդ մեթր փայտ յատկացուած է Արարատի մարզին, որպէսզի բաշխուի մարտիկներու ընտանիքներուն, զեղչեալ գիներով: 120 խորանարդ մեթր ալ տրուած է Ջէյթուն – Քանաքեռ համայնքին: Կան բազմաթիւ դիմողներ, հաշմանդամներ, որոնց աստիճանաբար փայտ կը տրուի: Մէկ խորանարդ մեթր փայտին շուկայի գինը 9 – 10 հազար դրամ է (շուրջ 150 ֆրանք), իսկ Նախարարութեան յատկացուածին համար կը գանձուի հինգ հազար դրամ:

Վերջին հարցումները կը վերաբերին յանցաւորներու. ապօրինի կերպով ծառ կտրողները կը պատժուի՞ն: Մ. Մուրատեան կ'ըսէ որ բազմաթիւ նիւթեր յանձնուած են իրաւապահ մարմիններուն. արդէն բանտարկուածներ ալ կան:

Այսքանը չի գոհացներ լրագրողուհին որ բնականաբար քաջատեղեակ ըլլալով Հայաստանի իրականութեան, կ'ըսէ թէ «առանց հովանաւորի, ոչ ոք չէր յանդգնի նման ապօրինութիւններ կատարել: Գուցէ նրանց հովանաւորները հէնց մարզպետարաննե՞րն են»: Պատասխանը անգամ մը եւս շատ պաշտօնատարական շեշտով կը հնչէ. Մ. Մուրատեան յայտարարած է արդէն եւ կը կրկնէ թէ իրեն համար «որեւէ մէկի "տանիքը" նշանակութիւն չունի»: Եթէ յայտնուի որ ղեկավարներէ որեւէ մէկը կապ ունի ատոր հետ, «միանշանակ հեռացուելու է աշխատանքից»:

Երեւոյթով պարտաճանաչութեան գիտակից նախարար մըն է Մ. Մուրատեան. այսուհանդերձ, մարդ չի կրնար արգիլել մտածումը թէ ի՞րապէս այսքան նեղ սահմաններ կը տրամադրէ նախարարական աթոռ մը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆԻԿՈԼ ԱՂԲԱԼԵԱՆ

(1875 ՄԱՐՏ 24-1947 ՕԳՈՍՏՈՍ 15)

ՀԱՄՕ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

«Ժամանակակից վերծանողն էր Նիկոլ Աղբալեան:
Բեղուն եւ մշտանորոգ:
Տոկուն եւ բազմակողմանի···»:

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

125 տարի առաջ, կը ծնէր, Թիֆլիսի մէջ, Դաշնակցական մարդու տիպար՝ Նիկոլ Աղբալեան: Հիանալի ուսուցիչ էր, դաստիարակ եւ սերունդներ կերտող: Բանասէր, քննադատ, անձնուէր հանրային գործիչ եւ հաւատաւոր Դաշնակցական:

«Ո՞վ կը մտածէ այսօր մեռնող – գաղթողներու ծառայութեան փառքը հիւսելու կամ անոնց վաստակին մէջ ապրողներուն կեանքը լուսաւորող պատգամներ փնտռելու մասին, երբ Հայկական Արտասահմանը իր ջախջախիչ մեծամասնութեամբ ... երկրային անուններու, երանութեան ու հաճոյքի փփուրներու, պար ու կերուխումի յանձնուած է, կամ կը գոհանայ օտարին վրայ հիանալով:

Եթէ Միջին – Արեւելքէն պիտի յուսայինք նման ոգեկոչումներու նախաձեռնութիւնը՝ հայկական այդ գօտին ալ··· կրակ ու մոխիր կը շնչէ այս օրերուն, կ'ապրի առօրեայ մղձաւանջի մէջ:

Մամուլին եւ իր մշակներուն կը մնայ պարագայօրէն ծանրանալ անուններու եւ գործերու վրայ, ընչաւ տողերով կեանքի վերակոչել մեռնողները ու առնուազն յիշեցնել ապրողներուն՝ թէ անժառանգ ազգի մը զաւակները չեն իրենք – (բազում գործ արութեան գտանին ի մեզ)···»: Ասկէ 25 տարի առաջ կը գրէր հանգուցեալ ընկեր Մինաս Թէօլէօլեանը:

Նիկոլ Աղբալեան ծնած էր 1875 Մարտ 24-ին Թիֆլիս, Հալաբար թաղին մէջ: Իրմէ դար մը առաջ եկեղեցիի սեմին նահատակուած էր Սայաթ – Նովան՝ աշուղը: Այս երկուքը կապուած էին իրարու:

Կրթութիւնը ստացած է Հալաբարի թաղային վարժարանը, Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցը, Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը երկու տարի, Մոսկուայի համալսարանը (ընկերային – հասարակական նիւթեր), Սորպոնի եւ Լօզանի համալսարանները (գրական – իմաստասիրական նիւթեր):

1904-ին, միացած է Դաշնակցութեան շարքերուն ու պատասխանատու պաշտօններ վարած՝ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչ Կարսի եւ Եգիպտոսի մէջ, անդամ Կեդր. Կոմիտէի Շուշի, գնդապետ կամաւորական պահեստի ուժերու, փոխնախագահ Հայ Գրողներու Ընկերութեան՝ Թիֆլիս, անդամ Հայաստանի Հանրապետութեան Խորհրդարանի, Հայաստանի Հանրապետութեան Լուսաւորութեան նախարար եւ 1921-ին պետական գործիչներու եւ մտաւորականներու հետ կը բանտարկուի Երեւանի մէջ բոլշեւիկներու ժամանակ, եւ բանտէն կ'ազատի Փետրուար 18-ին:

80 տարի առաջ, 1920 Յունուար 31-ին, տեղի կ'ունենայ Հայաստանի Հանրապետութեան համալսարանի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը Ալեքսանդրապոլի մէջ: Նոյն տարուան Հոկտեմբերի սկիզբներուն Ալեքսանդրապոլէն կը տեղափոխուի Երեւան: Խորհրդահայ պատմագրութեան մէջ համալսարանի հիմնադրութեան թուականը ընդունուած էր 1920 Դեկտեմբեր 17-ը, այլ խօսքով՝ Հայաստանի խորհրդայնացումի թուականէն ետք:

Երեւանի պետական համալսարանին մէջ 1989-ին գումարուած գիտական խորհրդաժողով մը քննարկելէ եւ պարզաբանելէ ետք հիմնադրութեան թուականին հետ կապուած շփոթը, վերջնականապէս հաստատեց պետական համալսարանին 1919 Մայիս 16-ին հիմնադրուած ըլլալու իրողութիւնը:

Համալսարանի հիմնադրումը հետեւողականօրէն կը պաշտպանէին Նիկոլ Աղբալեանն ու Սիրական Տիգրանեանը: 1919 թուականի Մայիսի 16-ին, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախարարներու Խորհուրդի կողմէ կ'ընդունուի Երեւանի համալսարան հիմնադրելու մասին ցանկալի որոշումը:

ՀՀ Հանրային կրթութեան եւ արուեստի նախարար Ն. Աղբալեանի՝ Նախարարներու Խորհուրդի ուղղուած զեկուցագրին մէջ ըսուած է. – «Մայիս 16-ի օրէնքով համալսարանը պիտի բացուի Երեւան քաղաքում: Բայց ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Երեւան քաղաքում անհնար է գտնել շէնքեր նոյնիսկ բոլոր տարրական եւ միջնակարգ դպրոցների կարիքները բաւարարելու համար, Նախարարութիւնը գտնում է, որ համալսարանը առժամանակ պէտք է տեղափոխել Ալեքսանդրապոլ, ուր քաղաքը տալիս է բոլոր յարմարութիւնները: Գրութիւնը կցւում է համալսարանի յանձնաժողովի անդամ Պր. Երուանդ Տէր – Մինասեանի զեկուցման պատճէնը: Ուստի խնդրում եմ Նախարարների խորհրդին՝ որոշում կայացնել այս իմաստով»:

1921-ի Ապրիլին կ'անցնի Պարսկաստան, ապա Եգիպտոս, ուր կը վարէ Ալեքսանդրիոյ Ազգային Պօղոսեան Վարժարանի տեսչութիւնը:

1928 Մայիս 28-ին, գրագէտ Լեւոն Շանթի եւ խումբ մը մտաւորականներու հետ հիմը կը դնեն «Համազգային»ին:

Գրական – քննադատական առաջին փորձեր կ'ընէ Թիֆլիսի «Մուրճ» (հին եւ նոր) ամսագրին մէջ, «Նոր Հոսանք»ին, «Հայրենիք»ին (ամսագիր) Պոսթըն, «Յուսաբեր»ին Գահիրէ, «Բագին»ին Պալքան, «Հանդէս Ամսօրեայ»ին Վիեննա, «Բազմավէպ»ին Վենետիկ: Խմբագիր եղած է «Նոր Հոսանք»ի, «Հորիզոն»ի, «Գործ»ի, «Հայաստանի Աշխատաւոր»ի (իբրեւ անդամ խմբագրութեան), «Ազատամարտ»ի Թիֆլիս:

1930-ին Նիկոլ Աղբալեանը Լեւոն Շանթի հետ կը հիմնէ Պէյրութի Հայ Ճեմարանը, որուն տնօրէն խորհուրդին անդամ կը մնայ եւ ուր կը դասաւանդէ մինչեւ իր մահը: Ն. Աղբալեանը աւետեց. «Պահել այնպիսի հայութիւն, այնպիսի հայութիւն մը ստեղծել, որ հայրենիք կ'ուզէ, ազատ եւ անկախ հայրենիքի համար կը զոհուի»: Նիկոլ Աղբալեանի նպատակն էր, «...Դպրոցի մէջ մեր փոքրիկներուն պէտք է սովորեցնել թէ դուք հայրենիք ունիք, յափշտակուած հայրենիք. անոնց ամէն բան պէտք է սովորեցնել՝ գիտութիւն, լեզու, ճշմարտութիւն, բայց պէտք է ամէնէն առաջ եւ ամէնէն վեր մէկ բան սովորեցնել՝ հայութիւն···»:

Հրատարակեց «Բանասէրի յուշագիր» պրակները, գրեց «Մտածումներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին» գիրքը, «Հայ գրական պատմութիւնը» հատորը, գործօն կերպով մասնակից Սուրիա – Լիբանանի Դաշնակցութեան կեանքին, շարունակեց աշխատութիւնը Հայ մամուլին, հրապարակային դասախօսութիւններ տուաւ, որոնք անջնջելի կը մնան Պէյրութի հասարակութեան յիշողութեան մէջ:

Արտասահմանի մէջ կը դառնայ հայ մշակոյթի շրջուն քարոզիչը՝ Լիբանանի, Սուրիոյ, Պարսկաստանի, Եգիպտոսի, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի գաղութներուն մէջ, հրապարակագրական գործերով եւ դասախօսութիւններով:

Ժամանակին Ն. Աղբալեանի աշակերտներէն մէկը իր ուսուցիչին հանդէպ հետեւեալը գրած է: «Երբ շրջանաւարտութեան հանդէսին բաշխեց մեր վկայականները, տնօրէն Աղբալեան խօսեցաւ աւանդական ճառը:

– «Եթէ կ'ուզէք ծառայել Հայրենիքին, պէտք է գիտնաք զոհել, – ըսաւ:

– Պէտք է զոհել հանգիստ, տուն, տեղ, ընտանի՛ք:

Մենք գիտէինք, որ ինք ըրած էր այդ զոհողութիւնը: Մեզի կը թուէր թէ իր ընտանիքին կարօտը մինչեւ վերջ այրեց իր հոգին: Թէեւ չէր խօսեր, բայց երբեմն բառերուն տակ կը զգացուէր յուզումին կրակը:

Երբեմն դասարանին մէջ, դասաւանդութեան միջոցին, երբ կ'ըսէր «Հայոց Լեզու, Հայոց Ազգ», աչքերը կը լեցուէին»:

53 տարի առաջ՝ 1947, Օգոստոս 15-ին, Լիբանանի հայաշատ ամարանոցներէն Շթորա գիւղի իր բնակարանին մէջ, սրտի ծանր տագնապի մը հետեւանքով մահկանացուն կը կնքէր Նիկոլ Աղբալեան, եւ ընդամէնը տասնըհինգ օր առաջ էր մահացած Գահիրէի մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան նախկին վարչապետ Համօ Օհանջանեանը:

Հայաստանի Հանրապետութեան նախկին վարչապետ հանգուցեալ ընկեր Սիմոն Վրացեան հետեւեալը կը գրէր. – «Բազմահանճար հայ մտաւորական էր Աղբալեանը՝ կեանքի բոլոր ասպարէզներուն համար պահանջուած կարողութիւններով ու հմտութեամբ օժտուած: Ո՞վ կարող է մոռանալ, օրինակ, Աղբալեանի խօսած դամբանականը Արամ Մանուկեանի դագաղի վրայ, կամ նրա ճառը Հայաստանի Խորհրդարանի ամպիոնից՝ բոլշեւիկների մայիսեան ապստամբութեան առթիւ, նրա ցասումի հրեղէն խօսքերը հիւսիսից հեղեղող բոլշեւիկութեան հասցէին. –

«Մարդկային կերպարանքը կորցրած խելագար մի ամբոխ, կանանց վարտիքները դրօշակ դարձրած, գալիս է մարելու դարերի մոխիրներից ոտքի կանգնած ազատ Հայաստանի լոյսը»:

Եւ հասկնալի է, որ հայ բոլշեւիկները երբեք չներեցին նրան. Զարենցը միայն, վերջին պահուն մեղայ եկաւ իր մեծ ուսուցիչի առջեւ:

Աղբալեանը մեռաւ տարագրութեան մէջ՝ մտքով ու հոգիով ապրելով միշտ Հայաստանում եւ Հայաստանի համար:

ՑԱՐԻՆ ՍՐԲԱՑՄԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԴԱԿՆԵՐԸ

Օգոստոս 20-ին Մոսկուայի Պատրիարքը սրբացուց Ռուսաստանի վերջին, Նիկոլաս Բ. ցարը որ 1918-ին իր ընտանիքին հետ սպաննուած էր պոլշեւիկներուն կողմէ: Մոսկուայի թերթերէն մէկը այդ առիթով տեղ տուած է հրապարակայնութեան շրջանին հիմնուած Ուղղափառ ազատ եկեղեցիին մէկ կրօնաւորին գրութեան որ սրբացման երեւոյթին ետին քաղաքական ազդակներ կը նշմարէ:

Ան ամէն բանէ առաջ սրբացումը շատ յապաղած կը նկատէ, քանի որ ռուս նորօրեայ նահատակները 1981-էն ի վեր սրբացուած են արտասահմանի ռուսական եկեղեցիին կողմէ որ ինչպէս ուղղափառ ազատ եկեղեցին, չի ճանչնար Մոսկուայի պատրիարքին գերիշխանութիւնը: Այդ տարիներուն, պատրիարքը ամբողջովին ենթարկուած ըլլալով ՔԱ - Կէ - Պէ-ին ու կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին, սրբացման լուրերուն հակազդեց յայտնի քամահրանքով: Կատարուած պաշտօնական յայտարարութիւնները ըսին թէ արտասահմանի ռուսական եկեղեցին քաղաքական դրդապատճառներով այդ ընթացքը ունեցած էր. կրկնուեցաւ սուտն ալ թէ Խորհրդային Միութեան մէջ ոչ ոք հալածուած էր կրօնական պատճառներով:

90-ական թուականներուն սկիզբին մարտիրոս ցարին մէկ սրբանկարը տեղ գտաւ Մոսկուայի եկեղեցիներէն մէկուն մէջ: Պատրիարքը լուր անելով հրահանգեց վերցնել զայն: Կրօնաւորը պատրիարքարան կը կանչուի ուր եպիսկոպոս մը կը բացատրէ թէ ամէնքը կ'ընդունին որ Նիկոլաս Բ. ցարը սուրբ մըն է, սակայն, չեն կրնար սրբացնել զայն, դէմ առ դէմ չմնալու համար համայնավարներու եւ ժողովրդավարներու հակազդեցութեան:

Այսուհանդերձ, ցարին նկատմամբ պաշտամունքը այնպիսի աստիճանի մը հասած է որ Եկեղեցին չէր կրնար աւելի երկար ընդդիմանալ անոր սրբացումին: Սակայն, յօդուածագիր կրօնաւորը ուշադրութեան կը յանձնէ կէտ մը. եկեղեցին այդ սրբացումին ընթացքին շեշտած է միայն անոր մարտիրոսութեան բնոյթը, առանց անդրադառնալու կեանքին պարագաներուն:

Նիկոլաս Բ. պատմութեան ուղղափառ վերջին ցարն էր որ գահէն հրաժարեցաւ, սպաննուելէ առաջ: Ան վերջին ղահակալը եղաւ Դ. դարէն ի վեր շարունակուած աւանդութեան որ աշխարհի մէջ միշտ ուղղափառ կայսրութեան մը ներկայութեամբ կը պահպանուէր. նախ կար Բիւզանդական կայսրութիւնը, յետոյ ռուսականը: Այդ աւանդութեամբ, ցարը նաեւ հաւատքին պահապանն էր: Եւ Նիկոլաս Բ. ուղղափառ եկեղեցիին մեծ փարում ունէր: Ամենամեծ թիւով սրբացումները իր օրով կատարուած էին ու իր ընտանիքը քրիստոնեայ ընտանիքի տիպարն էր: Ներկայի սրբացումին արարքին մէջ այս բաներուն տեղ չէր տրուած, քանի որ ըստ յօդուածագիր կրօնաւորին, պատրիարքը կը խուսափէր ճշմարտութիւնը յայտնելէ, համայնավարներուն եւ նոր ժողովրդավարներուն զայրոյթ չպատճառելու համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ԶԲՕՍԱՇՐՋՈՒԹԵԱՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ՀԱՐԿ Է ԶԳՈՒՇԱՆԱԼ ՔՍԱԿԱՀԱՏՆԵՐԷ, ԽԱԲԵԲԱՆՆԵՐԷ ՃԱՐՊԻԿ ԳՈՂԵՐԷ ԵՒ ԱՊՕՐԻՆԻ ՎԱՐՈՐԴՆԵՐԷ

ԱՍԻԱ

● ԹԱՅԼԱՆՏ

Ամէն տարի 8 միլիոն զբօսաշրջիկ կ'այցելէ Թայլանտ: Անոնց մեծ մասը չի յաջողիր յարմարիլ այս տարաշխարհիկ երկրին: Սակայն թայերը ընդհանրապէս օգնութիւն կը ցուցաբերեն եւ չեն օգտագործեր զբօսաշրջիկներուն միամտութիւնը: Այսուհանդերձ այս լռելեայն օրէնքը ի զօրու չէ երեք վայրերու մէջ. Պանքոկի օդակայանը, դէպի Օրիէնթըլ պանդոկ առաջնորդող ճամբան եւ Փաթփոնկի «Կարմիր լոյսով» թաղամասը վտանգաւոր են:

Անփորձ զբօսաշրջիկներ 12 ժամ ճամբայ կտրելէ ետք Պանքոկի օդակայանին մէջ դիւրին որսը կը դառնան թաքսիի անպարկեշտ վարորդներու, որոնք երեւակայական գիներ կը պահանջեն դէպի պանդոկ քշելու համար: Ինչ կը վերաբերի գիշերային հաճոյքի վայրերուն, անոնք ապօրինի կերպով բազմագրուած ժապաւէններու եւ յուշանուէրներու եռուն վաճառքի կեդրոններ են: Այստեղ քսակահատներ շնաձուկներու նման կը շարժին բազմութիւններու մէջ, յաճախորդներ առաջնորդելու համար դէպի հաճոյքի չափազանց սուղ վայրեր:

Թայերը ընդհանրապէս ամչկոտ են. անոնք օգնութիւն կը ցուցաբերեն միայն այն ատեն, երբ մէկը դիմէ իրենց: Հետեւաբար անոնց կողմէ կատարուած որեւէ առաջարկ կասկած պէտք է արթնցնէ այցելուին մտքին մէջ:

● ՉԻՆԱՍՏԱՆ

Հակառակ ոճիրի հետզհետէ բարձրացող համեմատութիւններու, Չինաստանի մէջ օտարներ ընդհանրապէս ապահով կը շրջագային: Պատճառը հաւանաբար ոճրագործներու դէմ սահմանուած ծանր պատիժներն են: Այսուհանդերձ բազմաթիւ քսակահատներ աշխուժօրէն «կ'աշխատին»: Անոնք կը դեգերին զբօսաշրջութեան վայրերու շուրջ եւ կը փորձեն ուղեցոյցի դեր կատարել, սակայն փոխանակ իրենց «որսերը» դէպի Թիանանմէնի հրապարակը առաջնորդելու, զանոնք կը տանին գործարան մը, իբրեւ թէ աժան գինով ապրանք ցոյց տալու համար:

Այլ խարդախութիւն մըն է յախճապակեայ սափորի մը կոտրուելուն մեղսակից դարձնել զբօսաշրջիկ մը, ապա դրամ պահանջել, պատճառաբանելով, որ կոտրուած սափորը շատ արժէքաւոր էր: Նման «բեմադրութեան» մը դերակատարները բազմաթիւ են. մէկը կը զարնէ զբօսաշրջիկի մը, որ կ'իյնայ սափորին վրայ եւ գետին կը ձգէ զայն: Սափորին տէրը «սիրտը կոտրած» կը կանգնի զբօսաշրջիկին դիմաց, իսկ զայրացած դիտող մը զբօսաշրջիկին խորհուրդ կու տայ վճարել սափորին գինը:

Չինաստանի շուկաները միշտ ալ ողողուած են կեղծ հնութիւններով: Սակայն կեղծելու արհեստագիտութիւնը այնքա՛ն զարգացած է, որ նոյնիսկ մասնագէտներ կը խաբուին: Հարկ է սակարկել նման «հնութիւն» մը գնել առաջ արժեւորելով անոր գեղեցկութիւնը, քան թէ իրականութիւնը:

Վերջերս գողութեան այլ ձեւ մը ընդհանրացած է Շանկհայի պանդոկներուն մէջ, ուր զբօսաշրջիկներ մուտքի գործողութիւններ կատարելու միջոցին չեն մտահոգուիր, երբ «սպասեակ» մը իրենց ճամպրուկը կը տանի: Սենեակ բարձրանալէ ետք միայն անոնք կ'անդրադառնան թէ կորսնցուցած են զայն:

● ՀՈՆԿ ՔՈՆԿ

Տարիներ առաջ Հոն Քոնկի պանդոկատէրերը ճափոնցի եւ գորէացի զբօսաշրջիկներէ յաւելեալ գին կը պահանջէին: Այժմ ճաշարաններու եւ շրջապտոյտներու պատասխանատուներ «հակամէտ» են ի նպաստ իրենց ներկայացնելու հաշիւը: Ամէնէն հաւանական «զոհերը» զբօսաշրջիկներու մեծ խումբերն են, որովհետեւ սովորաբար ոչ ոք կը հաշուէ սպասարկուած ճաշերուն քանակը:

Այլ ձեւի խարդախութիւն մը կը կիրարկուի էլեկտրոնիք գործիքներու շուկային մէջ, որ հռչակաւոր է իր աժանութեամբ: Սակայն վաճառատուներ յաճախ «զեղչ - վաճառք» կը յայտարարեն պարզապէս յաճախորդներ ներգրաւելու համար: «Սպառած է», կ'ըսեն ծախողներ, երբ յաճախորդ մը ցուցափեղկի մը մէջ իր տեսած մէկ գործիքը կը փափաքի գնել, փոխարէնը իր դիմաց դնելով անոր աւելի նոր եւ աւելի սուղ տարբերակը:

● ՔՈՒԱԼԱ ԼԱՄՓՈՒՐ

Օրաթերթերու վերնագիրներէ դատելով՝ Մալեզիան այն վայրն է, ուր զբօսաշրջիկներ կ'առեւանգուին եւ կրօնական աղանդներ կը սպառնան երկրին ապահովութեան, բանակի կեդրոններէ զանազան տեսակի զէնքեր գողնալով: Թէեւ այս լուրերը ճիշդ են, սակայն կ'աղաւաղեն Մալեզիոյ դիմագիծը: Գիշեր թէ ցերեկ զբօսաշրջիկներ հազուադէպօրէն վայրագ յարձակումի վտանգը կը դիմագրաւեն գլխաւոր քաղաքներու կամ զբօսաշրջութեան կեդրոններուն մէջ: Քսակահատներ երբեմն մոթորսիքլէթով կ'անցնին զբօսաշրջիկներու քովէն եւ «կը թռցնեն» անոնց պայուսակները կամ խճողուած վայրերու մէջ կը խառնեն անոնց գրպանները: Սակայն ծանր ոճիրներ չեն գործադրուիր օտար զբօսաշրջիկներու դէմ:

Մալեզիոյ մէջ բուն վտանգը ոչ թէ ճամբու մը երկայնքին քալելն է, այլ զայն կտրելը: Վարորդներ ընդհանրապէս կ'անտեսեն անցորդներն ու երթեւեկի օրէնքները: Ամէն օր միջին հաշուով 16 հոգի կը մեռնի ինքնաշարժի արկածի պատճառով: Մի վարանիք թաքսիի ձեր վարորդէն խնդրել, որ աւելի դանդաղ քշէ:

● ՍԻՆԿԱՓՈՒՐ

Զբօսաշրջութեան ընկերութիւններ զայն կը ծանուցանեն իբրեւ աշխարհի ամէնէն մաքուր, կանաչ եւ եռուն վայրը գործարարներու եւ հաճելի պտոյտ փնտռողներու համար: Իրօք, բոլոր տեսակի ոճիրներու համեմատութիւնը նուազագոյնն է այս երկրին մէջ, ուր օրէնքները խստօրէն կը կիրարկուին եւ զինեալ յարձակումի դիմողներ մահապատիժի կ'ենթարկուին:

Ասիոյ մէջ ամէնէն բարձր կենսամակարդակը ունեցող այս երկրին տարածքին փողոցներն ու զբօսայգիները բնականաբար աւելի ապահով են, իսկ ճաշարաններն ու գիշերային հաճոյքի վայրերը համեմատաբար խաղաղ:

● ԹՈՔԻՕ

Թէեւ այս հսկայական քաղաքը արժանի է «ապահով» հռչակուելու, սակայն քսակահատութիւնն ու մանր ոճիրները հետզհետէ կը բազմանան անոր փողոցներուն մէջ: Այսուհանդերձ կիներ կրնան ապահով քալել մինչեւ ուշ գիշեր, թաքսիներն ու շոգեկառքերը ապահով են որեւէ ժամու, իսկ գինովներ վտանգ չեն սպառնար: Զբօսաշրջիկներ գիշերային հաճոյքի վայրերու մէջ թէեւ բարեկամական վերաբերում կը գտնեն, սակայն յաճախ անոնք իրարու վրայ կը յարձակին եւ զիրար կը կողոպտեն:

● ՍԵՈՒԼ

Հարաւային Գորէայի մէջ ոստիկանութենէն աւելի ցուցարարները վախ կ'առթեն: Սակայն անոնք հազուադէպօրէն կը յարձակին զբօսաշրջիկներու վրայ: Անոնց թիրախը ոչ թէ անցորդներն են, այլ՝ ոստիկանները: Ամէնէն աւելի վըտանգ կը սպառնան խենթի պէս քշող վարորդները: Մայրուղիներու վրայ յաճախ պաս մը շեղած կ'ըլլայ իր ուղղութենէն, մեծ վնասներ պատճառելով:

Նոյնիսկ եթէ ձեր դրամապանակը դիտումնաւոր կերպով ցուցադրէք, քսակահատի մը փոխարէն ձեր դիմաց պիտի գտնէք մէկը, որ քաղաքավարօրէն ձեր նկատողութեան պիտի յանձնէ զայն, որպէսզի չկորսնցնէք:

● ՄԱՆԻԼԱ

Նախազգուշութիւններու ցանկը երկար է այս քաղաքին մէջ, գիշերով պէտք չէ քալել Մանիլայի ծոցին շուրջ: Թէեւ անիկա ապահով կրնայ թուիլ, սակայն երբեմն զբօսաշրջիկներ կը սպաննուին անոր ափերուն: Գնումի կամ հաճոյքի վայրերու մէջ թանկարժէք իրերով մի պտըտիք եւ աւելորդ դրամ կամ քրետիթ քարտեր մի պտըտցնէք ձեզի հետ:

Մանիլայի բնակիչները քաղաքավար եւ համակրելի են: Այսուհանդերձ քաղաքը նոյնքան հռչակաւոր է իր փտածութեամբ, քսակահատութեամբ եւ սպանութիւններով:

Ասիկա չի նշանակեր, թէ կարելի չէ առանձին շրջիլ Մանիլայի փողոցներուն մէջ: Պարզապէս պէտք է զգուշանալ գաղտագողի ձեզի հետեւող աչքերէն եւ ճաշարանէ մը ելլելէ ետք (կամ մտնելու պահուն) ստուգել, թէ արդեօք ձեր դրամապանակը ապահով տեղ դրա՞ծ էք:

«Ազդակ»

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԳ.

Ներս մտան. պզտիկ սենեակ մը, որուն ցած ձեղունին գլուխը չզարնելու համար Մարտիկ աղա ստիպուեցաւ ծռիլ. խարխուլ, հինցած աթոռներ, քովը սեղան մը, վրան քանի մը գիրքեր, շիշ մը, ջրի գաւաթ մը, դիմացը միակ պատուհան մը, անապակի, բանջարեղէնի ածուի մը վրայ նայող եւ որուն շրջանակին մէջ կ'երեւային աղամաթզենիի տերեւներու լայնածաւալ եւ թաւշեայ ճոխ փթթումներ՝ պըտուղներուն ողկոյզաձեւ փունջերովը: Սուրէն ներկայացուց Մարտիկ աղան, բայց դեռ ներկայացումը չաւարտած, օրիորդը ձեռքերը շփշփելով, ամբողջ մարմինը կոտրտելով, արագ լեզուախօսութեամբ մը:

- Օ՜, արդէն գրեթէ կը ճանչնամ էֆէնտին, - ըսաւ, _ այնքա՛ն գովեստներ լսեցի իր յատկութիւններուն մասին: Ինծի համար, էֆէնտի՛, մեծ հաճոյք է ծանօթութիւնը ընել ձեզի պէս անձի մը, որուն ազգը եւ յեղափոխութիւնը այնքան երախտապարտ են, եւ որ այնքան եռանդով կ'աշխատի ազգային փրկութեան սուրբ գործին: Կը ցաւիմ միայն, որ աւելի կանուխ չկրցայ ունենալ այս տեսակցութեան հաճոյքը եւ պատիւը: - Մայրի՛կ, _ ըսաւ բազմոցին ծայրը կծկըտած կնկան մը դառնալով, որ թերթաթափ Աստուածաշունչի մը դեղնոտած մէկ էջին լոյսին բռնած կը կարդար, խոշոր կեռ քիթը գիրքին վրայ գրեթէ, հակառակ ակնոցին: - Մարտիկ էֆէնտի Սըրմաքէշեանն է, որուն վրայ պարոն Սուրէն այնքան գովեստով կը խօսէր յաճախ, մա՛յրս, - ըսաւ Մարտիկ աղային դառնալով, որ շուարած երեւոյթ մը ունէր այդ համարձակ աղջկան առջեւ, ըսենք թէ, Մարտիկ աղա աղջիկները եւ կիները շատ չէր սիրեր, չէր մօտենար անոնց՝ վախո՞ւն, թէ՞ երդումին հետեւանքով - անոնց առջեւ կապկպուած կը մնար գրեթէ: Կիներուն նրբութիւնները, փափուկ, պչրոտ ձեւերը, արուեստակեալ խօսուածքը կը նեղէին զինքը: Անոնց քով շատ անձուկ հագուստի մը մէջ սեղմուած, նեղուած մէկու մը քրտնող երեւոյթը կ'ունենար, որ կը վախնայ, կը զգուշանայ շարժում մը ընելէ մէկ տեղը չպատռելու համար: Բայց այս աղջիկը քիչ մը տարբեր կ'երեւար կոր մինչեւ հիմա տեսածներէն:

Մայրը, սխտորի պէս պառաւ դէմք՝ ահագին քիթով մը միջնորդուած, Վակնէրեան ծնօտով մը եզրակացուած, աչքը զատեց գիրքէն ու Մարտիկ աղային վրայ սեւեռեց անտարբեր մը:

- Բարի եկար, էֆէնտի՛:

- Բարի տեսանք, մայրի՛կ:

Պառաւը նորէն գլուխը կախեց ու շարունակեց կարդալ շրթունքի մեքենական դողդոջումով մը: Օրիորդը չափաւոր գիրութեամբ, լեցուն, քիչ մը տձեւ մարմնով աղջիկ մըն էր, ցցուած ազդրեր ու զարգացած ծիծեր ունէր, որոնք կնկան դարձուածք մը կու տային իրեն. կլոր դէմք մը, սեւ առատ մազերով շրջանակուած, տափակ ու ծայրը ուռած քիթ մը թեթեւ մը պեխաւորուած թանձր շրթունքներու վրայ, դունչը շեշտուած ու կամայական, քիչ մը անկանոն, աւելի առնական դէմք մը, որ մէկէն ուշադրութեան կը զարնէր եւ որուն ամբողջութեան կորովի խստութիւնը եւ ինչ _ ինչ մանրամասնութեանց վաւաշոտութիւնը սրբագրուած էր թաւ յօնքերուն տակէն փայլող սեւ խոշոր աչուըներուն անոյշ գրգիռ արտայայտութեամբը:

(Շար. 67)

Մեզմէ կը խնդրուի ծանուցանել կառքի արկածի հետեւանքով եղերական մահը՝

ՆԱՏԻԱ ԽԱՉԱՅԻ

(17 տարեկան)

եւ

ՄԱՐԱԼ ԽԱՉԱՅԻ

(19 տարեկան)

որ պատահեցաւ Կիրակի, Օգոստոս 27-ին Pouilly en Auxois:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 1, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցին եւ մարմինները ամփոփուեցան Տրանսիի գերեզմանատունը:

(Շար. Ա. էջէն)

Ժան Կլավանի որոշ գոհացում տուաւ նաւաստի ձկնորսներու, որոնք վերջ տուին իրենց շարժումին: Նախարարը, Օգոստոս 31-ին, յայտարարեց որ ձկնորսութեան ձեռնարկութիւնները ընկերային տուրքերու գգալի զեղչ մը պիտի ունենան:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ բանակի սպայակոյտի պետը՝ զօրավար Հիւսէյին Քըվրըքօղլու հրաւիրած է կառավարութիւնը որ անմիջապէս խըլամապաշտ պաշտօնատարներու մաքրագործումին ձեռնարկէ, որովհետեւ անոնք կը գտնեն Պետութեան աշխարհական հիմքերուն:

ԵԱՍԻՐ ԱՐԱՖԱԹԻ անմիջական շրջանակները կողմնակից են որ յետաձգուի պաղեստինեան Պետութեան մը հռչակումը, որ նախատեսուած էր Սեպտեմբեր 13-ին: Խորհրդարանական հարցերու պատասխանատու նախարարը՝ Նապիլ Ամր ըսած է որ կը թելադրէ այդ հռչակումը յետաձգել մինչեւ տարուոյն վերջ:

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆ սովի սպառնալիքի տակ է, ըստ Կարմիր Խաչի պատասխանատուներուն: Երեք միլիոն բնակիչ (ընդհանուր բնակչութեան կէսը) երաշտին պատճառով կրնայ սովէն մեռնիլ: Կարմիր Խաչի յատուկ բանագնացը կ'ըսէ. – «Սնունդը հայթայթելէպ պիտի դառնայ երեք ամիսէն, պէտք է, նախքան ձմեռը, սննդեղէն ապահովենք»:

ԳԻՆԻՆ սկսեր է հրապուրել Պոլսեցիները, ինչպէս կը վկայէ Էրիք Պիէկալա, «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը (Սեպտեմբեր 1): Կը գրէ թէ «Շարափհանէ»ները (գինետուն) վերջին նորաձեւութիւնը կը կազմեն Պոլսոյ եւ տեղական արտադրութիւնը, որ երկար ատեն է անտեսուած էր օղիին պատճառաւ, մեծ յաջողութիւն կ'արձանագրէ: Օսմանեան շրջանին, կը գրէ լրագրողը, միայն ոչ մահմետականները (Յոյն, Հայ, Հրեայ) իրաւունք ունէին այգոլ արտադրել եւ ծախելու, Հանրապետութեան հռչակումէն ի վեր արգելքը վերցած է: Սրճարան – ճաշարանի տէր մը՝ Կէօքհան Սաֆքան կ'ըսէ. – «Օղիի փիլիսոփայութիւն մը կայ որ կը համապատասխանէ նախկին Թուրքիոյ եւ գինիի փիլիսոփայութիւն մը որ կը համապատասխանէ Նոր Թուրքիոյ»:

ՊՈԼՍՈՅ օդակայանը արտասահման մեկնող ճամբորդի մը քով ԺԳ. դարու հայերէն ձեռագիր Աստուածաշունչ մը գտնուած է: Թուրք մամուլը լուրը հաղորդելով կ'աւելցնէ թէ մատեանին արժէքը 1·5 – 2 միլիոն տոլար կը գնահատուի: Գործողութիւնը կարելի եղած է լրատուութեան մը շնորհիւ:

ՄՈՆԱՔՈՅԷՆ արտաքսուած է, անցեալ Օգոստոս 12-ին, չէչէն մեծահարուստ մը՝ Ումար Ճաբրայլով, 42 տարեկան, երբ ճաշարանի մը մէջ կը տօնէր իր մէկ աղջկան տարեդարձը (կինն ու զաւակները հոն կ'ապրին): Ֆրանսայի հետ ստորագրուած պայմանագրի մը համաձայն, Մոնաքոյի արտաքսումները կը վերաբերին նաեւ սահմանակից նահանգներու՝ Ալփ – Մարիթիմ, Վառ, Ալփ տը Հօթ – Փրովանս: Այս հարցը նոր երեւան ելած է եւ արտաքսման պատճառները ծանօթ չեն, իշխանապետութիւնը պարտաւոր չէ յայտնելու պատճառները: Ենթական, 42 տարեկան, մրցակիցը եղած է Պուտինի եւ ստացած ձայներու 0,3%-ը: Մեծահարուստ, 1992-էն տէր կը դառնայ քարիւղային Տանաքօ ընկերութեան, ապա, պանդոկներով կը զբաղի եւ Ամերիկացիի մը հետ՝ Թաթում, կը ղեկավարէ համբաւաւոր՝ Ռատիսոն – Սլաւիանսկայան:

Բայց, 1996-ին, Թաթում գինք կ'ամբաստանէ որ ուզած է սպաննել, քանի մը ամիս ետք Թաթում գնդակալիներու տարափի մը կ'ենթարկուի: Մեղադրանքներու համաձայն, Ճաբրայլով չէչէն մաֆիայի խորհրդանիշներէն մէկն է:

ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

75ամեակին առթիւ

ՎԻԷՆՆԱ. – Պր. Կարպիս Փափազեան 10.000 աւստրիական շիլինկ:

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Էմիլ Ասլանեան եւ Տէր եւ Տիկին Արմէն Սամուէլեան 2000 Ֆր.:

ՈՒԷՍԼԷՅԱՆ. – Խաչիկ Թէօլէօլեան 100 տոլար:

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ուրախութեամբ կը յայտնենք Մարսէյլահայութեան, թէ 2000 – 2001 ուսումնական տարուան մեր դպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4

Առաւօտեան ժամը 10-ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ

339, av. du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն Հեռաձայն. –

04 – 91 – 77 – 84 – 70

ASSOCIATION SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 17 SEPTEMBRE

Grande Fête Champêtre

animée par l'Orchestre SPITAK

qui se déroulera dans les jardins
du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

* * *

PROGRAMME :

DIVINE LITURGIE à 11h00
REPAS à 13h00
MUSIQUE par l'orchestre SPITAK
JEUX pour les enfants
TIRAGE DE LA TOMBOLA à 17h00

Participation aux frais de la journée: Adultes 120 F, Enfants 80 F

Réservation par tél: 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre culturel)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի Ակնունի մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտ. 4, ժամը 20·30-ին Centre Administratif d'Asnières:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածին տօնին եւ Խաղողօրհնէքի առթիւ:

Տիկին Մարիճա Պետիկեան, Առաքելեան, Տիկին Աննա Գարաթէփէ 100-ական ֆրանք, Ժագ Տէր – Գէորգեան 2500 Ֆր., Վրէժ Նեսելեան, Շահմիրեան, Վերժին Ներսէսեան 100-ական Ֆր., Տիկին Բերկրուհի Ալթունեան 200 Ֆր., Տիկին Աղաւնի Քէչէճեան 50 Ֆր., Պր. Ժիրայր Բեհլիվան 1000 Ֆր., Փաթրիք Այտընեան 200 Ֆր., Կարպիս Տիւզեան 500 Ֆր., Տիկին Մարի Տէր – Յակոբեան 100 ֆրանք, Ժագ Նոտարեան 500 Ֆր., Փիէր Գէպէլեան 100 Ֆր., Շահպազեան, Պր. Գէորգ Տէյիրմէնճեան 300-ական Ֆր., Պր. Նուրհան Իփէքճի 1500 Ֆր., Անթառամ Տէյիրմէնճեան 500 Ֆր.:

Տիկին Աննա Կիւլէսէր 1 սնտուկ խաղող, Պր. Նալպար 1 սնտուկ խաղող, Տիկին Սիրանոյշ Սինանեան 2 սնտուկ խաղող, Պր. Կարպիս Գրիգորեան 1 սնտուկ խաղող, Պր. Յակոբ Սինանեան 2 սնտուկ խաղող, Տիկին Մարիամ Իշլէր 1 սնտուկ խաղող:

Voyage en Israël,
berceau de la foi chrétienne

du 28 octobre au 4 novembre

Au programme :

Nazareth, Jéricho, Béthléem, Jérusalem : Mont des Oliviers, Sanctuaire de l'Ascension, le mur des lamentations, quartier arménien, ...

Prix : 7320 FF au départ de Paris, Lyon, Marseille, comprenant : transport aérien, pension complète, visites

Renseignements et inscriptions : Pasteur Gilbert Léonian
Tél : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ

la commission
Foi et Traditions Arméniennes
dans le cadre
d'une séries de rencontres
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(atelier St. Grégoire l'Illuminateur)
propose
sa conférence-débat n° 4
sur le thème

"LE SACREMENT DU MARIAGE"

avec le Rév. Père Zadik Avédikian
recteur de la Cathédrale

en français
Jeudi 7 Septembre

en arménien
Jeudi 21 Septembre

à 19 heures
dans la salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille



ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 3
DIMANCHE
3 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 262

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամենօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.983 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 76e ANNEE — N° 19.983

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Գրեց՝ ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Ամէն հրապարակագիր, նոյնիսկ գեղարուեստական գրականութիւն մշակող, բան մը պարտական է իր աշխատակցած մամուլին, քիչ թէ շատ, առաւելաբար մասնաւորաբար իր սկզբնական շրջաններուն: Ամէն թերթ իր փայլած վարկին մէկ մասը կը պարտի իր աշխատակիցներու փաղանգին, երբեմն կարեւոր բաժինը: Ու դեռ՝ ամէն մամուլի նկարագրին, ոճին, արտացոլած պատկերին ետին կը կանգնի խմբագիր մը, առաւել կամ նուազ չափով, լաւագոյն պարագային՝ առաւել:

Վերոնշեալ տուեալներուն մէկ անճանաչափ բաղադրութիւնն է, քիմիական մէկ մօգական խառնուրդը որ մամուլ մը վեր կը բարձրացնէ իր լրաթերթի մակարդակէն, զայն դարձնելու համար ուրոյն հայելին միջավայրի մը եւ համայնքի մը, ուր միաժամանակ կը ցոլան գրող-խմբագիր եւ ընթերցող-ընկերութիւն, մէկը միւսով պայմանաւոր եւ իրարու լրացուցիչ: Վերոնշեալ բոլոր տուեալները, որքան ալ ծանօթ ճշմարտութիւններ նկատուին, կրնան օգտակար ըլլալ ճշգօրէն գնահատելու համար թերթի մը տարողութիւնը եւ մակարդակը, կարեւոր առիթներով:

Մասնաւորելով մեր խօսքը այս յատուկ առիթին, նախ պէտք է նշել թէ մեր լրագրական պատմութեան մէջ բացառիկ երեւոյթ կարելի է նկատել որ թերթ մը հիմնուի կուսակցական ղեկավարի մը կողմէ, պատկանի անոր, արտացոլէ իր կուսակցութեան հաւատամքի հիմնական գիծերը, միաժամանակ պահելով՝ հիմնահարցերու շուրջ՝ մտաւորական պարկեշտութիւն եւ աշխատանքի որոշ անկախութիւն իր շրջապատի եւ ժամանակաշրջանի արգելակող պայմաններուն մէջ: Կը բաւէ որ յիշուի թէ 20-ական թուականներուն «Յառաջ»ի մէջ է որ լոյս տեսաւ Շահան Շահնուրի «Նահանջը առանց երգի»ի նման գերպայթուցիկ վէպ մը:

Անհատական այդ հիմնական երկու յատկութիւններն —առաքինութիւնները— են որ ժամանակի եւ մտածողութիւններու բնական եղաշրջումով զօրացան, թերթը պահելով եւ կանգնեցնելով այսօրուան պատուանդանին վրայ: «Յառաջ» արժանի է ամբողջ հայութեան յարգանքին եւ երախտագիտութեան, բոլոր անոնց՝ որոնք համակարծիք են թերթին քաղաքականութեան, ինչպէս նաեւ ուրիշներուն՝ որոնք վերապահ կամ տարակարծիք են: Ամէն սփիւռքահայ ընթերցող բան մը կը պարտի անոր:

Պատկառելի տարիք մը կը թեւակոխէ թերթը, – 75 տարեկան: Սփիւռքի մէջ ունինք երեք-չորս ուրիշ թերթեր, որոնք նոյնիսկ մէկ սերունդ տարիքով կը կանխեն զայն: Սխալ որքան անտեղի պիտի ըլլար որեւէ կարգի բաղդատական ընել կամ զուգահեռներ քաշել թերթերու միջեւ: Հայ թերթը, տարեց թէ նորափթիթ, իր օգուտը ունի այնքան ատեն որ լոյս կը տեսնէ հայերէն տառերով: Սակայն կայ ու կը մնայ մնացեալը, ու այդ մասին է որ պիտի աւելցուին հետեւեալ տողերը, որպէս ընթերցող, աշխատակից եւ նախկին մէկ խմբագիր ամերիկահայ թերթի:

Ան որ հայ թերթի խմբագրի ապերախտ եւ յաճախ տարապարհակ աշխատանքը տարած է, ան գիտէ թէ «Յառաջ» կը շարունակէ մնալ ամէնէն լաւ խմբագրուած հայկական թերթը: Թերթը կը ներկայանայ որպէս օրինակելի մէկ ներկայացուցիչը «մամուլ» ըմբռնումին եւ անոր առաքելութեան, այն իմացումով որ նախ գիտէ յարգել իր ընթերցողները եւ անոնց ողջմտութիւնը: «Յառաջ» ունի իր ոճը հանրութիւնը իրազեկ պահելու ո՛չ միայն ազգային-տեղական եւ միջազգային իրադարձութիւններու, ի հարկին սեղմ եւ սուղ տողերով, եւ հանդիսանալու «գաղութէ գաղութ» թանկագին շաղկապ մը, այլ նաեւ՝ հայրենի իրադարձութիւնները հարազատօրէն եւ համապարփակ կերպով պատկերելու, որպէս աչալուրջ քննարկող եւ մեկնաբան:

Այս թերթն է նաեւ մեր ամէնէն անկախ մամուլը այս բառին կարելի լայն եւ ճիշդ իմացումով (որքան ալ անկախութիւն բառը ունենայ յարաբերական նշանակութիւն), եւ այն ըմբռնումով՝ որ անկախութիւնը չի շփոթուիր վաճառաշահ բախտախնդրութեան հետ: Հոս նկատի չունիմ կարճատեւ կեանք ունեցած նմանապէս անկախ մամուլի նմոյշներ եւ շրջաններ: Զմայլանիլ գիտողութիւններ բանաձեւելէ բարեկամ կազմակերպութիւններու եւ անձերու հանդէպ, չընկրկիլ քննադատելէ պաշտօնական թէ հեղինակաւոր, աշխարհական թէ եկեղեցական դէմքեր, խիզախութիւնը ունենալ շրջապատի սխալները մատնանշելու, ըլլան անոնք հանդիսութեան մը առթիւ ճախաւերութիւններ թէ համայնքային եւ ազգային ընդհանուր հարցեր,– ահա՛ պաշտօնին եւ առաքելութեան գիտակցութիւնը, որուն այնքա՛ն պէտք ունի մեր ազգային կեանքը եւ որուն աներեր ծառայած է թերթը: «Յառաջ»ի այս նկարագիրն է որ յարգանք պարտադրելով ընթերցողին, ֆրանսահայ թէ սփիւռքահայ, պիտի ըլլէր նոյնիսկ՝ Հայաստանի մէջ զայն կարդացողներու, ազդակ հանդիսացած է որ իր շուրջ ստեղծուի բազմերանգ եւ երբեմն տարախոհ աշխատակիցներու եւ մտաւորականներու ցանց մը, ամբողջացնելով պատկերը եւ նկարագիրը թերթին:

Ըսե՞նք նաեւ, թէ «Յառաջ» կը մնայ ամէնէն արտատպուած թերթը հայ մամուլին մէջ, ու շտեմարանը հետաքրքրական եւ շահեկան լուրերու: Այդպէս էր երէկ, այդպէս կը մնայ այսօր: Կը բաւէ բանալ, օրինակ, գալիֆորնիահայ մամուլը, որ միշտ պարտաճանաչութիւնը չի գտար ամէն անգամ յիշատակելու իր արտատպումներուն աղբիւրը: Լրագրական բարքերու հետ այս անհաշտ երեւոյթը կրնայ մեկնաբանուիլ նաեւ որպէս ինքնագիտակցութեան եւ ամօթխածութեան նշան...:

«Յառաջ» դարձած է ազգային հիմնարկութիւն մը – Էնսթիթիւսիոն – մը, նոյնանալով ֆրանսահայութեան եւ ներկայացնելով հայ մամուլին խօսէլ մէկ պատկերը: Կը մտածեմ թէ ի՛նչ երեւոյթ պիտի ստանար մեր կեանքը եւ լրագրութիւնը, եթէ աղէտով մը հայ կեանքէն անհետանար այդ աւանդութիւն ունեցող եւ ստեղծող հիմնարկութիւնը:

Ու պատիւ արժանաւորաց՝ թերթը կը ներկայացնէ իր տնօրէնուհի-խմբագիրին՝ Արփիկ Միսաքեանի յատակ նկարագիրը, անոր տոկունութիւնը եւ անխորտակելի կամքը: Ասոնց մէկ օրինակն է թերթին «Միտք եւ Արուեստ» յաւելուածին անխափան շարունակութիւնը քառորդ դարէ ի վեր: Աւելի քան տասնամեակէ մը ի վեր թերթին միացած է նոր ուժ մը, —տաղանդաւոր եւ անխոնջ լրագրողուհի մը՝ որ պատիւ կը բերէ հայ մամուլին եւ ընդհանրապէս լրագրութեան— Արփի Թոթոյեան: Ան, ինչպէս Արփիկ Միսաքեան, դարձած է մէկ խօսնակը ազատ եւ լուրջ լրագրութեան:

Լաւագոյն բարեմաղթութիւններ «Յառաջ»ի ադամանդեայ յոբելեանին առթիւ, եւ արեւշատութիւն՝ զայն կանգուն պահող հաւատաւոր ուժերուն:

Պոսթըն

«ՅԱՌԱՋ» ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

Մեր մամուլի պատմութեան մէջ շատ է թիւը թերթերուն, որոնց տիտղոսներու կարգին կը գտնուի «գրական»ը: Քիչեր զայն կ'արդարացնեն, այնքան որքան «Յառաջ», իր հրատարակութեան առաջին իսկ թիւէն: Անկասկած Պոլսոյ «Ազդակ»էն, «Ազատամարտ»էն, յետ - պատերազմեան «Ճակատամարտ»էն եկող Շ. Միսաքեան Փարիզ կը բերէ իր հետ մամուլի ըմբռնում մը, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել մամուլի աւանդութիւն մը, ըստ որուն գրականութիւնը մասնաւոր տեղ մը ունի հասարակութեան ու մշակոյթի կեանքին մէջ: Յաճախ չենք անդրադառնար, որ Շ. Միսաքեան կուգայ արեւմտահայ վերջին սերունդէն եւ ոչ միայն մտերիմն է Մեծարենցին, այլեւ բարեկամը, գործակիցը, հրատարակիչը Եսայեանի, Վարուժանի, Օշականի, Օտեանի եւ մեր միւս գրողներուն: Երեւոյթը պէտք չէ զանցառել: Այդ է որ կը բացատրէ «Յառաջ»ին իւրայատուկ եւ անզիջելի տեղը մեր մամուլին մէջ:

Գրականութեան այս նշանակութիւնը «Յառաջ» կը փոխանցէ Պոլսէն Փարիզ, մեր ժողովուրդի ամբողջականութենէն անոր հատուածումը, կատարելով այսպէս կամուրջի դեր մը, հոն ուր սփռումը այնքան կը դժուարացնէ փոխանցման կապերը: Ըսեր են՝ Գրականութիւնը հաստատութիւն է արեւմուտքի մէջ եւ ցրուումի վիճակ մը թոյլատու չէ հաստատութիւններու կերտումին: «Յառաջ» իր բացառիկ երկարակեցութեամբ կատարեց հաստատութեան մը դերը ֆրանսահայ գրականութեան համար: Ով որ պիտի ուսումնասիրէ այդ գրականութիւնը հարկադրաբար պիտի անցնի «Յառաջ»էն:

Թերթին առաջին թիւի «Երկու խօսք»ը, իր շատ մը կէտերով, ծրագրային հանգամանք մը ունի, աւելին՝ ինքնին հանգանակ մըն է: Եւ հոն ներկայ է գրականութիւնը. «Այս հիւրընկալ այլ համայնակուլ ափերուն վրայ՝ մեր հայրենակիցները պիտի ջանան զարգացնել իրենց ազգային գիտակցութիւնը, պահել լեզուն որ միակ թանկագին աւանդն է, ուժ տալ մայրենի դաստիարակութեան, գրականութեան եւ արուեստին, մոռնալ շատ մը սխալական ունակութիւններ եւ նորոգուիլ այս կեանքի բարիքներով»:

Աւելի ուշ՝ «Արածանի»ի մէջ, մանաւանդ երրորդ Գրքին (Նոյեմբեր 1945), Միսաքեան կը ներկայացնէ հրատարակութեան ծրագիրը: Եթէ առաջին թիւով «Յառաջ»ի խմբագիրը գրականութիւնը կը նկատէ այն քանի մը կալուածներէն մին որոնք մշակելի կը մնան Սփիւռքի մէջ, «Արածանի»ի մէջ, գրականութեան, թերեւս պէտք էր ըսել անոր մշակումին ըմբռնումը կը տարազուի. «Աշխատանք եւ գիտութիւն: Ոչ թէ քմայք եւ տրամադրի մարզանք: Մեզի համար բանաստեղծութիւնն անգամ ոչ թէ միայն արուեստ, այլ գիտութիւն է: Կոչում, ներշնչում, «արուեստ քերթողական», – այդ բոլորը կը հասկնանք: Այդ բոլորին կուտանք իրենց տեղը: Բայց, Փարիզ կը գտնուինք եւ մարդիկ պէտք է ըմբռնեն, վերջապէս, թէ կարելի չէ բանաստեղծ դառնալ, յանգ բանելով մատներու վրայ: "Մէկ, երկու, երեք, չորս, – ես կը պարեմ տասնըչորս"»:

Աշխատանք եւ գիտութիւն՝ գրականութեան առթիւ լսուած, տարօրինակ կը հնչեն, բանավիճային հանգամանք մը ունին, կ'ուղղուին սերունդի մը համար որ առիթը չէ ունեցած շէնք – շնորհքով ուսում մը ստանալու, պատրաստուելու: Կը թուին կոչ մը վասն գրուածքին հանդէպ որոշ արհեստավարժի պատասխանատուութեան, մանաւանդ որ կը հակադրուին մեր աւանդութեան, որ արուեստներէն գրականութիւնը առհասարակ ներշնչումի հարց կը նկատէ եւ կը խուսափի «մշակումէն»: Միսաքեանի գրչին տակ յաճախ երեւցող այս բառը թեքնիքէն աւելի կամ նուազ կը վերաբերի գիրի գործին, որ ամէնէն առաջ գրողին աշխատանքն է ինքն իր վրան, իր լեզուին, որպէսզի գրուածքը դառնայ «անսրբագրելի», հասնի «հիւսուածքի» մը, «ոճի» մը, ինչպէս կը գրէ Միսաքեան:

Արուեստին մշակուած ըլլալը, ինչպէս սխալական ունակութիւններուն մերժումը «Յառաջ»ի խմբագրին համար կապուած է Փարիզին: Քսան տարուան հեռաւորութեամբ գրուած երկու ծրագրային էջերը այս կէտը կ'ընդգծեն: «Փարիզ կը գտնուինք ի վերջոյ»: Որ քաղաքէ մը աւելի անշուշտ Արեւմուտք կը նշանակէ, քաղաքակրթութիւն կը նշանակէ, նոր կեանքի բարիքներով «նորոգուելու» տեղ մը, հարստանալու եղանակ մը, ապրելու, ստեղծելու կերպ մը:

Շահեկան կը մնայ այս արեւմտեանականացման «հայկական» նկարագիրը, քանի որ անիկա պիտի ըլլայ պահպանելի այն լեզուով «որ միակ թանկագին աւանդն է...»: Ճակատում մը, սփիւռքացման փորձառութիւն մը, որ հարկ է ըլլայ մեր աղէտէն անցած լեզուով: Այն օրերուն երբ ողբն ու կոծը անապատէն կամ մահէն դարձածները կը վերածէին անհեռանկար մարդկային խլեակներու, Միսաքեան այս նոր տեղի որդեգրումը, նուաճումը կը դարձնէ էական եզր մը «ազգային գիտակցութեան» զարգացումին: Ոչ թէ միայն վերապրիլ մը կը թելադրէ, այլ նորովի ըլլալ մը: Այդ ժամանակի անդոհին մէջ, երբ «նահանջականութիւնը» գաղափարախօսութեան նման բանի մը վերածուելու վրայ է, նման մտածողութիւն կը մատնէ հազուագիւտ խիզախութիւն եւ եզակի սրատեսութիւն, որոնք անշուշտ ընթացիկ առաքինութիւններ չէին:

Ընդարձակ աշխատութիւն մը պէտք է գրել «Յառաջ»ի վճռորոշ դերին ֆրանսահայ գրականութեան զարգացման մէջ, անոր կեցուածքին գրական երեւոյթին հանդէպ, օտար գրականութեանց ներկայութեան: Եւ գրականութեան պատմութիւն մը ինչ ալ ըլլայ նկարագիրը պատմութիւնն է ի վերջոյ Սփիւռք կոչուած իրողութեան մը, որ իր սահմանումով իսկ պատմութիւնը կը դարձնէ անկարելի (սփիւռքները աւանդական իմաստով պատմութիւն չունին): Հասկնալի պատճառներով օրաթերթ մը, նոյնիսկ անոր շաբաթական յաւելուածները, ինչպէս է պարագան «Յառաջ»ին քսանական – երեսնական թուականներուն, մինչեւ մերօրեայ «Միտք եւ արուեստ»ը, մեծ հնարաւորութիւն չեն ընծայեր զուտ գրական երկերու հրատարակութեան: Անշուշտ, թերթօնը կարելի միջոց մըն էր, լայնօրէն օգտագործուած: «Նահանջը առանց երգը»ի պարագան ծանօթ է եւ կը քօղարկէ յաճախ աւելի հարուստ իրողութիւններու աշխարհ մը, քանի որ «Յառաջ»ի թերթօնով կը հրատարակուին Հ. Զարդարեանէն, Ն. Պէշիկթաշլեանէն, Ղ. Մելոյեանէն, Փ. Սամսարէն, Վ. Շուշանեանէն, Փ. Միքայէլեանէն վէպ ու պատմուածք: Որոշ չափով փորձառական գրականութիւն մը կը կազմեն ասոնք, որ «Յառաջ»ի շնորհիւ ճամբան կը գտնէ դէպի ընթերցող եւ իւրացում:

Գրականութեան համար էական մակարդակ մը կը կազմէ գրական մտածողութիւնը: Պէտք է գիտնալ, որ գրականութիւնը ստեղծուած երկերու հաւաքումը չէ միայն, ինչ ալ ըլլայ անոնց որակը, որքան անոնց պարունակը, անոնց կազմածը, որ գրական միտքն է, տեղ մը, նուազագոյն ամբողջ մը յօրինած հաւաքականութեան մը մէջ, որ չի անճրկիր ինքզինք մտածելու հարկադրանքին առջեւ: Նման մտածողութիւն չի ծնիր անպայման մեծածաւալ հատորներէն, որոնց կարողութիւնը միշտ պակսեցաւ մեր գրողներուն: Այդ մտածողութեան ամէնէն կենդանի ազդակներ են բանավէճերը, քննադատութիւնը, գրական տեսութիւններն ու տեսակէտները, նոյնիսկ երբ

(Շար.ը Դ. էջ)

75-ԱՄԵԱԿԻ ՄԸ ՆՇԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

«Տեւական հետապնդումի մէջ, գտնելու համար այն տեղը որ վայրն է իր խօսքին»: Գր. Պըլտեան, «Բանտարկուած թռչունը», ներածութիւն Շ. Շահնուրի Սիրտ Սրտի հատորին, մատենաշար «Յառաջ», 1995, էջ IX:

«Հարկ է վերադառնալ մեր գաղութներու, մեր գաղութի ապրուած կեանքին, անոր մէջ փնտռելու համար ստորագրութիւնները, որոնցմով կը ճանչնանք մենք մեզ եւ մեր հաւաքական կացութիւնները»: Յարութիւն Քիւրքճեան, Փորձ տարագրութեան մասին, «Հայ Սփիւռք» մատենաշար, տպարան «Յառաջ», 1978, էջեր 87–8:

Գիտենք ինչպէս նշել կամ տօնել տարեդարձները, —խրախճանք ու կարկանդակ, գինեձօն եւ գովասանք, ծափահարութիւն եւ, ինչո՞ւ չէ, հանդանակութիւն: Կան նշողական ծէսեր, անկլինադարձներու պատշաճ արարողութիւններ: Ամէն գաղութ հաւասարապէս արհեստավարժ չէ այս ծէսերուն (Պոլիս եւ Լոս-Անճըլըս մասնագիտացած են),— բայց եւ այնպէս, իմաստալից ու անիմաստ առիթներու նշումը այլեւս այնքան ալ դժուար, խրթին հարց չէ, բեմադրութեան օրէնքներուն ծանօթ անձերու եւ հաստատութիւններու համար:

Նշագրելը, —գրել՝ պատշաճ ձեւով, նշելու համար այնպիսի ծանրակշիռ եւ իմաստալից առիթ մը, ինչպիսին է «Յառաջ»ի 75–ամեակը—, ունի իր դիւրին եւ դժուար տարբերակները: Դիւրինը ունի իր կաղապարը՝ կրկնել անցեալի պատումը, կատարել նուաճումներու վերաքաղը, գովել, դրուատել: Ըսել թէ Սփիւռքի մէջ հայ մամուլին կենսական դեր սահմանուած է: Առանց անոր կատարած դերին, որ շաղկապի եւ յօդի դերն է, մեր ցան ու ցիր գաղութները չէին ունենար ապրող, հաւաքական մարմնի մը միասնականութիւնը, այլ կը վերածուէին անդամահատ, իրարմէ անտեղեակ, դանդաղօրէն փտող մանր հաւաքականութիւններու: Կաղապարուած, դիւրին կրկնութիւն մըն է այս ալ, զոր դժուար չէ ըսել, եւ պէ՛տք է ըսել:

Նմանապէս, դժուար չէ ըսել որ հայատառ մամուլ հրատարակելը ապերախտ աշխատանք մըն է ընդհանրապէս, իսկ արեւմտեան աշխարհի մէջ հայատառ օրաթերթ հրատարակելը կը պահանջէ տաժանակիր աշխատանք եւ առօրեայ զոհողութիւն, հաւատք եւ յանձնառութիւն: Ինչպէս բառը արդէն կ'ըսէ, յանձն–առութիւն: Այսինքն, հաւաքական միջոցներն ու կազմակերպական նախաձեռնութիւնները չեն բաւեր լուրջ, հայատառ օրաթերթ մը հրատարակելու համար: Պէտք է որանձ մը, կամ մի քանի անձինք նուիրեալք, ստանձնեն պատասխանատուութիւնը: Մեծ ու պզտիկ Շաւարշներ պէտք են, Արփիկ ու Արփի պէտք են, ծանօթ ու անծանօթ թղթակիցներ պէտք են, ըլլա՛յ հայութեան մեծ մայրաքաղաքներէն, ըլլա՛յ գաւառներէն ու մոլորակի ծայրամասերէն, որոնք կը ստանձնեն հայութեան մանրիկներու առօրեան շաղկապելու հանապազօրեայ պարտականութիւնը: Այս խօսքերն ալ դժուար չէ՛ ըսել, եւ պէ՛տք է ըսել:

Դժուար չէ նաեւ, գիտցողին համար, պատմել, նշելով դէմքեր ու դէպքեր, անկլինադարձ ճգնաժամեր, տպարանէ տպարան եւ խմբագրատունէ խմբագրատուն աքսորներ եւ թափառումներ: Ապա նաեւ կայ մեծ ու համեստ նուիրատուներու աջակցութիւնը, առանց որոնց ինքնապարտադրուած տուրքին, սփիւռքեան փառոյցներ կարելի չէ պահել:

Պէտք է ըսել, յիշել, նշել, գնահատել ու տօնել, որովհետեւ պատկառելի նուաճումի մը, անցեալի մը, վաստակի մը դէմ յանդիման կը գտնուինք: Ոչ միայն տոկունութեան մարզին մէջ յատկանշական նուաճում մըն է «Յառաջ»ի 75–ամեակը, այլ նաեւ հաւաքական ստեղծագործութեան: Անոր էջերը եղած են հնոց ու դպրոց: Հոն լեզու թրծուած է, տաղանդներ հասունցած են, արուեստագիտական, քննադատական եւ մտաւորական միտքեր զարգացած են. բառին լայն իմաստով սփիւռքահայ —ոչ միայն ֆրանսահայ— միտք եւ մշակոյթ կերտուած է: Ուշադրութի՛ւն, ոչ միայն պահուած, պահպանուած եւ փոխանցուած, այլ նաեւ՝ կերտուած, ստեղծուած:

Այս բոլորը ըսել պէ՛տք է: Վկայել՝ պէ՛տք է: «Յառաջ»ի փաղանգի մեռելներուն յիշատակը ոգեկոչել եւ ապրողներուն նուաճումները շնորհաւորել՝ թէ՛ պատշաճ է, թէ՛ ալ հաճելի պարտականութիւն: Եւ, թող ներուի ինծի կրկնել՝ ծիսական մանրամասնութիւնները հասկցողին համար, դիւրին է:

Դժուարը կը յայտնաբերուի երբ կը յիշենք թէ անկլինադարձ – տարեդարձները միայն անցեալի նուաճումներու թուարկումով եւ գովասանքով չեն սահմանափակուիր: Կ'ընդգրկեն երկու յաւելեալ կէտ, – այդ նուաճումներու արժեւորումը, ապա նաեւ նոյնքա՛ն, եթէ ոչ աւելի՛ յաճող ապագայի մը համար մաղթանքներ:

Ես մէկն եմ միայն այն բազմաթիւ սփիւռքահայ մտաւորականներէն՝ որոնց համար, անցեալ քանեւհինգ տարիներու ընթացքին, «Յառաջ» իր խմբագրատունով եղաւ ժամադրավայր, իսկ իր էջերով, այն «խօսքի վայրը» որուն կենսունակութեան կ'ակնարկէ Պըլտեան (թէեւ տարբեր ծիրի մէջ): Չկայ առողջ հաւաքականութիւն առանց այդ «վայր»ին, տեղին ու տարածքին, ուր կը շարունակուի եւ կը յարատեւէ ազգին խօսքը, ազգային հարցերով մտահոգ խօսքը: Կան ուրիշ կարեւոր ազգային կառոյցներ, անշուշտ, եկեղեցին՝ դպրոց եւ միութենէն՝ ակումբ: Բայց եւ այնպէս, վերջին 150 տարիներու ընթացքին, սփիւռքահայութեան համար, մամուլը եղած է խօսքի առանձնաշնորհեալ վայրը, – «Մարմարա»յէն ու «Ալիք»էն, «Ազդակ»էն ու «Զարթօնք»էն մինչեւ «Հայրենիք», «Հորիզոն» եւ «Ասպարէզ», «Նոր Օր» եւ «Նոր Կեանք»: Անոնք ծառայած են տարբեր ընկերային խաւերու եւ կուսակցական հատուածներու՝ իբրեւ խօսքի վայր: Սակայն, մանաւանդ վերջին երեք տասնամեակներու ընթացքին, «Յառաջ»ը եղաւ նաեւ ու յատկապէս սփիւռքահայ մտաւորականութեան խօսքի վայրը: Հոն, անոր էջերուն մէջ է որ մտաւորականներու միջեւ հաղորդակցութիւնը եղաւ առոյգ եւ ազդու, առանց կուսակցական խտրականութեան: Հո՛ն է որ սփիւռքահայ մտաւորականութիւնը «փնտռեց այն ստորագրութիւնները», ինչպէս կը գրէր Յարութ Քիւրքճեան, որով փորձեց ճանչնալ իր հաւաքականութիւնը: «Յառաջ»ի էջերը եղան հանդիպման վայրը աշխատակից–մտաւորականներու, ոչ միայն Մարսէյլէն ու Փարիզէն, ոչ իսկ միայն Պէրլինէն եւ Վենետիկէն, այլ նաեւ Հալէպէն եւ Արժանթինէն, Պոլսէն եւ Ուաթըրթաունէն, Նիւէն եւ Լոս–Անճըլըսէն:

Գրեցին ոչ միայն իբր այս կամ այն գաղութին նիստ ու կացին եւ աշխարհահայեացքին ծանօթ, այլ նաեւ սփիւռքահայու աշխարհիմացութեամբ օժտուած,– աշխարհիմացութիւն՝ որ անոնք մասամբ բերին «Յառաջ»ին ու մասամբ ստացան «Յառաջ»էն, եւ արդէն ա՛յս է ընդգծելու արժանի կէտը, այսինքն՝ որ թերթը եղաւ այն խօսքի վայրը ուր կը դժուարանանք ըսել թէ ով ի՞նչ տուաւ, եւ ով ի՞նչ առաւ, հաւաքական նուաճումի մը իրագործման ընթացքին: Նշագրութեան արժանին ահա ա՛յդ կէտն է, զոր բնորոշելը դժուար, շատ դժուար է:

Եւ վերջապէս, դժուար է անտարակոյս կրկնել այն ասացուածքը, որ «վագը կը տեսնուի անցեալի հայելիին մէջ»: Այսինքն՝ դժուար է գրել միամիտ ինքնավստահութեամբ, հաստատել որ հայ մամուլի եւ մանաւանդ «Յառաջ»ի նուաճումները կ'երաշխաւորեն նմանօրինակ ապագայ մը: Պատճառները ծանօթ են,—մասամբ մեռնողներու, հեռատեսիլի, համակարգիչի, համացանցի հրապոյրները, որոնք ամէնուրեք կը սպառնան հանապազօրեայ ընթերցումին: Ապա կան թէքնիք եւ տնտեսական դժուարութիւններ ևս, սփիւռքահայութեան պարագային, հայերէն ընթերցողներու եւ հայերէնով գրաւոր մտածողներու թիւին նուազումը: Եթէ, ինչպէս ըսուեցաւ, «Յառաջ»ի նուաճումները իրագործուեցան նուիրեալ անձերու փաղանգի մը կողմէ, պէտք է թարմանայ եւ վերանորոգուի փաղանգը: Եթէ նաեւ «Յառաջ»ի նուաճումները իրագործուեցան շնորհիւ իր ազգային ինքնութեան ազդակներու գիտակից հաւաքականութեան մը գոյութեան, ապա նաեւ պէտք է զգաստանայ եւ իր յանձնառութիւնը վերանորոգէ այդ ընթերցող հաւաքականութիւնը: «Յառաջ»ի առողջ ապագան կախեալ է իր ընթերցողներու և թղթակիցներու առողջ գիտակցութենէն: Եւ, —թող չափազանցութիւն չթուի այս— այդ հաւաքականութեան առողջ ինքնութիւնն ու գիտակցութիւնն ալ մասամբ կախեալ է «Յառաջ»ի յարատեւումէն:

Փրովիտընս, 2000 Յուլիս 26

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Գրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

«Յառաջ» անցեալ ու ներկայ դերի մասին բազմիցս գրուած է այս էջերուն մէջ, տարբեր յոբելեաններու առիթով: Լափալիսեան ճշմարտութիւն մը յայտնած ըլլալու վտանգը ընդունելով, արդար է յիշեցնել, որ 75–ամեայ «Յառաջ»ը լայնօրէն գլած–անցած է ֆրանսահայ գաղութի սահմանները, դառնալով, սփիւռքահայ իրականութեան դրեթէ անփոխանակելի վիճակին մէջ ու անոր պարտադրած սահմանափակումներուն ու սահմանումներուն դիմաց, տեսակ մը «չորրորդ իշխանութիւն»: Առանց չափազանցելու դոյզն նպատակի՝ Սփիւռքի վկայագիրը:

Տարեդարձի սեմին, արդար է յիշել, որ համեմատաբար քիչ խօսուած է իր արծաթեայ յոբելեանին մօտեցող «Միտք եւ Արուեստ» ամսական յաւելուածի մասին(1): Օրաթերթին երեւոյթը բնորոշելու առեն, անշրջանցելի է վերջինիս մասին անդրադարձ մը:

Հայերէն այժմու մամուլի մօտաւոր ցանկագրում մը ցոյց կու տայ, որ ըՍփիւռքի գրական գարկերակը անմիջաբար կապուած է քանի մը թերթերու ամսօրեայ յաւելուածներուն(2): Ցաւօք, ծաւալ եւ կշիռ ունեցող առանձին պարբերականներ եռամսեայ, կիսամեայ, տարեկան պարբերականութեամբ լոյս կը տեսնեն:

Տեղին չէ գուգակշիռ մը, քանի որ գրական ամբողջ մամուլը տեսնելու պատեհութիւնը չունինք, սակայն թող արտօնուի մատնանշել, որ եթէ սփիւռքեան իրականութեան մէջ գրական թերթ մը կայ, որ կը մօտենայ միջազգային մամուլի արժեչափերուն խորութեան, մակարդակի թէ այժմէականութեան տեսակէտէ, ատիկա «Միտք եւ Արուեստ»ն է:

Իր անունով, Դեկտեմբեր 1976–ին սկսած այս ձեռնարկը սկզբնական տարիներու «Յառաջ»ի կիրակնօրեայ թիւերու «Միտք եւ Արուեստ» սիւնակը կը վերականգնէր: Եւ իր ամսական չորս էջով, կանգուն կը պահէր այդ թուականներէն եկող ֆրանսահայ գրական շարժումի մտաւորական լայն հետաքրքրութեան աւանդութիւնը:

Առանց avant-gardeի օրկան մը ըլլալու բացառաբար, անաչառ ընթերցողը կրնայ հաստատել —ի դին աժան բառախաղի մը—, որ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ» յառաջապահ մը եղած է միշտ՝ մեր գրական միտքը հաղորդ պահելով ստեղծագործական աշխատանքի ու աշխարհի նորութիւններու, հին արժէքներու թարմ արծարծումներու, նոր արժէքներու անմիջական արձագանգներու, իմացական խնդիրներու քննարկումներու, եւայլն: Մէկ խօսքով, միայն հանդիսավայր չէ եղած, այլ նաեւ՝ հանդիսավար:

Եւ ո՛չ միայն համասփիւռքեան, այլեւ, մանաւանդ վերջին տասնամեակի ընթացքին, համահայկական չափանիշներով:

Այդ իսկ պատճառով, ճգնաժամերու եւ անցումներու պակասէն չտառապող մեր ժամանակաշրջանին, իմացական աւարժակ ունեցող անձը պարտի չանտեսել «Միտք եւ Արուեստ»ի ընթերցումը ամէն ամսուան առաջին շաբաթը, խաղէ դուրս (այսինքն, աշխարհէ դուրս) մնացածի զգացումը չճաշակելու համար: Ինչպէս որ անգլիախօս ուսեալ տարրը կը դիմէ "New York Times Book of Review"ին կամ "Times Literary Supplement"ին, ֆրանսախօսը՝ "Le Monde des Livres"ին, սպանախօսը՝ "La Nacion"ին, ճիշդ նոյն նպատակով:

Ով որ հեռուէն կամ մօտէն տեղեակ է, կամ կը կռահէ, թէ ի՛նչ ճիգերով ու ջանքերով կ'իրագործուի «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը, կրնայ սակայն մտածել, որ այս գրական յաւելուածէն թերեւս կարելի էր աւելին պահանջել:

Այո, կարելի էր պահանջել կրկնապատիկ ծաւալ, ուր տեղ գտնէին երկու էջ գրախօսականներ, երկու էջ արուեստի վերլուծումներ թէ լուրեր, էջ մը տեսակցութիւն, երեք էջ փորձագրութիւն, գեղարուեստական կտոր, ուսումնասիրութիւն, եւայլն: Լուսանկարներով եւ գծանկարներով զարդարուած: Ամէն ինչ, շրջապատուած գլխաւոր հրատարակիչներու, պատկերասրահներու եւ այլ մշակութային ձեռնարկներու ծանուցումներով:

Թերթիս կիրակնօրեայ տասը յաւելուածներէն մէկը՝ մշակութայինը, այդ կը մատուցէ: Բայց, ի հարկէ, այդ օրակեալ յաւելուածը իր ետին հինգ հոգինոց մնայուն խմբագրական կազմ մը ունի, առաւել՝ արհեստավարժ սիւնակագիրներու եւ գրախօսներու ցանց մը: Ան մաս կը կազմէ 100 հոգինոց խմբագրութեան մը, որ լոյս կ'ընծայէ քառորդ միլիոն տպաքանակով թերթ մը՝ ամէնէն արդիական կարգուսարքով, զոր նաեւ կարելի է համացանցի վրայ կարդալ: Իր առջեւը ունի չհագրգռուած լայն հասարակութիւն մը:

Առանց մերժելու, որ «Միտք եւ Արուեստ»ը կատարելագործելի է, ներկայ պայմանները հաւանաբար շատ աւելին չեն թոյլատրեր: Ոչ ալ անմպատակ բաղդատականներ կ'արտօնեն:

Ճիշդ է, որ քանակական հաշուեկշիռէն եւք աւելի «միտք»ի (ուսումնասիրութեան, փորձագրութեան, գրախօսութեան) քան «արուեստ»ի (գրական թէ գեղարուեստական գործի) կը հանդիպինք յաւելուածի էջերէն, բայց ճիշդ է նաեւ, որ ատիկա աւելի կախում ունեցած է հեղինակներէն, քան խմբագրութենէն: Արդարեւ, աւելի քան երբեք արտադրումի եւ «բազմատպում»ի ծովը ողողող սփիւռքահայ մամուլին մէջ, որ աշխատակիցներու սակաւ քանակի —չխօսինք որակի— պակասէն կը տագնապի, մօտ 25 տարի անընդմէջ, ամսէ–ամիս կանոնաւորապէս չորս էջ անտիպ նիւթերով գիտակցաբար լեցնել, ոչ թէ «ծակ գոցել», կը խօսի արժանիքի մը մասին. որակի մտահոգութիւնը:

«Լեցնել» կը նշանակէ նաեւ, որ յաւելուածը եղած է ծրագրեալ աշխատանքի կեդրոն մը՝ մասնակի թէ ամբողջական այլազան յատուկ թիւերու ճամբով: Եւ այս կամ այն գրողի թէ երեւոյթի նշումը յաւուր պատշաճի չէ եղած, այլ ունեցած է իր նորութիւնն ու նպատակը:

Որակի ու ծրագրումի համադրութիւնը, բոլոր դժուարութիւններուն տոկալով, տուած է յատկանշական արդիւնք մը. ո՛չ միայն այս յաւելուածը դարձուցած է բուն սփիւռքեան —Սփիւռքի իմացական յենարանները դարբնող— առաջին սերունդի արտայայտութիւնը, այլ նաեւ հողը հերկած է երկրորդ սերունդի յառաջացումին համար:

Ամբողջ Ի. դարու ընթացքին հայերէն գրական մամուլի պակաս չունեցող ֆրանսահայ գաղութը, ցաւօք, այսօր ապաւինած է միակ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի գոյութեան: Ասիկա, ի հարկէ, կը բացայայտէ տագնապներ, որոնց ծալքերը պէտք չկայ բացայայտելու եւ որոնք քաջ յայտնի են ամէն բանիմաց ընթերցողի: Բայց նոյնքան ցաւալի ու, առաւել, զարմանալի է հաստատել, որ ֆրանսահայ գաղութը կարողացած չըլլայ արտադրել մէկ հատիկ մնայուն ֆրանսերէն գրական բեմ, իր ֆրանսախօս մասի հետաքրքրութիւններուն —որոնք ըլլալու են, անտարակոյս— գոհացում տալու համար:

Ու այդտեղ է, դարձեալ, որ յաւելուածը՝ հայերէնի հանդէպ «Յառաջ»ի անզիջում կեցուածքի միակ բացառութիւնը կազմելով —ինչպէս միշտ, բացառութիւնները կը հաստատեն օրէնքը—, տեղ կը բանայ նաեւ ֆրանսերէնով գրուած, հայ թէ օտար ստորագրութեամբ միտք եւ արուեստին, որ կրնայ չհագրգռել հայ ընթերցողը: Այսպէսով, իմացական աշխարհի եզակի —անբաւարար, ի հարկէ, բայց ատիկա ո՛չ իր մեղքն է, ոչ իր առաջնահերթ նպատակը— պատուհան մըն ալ կը բանայ նաեւ ֆրանսախօս ընթերցողին:

Հետեւելով թերթի ներկայ կեդրոնական դիրքին՝ հայաշխարհի մամուլի մէջ, Սփիւռք ու Հայաստան միասին առնուած, «Միտք եւ Արուեստ»ը եւս դարձած է աշխարհի հայ մտքի ժամադրավայր մը: Աւելի՛ն՝ քառուղի մը, ուր կը խաչաձեւուին մտաւորական տարբեր ուղղութիւններ ու ապա կը վերաբաշխուին ամէնուրեք:

Վերջին հաշուով, կարելի է անվարան ըսել, թէ մինչ թերթը եղած է Սփիւռքի յուլարան մը՝ երէկ եւ այսօր, իր ամսական յաւելուածը Սփիւռքի միտքը եւ արուեստը —առանց չակերտներու— ցոլացնող հայելին դարձած է:

«Միտք եւ Արուեստ»ի ցարդ 260 թիւերու համապարփակ ծաղկաքաղ մը միայն կրնայ արդարութիւն ընել անոր քառորդ դարեայ վաստակին(3): Նման ծրագիր, գիտենք, անիրատես է ներկայ պայմաններու տակ, բացի եթէ արտասովոր ըլլայ նիւթական միջոցներ տրամադրելու ատակ անձի մը: Բայց թերեւս ակնկալելի է որ գտնուին անհատներ, որոնք ստանձնեն նման ծաղկաքաղի աւելի աժան՝ CD-ROMով կամ, աւելի դիւրին, համակայքէջով (website) հրապարակման աշխատանքը: Վերջին հաշուով, եթէ այսօր զուտ ելեկտրոնական գրական հանդէսներ լոյս կը տեսնեն համացանցի վրայ, եւ ամերիկեան հրատարակչատուներ վիճայարոյց քայլի մը կը ձեռնար-

«ՅԱՌԱՋ» ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ (1990-2000)

Գրեց՝ ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Մեր այս աշխատասիրութիւնը նախնական հայեացք մըն է, ակնարկ մը նետելու 75-ամեայ հայերէն օրաթերթի մը վերջին տասը տարիներուն վրայ։ Ի հարկէ, «Յառաջ»ի նման իւրայատուկ դիմագծութեան տէր օրաթերթի մը արժանի է մանրամասնական ամբողջական ակնարկի մը՝ երկար հանգրուն համար այն եզակի դերը, զոր ան խաղացած է յատկապէս Ֆրանսահայ գաղութին ներքին մէջ, յառաջադիմական քանի մը սերունդներու համար մնալով մէկ յոյժ փարոս մը ու կռուան մը Հայերէն լեզուին արծարծման ու «պայծառ» պաշտպանութեան վրայ։

Բայց ինչո՞ւ մեր հայեացքը կը սեւեռենք «Յառաջ»ի վերջին տասնամեակին վրայ (1990 – 2000)։ Ամէն բանէ առաջ՝ գործնական պատճառներով, – ձեռքի տակ ունեցած ըլլալով այդ տարիներու կարեւոր հաւաքածոները։ Բայց կայ նաեւ ուրիշ պատճառ մըն ալ, որ նուազ կարեւոր չէ։ Հայ կեանքը, Սփիւռքի մէջ թէ Հայաստանի, հիմնական փոփոխութիւններ ապրեցաւ սա վերջին տասնամեակին։ Հայաստանի վերանկախացումը, Արցախեան պահանջատիրական շարժումը, հունկ ապա երկրին ներ – քաղաքական վերիվայրումները, արտագաղթը, սփիւռքի ձեռնթափութիւնը, գաղութներու աւանդական դիմագծութեանց եղծանումը, մշակութային, կրթական եւ գաղափարական ճակատներու վրայ գոյացած խոշոր ճեղքերը յուսալքիչ մթնոլորտ մը ստեղծեցին ամէնուրեք։

Իրաց այս կացութեան մէջ, մինչ «Յառաջ»ի ալ կարելիութիւնները կը պակսէին, յարակարծօրէն կ՚աւելնար սակայն անոր ուսերուն դրուած պատասխանատուութիւնը։ «Յառաջ» լիովին գիտակից մնաց իր կոչումին եւ իբրեւ Հայաստանակեան օրաթերթ՝ չարունակեց տոկալ ու թիավարել հոսանքն ի վեր, միշտ յուսալով որ՝ «վաղը լաւ կը լինի»։ Անիկա ծանօթ ու անծանօթ դժուարութեանց կուրծք տալով է որ անդրանցեց մեր ժողովուրդին նորագոյն պատմութեան այս բախտորոշ տասնամեակը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Հակառակ Ֆրանսայ գաղութին պարգած լեզուական ահաւոր նահանջին, «Յառաջ» մինչեւ այսօր յաջողեցաւ պահել իր անշեղ սկզբունքը՝ թոյլ չտալով որ հայերէն սիւնակներուն կից տակաւ տեղաւորուիլ սկսին Ֆրանսերէն սիւնակներ ալ։ Այս ծափահարելի յաջողութեան զուգահեռ, եւ ի հեճուկս սփիւռքահայ մերօրեայ մամուլին էջերէն պարզուած «անապատային» պատկերին, «Յառաջ» կրցաւ իր շուրջ բոլորուած պահել գրողներու եւ հաւատարիմ աշխատակիցներու բաւական լուրջ փաղանգ մը, որ ցայսօր, առօրեայ հաւքով, կը շարունակէ նիւթ մատակարարել իրեն։

Լոկ վերջին տասնամեակի հաւաքածոներուն հապճեպ թերթատումն իսկ ցոյց կու տայ, թէ «Յառաջ» իր առանցքին շուրջ կրցած է պահել ոչ – նուազ քան ՀԱԹՍՈՒՆ գրիչներ, ոմանք՝ մնայուն ու սեւական ներկայութեամբ, ուրիշներ՝ աւելի ցանցառ կամ նուազ աչքառու երեւումով։

Կասկած չկայ, որ թերթին փաստակաշառ ու կորովի արտօնատէր – խմբագիր Արփիկ Միսաքեանի կողքին, աւելի քան 15 տարիէ ի վեր «Յառաջ»ի ամէնէն տիրական դէմքը կը շարունակէ մնալ Արփի Թոթոյեան (յատկապէս՝ Հայաստանեան անցուդարձերու վերլուծման ճամբով)։

Ֆրանսահայ գաղութին ազգային – մշակութային կեանքը ցոլացնող «Զայներ Գաւառէն» լրատու սիւնակին գլխաւոր տէրերն են միշտ Կարօ Յովսէփեան (Մարսէյլ), Ժիրայր Միրիճեան (Նիս) եւ Վաղինակ Միսքճեան (Լիոն, մինչեւ իր մահը՝ 1998), բայց նաեւ՝ Սահակ Սուքիասեան, Տաքէ Մանուկեան (Կրընոպլը), Անի Յովսէփեան (Մարսէյլ), Ա. Քէչիշեան (Վալանս), Սօս – Պարէտ (Սէն – Թ՚էթիէն), Միւռոն Վրդ. (Իսի), Հրայր Հրաչեան (Շաւիլ), Վարդան (Լիոն), Կորիւն (Վիէն), Իսահակ Քհնյ. Հէքիմեան (Լիոն), Յարութիւն Քհնյ. Թաշճեան (Փարիզ), Մովսէս Ա. Քհնյ. Գալէնտէրեան (Պօմոն) եւ այլն։

Տարարնոյթ յօդուածներով մնայուն աշխատակցութիւն ցուցաբերողներէն յիշենք՝ փարիզաբնակ արձակագիր Մովսէս Պչաքճեան (Քրոնիկներ), արժանթինահայ բանաստեղծ Վարդան Մատթէոսեան (Կոստան Զարեանի հետքերով...), Հալէպէն՝ Լեւոն Շառոյեան (Նորատիպ գիրքերու գրախօսականներ եւ մշակութային նիւթեր), Նիսէն՝ Տիգրան Հաճեան (մինչեւ իր մահը՝ 1999), փարիզաբնակ պատմաբան Արթիւր Պէյլէրեան (Օտարալեզու հրատարակութեանց անդրադարձումներ), քրոնիկագիր Եսէբիոս, Լոս – Անճըլըսէն՝ Հրանդ Աճէմեան (Գալիֆորնիահայ կեանք), Պոսթընէն՝ Գրիգոր Քէօսէեան, յուշագրող՝ Սարգիս Պօղոսեան (Փարիզ, մինչեւ իր մահը՝ 1998), Ամերիկայէն՝ Խաչիկ Թէօլէօլեան, Փլովտիւէն՝ Յակոբ Կիլիկեան (Պուլկարահայ կեանք), Տըրըշուն Մանրաղէտ, աւելի նուազ յաճախականութեամբ՝ Մեսրոպ Արք. Աշճեան, Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, Կարպիս Ջրրաշեան, Խաչիկ Սուքիասեան, Լեւոն Սափոկլեան (մինչեւ իր մահը՝ Ապրիլ 2000), Ենովք Լազեան, Արմենուհի Գեւոնեան (Մշոյ աշխարհ), Ժիրայր Քէչիշեան (Գրական վերլուծումներ), Նազարէթ Թօփալեան, Խաչիկ Երլմազեան, Սարունի, Անտոնի Բ., Սերմնացան...։

Արտասահմանէն թղթակցութիւններ ապահոված են, ի շարս յիշատակել կարգ մը անուններու՝ նաեւ Բ. Քէպապճեան, Բ. Պետիկեան եւ Համօ Պետրոսեան (Գերմանիա), Մովսէս Զափարեան (Լոնտոն), Վարդուհի Բամպակեան եւ Կեկել Խաչատուրեան (Միլանօ), Արման Գասպար (Ժընեւ) եւ այլն։ Ինչ կը վերաբերի հայ մամուլին մնայուն աշխատակիցին՝ օրհնեալ «մկրատ»ին, ապա պէտք է նշել անպայման, որ «Յառաջ», ի տարբերութիւն իր պաշտօնակիցներուն, յարաբերաբար նուազագոյն թոյլտուութեամբ տեղ տուած է (կամ կու տայ) արտատպումներու, դուռը լայն բանալով լոկ Ռ. Հատտէճեանին, Վահէ Օշականին եւ Մինաս Թէօլէօլեանին դիմաց...։

«ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»Ի ՍԵՂԱՆԻՆ ՇՈՒՐՋ

«Յառաջ»ի ամսական գրական թիւը՝ «Միտք եւ Արուեստ», իր շուրջ կը բոլորէ աշխատակիցներու աւելի զատորոշեալ խմբակ մը։ 1976-էն ի վեր անսայթաք կանոնաւորութեամբ հրատարակուող անոր 4 էջերուն մէջ՝ որքան ալ զուտ գեղարուեստական գրականութիւնն ու գրաքննադատութիւնը չկարենան գրաւել լայն տեղ մը, այնուամենայնիւ, արուեստի աշխարհն ու մտքի ակադեմական բարձրաթռիչ ճախրանքները՝ ընթերցողներու որոշ խաւի մը համար գոհացուցիչ կը սեպուին։

«Միտք եւ Արուեստ»ի սեղանին շուրջ, անցնող տասնամեակին, բոլորուած կը գտնենք Գրիգոր Պըլտեանն ու Մարկ. Նշանեանը, Խաչիկ Թէօլէօլեանն ու Գրիգոր Շահինեանը, Գլօտ Մութաֆեանն ու Վարդան Մատթէոսեանը, Ալեքսան Պէրճիքլեանը, Աբրահամ Ալիքեանն ու Վահէ Օշականը, Գրիգոր Համբարձումեանն ու Արփիկ Միսաքեանը, Արփի Թոթոյեանն ու Աբբի Յովհաննիսեանը, Ժիրայր Զոլաքեանն ու Եղ. Բարսեղեանը, ինչպէս նաեւ Հայաստանէն թէ Սփիւռքէն քանի մը անցողակի անուններ։ Ֆրանսագիր յօդուածագիրներէն յիշենք՝ Տաքէ Մաթոսեանն ու Անահիտ Տէր – Մինասեանը, Էտուար Էքսերժանն ու Ֆրանսուա Մէսթուճեանը։

Թէ՛ օրաթերթին եւ թէ՛ «Միտք եւ արուեստ»ին շուրջ մէկտեղուած վերոնշեալ բոլոր անուններուն համրագումարը, հաւանաբար ամէնէն թանկագին դրամագլուխն է «Յառաջ»ին։ Իսկապէս ալ, աշխատակիցներու այս օրինակելի համախմբումն յաջողած է թերթը վերածել սփիւռքահայութեան ամէնէն հաճելի մէկ «խօսակցավայր»ին (բառը կը պատկանի Խաչիկ Թէօլէօլեանին), «ուր ան ինքզինք կը պեղէ, ինքզինք կը ճանչնայ»։

Ի դէպ, վերջին տասնամեակին, նիւթական եւ բարոյական յաւելուածական դոհողութիւններու գնով՝ «Յառաջ» ընթերցողներուն սեղանին դրաւ նաեւ համանուն մատենաշարէն երեք նոր հրատարակութիւններ, – Ա. Ալիքեանի «Թուղթ Զափաքերական» ընդարձակ քերթուածը (1991, 23 էջ), Գր. Պըլտեանի «Մանտրաներ»ու նոր մէկ շարքը՝ «Ելք» (1993, 120 էջ) եւ մանաւանդ՝ Շ. Շահնուրի մահուան 20-ամեակին առթիւ կազմուած գեղատիպ ու պատկերազարդ ժողովածու մը՝ «Սիրտ Սրտի» (1995, 296 էջ), ուր խմբուած են «Նահանջ»ի հեղինակին մամուլի մէջ ցրուած գրական էջերն ու յօդուածները։

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԱՐԽԻՒ ՄԸ

Ապագային, եթէ փորձն ըլլայ շարադրելու Ֆրանսահայ գաղութին ժամանակակից պատմութիւնը, կասկած չկայ որ «Յառաջ»ի հաւաքածոները գլխաւոր ուղեցոյցը պիտի ըլլան այդ աշխատանքին։

Տեղեկատուական իր դերակատարութենէն անդին սակայն, «Յառաջ» միշտ ալ մնացած է լուրջ ընթերցումի ցանկալի հասցէ մը, շնորհիւ խմբագրութեան լայնախոհ կեցուածքին եւ աշխատակիցներուն ընձեռուած «չարժել»ու ազատութեան։ Անտեղի ու խրտչեցնող կաշկանդումներ, այն իմաստով որ՝ ի զօրու են կուսակցական մամուլին մէջ ընդհանրապէս, գոյութիւն չունին այստեղ։

Բազմաթիւ են «Յառաջ»ի այն յօդուածները, որոնք ժամանակին թաւալումին հետ երբեք չեն կորսնցուցած իրենց փայլքն ու այժմէութիւնը եւ որոնց վերըստին ընթերցումը – թէկուզ տարիներ յետոյ – հաճոյք կրնայ պատճառել գրասէր մարդուն։ Վերջին տասնամեակի հաւաքածոներէն՝ սաորեւ փունջ մը հետաքրքրական խորագիրներ. – «Երեւանեան օրեր եւ ժամեր – համագումար մը եւ անկապ խորհրդածութիւններ» (Արփիկ Միսաքեան, 1990, Դեկտեմբեր 4 – 12), «Հանդարտ զրոյց նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի հետ» (Մովսէս Պչաքճեան, 1992, Հոկտեմբեր 9 – 29), «Համայնապատկեր Ֆրանսայի Հայ ամէնօրեայ դըպրոցներու» (Կարօ Յովսէփեան, 1993, Սեպտեմբեր 16 – 18 – 19), «Հայաստանի Հանրապետութեան սահմանադրութեան երկու նախագիծերու վերլուծում» (Խաչիկ Սուքիասեան, 1994, Մարտ 22 – Ապրիլ 29), «Սփիւռքահայ մամուլի ներկան» (Լեւոն Շառոյեան, 1994, Յուլիս 26 – 28), «Հայաստան – Սփիւռք կապերու մասին» (Խաչիկ Թէօլէօլեան, 1995, Յունիս 27 – Յուլիս 1), «Հայկական հարցը՝ պանք Օթօմանի գրաւումէն Եըլտըզի մահափորձը» (Արթիւր Պէյլէրեան, 1996, Օգոստոս 22 – 24 – 25), «Ուրուագիծ՝ Արժանթինի հայ գաղութի պատմութեան» (Վարդան Մատթէոսեան, 1996, Նոյեմբեր 6 – 8), «Մեր մարզական ակումբները» (Վաղինակ Միսքճեան, 1997, Յունուար – Մարտ), «Ապակուսակցականութիւնը արժանթինահայ երիտասարդութեան մօտ» (Պետրոս Հաճեան, 1996, Սեպտեմբեր 24 – 26)։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄ – ՅԱՆԴԻՄԱՆ

1991 Սեպտեմբեր 21-ի անկախութեան հռչակումէն առաջ իսկ, «Յառաջ» բացայայտ խանդավառութիւն մը ցուցաբերած էր Հայաստանի քաղաքական վերադարթօնքին նկատմամբ, բարոյապէս կողքին կանգնելով երբեմնի «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի (այնուհետեւ՝ Հայոց Համազգային Շարժումի) ծանօթ ղեկավարներուն։ Այդ օրերուն, թերթը համոզուած էր որ Երեւանի երիտասարդ նոր վարիչները «տիւ եւ գիշեր ճար կ՚որոնեն՝ արիւնաքամ երկրին բարգաւաճ ապագայ մը կերտելու համար» (տե՛ս «Յառաջ», 1991, Ապրիլ 16)։

1991-ի Հոկտեմբերին, Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի նախագահ ընտրութեան անմիջական նախօրեակին, «Յառաջ» կը յուշէր. – «Բեռը շատ ծանր է Հայաստանի վաղուան նախագահին համար, ար այս ճգնաժամային պահուն ստանձնելով նրման մեծ պատասխանատուութիւն մը՝ պէտք է ջանայ չտարուիլ իշխանութեան տուած անխուսափելի գինովութենէն, ու պատրաստել Հայաստանի ժողովուրդին լուսաւոր ապագայ մը» (1991, Հոկտեմբեր 15)։

Դժբախտաբար, Հայաստանի ներ – քաղաքական փոթորկոտ իրադարձութիւնները, ներքին պառակտումները, ինչպէս նաեւ արտասահմանէն ղեկավարուած անխոհեմ ու խանդարիչ «դրօշարշաւ»ը անկանխատեսելի տխուր դէպքերու ծնունդ տուին յետագային, խախտելով երկրին հիմնական անկիւնաքարերը։ Քաղաքական, տնտեսական, ընկերային, ազգային ու հեռանկարային ահաւոր տագնապ մը պարուրեց երկիրը այդ օրէն ասդին ու դահավէժ գլորեց զայն անդունդէ – անդունդ...։

«Յառաջ» մէկդի թողած իր նախասիրութիւնները, չվարանեցաւ քննադատել բոլոր այն երեւոյթները՝ որոնք խորթ կը թուէին իր ըմբռնումներուն (զորօրինակ, նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի 1994 Դեկտեմբերի «տխրահռչակ» ելոյթը, կամ Սփիւռքահայոց հասցէին շպրտուած «օտարերկրացի» պիտակը...)։ Միւս կողմէ, ան շարունակ մեղադրեց սփիւռքեան կուսակցութիւններու տեղատուութիւնն ու ձեռնթափութիւնը, գրելով որ՝ «այնքան "դէպի երկիր" գացինք, որ բոլորովին երեսի վրայ ձգեցինք, նոյնիսկ թաղել սկսանք "արտերկիր"ը, այսինքն՝ հայ ժողովուրդին կէսը» (տե՛ս «Օրուան Խօսքը», 1991, Հոկտեմբեր 25)։

Հեռու մնալով սակայն այդ թէժ ժամանակաշրջանի (1991 – 1997) անցքերուն մէջ խորանալու փորձութենէն (որ ինքնին հետաքրքրական ուսումնասիրութեան մը առանձին նիւթ է), դիտել տանք միայն, թէ մեր նորագոյն պատմութեան ճակատագրական ու բախտորոշ մէկ հանգրուանին, «Յառաջ» անխախտ պահեց իր հիմնադրէն ժառանգուած սկզբունք մը՝ խոհական կեցուածքով սատարել հայրենի նորափթիթ պետականութեան ամրապնդման, ի պահանջեալ հարկին չխուսափելով երբեք շինիչ ու արդար քննադատութիւններէ՝ առ որ անկ է։

ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ ՏԵՐԵՒԱԹԱՓ

Մեր պրպտումներէն ի յայտ կու գայ, որ վերջին տասնամեակին «Յառաջ» անվերադարձօրէն կորսնցուցած եղաւ իր երբեմնի երէց աշխատակիցներէն շուրջ 20 անուն։ Անոնք մեծաւ մասամբ ներկայացուցիչներն էին մանկութիւն չունեցող այն սերունդին, որ օտար ափեր նետուելէ ետք՝ հասակ առած էր գրական եզակի մթնոլորտի մը մէջ, յաճախ վայելելով նոյնքա՛ն եզակի դրագէտներու քաջալերանքը, ու գրիչ շարժելով Շաւարշ Միսաքեանի նման լուսամիտ խմբագրի մը ցուցմունքներով ու թելադրութեամբ։ 50-ական, 60-ական եւ 70-ական թուականներու «Յառաջ»ներուն մէջ մնայուն եւ մտերիմ անուններ եղած են անոնք, մերթ թղթակցութիւններ ապահովելով թերթին, մերթ ալ յուշագրական եւ այլ յօդուածներով ճոխացնելով անոր էջերը։ Իրենց ալեւորումին զուգահեռ, այդ գրիչներէն շատեր եթէ դադրած էին գրելէ՝ ժամանակէ մը ի վեր, ապա տխուր է հաստատել միաժամանակ, որ անոնցմէ ոմանք շատո՜նց նետուած էին արդէն մոռացութեան գիրկը, դէթ գաղութին նորահաս սերունդներուն համար։ «Յառաջ»ի մահախօսականն է, որ թերեւս վերջին անգամ մը համար կ՚ոգեկոչէր զանոնք, ուրուագծելով տասնամեակներու վրայ երկարող անոնց նպաստը հայ տիպ ու տառին։

Այսպէս է որ, «Յառաջ» վերջին տասնամեակին իրերայաջորդ կերպով կը գուժէ մահը իր երբեմնի օգնական խմբագիրներէն՝ Մանիկ Մեծատուրեանին (Մարտ 1990), հմուտ աշխատակիցներ՝ Գեղամ Տէր – Անդրէասեանին (Յունուար 1994), Հ. Միքայէլ Վրդ. Յովհաննէսեանին (Յունիս 1994) ու Բարգէն Գալէգէին (Դեկտեմբեր 1994), իր «սան»երէն՝ Հերմինէ Միսքճեանին (Փետրուար 1995), «Սորտարըցի» Յաբեթ Յարութիւնեանին (Ապրիլ 1995), Անահիտ Դաւիթեանին (Սեպտեմբեր 1995), Ծատուր Պէրպէրեանին (Նոյեմբեր 1995) եւ Վազգէն Անդրէասեանին (Դեկտեմբեր 1995), Արշալոյս Խանտանեանին (Մայիս 1996), Եր. Փափազեանին (Յունիս 1996) եւ Տոքթոր Գուրգէն Մեծատուրեանին (Դեկտեմբեր 1996), «Տիգրանակերտցի» Թորգոմ Նալ- ●▶

կեն՝ գիրքերու ծանօթագրութիւնները թուղթի վրայ չտպել, այլ՝ կայքէջի մէջ տեղաւորել(4), ինչո՞ւ թերթի վերջին 25 տարիներու հաւաքածոյէն այդ հարստութեան նշանակալից մասը աւելի մնայուն կերպով մատչելի չդարձնել։

Օր մը, երբ տակաւին չգրուած «Հայ մամուլի պատմութիւն»ը իրականութիւն դառնայ, անոր մէկ գլուխը անպայման վեր պիտի հանէ «Յառաջ»ի դերը որպէս ի. դարու ամէնէն նշանակալից հրատարակութիւններէն մէկը եւ պիտի անդրադառնայ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի պաշտօնին՝ արեւմտահայ – սփիւռքահայ մշակոյթը վեր հանելու եւ զարգացնելու։

Բայց մինչ այդ, ինչպէս 1925-ի առաջին խմբագրականով եղրափակած էր այս թերթի հիմնադիր Շաւարշ Միսաքեանը, «աւելի լաւ է թողուլ որ գործը ինք խօսի»։

Վ. Մ.

Պուէնոս-Այրէս

(1) Այս ձեռնարկի 200-րդ թիւին առիթով, Արփի Թոթոյեան ընդարձակ ակնարկ մը նուիրած էր անոր («Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ», Յունուար 1995)։ Այլ արժեւորումներ անծանօթ են մեզի։

(2) Կարելի է բացառել Գալիֆորնիան —ուր ամսագիրներ լոյս կը տեսնեն «մըշակութային» պիտակին տակ, սակայն առանց գրական նշանակալից արժէք մը մատուցելու— եւ Լիբանանը —ուր «Արծիւ» մշակութային շաբաթաթերթը, հիմնովին գրական, վերածուած է ամսաթերթի—, բայց անոնց ազդեցութիւնը, կը կարծենք, բաւական սահմանափակ է։

(3) 1976-1985 թուականներու որոշ էջեր ամփոփուած են «Յառաջ – 60» յոբելենական ծաղկաքաղին մէջ (Փարիզ, 1986)։

(4) Տե՛ս. Doreen Carvajal, «The Book's in Print, But Its Bibliography Lives in Cyberspace», *The New York Times*, May 29, 2000, p. A1.

«Յառաջ» եւ գրականութիւնը

(Շար. Ա. էջէն)

գրչակէն մինչեւ տեսաս իմացականութիւնը միջամտելու կը նկրտին: Այս իմաստով դեռ չպեղուած հանք են «Յառաջ»ի հաւաքածոները (1): Ստոյգ է որ աղէտէն ետք մեր գրականութիւնը կը մտնէ տագնապի շրջանի մը մէջ. Միսաքեան յաճախ կը խօսի խմորումի մասին, ուրիշներ կը նկատեն ստեղծուած անապատը կամ պարապը, զոնէ քանական թուականներուն վերջը: Բայց գրական տագնապ մը ամէնէն առաջ ըմբռնումներու, արժէքներու, ձեւերու տագնապ մըն է, որ նուազ պակասով կը յատկանշուի, քան ինքնախնդրականացումով, երկդիմութեամբ, այլընտրանքով: Ատոնք ներկայ են «Յառաջ»ի մէջ:

Ֆրանսահայ գրականութեան կազմութեան օրերուն, այսինքն՝ քանական թուականներուն վերջը, նախքան «Յարդգող»ի, «Զուարթնոց»ի կազմաւորումը եւ «Մենք»ի յայտնութիւնը, «Յառաջ»ն է որ կ'անդրադառնայ ամէնէն աւելի «նոր գրականութեան» խնդրին: Ի՞նչ կրնայ ըլլալ եւ ի՞նչպէս պէտք է ըլլայ հայ: Այս հարցին շուրջ կը դեգերին Շուշանեանի, Նարդունիի, Սարաֆեանի առաջին խորհրդածութիւնները, որոնց կը թուին պատասխանել խել մը անուններ, որոնցմէ կ'ուզեմ յիշատակել այսօր քիչ մը մոռցուած քննադատ մը՝ Մկրտիչ Պարսամեան: «Նորերուն վերադարձը» (Դեկտեմբեր 1926), «Մեր գրականութիւնը եւ նոր սերունդը» (Մարտ 1927) եւ ամբողջ շարք մը 1929-ին տպուած յօդուածներու «Գրական հոսանքներ», «Մեհեանի հանդանակը եւ Հայաստանեաց գրականութիւնը», «Նոր սերունդը հանդէպ հայ իմացականութեան», «Հին գինին նոր տիկի մէջ», եւ այլն, աւելի ուշ Նարդունիի, Օշականի մասին ընդարձակ գրութիւններ քննադատական համակարգ մը չեն կազմեր, բայց կը մատնեն ճաշակէ մը աւելի բան մը, ըսել կ'ուզեմ գրական երկ մը ըմբռնելու հոսանք մը: «Յառաջ»ն է որ կը հիւրընկալէ, պիտի ըսէի, «արտասահմանի մէջ գրականութիւնը կարելի՞ է» նիւթին յատկացուած բանավէճ մը, ինչ որ աւելի արմատական խնդրարկում մըն է: Պատասխանները նոյնքան խայտաբղէտ են որքան մարդիկը:

Նարդունի, Շուշանեան, Սարաֆեան, նոյնիսկ Ղ. Մելոյեան այս կամ այն չափով քննադատութիւն կ'ընեն, եւ անոր յետին, մերթ քօղարկուած, մերթ բացայայտ, նպատակն է խնդրոյ առարկայ դարձնել նախորդ սերունդին գրական եւ իմացական արդիւնքները, Հայրերու դէմ ընդհանրացեալ խնդրականացումի մը կալուածին մէջ:

Նարդունի կ'ախորժի մտաւորական մարզանքէն եւ որքան ալ տարօրինակ թուի ասիկա, հոն է որ կ'իրագործէ ինքզինք, աւելի քան հէքեաթներուն մէջ, որ կը տպէ մերթ ընդ մերթ «Յառաջ»ի մէջ: Որով այդ շրջանի գրութիւնները չափազանց շահեկան ամբողջ մը կը կազմեն, ուր Նարդունի կը փորձէ տարազել «նոր քննադատութիւն մը» («Դէպի նոր քննադատութիւն» Նոյեմբեր 1929), առընչելով այդ քննադատութիւնը նոր սերունդի որոնումներուն եւ ինքնացման փորձերուն: Թէ Նարդունի կարո՞ղ էր թէ ոչ կիրարկելու այդ քննադատութիւնը, անշուշտ բոլորովին ուրիշ հարց մըն է, քանի որ քիչ անգամ կը հանդիպինք իր գրչին տակ գրական երկերու կոնկրէտ քննարկումին: Այլ հարց՝ որ Նարդունիի հակումը չմարսուած ընթերցողներու ցուցադրութիւն, նօթերու խայտաբղէտութիւն, քննադատութիւնը կը դարձնէ բանասիրութեան մէկ տարբերակը:

Հին եւ նորի վէճին կ'ընկերանայ յարակից հարց մը. նոր գրականութիւնը պիտի անդրադառնայ ներկայի՞ն, թէ՞ պիտի ներշնչուի անցեալէն. արտասահմա՞նը, թէ՞ երկիրը պիտի ըլլան անոր ատաղձը: Մակերեսային այս հակադրութիւնը կը բանի այդ շրջանի քննադատութեան մէջ. նոր գրողները՝ Շահնուր, Նարդունի, Շուշանեան, Սարաֆեան, Լաս, Մելոյեան, Զարդարեան դարձած են դէպի քաղաքն ու կեանքի նոր պայմանները, իսկ երէցները (Պարսամեան, Սիրունի, Կ. Սասունի) կը պահանջեն «հայեցի կամ տոհմիկ գրականութիւն մը» որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ շարունակութիւնը գաւառական գրականութեան եւ որուն իբրեւ լաւագոյն օրինակները կը տրուին Համաստեղի, Օշականի նորագոյն երկերը: Փոխադարձ անտեսումներ, փոխադարձ հերքումներ չեն պակսիր, ինչպէս ամէն բանավէճի մէջ:

Սկզբունքներէն դէպի կիրարկում, այսինքն դէպի քննադատական դատում անցումը կը կատարէ բոլորովին այսօր անարդարօրէն անտեսուած քննադատ մը, Փայլակ Սանասար, որ «Յառաջ»ի մէջ կը ստորագրէ նոր սերունդի առաջին երկերուն քննութիւնը. օրինակ Շուշանեանի «Ամրան գիշերներ»ը, Ն. Պէշիկթաշլեանի «Ռապլի»ն, աւելի ուշ՝ «Անահիտ եւ Մենք», «Արեւ, Արեւ», Ահարոնի «Պոհեմականք»ը: «Գրական – գեղարուեստական քսանամեակը» (Յունուար 1939) յօդուածը առաջին համապարփակ փորձն է դատելու նոր գրականութիւնը, ի յայտ բերելով զայն մասնաւորող տարրերը: Ողջմիտ, որոշ չափով աւանդական, բայց առարկայական քննադատութիւն մըն է Սանասարի փորձը, իր շատ ճիշդ, երբեմն վերջնական ախտաճանաչումներով եւ դատումներուն մէջ՝ սրատեսութեամբ: Ինչ որ կը գրէ «Ամրան Գիշերներ»ուն մասին կը մնայ ի զօրու այսօր ալ. «Շուշանեանի գրականութիւնը մեծ մասամբ, ինչ ձեւ ալ մշակէ, օրագրութիւն մըն է, «հիւանդ, անոք մարդու մը թուղթերէն» (Յուլիս 1931):

Շահնուրի «Մենք» խորագիրով յօդուածը, որ կ'արձագանգէ համանուն պարբերականին, կը ստեղծէ առիթը, որպէսզի Շ. Միսաքեան խմբագրական քանի մը յօդուածով վերլուծէ երեւոյթը, տեսակ մը աւագ խմբագիրի տեսանկիւնէն: Ըսեմ որ «Յառաջ»ի կեցուածքը յատկանշական չէ մեր այդ ատենուան մամուլին համար, որ առ հասարակ բացասական դիրք որդեգրած է պարբերականին ու խմբաւորումին հանդէպ, եւ ասոր համար, ինծի այնպէս կը թուի, որ Միսաքեանի մէջ նոր գրողները ունին ոչ թէ հակառակորդ մը, որքան համակիր ընդդիմադիր մը, զանոնք մղող զգաստութեան: Նոր գրողներուն մէջ Միսաքեան կը գնահատէ գրականութեան տենդը, տքնելու տրամադրութիւնը, մանաւանդ հմտանալու, պաշար ամբարելու կամեցողութիւնը, բայց նոյն ատեն անհանդուրժելի կը նկատէ «նահատակ ձեւանալու միտումը», այսինքն՝ ոչ այնքան որբութիւնն ու ողբերգութիւնը որքան տառապանքը իւրացնելու, տօղրաւելու, պիտի ըսէի, անոնց մարմաջը: Նորը չէ որ հոս կը դատապարտուի յառաջդունէ, այլ անոր տակ պահուըտած հակազդեցողական մտայնութիւնը: Ի հարկէ «Յառաջ»ի խմբագիրը չի փորձեր կապ հաստատել ճիշդ այդ մտայնութեան եւ քննադատութեան միջեւ: Նոր գրողները, «Մենք»ի մէջ թէ «Յառաջ»ի իսկ էջերու երկայնքին, այդ քննադատութիւնն է որ կը կիրարկեն, որուն մտաւորական, «ընդունելի» մակարդակն է Նարդունիի «նոր» քննադատութիւն կոչածը, մինչդեռ հայրերու դէմ ըմբոստութիւնը, ազգային աղէտը ատոնց անկարողութեան վերագրելու փորձերը կը կազմեն դժուար բացայայտելի դետին մը: Քննադատներու «տառատութիւնը» ինչպէս կ'ըսէ Օշական նոյն օրերուն, քննադատութեան տեսակ մը ընդհանրացեալ ու սանձարձակ կիրարկումը գրականէն դուրս իմացական ու պատմական կալուածին մէջ նաեւ, կը բխի աղէտէն, որբութենէն, Հայրերու պակասէն կամ Հայրերու ներկայութենէն որոնք այդ դերը չէին կրնար ստանձնել: Ցամենայն դէպս՝ չափազանց յատկանշական երեւոյթ մըն է սփիւռքացման մը հոլովոյթին մէջ:

Պատերազմէն ետք՝ կացութիւնը փոխուած կը թուի: Մանաւանդ ճիգերը չեն պակսիր հաշուեկշիռ մը կատարելու: Եւ ահա 1947-ին կը փրթի նոր բանավէճը «արտասահմանի գրականութեան մասին»: Այս անգամ երէց սերունդի գրողներն են (Գ. Իփէքեան, Կ. Սասունի, Ս. Վրացեան), որ քննարկումէ կ'անցընեն արդէն քառորդ դարու անցեալ մը ունեցող գրական արտադրութիւնը, զայն կը բաղդատեն Հայաստանի գրականութեան: Գրականութիւնը ազգապահպանման միջոց, ուծացող մասսաներու փրկութեան լաստ, եւ այլն, թեմաներ են որոնք առաջ կը քշուին: Հոս ալ շահեկան կեցուածք մը ունի Միսաքեան, երբ կը գրէ. «Ես համաձայն չեմ այն տեսակէտին թէ գրականութիւնը պէտք է ծառայէ ազգապահպանման ... Ամէնէն կսկծալի երեւոյթը այն է որ մեր գրական սերունդը չկրցաւ ներկայացնել ցիրուցան բազմութեանց տրամը, անոնց 25 տարուան յոյզերն ու տառապանքները: Եւ չափազանց զարգացաւ բաղդատաբար դիւրին սեռ մը, յուշագրութիւնը» (Դեկտեմբեր 1947): Ախտաճանաչումը ո՞ր չափով ճիշդ է, մանաւանդ որ յուշագրութիւնը այնքան ալ մշակուած չէ Նորերէն: Կարեւորը այստեղ, ըստ իս, այն է, որ Միսաքեանի մօտ գրականութիւնը, միշտ, Նախկին Պոլսոյ աւա՞նդ, կը պահէ իւրայատուկ, առանձնակի տեղ մը, եւ ենթակելի չէ քաղաքականութեան, գաղափարախօսութեան սա կամ նա դիրքին: Նման ըմբռնում կրնար միայն սրբապղծութիւն նկատուիլ մեր կուսակցական հրապարակախօսներէն, որոնց համար գոյութիւն չունէր (եւ չունի) «ազգապահպանումէն» զերծ որեւէ կալուած:

Արտասահմանի գրականութեան մասին բանավէճին ճիւղաւորումներէն մին է Նարդունի Սարաֆեան բանավէճը, 1948, «Փղոսկրեայ աշտարակին» դէմ կամ թէր: Ասոր առթիւ Նարդունի պիտի ձեռնարկէ ընդարձակ «Հանդանակ»ի մը բանաձեւումին (Յունուար – Փետրուար 1948), իբրեւ առանցք ունենալով հիմնական հինգ կէտեր. ի՞նչ է Հայաստանը, ի՞նչ է Թրքահայ դատը, ի՞նչ է Սփիւռքը, ի՞նչ է Ներդաղթը, ի՞նչ է հայ մշակոյթը: Դժբախտաբար Նարդունիի թափառայած միտքը այնքան պիտի շեղի ընդհանուր ծրագրէն, որ «Հանդանակ»ը պիտի վերածուի բանասիրական յօդուածաշարքի մը եւ իր անաւարտութեան մէջ:

Պոլսէն Փարիզ ինչ որ կը փոխանցուի ոչ գաղափարախօսութիւն է, ոչ ալ գեղագիտական սահմանում: Թերեւս պէտք էր խօսիլ հրապարակայնութեան յղացքի մը մասին. ինչպէ՞ս խօսքը պէտք է շրջագայի համայնքի մը մէջ, որ նոյն ատեն ժողովուրդի մասնիկ մըն է: Հո՛ս կը միջամտէ ինծի համար «Յառաջ»ի մեծագոյն արժանիքը: Գրականութեան ազատութիւնը, անկախ ու զերծ չէ իրականութեան հանգամանքներէն, այլ գաղափարաբանութեան ճնշումներէն, այնքան ներկայ մեր մամուլին մէջ: Սանձարձակ ազատութեան մասին կարելի չէ խօսիլ: Հրապարակայնութիւնը ունի իր բարոյականը, որ յաճախ կ'անտեսուի մեր մէջ: Գրականութեան այս ազատութիւնն է որ կը խորհիմ կարելի դարձուցած է «Յառաջ»ի էջերուն մէջ հանդիպումը իրարմէ այնքան տարբեր գրագէտներու, իրարու ներհակ տեսակէտներու կամ գեղագիտական սկզբունքներու: Անշուշտ, օրաթերթ մը ամէնէն յարմար տեղը չէ տեսական աշխատանքին, մեր գրողներն ալ ամէնէն օժտուածները չեն այդ կալուածին մէջ: Խուսափումը գեղագիտականէն եւ ընկրկումը դէպի «զուտ» ազգային հարցեր արդիւնք են այն անկարողութեան որ աղէտէն ետք կը հարուածէ Հայոց «միտքը»:

«Յառաջ» Ֆրանսահայ գրականութեան համար վայրն է յիշողութեան, ըլլալէ ետք վայրը անոր մտաւորական կազմաւորումին: Չեմ անտեսեր գրական պարբերականները, որոնք սահմանափակ տարիներու երկայնքին ճաշակ մը, հետաքրքրութիւններու ցանց մը, մտածումի միգամածները կը խտացնեն, բայց քիչ անգամ կուտան օրաթերթին առթած մտային դրդիչը: Այն որ յօրինիչ է գրական մտածողութեան:

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

(1) Պարզ է որ նկատի չունիմ այստեղ «Յառաջ 50»ը եւ «Յառաջ 60»ը, որ հարկադրաբար չեն կրնար ամէն բան ի մի հաւաքել:

●▶ պանտեանին (Յունիս 1997), բեղուն եւ մնայուն աշխատակիցներ՝ Միսաք Մըրգէին (Ապրիլ 1998) ու Վաղինակ Միսաքեանին (Օգոստոս 1998), տարաբախտ յուշագրող Սարգիս Պօղոսեանին (Հոկտեմբեր 1998), ընտանի ու հարազատ դէմքեր՝ Տիգրան Հաճեանին (Մայիս 1999) ու Լեւոն Սափոկլեանին (Ապրիլ 2000), եւ հուսկ՝ Վահէ Օշականին (Յունիս 2000), որուն մահով ծանր հարուած մը կը կրէր «Յառաջ»էն անդին՝ նաե՛ւ սփիւռքահայ գրականութիւնը ընդհանրապէս:

Այս առթիւ, անդրադառնալով Եղեռնէն ճողոպրած այս հին սերունդի վերջին ներկայացուցիչներու անհետացումին, «Յառաջ» ափսոսանքով կը գրէր.

«Որքան ալ գիտակցինք, թէ կարելի չէ աւելին ակնկալել կեանքէն, չենք կրնար նաեւ սրտի սեղմում մը չունենալ, քանի որ անոնք (իմա՝ մեկնողները) խորհրդանիշները էին ամբողջ սերունդի մը, որ Սփիւռքի տարածքին վրայ Հայերէնէ աւելի՝ Հայութիւն դասաւանդեց արմատախիլ բազմութեանց: Ու այս սերունդին ամէն մէկ նուիրեալին մեկնումը, գաղութի մը անցեալէն բան մը կը տանի իրեն հետ ու պուտ մը դառնութիւն կը թողու իր ետին» (տե՛ս 1990, Մարտ 14):

ԱՆԴԱՐՄԱՆԵԼԻ ԵՐԿՈՒ ԿՈՐՈՒՍՏ՝ ՎԱԶԳԷՆ ԵՒ ԳԱՐԵԳԻՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆԵՐԸ

Անցնող քանի մը տարիներուն, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան վերջին երկու գահակալներուն յաջորդական վախճանումը եթէ անփոխարինելի պարապ մը կը թողուր Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետական կարգերուն մէջ, անիկա նո՛յնքան մեծ կորուստ մը կը համարուէր նաեւ «Յառաջ»ի համար, որ տասնամեակներու երկայնքին շատ ջերմ ու սրտամօտիկ յարաբերութիւններ կրցած էր մշակել թէ՛ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին եւ թէ՛ Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Հայրապետին հետ:

Մտքերու մէջ թարմ է տակաւին, 1985ին «Յառաջ»ի 60-ամեակին առիթով Վազգէն Ա.ի ստորագրած սրբատառ կոնդակը, գրուած՝ անսպասելիօրէն ջերմ ու բարբառուն տողերով, ուր Վեհափառ Հայրապետը, ի պատիւ իրեն, յաջողած էր բառնալ ենթադրելի ինչ – ինչ արգելքներ ու ոգեկոչել Շաւարշ Միսաքեանն ու անոր հիմնած լրագիրը, որուն աշխատակցելու բախտն ունեցած էր ի՛նք եւս, դեռ Ռումանիոյ օրերէն: Բացառիկ երեւոյթ մըն էր այդ կոնդակն ու անոր բովանդակութիւնը, մանաւանդ ժամանակաշրջանի մը մէջ՝ երբ Հայաստան չէր թօթափած տակաւին Խորհրդային լուծը ու գրաքննութիւնը կը յամառէր չհանդուրժել գաղափարական որեւէ «շեղում»...:

Պէտք է ընդգծել, որ Վազգէն Ա. – «Յառաջ» երբեմնի հին կապերը շարունակուած էին յետագային եւս, մանաւանդ Արփիկ Միսաքեանի խմբագրապետութեան վերջին 30 տարիներուն: Թերթին նկատմամբ Վեհափառին պահած համակրական զգացումներուն փոխարէն, իր կարգին, «Յառաջ» մի՛շտ ալ զգացնել տուած էր իր տածած խորունկ եւ զուսպ պատկառանքը Ս. Էջմիածնայ շնորհազարդ գահակալին նկատմամբ՝ լրատուական իր սիւնակներուն ընդմէջէն իսկ: Ու երբ հասած էր Կաթողիկոսին վախճանման գոյժը (1994 Օգոստոս 18), «Յառաջ» (Արփիկ Միսաքեանի գրչով) պիտի գրէր. – «Ամէն հանդիպումի, իր մէջ գտած ենք պայծառ միտք մը, փխրուն հոգի մը եւ միշտ իր ժողովուրդին տագնապը ապրող մեծ սիրտ մը: ... Կորուստը մեծ է, մանաւանդ մեր հայ կեանքի ներկայ ժամանակաշրջանին, երբ ամէն եկող՝ գացողը փնտռել կուտայ: Աներաժեշտ է սակայն, որ Մայր Աթոռը ունենայ արժանաւոր յաջորդը այն մեծ կաթողիկոսին, որ եղաւ Վազգէն Ա.»:

«Յառաջ»ի կապը աւելի զօրաւոր եղած էր Գարեգին Կաթողիկոսին հետ ալ, որ հետեւողական եւ ուշադիր ընթերցողն էր այս թերթին (անձնական վկայութիւն մըն է) ու երբեմնի աշխատակիցը անոր՝ իր վարդապետութեան ու եպիսկոպոսութեան օրերուն: Ան եւս, «Հայրապետական օրհնութեան գիր»ով մը մասնակից էր եղած «Յառաջ»ի 70-ամեակի նշումին (տե՛ս թերթին 1995 Սեպտեմբեր 9/10-ի թիւը) եւ ֆրանսահայութեան տուած հովուապետական իր այցելութեան ընթացքին (Յունուար 1997) «Ս. Մեսրոպ» շքանշանով պարգեւատրած էր Արփիկ Միսաքեանը: Եւ որքան ալ, 1995-ի կաթողիկոսական ընտրութեան նախօրեակին՝ թերթը սլաքներ արձակած ըլլար պետական միջամտութեամբ ստեղծուած ընտրական ձեւակերպութեանց մասին (տե՛ս Ա. Թ.-ի «Կաթողիկոսը նշանակովի՞» խմբագրականը, 1995, Մարտ 21), իրականութեան մէջ «Յառաջ» կողմնակից կը մնար Գարեգին Բ.ի թեկնածութեան, քանի անոր կանխահաս վախճանման անմիջական վաղորդայնին, խմբագրականի մը մէջ կը «խոստովանէր», թէ «ինք էր ոչ միայն յարմարագոյնը, այլեւ ամէնէն արժանաւորը՝ գրաւելու համար այդ Աթոռը» (1999, Յուլիս 8):

75 տարիներու բեղնառատ անցեալ մը իր ետին, «Յառաջ» ուրախութիւնն ապրեցաւ ահա ողջունելու 21-րդ դարու արշալոյսը:

Շաւարշին մահէն ցայսօր, ճիշդ 43 տարիէ ի վեր, Արփիկ Միսաքեան բացառիկ կարգապահութեամբ ու խղճմտօրէն տէր կանգնեցաւ իրեն փոխանցուած աւանդին՝ նիւթական աւելի՛ ծանրացող բեռով, գործակիցներու աւելի՛ նուազ թիւով, ընթերցողներու աւելի՛ անտարբեր ներկայութեամբ, լեզուական նահանջի աւելի՛ համատարած մթնոլորտի մը մէջ, եւ տակա՛ւ աւելի՛ զօրաւոր կամքով ու տոկալու աւելի՛ անօրինակ պատրաստակամութեամբ, քան նոյնինքն Շաւարշը:

Կը մնայ յուսալ, երջանկայիշատակ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին իսկ բառերով, որ "«Յառաջ»ի յառաջդիմութիւնը դառնայ Հայ ազգին, Հայաստանեայց Եկեղեցիին ու Հայկական պետականութեան սէրն ու նախանձախնդրութիւնը ունեցող Հայերու պարտքը՝ գալիք տարիներուն":

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5
MARDI
5 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76-ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.984 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 19.984

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՐԻԻ ՋԱԽՋԱԽԻՉ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Հ.Յ.Դ.-Ի ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Սեպտեմբեր 3-ին տեղի ունեցաւ Լիբանանի երեսփոխանական ընտրութեան երկրորդ մասը, որ կը վերաբերէր Պէյրութի երեք ընտրաշրջաններուն, ինչպէս նաեւ հարաւային եւ արեւելեան Լիբանանի:

Որքան ալ կը նախատեսուէր որ Հարիրիի ցանկերը կրնան յաղթել, այդ յաղթանակին տարողութիւնը այնքան մեծ է, որ անակնկալ մըն է: Լիբանանի ընտրական պատմութեան մէջ, առաջին անգամն է որ Հ.Յ.Դ.-ն կը պարտուի: Հնչակեաններու հետ կազմուած միասնական ցանկին թեկնածուներն էին.— Ժորժ Գասարճի (անկուսակցական), Աբրահամ Տէտէեան (Հայ Աւետարանական Աթոռ, անկուսակցական), Միհրան Սեֆէրեան (Հայ Առաքելական Աթոռ, Ս. Դ. Հնչակեան), Յակոբ Բագրատունի (Հայ Առաքելական Աթոռ, Հ.Յ.Դ.), Արթիւր Նազարեան (Հայ Առաքելական Աթոռ, Հ.Բ.Ը.Մ.), Սեւիան Ապաճեան (Հայ Կաթողիկէ անդամ, համակիր Հ.Յ.Դ.):

Հարիրիի ցանկէն ընտրուած են Եղիա Ճերէճեան (Հնչակեան), որ ստացած է 24.715 ձայն, ընդդէմ Միհրան Սեֆէրեանի, նոյնպէս Հնչակեան, որ ստացած է միայն 10.817 ձայն. կը ներկայանար Հրիի ցանկէն: Միշտ Հարիրիի ցանկէն ընտրուած են Յակոբ Գասարճեան 24.522 ձայնով (Հայ Առաքելական Աթոռ, ռամկավար), Ժան Յովսէփեան (Հայ Առաքելական Աթոռ, չէզոք), Սերժ Թուրսարգիսեան (Հայ Կաթողիկէ. չէզոք): Անոնք ստացած են 24.393 ձայն եւ 24.052 ձայն, մինչ Հրաի ցանկէն (բոլորն ալ պարտուած) Արթիւր Նազարեան կը ստանար 12.284 ձայն, դաշնակցական Յակոբ Բագրատունի 11.992 եւ Սեւիան Ապաճեան 11.992:

Ինչպէս Ինթէրնէշըընըլ Հերըլտ Թրիպիւն (Սեպտ. 4) դիտել կու տայ վերլուծական յօդուածով մը, այս արդիւնքները, ամէն բանէ առաջ. ո՛չ կը նշանակեն Սուրիոյ, ինչ որ բաւական յանդուգն քայլ մըն է, երբ նկատի առնուի որ Սուրիա 35 հազար զինուոր ունի Լիբանանի մէջ: Ներքին նախարար՝ Մըր յայտարարած է, սպառնական որոշ չեշտով մը, որ Հարիրիի ջախջախիչ յաղթանակը կրնայ պառակտում յառաջացնել:

Առաջին արդիւնքներու համաձայն, խորհրդարանին 128 աթոռներէն 70-ը կրնան պատկանիլ Հարիրիի:

...ԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ «Ամրան համալսարանները» տեղի ունեցան շաբաթավերջին Ֆրանսայի զանազան քաղաքներու մէջ: Լա Ռոշէլի մէջ է, որ Ժոսփէն ջանաց ամրապնդել ընկերվարական շարքերը եւ համախմբել միաժամանակ բազմատարր ձախը: Անուղղակի պատասխանելով Շըվէնըմանի, ծանրացաւ գործնական հարցին վրայ, չեշտելով թէ «ազգը սպառնալիքի տակ չէ, Հանրապետութիւնը վտանգուած չէ: Ոչ այս կառավարութենէն, ոչ ալ ինծմէ պէտք է վախնալ թէ Հանրապետութեան սկզբունքները կրնան ընկճուիլ»: Գորսիքայի համար հանրաքուէ մը կը նախատեսուի 2004-ին: Կրաս հաւաքուած էին Շըվէնըման եւ իր «Քաղաքացիներու Շարժում»ին զինուորեալները: Հոս, Շըվէնըման կրկնեց թէ զօրավիգ է Ժոսփէնի կառավարութեան, բայց, «միւս ափի հանրապետականներու հետ երկխօսութիւնը կարեւոր կը նկատէ»: Միշտ ջատագով է «հանրապետական բեւեռ»ի մը որուն գաղափարը մէջտեղ դրաւ իր հրաժարումէն ետք: Իւ-Տէ-էՖ-ը հաւաքուած էր Ռամաթիւէլ: Ֆ. Պայրու անդրադառնալով Գորսիքայի հարցին, վեց ամսուան ժամանակամիջոց մը կ'առաջարկէ մտածելու համար: Էռ - Փէ - էՌ-ն ալ Նիս էր եւ երեք օրերու երկայնքին, օրակարգի նիւթն էր Գորսիքան: Միշէլ Ալիօ-Մարի կը գտնէ որ Ժոսփէն տեղի կու տայ ազգայնականներուն: Փաթրիք Տէվէճեան վերլուծելով հարցը, կը խորհի, որ Շիրաք այլեւս պէտք է արտայայտուի:

ՅՈՎՀ. - ՊՕՂՈՍ Բ., Սեպտեմբեր 3-ին, երանացումը կատարեց Պիոս Թ. եւ Յովհաննէս ԻԳ. Պապերուն: Եթէ երկրորդին պարագան խնդրոյ առարկայ չէ եւ բոլորին հաւանութիւնը կը վայելէ, նոյնը չէ Պիոս Թ.ի պարագան. ան նկատուած է «արքայ-պապ» մը (1846 - 78), «փոթորիկներու պապը», խստապահանջ եւ մանաւա՛նդ հակասեմական: Այս իսկ պատճառաւ, Իսրայէլ, պաշտօնապէս ցաւ յայտնած է այդ երանացման առթիւ, «որովհետեւ Պիոս Թ.ի երանացումը կրնայ մեկնաբանուիլ հրեաներու կողմէ, որպէս ընդունումը կաթողիկէ եկեղեցիներու պարտադիր դաւանափոխութեան մեթոտին»: Ծանօթ է որ քանի մը ամսուան հրեայ մահամերձ փոքրիկ մը գաղտնաբար մկրտուած էր եւ յետագային, լուրը Պապին հասնելով, ան ծնողքին ձեռքէն առած էր տղեկը եւ անոր տուած կաթողիկէ դաստիարակութիւն մը ինչպէս օրէնքն է: Ցայսօր այս «բռնի դաւանափոխութիւնը» կը դատապարտուի, մասնաւորաբար հրեաներու կողմէ: Ինչ կը վերաբերի Յովհ. - Պօղոս Բ.ի, ոչ մէկ նախորդը այսքան սուրբ եւ երանելի հռչակած է, «ամենայն սրբոց պապը» դարձած է: 1979-էն 2000, սրբացման 40 արարողութիւն ըրած է, 122՝ երանացման, եւլն. եւլն.:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ բեռնատար կառքերու վարորդները եւ հողագործները Սեպտ. 4-էն շրջափակումի ենթարկած են զտարանները եւ վառելանիւթի պահեստանոցները, բողոքելու համար վառելանիւթի գիներու յարաճուն յաւելման դէմ: Կառավարութիւնը նոյն օրը առաջարկներ պիտի ընէր, բայց վարորդ եւ հողագործ լաւատես չէին: Կ'ուզեն որ իրենք ալ նաւաստի-ձկնորսներու շնորհուած առաւելութիւնները ստանան:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ծայրայեղ Շասի աւելի քան տասը հազար մոլեռանդներ ցոյց մը ըրած են բողոքելու համար իրենց պետին՝ Աբիէհ Տըրիի ձերբակալման դէմ, կաշառակերութեան յանցանքով: Ցուցարարներուն համար, իշխանութիւնները միայն Տըրին չէ, զոր բանտը նետած են, այլեւ «սեֆարատ հրէականութիւնը»: Շասը ինքզինք զոհը կը նկատէ «աշխարհական յեղափոխութեան» զոր հրապարակ հանած է վարչապետը, տկարացնելու համար կրօնաւորներու կշիռը:

ՌՈՒՍԻՈՅ մէկ շուկային մէջ, Մոսկուայի հարաւը, երկու պայթումներ պատահած են Սեպտեմբեր 4-ի առաւօտը: Երկու մեռեալ կայ եւ վիրաւորներ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԱԺԱԿ

Զտումի մրցումներուն, Սեպտ. 2-ին, Նորվեկիոյ մէջ Նորվեկիա – Հայաստան 0 – 0 արդիւնք մը ձեռք ձգեցին, 5-րդ խումբին մէջ: Դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ. —

1.– Լեհաստան (3 կէտ), 2.– Բելառուս (3), 3.– Հայաստան (1), 4.– Նորվեկիա (1), 5.– Կալլէս (0), 6.– Ուկրանիա (0):

Յաջորդ մրցումները տեղի կ'ունենան Հոկտ. 7-ին. Հայաստան կը մրցի Ուկրանիոյ դէմ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Սեպտեմբեր 2/4)

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՆԻՒ-ԵՈՐՔ ՄԵԿՆԱԾ

ՄԱԿ-ի հազարամեակի վեհաժողովին մասնակցելու համար, Սեպտեմբեր 4-ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան մեկնած է Նիւ-Եորք: Իրեն կ'ընկերանայ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան: Սեպտեմբեր 6-7-ին մասնակցելէ ետք շարք մը նիստերու, վեհաժողովի կլոր սեղանին, Ռ. Քոչարեան Սեպտեմբեր 7-ին ելոյթ կ'ունենայ վեհաժողովին: Նախատեսուած է հանդիպում մը Ազրպէյճանի նախագահ Հ. Ալիեւի հետ: Նիւ-Եորքի մէջ Հայաստանի նախագահը հանդիպումներ կ'ունենայ նաեւ Սփիւռքի գործի մարդոց հետ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

Աշխարհի խորհրդարաններու ղեկավարներուն համաժողովին մասնակցելու համար Նիւ-Եորք կը գտնուի Ազգ. Ժողովի նախագահը Ա. Խաչատրեան, պատուիրակութեան մը հետ: Ան տեղւոյն վրայ հանդիպումներ ունեցած է Ֆրանսայի Ծերակոյտի նախագահ Քրիստիան Փոնսըլէի, Ազրպէյճանի Խորհրդարանի նախագահ Մ. Ալեքսէրովի ու Ռուսաստանի, Ղազախստանի, Ուկրանիոյ, Մեծն-Բրիտանիոյ Խորհրդարաններու ղեկավարներուն հետ: Ա. Խաչատրեան ելոյթ ունեցած է Օգոստոս 31-ին: Համաժողովը աւարտած է Սեպտեմբեր 1-ին:

Վ. ՊՈՒՏԻՆ ԲԱՔՈՒ ՊԻՏԻ ԱՅՑԵԼԷ

Եալթայի բանակցութիւններուն ընթացքին, Ռուսաստանի նախագահը ընդունած է տարուան մէջ պաշտօնական այցով Բաքու երթալու Հ. Ալիեւի հրաւէրը: Ռուսական մամուլը ակնարկելով այցին, կը գրէ թէ Ազրպէյճանի նախագահը կ'ակնկալէ այդ այցին ընթացքին կուտակուած շատ մը խնդիրներ հարթել: Պուտինի հաւանութիւնը Ազրպէյճանի նկատմամբ Մոսկուայի ղեկավարութեան բարեկամական քայլը կը նկատուի, նաեւ՝ մերձաւոր դրացիներու հանդէպ Մոսկուայի արտաքին քաղաքական կեցուածքին մէջ փոփոխութեան վկայութիւն: Ռուսաստան արդէն ձեռնարկած է Ազրպէյճանի նկատմամբ տնտեսական շրջափակումը մասնակի կերպով վերցնելու:

Ա. ԳՈՄՑԵԱՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ՕԳՆԱԿԱՆ

Վարչապետ Ա. Մարգարեանի որոշումով վարչապետի օգնական նշանակուած է Արարատ Գոմցեան. ան կը վարէր կառավարութեան աշխատակազմի կառավարման վարչութեան պետի պաշտօնը:

ԼՂՀ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 9-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Սեպտեմբեր 2-ին ԼՂՀ անկախութեան 9-րդ տարեդարձին առթիւ նախագահ Ա. Ղուկասեան շնորհաւորական ուղերձով մը դիմած է ժողովուրդին: Յիշելով Հանրապետութեան հիմնումի պարագաները, ան յարգանքով ոգեկոչած է այդ նպատակին համար զոհուածները: Ներկային համար, ան ըսած է թէ կը կիրարկուի բարեփոխումներու ծրագիրը, տնտեսական եւ քաղաքական կեանքի բոլոր ոլորտներուն համար: Ա. Ղուկասեան յաջողութեան գլխաւոր պայմանը նկատած է իշխանութեան ու ժողովուրդին համախմբումը:

Նոյն առիթով շնորհաւորական ուղերձով մը հանդէս եկած է Հայաստանի վարչապետ Ա. Մարգարեան որ ըսած է. «Մենք հաւատում ենք Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան ապագային»:

Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԴԱՏԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 18-ԻՆ

Նախագահ Ա. Ղուկասեանի դէմ մահափորձով ամբաստանուած, ԼՂՀ բանակի նախկին հրամանատար Սամուէլ Բաբայեանի եւ միւս 15 ամբաստանեալներուն դատը կը սկսի Սեպտեմբեր 18-ին, Ստեփանակերտի դատարանին մէջ:

Ս. Բաբայեանի փաստաբանը յայտնած է թէ դատարանին մէջ ինք պիտի կրկնէ դատը Հայաստանի մէկ դատարանը փոխադրելու իր պաշտպանեալին դիմումը որ մերժուած էր դատաւորին կողմէ:

75-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ազնուափայլ Տիկին Արփիկ Միսաքեան,

Երեւոյթը ուրախառիթ է անկասկած, օրերէ ի վեր «Յառաջ»ի մէջ կը տեսնենք ստորագրութիւնները անձերու, անհատական թէ ներկայացուցչական հանգամանքներով, որոնք կու գան շնորհաւորելու թերթիդ 75-ամեակը, հրապարակաւ բաժնեկից ըլլալով տարիներու ձեր գոհողութեանց փառապսակումին, նուիրագործուած՝ անոր ամէնօրեայ անխափան հրատարակութեամբ:

«Աշխարհ»ի խմբագրութիւնը իր հերթին կու գայ միանալու անոնց, եւ իր սրտագին շնորհաւորութիւնները կը ներկայացնէ ձեզի, բարեմաղթութիւններով վերանորոգ կորովի, տակաւին երկար ճամբայ կտրելու՝ յատկապէս ազգապահպանութեան առաքելութեան գծով, զոր ստանձնեց առաջին օրէն հիմնադիրը՝ Շաւարշ Միսաքեան:

Եօթանասունհինգ տարիները, հայերէն լեզուով հրատարակուող օրաթերթի մը համար պատկառելի հասակ մը կը կազմեն, եւ այս իմաստով, «Յառաջ» իբր անշրջանցելի ներկայութիւն եւ անանջատելի մաս՝ կը պատկանի փարիզահայ համայնապատկերին, ուր իր տեղը կը գրաւէ անդրանկութեան իրաւունքով:

Հաճելի է ինծ՝ ի դիմաց «Աշխարհ» երկշաբաթաթերթի խմբագրութեան, ողջունել այս բարերաստիկ տարեդարձը, եւ պաշտօնակիցէ պաշտօնակից՝ անձնապէս ձեզի ներկայացնել յարատեւութեան սրտագին մաղթանքներս:

ԺՈՐԺ ՍԱՐԵԱՆ
Տնօրէն՝
«Աշխարհ» երկշաբաթաթերթի

Փարիզ, Օգոստոս 30

ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆՀԻՆԳԱՄԵԱԿ

Գրեց՝ **ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ**

Օր մը երջանկայիշատակ Վահէ Օշականին հարցուցի. «Վահէ, ո՞ւր սորված ես հայերէնդ»: Անիմաստ հարցում մըն էր: Նոյն պահուն արդէն խել գիտէի, որ ուղղակի հարցում մը չէր հարցուեր: Եւ ինչպէս գուշակելի էր՝ Վահէն նեղուեցաւ հարցումէս: Չեմ յիշեր ճիշդ պատասխանը: Անշուշտ ձեւով մը սորված էր, կամ բնածին խել: Ինչպէ՞ս կրնար չգիտնալ, ի՛նքը: Բայց հարցումս, բնական է, իր պատճառներն ունէր: Ամէն անգամ երբ կը հանդիպէինք, կ'անդրադառնայի որ ոչի՛նչ գիտենք խորքին մէջ Վահէի կենսագրական նախատուեալներուն մասին, եւ ամէն անգամ՝ զինք կը յորդորէի ինքնակենսագրութեան մը ձեռնարկելու, առանց շօշափելի արդիւնքի: Ինչ որ գիտէի սակայն իր մասին՝ այն էր, որ իր երկրորդական ուսումը ստացած էր անգլիական վարժարանի մը մէջ: Ճիշդ է՝ Երուսաղէմ, ուրեմն՝ Միջին – Արեւելքի մէջ, բայց ամէն պարագայի՝ դպրոցական նստարաններէն չէ, որ հայ գրական աւանդութեան հետ մտերմացած էր: Մելքոնեան Վարժարանէն ներս միայն, մինչեւ 12 տարեկան, հօրը դասերուն ներկայ եղած էր հաւանաբար: Կ'ըսուի թէ հօրմէն գաղտնի եւ անոր բացայայտ արգելքին ներքնապէս հակառակելով՝ Մնացորդացը կարդացած էր: Ուրիշ ընթերցումներու մասին խօսք չկայ: Թէ ի՞նչ եղած է ուրեմն Վահէ Օշականի մշակութային մթնոլորտը իր պատանեկութեան տարիներուն, գաղափար չունինք այդ մասին:

Վահէ Օշականի կսկծալից մահուան թարմ յիշատակն է, որ կը մղէ զիս այս մտորումներուն, բնական է: Բայց հարցը որ մտքիս մէջ կը յամենայ, ուրուագծուած, գրեթէ անբացայայտ եւ դժուար տարազելի, Սփիւռքի մէջ գրական ու լեզուական աւանդութեան մը գաղտնի ճանապարհներուն հարցն է: Այն է, որ գրողի մը գրական ու լեզուագիտական պատրաստութեան շուրջ միամիտ ու անտեղի հարցումս կը կապէ թերթի մը 75–ամեակի նշումին: Գրողները, իրենց անձնական կենսագիրները ըլլալէ շատ առաջ, իրենց լեզուին կենսագիրներն են ու կենսագործողները: Ծնելէ առաջ իբրեւ գրող, կամ նոյն պահուն, գրելու արարքովն իսկ, կը ստանան ու կը ստանձնեն լեզու մը, որ կայ իրենցմէ առաջ, որ կը շրջի, որ կ'ապրի իր գործածողներուն ու գերակատարներուն յանձնառութեամբ, որ կը փոխանցուի անտեսանելի ճամբաներով, կը պարունակէ իր մէջ աշխարհ մը ինքնին, կը փոխադրէ դէպի անցեալ, կը բանայ երբեմն լայն տարածութիւններ կամ կը սահմանափակուի նեղ հորիզոնէ մը ներս, կ'ապրի իր իսկ կեանքով, երբեմն տաղտկալից ու կոտորակուած: Լեզուի մը կենսագրութիւնը հետեւաբար անոր ձեւաբանական կամ բառակապակցային ներքին խմորումներուն պատմութիւնը չէ միայն, պատմութիւն մը զոր կարենային գրել օրինակ՝ լեզուաբանները իրենց թերի միջոցներով: Պատմութիւնն է նաեւ այդ լեզուով կարելի ու անկարելի աշխարհընկալումներուն, պատմութիւնն է ցրուածութեան, պատմութիւնն է փոխանցման մութ ճանապարհներուն, պատմութիւնն է վարժարաններուն ու թերթերուն, պատմութիւնն է գաղութներուն, անոնց վերելքին ու քայքայումին, սերունդները հաղորդակից դարձնելու նպատակով անոնց թափած ճիգերուն: Պատմութիւնն է, ինչո՞ւ չէ, նաեւ հայրերուն ու որդիներուն, որոնք պայքարեցան իրարու դէմ, դիցաբանական մարտնչումներու սահմանին հասնող դիմադրութեամբ մը երբեմն, օրհնութիւններու եւ անէծքներու, մահաթոյն ըմբոստութիւններու ու յաւերժացող ակնածանքներու ճամբով, որպէսզի երկուքի կամքէն ալ անկախ՝ շարունակուի լեզուական կենսագործումը. Եւ Սփիւռքի մը տարածքին, ամէն մարդ գիտէ, զարմանահրաշ բան մը ունի իր մէջ լեզուի մը գոյութիւնը, որ կը ստեղծէ հաղորդակցութեան ու փոխանցումի, այսինքն՝ ինքնայաւերժացումի նորանոր ձեւեր: Եւ այս ամբողջէն ետք՝ հասկնալի է, որ գրողները միայն կրնան կենսագրել լեզուն: Հասկնալի է, որ մեր կարգին՝ լեզուին կենսագրութիւն մը կրնանք վերակազմել իրենց գործերուն ընդմէջէն:

Վահէ Օշական, երբ իր առաջին գրութիւնները կը տպէր, 1944-ին «Յուսաբեր»ի Գրական Ամսաթերթին մէջ, կամ 1948–ին «Ակօս»ի, «Յառաջ»ի ու «Նայիրի»ի մէջ, ունէր անշուշտ իր հայրը իբրեւ հեռաւոր կամ անմիջական բնօրինակ: Բայց ունէր նաեւ գրականութեան ծանօթացում մը, կիսաւարտ մնացած: Ունէր լեզու մը իբրեւ բնավայր, գաղութային պայմաններով: Բայց մանաւանդ ունէր թերթեր ու ամսաթերթեր, որոնց մէջ կրնար տպել իր գրածները, թերթեր ու ամսաթերթեր որոնք կը հրատարակուէին Գահիրէ, Հալէպ, Փարիզ կամ Պէյրութ, որոնք կը շրջէին դէպի աղէկ հայախօս համայնքներէն ներս, եւ որոնց մէջ երեւնալու հնարաւորութիւնը մղիչ ուժն էր հարկաւ սկսնակ գրողին համար: Երուսաղէմէն Փարիզ անցնելով 1946–ին, համալսարանը գրականութեան ու գրականագիտութեան դասընթացքներու հետեւելով, նորագոյն փիլիսոփայութեան սկզբունքներուն աշկերտելով ու զանոնք իւրացնելով, Վահէ Օշական չէր հեռանար իր Հայութենէն: Ո՛չ միայն չէր հեռանար, այլ հայերէն գրելու ցանկութիւնը աւելի՛ եւս կը խմորուէր մէջը: Եւ իր չհեռանալուն մէջ քիչ դեր չէին խաղար այդ շրջանին Փարիզի մտաւորական մթնոլորտը, երկու թերթերու՝ «Յառաջ»ի եւ «Արեւմուտք»ի գոյակցութիւնը, կուսակցական բարեկամութիւնները եւ շատ մը ուրիշ ազդակներ, որոնց մէկտեղումով միջավայր մը կը գոյանար: Այդ ազդակներէն շատերը մէկ առ մէկ անհայտացան, անհետացան, բայց մնաց «Յառաջ»ը: Մնաց իբրեւ կռուան, որ ուրիշներու կարգին՝ Վահէի ու մե՛ր կեանքին տուաւ լուսաւոր յառաջաբեմ մը, զայն իմաստաւորեց, յուսաբեկութեան պահերուն՝ եղաւ փարոս ու լաստ: Ապագայ պատմաբանը, երբ փորձէ հասկնալ թէ ի՛նչ հրաշքով չորս սերունդի վրայ՝ հայալեզու գրականութիւն մը յարատեւեց Սփիւռք կոչուած բարեհամբոյր ափերուն, երբ պիտի փորձէ հետեւիլ արեւմտահայերէնի դանդաղ բարեփոխումներուն ու յանկարծակի շրջադարձերուն, անշուշտ պիտի հակի Սփիւռքի մամուլին վրայ, հասկնալով որ հո՛ն պիտի գտնէ լեզուի կենսագրութեան նախապայմանները, զայն պարարտացնող հողը: Հաղորդակցութենէն անդին՝ հաղորդութիւնը:

* * *

Սփիւռքը կապ մըն է, աշխարհին մէջ ըլլալու տեսակ մը ու որակ մը: Ու այո, կապ մը պահած էինք մեզմէ անդին՝ աշխարհին հետ:

Ճիշդ է, չէինք ճամբորդեր, գաղութէ գաղութ չէինք անցներ: Մեր մանկութեան օրերուն՝ չկային Պէյրութն ու Լոս – Անճըլըսը, չկար մանաւանդ Հայաստանը, որուն լեզուէն ամէն պարագայի՝ բան չէինք հասկնար, երբ անոր ֆիլմարուեստի ժապաւէնները կը հասնէին մեզի (Թատէ մեթրոյի կողքին գտնուող սրահին մէջ կը յիշեմ՝ ի՛նչ յուսահատութիւններ ապրած ենք մեծ մօրս հետ, ես՝ 10 տարեկան. Ֆիլմերը կը ցուցադրուէին, մենք յոժար ու բարի հանդիսատեսներ իբրեւ՝ կ'երթայինք դիտելու, կը լարէինք մեր ուշադրութիւնը, ու ... ոչի՛նչ կը հասկնայինք ըսուածներէն): Չկային միւս գաղութները, Միջին – Արեւելքի կամ Ամերիկայի: Մեծ մօրս քոյրը (Վիկտոր էր անունը) 35 տարի Պոլիսը ապրած է առանց քոյրը տեսնելու: 1954–ին էր, երբ վերջապէս իր կեանքի պայմանները եւ օդանաւային նորահաստատ դիւրութիւնները զինքը Փարիզ բերին, մեզի այցելութեան: Նոյնպէս՝ Պէյրութի ազգականներուն համար: Նամակներ կը փոխանակուէին շատ յաճախ Անհատական հաղորդակցութիւն մըն էր եղածը: Ընտանեկան սահմաններուն մէջ: Եւ սակայն, կէս դարու վրայ երկարող այս հեռաւորութիւններուն հակառակ, նոյն լեզուն կը խօսէինք, իրարմէ լուր ունէինք: Աշխարհը տակաւին կը բացուէր մեզի համար այդ լեզուով: Հաւաքական պատմութեան մը ընդհանուր գիծերը աշխարհի երեսին մեր կեցութեան կուտային իմաստ մը, տեղադրում մը, ուղղութիւն մը: Կը ճանչնայինք մենք զմեզ: Մենք զմեզ ճանչնալով է, որ կը յարգէինք մեր պապերը: Միշտ ներկայ էին մեր կողքին, երբեք չէին բացակայեր: Ի՞նչ ձեւով այս ամբողջը: Նամակներ անդին՝ դասատուներո՞ւ, դպրոցներո՞ւ, լսարաններո՞ւ, հանդէսներո՞ւ: Երբեմն, թերեւս, բայց մեծ մասամբ՝ այն պատճառով, որ ամէն օր մեր տունը կը մտնէր թերթ մը: «Յառաջ»ը:

Ամէն առտու ժամը 7–ին (այն ատեն՝ նամակաբերը երեք անգամ կ'անցնէր օրուան մէջ), «Յառաջ»ը կը մտնէր տունէն ներս: Մեծ մայրս, արթննալուն պէս, կ'իջնէր թերթը առնելու: Եթէ չէր եկած, կը սպասէր անձկութեամբ: Սուրճին հետ կը կարդար զայն: Յիսուն տարի անցած է գրեթէ այդ օրերէն ի վեր: Եւ սակայն այդքան տարի վերջ՝ կը տեսնեմ զինք:

Ամառ է, ամրան առաւօտ մը: Կ'իջնայ յիշողութեանս սանդուխներէն: Կը նստի պատուհանին առջեւ: Առաւօտեան լոյսն է, ողողած է սենեակը, աներեւակայելի թարմութեամբ մը: Տեղի չի տար երբեք: Նոյն լոյսը միշտ: Շնչահեղձ կ'ընէ զիս: Աչքիս չերեւիր առանց կցուելու նոյն պահուն՝ «Յառաջ»ին: Լոյսը եւ «Յառաջ»ը, լուսաղէմի անդորրութիւնը, միասին կուգան աչքիս:

«Յառաջ»ի մէջէն է, որ ես հայերէն սորվեցայ: Ուրիշներու պարագան չեմ գիտեր: Այս՝ ի՛մ պարագաս է: Մեր տունը գիր ու գրականութիւն չկար: Հայրս ու մայրս մտաւորականներ չէին, ո՛չ ալ հաւանաբար՝ ինչ որ կը սիրենք կոչել գրասէրներ: Պարզ կեանք մը կ'ապրէին, օրապահիկի տագնապներով հալածուած: Ու հալածուած մանաւանդ՝ անցեալի ուրուականներով, նուաստացման փորձառութիւններով, մահուան ու սարսափի պատկերներով, երբեմն խելագարուելու սահման: Գիր ու գիրք չկար, բայց կար «Յառաջ»ը: Գիր չէր թերթը որ մուտք կը գործէր ամէն օր մեր տունէն ներս: Բալասան մըն էր: Ամենօրեայ դեղաբոյս մը, հոգեկան տեսակի: Կը հաշտեցնէր մեզ ուրուականներուն հետ, կը հալածէր զանոնք, մոռցնել կուտար նուաստացումները, մեր կեանքը կը կապէր աշխարհին: Քիչ մը հեռու կը պահէր խելագարութիւնը, որ կը սպառնար անդադար: Չափազանցութիւն չէ ըսածս, ո՛չ մէկ ձեւով: Ի՞նչ աւելցնեմ՝ բարեբախտաբա՞ր թէ դժբախտաբա՛ր: Խելակորոյս պոռչտուքին դէմ ամէն օր՝ պատուար բարձրացուցինք այսպէս: Ամէն օր՝ նորոգեցինք կորուստի ծովերէն կոծուած պատուարը քար առ քար, բառ առ բառ: Ու երբեմն՝ կը պատահէր որ երջանկութեան նման բան մը սպրդէր լոյսէն ու գիրերէն, համակէր տուն ու տեղ, փարատէր ամօթը, ապրելու ամօթը, այո՛, այո՛, ապրելու ամօթը:

Ես ուրեմն «Յառաջ»ի մէջ է, որ կարդալ սորվեցայ: Ես ալ իմ բաժինս ունեցած էի չարաթօրեայ դպրոցներու, անօգնական ուսուցիչներու, երկարամօրուս դաստիարակներու: Ուրի՛շ կարդալու մը մասին է խօսքը: Աւելի ուշ, Տիկին Զիթունիի ուղեկցութեամբ՝ գրելու առաջին փորձերս պիտի կատարէի: Երկուքին միջեւ՝ «Յառաջ»ն է նորէն, որ ընկերակիցս եղած է, հեգելու շրջանէն անդին: Ամէն ինչ կը կարդայի: Հրանտ - Սամուէլի խմբագրականները նախ, որոնց հետ ամէն տարի նոյն թուականներուն կանոնաւոր կերպով՝ յիշողութեան մեր տուրքը կը վճարէինք, Խանասորի եւ Սարդարապատի դէպքերը կը մտաբերէինք, Ազգային Պատուիրակութեան ոդիսականը կենդանի կը պահէինք մեր մանկական յիշողութիւններուն մէջ: Յետոյ՝ Նարդունիի դեգերումները հայութիւնը յուզող բազմատեսակ հարցերէն ներս: Յետոյ՝ առօրեայ լուրերը: Յետոյ՝ Սիմքէշեանի պարբերական յօդուածները, արեւմտահայ գրողներուն նուիրուած: Ձանձրոյթ մը կար այս բոլորին մէջ, անուրանալի: Կրկնութիւն մը, որ զգալի էր ինծի, պզտիկ տարիքէս: Ոգեկոչումի մթնոլորտ մը, տեւական, որուն պատճառները հասողութենէս անդին էին թերեւս, բայց երեւոյթին հասու էի լման առումով: Կարդալ սորվեցայ հետեւաբար ոգեկոչումի մթնոլորտի մը մէջ: Սիմքէշեանը կը խօսէր Վարուժանի կամ Մեծարենցի մասին, բայց երբեք՝ իբրեւ գրողներ որոնց հետ ես կարենայի օր մը օրանց՝ որեւէ կապ մը հաստատել: Ուրիշ աշխարհ մըն էին, ընկլուզած՝ անցեալին մէջ, անհասանելի: Իրենց մասին չէր գրուեր որպէսզի կարենամ ես հասնիլ իրենց: Չէին հրամցուեր: Իրենց յիշատակը կ'ոգեկոչուէր: Բայց ո՞վ կրնար գուշակել, թէ պզտիկ տղայ մը կա՛յ, Փարիզ նստած, որ ամէն օր պիտի կարդար այդ գրութիւնները, պիտի փորձէր քաղել անոնցմէ իր կրցածը, քիչ բան ի հարկէ, ու թեթեւօրէն պիտի անցնէր ուրիշ խաղերու, առանց իսկ յուսահատելու, հաւանաբար որովհետեւ չէր անդրադառնար, որ խոր, անսրբագրելի յուսահատութենէ մը մղուած էր այդ ամբողջ ոգեկոչումը: Բայց ձանձրոյթին կ'անդրադառնար:

Պզտիկ տղայ մը «Յառաջ» կը կարդար ու ամէն ինչ չէր հասկնար: Կը նստէր մեծ մօրը դիմաց, առտուները, սուրճի արարողութենէն ետք, թերթը՝ ձեռքը: Իրե՛ն էր կարգը հիմա: Կը յառաջանար շատ դանդաղ իր ընթերցումին մէջ, կը կենար գրեթէ ամէն նախադասութեան, բառեր կը հարցնէր: Մեծ մայրը բացատրութիւններ կուտար, իր կրցած չափով: Հաւանաբար կը մեկնաբանէր, բառերուն իմաստը կը ջանար տարբեր ձեւով իմանալի դարձնել, երբեմն ալ՝ իր անկարութիւնը կը խոստովանէր: Ամբողջը՝ հայերէն, բնական է: Մեծ մայրը Ֆրանսերէն չէր գիտեր, չէր սորված երբեք, թէեւ այն ատեն՝ արդէն խել 40 տարիէ ի վեր Ֆրանսա կ'ապրէր ու նոյնիսկ ըստ իր ըսածին՝ Ամասիոյ մէջ Ֆրանսացի մայրապետներու վարժարան մը յաճախած էր: Ամէն պարագայի՝ բառերուն իմաստը թարգմանութեամբ չէր հաղորդուեր: Այսուհանդերձ՝ տղան կը զարմանար: Մեծերը այդ թերթը կը կարդային առանց կառչելու բառերուն ու դարձուածքներուն, իրենք ամէն ինչ կը հասկնային, բառերուն իմաստը գիտէին: Բայց ինչո՞ւ կը տատանէին ու կը կմկմային երբ կարգը գար այդ իմաստը իրեն հաղորդելու: Ինչո՞ւ երբեք չէր վերջանար այս հարցուփորձը: Տղան այն տպաւորութիւնն ունէր, որ կրնար տարիներով ու տասնամեակներով նստիլ ամէն օր մեծ մօրը դիմաց, բառեր հարցնել անընդհատ ու երբեք պիտի չսպառէր վերծանելիք բառերուն պաշարը: Միշտ նոյնքան օտարոտի պիտի մնար այդ լեզուն, պիտի մնար իրենց՝ մեծերուն սեփականութիւնը: Պէտք եղաւ որ տղան մեծնայ իր կարգին, ոտնակոխէ չափահասութեան սեմը, որպէսզի այդ զգացումը որոշ չափով փարատի: Աւելի ուշ, տղան սկսած էր ի հարկէ տետրակներ պահել: Կան տակաւին այդ տետրակները: Սարսափով կը լեցնեն չափահասը: Հազարաւոր բառեր կը պարունակեն, հաւատարմութեամբ ու միամտութեամբ ընդօրինակուած, տող տող, բոլորը նորէն՝ «Յառաջ»ի ընթերցումներէն, երբեմն անոնց դիմացը՝ ֆրանսերէն բացատրութեամբ մը, զոր արձանագրեր է ինք իրեն համար, բայց յաճախ առանց որեւէ բացատրութեան: Սորվելու արարքին հետ հեռաւոր կապ մը ունին միայն այդ արձանագրութիւնները, այս անվերջանալի ցանկերը հայերէն բառերու:

Տասնամեակներ ետք, լեզուի կենսագրութիւնը կազմելու համեստ ծրագիր մը զարգացուցած եմ, «Ages et usages» գիրքովս, քաղելով բուն կենսագիրներուն՝ գրողներուն հետքերէն, յամենալով անոնց փորձառութեան վրայ, հետեւելով անկատար գրականացումի տագնապներուն, կենալով ի միջի այլոց Մեհեանի բնաբանին վրայ՝ «կ'ուզենք հիմնել լեզուի գեղագիտութիւն մը», որ կը կրկնուի 20 տարի ետքը Զարենցի «Գեղարուեստական գրական լեզու» բանաձեւով: Լեզուի կենսագրութիւնն էր հոն փորձածս, եւ ո՛չ թէ լեզուի պատմութիւնը, լեզուաբանական իմաստով, թէեւ պատմութիւնն ալ բացակայ չէ: Վստահ չեմ, թէ տարբերութիւնը ճիշդ հասկցուեցաւ: Ուրիշ օր մը պիտի վերադառնամ այդ տարբերութեան: Խոստում մըն է: Ինչ որ յստակ է սակայն՝ այն է, որ մինչեւ վերջը ուրեմն՝ «Յառաջ»ի մանուկ ընթերցողն էր մէջս, զիս հրահրողը, յորդոր կարդացողը:

...Այսուհանդերձ, կար անհրաժեշտ պահանջը ներկայանալի թերթի մը: Իրողութիւն է նաեւ որ, գաղթականի անձնական ցաւերը չեն կրնար չխաչաձեւել հաւաքական ցաւը, անոնք չեն կրնար չբողարկել զայն, եւ ատով իսկ չստեղծել նոր պահանջներ: Եւ մինչ պարբերական եւ ազգային «Յառաջ»ը կը վերածուէր մեծածաւալ օրաթերթի, բնականաբար կը կատարուէր խմբաւորում մը: Երէց թէ կրտսեր, թրքահայ թէ ռուսահայ բերին իրենց աջակցութիւնը Շ. Մ.ի ձեռնարկին, յարանուն խանդավառութեամբ, եւ «Յառաջ» դարձաւ սփիւռքի լաւագոյն գրական եւ մշակութային թերթը, մասնաւորաբար իր կիրակնօրեայ թիւերով: Ան սակայն կ'ըսէր, այն հեռաւո՜ր օրը, երբ գինեձօն մը կազմակերպուած էր «Յառաջ»ի հազարթուեակին առթիւ. – «Նոր հպարտալու տեղը չկայ. ի վերջոյ, լրագիր մը հանելը դրամի խնդիր է: Կարեւորը ոգին է»: Ոգի բառը, որ իմաստ չունի, բայց որ այնքան դիւրութեամբ կ'ըմբռնուի, այս պարագային կը նշանակէր, կը խորհիմ, նուազագոյն ներդաշնակութիւն ընդմէջ գրագէտներու եւ բանաստեղծներու, որոնք չեն սերած, ինչպէս ֆրանսացի գրագէտները, նոյն լեզուէն, նոյն մշակոյթէն: Որոնք չեն շնչած գրական նոյն մթնոլորտը ինչպէս եղած էր – ամէն համեմատութիւն պահելով – Պոլսոյ մէջ: Կազմուած էր նոր մթնոլորտ մը, մեծ մասամբ շնորհիւ Շ. Մ.ի հիւրընկալութեան: Այս բոլորը այնքան ճիշդ է որ, ոմանք մինչեւ օրս կը գործածեն սա ասութիւնը – «Փարիզի տղաքը»: Ի չգոյէ, անշուշտ, լաւագոյն տարազի:

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Օգոստոս 1965

«ՅԱՌԱՋ»-75

Գրեց՝ ՇԱՔԷ ՏԷՐ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Կը յուսամ որ օր մը կը գրուի «Յառաջ»ի պատմութիւնը, ինչպէս նաեւ ընկերային գիտութիւններու աստղատաճառի ձեւի տակ կ'ուսումնասիրուի Ֆրանսայի ու Եւրոպայի հայկական միւս գաղութներու կեանքին ներս 75 տարիներէ ի վեր անոր խաղացած բազմակողմանի դերին խսկական տարողութիւնը:

Սոորեւ կը բաւականանամ միայն թըւելով այդ դերին գլխաւոր ենթաբաժանումները, որոնք «Յառաջ»ի անմոռանալի հիմնադիր Շաւարշ Միսաքեանի նաեւ յաջորդեան տարիներու յատկութեան – ազգային – հասարակական – գաղափարական – մշակութային – լեզուական – ընդհանուր դաստիարակչական անխոնջ վաստակին հիմքը կազմեցին, եւ որու հետագայ նպատակներուն հաւատարիմ ջահը դարձաւ նոյնքան անխոնջ Արփիկ Միսաքեանը, հետզհետէ պատշաճելով շրջանային եւ համահայկական կեանքի նոր հոլովոյթներուն:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒԱԿԱՆ ՄԱՐԶԷՆ. – ՆԵՐՍ.

– Որպէս ֆրանսահայ օրաթերթ, «Յառաջ»ի մէջ տեղական ու միջազգային հիմնական լուրերու ամփոփ ներկայացման յատկացուած բաժինները՝ գաղութի կազմաւորման տարիներուն՝ ֆրանսերէն չգիտցող բազմաթիւ հայրենակիցներու համար կը հանդիսանային արտաքին աշխարհի անյուղարձերէն տեղեակ մնալու միակ միջոցը:

Այս լուրերուն կապակցութեամբ, ինչպէս բոլոր այլ պարագաներուն, Շաւարշ Միսաքեան կը պահանջէր բառերու առաւելագոյն խնայողութիւն, լուրջ եւ չրջահայեաց մօտեցում:

«Օրուան դէպքերը» (Ֆրանսայի ներքին քաղաքականութիւն) եւ «Քանի մը տողով» (միջազգային լուրեր) սիւնակները օգտակար են նաեւ այժմ, հեւ ի հեւ կեանքի պայմաններուն ենթակայ բոլոր երկիրներու հայ ընթերցողներուն համար: Միշտ սեղմ կերպով կը ներկայացնեն կարեւոր հարցերը եւ անոնց էութիւնը:

– Իսկ «Ձայներ գաւառէն» ներքին սիւնակը՝ սկիզբէն մինչեւ այժմ կը մնայ ֆրանսահայ գաղութին կեանքը ցոլացնող եւ անոր մասնիկները իրարմէ տեղեակ պահող առաջնակարգ ազդակ մը, առաւել՝ այս գաղութին պատմութիւնը գրել ուզողին համար՝ թանկագին ուղեցոյց մը:

– Մեծապէս չահեկան է նաեւ «Մամուլ» սիւնակը, որու շնորհիւ ընթերցողը իրազեկ կը դառնայ Ֆրանսայի ու դրացի երկիրներու օտարագիր մամուլին մէջ Հայութեան վերաբերող հարցերու եւ հայ անհատներու մասին արտայայտուած տեսակէտներուն:

– Արեւմտեան Եւրոպայի երկիրներու մէջ հայկական նոր գաղութներու ստեղծումով՝ հետզհետէ ընդլայնեցաւ «Յառաջ»ի դերը նաեւ որպէս եւրոպահայ օրաթերթ: Շրջանին մէջ գործող հայկական մարմիններու պաշտօնական հաղորդագրութիւններով ու անհատ թղթակիցներու գրութիւններով՝ «Յառաջ» այժմ դարձած է եւրոպահայ գաղութները իրարմէ տեղեակ պահող եւ (հայկական թերթերու միջեւ արտատպումի սովորութեամբ) այդ գաղութներու լուրերը ըսփիւռքահայ մամուլին փոխանցող կարեւոր գործօն մը:

– Հայրենի լուրերը միշտ նախապատուեղած են «Յառաջ»ի մէջ, սակայն Արցախի պատերազմէն ու ազատագրումէն եւ Հայաստանի անկախացումէն ի վեր, «Հայկական ճակատ», «Արցախ», «Արհինիրէս» սիւնակներուն շնորհիւ՝ ընթերցողը այժմ օրը օրը կը հետեւի հայրենի անցուդարձերուն: Հարկ եղած պարագային՝ լուրերը անմիջապէս իրենց աղբիւրէն ճշդելու քաղաքականութեամբ կ'ապահովուի այս թերթին հայաստանեան – արցախեան հաղորդագրութիւններուն առաւելագոյն ճշգրտութիւնը:

– Ինչպէս անցեալին՝ նոյնպէս այժմ հնարաւոր յաճախականութեամբ «Գաղութէ գաղութ», եւ աւելի նորամուտ՝ «Հայկական կեանքը Լոս – Անճըլըսի մէջ» բաժինները կ'ապահովեն նաեւ սփիւռքեան լուրերու առկայութիւնը:

– Այսպէս՝ ի մի բերելով համահայկական իրադարձութիւնները, «Յառաջ» ինքնաբերաբար կը սատարէ «մէկ ազգ, մէկ հայրենիք» կարգախօսի հոգեբանական ամրապնդման:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԶԷՆ ՆԵՐՍ. –

– Շաւարշ Միսաքեանի անհատական նախաձեռնութեամբ ստեղծուած ըլլալով հանդերձ «Յառաջ», իր հիմնադիրին կուսակցական յանձնառութեամբ, լիովին կ'իրականացնէր դաշնակցականի մը օրաթերթին պարտականութիւնները:

– Այս կապակցութեամբ շատ մեծ եղած է անոր եւ իրմէ ետք Հրանտ – Սամուէլի ամէն օր գրած խմբագրականներուն դերը, հարցերու էութիւնը լուսաբանելով՝ ընթերցողներու ազգային – հասարակական – գաղափարական մտածողութիւնը զարգացնելու առումով: Այս խմբագրականներէն շատեր զարդը կը կազմեն սփիւռքահայ լրագրութեան սեւի դասական կտորներու փունջին:

Այնուհետեւ, պարագաներու բերմամբ թէեւ գրաւորէն նուազեցաւ խմբագրականներու թիւը, բայց կը պահուի որակը: Առարկելի լուրերու կամ նիւթերու նկատմամբ «Յառաջ» իր դիրքաւորումը կը ճշդէ սակայն անոնց ընկերացող ներածական հակիրճ նշմարով:

Միեւնոյն պարագաներու հետեւանքով՝ թիւի սակաւացման նոյն ընթացքին ենթարկուեցաւ նաեւ «Օրը օրին» սիւնակը ուր ատենօք՝ խմբագրականներուն առընթեր եւ յաճախակի դրութեամբ՝ յաւելեալ հարցեր կ'արծարծէին Շաւարշ Միսաքեան, ապա՝ Ժիրայր Միսաքեան եւ պարբերաբար ուրիշներ:

– «Յառաջ» առաջին մէկ օրէն իր շուրջ հաւաքած էր ֆրանսահայ մտաւորականութիւնը եւ գուրգուրանքի առարկայ դարձուցած՝ այդ ատենուան խոստմնալի տարրերը, որոնք հետզհետէ յաջորդեցին առաջիններուն: Այս աւանդութիւնը կը շարունակուի նաեւ այժմ, աշխարհագրականօրէն առաւել ընդլայնուած մօտեցումով, որու շնորհիւ օրաթերթի ներքին էջերուն ու անոր «Միտք եւ Արուեստ» հերթական յաւելուածին մէջ կը հանդիպինք Եւրոպայի ու աւելի հեռաւոր գաղութներու երկրորդ – երրորդ սերունդներէն պատկառելի թիւով մտաւորականներու գրութեանց:

Կ'արժէ կազմել 75 տարիներէ ի վեր «Յառաջ»ի մէջ երեւցած ստորագրութիւններուն ամբողջական ցանկը, առ նուազն յիշեցնելու համար հոն հրամցուած ընդհանուր բովանդակութեան բարձր որակն ու տարողութիւնը:

– Վերջին տարիներուն՝ երկրորդ էջին մէջ յարատեւ ներկայութիւն են Արփի Թոթոյեանի գրութիւնները հայրենի իրադարձութեանց վերաբերող կամ Հայաստանեան մամուլէն մէջբերուած նիւթերու ընդլայնումներով ու համապատասխան մեկնաբանութիւններով: Այս նախաձեռնութիւնը նաեւ միս ու ոսկորով կ'օժտէ լրատուական գործակալութեանց հաղորդած բայց էութեան սեղմ ու բայց օրինի առարկայական հաղորդումները:

– Որպէս մեսրոպեան ուղղագրութեան անաղարտ պահպանման ռահվիրայ «Յառաջ» իր ընթերցողներէն շատերու համար եղած է եւ կը մնայ հայերէն լեզուի ուսումնարան մը:

– Կ'արժէ նաեւ կազմել լրիւ ցանկը այս օրաթերթին մէջ լոյս տեսած թերթօններուն, որոնք «Մատենաշար Յառաջ»ի հրատարակած անջատ հատորներուն հետ պատկառելի գրադարան մը կը կազմեն:

– Այս ամէնը եւ դեռ աւելին՝ 75 տարի անընդհատ (բացի Գերմանիոյ կողմէ Ֆրանսայի գրաւման միջոցին հրատարակութեան կամաւոր դադրի շրջանէն) ժամացոյցի կանոնաւորութեամբ, գրեթէ միշտ մէկ խմբագիրով ու մէկ օգնական խմբագիրով, առանց կազմակերպական նիւթական նեցուկի, բայց միշտ՝ որպէս ուղղութեան տէր լուրջ հրատարակութիւն՝ գաղութի կեանքէն ներս ազդեցիկ գործօնի հանգամանքով, իսկ սկզբնական եւ յարաճուն բազմապիսի դժուարութիւններուն դիմաց՝ հօրմէ զաւակ աւանդ ձգուած անդուլ ճիգով ու յանձնառութեամբ:

Ասոր փոխարէն՝ «Յառաջ»ի ընթերցողները անկեղծօրէն կը յարգեն եւ կը գնահատեն իրե՛նց 75–ամեայ թերթը, վստահութիւն ունին եւ ընտանիքի անդամի մը պէս կը գուրգուրան անոր վրայ, մաղթելով որ դեռ երկա՛ր տարիներ ան շարունակէ իր բազմարդիւն առաքելութիւնը:

Մոնրէալ, Յուլիս 2000

ՄԵՐ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՁԳՏՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ԱՐՏԱՅԱՅՏԻՉԸ՝ «ՅԱՌԱՋ»

Գրեց՝ ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Պատմութեան մէջ կ'արձանագրուին անունները այն թերթերուն, որոնք տուեալ ժամանակաշրջանի մը ընթացքին արիւնատու սրտի մը չափ կենսական դեր կատարած են մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ, զայն պահելով օրուան հրամայական պահանջներուն ընդառաջելու ատակ, հայութեան տոփին ունկնդիր, բայց երբեք՝ զանգուածներու ամբոխային տրամադրութեան հպատակ: Թերթեր՝ որոնք կարծիք ունեցած են գիտակցելով մեր արժանիքներուն եւ թերութեանց, խարանած են թերին եւ ուղղութիւն ցոյց տուած արժանիքներու զարգացման եւ հաստատման համար:

Ահաւասիկ պատմութեան մէջ իր արժանի տեղը ունենալու սահմանուած եւ գաղթական ժողովուրդի մը սրտին հաւաքը հանդիսացած «Յառաջ» թերթը իր 75–րդ տարեդարձը կը բոլորէ այսօր:

Արդարեւ, 1920–ական թուականներու սկիզբը Ֆրանսա հաւաքուած հայ գաղթականները իրարու կապելու, զանոնք յուսադրելու անմիջական պահանջի մը ծնունդն էր «Յառաջ», որ 1925 Օգոստոս 1–ին կը սկսէր հրատարակուիլ –սկիզբը իբրեւ երկօրեայ՝ շաբաթը 3 թիւ, ապա՝ 1927 Յունուար 1–էն սկսեալ, իբրեւ օրաթերթ–, գաղութին մէջ առաջնորդի եւ ուղեցոյցի դեր կատարելու՝ տեղական լեզուին, օրէնքներուն, բարքերուն անծանօթ գաղթական հայրենակիցներուն:

Իր հրատարակութեան առաջին իսկ օրէն «Յառաջ» վերածուեցաւ տօրեայ մաքառումի դրօշի մը, ցեղասպանութենէն եւ հայկական պետականութեան փըլուզումէն ետք Ֆրանսա հաստատուած հայ գաղթականութեան փրկութիւնը գտնելով հաւաքական աննահանջ պայքարի, մշակութային արժանաւորութեան եւ ոգեկան ուժերու զօրաշարժին մէջ:

Օրուան պահանջներուն գոհացում տըւող կենդանի թերթ մը դարձաւ «Յառաջ», որ կարճ ժամանակուան մէջ ծաւալելով Փարիզ եւ գաւառ, արձագանգեց ֆրանսահայ գաղութի ազգապահպանման ճիգերուն: Քաջալերեց երիտասարդական, մշակութային, հայրենակցական եւ ազգային այլ կազմակերպութիւններ, նոր գրողներ:

Թերթին հիմնադրի, ակնառու արժանիքներու տէր, գաղափարական իր ըսկզբունքներով, ազգասիրութեամբ, նըկարագրային մաքրութեամբ ու խղճմըտութեամբ շատերէն առանձնացող, եզակի հրապարակագիր – մտաւորական Շաւարշ Միսաքեանի իւրաքանչիւր խմբագրականը իր անդրադարձը ունեցաւ հայ կեանքին վրայ: Երեք տասնամեակներու ընթացքին մեծն Շ. (Շաւարշ Միսաքեան) իր խօսքով կազմաւորեց հայ երիտասարդութեան քաղաքական միտքի զարգացումը, ուղղութիւն տուաւ ֆրանսահայ գաղութի ենթակառոյցներուն, այսինքն՝ գաղթական, անտէր հաւաքականութիւններէն կերտեց ժողովուրդ, կազմակերպուած հաւաքականութիւն մը, դաստիարակեց հայ ընթերցողը զինուելու Միտք, Սիրտ եւ Բազուկ սկզբունքներով:

Շաւարշ Միսաքեան նաեւ պայքարեցաւ սրբագործելու համար Մեսրոպի լեզուն: «Յառաջ» մայրենի ոսկեղինիկ տառերով, ամէն օր, օրինակելի հաւատարմութեամբ այցելեց հայ տուները, իբրեւ անբաժան անդամը ընտանիքին եւ իր խմբագրականներով, հայրենի եւ սփիւռքեան կեանքի ազգային, քաղաքական, ընկերային, մշակութային եւ այլ մարզերու սեւեռող իր յօդուածներով պայծառացուց ընթերցողներուն միտքերը եւ հոգեկան սնունդ հայթայթեց անոնց:

«Յառաջ»ի առաքելութիւնը եղաւ Մեծասքանչին բծախնդրութիւնը, մեր մշակոյթի հին դասական արժէքներու վերյիշումներէն մինչեւ նոր արժէքներու եւ տաղանդներու յայտնաբերումը եւ ծանօթացումը: Թերթը եղաւ վկայարան մը կեանքէն՝ զոր ապրեցաւ ֆրանսահայ գաղութը, ու դարձաւ ժամանակագրութիւնը ո՛չ միայն դէպքերու, այլեւ ու մանաւանդ մտաւոր ու հոգեկան մեր աշխարհի մակընթացութիւններուն եւ տեղատուութեանց:

Շաւարշ Միսաքեանի եւ իր հիմնած թերթին մէջ ողջմտութիւնը, անաչառութիւնը միշտ գերակշռած են: Ունի չափի ու հաւասարակշռութեան զգացումը:

Հիմնադրի մահէն ետք (1957 Յունուար 26–ին), իր աղջիկը՝ Արփիկ Միսաքեան, ժառանգելով իր հօր նկարագրային տոկուն արժանիքները, 43 տարիներէ ի վեր կը շարունակէ իր երթը: Թերթը պահեց իր հիմնադրին դրոշմը, անոր հրապարակագրային դաւանանքը եւ հաւասարակշռութեան գիտակցութիւնը: Երբեք չընկրկեցաւ: Չշեղեցաւ իր սկզբունքներէն: Միշտ գնաց յառաջ: Լոյսի եւ յոյսի պէս մտաւ ամէն տուն: Սէր տարածեց: Համերաշխութիւն քարոզեց:

Շարունակելով ընթանալ թերթին հիմնադիր իր հօր ուղիէն, Արփիկ Միսաքեան՝ իր շուրջ հաւաքելով հաւատարիմ աշխատակիցներու խմբակ մը, այլ խօսքով՝ «"Յառաջ"ի ընտանիք»ի անդամներ, ինչպէս նաեւ վերջին 15–ամեակին իբրեւ գործակից իր կողքին ունենալով խիզախ հրապարակագիր Արփի Թոթոյեանը, ազգային գերագոյն շահերը միշտ աւելի բարձր դասեց, մերժելով ամէն տեսակի կուսակցամոլութիւն ու կիրք: Ահա թէ ինչո՛ւ «Յառաջ» նկատուեցաւ անցեալին ու կը շարունակուի նկատուիլ ներկայիս՝ գաղութին թերթը: Թերթ մը՝ որ հաւասարապէս մուտք կը գործէ եւ նոյնքան ջերմութեամբ կ'ընդունուի ու կը փնտռուի քաղաքական տարբեր հոսանքներու պատկանող հայ ընթերցողներու կողմէ:

Եւ տակաւին, նիւթի ու մարդուժի սղութեան այս ժամանակներուն, յաւելեալ զոհողութեամբ մը՝ «Յառաջ», 24 տարի առաջ սկսաւ ու կանոնաւոր կերպով կը շարունակէ հրատարակել «Միտք եւ Արուեստ»ի բացառիկ թիւեր, ամսական յաճախականութեամբ, նոր նիւթերով հարստացնելով գրականութեան եւ արուեստի անդաստանը:

«Յառաջ» ֆրանսահայ գաղութին համար եղաւ դպրոց, բեմ, ուղենիշ, կեանքի ու հաւաքական վերապրումի ներշնչարան: Աւելի՛ն. «Յառաջ» եղաւ համահայկական առումով թերթ մը, հայ հրապարակագրային տարեգրութեանց մէջ իր որակով մեր մամուլի արժանապատուութիւնը բարձր պահող թերթ մը, ուրկէ հաղորդուեցան յաջորդական սերունդներ, ամրանալու համար իրենց հաւատքին եւ ազգային գիտակցութեան մէջ:

«Յառաջ» մինչեւ այսօր ալ իր խիզախ կեցուածքով, քաղաքական առողջ դատումներով եւ ճշմարիտին ու արդարին հետամուտ իր աշխարհահայեացքով կը մնայ հայ ժողովուրդի ազգային հաւաքական ձգտումներուն իրաւ արտայայտիչը:

...Ըսուած է թէ անփոխարինելի մարդ չկայ: Շաւարշին պէս դէմքերը անկրկնելի եւ անփոխարինելի են սակայն: Բայց երբ անոնք թերթ մը կը թողուն իրենց ետեւ եւ թերթը պէ՛տք է որ շարունակուի, անշուշտ որ փոխանորդ մը կ'ունենանք, բայց երբեք՝ գիրենք փոխարինող մը: Բայց, Շաւարշով ստեղծուած մթնոլորտը, չափաւորութեան, լրջութեան զգացումը այնպէս ուժեղ դրոշմուած է թերթին, որ շարունակողը կը յաջողի առանց Շաւարշ ըլլալու «Յառաջ»ը «Յառաջ» պահել եւ հաւատարիմ մնալ թերթին ուղղութեան:

...փոխուած է կեանքը, փոխուած են ընթերցողները, իրենց շահագրգռութիւններով, փոխուած են ժամանակները եւ սերունդները:

Բայց Շաւարշին պեղած ակօսը այնպէս խորունկ եղաւ ու լայն, այնպէս հաստատուն եղաւ իր ձուլած կաղապարը, որ կը տեսնենք թէ այսօր կարելի է «Յառաջ»ը անաղարտ պահել, նոյնիսկ առանց հիմնադրին, պահել՝ իր ընթերցողներուն հաւատարմութիւնը եւ հանրային կարծիքի մը համարումը:

Այդ հաւատարմութիւնը, այդ համարումը երէ պատիւ կը բերեն գործը շարունակողին, նոյն ատեն կը կազմեն յետ – մահու յաղթանակը Շաւարշին...

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

Օգոստոս 1985

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ուրախութեամբ կը յայտնենք Մարսէյլահայութեան, թէ 2000 – 2001 ուսումնական տարուան մեր դպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4

Առաւօտեան ժամը 10–էն

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն

Հեռաձայն. –
04 – 91 – 77 – 84 – 70

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8

Տօն է Սուրբ Աստուածածնի ծննդեան ի Ցանճայէ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՌՈՊԷՐ ԷԼԻԲԵԿԵԱՆԻ

Վերջին գործերը կը ցուցադրուին Սեպտեմբեր 1–էն 20, ամէն օր ժամը 11–էն 19

Galerie Artima,
4, rue du Pas de la Mule, 75003 Paris

VOYAGE EN ARMENIE

du 16 au 23 octobre

organisé par

SOLIDARITE PROTESTANTE FRANCE-ARMENIE (SPFA)

1, rue Cabanis 75014 Paris (tél. 01 47 35 30 23 ou 06 83 09 08 19)

(Voyage œcuménique et culturel)

prix : 6.500 F

(pour s'inscrire, envoyer acompte de 1.000 F à SPFA)

Accompagnateur : pasteur Samuel SAHAGIAN

(Programme détaillé sur demande)

Option Karabagh avec supplément, du 23 au 25 octobre.

Հ.Բ.Ը.Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») Կեդրոնական Վարչական Ժողովը կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 81–րդ Ընդհանուր Ժողովը կը գումարուի Շաբաթ, 2000, Նոյեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 10–ին, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Ալեք Մանուկեան Կեդրոնին մէջ, 1322 Արմէնիա, Պուէնոս – Այրէս, Արժանթին:

Սոյնը 81–րդ Ընդհանուր Ժողովին գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ 2000 Հոկտեմբեր 11, իրենց փոխանորդագրերը, – Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած, – յանձնեն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենադպիրին, հետեւեալ հասցէով. –

ARMENIAN GENERAL
BENEVOLENT UNION
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N.Y. 10022, U.S.A.

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1998 եւ 1999 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին:

2.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1998 եւ 1999 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:

3.– Ընտրութիւն Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներու:

4.– Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:

5.– Նկատառում եւ գործադրում վերոնշեալներուն հետ առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու:

6.– Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի Դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ – ՍԻՄՈՆ
Նախագահ

Յուլիս 29, 2000

ՊԱՆԵՆՕՑԻ «ՍԻԱՄԱՆԹՕ» ԴՊՐՈՑԻՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պանեէօ–Գաշանի «Սիամանթօ» դպրոցը — լեզուի եւ քաղաքակրթութեան միօրեայ դասընթացքներ— կ'ընդունի աշակերտներ՝ մանկապարտէզէն մինչեւ Պաքալորէայի պատրաստութիւն:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20,
ժամը 14·30–ին,
«Henri Wallon» դպրոցը
— 2, avenue de Stalingrad, Bagneux —

Յաւելեալ տեղեկութեան համար դիմել՝

— Տիկին Լիւսի Տօսիկեանին՝
☎ 01· 45· 46· 10· 11

կամ

— Տիկին Էլիզապէթ Դաւիթեանին՝
☎ 01· 46· 65· 81· 53

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 17 SEPTEMBRE

Grande Fête Champêtre

animée par l'Orchestre SPITAK

qui se déroulera dans les jardins

du Dr et Mme Keghian

4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

* * *

PROGRAMME :

DIVINE LITURGIE à 11h00
REPAS à 13h00
MUSIQUE par l'orchestre SPITAK
JEUX pour les enfants
TIRAGE DE LA TOMBOLA à 17h00

Participation aux frais de la journée: Adultes 120 F, Enfants 80 F
Réservation par tél: 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre culturel)

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ

la commission
Foi et Traditions Arméniennes
dans le cadre
d'une séries de rencontres
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(atelier St. Grégoire l'Illuminateur)
propose
sa conférence-débat n° 4
sur le thème

"LE SACREMENT DU MARIAGE"

avec le Rév. Père Zadik Avédikian
recteur de la Cathédrale

en français
Jeudi 7 Septembre
en arménien
Jeudi 21 Septembre

à 19 heures
dans la salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Voyage en Israël, berceau de la foi chrétienne

du 28 octobre au 4 novembre

Au programme :
Nazareth, Jéricho, Béthléem, Jérusalem : Mont des Oliviers, Sanctuaire de l'Ascension, le mur des lamentations, quartier arménien, ...

Prix : 7320 FF au départ de Paris, Lyon, Marseille,
comprenant : transport aérien, pension complète, visites

Renseignements et inscriptions : Pasteur Gilbert Léonian
Tél : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի Ակնունի մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտ. 4, ժամը 20·30–ին
Centre Administratif d'Asnières:

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	800	(956,80)
Հոգեհանգիստ	700	(837,20)
Շնորհակալիք	700	(837,20)
Հարսնիք–Նշանտուք	700	(837,20)
Ծնունդ	700	(837,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6
MERCREDI
6 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.985 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 19.985

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Լ Ի Բ Ա Ն Ա Ն

ՀԱՒԱՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Ռ. ՀԱՐԻՐԻ

Ռաֆիք Հարիրի, վարչապետ Հըսի մրցակիցը իր ջախջախիչ յաղթանակով, բոլորովին կը փոխէ Լիբանանի դիմագիծը: Հըս ընդունեցաւ իր պարտութիւնը, տարկելով թէեւ որ ընտրութիւնները ժողովրդավար բնոյթ չեն ունեցած, բայց եւ այնպէս բսաւ. «25 տարի ծառայեցի եօք այս երկրին, քաղաքական կեանքիս մէկ էջը կը դարձնեմ»:

Միայն Պէյրութի մէջ, Հարիրի 19-ի վրայ 18 աթոռ ապահոված է, 19-րդին ալ՝ Հեզպոլլահի անդամ մը, արդէն իսկ միացած է Հարիրիի: Պէյրութի Գ. ընտրաշրջանին մէջ է որ Հըս պարտուած է անծանօթ կնոջ մը՝ Ղինուա Ժալուլի կողմէ, որ նոր կը մտնէ քաղաքական կեանքի մէջ:

Ռաֆիք Հարիրի, 55 տարեկան, զաւակն է հողագործութեան բանուորի մը: Ծնած Սայտա, 18 տարեկանին կը մեկնի Սաուտի Արաբիա եւ այդ թուականէն է որ հսկայ հարստութիւն մը կը յաջողի դիզել շնորհիւ նաեւ Սաուտի Արաբիոյ արքայական ընտանիքին հետ ունեցած իր առանձնաշնորհեալ յարաբերութիւններուն: Իր հարստութիւնը քանի մը տասնեակ միլիառ տոլար կը գնահատուի: 1977-ին է որ Խալէտ իշխանը առիթ մը տուած էր իրեն, առաջարկելով որ Թայէֆ հրապարակը մեծ շէնք մը շինէ եւ վեց ամիսէն յաջողած էր Օժէ ընկերութեան շնորհիւ, զոր կը գնէ յետագային, հիմնելու համար շինարարական եւ կալուածային իր կայսրութիւնը: Մտերիմ բարեկամն է Ժագ Շիրաքի:

Ճիշդ է որ հսկայ գումարներ ծախսած է իր ընտրապայքարին համար, բայց դրամը ամէն բան չի բացատրեր, ուրիշ մեծահարուստ մըն ալ՝ Ֆուատ Մախզումի, շատ դրամ ծախսած է, բայց պարտուած է: Հարիրի նաեւ մեծ նուիրատուութիւններ ըրած է հայկական կազմակերպութեանց (Կապոյտ Խաչի միջոցաւ ինք հարիւր հազար տոլար Հայաստանի երկրաշարժին, Պէյրութի կարգ մը վարժարաններու, ինչպէս կը յիշեցնէ Պերճ Սիսեռեան, որու մէկ յայտարարութիւնը լոյս տեսած է «Զարթօնք»ի «Ազատ բեմ» գլուխին տակ (Օգոստոս 23):

Հարիրի, սակայն, պարտի գործակցիլ Հեզպոլլահին հետ, որ նաեւ յաղթական է (հարաւային եւ արեւելեան շրջանները), բայց արդէն իսկ իրեն զօրակից է տիւրզի ղեկավարը՝ Ուալիտ Ճումպլաթ, չիի Պէրի ալ (Խորհրդարանի նախագահը) շատ հաւանաբար իր զօրակցութիւնը չըտակարկէ:

Կայ նաեւ կարեւոր հարցական մը՝ Սուրիա: Հարիրի պիտի ստիպուի յանձնառու ըլլալ Սուրիոյ նկատմամբ, որ բան պիտի չփոխուի Իսրայէլի հետ սահմանին վրայ, բանակ պիտի չղրկէ եւ պիտի չապազինէ Հեզպոլլահը:

«Տէյլի Սթար» արձագանգելով արդիւնքներուն, կը գրէ թէ Մըր ողբաց Ս. Հըսի եւ անոր դաշնակցական դաշնակիցներուն պարտութիւնը: Թերթը կը յիշէ որ անցեալին դաշնակցական պլոքը հինգ երեսփոխան ունէր Խորհրդարանը, այսօր միայն մէկ երեսփոխան ունի՝ Սեպուհ Յովնանեան եւ մէկ համակիր՝ Ճորճ Գասարճի: Միւս չորս աթոռները կը դրաւեն հակառակորդ ճակատի անդամներ:

Էլ - Պի - Սի ձայնասփիւռի կայանին համաձայն «Դաշնակցութիւնը այլեւս ազդեցիկ չէ ու Հայերը հիմա այլեւս իրենց խօսքը պիտի ունենան ապագայ ընտրութիւններու մէջ»: Միւս կողմէ, տիւրզի ղեկավար Ուալիտ Ճումպլաթ ըսաւ հետեւեալը. «Դաշնակցութիւնը պէտք է արթննայ եւ սկսի փոխել իր մտածելակերպը, որովհետեւ ջրամարտը վերջ գտած է»:

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ եւ բեռնատար կառքերու վարորդներու ու հողագործներու սենտիքաներու հանդիպումը ոչ մէկ դրական արդիւնք տուաւ Սեպտ. 4-ին եւ որոշուեցաւ նոր հանդիպում մը ունենալ Սեպտ. 5-ի առաւօտուն: Նախարարին առաջարկը (20 սանթիմի նուազում ներքին տուրքին վրայ) անբաւարար կը նկատուի: Շրջափակման շարժումը վարակիչ կը դառնայ եւ վարորդներու ու հողագործներու այլ արհեստներ միանալու տրամադիր են: Վախ կայ նաեւ որ վառելանիւթը պակսի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Արտաքին նախարարը՝ Հ. Վետրին անհաւանական չի նկատեր որ Եւրոպական Միութեան հիմնարկներու բարենորոգումի բանակցութիւնները ճախողին Նիսի վեհաժողովին, որ կը գումարուի Դեկտեմբերի սկիզբը:

Շ. ՓԱՍՔՈՒԱ համոզուած չէ Ժոսփէնի տուած լուսաբանութիւններէն Գորսիքայի մասին: Կը նկատէ որ վարչապետը յետքայլ կ'ընէ, բայց այդ յետքայլը զուտ ռազմավարական կը գտնէ: Գորսիքան, կ'ըսէ Փասքուա, Ժոսփէնի Աքիլլէսի կրունկը պիտի ըլլայ 2002-ին:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ իշխանութիւնները Քալապրի բացը գրաւեցին նաւ մը որ գաղտնաբար 500 գաղթական կը փոխադրէր, գըլխաւորաբար քիւրտ եւ փաքիստանցի:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀՐԵԱՑ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ խիստ եւ բուռն կերպով բողոքած է Պիոս Թ.ի երանացման դէմ, առարկելով որ «ան հրեայ համայնքներու յիշողութեան մէջ կը մնայ Հռոմի հրեաներու կէթօ տեղափոխման պապը»:

ԵՐԵՔ ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐ, որոնց դէմ կասկած կայ որ գործակցած են Իսրայէլի հետ, առեւանգուած են Այսրյորդանան Ապահովութեան պաղեստինեան սպասարկութեանց կողմէ: Ասոնք իսրայէլեան հպատակութիւն ստացած էին: Պարաք դիմած է պաղեստինեան իշխանութեան որպէսզի անմիջապէս ազատ արձակուին:

ՎԼ. ՊՈՒՏԻՆ մերժած է, Սեպտ. 4-ին, Ճափոնի հողային պահանջները հարաւային Քուրիլներու չորս կղզիներուն վրայ: Բ. Աշխարհամարտի վերջաւորութեան Ռուսաստան կցած էր այդ կղզիները եւ անկէ ի վեր հարցը արգելք է որ խաղաղութեան երկկողմանի դաշինք մը ստորագրուի երկու երկիրներու միջեւ:

ՔՈՍՈՎՕ ՄԻԹՐՈՎԻՑԱՅԻ բանտէն խոյս տուած են 15 սերպ բանտարկեալներ, որոնց մեծ մասը ամբաստանուած էր պատերազմական ոճիրի, ցեղասպանութեան եւ ջարդի յանցանքներով: ՄԱԿ-ի զինուոր մը յարձակման ենթարկուած է բանտարկեալներուն կողմէ, երբ խուցի մը դուռը կը բանար: Փախստականներէն չորսը Սերպիա ապաստանած են, ըստ Միթրովիցայի Սերպերու պարագլուխին: Երկու ուրիշներ ձերբակալուած են ՔՖՕՐ-ի (Խաղաղութեան Բազմազգեան Ուժ) կողմէ: Փետրուարէն ի վեր, այդ բանտէն 22 հոգի յաջողած են խոյս տալ: Պ. Քուշնէր «զայթակղած է» եւ խոստացած որ բացուած քննութիւնը պիտի խորանայ:

ՆՈՐՎԵԿԻՈՅ աւանդապաշտները խորապէս վրդոված են, որովհետեւ, ամիս մը առաջ, կրօնական հարցերու աշխատաւորական նախարարը վաւերացուցած է «գործօն միասեռական»ի մը ձեռնադրութիւնը: Այս տարազը կը գործածուի անձի մը համար որ կը կենակցի նոյն սեռին պատկանող անձի մը հետ: Դէպքը նախընթաց չունի լութերական Եկեղեցւոյ մէջ: Նոյն Եկեղեցին կ'արտօնէ կիներու ձեռնադրութիւնը պայմանաւ որ «սեռային գետնի վրայ պարկեշտ» ըլլան: Ասոնցմէ մէկը խոստացած էր չամուսնանալ իր սեռակիցին հետ, բայց, յաջորդ տարին «ամուսնացած էր»: Երկու տարի կախակայուած էր, ապա կրկին արտօնութիւն ստացած էր քահանայագործելու:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 4/5)

ԼՂՀ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ՆՇՈՒՄԸ

Անկախութեան 9-րդ տարեդարձի տօնակատարութեան մասնակցած են Հայաստանի կառավարական պատուիրակութիւնը, վարչապետ Ա. Մարգարեանի գլխաւորութեամբ, Սփիւռքէն, Ռուսաստանէն հիւրեր, լրատուներու ներկայացուցիչներ: Հանդիսութիւնը սկսած է Ստեփանակերտի Վերածնունդի հրապարակէն, մասնակիցները այցելած են զոհերու կոթողը, ԼՂՀ Գերագոյն Խորհուրդի առաջին նախագահ Ա. Մկրտչեանի յուշատապանը:

Նախագահ Ա. Ղուկասեան ընդունելութեամբ մը հիւրասիրած է ներկաները եւ ըսած. «Սա մեր վերջնական նպատակը չէ, մեր վերջնական նպատակը միացումն է մայր Հայաստանին»: Ապա հրապարակուած է նախագահին հրամանագիրը որով ԼՂՀ բարձրագոյն պարգեւը՝ ԼՂՀ հերոս կոչումին արժանացած են Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարը Ս. Սարգսեան, ԼՂՀ բանակի հրամանատար Ս. Կարապետեան. Հայաստանի Պաշտպանութեան փոխ - Նախարար Մ. Գրիգորեան եւ Ք. Իվանեան (յետ մահու):

Օրուան հիւրերուն մաս կազմած են Վազգէն Սարգսեանի ծնողքն ու հարազատները որոնք ներկայ գտնուած են Շուշիի մէջ զետեղուած անոր յուշարձանին բացումին: Քանդակագործ Լեւոն Թոքմաջեանի գործ յուշարձանին բացումը կատարած են նախագահ Ա. Ղուկասեան եւ Վ. Սարգսեանի մայրը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՍԻՏՆԷՅ ՄԵԿՆԱԾ

Սեպտ. 4-ին Երեւան - Թոքիօ - Սիտնէյ ճամբով մեկնած է ողիմպիական խումբին մէկ մասը: Մարզական վարչութեան պետ Արմէն Գրիգորեան մեկնումէն առաջ ըսած է թէ 27 հայ մարզիկ ի վիճակի են մրցելու քանի մը մետալի համար: Հայկական պատուիրակութիւնը աջակցութիւն կ'ակնկալէ Աւստրալիոյ շուրջ 30 հազարնոց հայ համայնքէն եւ ծնրաբարձ Եուրի Սարգսեանէն որ 1993-էն ի վեր Մելպուռն կ'ապրի, մաս կազմելով տեղական հաւաքականին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻԱԿ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂԸ ՎԱՔԸՖԼԸՆ

«Միլլիյէթ» (Սեպտ. 5) օրաթերթին մէջ «Կրօնքներու խճանկարը» խորագրուած շարքին չորրորդ մասը յատկացուած է Թուրքիոյ միակ հայկական գիւղին որ Մուսա լերան Վաքըֆլըն է: Շարքին հեղինակը Այէր Պորթաչինա եւ լուսանկարիչ Կարպիս Եօզաթայ հոն կ'երթան Ս. Աստուածածնի տօնին օրը: Առաջին ըսուածը այն է որ ամէն կողմ մաս-մաքուր է ու գիւղին ճամբան կըպրպատուած:

Եկեղեցիին հրապարակը լեցուցած են նոյն տօնին առիթով Լիբանանէն, Սուրիայէն, Գանատայէն, Պելժիայէն, Գերմանիայէն ու Թուրքիոյ զանազան կողմերէն հասած Հայեր: Բոլորին ալ արմատները շրջակայքի հայկական գիւղերէն են որոնցմէ միայն Վաքըֆգիւղը կը շարունակէ պահել հայկական նկարագիրը. Պիթիասցիներու, Եողունօլուքցիներու, Խըտըրբէկցիներու եւ միւս գիւղերուն շատուըղները այլեւս գրեթէ ամանդութիւն դարձուցած են Աստուածածնի տօնը նշել Վաքըֆգիւղի մէջ:

Այդ շատուըղներէն է Յակոբ Հերկէլ որ ներկայիս Պոլսոյ Գարակէօզեան վարժարանին ուսուցիչներէն է. ան կը պատմէ Թուրք լրագրողուհիին որ Խըտըրբէկցի ծանօթ երաժիշտ Բարսեղ Կանաչեան իր աղջկան Սեդային ձօնուած «Սօսի» խորագրուած երգ մը յօրինած է: Այս տարի Պէյրութի «Կոմիտաս» երգչախումբը երաժիշտին կոտակը յարգելով գացած է մասնակցելու նոյն տօնակատարութեան, Խըտըրբէկ գիւղի դարաւոր սօսիին տակ այդ երգը երգելու:

Լրագրողուհին խորապէս տպաւորած երկրորդ տուեալը Հարիսայի պատրաստութեան արարողութիւնն է: Մինչ այրերը մատաղցու ոչխարները կը մորթեն, կը պատրաստեն եփելու, կիներն ալ 70 քկ. ցորենը կը մաքրեն ու կը լուան: Յետոյ դհոլին ու զուռնային նուագով բազմութիւնը կը սկսի պարել, մեծով ու պզտիկով: Գիշերուան ուշ ժամուն երբ կը սկսին ցրուիլ, օդը լեցուցած է արդէն 10 կաթսայի մէջ եփող հարիսային հոտը:

Յաջորդ առաւօտուն Աստուածածնի պատարագը կը մատուցանէ Մեսրոպ Պատրիարքին ներկայացուցիչը Արամ Եպիսկ. Աթէշեան: Պատարագէն ու խաղողօրհնէքէն ետք ժողովուրդը ձեռքը ըմանկներով, սաներով, հերթի կը կանգնի կաթսաներուն առջեւ, հարիսայի բաժինը ստանալու համար:

Գիւղը 23 տուն ունի. ձմեռը հոն ապրողներուն թիւը 165 է: Լրագրողուհին կը ներկայացնէ Վաքըֆգիւղի Տէր Սարգիսը. 85-ամեայ քահանան «մտաւորական կրօնաւոր» մըն է. գիտէ արաբերէն ու ֆրանսերէն ալ: Պաշտօնավարած է Կեսարիոյ, Գըրըգխանի, Իսկէնտէրունի եկեղեցիներուն մէջ: Ներկայիս եկեղեցականի գործունէութենէն ազատ մնացած ժամերը կ'անցընէ նարնջենիներու պարտէզին մէջ:

Թերթին մէջ ամբողջ էջ մը գրաւած նիւթին ընկերացած են լուսանկարներ ալ ուր կը տեսնուի պատարագիչ եպիսկոպոսին կողմէ հարիսային օրհնութիւնը, օրհնուած խաղողի բաժինը ստացած վաքըֆցի 86-ամեայ տիկին Ովսաննան, Հարիսան ճաշակելու պահը, եւն.:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԱՆԻ ՀԱԶԱՐՈՒՄԷԿ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ

Թէեւ բռնախլուած եւ թիրախը՝ Արեւմըտեան Հայաստանի պատմա-ճարտարապետական հայկական յուշարձանները անհետացնելու թրքական դիւային քաղաքականութեան, այսուհանդերձ հայ ժողովուրդի անփոխարինելի ուխտավայրերէն մէկը է՛ ու կը մնայ Բագրատունեան Շիրակի թագաւորութեան չքնաղ մայրաքաղաքը եւ միջնադարու պատմագիր Արիստակէս Լաստիվերտացիի բնութագրումով «տիեզերահռչակ» քաղաքը՝ Անի:

Անի կը գտնուի Գիւմրիէն 46 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ՝ դէպի հարաւ-արեւմուտք: Ախուրեան գետի աջ ափին ինկած՝ մաս կազմած է Այրարատեան աշխարհի Շիրակ գաւառին եւ երեք կողմերէն գրաւած է Ախուրեանի եւ Անի գետակի (Ծաղկաձոր, Ալաճա) պահակէժ ձորերով սահմանապատուած եռանկիւնաձեւ սարահարթ մը՝ հիւսիս-արեւելքէն միանալով Շիրակի արգասաբեր տափաստանին եւ կազմելով անոր բնական շարունակութիւնը:

Արդարեւ, Անի ամրոց-բնակավայրը գոյութիւն ունեցած է վաղնջական ժամանակներէն, իբրեւ անմատչելի բերդ հասած է միջնադար եւ այնուհետեւ որպէս հռչակաւոր մայրաքաղաք ու մինչեւ անկումը (ԺԴ դար) դարձած է Հայաստանի քաղաքական, եկեղեցական, մշակութային, տնտեսական, ընկերային կեանքի մեծագոյն կեդրոնը:

ԺԶ. դարուն Անի վերածուած է փոքր գիւղի մը:

ԺԸ. դարուն, աւերուած մայրաքաղաքը անցած էր Թուրքերու տիրապետութեան տակ:

1877-1878 թուականներուն եւ ռուս-թրքական ընդհարումներէն մինչեւ դարուս քսանական թուականներու սկիզբը՝ աւերակ քաղաքը մաս կազմած է Կարսի մարզին եւ ապա բռնագրաւուած է Թուրքերուն կողմէ:

Անի՝ միջնադարեան Հայաստանի լաւագոյնս ուսումնասիրուած քաղաքն է: Անոր պատմութեան գրաւոր ու բանաւոր աղբիւրները եւ նիւթական մշակոյթի մնացորդները արտակարգօրէն բազմազան ու բազմաբնոյթ են, որոնց անշուշտ նըպաստած են հնագիտական հետեւողական պեղումներն ու ուսումնասիրութիւնները: Թորոս Թորամանեանի պատկերացումով Անի քաղաքի քաղաքաշինութիւնն ու ճարտարապետութիւնը ունեցած են զարգացման երեք հանգրուաններ՝ որոնց ամէնէն յատկանշականը եղած է Բագրատունեան ժամանակաշրջանը:

Անիի հիմնադրման մասին հաւաստի տեղեկութիւններ պահպանուած չեն, բայց կարելի եղած է հետեւցնել թէ՝ «ամրացուած» բնակավայրին պատմութեան սկիզբը կը հասնի այն ժամանակներուն՝ երբ հայկական լեռնաշխարհի բոլոր ցեղախումբերը միաւորուած չէին կազմաւորող հայ ժողովուրդին հետ: Սկզբնական շրջանի Անիի առկայութեան մասին վկայող նիւթական վկայութիւնը ընդարձակ գերեզմանատուն մը եղած է՝ ուր յայտնաբերուած իրերը վերագրուած են Ն.Ք., Ը., Է. դարերուն: Ինչպէս նաեւ այդ օրերու պատմութիւնը սերտօրէն աղերսուած է «Անի» անուան ծագման հետ՝ որ քննարկուած է բազմաթիւ գիտնականներու կողմէ:

Ըստ ժողովրդային աւանդութեան, Աղջկաբերդ ամրոցին կողքին գտնուած է Անահիտ դիցուհիին մեհեանը՝ որուն անունով ամրոց-բնակավայրը կամ աւանը կոչուած է Անի: Լուսաբանման գիտական առաջին փորձը կատարած է Նիկողայոս Ադոնցը, յետոյ Նիկողայոս Մառը եւ ուրիշներ:

321 թուին, Արշակունի Տրդատ Գ. թագաւորին կողմէ Շիրակ ու Արշակունիք գաւառները եւ Դրասխանակերտ դաստակերտն ու Երուանդաշատ քաղաքը տըրուած են Կամսարականներուն՝ որոնք Դ. դարու վերջաւորութեան Անի ամրոցը դարձուցած են իրենց իշխանական ոստանը: Հետեւաբար, հայ պատմագրութեան մէջ Անի առաջին անգամ յիշուած է Ե. դարուն Եղիշէ պատմիչի կողմէ Վարդանանց դոյամարտին ընդմէջէն՝ որպէս Հայաստանի անառիկ ամրոց-բնակավայրերէն մէկը:

Կամսարականներու կառուցողական արուեստին հետքերը հարուստ չեն: Քաղաքին մէջ տեսնուած են Աղջկաբերդի եւ իշխանանիստ Միջնաբերդի մէջ, իսկ քաղաքէն դուրս Մաղասաբերդի, Մրէնի, Երերուքի եւ Տեկորի մէջ: Լէոյի համաձայն անոնց շինարարական բարձրաճաշակ մշակոյթը ժամանակագրական առումով սկսած է հարաւէն եւ տարածուած՝ դէպի հիւսիս՝ որուն ծայրակէտը եղած է Անի, ուր պաշտպանողական ու պաշտամունքային նախնական կառոյցները գտնուած են Աղջկաբերդի մէջ: Հետաքրքրական է թէ՝ ԺԳ. դարու սկիզբը բերդին մէջ Զաքարէ իշխանի կառուցած կամ վերանորոգած եկեղեցւոյ տեղը նախապէս գտնուած է «աւելի հին եկեղեցի մը», որուն շինութիւնը կը վերագրուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի: Ընդհանրապէս պաշտպանողական համալիրին մեծ մասն ու իշխանական ապարանքները չեն պահպանուած, սակայն նշանաւոր եղած է պալատական եկեղեցին — Ն. Մառի կարծիքով Անիի ամենահին եկեղեցական կառոյցը — որուն շինութեան յիշատակագրութիւնը կը նկատուի մեզի հասած մեսրոպատառ վիմական հնագոյն արձանագրութիւնը: Կը կարծուի թէ եկեղեցին կոչուած է «Ս. Սարգիս», կը պատկանի միանաւ պազիլիքներու ընտանիքին եւ թաղաձեւ ծածկը հանգչած է լաւ մշակուած զոյգ մը որմնամոյթերու վրայ՝ ուր կը տեսնուին չորս աւետարանիչներու խորհրդանիշ բարձրաքանդակներն ու Աբրահամին Իսահակը զոհաբերելու տեսարանը: Ուշագրաւ են նաեւ եկեղեցւոյ կիսաշրջանաձեւ խորշերը, սիւները, խոյակները, զարդաքանդակներն ու զարդանախշերը: Ս. Սարգիս Եկեղեցին շարք մը վերակառուցումներէ ու վերանորոգումներէ ետք Ի. դարը թեւակոխած է կիսաքանդ վիճակով:

1908-ին, Յովսէփ Օրբէլիի կողմէ յայտնաբերուած է աւանին հնագոյն կառոյցը՝ թերեւս մատուռ մը եւ նախապէս ալ դամբարան մը: 1909-ին ի յայտ եկած է նուրբ զարդանախշերով փոքր եկեղեցի մը՝ որ անուանուած է «Նուրբ եկեղեցի»: Երկարաւուն յատակագիծով, լաւ տաշուած կարմրաւուն սալաքարերէ շարուած պատերով եւ կրկնակի գետնախարիսխի վրայ կանգնած եկեղեցին կը վերագրուի Է. կամ Ը. դարերուն, եւ մեզի հասած է աւերակ վիճակով:

Կամսարականներու շրջանի շինարարական աւանդի տաղանդաւոր ճարտարապետներն ու շինարար վարպետները անյայտ են, բայց անոնց շինարարական նըւաճումներուն հարազատագոյն շարունակութիւնը եղած է Բագրատունեան Անիի ճարտարապետական անգնահատելի արուեստը:

ՀՈՒՐԻ ԱՃԷՃԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԻՆՉԻ՛ ԿԸ ԾԱՌԱՅԷ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՍԵՌՈՒՄԸ

Կենսաբանութեան ոլորտին մէջ յեղաշրջական քայլ կը նկատուի Բրիտանիոյ կառավարութեան որոշումը որով արտօնւեցաւ մարդկային համասեռումը (քլոնաժ), դարմանումի նպատակներով: Սկզբունքը կը կայանայ անդարմանելի հիւանդութիւններու ճար գտնելու համար համասեռումի ենթարկուած սաղմնային բջիջներու օգտագործումին մէջ: Անկարելի չէ որ մարդկային սաղմի բըջիջներուն որոշ պայմաններով համասեռումը ԻԱ. դարու բժշկական առաջընթացին ամէնէն նշանակալից հանգրուանը կազմէ, ինչպէս եղած էին Ի. դարուն անթիպիոթիքները եւ զանազան գործարաններու պատուաստումը:

Գիտական այս կարեւոր քայլին հիմնակէտը կը կազմեն մարդկային սաղմին առաջին բջիջները որոնք յատկութիւնը ունին մարդկային մարմինէն դուրս, փորձանօթներու մէջ անընդհատ բազմանալու եւ վերածուելու մարդկային մարմնին յատուկ 200-300 հիւսկէններէն որեւէ մէկուն:

Սաղմնային առաջին բջիջները կ՚առնըւին երբ տակաւին սաղմը հազիւ 5-6 օրուան է, կը մշակուին որպէսզի յետոյ կարելի ըլլայ զանոնք պատուաստել հիւանդի մը. այդ պատուաստումը կրնայ կատարուիլ սրտի, կամ ուղեղի վնասուած հիւսկէններ փոխարինելու համար: Անոնց շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ Փարքինսընի, կամ Ալցհայմըրի հետեւանք փճացած բջիջները նորոգել, շաքարախտաւորներու էնսիւլին արտադրող բջիջները փոխարինել, սրտի անբաւարարութեան պարագային սրտի մկաններու բջիջները նորոգել, եւ այլն:

Մարդկային սաղմին առաջին բջիջներուն օգտագործումը, տեսնուած է որ լուրջ անպատեհութիւն մը կը ներկայացնէ. բնական բեղմնաւորումի արդիւնք այդ բջիջներուն համար կայ պատուաստուած մարմինէն մերժուելու վտանգը, ինչպէս գործարանի մը պատուաստումի պարագային: Այդ անպատեհութիւնը շրջանցելու համար գիտնականները կը մտածեն արուեստական բեղմնաւորումի ճամբով ձեռք ձգել գործածուելիք սաղմերը, ինչպէս եղած էր համասեռումի արդիւնք ծնած առաջին ոչխարին պարագային:

Պէտք է ըսել որ սաղմնային բջիջներու համասեռումը գիտական զգայացունց յառաջդիմութեան հետ լուրջ մտահոգութիւններ, վախեր ալ կը պատճառէ: Ճիշդ է որ բրիտանական կառավարութեան արտօնութիւնը միմիայն դարմանումի նըպատակով, բջիջներու համասեռումին կը վերաբերի, սակայն շատեր առոր մէջ կը նշմարեն պարզապէս մարդ արարածը համասեռելու կարելիութեան հեռանկարը: Իսկ ատիկա, օրէնքով պատժելի արարք է:

ՔԱՂՀԱՆ

75 ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ

Հազարաւոր ուրիշ գաղթականներու պէս Յարութիւն Տատուրեանն ալ, 1924 թուականին, ոտք կը կոխէր Ֆրանսայի ասպընջական հողին վրայ՝ Փարիզ:

Հոն, հակառակ ամէնօրեայ բազմապիսի դժուարութիւններու պիտի յաջողէր իր ապրուստը ճարել ու երջանիկ ընտանիք մը կազմել: Բայց, իր առաջին մտահոգութիւններէն կ՚ըլլար նաեւ իր հայկականութեան ծարաւը յագեցնել, բաժանորդագրուելով Շաւարշ Միսաքեանի նորաստեղծ «Յառաջ»ին:

Եւ այսպէս, նման շատ ու շատ ուրիշներու, Յարութիւն Տատուրեանն ալ հաւատարիմ պիտի մնար իր այնքան սիրելի թերթին որ ամէն օր իր հետ կը բերէր հոգեկան անհրաժեշտ թարմ սնունդը: Ու, որովհետեւ դժուար է, եթէ ոչ մեղք, որեւէ հայկական թերթ մը նետել, զանոնք կը հաւաքէ ու խնամքով դասաւորուած, կը պահէ մինչեւ իր մահը՝ 1997-ին: 2000 Մարտին, իր հաւատարիմ կողակիցը՝ Տիկին Պէաթրիսն ալ, որ աւելի քան 60 տարի իր ամուսնոյն զօրակցած էր, այս աշխարհէն կը մեկնի, ուրախութիւնն ունենալով սակայն, ծանօթանալու երեք ամիս առաջ ծնած իր ծոռան՝ Փաթիլին:

Այսօր, Յարութիւն եւ Պէաթրիս Տատուրեանի զաւակները, իրենց հօր կազմած «Յառաջ»ի լման հաւաքածոն նուիրած են հայկական հաստատութեան մը: Թո՛ղ Փաթիլը կաթիլ մը յոյս ներշնչէ դէպի ապագայ, դէպի նոր ընթերցողներ «Յառաջ»ներու:

ՀՐԱՑՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

«ԷԹՆԻՔ ԱՄԵՐԻԿԱ 2000» ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Լոս-Անճըլըսի «Պոնավենչըր» պանդոկին մէջ, Օգոստոս 16-ին, տեղի ունեցած է «Էթնիք Ամերիկա 2000» ընդհանուր նշանաբանով հաւաքոյթ-ճաշ մը, որուն մասնակցած են զանազան խմբաւորումներու պատկանող քաղաքական դէմքեր, ինչպէս նաեւ ամերիկահայ գաղութի ներկայացուցիչներ: Ձեռնարկին նըպատակը եղած է ցոյց տալ թէ որքան բազմամշակոյթ դիմագիծ ունի այսօր Ամերիկան: Խօսք առած են տարբեր երկիրներէ Միացեալ-Նահանգներ գաղթած ծնողքներու զաւակներ, որոնք ներկայիս գործօն մասնակցութիւն կը բերեն երկրին քաղաքական եւ պետական համակարգին:

ՎԵՐ. ՏՈՔԹՈՐԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Փասատինայի Նազովրեցի Եկեղեցւոյ մէջ, Օգոստոս 8-ին, տեղի ունեցած է վեր. Սամուէլ Տոքթորեանի 70-ամեակին եւ աւետարանչական գործունէութեան 50-ամեակին նուիրուած հանդիսութիւն մը, կազմակերպութեամբ Մաշտոց Գոլէճի: Յայտագիրը վարած է Գոլէճին նախագահը՝ տոքթոր Կարպիս Տէր-Եղիայեան: Կատարուած է տողանցքը 120 դրօշակներու այն երկիրներուն, ուր վերապատուելի Տոքթորեան աւետարանչութիւն կատարած է: Խօսք առնողներ անդրադարձած են վերապատուելիին գործունէութեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

«ԱԹԱՆԵԱՆ» ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԿԵԴՐՈՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կլէնտէյլի Կեդրոնական գրադարանին մէջ, Օգոստոս 6-ին, տեղի ունեցած է Վլատիմիր Աթանեանի արուեստի կեդրոնի աշակերտներուն ցուցահանդէսը, որուն մասնակցած են 120 աշակերտներ 200 գործերով: Ցուցահանդէսին ներկայ եղած են աւելի քան 600 ծնողքներ եւ արուեստասէրներ: Գնահատական յատուկ մրցանակներ յանձնուած են Արփինէ Ալեքսանեանին, Ալեքս Բաբաջանեանին, Նշան Սատամպոլեանին, Արփի Պողոսարեանին, Վարդան Մատոյեանին եւ այլոց: Լաւագոյն նկարիչի մրցանակին արժանացած է Արտաշէս Գաբրիէլեան: Ողջոյնի խօսքերով գնահատուած են կեդրոնի աշխատանքները եւ պատանի նկարիչներու գործերը: Ցուցահանդէսը բաց մնացած է մինչեւ Օգոստոս 25:

ԴՊՐԵՎԱՆՔԻՆ 70-ԱՄԵԱԿԸ

Սան-Ֆրանսիսքոյի մէջ, Օգոստոս 27-ին, նշուած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքին 70-ամեակը: Տէր եւ Տիկին Վահէ եւ Նորա Սարգիսեանի բընակարանին մէջ տեղի ունեցած ճաշհանդիսութեան ներկայ եղած են 150 հըրաւիրեալներ, որոնց կարգին Թեմին առաջնորդը՝ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան, նախկին առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան, դեսպան Արման Կիրակոսեան, աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան: Տաթեւ Արք. վեր առած է Դըպրեվանքին դերը Սփիւռքի կազմաւորման մէջ: Մուշեղ Եպիսկոպոս շեշտած է Դըպրեվանքին թիկունք կենալու անհրաժեշտութիւնը: Դպրեվանքը 70 տարիներու ընթացքին տուած է 4 կաթողիկոս, 30 արքեպիսկոպոս եւ եպիսկոպոս, 73 վարդապետ, 120 քահանայ, եւ 200-է աւելի ուսուցիչ, տնօրէն եւ դպրապետ:

ԼՐԱՏՈՒ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ ՄԷՋ, Օգոստոս 16-ին իր մահկանացուն կնքած է Տիկին Անահիտ Նորատունկեան – Արթինեան, 84 տարեկանին: Ծնած էր Աղեքսանդրիա, յաճախած տեղւոյն Պօղոսեան Ազգային վարժարանը աշակերտելով Լեւոն Շանթի եւ Նիկոլ Աղբալեանի: Ապա, ուսումը շարունակած է Փրանսական Լիսէին եւ Վերդի երաժշտանոցը, հետեւելով նաեւ նկարչութեան Պալինթի աշխատանոցը: Մաս կազմած է Աղեքսանդրիոյ «Ցառաջդիմասէր» ակումբին, 1936-ին մտած է Հ. Յ. Դ. շարքերը: Անդամակցած է նաեւ Հայ Օգնութեան Միութեան: 50-ական թուականներուն, Գահիրէի մէջ, վարած է Հ. Յ. Դ. Դաշնակցութեան Պատանեկան եւ Երիտասարդացի վարչութիւնները: 1966-ին, ընտանիքին հետ գաղթած է Գանատա եւ հաստատուած Մոնրէալ: Կանուխէն ցոյց տուած է գրական հակումներ, Արմէն Նայիրի գրչանունով: Աշխատակցած է «Յուսաբեր»ի, «Հայրենիք»ին եւ «Հորիզոն»ին: Իր նորավէպերէն փունջ մը լոյս տեսած է 1984-ին:

ԳՆԱԼԸԻ մէջ, Օգոստոս 18-ին, շնորհահանդէս մը տեղի ունեցած է նուիրուած Ռ. Հատտէճեանի «Պտոյտ մը Հայ բանաստեղծութեան պարտէզին մէջ» հատորին, բազմահարիւր գրասէրներու ներկայութեան, նախագահութեամբ Մեսրոպ Պատրիարքին: Հանդիսավարն եղած է Նազարէթ Պալ, որ բացումն ալ կատարելով վեր առած է Ռ. Հատտէճեանի վաստակը, նշելով անոր կեանքին կարեւոր թուականները՝ աւելի քան 50 տարի գրականութիւն, 33 տարի «Մարմարա»յի խմբագրապետի աշխատանք, 19 տարի Ցուշատետրի սիւնակ եւ 74 տարիներու կեանքի մը մէջ 36 հատոր գիրք: Իրեն յղորդած է ժապէն Էրմէն որ վերլուծումը կատարած է հատորին, ապա խօսք առած են Հայաստանէն հիւրաբար Պոլիս գտնուող գիտնականները: Տիկին Պ. Վարժապետեան կարդացած է փրոֆ. Արտեմ Սարգսեանի ողջոյնի խօսքը, յետոյ ինք ալ արտայայտուած է եւ յիշած իր ամուսնին Գրողներու Միութեան երկարամեայ ընդհանուր քարտուղար Ցովհ. Մելքոնեանի խօսքը թէ Ռոպէր Հատտէճեան «Իսթանպուլահայ գրականութեան ամենակենսունակ երակն է» Ելոյթ ունեցած է փրոֆ. Ռ. Թօքմաքեան: Հուսկ խօսք առած են Ռ. Հատտէճեան եւ Պատրիարքը: Առաջինը շնորհակալութիւն յայտնած է Գնալըի Թաղային Խորհուրդին երեկոյթին յաջող կազմակերպութեան համար եւ չեշտած թէ պատիւը որ կ'ընծայուի այդ գիրքին, անոր ընդմէջէն կ'երթայ Հայ բանաստեղծներուն: Մեսրոպ Պատրիարք իր Հուսկ Բանքին մէջ նշած է թէ երեկոյթը եզակի բնոյթ ունի եւ շնորհաւորած է Ռ. Հատտէճեանը ոչ միայն այս գիրքին այլեւ իր ամբողջ գրական վաստակին համար: Երեկոյթին արտասանած է Սիլվա Կոմիկեան, հուսկ Թաղային Խորհուրդի պատրաստած ինքնատիպ կարկանդակով (գիրք մը) փակուած է երեկոյթը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Արեւմտեան Պեքաայի Սանոտլիւղին մէջ, Օգոստոս 4-էն 6, տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Լիբանանի միջմասնաճիւղային այս տարուան ռալին՝ «Պատիւ, վեհանձնութիւն, զոհողութիւն» նշանաբանով եւ մասնակցութեամբ Պէյրութի, Պաւշրիէի, Պուրճ – Համուտի, Ժըտէյտէի եւ Ծիւնիի մասնաճիւղերէն 500 գայլիկ – արծուիկներու, արի – արենուշներու եւ երէց – պարմանուհիներու:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ «ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ» ԳՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութիւնը եւ Օշական ընտանիքը գործակցաբար որոշած են հաստատել «Համազգայինի Վահէ Օշական գրական հիմնադրամը», որուն նպատակն է նորոգ հանգուցեալ գրագէտին անտիպ գործերու հրատարակութիւնը:

Անոր կենդանութեան արդէն իսկ տպուած են բանաստեղծութեան ութ հատորներ, երեք արձակ գիրքեր, երկու թատերական գործեր, մենագրութիւն մը եւ այլ ստեղծագործութիւններու հաւաքածոյ մը: Ան նաեւ կատարած է շարք մը ուսումնասիրական գործեր:

Վահէ Օշականին գործերը կարեւոր կամուրջ մըն են Ցեղասպանութենէն վերապրած սերունդին ու սփիւռքահայ առաջին սերունդին միջեւ:

Ցարդ անոր գործերէն անտիպ կը մնան հետեւեալները.

– Լուսանկարներով արցախեան յուշագրութիւն մը, զոր գրագէտը աշխատակցած է իր զաւակին՝ Արա Օշականին հետ: Գործը ներկայիս անգլերէնի կը թարգմանուի իր միւս զաւակին՝ Հայկին կողմէ:

– Բանաստեղծութիւններու երկու հատոր

– Երկու թատերգութիւններ

– Վէպ մը

– Կարճ արձակ գործերու հաւաքածոյ մը

– 1850 – 1930-ի հայկական վէպին նուիրուած 600 էջնոց դոկտորական ուսումնասիրութիւն մը, որ հայագիտութեան համար մեծ արժէք կը ներկայացնէ:

– Սփիւռքահայ մամուլին մէջ լոյս տեսած բազմաթիւ յօդուածներ, գրաքննադատական գործեր, ակնարկներ, ներառեալ՝ «Ասպարէզ»ի մէջ վերջին 15 տարիներուն լոյս տեսած «Գրական Քրոնիկ» շարքը, որ հայկական գրականութեան ու մտաւորական կեանքի մասին արժէքաւոր աղբիւր մըն է:

– Հինգ հատորնոց անաւարտ վէպի մը առաջին երկու հատորները:

Հիմնադրամին նպատակն է Վահէ Օշականի որոշ գործերը այլ լեզուներու թարգմանել, վերահրատարակել արդէն իսկ անգտանելի հատորները ու խմբագրել եւ հրատարակել նամակներու հրակայ հաւաքածոյ մը, որոնց մէջ Վահէ Օշական վերջին յիսուն տարիներու ընթացքին կարծիքներ փոխանակած է հայ մտաւորականներու եւ հեղինակներու հետ:

Այս ծրագիրներուն ամբողջացումէն ետք հիմնադրամը պիտի հրատարակէ Վահէ Օշականին հօր՝ Յակոբ Օշականին անտիպ գործերը, աշխատանք մը, որուն նուիրուած էր գրագէտը, վերջին քանի մը տարիներուն ընթացքին:

Հիմնադրամին վարչական մարմինին մաս պիտի կազմեն «Համազգային»էն երկու ներկայացուցիչներ (շրջանային եւ կեդրոնական) եւ Օշական ընտանիքէն երեք անդամներ, կինը՝ Արսինէն եւ երկու զաւակները՝ Արա եւ Հայկ:

Հիմնադրամին նուիրատուութիւնները տուրքէ զերծ են Ամերիկայի մէջ եւ պէտք է կատարուին հետեւեալ հասցէին՝

Hamazkayin Vahe Oshagan Fund
424 Meadowcroft Road,
Radnor, PA 19087, USA

Հիմնադրամին մասին յաւելեալ տեղեկութիւններու համար կարելի է նաեւ նամակներ յղել «ինթըրնէթ»ի հետեւեալ հասցէներուն՝

araoshagan@yahoo.com

կամ

voshagan@msn.com:

Կարելի է նաեւ դիմել Լիբանանի Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութեան գրասենեակ, Պուրճ – Համուտ, «Շաղզոյեան» կեդրոն, 3-րդ յարկ, հեռաձայն՝ 01 – 24 12 71:

ԱՐԱՐԱՏ ՀԱՆԴԷՍԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒ

Հ. Բ. Ը. Միութեան «ԱՐԱՐԱՏ» գրական հանդէսը 2001 թուականի Ձմրան լոյս պիտի ընծայէ «Երրորդ Սերունդ – Նորայայտ Տաղանդներու Նոր Հեղինակութիւնները» պարփակող երիտասարդական բացառիկ թիւ մը, խմբագրութեամբ Նենսի Գրիգորեանի («ԱՐԱՐԱՏ»ի Խորհրդատու Խմբագիր) եւ Մեծն Նիւ – Եորքի Երիտասարդ Արհեստավարժներու Մշակութային Յանձնախումբէն որպէս հիւր խմբագիրներ՝ Լինտա Կանճեանի, Նաթալի Գաբրիէլեանի, Լանա Գազանճեանի եւ Հրակ Վարդանեանի:

Բացառիկ այս թիւը միացեալ ծրագիր մըն է Հ. Բ. Ը. Միութեան «ԱՐԱՐԱՏ» Հանդէսին եւ Մեծն Նիւ – Եորքի Երիտասարդ Արհեստավարժներուն:

Բանաստեղծութիւն, յօդուածներ, քննասիրութիւններ, կարճ պատմուածքներ, հարցազրոյցներ, լուսանկարներ եւ արուեստի գործերու վերարտադրութիւններ (որեւէ միջոցի գործածութեամբ) նկատի պիտի առնուին: «Արարատ»ի այս բացառիկ թիւը պիտի վերաձեւաւորուի դրսեւորելու համար բազմազան նիւթերու ոգին:

Գրութիւնները պէտք է ներկայացուին անգլերէնով: Նիւթերու ընտրութեան մէջ թեմաթիք կաշկանդում չկայ: Բոլոր այն գրողներն ու արուեստագէտները որոնք իրենք զիրենք հայ կը դաւանին եւ 40 տարիքը չեն բոլորած, կրնան իրենց գործերը ներկայացնել խմբագրութեան, ՄԻՆՉԵՒ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30, 2000, հետեւեալ հասցէով՝

ARARAT Youth Issue
AGBU
55 East 59th Street
New York, NY 10022-1112

Յաւելեալ մանրամասնութեանց կամ հաղորդագրութեան համար կարելի է դիմել Հրակ Վարդանեանին, հեռաձայնելով

(212) 319-6383ext. 133

եւ

e-mail : agbuwb@agbu.org

Ծրագրի պայմաններուն կարելի է ծանօթանալ նաեւ «ինթըրնէթ»ի հետեւեալ հասցէով՝

—http://www.geocities.com/ararat—gen3/

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԵԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԳ.

Սուրեան, քիչ մը նստելէն վերջ, ժամադրութիւն մը առարկելով՝ ելաւ, գնաց՝ աղջկան ու պառաւին հետ մինակ ձգելով Մարտիկ աղան, որ ինքզինքը դեռ գտած չէր բոլորովին: Աղջկան համարձակ ձեւերը, առնական երեւոյթը եւ այն անուշցնող աչքերը բաւական կը պղտորէին գլուխը:

– Իմացայ, որ դուք յեղափոխական էք եղեր Պոլիս եւ անձնուէր գործիչներէն Դաշնակցութեան:

– Օ՛հ, այո՛, – ըսաւ Օրիորդ Մարկոսեան՝ անհոգ շարժումով մը ճակտէն ի վար իջնող մազերու խուրձ մը ետեւ նետելով, – ատոր համար է, որ այս վիճակին ինկանք:

– Պատմեցէ՛ք, նայինք ինչպէ՞ս եղաւ, ինչպէ՞ս մտաք կուսակցութեան մէջ, – ըսաւ Մարտիկ աղա զարմանահար:

– Ես, – ըսաւ Օրիորդը, որ աթոռ մը առնելով ճիշդ Մարտիկ աղային դիմացը բազմեցաւ, մէկ ոտքը միւսին վրայ անցուց եւ աջ ձեռքին ցուցամատը քունքին եւ բթամատը ծնօտին կռթնցուց, – նախ եւ առաջ ըսեմ ձեզի, թէ ես ազատամիտ աղջիկ մըն եմ, սկզբունքի տէր եւ արդէն իմ ազատամտութեան համար է որ ոչ ոքի հետ ուզած եմ ամուսնանալ, որովհետեւ գիս հասկնալու աստիճան ազատամիտ մէկը դեռ չտեսայ:

– Ես ալ ազատամիտ եմ, – ըսաւ Մարտիկ աղա երկչոտ մը, շատերուն պէս, որոնք դիմացինին ինքնասաց լաւ յատկութիւններուն կ'ուզեն ինքզինքնին օտար չցուցնել:

– Թէեւ աղջիկ, – շարունակեց օրիորդը, – երբեք չեմ նմանիր իմ սեռակիցներուս, իրենց սիրելի գրագմունքը՝ արդուզարդ, բամբասանք, պչրոտութիւն, սիրահարութիւն, ըսի թէ ես ազատամիտ եմ, ինծի համար բառերը կարեւորութիւն չունին, բայց ի բաց, անկեղծօրէն կ'ըսեմ ես ամէն բան, ամէն մարդու եւ արդէն այս բնաւորութեանս համար է, որ զիս կը բամբասեն, բայց հոգս չէ. արդ կ'ըսէի կոր, թէ աղջիկներուն սիրական զբաղմունքը՝ արդուզարդ, սիրահարութիւն եւ այլն, ինծի բացարձակապէս ատելի են, նողկալի: Ես կ'ուզեմ խօսակցիլ լուրջ բաներու վրայ, վիճաբանիլ, կարծիքներ փոխանակել, կարդալ եւ այլն:

Զարմացած՝ Մարտիկ աղա մտիկ կ'ընէր:

– Ես Պոլիս դաստիարակութիւն կ'ընէի՝ չուզելով ծոյլ ու մոլի կեանք մը վարել մեր աղջիկներուն պէս, պատուհաններուն առջեւ, հայելիներու դիմաց, կամ երիտասարդներու քով: Իմ ազատամտութիւնս սակայն, խօսքերուս համարձակութիւնը, անկեղծութիւնը շատ մը չարախօսութիւններու, բամբասանքի առարկայ կ'ըլլային, բայց իմ հոգս անգամ չէր, քանի որ ես ինքզինքս գիտէի: Ի՞նչ կարեւորութիւն կրնայ ունենալ ինծի համար ուրիշներուն կարծիքը, քանի որ այդ ուրիշները բարոյապէս եւ մտաւորապէս ինձ շատ վար են, տգէտ, նախապաշարումներով լեցուած, անձկամիտ… ատ ատեններն էր, որ Հայրենիքի աղէտներուն ձայնը կը հասնէր Պոլիս, Պիւրտերուն, Թուրքերուն խժդժութեանց լուրերը սուրբ ատելութեամբ մը կը լեցնէին սիրտս ու հոգիս, վայրենիներուն դէմ զայրոյթ ու վրէժ կը զգայի եւ խեղճ հայրենակիցներուս համար անհուն կարեկցութիւն, մինչդեռ անդին իմ սեռակիցներս կը շարունակէին իրենց մազերը շտկել, դէմքը շպարել, ներկել կամ իրենց սիրատոմսերը շարադրել ու գիշերներն ալ… իրենց սիրականները երազել:

Օրիորդը ոտքի ելաւ յուզուած այս պայթակղեցնող ամօթալից պատկերներուն յարուցումէն, շրթները եւ դէմքը գգուանքի կծկումով մը ծամածռեց, կարծես թքնելու փափաքի մը մէջ: Մարտիկ աղա ապշած, շուարած ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր այդ երեւոյթ – աղջիկը, որ առանց կարմրելու այդքան անպատկառ համարձակութեամբ կը խօսէր բաներու վրայ, զոր աղջիկները իրենց հոգւոյն խոստովանարանին մէջ միայն կը փափսան: Բայց չէր կրնար չհիանալ օրիորդին՝ աղնիւ, մաքուր զգացումներուն վրայ եւ ուրախ ալ էր, որ այդ աղջիկը աղջիկէ մը ոչինչ ունէր. բան մը, որ շատ յատուկ էր տալու իրեն՝ իր խօսքի եւ շարժումի ազատութիւնը, զոր սովորական պչրոտ աղջիկներուն քով կը կորսնցնէր յաճախ: Բայց խեղդուկ սենեակը եւ անոր կիսատուերը կը նեղէին գլուխը, կը կապկպէին իր թեւերը եւ բերանը:

– Որոշեցի, – շարունակեց օրիորդը նստելով ու խոշոր ազուոր աչքերը Մարտիկ աղային աչքերուն մէջ մխրճելով չեշտակի, ինքզինքս նուիրել սուրբ եռանդեամբ Ազգային անկախութեան նուիրական գործին, որոշեցի զոհել ամէն ինչ, համեստութիւն, դրամ, կեանք, սէր, սիրտ, ընդգրկել յեղափոխական սուրբ ասպարէզը, հոգւով, մարմնով փարիլ Հայ Ազգը իր դարաւոր ստրկութեան լուծէն ազատելու վսեմ գործին, աշխատիլ ազգային լուսաշող ապագայի մը չինութեանը, հոգ չէ, թէ ես չվայելէի այդ ապագան:

Օրիորդին դէմքը կը կարմրէր տակաւ, աչքերը կը բոցէին սենեակին թերատուերին մէջ, ու ձեռքը ճարտասանական շարժումներ կ'ուրուագծէր: Մարտիկ աղա յուզուած աղջկանը ձեռքէն բռնելով եւ ուժով մը սեղմելով՝

– Կեցցե՛ս աղջիկս, կեցցե՛ս, – բացագանչեց:

Այս հզօր «կեցցէ»ին՝ պառաւը աղէն նայեցաւ ու պահ մը անասելի կերպով արհամարհական, մուրարկի (Մուր արկ, մուր տալ, ըսել կ'ուզեմ՝ գիտէ՛ք, մէկու մը մուր տալ, ետեւէն) ձեռքի վանող շարժումով մը եւ ը՜հ ընելով (պառաւներու յատուկ): Նմանող նայուածքով մը աղջիկը չափչփելէն ետքը գիրքին դարձաւ նորէն:

Օրիորդը շարունակեց հետզհետէ խանդավառուելով, եւ Մարտիկ աղան ալ միասին, ըսաւ Կոմիտէին մէջ մտնելը, իր ջանքերը աշակերտուհիներուն յեղափոխական դաստիարակութիւն մը տալու, այս մասին թաղականներուն հետ ունեցած կռիւները:

(Շար. 68)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
Տօն է Սուրբ Աստուածածնի ծննդեան ի Ցաննայէ
Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:

ՊԱՆԵՃՕՑԻ «ՍԻԱՄԱՆԹՕ» ԴՊՐՈՑԻՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պանեճօ–Գաչանի «Սիամանթօ» դպրոցը — լեզուի եւ քաղաքակրթութեան միօրեայ դասընթացքներ— կ'ընդունի աշակերտներ՝ մանկապարտէզէն մինչեւ Պաքալօրէայի պատրաստութիւն:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20,
ժամը 14·30–ին,

«Henri Wallon» *դպրոցը*
— 2, avenue de Stalingrad, Bagneux —

Յաւելեալ տեղեկութեան համար դիմել՝
— Տիկին Լիւսի Տօսիկեան*ին*՝
☎ 01·45·46·10·11
կամ
— Տիկին Էլիզապէթ Դաւիթեան*ին*՝
☎ 01·46·65·81·53

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ

la commission
Foi et Traditions Arméniennes
dans le cadre
d'une séries de rencontres
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(atelier St. Grégoire l'Illuminateur)
propose
sa conférence-débat n° 4
sur le thème

"LE SACREMENT DU MARIAGE"

avec le Rév. Père Zadik Avédikian
recteur de la Cathédrale

en français
Jeudi 7 Septembre
en arménien
Jeudi 21 Septembre

à 19 heures
dans la salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Rentrée

l'Ecole hebdomadaire
de Langue et Culture Arméniennes
Khatchadour ABOVIAN
de Marseille
est heureuse de vous annoncer que
la Rentrée Scolaire 2000-2001
aura lieu
le Mercredi 4 Octobre à 10 heures

Dans la Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

Tous les mercredis de 10 à 16 heures
des cours de langue et de culture
arméniennes
sont enseignés ainsi que des cours
de danse, de chant
et d'éducation religieuse

Pour tous renseignements
et inscriptions les responsables
de l'Ecole tiendront une permanence
le **Mercredi 4 Octobre de 14 à 17 heures**
ou par téléphone
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ **04 91 77 84 70**
Conseil d'Administration

Association MACHTOTZ
POUR LA DEFENSE DE LA LANGUE ARMENIENNE

RENTRÉE SCOLAIRE 2000

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
avec sa méthode audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
23 Septembre 2000 — 27 Février 2001 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau
23 Septembre 2000 — Fin juin 2001
le samedi de 12h à 14h à Paris

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

3) MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES
Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F + 50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association "MACHTOTZ" : ☎ 01 47 50 97 51.

Ֆրանսիայում Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան Է. ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆԸ

Հայաստանի Հանրապետութեան յատուկ յանձնարարութիւններով դեսպան Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԻ ԱՌԹԻՒ

Սեպտեմբեր 21–ին, երեկոյեան ժամը 18·30 – 20·30–ին
ընդունելութիւն են կազմակերպում
Փարիզի Grand Hôtel Intercontinental Հիւրանոցի սրահներում:
Մուտքը միայն հրաւիրատոմսերով:
Բոլոր Ֆրանսահայերը հրաւիրւում են մասնակցելու այդ երեկոյին եւ հրաւէրքները ստանալու համար կարող են դիմել՝
Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպանութիւն
9, rue Viète - 75017 PARIS — ☎ 01 42 12 98 00 — Fax: 01 42 12 98 03
ինչպէս նաեւ՝ Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ եւ Աւետարանական եկեղեցիներ, ֆրանսահայ քաղաքական, հասարակական, մշակութային, կրթական, մարզական, երիտասարդական կազմակերպութիւններ, միութիւններ եւ ակումբներ:

Date à retenir

La Section «Dirouhie Sérénguliar» d'Issy-les-Moulineaux prie de noter ses prochaines manifestations :

— **LE DIMANCHE 17 SEPTEMBRE**, visite de la Manufacture de céramique de Sèvres, suivie du repas traditionnel à Bièvres.

— **LE SAMEDI 7 OCTOBRE**, à 20h30, Grand Gala de danses folkloriques avec la Troupe NAVASART au P.A.C.I. d'Issy-les-Moulineaux.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Date à retenir

C. B. A. F.

Soirée organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France
à l'occasion du 90ème anniversaire du HOM
(ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ)
LE 14 OCTOBRE

ASSOCIATION SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 17 SEPTEMBRE

Grande Fête Champêtre

animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins
du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

* * *

PROGRAMME :
DIVINE LITURGIE à 11h00
REPAS à 13h00
MUSIQUE par l'orchestre SPITAK
JEUX pour les enfants
TIRAGE DE LA TOMBOLA à 17h00

Participation aux frais de la journée: Adultes 120 F, Enfants 80 F
Réservation par tél: 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre culturel)

ԱՐԺԱՆԱՒՈՐ ԳԻՐՔԵՐ / ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

« ՅԱՌԱՋ » ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	100 Ֆր.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	80 Ֆր.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	75 Ֆր.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	75 Ֆր.
ՄԻՐՏ ՍՐՏԻ	150 Ֆր.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ	75 Ֆր.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Ծաղկաքաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն)	120 Ֆր.

Դիմել « ՅԱՌԱՋ »ի:

Թղթատարի ծախք՝ 30 Ֆր., հատոր գլուխ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 7
JEUDI
7 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·986 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76ᵉ ANNEE — N° 19.986

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ա· ՍԱՐԳՍԵԱՆ՝
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ը ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔ ԷՐ

Նախկին վարչապետ Ա· Սարգսեան յայտարարած է թէ ինք ու Հոկտ· 27-ի դէպքերուն պարագաները պատահարը կարենալ լուսաբանելու համար քաղաքական զօրակցութեան պէտք ունի, քանի որ հարցը քաղաքական է: Նախկին վարչապետը ըսած է թէ կը բաժնէ զինուորական դատախազներուն համոզումը թէ կատարուած սպանութիւնները կարգ մը ուժերու կողմէ կազմակերպուած էին եւ ոճրագործները ինքնագլուխ չէին գործած: Ա· Սարգսեանի կարծիքով կատարուածը «կազմակերպուած արարք էր հայկական պետականութեան դէմ»:

ՃՐՄԷՆՓՐԷՍ

(Սեպտեմբեր 5/6)

ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՏՃԱՌԸ ՄՕՏ ՕՐԷՆ ԿԸ ՊԱՐԶՈՒԻ

Օգոստոս 29-ին մեկուսարանին մէջ մահացած Նորայր Եղիազարեանի մահուան պատճառները տակաւին չեն յայտնուած, քանի որ նախաքննիչ մարմինը չէ ստացած դատաբժշկական տեղեկագիրը: Դատախազ Միքայէլ Բադիրեանի կարծիքով, պարզ է որ տեղի ունեցածը դժբախտ պատահար է որուն առթիւ քրէական գործ յարուցուած է: Ն· Եղիազարեան մեղադրուած էր Հոկտ· 27-ի ահաբեկչութեան հեղինակներուն զէնք վաճառելու յանցանքով:

ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Սեպտ· 5-ին, ԼՂՀ վարչապետ Անուշաւան Դանիէլեան ընդունած է աշխատանքի այցելութեամբ Արցախ գտնուող հայ-գանատական «Կրանթ-Թրայքօ» եւ հայ-ռուսական «Կրանթ-Քենթի» ձեռնարկութիւններու ղեկավար, ծանօթ գործարար Հրանտ Վարդանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը: Տեսակցութեան նիւթ եղած են Ստեփանակերտի մէջ ծխախոտի գործատան մը, ինչպէս նաեւ մայրաքաղաքի Ազատամարտիկներու պողոտայի հանրախանութին մէջ հրուշակեղէնի խանութի մը ստեղծման ծրագիրները: Միանգամայն համաձայնութիւններ գոյացած են յետագայ գործակցութեան, նոր գործատեղեր ստեղծելու կապակցութեամբ: Հանդիպումին ներկայ եղած է նաեւ ԼՂՀ Պետական եւ կառուցուածքային բարեփոխումներու նախարար Ա· Աբրահամեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԼՂՀ ՄԻՋԵՒ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՇԱԳԻՐ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԱԾ

Վերջերս Ստեփանակերտի մէջ, ԼՂՀ վարչապետ Անուշաւան Դանիէլեանի եւ Հայաստանի վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեանի ստորագրած գործակցութեան յուշագիրը կը նախատեսէ խորացնել ու ընդլայնել զանազան ոլորտներու գործակցութիւնը: Մասնաւոր ուշադրութիւն կը յատկացուի ներդրումներու քաղաքականութեան: Ընդգծումի արժանացած միւս ոլորտներն են ուժանիւթերը, ընկերայինը, գիւղատնտեսականը: Ուշադրութեան նիւթ է նաեւ բնակեցման հարցը: ԼՂՀ կառավարութեան մշակած հեռանկարային ծրագրին համաձայն, կը նախատեսուի Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան թիւը 2010 թուականին 300 հազարի հասցնել:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԵՌՆԱՏԱՐԻ ՎԱՐՈՐԴՆԵՐՈՒ եւ Փոխադրութեանց նախարարին հետ համաձայնութիւն մը գոյացաւ 14 ժամ բանակցութենէ ետք: Կառավարութիւնը յօժարեցաւ 35 սանթիմի զեղչ մը ընել լիթր գլուխ, ներքին տուրքին վրայ այս տարի (Յունուարէն) եւ 25 սանթիմ ալ գալ տարի: Սենտիքաները գոհ էին եւ Սեպտ· 6-ին, եթէ վերջին պահուն անակնկալ մը չըլլար աշխատաւորներուն հետ, համաձայնութիւնը կը ստորագրուէր նոյն օրը: Թաքսիները սակայն դուրս մնացած են այս կարգադրութենէն եւ որոշած են գործի անցնիլ Հինգշաբթի, Սեպտ· 7-ին, ի հարկին «խցումի գործողութեան» մը դիմելով Փարիզի մէջ, այսինքն խանգարել ամբողջ երթեւեկը:

ՀԱՐԻՐԻ չի պարծենար իր յաղթանակով, ընդհակառակն շատ խոհեմ է եւ յայտարարած է, որ վարչապետի պաշտօնին իր նշանակումը կանխահաս հարց մըն է եւ ան պէտք է ծեծուի սահմանադրական կանոններու համաձայն: Ողջունած է հանրային իշխանութեանց պարկեշտութիւնն ու անկողմնակալութիւնը ընտրութիւններու ընթացքին: Վարչապետ Հոս, որ պարտուեցաւ Պէյրութի մէջ, առաջարկած է մէկուկէս ամսով կրճատել Խորհրդարանին ժամանակաշրջանը, որպէսզի աւելի արագ կազմուի կառավարութիւնը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ընտրութիւններուն ընթացքին միջադէպեր ալ պատահած են: Կիրակի, Սեպտ· 3-ին, Պէյրութի Ռըմէյլ թաղամասի ոստիկանատան մօտ, Իսամ Ալաչտարին անունով երիտասարդ մը որ կը կրէր ռամկավար թեկնածու Յակոբ Գասարճեանի նկարով Թի – ՇԸՐԹ մը, կուրծքէն դաշունահարած է Նշան Գնաճեան անունով դաշնակցական մը: Յարձակողը ձերբակալուած է եւ Նշան Գնաճեան ալ հիւանդանոց փոխադրուած է: Նորընտիր երեսփոխան Յակոբ Գասարճեան յայտարարած է որ ոչ մէկ կապ ունի Իսամ Ալաչտարին կոչուող անձին հետ: «Իմ նկարովս շապիկ հագած ըլլալը չի նշանակեր որ կը ճանչնամ զայն: Վերջին օրերուն հազարաւոր նման շապիկներ բաժնեցինք» ըսած է ան:

ՎԱՏԻԿԱՆ հանդիսաւոր կերպով յայտարարած է Սեպտ· 5-ին, որ «Քրիստոսի միակ Եկեղեցի մը գոյութիւն ունի, գոյատեւելով կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մէջ, ղեկավարուած Պետրոսի յաջորդին կողմէ (պապը) եւ եպիսկոպոսներու, իրեն հետ հաղորդակից»: Ըստ Տոմինուս Ճեզուս (Տէր Յիսուս) յայտարարութեան՝ ստորագրուած Վատիկանի միաբանութեան կողմէ հաւատոյ վարդապետութեան համար եւ վաւերացուած Յովհ· – Պօղոս Բ·ի կողմէ Յունիսին, բողոքական եկեղեցիները ուրեմն «եկեղեցիներ չեն հարազատ իմաստով»: Միայն օրթոտոքս եկեղեցիները, թէեւ հաղորդակից չեն կաթողիկէ Եկեղեցւոյ հետ, «բայց, շատ սերտ կապեր ունին եւ իսկական յատուկ եկեղեցիներ են»: Անկլիքան Եկեղեցին բուռն կերպով հակազդած է, չեշտելով թէ այդ յայտարարութիւնը կ'անդիտանայ «խոր հասկացողութիւնը որ զարգացած է վերջին 30 տարիներուն երկխօսութեան եւ էքիւմէնիք գործակցութեան ընդմէջէն կաթողիկէներու եւ բողոքականներու միջեւ»:

ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ մէջ, ՄԱԿ-ի ընդհ· ժողովին առթիւ հաւաքուած են 152 պետական ղեկավարներ: Այս առթիւ տեղի կ'ունենայ Հազարամեակի վեհաժողովը որ վճռած է կէս առ կէս պակսեցնել աշխարհի աղքատութիւնը մինչեւ 2015:

ԹՈՒՐՔԻԱՆ գլխաւոր պատասխանատուն կը նկատուի ապօրինի գաղթողներու: Ֆիկառօ-ի մէջ յօդուածով մը (Սեպտ· 6), Երիք Պիէկլա մանրամասնօրէն կը նկարագրէ թրքական ցանցերու գործունէութիւնը ամբողջ Եւրոպայի մէջ: Օրինակներ կու տայ: Սենեկալցի մը որ կ'ուզէ Ֆրանսա գաղթել, նախ պէտք է Թուրքիա երթայ, ապա՝ Իտալիա եւ հոնկէ անցնի Զուիցերիա կամ Ֆրանսա: Պոլսէն Իտալիա նաւային ճամբորդութիւնը 3000 տոլար կ'արժէ (շուրջ 22·000 Ֆր·): Նաւերը, 5-էն 600 գաղթող կը փոխադրեն, շաբաթը մէկ անգամ: Յունաստան ալ մուտքի առանձնաշնորհեալ վայր մըն է: Յաճախ, ծանրաբեռնուած նաւեր կ'ընկղմին:

ԳՐՈԶՆԻԻ մէջ, նոր կռիւներ ծայր տուած են, մինչ ռուսական զօրքերը կազմ ու պատրաստ են եւ ուշադիր, որովհետեւ Սեպտ· 6-ը 9-րդ տարեդարձն է Չէչէնիոյ անկախութեան հռչակման: Ռուսաստանի Ներքին նախարարութեան ընտրանի ոստիկաններ փոխադրող բեռնակառքի մը դէմ յարձակումին հետեւանքով 50 Ռուս եւ 13 Չէչէն սպաննուած կ'ըլլայ:

ՉԷՉԷՆԻՈՅ Վրաստանի ներկայացուցիչ Հ· Ալդամով մենամարտի հրաւիրած է Ռուսաստանի Թիֆլիսի նոր դեսպանը որ նոյնիսկ տակաւին հասած չէ իր պաշտօնատեղին: Ալդամով հարցազրոյցի մը ընթացքին գանգատած է որ Ռուսաստանի Թիֆլիսի բոլոր նախկին դեսպանները խուսափած են իրեն հետ «դէմառդէմ պէս» հանդիպելէ եւ պահուած են դեսպանատան չէնքի «պունքեր»ներուն մէջ:

Բ· ԲԵՐԵԶՈՎՍԿԻ յայտարարած է թէ պատրաստ է հեռատեսիլի ՕՐԹ կայանի իր բաժնեթուղթերը փոխանցել խորհուրդի մը, որ բաղկացած ըլլայ «ստեղծագործ ինթելլիկենցիայի լրագրողներէ եւ ներկայացուցիչներէ»: Որոշումը բաւական զարմացուցած է եւ մամուլի մէկ մասը այն համոզումն ունէր, որ Ելցինի նախկին մտերիմը այս ձեւով կ'ուզէ աւելի չեշտել ընդդիմադիրի իր դիրքը: Բերեզովսկի յայտնած է նաեւ թէ նամակ մը գրած է Պուտինի, ուր կ'ամբաստանէ այս վերջինը որ վերջնագրի ձեւով պահանջած է իրմէ, որ պետութեան փոխանցէ կայանին իր բաժնեթուղթերը: Բերեզովսկի կ'ըսէ· –«Եթէ ընդունիմ այդ վերջնագիրը, այլեւս հեռատեսիլէն լրատուութիւն չըլլար Ռուսաստանի մէջ :Փոխարինուած կ'ըլլայ ձեր խորհրդականներու հակակշռին տակ քարոզչական հեռասփռումով մը»:

ՌՈՒՍԵՐԸ, ահաբեկչութեան դէմ պայքարելու պիտակին տակ մասնակից են, կ'ըսուի, զէնքի եւ թմրեցուցիչի շահատակութեան Տաճիկիստանի եւ Աֆղանիստանի սահմանին վրայ: Աֆղանիստանի ափիոնի աշխարհի մեծագոյն արտադրիչը դարձած է եւ Տաճիկիստանն ալ անցքի իր գլխաւոր ճամբան է: ՄԱԿ-ի համաձայն շահատակութիւնը տարեկան 100 թոն հերոյին կը գնահատուի:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ Հեպէյի գաւառին մէջ չինացի կաթողիկէ եպիսկոպոս մը ձերբակալուած է Օգոստոս 26-ին: Չին իշխանութիւններն ալ կը հաստատեն որ անցեալ ամիս 130 բողոքականներ ձերբակալուած են, որովհետեւ «ապօրինի համախմբում» մը կազմակերպած էին:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ.Ի ԱՅՑԸ ՎԱՏԻԿԱՆ

Վատիկանի զոյգ երանացումներուն առթիւ հրաւիրուած էր Պոլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Արք· Մութաֆեան եւս: Ան ընկերակցութեամբ կրօնական ժողովի ատենապետ Արամ Եպիսկ· Աթէշեանի, Սեպտ· 2-ին այց մը տուած է Վատիկանի Քրիստոնեաներու Միութեան խորհուրդին, ապա այցելած Անարատ Յղութեան քոյրերու մայրավանքը: Երեկոյեան ներկայ գտնուած է Թուրքիոյ Վատիկանի դեսպանատան պաշտօնական ընթրիքին:

Յաջորդ օրը Մեսրոպ Արք· ներկայ եղած է Ս· Պետրոս հրապարակին վրայ Յովհ· – Պօղոս Բ· պապին մատուցանած պատարագին որուն աւարտին կատարուած է երանացման արարողութիւնը: Ապա պապը ողջունած է ներկայ կրօնական ու աշխարհական անձնաւորութիւններու կարգին Մեսրոպ Պատրիարքը որ իրեն հրաւէր ուղղած է Պոլիս եւ Հայոց Պատրիարքարան այցելելու:

Ս· Պետրոսի մէջ Պատրիարքը հանդիպումներ ունեցած է նաեւ կարդինալներու, եպիսկոպոսներու, ապա տեսակցած Երուսաղէմի լատին պատրիարք Մ· Սապահի հետ:

Սեպտ· 4-ին Մեսրոպ Արք· օդային ճամբով վերադարձած է Պոլիս:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԿ. ՋԵՌՆԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ՄՏԱՀՈԳԵ՞Ն

Սեպտ· 5-ի «Ճումհուրիյէթ» օրաթերթին մէջ Էօ· Աճար ահազանգ կը հնչեցնէ հայկական լոպիներու Թուրքիոյ դէմ տարած աշխատանքին մասին: Կ'ըսէ թէ վերջին քառորդ դարու ընթացքին, ԱՄՆ-ու 24 նահանգներու խորհրդարանները հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումի բանաձեւին նեցուկ կանգնող 72 որոշում տուած են, թէ դպրոցներու մէջ դասաւանդութեան նիւթ դարձած է 1915-ը: Ներկայիս ալ նոյն բանաձեւը Ներկայացուցիչներու տան օրակարգին վրայ է: Այս բոլորին նպատակն է Թուրքիան ստիպել որ ներողութիւն խնդրէ, հատուցում վճարէ եւ հողեր վերադարձնէ:

Թուրք լրագրողին համոզումով, այս գործունէութիւնը մինչեւ այսօր կը տարուէր հայկական Սփիւռքին կողմէ, սակայն, ներկայիս այդ կարգի նախաձեռնութիւններու ետին կայ Հայաստանը: Էօ· Աճար կ'ուզէ որ թրքական հանրային կարծիքը եւ լրատուները իրենց քունէն արթննան ու հակադարձեն: Հակառակ պարագային, ուշացած պիտի ըլլան անդարմանելի կացութեան առջեւ…:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԱՆԻ
ՀԱԶԱՐՈՒՄԷԿ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Բագրատունիք Անին մայրաքաղաք հռչակած են 961 թուին: Նոյն տարին Աշոտ Գ. Ողորմած հանդիսաւորապէս Անիի մէջ Արքայից Արքայ օծուած է, մինչ թագաւորութիւնը սկսած է ընթանալ դէպի քաղաքական, եկեղեցական, տնտեսական, շինարարական, մշակութային կեանքի հզօր վերելք մը՝ որ կարգ մը հայագէտներու կողմէ կոչուած է «Անիական Շրջան»: Նշուած մարզերուն բուռն զարգացումով Անի դարձած է մեծ, բազմամարդ – բազմադէմ, բարեկարգ, մըրգաստաններով, ծառաստաններով եւ ճարտարապետական կոթողներով հարուստ, կրկնակիօրէն պարսպապատուած, վերգետնեայ ու ստորգետնեայ արուարձաններով կաթողիկոսանիստ քաղաք մը 993 թուականին:

Միւս կողմէ, պատմական իրադարձութիւնները կ'ապացուցեն թէ 885 – 961 թուականները երկարող ժամանակամիջոցին Անի եղած է Բագրատունիներու Աթոռանիստը, կարեւորագոյն բերդ – գանձարանը, ռազմական, կրօնական ու տնտեսական նշանակութիւն ներկայացնող «Քաղաքային տիպի բնակավայր մը»: Թորոս Թորամանեանի կարծիքով, այս շրջանին Գրիգոր Պահլաւունի կառուցած է Աշոտ Ղամրենց Ս. Գրիգոր տոհմական եկեղեցին՝ ներսէն վեցանիստ ու պարզ, դուրսէն բազմանիստ ու ճոխ կառուցուածքով, որուն սինազարդ ու կամարազարդ թմբուկին վրայ հանգչած է հովանոցաձեւ գմբէթը: Իր յատակագծով եւ արտաքին եռանկիւնաձեւ խորշերով սերտօրէն առնչուած է Է. դարու եկեղեցիներու հետ, որոնց մօտ սկսած էին տեսնուիլ նոր ձեւաւորուող հայկական եկեղեցական ճարտարապետական ոճի տարրերը՝ այլ խօսքով, վերասլաց համաչափութիւններու բացայայտ գերակշռումը: Աւելին, յատուկ կարեւորութիւն ներկայացուցած են պատերուն արձանագրութիւնները: 1040 թուին եկեղեցին համալրուած է տոհմական դերեզմանատունով եւ երկու մատուռներով՝ Ս. Ստեփանոս ու Ս. Քրիստափոր, որոնք շինուած են Ապուղամրի թոռան Գրիգոր Իշխանի որդի Ապլղարիպի կողմէ: Այս գողտրիկ համալիրէն կանգուն մնացած է միայն եկեղեցին:

Եւս առաւել, կ'ենթադրուի որ Աշոտ Ա. (856 – 890) իշխանաց իշխան, իրագործած է պաշտպանողական կառոյցներ՝ որոնք չեն պահպանուած:

Բագրատունիք՝ 961 – 1045 թուականներուն հայրենիքի միաւորման ձգտող իրենց մաքառումներուն զուգահեռ տենդագին լծուած են Անի մայրաքաղաքը ընդարձակելու եւ բարեզարդելու աշխատանքներուն: Յիշարժան է թէ՝ անոնց շինարարական – ճարտարապետական հըսկայ ժառանգութիւնը կ'ընդգրկէ պաշտպանողական, քաղաքացիական եւ եկեղեցական կառոյցներ:

Անիի պաշտպանողական այլազան կառոյցները մայրաքաղաքը դարձուցած են անմատոյց, իսկ ռազմա – ճարտարապետական տեսակէտէ անոնց գլխաւորագոյնները կը հանդիսանան Աշոտեան եւ Սմբատեան պարիսպները:

Ներքին, փոքր կամ Աշոտեան Պարիսպը կառուցուած է Աշոտ Գ. Թագաւորի (963 – 964) կողմէ, որ բուրգերովն ու աշտարակներովը յայտնաբերուած է 1892 – 1893 տարիներու պեղումներու ընթացքին: Պարիսպը ձգուած է Միջնաբերդի ստորոտէն՝ հին քաղաքը անջատելով նոր քաղաքէն, եւ մեծ հմտութեամբ շարուած է ոչ լաւ մշակուած ամուր կարմիր քարի ժայռակոշտերէ, մինչ աշտարակներուն մէջ տեղադրուած են փոքրիկ մատուռներ:

Աշոտեան Պարիսպը պահած է սկզբնական ձեւն ու ճարտարապետական ոճը:

Արտաքին, Մեծ կամ Սմբատեան Պարիսպը իրագործուած է Սմբատ Բ. Թագաւորի (977 – 989) կողմէ եւ կը նկատուի Անիի պաշտպանողական համակարգի պըսակը: 1913–ին ուսումնասիրուած, աւելի քան 2·5 քիլոմեթր երկարութիւն եւ տասնեակներով կիսաբոլորաձեւ ու քառանկիւն աշտարակներով զարդարուած պարիսպը՝ նոր քաղաքը բաժնած է հիւսիսային արուարձաններէն եւ հարաւ – արեւելքէն ձգուած է դէպի հիւսիս – արեւմուտք: Անոր արտաքին շարքը գրեթէ չէ պահպանուած որ ականատեսներու վկայութեամբ ներքին պատէն աւելի ցած եւ բարակ եղած է:

Սմբատեան բարձրաբերդ պարիսպի պատերը շարուած են հրաբխային քարերէ՝ մածուցիկ կրաշաղախով, կազմելով միաձոյլ զանգուած մը որ երկու կողմերէն քարապատուած է սրբատաշ քարերով: Ընդգծելի երեւոյթ է, որ մայրաքաղաքին ճոխութիւնն ու չքեղութիւնը իրենց դրսեւորումը գտած են պարսպապատելու ճարտարապետական ձեւերուն մէջ ալ, ուր կարգ մը պատերու ամբողջ հատուածներ եւ շարք մը աշտարակներ մշակուած են բազմերանգ քարերուն երկայնաձիգ ժապաւէնման գօտիներով եւ մշակուած զարդանախշերով: Նշանաւոր եղած է Աւագ դարպասին մօտ եւ պարիսպի ներքին պատին վրայ քանդակուած վազող առիւծը (կամ յովա՞զ)՝ որ կը նկատուի Անի քաղաքի զինանշանը:

Սմբատեան պարիսպը թէեւ մեզի հասած է յատկապէս Զաքարեաններու օրօք կատարուած վերանորոգութիւններէ ետք եւ աւերուած վիճակով, բայց կը շարունակէ հիացում առթել բոլորին: Ա. Անտես զայն բնորոշած է որպէս «գեղագիտական կառոյց», իսկ Լէօ ըսած է. – «Քաղաքին համար այդ պարիսպը պաշտպանութիւն չէր ,այլեւ զարդարանք...»:

Բագրատունեաց շրջանի քաղաքացիական շինարարութիւնները անհամեմատօրէն տարողութեամբ եղած են: Թագաւորանիստ, վաճառաշահ եւ բազմամարդ մայրաքաղաքը արքունական եւ իշխանական պալատներուն կողքին ունեցած է հազարաւոր բնակարաններ, ցանցաւորուած ջրմուղ, հիւրանոցներ, հանրային բաղնիքներ, հրապարակներ, կամուրջներ...: Չմոռնանք նաեւ այդ օրերուն ձեւաւորուած «Քարանձաւային» Անի քաղաքը՝ ուր բնակելի թաղամասերը նկատառելի մասը կազմած են:

Արքունական պալատը տեղադրուած եղած է Միջնաբերդի բարձրագոյն դիրքին վրայ՝ գրաւելով 3 – 4000 քառ. մեթր տարածութիւն: Պալատին կարգ մը բաժինները, որոնք կառուցուած են Ե. – Է. դարերուն՝ յետագային միացած են Բագրատունիներու պալատական շքնաղակերտ համալիրին (Ժ. – ԺԱ. դար), որ ոչ միայն բարդ եղած է տարբեր կառոյցներուն այլազանութեամբ՝ այլեւ բոլոր ժամանակներուն կրած փոփոխութիւններովը: Համալիրը պեղուած է 1907 – 1908 թուականներուն Թ. Թորամանեանի կողմէ:

Անիի 12 քիլոմեթր երկայնքով գլխաւոր ջրմուղը թերեւս իրագործուած է 961 թուականէն յետոյ, հիմնական մայրուղին եղած է քաղաքին գլխաւոր փողոցը եւ շինութեան համար օգտագործուած են կարմրագոյն կաւէ թրծուած եւ երկաթեայ խողովակներ:

Փողոցներու պարագային, անոնք սկըսած են Սմբատեան պարիսպի դարպասներէն դէպի հարաւակողմ: Ուշադրութեան արժանի է թէ՝ գլխաւոր փողոցէն յայտնաբերուած են քարէ նստարաններ՝ որոնց նմանօրինակները գտնուած են Գիւմրիի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Շատ յաճախ փողոցներուն խորութեամբ շարուած տուները կազմած են համալիրներ՝ ուր գտնուած են փոքր եկեղեցիներ կամ աղօթարաններ եւս:

Թուաբանական առումով բնակարաններէն վերջ երկրորդ տեղը գրաւած են իջեւանատուները, որոնք ընդհանրապէս իրենց ճոխութեամբ եւ ընդարձակութեամբ նշանակալից յուշարձաններ եղած են: Ինչպէս նաեւ, կը կարծուի թէ՝ Ախուրեան գետի միակամար ու չարժական երկու կամուրջները կառուցուած են Բագրատունիներու օրօք, ուր ճարտարապետ Տրդատ ձգած է իր հետքերը:

Անի եկեղեցաշատ քաղաք եղած է: Արաբ պատմագիր Իպն էլ Ասիր զայն յիշատակած է իբրեւ «Մեծ, բարգաւաճ, հինգ հարիւր եկեղեցիներ ունեցող քաղաք մը»:

Բագրատունեան Անի ժառանգելով մանաւանդ նախարարական շրջանի եկեղեցական կառոյցներու յատակագծային եւ ծաւալատարածական լուծումները՝ ենթարկուած է Ժ. – ԺԱ. դարերու ոճական – ճարտարապետական իւրայատկութիւններուն ու գեղարուեստական ըմբռնումներուն եւ հայ ազգային ճարտարապետութեան կտակած է գեղակերտ տաճարներ. – Զուարթնոցատիպ Գագկաշէն (Ս. Գրիգոր), Ս. Աստուածածին Մայր Տաճարը, Ս. Փրկիչ եւ Հովիւի բազմանիստ եկեղեցիները, որոնք տեղադրուած ըլլալով յատուկ օրինաչափութեամբ՝ իրենց վեհութեամբ համալրած են Անիի գեղատեսիլ համայնապատկերը:

Այստեղ, ամփոփելու համար մեր խօսքը կ'անդրադառնանք մայրաքաղաքին խորհրդանիշը ընդունուած Մայր Տաճարին, որ մեզի հասած է կիսաքանդ սակայն առանց էական փոփոխութիւններու եւ անշուշտ նոյնքան վառ ու առինքնող:

Մայր Տաճարին մասին թէեւ մատենագրական ու վիմագրական ստուարաթիւ վկայութիւններ պահպանուած են որոնք անընդմէջ շարունակուած են մինչեւ ԺԸ. դար, այսուհանդերձ կառուցման ճըշգրիտ թուականը կարելի չէ եղած որոշել: Կ'ենթադրուի թէ շինարարական աշխատանքները սկսած են Սմբատ Բ. (977 – 989) թագաւորի կողմէ եւ աւարտած՝ Գագիկ Ա. թագաւորի օրօք (989 – 1020):

Տաճարը կոչուած է նաեւ Կաթողիկէ, Աւագ Եկեղեցի, Մայր եկեղեցի... եւ ժամանակակից պատմիչը Ասողիկ մանրամասնօրէն ներկայացուցած է անոր հոյակերտ կառոյցը, ոսկեայ ու արծաթեայ թանկարժէք սպասներն ու զարդարանքները եւ հանճարեղ ճարտարապետը՝ Տրդատ, որուն անունը անքակտելիօրէն կապուած է Անիի հետ: Իսկ Մայր Տաճարի իրագործումով Տրդատ յաջողած է մօտենալ եռանաւ թաղածածկ պազիլիքը կեդրոնագմբէթ կառուցուածքի վերածելու գաղափարի իրականացման:

Մայր տաճարը տեղադրած եղած է Աշոտեան եւ Սմբատեան պարիսպներուն միջեւ՝ Ախուրեան գետի ձորակին մօտ, Միջնաբերդին հետ իշխելով մայրաքաղաքին վրայ:

Արտաքուստ ուղղանկիւն եւ կեդրոնագմբէթ եկեղեցւոյ գեղեցկութիւնը կառուցողական նրբութիւնը, գմբէթակիր սիւներն ու արտաքին պատերու կիսասիւները, եռանկիւնաձեւ որմնախորշերը, սիրուն կամարները... զայն դարձուցած են ճարտարապետական իւրօրինակ կոթող մը որ աւելի ուշ իր ազդեցութիւնը ունեցած է Եւրոպայի մէջ ձեւաւորուող գոթական ոճին վրայ:

Խիստ տպաւորիչ եղած է տաճարին ներքնամասը՝ ուր դերազանցապէս արտայայտիչ են արտակարգ միասնականութիւն բացայայտող չորս հզօր ու սլացիկ մոյթերը, լայնաթռիչք երկկեդրոն կամարները, եւ փառաշուք գմբէթը: Անտարակոյս, ակնառու է տաճարին գունային մշակումը եւս, որ երկու դարեր ետք միայն ընդհանրացած է:

Միով բանիւ «Մայր տաճարն ամբողջութեամբ մի երկ է՝ ստեղծուած եւ մշակուած մեծ վարպետի կողմից, նրա փայլուն տաղանդի մի առկայծում՝ որ հանդիսանում է հայ ազգային ճարտարապետութեան զարգացման օրինաչափ...» (Ս. Մնացականեան):

Կ'ըսուի թէ այսօր միա՛յն Շիրակի հողը մայրաբար կը պաշտպանէ թանկագին ուխտավայրը բարբարոս ձեռքերէն, եւ պիտի շարունակէ պաշտպանել մինչեւ այն երջանիկ օրը, երբ Հայուն Ազատ, Անկախ եւ Միաւորեալ Հայրենիքի պիտի կենսագործէ հանուր հայութեան իղձերն ու երազները եւ վերականգնէ մեր հինաւուրց քաղաքներն ու շքեղակերտ յուշարձանները...:

ՀՈՒՐԻ ԱՋԷՋԵԱՆ

ՀԱՍԿ

ԿՐԵՏԷԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ ԵՒ «ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱՐԱՊԵՏ» ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Պատմութիւնը վկայած է, որ հելլենական Կրետէ կղզին դարերի ընթացքում ապահով եւ հիւրընկալ հանգրուան է եղել Հայրենիքից հեռու հայութեան բեկորների համար: Սուրբգրական այս կղզում Հայերի բնակութեան մասին առաջին յիշատակութիւնը գալիս է դեռեւս Ը. դարից: Բիւզանդիայի Նիկիփորոս Բ. Փոկաս կայսրը (963 – 969) բարձր գնահատելով Կրետէն արաբական գերութիւնից (823 – 961) ազատագրելու բազմաթիւ հայ զինուորների եւ զօրավարների կարեւոր մասնակցութիւնը, թոյլատրում է Փոքր Ասիայից բազում Հայերի մշտական բնակութիւն հաստատելու այստեղ: Արդէն Ժ. դարի 70–ական թուականներին հայութեան թիւը Կրետէում աճում է հասնելով 20·000–ի (Հայկական Սովետական Հանրագիտարան): Այս մասին է վկայում կղզու տարբեր հատուածներում հայկական ծագում ունեցող տեղանունների առկայութիւնը, Ռեթիմնօ, Սիթիա եւ Խանիա քաղաքների մօտակայքում այսօր կան Արմենիա անունով յունարէնակ 3 գիւղեր, մենք մեր ուսումնասիրութիւնների ընթացքում տեղաբնակներից լսեցինք, որ այս երեք գիւղերի հիմնադիրները Հայեր են եղել: Սուրբ Յովհաննու Կարապետ եկեղեցու բակի հարաւային կողմում գտնուող 30–ից աւելի տապանաքարերի հայերէն արձանագրութիւններից տեղեկանում ենք, որ ներկայ եւ պատմական Հայաստանի տարբեր անկիւններից եկած շատ Հայեր են ապրել այստեղ: Կրետէում է ծնուել նախ առաջնորդ Ռոդոստոյի եւ ապա Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Աբրահամ Գ. Կրետացին (1734 – 1737), որ մեր եկեղեցական պատմութեան մէջ յայտնի է իբրեւ մատենագիր հայրապետ իր պատմագրական ժառանգութեամբ:

Կղզու Հերակլիոն քաղաքի կենտրոնական մասում՝ Կալոկերինու թաղամասում է գտնւում եւ գործում է կանոնաւոր կերպով Յունաստանի, գուցէեւ Եւրոպայի ամենահին Սուրբ Յովհաննու Կարապետ հայկական եկեղեցին, ծագումով եւ ոճով յունական (950 թ.): Ցաւօք մեր ժողովրդից շատերը տեղեակ չեն պատմական արժէք ներկայացնող այս եկեղեցու մասին: Մենք մեր վեցամսեայ հոգեւոր ծառայութեան ընթացքին բազմաթիւ անգամներ առիթ ունեցանք լսելու կղզի այցելող հայ զբօսաշրջիկների արդար դժգոհութիւնները, որոնք պատահաբար են իմանում եկեղեցու գոյութեան մասին:

Եկեղեցու մասին միակ գրաւոր յիշատակարանը պահպանւում է արձանագրութեանց տոմարի մէջ՝ ընդօրինակուած 1926 թ. այն ժամանակ Կրետէի հոգեւոր հովիւ Գարեգին Վրդ. Արծրունու ձեռամբ Զմիւռնիայի առաջնորդարանի դիւանից: Այս յիշատակարանի մէջ կարդում ենք, որ Սուրբ Յովհաննու Կարապետ եկեղեցին օսմանեան տիրապետութեան շրջանում, 1669 թ. Կրետէի հայութեան համար իբրեւ աղօթատեղի գնել է Աբրահամ անունով մի բարեպաշտ հայ վաճառական. «յաղագս առանձին եւ ինքնագլուխ կատարման հայկական պաշտամանց»: Քիչ վերը յիշեցինք, որ Սուրբ Յովհաննու Կարապետ եկեղեցին ծագումով եւ ոճով յունական է 15×11 քմ. ընդհանուր մակերեսով եւ երեք խորաններով: Աւագ խորանը Աստուածածնի, աջակողմեան խորանը Ս. Էջմիածնի եւ ձախակողմեան խորանը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուններով: Սուրբ Յովհաննու Կարապետ եկեղեցին գտնւում է Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեան հոգեւոր իշխանութեան ներքոյ:

Հերակլիոնում բնակուող Ժիրայր Ա. Սրկ. Պապրճեանի բարերարութեամբ 1980 թ. եկեղեցուն կից հարաւային մուտքին կառուցուեց հայկական ոճով զանգակատուն, իսկ եկեղեցու կենտրոնական մուտքին 1978 թ. տեղադրուեց խաչքար

ՌՈՒՍ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ՏԱՐՈՒԷ ՏԱՐԻ ԿԸ ՊԱԿՍԻ

Ռուսաստանի մէջ ժողովրդագրական աճը սկսած է մտահոգիչ բնոյթ ներկայացնել: Քաղաքական դէմքեր ու մտաւորականներ մտահոգութիւն կը յայտնեն, մինչեւ իսկ այդ երեւոյթին մէջ սպառնալիք մը տեսնելով ռուս ժողովուրդին գոյատեւումին դէմ: Ցիշողութիւններու մէջ թարմ է տակաւին Խորհրդարանին մէջ վարչապետ Մ. Կասիանովի առաջին ելոյթին ընթացքին ըսածը թէ Ռուսաստանի ներկայի հարցերուն գլխաւորը ժողովրդագրական տագնապին ստացած ծանրակշիռ բնոյթն է եւ թէ ծնունդներու տոկոսը մահերու տոկոսին կէսին անգամ չի համապատասխաներ:

1999-ին երկրին մէջ 2.140.300 մահ արձանագրուած է, 1.215.800 նորածիններու փոխարէն: Ցաճախ կ'ըսուի թէ այս երեւոյթը հետեւանք է վերջին տասնամեակի բարեշրջումներուն: Սակայն, լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, ծնունդներու նուազումը եւ մահերու թիւին աճը աւելի առաջ սկսած են ուշադրութիւն գրաւել: Առաջինը կը կրկնէ Եւրոպայի եւ Հիւսիսային Ամերիկայի պատկերը: ՄԱԿ-ի տուեալներով, ներկայիս երկրագունդին վրայ 60-ի չափ երկիրներ կան որոնց ծնունդներու համեմատութիւնը բաւարար չէ սերունդները վերանորոգելու:

Որպէս պատճառ շատ ազդակներ կը նշուին: Կը խօսուի կիներու ինքնաբաւութեան, տնտեսական ոլորտին բերած կարեւոր մասնակցութեան, յղութեան կանխարգելումի միջոցներուն, աւանդութիւններու կորուստին, արդի քաղաքակրթութեան ընձեռած գրօսանքի առիթներուն —ինքնաշարժ, հեռատեսիլ, ճամբորդութիւն, եւլն.— մասին:

Ռուսաստանի մէջ իւրաքանչիւր կնոջ բաժին կ'իյնար 1,87 զաւակ, 1979-էն ի վեր: 1991-ին այդ համեմատութիւնը իջած էր 1,74-ի, 1998-ին՝ 1,24-ի: Բնաւ հաւանական չի նկատուիր որ կրկին բարձրանայ 2,1-ի որ բացարձակ պայման է սերունդներու վերանորոգումին համար: Կացութիւնը մտահոգիչ է շատ մը տեսանկիւններէ. օրինակ, Ապահովութեան խորհուրդի ընդհանուր քարտուղար Ս. Իվանովի նախատեսութեամբ, մինչեւ 2050 թուականը երկրին բնակչութեան թիւը 20 միլիոն պիտի պակսի, ինչ որ իր հետեւանքը պիտի ունենայ զօրակոչերուն վրայ: Իսկ ատիկա պիտի նշանակէ երկրին պաշտպանութեան համակարգին դէմ լուրջ սպառնալիք մը:

Նոյն մտահոգութիւնը բաժնող մըն է Մոսկուայի քաղաքապետը որ «Ռուսական ողջակէզը» խորագրած է նիւթին մասին իր մէկ գրութիւնը: Որպէս դարման, ան կ'առաջարկէ առաջին զաւկի մը ծնունդին երիտասարդ զոյգերուն երկու սենեակնոց բնակարան մը տալ, 25 տարիէն վճարելի վարկով. երկրորդ զաւկին ծնունդին նուիրել ինքնաշարժ մը, իսկ երրորդին՝ ամառանոց մը: Այլ հարց է թէ քաղաքապետը տնտեսագէտ ըլլալով հանդերձ, մարդ չի գիտեր թէ ո՛ւրկէ կը ծրագրէ գտնել ատոր հարկաւոր պիւտճէն: Կայ այլ երկիրներու, ինչպէս Ֆրանսայի օրինակը թէ տնտեսական զօրակցութիւնը վճռական դեր չի կատարեր ընտանեկան ծրագրաւորումին մէջ:

Խորքին մէջ, ծնունդներու համեմատութեամբ Ռուսաստան քայլ առ քայլ կը հետեւի քաղաքակիրթ աշխարհին ուղղութեան: Մահերու պարագային է որ պատկերը կը տարբերի: Ատոր համար ընդհանրապէս կը նշուի բժշկական օգնութեան համակարգին քայքայումը, թմրամոլութեան, ալքոլամոլութեան տարածումը: Սակայն, հոս ալ, կ'ըսուի թէ երեւոյթը բոլորովին նոր չէ, կու գայ 60-ական թուականներէն:

Պնդողներ կան որ սխալ է բարեշրջումները ամբաստանել ժողովրդագրական հարցին համար: Այդ առիթով կը յիշուի ալքոլամոլութեան դէմ Գորբաչովի պայքարը, սկսած՝ 1985-ին: Բազմաթիւ կատակներու, մանրավէպերու ծնունդ տուած անոր որոշումին հետեւանք ամբողջ այգիներ փճացան, շաքարի նեղութիւն արձանագրուեցաւ, քանի որ ամէն մարդ իր տունը ալքոլ պատրաստելու համար մեծաքանակ շաքար կը գնէր եւ պակսեցան պետական եկամուտները: Սակայն, օրէնքը բաւական թիւով կեանքեր ալ փրկեց: Թէեւ ատիկա մահուան թեկնածուներուն համար առժամեայ ընդմիջում մըն էր ու անոնք առաջին առիթով վոտկային հետ իրենց մտերմութիւնը վերահաստատեցին, անմիջապէս որ ան կրկին վաճառքի դրուեցաւ:

Ռուսաստանի ակադեմիային ժողովրդագրական ու մարդկային բնապահութեան կեդրոնը եւս անդրադարձած է մահերու համեմատութեան, նշելով թէ տասնամեակներէ ի վեր գոյութիւնը պահած այդ հարցին դարման գտնուած չէ: Այդ կեդրոնէն տրուած տեղեկագիր մը կ'ըսէ թէ 1984-ին համեմատութեամբ պակսած է 15 տարեկանէն վար եւ 75-էն վեր անձերու մահացութիւնը. սակայն, 35 – 75 տարիքներու շերտը նոյնը մնացած է, իսկ 15–30 տարեկաններու մահերը բացայայտ կերպով աւելցած են: Որպէս հաւանական բացատրութիւն կը յիշուին թմրամոլութիւնը, վայրագութեան մեծցող ծաւալները եւ Չեչենիոյ պատերազմը:

Ռուսաստանի մէջ ժողովրդագրական տուեալներու բարելաւումը կապուած է տնտեսական բարիքներու որոնք զարկ պիտի տան ծնունդներու եւ պակսեցնեն մահերու տոկոսները, յատկապէս, աշխատելու տարիքին գտնուողներուն պարագային: Կարեւոր կը նկատուի նախապատուութիւն տալ կեանքի որակին եւ ոչ թէ ապրողներու քանակին: Այն ատեն միայն ժողովրդագրական աճ պիտի սկսի արձանագրուիլ:

ՔԱՂՀԱՆ

յուշարձան 1915 թ. Ապրիլեան նահատակաց յիշատակին: Եկեղեցու հրջափակի հարաւ-արեւելեան հատուածում գտնւում է Միքայէլեան ծխական վարժարանը, որ գործել է մինչեւ 1939 թ.: Այս տարի 60 տարուայ ընդմիջումից յետոյ առաջին անգամ լինելով կիրակնօրեայ հայերէնի դասընթացքներ պէտք է կազմակերպուեն: Այսօր ամբողջ Կրետէի վրայ ապրում են 30 հայ ընտանիքներ, որոնք հիմնականում այստեղ են հաստատուել 1922 թ. Զմիւռնիայից: 25 ընտանիք ապրում են Հերակլիոնում, 3 ընտանիք Սիթիայում եւ երկու ընտանիք Խանիայում: Հակառակ որ փոքրաթիւ է Հերակլիոնի համայնքը, սակայն կան կարող մտաւորական անձեր եւ կարելիութիւնը կայ հոգեւոր-մշակութային կեանք ստեղծելու: Կրետէ տարբեր տարիներին շատ բարձրաստիճան եկեղեցականներ են այցելել հայրենիքից եւ Սփիւռքից: Այս տարի Մայիս 18 – 21 օրերի ընթացքին հովուապետական անդրանիկ այցելութեամբ Կրետէ գտնուեց Կ. Պոլսոյ Հայոց Մեսրոպ Բ. Պատրիարքը:

Սիրով հրաւիրում ենք ուխտի եւ աղօթքի Կրետէ այցելող բոլոր հայ զբօսաշրջիկներին:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հոգեւոր հովիւ Կրետէի՝ Հերակլիոնի Սուրբ Ցովհաննու Կարապետ եկեղեցու

Օգոստոս 20

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՃԻ ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ
"ՀԱՐԻՒՐ ՄԷԿ ՏԱՐՈՒԱՆ" շարքէն

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ

Աշխատասիրութեամբ
Գրիգոր Ցակոբեանի
Ցառաջաբան Մարկ Նշանեան

«Գրական Ուղի» մատենաշար, թիւ 1

Երեւան, 2000

ՊԱՂՊԱՂԱԿԸ ՀԱՄԵՂ, ԲԱՅՑ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ՈՒՏԵԼԻՔ ՄԸ

Փոքրերուն եւ մեծերուն սիրելի զովացնող եւ համեղ պաղպաղակը նաեւ վըտանգաւոր ուտելիք մըն է, քանի որ կըրնայ մանրէներու բոյնի մը վերածուիլ ու տեսակաւոր թունաւորումներու եւ հիւանդութեանց դուռ բանալ:

ՊԱՂՊԱՂԱԿԻ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ ԲԱՆԱԼՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Առողջապահութեան նախարարութեան մէջ գործող պատասխանատու Ֆարիտ Քարամ կը յայտնէ, թէ Լիբանանի մէջ պաղպաղակի գործատուն բանալու արտօնագիր ստանալու պայմանները հետեւեալներն են.

1) Գործատունը օդասուն, բաց գոյնի ծեփով ներկուած, բարձր առաստաղով եւ սալայատակուած պէտք է ըլլայ:

2) Ջուրը պէտք է որ պետութեան հըսկողութենէն անցած եւ ընկերութեան խողովակներով հայթայթուած ըլլայ եւ կամ ըմպելի ջուր ունեցող հոր մը օգտագործուի:

3) Սառնարանները եւ պաղպաղակի պատրաստութեան բոլոր ամանները ու գործիքները պէտք է մաքրուին օճառով եւ ջուրով, հականեխուին «օ տը ժաւէլ»ով եւ վերջապէս՝ ցօղուին ըմպելի ջուրով:

4) Բաղնիքները, լուացարաններն ու աղբամանները պէտք է գտնուին բուն գործատունէն քիչ մը հեռու:

5) Բոլոր կազմածները պէտք է մնայուն կերպով հականեխուին:

6) Պաղպաղակ պատրաստող որեւէ գործաւոր պէտք է ունենայ բժշկական հաստատագիր մը, ուր նշուած ըլլայ, թէ ան մորթային եւ վարակիչ հիւանդութիւններ չունի:

7) Պաշտօնեաներուն եղունգները կտրըւած եւ մաքուր պէտք է ըլլան: Կիները առանց եղունգի ներկի: Ձեռնոց եւ գըլխարկ կրելը պայման են:

8) Կաթը պէտք է եռացուի, պտուղները՝ օճառուին եւ հականեխուին:

9) Սառնարանները պէտք է օժտուած ըլլան ապակեայ փեղկերով:

10) Արտադրուած պաղպաղակները, նախքան շուկայ իջնելը պէտք է կրեն արտադրողին անունը, արտադրութեան թուականը եւ սպառումի պայմանաժամը, ինչպէս նաեւ՝ բաղադրութիւնը:

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մանրէագէտ տոքթ. Թոնի Սաատ կը շեշտէ, որ պաղպաղակի պատրաստութեան ընթացքին մուտք գործած մանրէները կը մնան եւ կը բազմանան, քանի որ պաղը չի սպաններ զանոնք:

Պաղպաղակին մէջ ապաստանած եւ բազմացած մանրէները կը պատճառեն հետեւեալ հիւանդութիւնները.

- ԹԻՖՈՅԻՏ ԵՒ ՓԱՐԱԹԻՖՈՅԻՏ, որոնց ազդանշաններն են՝ տաքութիւն, մարսողութեան խանգարում, ջղային խանգարում, փորհարութիւն:
- ՍԱԼՄՈՆԵԼՈԶ. ազդանշաններն են փորհարութիւն, փսխուք, ընդհանուր խանգարում:
- ՔՈԼԵՐԱ. ազդանշաններն են՝ փորհարութիւն, փսխուք, մկանային պրկում եւ ցաւ:
- ՏԻԶԱՆԹԵՐԻ. ազդանշաններն են՝ խիթեր, աղիքներու խանգարում եւլն.:

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԳ.

– Ամէնքն ալ պահպանողական, յետադէմ, խաւարամիտ մարդեր, վախկոտ, ագահ... միշտ կը վիճաբանէի հետերնին, իրենց երեսին կը զարնէի...

– Այո՛, իրաւունք ունիս, աղջի՛կս, – ընդմիջեց Մարտիկ աղա, որ քիչ – քիչ ինքզինքը կը գտնէր, – թաղականները ամէնքն ալ էշեր են, ապուշներ են, հոսհոսներ են ամէնքն ալ...

Ու Մարտիկ աղա, որ Եէնի Մահալլէի թաղականներուն հետ ունեցած կռիւները կը յիշէր մէկ կողմէն, օրիորդը՝ միւս կողմէն, սկսան, երկուքը մէկանց, առանց իրար մտիկ ընելու, կատաղի յարձակում մը պոռչտալ թաղականներուն դէմ՝ տարբեր բաներ ըսելով երկուքն ալ, նոյն իսկ իրարու հակառակ:

– Վերջապէս, – ըսաւ օրիորդը, որ տէր մնաց պատերազմի դաշտին Մարտիկ աղային դասալքութեամբը, – զիս պաշտօնանկ ըրին, տեսնելով, որ «տղաքը գլխէ պիտի հանեմ» ինչպէս կ'ըսէին իրենք: Աշակերտներուն յեղափոխական գիրքեր, թերթեր կուտայի կարդալու, ճառեր կ'ընէի, կը ջանայի ազատամտութեան սկզբունքները սերմանել այդ մատղաշ հոգիներուն մէջ զանոնք ապագայ կատարեալ հայ կիներ ընելու համար, յեղափոխական սերունդ մը պատրաստող...

Օրիորդը պատմեց իր յեղափոխական գործունէութենէն զանազան դրուագներ, գլխուն եկած փորձանքները, մատուցած ծառայութիւնները, ստանձնած վտանգաւոր պաշտօնները:

– Օր մը մանաւանդ ճառ մը արտասանեցի ժողովի մը մէջ, շատ հաւնուեցաւ, ծափահարուեցաւ. ըսէ՛, եղբայրնե՛ր...

Օրիորդը կրկնեց ճառը Մարտիկ աղային առջեւ, որ հիացած՝ ծափահարութիւններով ու կեցցէներով ընդմիջեց զանի եւ նոյն իսկ յուզման վայրկեանի մը մէջ՝ խանդավառ ոստումով մը վեր ցատքած ատեն իր բարձր հասակով գլուխը ձեղունին զարկաւ, որ ճարճատումներ, քայքայումի սպառնալիքներ լսեցուց:

Պատմեց իր բանտ երթալը:

– Ի՞նչ, բանտ գացա՞ծ էք:

– Հապա՛, – ըրաւ օրիորդը ոտքի ելլալով ու ոտքի վրայ խօսիլ շարունակելով: – Ֆրանսական դեսպանին շնորհիւ ելայ բանտէն ու ելլելէս վերջը նորէն ձեռք առի յեղափոխական գործունէութիւնս, ամսոյ մը չափ, որմէ ետեւ ստիպուեցայ Պոլիսը ձգել, փախչիլ:

– Է՛, բնաւ չէի՞ր վախնար, – ըսաւ Մարտիկ աղա, որ հիացումը չէր կրնար զսպել:

– Վա՛խ, – ըրաւ օրիորդը արհամարհանօք, – երբե՛ք, օ՛, եթէ տեսնէիք զիս, Մարտիկ էֆէնտի, առտուընէ մինչեւ իրիկուն, ոտքի վրայ, Պոլիսէն Բերա, Բերայէն Սկիւտար, Սկիւտարէն Օրթագիւղ, արիւն քրտինքի մէջ, մինչեւ մութը փողոցները, գրպաններս լեցուն թուղթերով, նամակներով, որոնց մէկ հատը, եթէ բռնուէր, կարող էր զիս կախաղան դրկելու:

– Ի՛նչ կ'ըսես, – ըսաւ Մարտիկ աղա սարսափով մը, զոր կ'աւելցնէր սենեակին մթութիւնը, – կախաղա՛ն:

– Ի՛նչ կարեւորութիւն ունի, – պատասխանեց օրիորդը վէս շարժումով մը՝ կարճ հասակը ցցելով պատուհանին լոյսէ շրջանակին մէջ: – Կեանքը ի՞նչ է որ, երբ կը զոհուի Ազգին համար, երբ մահէն կեանք պիտի ծնի, կեանք՝ Ազգին համար: Ես արդէն կ'ուզէի արիւնս թափել դիւցազնաբար, մեռնիլ իմ սիրելի Հայրենիքի փրկութեանը համար, այո՛...

Այսպէս կանգուն սենեակին մէջտեղ, պատուհանէն լուսեղերուած, սեւ մազերը երեսին երկու քովերէն վար, խոշոր աչքերը յօնքերուն թաւուտքին տակ փայլող, լեցուն իրանը կորովի կեցուածքի մը մէջ անշարժ, օրիորդը վոտլիլի դիւցազնուհիի կերպարանք մը ունէր, որմէ Մարտիկ աղա հիացումի, քիչ մը երկչոտ յարգանքի տպաւորութիւն մը կը քաղէր: Աս ի՛նչ աղջիկ էր պէ՛:

– Քանի՛ – քանի՛ առաջարկութիւններ եղան ինծի, քանի՛ երիտասարդներ զիս կնութեան խնդրեցին, բայց ես բացարձակապէս մերժեցի, որովհետեւ չգտայ մէկը, որ իմ ունեցած հայրենասիրական զգացումներս սնուցանէր իր սրտին մէջ, որ հաւանէր ինծի հետ աշխատիլ Ազգային փրկութեան սուրբ գործին: Ես Հայրենիքի սէրը ամէն բանէ վեր դասեցի եւ ուխտեցի ամուսնանալ միայն անոր հետ, որ ինքզինքը անկեղծօրէն, անձնուիրաբար, հոգւով մարմնով նուիրէ յեղափոխութեան, ուրկէ պիտի գայ ազատութիւն եւ փրկութիւն:

– Կեցցե՛ս օրիորդ, – պատասխանեց Մարտիկ աղա, – ի՛նչ հայրենասէր ես եղեր, ճիշդ ինծի պէս, ես ալ ուխտած եմ...

(Շար. 69)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

75ամեակին առթիւ

ՍԷՆ ԹՐԷԹԻԷՆ. – Հայկազ Աստուրեան 1.000 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. – Ն. Պշտիկեան 500 Ֆր.:

ՊԱՆԵԼՕՅԻ «ՍԻԱՄԱՆԹՕ» ԴՊՐՈՑԻՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պանեէօ-Գաշանի «Սիամանթօ» դպրոցը — լեզուի եւ քաղաքակրթութեան միօրեայ դասընթացքներ— կ'ընդունի աշակերտներ՝ մանկապարտէզէն մինչեւ Պաքալօրէայի պատրաստութիւն:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20,
ժամը 14.30–ին,

«Henri Wallon» դպրոցը
— 2, avenue de Stalingrad, Bagneux —

Յաւելեալ տեղեկութեան համար դիմել՝

— Տիկին Լիւսի Տոփկեանին՝
☎ 01. 45. 46. 10. 11

կամ

— Տիկին Էլիզապէթ Դաւիթեանին՝
☎ 01. 46. 65. 81. 53

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
Տօն է Սուրբ Աստուածածնի ծննդեան
ի Յանճայէ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:

Rentrée

l'Ecole hebdomadaire
de Langue et Culture Arméniennes
Khatchadour ABOVIAN
de Marseille
est heureuse de vous annoncer que
la Rentrée Scolaire 2000-2001
aura lieu
le **Mercredi 4 Octobre à 10 heures**

Dans la Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

Tous les mercredis de 10 à 16 heures
des cours de langue et de culture arméniennes
sont enseignés ainsi que des cours de danse, de chant et d'éducation religieuse

Pour tous renseignements et inscriptions les responsables de l'Ecole tiendront une permanence le **Mercredi 4 Octobre de 14 à 17 heures**
ou par téléphone
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ **04 91 77 84 70**
Conseil d'Administration

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Քիւլչէեան եւ Դարբինեան ընտանիքներուն, իրենց մօր՝ Եղիս Քիւլչէեանի մահուան տխուր առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Կապոյտ Խաչի «Տիրուհի Սերենկիւլեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէրտէրեանէ, ի նպաստ Պէլֆոնթէնի կայանին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ԻՍԻ

Իսիի Կապոյտ Խաչի «Տիրուհի Սերենկիւլեան» միօրեայ դպրոցի դասընթացքները կը սկսին
Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19
ժամը 19–էն մինչեւ 22
45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

Կը դասաւանդէ Տիկին Սեւան Քիւրքճեան:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13, ժամը 17.30–ին:

Հեռաձայն. – 01 – 45 – 29 – 20 – 18:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Տիկին Շաքէ Կիրակոսեանի՝
Հեռաձայն.– 01 – 46 – 42 – 45 – 25:

Ֆրանսիայում Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան Է. ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆը	Հայաստանի Հանրապետութեան յատուկ յանձնարարութիւններով դեսպան Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐը

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԻ ԱՌԹԻՒ

Սեպտեմբեր 21–ին, երեկոյեան ժամը 18.30 – 20.30–ին
ընդունելութիւն են կազմակերպում
Փարիզի Grand Hôtel Intercontinental Հիւրանոցի սրահներում:

Մուտքը միայն հրաւիրատոմսերով:

Բոլոր Ֆրանսահայերը հրաւիրւում են մասնակցելու այդ երեկոյին եւ հրաւէրքները ստանալու համար կարող են դիմել՝

Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպանութիւն
9, rue Viète - 75017 PARIS — ☎ 01 42 12 98 00 — Fax: 01 42 12 98 03

ինչպէս նաեւ՝ Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ եւ Աւետարանական եկեղեցիներ, ֆրանսահայ քաղաքական, հասարակական, մշակութային, կրթական, մարզական, երիտասարդական կազմակերպութիւններ, միութիւններ եւ ակումբներ:

Journée de détente

La Croix Bleue Section «**Dirouhie Séréngulian**» d'Issy-les-Moulineaux vous propose une **JOURNEE DETENTE le Dimanche 17 Septembre.**

Rendez-vous à la Maison de la Culture Arménienne :
45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

Le car partira à 10h30 avec arrêt devant l'Eglise Apostolique arménienne, 6, avenue Bourgain à 10h45 et nous conduira au Musée National de la Céramique à Sèvres.

Après la visite, le repas traditionnel sera servi au Chalet de Vaupéreux à Bièvres.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire rapidement auprès des khatchouhies et au plus tard le **15 Septembre** en téléphonant :

— Alice **01. 46. 42. 90. 68**
— Jacqueline **01. 40. 95. 81. 33**
— Nicole **01. 46. 45. 61. 61**
ou **01. 46. 48. 62. 87.**

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ

la commission
Foi et Traditions Arméniennes
dans le cadre
d'une séries de rencontres
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(atelier St. Grégoire l'Illuminateur)
propose
sa conférence-débat n° 4
sur le thème
"LE SACREMENT DU MARIAGE"
avec le Rév. Père Zadik Avédikian
recteur de la Cathédrale

en arménien
Jeudi 21 Septembre
à 19 heures
dans la salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille

Voyage en Israël,
berceau de la foi chrétienne

du 28 octobre au 4 novembre

Au programme :
Nazareth, Jéricho, Béthléem, Jérusalem : Mont des Oliviers, Sanctuaire de l'Ascension, le mur des lamentations, quartier arménien, ...

Prix : 7320 FF au départ de Paris, Lyon, Marseille,
comprenant : transport aérien, pension complète, visites

Renseignements et inscriptions : Pasteur Gilbert Léonian
Tél : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04

ASSOCIATION SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 17 SEPTEMBRE

Grande Fête Champêtre

animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins
du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

* * *

PROGRAMME :
DIVINE LITURGIE à 11h00
REPAS à 13h00
MUSIQUE par l'orchestre SPITAK
JEUX pour les enfants
TIRAGE DE LA TOMBOLA à 17h00

Participation aux frais de la journée: Adultes 120 F, Enfants 80 F
Réservation par tél: 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre culturel)

ԾՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ, ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաքալոկ

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
VENDREDI
8 SEPTEMBRE
2000

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամերիկեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.987
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
76e ANNEE — N° 19.987

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 6/7)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան որ ՄԱԿ-ի կազմակերպած հազարամեակի վեհաժողովին առիթով Նիւ-Եորք կը գտնուի, Սեպտ. 5-ին հանդիպում ունեցած է ելեկտրոնիկ թէքնադիտութեան ամերիկեան ընկերութեան մը տնօրէն Սիմ Սիմոնեանի հետ։ Կողմերուն միջեւ ստորագրուած համաձայնագրով կը նախատեսուի հինգ տարուան ծրագիր մը իրագործել Հայաստանի մէջ, 20 միլիոն տոլարի ներդրումով։ Կը ստեղծուի համացանցի սրահ մը, ելեկտրոնային գործարարութեան ուսուցում կը կազմակերպուի եւ 500 աշխատատեղի կը բացուի բարձր թէքնադիտութեան մարզի մասնագէտներու համար։

Նոյն օրը նախագահ Ռ. Քոչարեան սփիւռքահայ աւելի քան 50 գործի մարդոց հետ հանդիպում ունեցած է, զանոնք խրախուսելով երկրին մէջ ներդրում կատարելու։ Ըսած է թէ տնտեսական զարգացումը, նոր աշխատատեղիներու բացումը կը նպաստեն ժողովուրդին կենսամակարդակին բարձրացումին ու հետեւաբար, արտագաղթը կասեցնելու նպատակին։ Ռ. Քոչարեան ըսած է որ երկրին մէջ կայունութիւնը վերահաստատուած է եւ պատրաստ գետին կայ ներդրումները «մարսել»ու։ Ինք եւ Վ. Օսկանեան պատասխանած են հանդիպումին մասնակիցներուն բազմաթիւ հարցումներուն։

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԸ ՍՈՎ ԿԸ ՆԱԽԱՏԵՍԷ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Կարմիր Խաչի եւ Կարմիր Մահիկի միջազգային դաշնակցութիւնը յայտարարութեամբ մը ըսած է թէ ՀԱՊ-ի երեք պետութիւններու՝ Հայաստանի, Վրաստանի եւ Տաճիկստանի սով կը սպառնայ, ամրան եղանակին աննախադէպ երաշտին պատճառով։ Կը նշուի թէ այդ երկիրները պարէնի անյապաղ օգնութեան պէտք ունին։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄՈՒՏՔԻ ԱՐՏՕՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑՈՎ

Արտաքին գործերու նախարարութեան բանբեր Ա. Պապեան ըսած է թէ Ռուսաստանի հետ բանակցութիւն կը տարուի առանց արտօնագրի մուտքի պայմանագիր մը ստորագրելու նպատակով։ Ռուսաստան Օգոստոս 30-ին յայտարարած էր որ կը լքէ 1992-ին Բիշքէկի մէջ ստորագրուած պայմանագիրը որով ՀԱՊի երկիրները մուտքի արտօնագիր չէին պահանջեր իրարմէ։ Ա. Պապեան աւելցուցած է թէ ՀԱՊ-ի շրջանակին մէջ Հայաստան միայն Թիւրքմէնիստանի հետ մուտքի վիզայի պարտաւորութիւն ունի։

ԱՊՈՒ ՏԱՊԻԻ ՃԱՏՐԱԿԻ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԸ

Օգոստոս 26 – Սեպտեմբեր 5 Ապու Տապիի մէջ տեղի ունեցած է ճատրակի 10րդ միջազգային փառատօնը որուն 20 երկրէ 120 խաղացող մասնակցած է։ Հայաստանի մանկիկները եղած են միջազգային վարպետներ Մելիքսէթ Խաչիկեան եւ Վարուժան Ցակոբեան։ Անոնք կարելի 9 կէտէն 6 կէտ շահելով գրաւած են Գ. եւ Դ. տեղերը։ Մրցաշարքին ընթացքին անոնք գեղեցիկ յաղթանակներ տարած են միջազգային մեծ վարպետներու, ինչպէս՝ ազրպէյճանցի Է. Մահրամովի, գերմանացի Ռ. Մաթէուսի, ուզպեկ Մ. Ճումայեւի դէմ։

Հ. ԱԼԻԵՒ Կ՚ՈՒԶԷ 2000-ԻՆ ԼՈՒԾՈՒԱԾ ՏԵՍՆԵԼ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Սեպտեմբեր 5-ին Պաքուի օդակայանէն ԱՄՆ մեկնումէն առաջ, Ազրպէյճանի նախագահը կարճատեւ զրոյց ունեցած է լրագրողներու հետ։ Ըսած է թէ կ՚երթայ մասնակցելու ՄԱԿ-ի կազմակերպած հազարամեակի վեհաժողովին, սակայն իրեն համար կարեւոր է նաեւ այդ ընթացքին Հայաստանի նախագահին հետ ունենալիք հանդիպումը։ Հ. Ալիեւ շեշտած է թէ կ՚ուզէ որ 2000 թուականը ըլլայ Ղարաբաղի հարցին լուծումի տարին։ Ռ. Քոչարեանի հետ տեսակցութիւնը կարեւոր է իրեն համար անով որ լուծումի մը կարելիութիւնը կ՚ընծայէ։

Հ. Ալիեւ ըսած է թէ դիւրին չէ լուծումի յանգիլ, քանի որ միշտ ուժեր կան որոնք արգելք կ՚ըլլան ամէն ջանքի։ Միւս կողմէ, ինք գիտակից է թէ Հայաստան շահաւէտ դիրքի տէր է, գրաւած պահելով ազրպէյճանական տարածքներ։ Դժգոհ է որ աշխարհի վրայ չկայ, չէ հաստատուած սովորութիւնը որով կարելի ըլլայ չէզոքացնել Հայաստանը և հասկցնել թէ իր ընթացքը անարդար է ու չարակամ։

Հ. Ալիեւ ԱՄՆ գտնուած օրերուն երկրին ղեկավար դէմքերուն հետ հանդիպումներուն ընթացքին պիտի ջանայ զանոնք համոզել որ Ուաշինկթըն ջնջէ թիւ 907 բանաձեւը որ արգելք կը դնէ Ազրպէյճանի օժանդակութեան, այնքան ատեն որ ան կը շարունակէ շրջափակման մէջ պահել Ղարաբաղն ու Հայաստանը։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԺՈՍՓԷՆ ՎԵՐՋ ԿՈՒ ՏԱՅ ԶԻՋՈՒՄՆԵՐՈՒՆ, ԲԱՅՑ...

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԾԱՆՐ Է

Մինչ կը սպասուէր, որ Չորեքշաբթի, Սեպտ. 6-ին ստորագրուի Փոխադրութեանց նախարարութեան եւ բեռնատարներու գործատիրութեան (երեք սենդիքա) միջեւ նախորդ գիշեր գոյացած համաձայնութիւնը, ամէն բան կը ձախողէր։ Աշխատաւորները կը մերժէին վերջտալ շրջափակման իրենց քաղաքականութեան եւ շարժումը աւելի ծանր բնոյթ կը ստանայ։ Այդ պայմաններուն մէջ, որքան ճիշդ էր Ժոսփէնի խիստ ելոյթը, գալիք օրերը ցոյց կու տան։ Արդարեւ, նախարարապետը, Սեպտ. 6 ժամը 17-ին, անակնկալ ելոյթ մը ունեցաւ։ Յօսելակերպէն յայտնի էր որ բարկացած է եւ այլեւս չուզեր զիջում ընել։ Կը խորհէր հաւանաբար, որ այդ ոճը կրնայ զգաստութեան բերել ցուցարար, բողոքող, դժգոհ եւլն. եւլն.։ Ժոսփէն հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ. – «Գիշերուան բանակցութիւնները երկար, լուրջ եւ դրական եղան։ Գործատիրական ներկայ երեք կազմակերպութիւնները դրական կերպով գնահատեցին կառավարութեան առաջարկները։ ... Յստակ կերպով կ՚ուզեմ ըսել որ կառավարութիւնը աւելի հեռու պիտի չերթայ։ Ուրիշ բանակցութիւն պիտի չըլլայ։ Պէտք է որ ձեռնարկներու ղեկավարները գիտակցին, եթէ շարունակեն շրջափակումը, որ կը հարուածեն իրենց իսկ ձեռնարկութիւնները։ Պէտք է գիտակցին թէ ինչ խոչընդոտ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«IHT»

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԵՏ ՄՆԱՅՈՒՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՁԳՏԻ»

Օրաթերթը այս խորագիրով յօդուած մը հրատարակած է Սեպտ. 7-ի թիւին մէջ, ստորագրուած՝ Մայքըլ Տոպսի կողմէ։ Հաւանօրէն, նախագահ Ռ. Քոչարեանի Նիւ-Եորքի վեհաժողովին մասնակցութիւնը առիթ տուած է նման էջի մը ուր գլխաւոր տեղը կը գրաւեն Ղարաբաղի հարցը եւ Հայաստանի ու Ղարաբաղի յետխորհրդային դժուար կացութիւնը։

Յօդուածագիրը ըսելէ ետք թէ «հայ անջատողականներ» 1992-ին Ղարաբաղի անկախութիւնը հռչակեցին մեծ խանդավառութեամբ, անմիջապէս ապա կը հակադրէ ներկայի «յուսախաբութիւնը» որ արդիւնք է գործազրկութեան, կաշառակերութեան, թէ՛ Ղարաբաղի, թէ՛ Հայաստանի մէջ։ Կ՚աւելցնէ թէ արեւմուտքի դիւանագէտներու կարծիքով, Հայաստանի խորհրդային շրջանի 3,6 միլիոն բնակչութեան մէկ երրորդը արտագաղթած է, գործի ու կեանքի աւելի լաւ պայմաններու հետամուտ։ Քաղաքական սպանութիւններն ալ ընթացիկ երեւոյթ դարձած են, կ՚ըսէ Մ. Տոպս, յիշելով Խորհրդարանին Հոկտ. 27-ի ահաբեկչութիւնը։

Ըսելէ ետք թէ նախագահ Ռ. Քոչարեան նախապէս բուռն հակառակորդ մըն էր Ազրպէյճանի նկատմամբ որեւէ զիջումի, յօդուածագիրը կը գրէ թէ ներկայիս այնպէս կը թուի որ Հայաստանի տնտեսական սարսափելի կացութիւնը փոխել տուած է իր մօտեցումը եւ կողմնակից կը յայտնուի փոխադարձ զիջումներով մնայուն հաշտութեան մը։ Տեսակէտ զոր յայտնած է Հ. Ալիեւի հետ տասնեակ մը հանդիպումներէ ետք։

Ինչ կը վերաբերի Ազրպէյճանի նախագահին, 77 տարեկան է, ունի առողջական հարցեր եւ երկրին ղեկավարութիւնը տղուն փոխանցելէ առաջ կ՚ուզէ լուծում մը գտնել Ղարաբաղի հարցին։ Սակայն, տրամադիր չի թուիր լուրջ զիջումներ ընելու Նոյեմբերի խորհրդարանական ընտրութենէն առաջ։

Յօդուածին մէջ տեղ տրուած է Ղարաբաղի քաղաքական վերջին վերիվայրումներուն ալ, ինչպէս նախագահ Ա. Ղուկասեանի դէմ կատարուած մահափորձին, Ս. Բաբայեանի ուղղուած մեղադրանքին, եւլն.։ Կը շեշտուի թէ հայ պաշտօնատարներ կնճիռին լուծումին բանալին կը տեսնեն Հ. Ալիեւը։ Մէջբերուած է ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարարին արտայայտութիւնն ալ, թէ լուծումը պէտք է գտնուի Ալիեւի պաշտօնավարութեան շրջանին, քանի որ շատ յստակ չէ թէ Ազրպէյճանի մէջ ինչ կը պատահի անոր մեկնումէն ետք։

75-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ազնուափայլ Տիկին Միսաքեան,

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը հրճուանքով կ՚ողջունէ «Յառաջ» օրաթերթի հիմնադրութեան 75-ամեակը։

«Յառաջ» օրաթերթը առաջին մէկ օրէն գիտակից Սփիւռքի մէջ իր պատմական առաքելութեան, ընտրեց իր ուղին որուն հաւատարիմ մէկ շարունակողը եղաւ հիմնադրին՝ Ձեր հօր Շաւարշ Միսաքեանի մահուընէ յետոյ։

Մեր օրերուն առօրեայ դժուարութիւնները՝ ընթերցողներու թիւին պակասն ու անխուսափելիօրէն անոր հետեւող նիւթական պայմաններու անբաւարարութիւնը չկրցան ընկճել Ձեր անվիճելի կամքը ի փառս մեսրոպեան տառերը եւ մայրենի լեզուն վերապրեցնելու անհրաժեշտութեան։

Անվերապահօրէն կրնանք ըսել թէ «Յառաջ» 20-րդ դարու հայ լրագրութեան մէջ իր ինքնուրոյն տեղը ունի եւ ֆրանսահայ գաղութի պատմութիւնը կարելի չէ օր մը գրի առնել առանց իր հաւաքածոները թղթատելու։

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան Վարչութիւնը Ձեզի եւ «Յառաջ»ի աշխատակազմին իր ջերմ շնորհաւորութիւնները կը ներկայացնէ եւ առողջ ու երկար տարիներ կը մաղթէ։

ԱՆՏՐԷ ԵՏԻԳԱՐՏԱՇԵԱՆ
Նախագահ
Հայ Աղքատախնամ
Ընկերակցութեան

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ Կ՚ՕԳՆԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

Ի մօտոյ, Եւրոպական Միութիւնը 135 միլիոն Եւրօ պիտի տրամադրէ, 3 տարուան վրայ, Թուրքիոյ, անոր «տնտեսական եւ ընկերային զարգացման համար»։ Սթրազպուրկ քուէարկուած բնագրին համաձայն, ճարտարարուեստական նախատեսուած ծրագրերը կը բացառեն հիւլէական ուժանիւթի զարգացումը, ի մասնաւորի երկրաշարժի հակամէտ շրջաններուն մէջ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ԲԵՐԴ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ՈՍԿԷ ՄԵՏԱԼԻ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ՏԻԺՈՆԻ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ

Հայաստանի «Բերդ» պարախումբը որ կը մասնակցէր Տիժոնի (Ֆրանսա) ժողովրդական երաժշտութեան ու պարի միջազգային փառատօնին, Սեպտ. 3-ին արժանացած է ոսկէ մետալի, որպէս լաւագոյն մասնակիցը։ Փառատօնին կը մասնակցէին շուրջ երեք տասնեակ երկիրներ։

ԱՆՀԵԹԵԹ, ԱՄՕԹԱԼԻ, ՍԱԿԱՅՆ «ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՈՒՄ Է»

Սեպտեմբեր 1-ը դպրոցական վերամուտի օրն է Հայաստանի մէջ: Ամէն ջանք կը գործադրուի գայն տօնական օրուան մը վերածելու համար ուղղչողի երախան որ ոտքը առաջին անգամ դպրոցի մը սեմէն ներս պիտի դնէ, կեանքին կարեւոր հանգրուաններէն այդ մէկը յիշէ խանդավառութեամբ, բարութեամբ: Տօնականացումի երեւոյթին մէջ կարելի է նշմարել նաեւ հայ ժողովուրդին դպրոց կոչուած հաստատութեան տուած աւանդական արժէքը, որպէս մշակոյթի, գիտութեան գնահատանք: Հետաքրքրական է տեսնել որ միայն դպրոց – աշակերտ շրջանակով չի սահմանափակուիր Սեպտ. 1-ի տօնական բնոյթը. լրատուիւններն ալ կ'արձագանգեն անոր, տալով թիւեր, համեմատութիւններ, կը հրատարակեն ուղերձներ, տպաւորութիւններ, լուսանկարներ. ու գրեթէ պաշտօնական հանգամանք կ'առնէ առաջին դասարան մուտքի պահը երբ երախան ետին ձգած խաղերու, հէքեաթներու այնքան սիրելի աշխարհը, այդ մուտքով առաջին քայլը կ'առնէ նաեւ չափահասութեան, գիտակից մարդ դառնալու ճամբուն վրայ:

Այս տարուան վերամուտի օրը, անշուշտ բոլորովին դիպուածով, այս բոլորին քով նշեց անհեթեթ ու ամօթալի երեւոյթ մը որ նոյնպէս ուղղուած է դպրոցի մարդին: Սեպտեմբեր 1-ի «Արմէնփրէս»ի լրաչարը տեղ տուած էր լուրի մը որ խորագրուած էր. «Ա. Բլէեանի միջնորդութիւնները քննութեան չառնըւեցին»: Լուրին միջուկը թէեւ «Մխիթար Սեբաստացի» դպրոցական համալիրին տնօրէն Աշոտ Բլէեանի դատավարութեան նոյն օրուան նիստին տեղեկատուութիւնն էր, սակայն, օրուան թուականին հետ անոր զուգադիպութիւնը շատ աւելի արմատական երեւոյթի մը կ'առընչուէր: Այդ առնչութիւնը անգամ մը եւս ուշադրութեան կը յանձնէր ոչ թէ Բլէեանի, այլ՝ արդարադատութեան պարտադրըւած վարկաբեկումը, մինչ Հայաստան ամէն առիթի ժողովրդավար երկրի, արդարադատութեան անխոցելի համակարգի, ազատականութեան ու միջազգային նման արժէքներու փարումով կը յայտնուի ներքին, կամ արտաքին բեմերու վրայ. անոր ղեկավարները ամէնէն աւելի ա՛յս յատկանիշներով պետութեան մը պատկերը կը ջանան տալ աշխարհին, երբ զարգացած, քաղաքակիրթ, բարօր երկիրներու համախմբումի մը մաս կազմելու նիւթը օրակարգին վրայ տեղ գտնէ:

Ա. Բլէեանի «դժբախտութիւն»ը հոն է, ապահովաբար, որ իր անձին մէջ միացած են դաստիարակն ու քաղաքական մարդը. շատ ու շատ ընկերութիւններու համար բնական այս գոյակցութիւնը Հայաստանի պարագային դիւրին չահագործելի տուեալի մը վերածուեցաւ Ա. Բլէեան դաստիարակին դէմ: Այս հաստատումը թերեւս դատական ընթացքին հանդէպ յարգանքի պակաս մը նկատուի, քանի որ վճիռը արձակուած չէ տակաւին, սակայն, ոչ մէկ տրամաբանութեամբ կարելի է ուրանալ որ ան բնական եղրակացութիւնն է աւելի քան տարիէ մը ի վեր շարունակուող ընթացքի մը:

Ա. Բլէեան հրապարակայնութեան շրջանի առաջին անուններէն էր որ ոչ քաղաքական յաջողութեամբ մը լսելի եղաւ Սփիւռքի մէջ: Ան ղեկավար-տնօրէնն էր «Մխիթար Սեբաստացի» կրթական համալիրին որ իր անուանումով իսկ կը զանազանուէր կրթական միւս հաստատութիւններէն: Այդ զանազանումին մէջ բուն դերը, սակայն, կը պատկանէր կրթական ու դաստիարակչական ժամանակակից համակարգին որ «Մխիթար Սեբաստացի» համալիրին մէջ հաստատուած էր Ա. Բլէեանի կողմէ: Արժեւորում որ կատարուած է բազմաթիւ անգամներ, կրթական գործին մասնագէտ անձերու գնահատումով: Այս յատկանիշով, ան մինչեւ այսօր քննադատելի վերաբերում ունեցած է ուղղագրութեան հարցին ցոյց տուած մօտեցումով, արտայայտուած՝ 1995-ի աշնան որպէս Կրթական Նախարար, իրեն հետ զրոյցի մը ընթացքին («Յառաջ», 1995 Մայիս 16-17):

Ինչ կը վերաբերի քաղաքական դէմքին, ՀՀՇ-ի մասնակից այս անունը որպէս այդ յատուկ ուշադրութիւն գրաւեց Կորիւն Սարդարեանի հետ, «Նոր Ուղի» քաղաքական կազմակերպութեան ընտեղծումով (1992 Նոյեմբեր 22): Ցայտնապէս, Ղարաբաղի հարցին իւրովի եւ «ճաղաճակաճ համաթձակութիւճ պահաճջող» («Նոր Ուղի»ի հիմնադրութեան յայտարարութիւն) լուծում փորձելու գլխաւոր նպատակով հիմնուած կազմակերպութիւնը շանթերու թիրախ եղաւ երբ նոյն տարուան Նոյեմբերին Ա. Բլէեան գնաց Բաքու, Հոկտեմբեր 13-ին Հայաստանի եւ Ադրբեջանի նախագահներուն գլխող ուղերձէն ետք: Ու վերադարձին, Ադրբեջանի փառաւորումին, անոր կամքին ենթարկուելու թելադրանքին յատկացուած ծաւալուն յօդուածը ազգային արժանապատուութեան վիրաւորանքի տարրերով եւ մանաւա՛նդ հարցականներով, բուռն հակազդեցութիւններու դուռ բացաւ. նաեւ Հայաստանի քաղաքական մարդին ամէնէն քիչ սիրուած դէմքին վերածելով Ա. Բլէեանը: Այդ պատկերը սրբագրելու չզօրեցին ո՛չ որպէս խրապաշտութիւն անոր կրկնած բացատրութիւնները Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման մասին, ոչ ալ իրեն գաղափարակից եւ գործակից Կ. Սարդարեանի զօրակից յօդուածները:

Ա. Բլէեանի քաղաքական ուշադրաւ երկրորդ «արարք»ը նախագահական վերջին (1998) ընտրութեան դրած թեկնածութիւնը եղաւ. ան ոչ միայն մրցակից յայտնուեցաւ Ռ. Քոչարեանին, այլեւ ձեռնարկեց քարոզչութեան մը, այս վերջինին թեկնածութիւնը ապօրէնի յայտարարող: Առարկութիւնը կը հիմնուէր Հայաստանի Սահմանադրութեան թիւ 50 յօդուածին որով նախագահութեան թեկնածուներու համար պարտադիր կը նկատուի վերջին տասը տարին Հայաստանի քաղաքացի ըլլալու պարագան: Հոս եւս, Ա. Բլէեանի քարոզչութիւնն ու ջանքերը արդիւնք չտուին, քանի որ Ռ. Քոչարեան ընտրուեցաւ Հանրապետութեան նախագահ: Կարելի է նոյնիսկ ըսել որ Ղարաբաղի պայքարին խորհրդանշական մէկ դէմքին դէմ տարուած պայքարը նըպատակին չծառայելէ զատ, ի վնաս իրեն ալ գործեց, ընտրութեան մասնակիցներու ցանկին վերջին տեղը ձգելով Ա. Բլէեանը, քուէներու 0,11%-ով...:

Այս ընտրութեան երկրորդ փուլէն շուրջ ամիս մը ետք Ա. Բլէեան ձերբակալուեցաւ, որպէս «Մ. Սեբաստացի» կրթական համալիրին տնօրէն, ապօրինութեան ու կաշառակերութեան ամբաստանութեամբ: Հայաստանի ծանօթ իրականութեան մէջ ուր մէկէ աւելի անգամներ փաստը տըրւած է շատ աւելի ծանրակշիռ ամբաստանութիւններու՝ մինչեւ իսկ մարդասպանութեան, դաւաճանութեան պարագաներու անհասկնալի թոյլտուութիւններու, «գործը կարճելու» որոշումներու, անբացատրելի պարագայ մըն է Ա. Բլէեանի մինչեւ այսօր շարունակուող արգելափակումը: Մանաւանդ որ անցած 15 ամսուան ընթացքին, անոր դէմ տարուած դատը ո՛չ մէկ պատժելի եզրակացութեան կրցած է յանգիլ: Անոնք որոնք իրեն դէմ վկայելու համար բերուած են առեան, յայտարարած են թէ իրենք տուժած չեն, բողոք չունին, եւլն.: Այսօր, հայաստանեան լրատուիւններէն հետեւելով այդ դատին ընթացքին, դժուար չէ նշմարել որ դատարանը ութ ամիսէ ի վեր չի յաջողիր ամբաստանութիւնները մեղադրանքի վերածելու լարերը գտնել:

Ու Սեպտ. 1-ի նիստին Ա. Բլէեան դիմած է դատախազութեան, պահանջելով որ գինքը չահադիտական նպատակով հետապնդումի ենթարկելու քրէական գործ բացուի: Աւելորդ է ըսել թէ դատարանը այդ դիմումը «որպէս ոչ ժամանակին արուած», չէ քննած անգամ:

Անհեթեթին ու ամօթալիին ուշադրաւ մէկ միաւնութիւնը չի՞ մատներ ութ ամսուան այս դատավարութիւնը որ չի կըրնար հաստատել, կամ ժխտել ընդամէնը դրամական իւրացումի ամբաստանութիւն մը: Ու հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ անգլուխ կը ձգուի երկրին կրթական յաջողագոյն մէկ համալիրը որ վաղը կրնայ քայքայուիլ:

Ա. Բլէեան Սեպտեմբեր 1-ին կրկնած է թէ իրեն եղած մեղադրանքը քաղաքական բնոյթ ունի եւ ինք կը հետապնդուի քաղաքական իր հայեացքներուն համար: Կարելի՞ է տրամաբանական չնկատել այդ պնդումը, երբ այլեւս ուրիշ ձեւով չեն բացատրուիր 15 ամսուան արգելափակում մը եւ ութ ամսուան տեղքայլի դատավարութիւն մը:

Տարօրինակը այն է որ կրթական դէմք Ա. Բլէեանը ա՛յս ատեան յամառութեամբ հալածողը կամ հալածողները եթէ չեն մտածեր Մ. Սեբաստացիի ճակատագրին, կամ նոյնիսկ արդարադատութեան արժանաւորութեան մասին, վա՞խ ալ չունին օր մը իրենց պարտութիւնը խոստովանելու հեռանկարէն:

Սեպտեմբեր 1-ի տեղեկատուութեան միակ ուրախալի տուեալը այն է որ «Ուսումնական տարուայ առաջին օրուայ կապակցութեամբ Ա. Բլէեանին շնորհաւորելու նպատակով դատարան էին եկել մանկակրթահամալիրի տնօրէններ, մանկավարժներ»:

Բայց եւ այնպէս, «դատաքննութիւնը շարունակւում է»...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՂՈՒԹՆԵՐ

ԽԱՉԱԿՐԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔՆԵՐՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԷՆ ԵՏՔ ՀԱՅԵՐ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԵՆԱՐԱՆ՝ ՊԵԼԺԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ

Հայ – պելժիկան սերտ յարաբերութիւնները սկիզբ առին խաչակրական առաջին արշաւանքներուն ժամանակ, երբ այդ արշաւանքին գլխաւոր կազմակերպիչներ ու հրամանատարներ պելժիացի Կոտֆրուա տը Պուիյոն, Պոտուէն (Պոտուէն տը Պուլոներ) եւ Եւստաքիոս եղբայրները այլ զինակիցներու հետ Արեւելք հասնելով՝ Կիլիկիա մտան եւ հայութեան հետ շփում ունեցան. հայկական իշխանութիւններ, վանքեր ու ժողովուրդ ամէն աջակցութիւն ցոյց տուին անոնց եւ կարեւոր դերակատարութիւն ունեցան անոնց արձանագրած յաղթանակներուն մէջ: Անոնցմէ Պոտուէն Եդեսիոյ մէջ իշխանութիւն հաստատեց, հիմնուեցան նաեւ Անտիոքի եւ Թրիփոլիի (Տրիպոլիս) իշխանութիւնները, իսկ Կոտֆրուա տը Պուիյոն խաչակրական արշաւանքը հասցուց իր նպատակին, գրաւեց Երուսաղէմը եւ հոն թագաւորութիւն հաստատեց:

Խաչակիրներ մեծ նշանակութիւն տուին հայերուն եւ իրենց զօրքերը հայ ռազմիկներով ամբողջացուցին: Կիլիկիոյ հայկական իշխանութիւնը իր կարգին կարեւոր նեցուկ մը ունեցաւ յանձին խաչակիրներուն: Խաչակրական պետութիւններու հաստատումը նաեւ մեծապէս նպաստեց Միջերկրականի ծովափներուն հայկական համայնքներու կազմաւորման եւ բազմացման:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ
ԽԱՉԱԿԻՐՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ
ԵՒ
ՊԵԼԺԻԱՑԻ ԿՈՏՖՐՈՒԱ ՏԸ ՊՈՒԻՅՈՆԻ
ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

Խաչակիրներու բանակը 1097-ին հասաւ Կիլիկիա, ուրկէ յառաջանալով՝ անոր մէկ թեւը Պոհեմոնտ տը Թարենթէ (կամ տը Օթրաթօ) իշխանին հրամանատարութեամբ նոյն տարուան Հոկտեմբերին պաշարեց Անտիոքը. այլ թեւ մը՝ Պոտուէնի հրամանատարութեամբ շարժեցաւ դէպի Եդեսիա եւ 1098 Մարտի սկիզբը գրաւելով զայն՝ Արեւելքի մէջ լատինական առաջին իշխանութիւնը հաստատեց: Անտիոք, ամիսներու պաշարումէ ետք, գրաւուեցաւ նոյն տարուան Յունիսին, որմէ ետք Պոհեմոնտ տը Թարենթէ հոն իշխանութիւն հաստատեց:

Այս ժամանակ իտալացի խաչակիրներ իրենց նաւերով Կիլիկիոյ ծովափները ցամաք ելան եւ գրաւեցին որոշ վայրեր. այնուհետեւ անոնք յառաջացան դէպի Տարսոն, որուն բնակիչները հայեր եւ մասամբ ալ թուրքեր էին. Իտալացիք գրաւեցին զայն եւ հետզհետէ Կիլիկիոյ խորերը յառաջացան ու գրաւեցին նաեւ Ատանան:

Բայց խաչակիրներուն գլխաւոր նպատակը Երուսաղէմն էր: 1099 Յունուարին, Անտիոքի հարաւը գտնուող Մաարաթ Նումանի գրաւումէն ետք խաչակիրներուն առջեւ այլեւս բացուած էր Երուսաղէմի ճամբան: Խաչակիրներու բանակը Թուլուզի կոմս Ռեմոն տը Սէն Ժիլի հրամանատարութեան տակ շարժեցաւ դէպի հարաւ: Թանքրէտ տը Հոթվիլ եւ Ռոպէր Նորման իշխանները եւ այնուհետեւ Կոտֆրուա տը Պուիյոն եւ Ռոպէր Ֆլաման իշխանները միացան արշաւանքին:

Պէյրութէն անցնելով՝ խաչակիրներու բանակը, կոմս Կոտֆրուա տը Պուիյոնի հրամանատարութեան տակ, Ֆաթիմականներու հակակշռին ենթակայ սահմաններէն ներս մտաւ: Ֆաթիմականները, իբրեւ շիիներ, թշնամի էին Սելճուքներուն եւ Պաղտատի Աբասեան խալիֆային: Անոնք 1098 Օգոստոսին գրաւած էին Երուսաղէմը. այնպէս որ, խաչակիրներուն կռիւը Ֆաթիմականներուն հետ էր եւ ոչ՝ Սելճուքներուն:

Քրիստոնեայ բանակը՝ 1200-էն 1500 ձիաւոր եւ տասներկու հազար հետեւակ, 1099 Յունիս 7-ին հասաւ Երուսաղէմի մօտակայքը, ուր բանակեցաւ: Քաղաքին իսլամ կառավարիչը ճկուն մարտավարութիւն մը ծրագրեց՝ մտածելով, որ այդպէսով կրնայ պաշտպանել պարսպապատ քաղաքը, մինչեւ որ Եգիպտոսէն օգնական ուժեր հասնին: Խաչակիրներ, իրենց կարգին, վեց նաւերով Եաֆա ցամաք ելան եւ գրաւեցին զայն, նախքան Եգիպտոսէն ուժեր եւ նաւեր պաշարեն զայն եւ օգնական ուժ հասցնեն Երուսաղէմ: Այսպէսով Սուրբ Քաղաքը ամէն կողմէն պաշարուեցաւ:

Խաչակիրներ 1099 Յուլիս 8-ին ամէն կողմէն յարձակեցան Երուսաղէմի վրայ. իսլամները պարիսպներուն ետին կատաղօրէն սկսան պաշտպանել քաղաքը. սկսաւ խելայեղ եւ արիւնահեղ պատերազմ մը, մինչեւ որ խաչակիրներու ամբողջ բանակը՝ կռուողներ եւ հոգեւորականներ համախմբուեցան եւ վճռական յարձակումով մը Ձիթենեաց Լերան ուղղութեամբ քալեցին քաղաքին վրայ:

Պաշարուած իսլամները, պարիսպներուն ետին, աշտարակներուն վրայէն, սաստիկ նետաձգութեամբ ի զուր աշխատեցան կասեցնել խաչակիրներուն վճռական գրոհները: Յուլիս 13-ին եւ 14-ին յարձակողները սաստկացուցին գրոհները. պարիսպներուն առջեւ մէկը միւսին ետեւէն կ'իյնային կռուողները, բայց երկրորդ, երրորդ շարքերը կը փոխարինէին զանոնք: Յուլիս 15-ին Կոտֆրուայի բանակին յառաջապահ մէկ խումբը յաջողեցաւ գրաւել պարիսպներուն վրայէն անցք մը, ուրկէ ներս խուժեց եւ մօտակայ դարպասը բացաւ: Կոտֆրուա, Թանքրէտ եւ Ռեմոն առաջիններն եղան, որոնք յառաջապահ զինուորներուն հետ քաղաք մտան: Իսլամ կառավարիչը նոյն ժամերուն իսկ Դաւիթի աշտարակին առջեւ անձնատուր եղաւ անոնց: Խաչակիր զինուորները կառավարիչն ու անոր թիկնապահները քաղաքէն դուրս հանեցին:

Քաղաքին իսլամ բնակիչներուն մէջ

արդէն սարսափին ու խուճապը ծայր առած էին. Թանքրէտ առաջին ժամերուն խոստացաւ պաշտպանել զիրենք եւ իրենց մզկիթները, բայց անմիջապէս որ զօրքը ներս խուժեց, առանց այլեւայլի սկսաւ սուրի քաշել իսլամները: Այդ եւ յաջորդող քանի մը օրերուն ընթացքին բոլոր իսլամները, տղամարդ, կին, ծեր ու մանուկ, ինչպէս նաեւ հրեաները զանգուածաբար ջարդուեցան: Կոտորածը այնքան ահաւոր եղաւ, որ Սողոմոնի տաճարին մէջ արիւնը լճացաւ եւ մինչեւ խաչակիրներուն թեւերն ու կուրծքը հասաւ:

Այս յաղթանակէն ետք, երբ եգիպտական բանակը ջախջախուեցաւ եւ Պաղեստինը գրաւուեցաւ, խաչակիրներուն մեծամասնութիւնը վերադարձաւ՝ գրաւուած շրջաններուն պաշտպանութիւնը մնացեալներուն վրայ ձգելով:

Խաչակիրներ իրենց հրամանատարը՝ Կոտֆրուա տը Պուիյոնը Երուսաղէմի թագաւոր ընտրեցին: Ուրբանոս Բ. պապը, իր կարգին, Փիզայի Դագոբէրտ (Տակոպէռ) կամ Դեմբէրտ (Տեմպէռ) արքեպիսկոպոսը Երուսաղէմ ղրկեց իբր պատրիարք, որպէսզի թագաւոր օծէ Կոտֆրուան: Պատրիարքը պելժիացի իշխանէն պահանջեց հպատակութեան երդում տալ Հռոմի պապին՝ իբրեւ Սուրբ Երկրի իսկական պետ: Կոտֆրուա ընդառաջեց անոր պահանջին:

Այնուհետեւ Դագոբէրտ պատրիարք Բեթղեհէմի Սուրբ Կոյսի խորանին առջեւ թագաւոր օծեց Կոտֆրուան, բայց Կոտֆրուա չուզեց թագ կրել. «Հոն, ուր Փրկիչը փուշէ պսակ դրած է, չեմ կրնար արքայական թագ դնել գլխուս», ըսաւ: Ան Սուրբ Տեղեաց պաշտպան համեստ տիտղոսը ստացաւ եւ ինքզինք Երուսաղէմի պատրիարքին հպատակ հռչակեց:

Քանի մը ամիս ետք, 1099 Դեկտեմբերին, Պոհեմոնտ, որ Անտիոքի վրայ իշխանութիւն հաստատած էր, եւ Պոդուէն, որ Եդեսիոյ մէջ իշխանութիւն հաստատած էր, Երուսաղէմ մեկնեցան՝ Կոտֆրուայի հետ խորհրդակցելու եւ իրենց նորահաստատ իշխանութեանց միջեւ գործակցութեան եզրեր սահմանելու համար:

Սակայն Կոտֆրուայի թագաւորութիւնը կարճատեւ եղաւ. ան միայն մէկ տարի թագաւորեց Երուսաղէմի մէջ եւ 1100 Յուլիս 17-ին մահացաւ:

Իբրեւ պելժիացի ժողովուրդի մեծագոյն դէմքերէն՝ Կոտֆրուայի հսկայ արձանը կանգնած է Պրիւքսէլի կեդրոնը, Արքայական հրապարակին վրայ, ձիու վրայ հեծած, դրօշակը ձեռքին, Երուսաղէմ մուտքի երեւոյթով: Իսկ պատուանդանին վրայ խաչակիրներու ճակատամարտերէն դրուագներ քանդակուած են ֆրանսերէն եւ ֆլամաներէն լեզուներով:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ազդակ»

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

• Գերմանիոյ Հալլէ քաղաքը, որ պատմութեան մէջ հայ ժողովուրդին ծանօթ է իր համալսարանով, ուր ուսանած են հայ նշանաւոր հոգեւորականներ եւ ազգային գործիչներ, Աստուածաբանութեան բաժնի վարիչ՝ փրոֆ. Հերման Կոլցի նախաձեռնութեամբ, Սեպտ. 2 – 10 կազմակերպուեցաւ գիտաժողով մը «Հայաստան 2000» անունով:

Ծրագիրը կը բաղկանար բացի դասախօսութիւններէ, ցուցահանդէսէ, պատարագէ, երգչախմբային ու երաժշտական համերգներէ: Իսկ այս հանդիսութիւնները դրուած էին Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ զոյգ կաթողիկոսներու, Հայաստանի եւ Գերմանիոյ նախագահներու հովանաւորութեան տակ, մասնակցութեամբ բազմաթիւ հայ ու գերմանացի գիտնականներու եւ բարձրաստիճան հոգեւորականներու:

«Հայաստան 2000» գիտաժողովի մասնակցութեան համար Ուրբաթ, Սեպտ. 1-ին Ֆրանքֆուրթ ժամանեց ԱՄՆ-ու Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան իբրեւ ներկայացուցիչ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի: Սոյն հանդիսութեանց ներկայ գտնուելու նպատակով Հայ Եկեղեցւոյ կողմէ ժամանած էին նաեւ Կեդր. Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Աւստրիոյ Հայոց Առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Գրիգորեան եւ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան:

Նոյն օրը Լայփցիկ ժամանեց նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը, որ դիմաւորուեցաւ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեանի, փրոֆ. Հերման Կոլցի եւ համայնքին ներկայացուցիչներուն կողմէ: Արամ Ա. Կաթողիկոսին կ'ընկերանային Եփրեմ Արք. Թապագեան, Նարեկ Ծ. Վրդ. Ալէէմէզեան եւ դաւազանակիր՝ Վարազ Աբեղայ Թօփալեան:

• Շաբաթ, Սեպտեմբեր 2 առաւօտեան ժամը 11-ին հայկական պատուիրակութիւնը ուղեկցութեամբ փրոֆ. Հերման Կոլցի այցելեց Հալլէի Համալսարանի Աստուածաբանութեան ֆաքիւլթէն եւ ծանօթացաւ Յոհաննէս Լեփսիուսի արխիւին եւ ընդհանուր աստուածաբանական եւ հայագիտական ուսումնական ծրագիրներուն:

Նոյն օրը ժամը 17-ին Հալլէ քաղաքի Մորիցպուրկ Մշակոյթի Պետական Թանգարանը տեղի ունեցաւ «Կիլիկիոյ Հայոց փրկեալ գանձատունը» խորագիրը կրող ցուցահանդէսի բացումը: Սոյն ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Հալլէ – Վիթենպերկի Մարթին Լուտեր համալսարանի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գանձատան համագործակցութեամբ եւ հովանաւորուած էր Հալլէի քաղաքապետարանին կողմէ: Այստեղ կը ցուցադրուէին Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի Գանձատունէն բերուած պատմական նշանաւոր արժէք ունեցող Հայ Եկեղեցւոյ բազմազան գոյքեր ու սպասներ, զորս Մեծ Եղեռնի ժամանակ ծանր պայմաններու մէջ կարելի եղած է ազատագրել Թուրքիայէն:

Հանդիսաւոր բացման ընթացքին ողջոյնի եւ բարի գալուստի խօսքեր հնչեցին Թանգարանի տնօրէնուհի՝ տոքթ. Քաթիա Շնայտէրի, Հալլէ-Զալէի քաղաքապետ տիկին Ինկրիթ Հոյսլերի, Սաքսոնիա-Անհալտ մարզի նահանգապետ տոքթ. Ռայնհարթ Հիւպնէրի եւ Գերմանիոյ Արտաքին յարաբերութիւններու պետական նուիրակ՝ Քրիսթիան Փաուլսի կողմէ: Անոնք չափազանց կարեւոր եւ նշանակալից համարեցան նման իրագործութիւն, քանի որ ան հանդիպման առիթ հանդիսացաւ հայկական եւ գերմանական մշակոյթներու, ինչ որ ամուր հիմքեր պէտք է ստեղծէ երկու ժողովուրդներու սերտ յարաբերութիւններու զարգացման գործընթացին մէջ: Յիշուեցաւ նաեւ, որ մինչ այդ տուեալ քաղաքին մէջ նման ծաւալով օտար ոչ մէկ ցուցահանդէս կազմակերպուած էր:

Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի անունով շնորհաւորութեան ու գնահատանքի խօսքեր ըսաւ Վաչէ Արք. Յովսէփեան: Ան ներկաներուն ուշադրութիւնը հրաւիրեց յատկապէս այն փաստին վրայ, որ հայ պատմական մշակոյթը պէտք չէ ճանչնալ միայն որպէս «փրկուած մշակոյթ», այլ պէտք է նաեւ մշտապէս յիշել ու երբեք չմոռնալ մեր պատմական հազարաւոր սրբութիւններու ոչնչացումն ու կործանումը:

Իրենց շնորհակալական խօսքը ուղղեցին նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը եւ Գերմանիոյ ՀՀ դեսպան Պ. Աշոտ Ոսկանեան: Արամ Ա. ի նշան գոհունակութեան այս տեսակ գեղեցիկ ծրագրի կազմակերպման եւ իրագործման համար փրոֆ. Հերման Կոլցը պարգեւատրեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի Ս. Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանով:

Վերջաւորութեան, փրոֆ. Կոլց բովանդակալից զեկուցում կարդաց «Կիլիկիայէն դէպի Հալլէ-Զալէ. Հայոց փըրկուած գանձերու ճամբորդութիւնը» թեմայով, ուր ան մանրակրկիտ կերպով անդրադարձաւ ԺԹ. դարու վերջաւորութեան եւ Ի. դարու սկիզբը Թրքական կառավարութեան կողմէ Հայ Եկեղեցւոյ եւ հայ ժողովուրդին նկատմամբ կատարուած հալածանքներուն եւ մանաւանդ այն սոսկալի ու դժուարին ճամբուն, որով նուիրեալ հայորդիներ եւ եկեղեցականներ կրցան փրկել սոյն գանձերը:

Ներկաները ունկնդրեցին Կոմիտասի «Կռունկ»ը, Ներսէս Շնորհալիի «Հաւուն հաւուն» շարականը, երիտասարդ ջութակահար Գոռ Յովհաննիսեանի փայլուն կատարումով:

• Կիրակի, Սեպտեմբեր 3-ին, Հալլէի մայր տաճարին մէջ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր պատարագ: Պատարագիչն էր Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան: Արարողութեան ներկայ էին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը, բարձրաստիճան հայ ու օտար եկեղեցականներ, բազմաթիւ պաշտօնեաներ եւ հայ համայնքի հաւատացեալներ: Հալլէի համալսարանի հրաւէրով դպրաց դասի երգեցողութեան համար Մարսէյլէն ժամանած էր Պ. Խաչիկ Երմազեանի ղեկավարութեամբ շուրջ 50 հոգինոց երգչախումբ:

Իր քարոզի ընթացքին պատարագիչ Առաջնորդը մասնաւոր կերպով յիշատակեց Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ ապրած 1700 տարիներու դժուարին սակայն պտղաբեր ու ստեղծարար ճամբան: Շեշտեց այն աննկուն ու անմահ հաւատքը, որ հակառակ զանազան փորձութիւններու ու յարձակումներու երբեք կարելի չեղաւ արմատախիլ ընել հայ ժողովուրդի սիրտէն:

Յընթացս պատարագի ներկաներուն իրենց ողջոյնը յղեցին նաեւ Արամ Ա. Կաթողիկոս, ԱՄՆ Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան, տեղւոյն կաթողիկէ եւ բողոքական Եկեղեցիներու հոգեւոր պետերը:

Յաւարտ պատարագի, ընդունելութիւն մը կազմակերպուած էր Հալլէի քաղաքապետարանը, որ չափազանց ջերմ ու խանդավառ մթնոլորտի մէջ անցաւ:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Սեպտ. 4

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ – ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ
ՊԱՏՄԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԱՌՆՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Զ. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ
ՆԻՒԹԵՐԸ

Խմբագրակազմ՝
Ծովինար Զալոյեան, Սերգէյ Սիմոնեան

Հայաստան – Ֆրանսիա Ընկերութիւն

Երեւան 2000

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՐՃԵԱՆ (ԳԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԳ.

Մէկէն լռեց, երդումը միտքը ինկաւ, խօսքը դարձուց.

– Եթէ ամէն հայ աղջիկները ձեզի պէս ըլլային...

Լռութիւն մը տիրեց, որուն միջոցին օրիորդը մտացիր պատուհանէն դուրս կը նայէր, եւ Մարտիկ աղան պառաւը կը դիտէր հետաքրքրութեամբ:

– Մայրիկդ ի՞նչ կ'ընէ կոր:

– Օ՜հ, – ըրաւ օրիորդը ուսերու արհամարհոտ թօթուումով մը, – ցնդածին մէկն է, առտուընէ մինչեւ իրիկուն Աստուածաշունչ կը կարդայ, Հաւատամք կ'ըսէ, Տէր ողորմեա կը կարդայ, եկեղեցի կ'երթայ հինգ – վեց անգամ, նախապաշարեալ, հին – գլուխ կին մը: Ա՜խ կրօնքը, կրօնքը...

– Հա՛, աղէկ միտքս ինկաւ, հոս ինչպէ՞ս կ'ապրիք կոր:

– Օ՜հ, սանկ – նանկ կ'երթանք կոր, – ըսաւ օրիորդը ու նկարագրեց իրենց վիճակը բնա՛ւ նախանձելի, ըրած անպատուղ դիմումներնին Նպաստամատոյց Յանձնաժողովին, Տէր Գարեգինին...

– Ո՞րը, սա ուանա՞կը, սա խոշոր դէր մէկը կա՞յ նէ, ա՞ն:

– Այո՛, նոյն ինքն, անպիտանին մէկը, որ քանի մը կիներու միայն կ'օգնէ:

– Ի՞նչ կ'ըսես:

– Հապա՛, մէկ հատը մեր քովն է, նա՛...

Եւ առանց ամօթխածութեան, շատ սովորական բան մը ըսելու պէս, օրիորդը պատմեց կարծեցեալ շահատակութիւնները Տէր Գարեգինի. դէր, կարճահասակ, պայթող դէմքով վարդապետ մը, զուարթ ու բարեմիտ, զոր գաղթականները սրտանց կ'ատէին իր համբաւուած հարստութեանը, իրենց ցաւերուն հանդէպ ցուցուցած անտարբերութեան մտահոգ անհոգութեանը, իր վարած առողջ ու կայտառ մարդու քէֆ – շատ Եպիսկոպոսեան կեանքին համար ու երբ տեսակ մը վրէժ, տեսակ – տեսակ զրպարտութիւններ կը պտըտցնէին իր անհատական կեանքին վրայօք, ուր կ'երեւայ, թէ վարդապետին տակ մարդը կը յանդգնի եղեր երեւան գալ: Աւոր անարժանութիւնը ցայտեցնելու համար, ինչպէս կ'ընեն ստուերը լոյսի դրացնութեամբ, գաղթականները կը սիրէին հակադրել իրենց կեսարացի Տէր Սարգիս քահանան, Ռաֆֆիի ուզած քահանան. սափրա խաչին սուրը նախադասող ու խունկին հոտին՝ վառօդինը, նախկին յեղափոխական արդէն, արիւնոտ կռիւներու, բանտերու եւ տանջանքներու դէհէնէն անցած, խոժոռադէմ՝ թաւ ու պռստոտ յօնքերու մացառուտին տակէն կայծակներ արձակող աչքերով, գահավէժ մօրուքով մէկը, որ իր արտաքին բիրտ ու կարծր կեղեւին տակ բարի ու ժողովրդասէր սրտի մը կակուղ միջուկը կը պահէր: Տեսակ մը կուռք դարձած էր, բարի ոգի մը գաղթականներուն համար, որոնք իրենց ամէն ցաւերը կը վազէին անոր յայտնել, անոր բարեխնամ գոգը թափել իրենց արցունքները, առտուընէ մինչեւ իրիկուն կը պըտտէր գաղթականներուն մէջ՝ ճամբուն վրայ մէկ ձեռքով նպաստ ու դրամ, միւս ձեռքով յոյս ու մխիթարութիւն սփռելով, ամէն խրճիթ կը մտնէր, հիւանդները ու աղքատները կ'այցելէր, կը հարցաքննէր, կը տեղեկանար անձկոտ գորովով մը, կը բարեխօսէր թաղականներուն քով, հրաշքներ կը գործէր թշուառութեան դէմ մղած անձնուէր մաքառումին մէջ, դիւցազնական ճիգերով անոր ճիրաններէն կը խլէր խեղճ որսերը: Բնաւ ժպտուն, բընաւ խնդումերես այդ մարդը, որուն յոյսի երեւումը չարչարուած ու մտահոգ դէմքերը կը պայծառացնէր, որուն բարութիւնը այնքան արցունքներ կը սրբէր: Դէմքը միշտ խոժոռ, ակնարկ հեռաւոր, վրէժխնդիր կամ սպառնալից արտայայտութեամբ մը միշտ պաստուն, կարծես ձգտուած դէպի իր ծննդավայրը՝ ահարընակ լեռներու բարձունքը, ուր տարիներով իր հայրենասէր ոխն ու վրէժը պըտըտցուցեր էր արիւնոտ կռիւներու, մահացայտ բախումներու վայրի արհաւիրքին մէջ պլլուած, դէպի Նսեմ ու խոնաւ բանտերուն խորը, ուր դատաններուն վատաղի վրէժխնդրութիւնը իր վրայ խոյացեր էր՝ ինչպէս նենգ թակարդին մէջ կալկլուած առիւծին, մոխրոտած փառաւոր մօրուքը լայնուռոյց անկեղծ կուրծքին վրայ բոլորապտոյտ ծաւալած, ձեռքերը ետեւ՝ համբիչ մը հաշուող մեքենաբար, կ'անցնէր ան գաղթականներուն մէջէն, որոնց ցաւերուն կը կարեկցէր անշուշտ, իր գութին հետ դրական օգնութիւնն ալ կը բերէր, որոնց սակայն, սրտա՛նց եւ մեղմ ալ խօսքով կ'աւաղէր, կը ծաղկէր մեղապարտ անտարբերութիւնը դէպի յեղափոխութիւնը, հլու գլխահակումը հարուածներուն ճակատագրի մը, որ ըստ իրեն չինուած էր այնքան մէկ քանիներու ոճրագործ տխմարութիւններովը, որքան ամբոխին իր անպատրաստականութեամբը արդարանալի – փաստութեամբը:

(Շար. 70)

(Շար. Ա. էջէն)

կը բերէն փրանսական տնտեսութեան» :

Ըստ երեւոյթին, այս ոճը սպասուած դերը չխաղաց : Ընդհակառակն :Միւս կողմէ, կանաչներն ալ շատ դժգոհ են, ճիշդ հակառակ պատճառներով : Անոնք «պատերազմական պարագայ» (գազուս պելլի) կը գտնեն բեռնատարներու ձեռնարկներուն եղած զիջումները, բայց, երկար խորհելէ ետք, միտք չունին կառավարութենէն քաշուելու (երկու նախարար ունին, Տոմինիք Վուանէ եւ Կի Հասքոյէթ) : Ընդունելով հանդերձ բեռնատարներու դժուարութիւնները, «անհաւատալի նըւէրներ գործատիրութեան» կ'որակեն եղածը : Մէկ գիւղերուն մէջ, կ'ըսեն, դիծ քաշուեցաւ կառավարութեան սահմանուած բոլոր յանձնառութիւններուն վրայ : Կանաչներու երկու նախարարները անմիջական ժամադրութիւն մը ուզեցին ժոսփէնի հետ :

Ամէն պարագայի մէջ, մթնոլորտը շատ ծանր էր Հինգշաբթի, Սեպտ. 7-ին : Ոչ միայն շրջափակումները չէին վերցած, այլեւ վառելանիւթը սկսած էր պակսիլ եւ շատեր կը խուժէին սահմանակից երկիրներ (Պելժիա, Գերմանիա, Զուիցերիա) : Նոյն օրը, թաքսիները որոշած էին այլ շրջափակում մը մեծ քաղաքներու մէջ : Փարիզ, որոշած էին առաւօտեան ժամը 10-ին ճամբայ ելլել Ռուասիէն դէպի Շան տը Մարս, ուր պիտի գային նաեւ այլ կողմերէ, որպէսզի անդամալոյծ ընեն երթեւեկը : Վառելանիւթի տագնապը պատճառ է նաեւ որ խանգարուի օդանաւային երթեւեկը : Բազմաթիւ օդանաւեր չէին կրցած ճամբայ ելլել Լիոնէն Սեպտ. 6-ին : Դժգոհ են նաեւ հիւանդատար կառքերու գործատէրերը : Կառք վարելու դպրոցներն ալ իրենց ձայնը կը բարձրացնեն եւ տուրքերու թեթեւացում կը պահանջեն :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ վեհաժողովին գլխաւոր օրակարգը կը մնայ Իսրայէլ - Պաղեստին հարցը : ՄԱԿ-ի բեմէն իր վերջին ելոյթը ունենալով, Գլինթըն կոչ ըրած է Պարաքի եւ Արաֆաթի որ համաձայնութեան գան : Ամէն մէկ ելոյթ ունեցողի սահմանուած էր հինգ վայրկեան, ինչ որ Շիրաք չկրցաւ բոլորովին յարգել : Այս առթիւ յիշեցուց, որ կողմնակից է Գերմանիոյ եւ Ճափոնի մուտքին Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ, որպէս մընայուն անդամ : Նիւ-Եորք խիտ հսկողութեան տակ է, մանաւանդ կարգ մը «վտանգուած» ղեկավարներու պատճառաւ : Ասոնց կարգին են Խաթամի, Գասթրօ, Արաֆաթ, Ցիանկ Զեմին : 6.000 յաւելեալ ոստիկան կայ, ինչ որ ութ միլիոն տոլար կ'արժէ : Ուալտորֆ-Աստորիա պանդոկն ալ մեծ դժուարութիւններ ունեցած է գոհացում տալու համար բոլորին : Միայն Գլինթըն յաջողած է երկու յարկ գրաւել սիւիթներով :

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ մէջ սարսափ կը տիրէ եւ ժողովուրդը, արդէն թշուառ եւ անօթի, խուճապի մատնուած է : Լիպերասիոն մանրամասն յօդուած մը նուիրած է կացութեան (Սեպ. 7) եւ սկիզբէն կը շեշտէ որ պէտք չէ մոռնալ Ծումա Նամանկանիի անունը : Իսլամ այս ապըստամբը Օգոստոսի սկիզբէն ի վեր սարսափի մատնած է Կեդր. Ասիան եւ կը սպառնայ տապալել մեծագոյն Հանրապետութեան՝ Ուզբեկիստանի աշխարհական վարչակարգը : Հիմնադիրներէն է երկրին իսլամական Շարժումին եւ արդէն անցեալին ալ յարձակումներ գործած է : Ուզբեկիստան 24 միլիոն բնակիչ ունի եւ ամէնէն աղքատ Հանրապետութիւնն է շըրջանին, կղզիացած եւ կաշառակերութեան բոյն : Օտար ներդրում չկայ :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ Թակըրցայթունկ (ԹԱՑ) ձախակողմեան օրաթերթը շաբաթական յաւելուած մը սկսած է հրատարակել Սեպտ. 7-էն, գերմանեւթրքական : Փէրշէմպէ շաբաթաթերթը հինգ հոգիինոց խմբագրութեամբ եւ աշխատակիցներով լոյս կը տեսնէ թրքերէն եւ գերմաներէն, ութ էջ : Թակըրցայթունկ, այս ձեւով, կ'ուզէ գրաւել Գերմանիա հաստատուած թուրք գաղութը :

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8

Տօն է Սուրբ Աստուածածնի ծննդեանն ի Ցաննայէ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի :

Մարի-Լօռ եւ Գէորգ
ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ուրախութիւնն ունին ծանուցանելու իրենց անդրանիկ զաւկին՝

ԱՌՆՕ-ի

ծնունդը,

Փարիզ, Օգոստոս 7, 2000

A l'occasion de la

FÊTE NATIONALE de la RÉPUBLIQUE d'ARMÉNIE

L'Ambassadeur de la République d'Arménie en France **Monsieur Edward Nalbandian**

L'Ambassadeur Itinérant de la République d'Arménie Monsieur **Charles Aznavour**

donnent une réception dans les Salons du Grand Hôtel Intercontinental
le Jeudi 21 Septembre de 18h30 à 20h30.
L'entrée sur invitation.

Tous les représentants de la communauté arménienne de France sont invités à cette réception et peuvent récupérer les cartons d'invitation à l'Ambassade de la République d'Arménie :
9, rue Viète - 75017 Paris — Tél: 01. 42. 12. 98. 00 - Fax: 01. 42. 12. 98 03
Ainsi qu'aux églises arméniennes apostolique, catholique et évangélique, associations, clubs et organisations arméniens politiques, culturels, sportifs, de jeunesse etc.

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԻՍ
ՅԻՇԱՏԱԿԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ
նուիրուած

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐՈՒՆ

կազմակերպութեամբ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 15, ժամը 16ին
Առաջնորդարանի
«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon — 75008 Paris

Կը հրաւիրուին ամէնքը երախտագէտ ապրումներով մասնակցելու Մշակոյթի Առաջին Սատարողներուն՝ «Թարգմանիչ Վարդապետներ»ուն նուիրուած սոյն տօնախմբութեան :

Յայտագրի աւարտին՝
հիւրասիրութիւն
յուշանուէրներու եւ գիրքերու վաճառք
- Մուտքը ազատ է -

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սէն Մօրիս տը Պէնոյի «Անահիտ» մասնաճիւղի ընկերուհիները կը սգան 25 տարուան գործունէութիւն ունեցած ընկերուհի Վարդուհի Արմուտեանի անակնկալ մահը որ պատահեցաւ Շաբաթ Սեպտ. 2, առաւօտեան ժամը 3-ին : Այս տխուր առիթով իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն հանգուցեալին զաւակներուն եւ պարագաներուն :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էյլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոյեմի Էֆխանեանի մահուան քառասունքին առթիւ.- Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Եագճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռիչար Անանեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գույումճեան 100 Ֆր. :

Association MACHTOTZ
POUR LA DEFENSE DE LA LANGUE ARMENIENNE

RENTRÉE SCOLAIRE 2000

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
avec sa méthode audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
23 Septembre 2000 — 27 Février 2001 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau
23 Septembre 2000 — Fin juin 2001
le samedi de 12h à 14h à Paris

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

3) MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES
Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F + 50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association "MACHTOTZ" : ☏ 01 47 50 97 51.

Journée de détente

La Croix Bleue Section **«Dirouhie Sérengulian»** d'Issy-les-Moulineaux vous propose une **JOURNEE DETENTE**

le Dimanche 17 Septembre.

Rendez-vous à la Maison de la Culture Arménienne :
45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

Le car partira à 10h30 avec arrêt devant l'Eglise Apostolique arménienne, 6, avenue Bourgain à 10h45 et nous conduira au Musée National de la Céramique à Sèvres.

Après la visite, le repas traditionnel sera servi au Chalet de Vaupéreux à Bièvres.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire rapidement auprès des khatchoulies et au plus tard le **15 Septembre** en téléphonant :

— Alice **01. 46. 42. 90. 68**
— Jacqueline **01. 40. 95. 81. 33**
— Nicole **01. 46. 45. 61. 61**
ou **01. 46. 48. 62. 87.**

ASSOCIATION SAINTE-CROIX
DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 17 SEPTEMBRE

Grande Fête Champêtre

animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins
du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

* * *

PROGRAMME :
DIVINE LITURGIE à 11h00
REPAS à 13h00
MUSIQUE par l'orchestre SPITAK
JEUX pour les enfants
TIRAGE DE LA TOMBOLA à 17h00

Participation aux frais de la journée: Adultes 120 F, Enfants 80 F
Réservation par tél: 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre culturel)

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 9-10
SAMEDI - DIMANCHE
9-10 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·988 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 19.988

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՅԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՉԿԱՅ, ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԿԱՅ

Սեպտ· 8–ին, շրջափակման պատկերը չէր փոխուած եւ վառելանիւթի լուրջ տագնապ մը ծայր տուած էր ամէն կողմ, բացի Փարիզէն:

Սեպտ· 6–ին, ժոսփէն վճռական ոճով յայտարարած էր թէ բանակցութիւն չըկայ այլեւս, բայց, երբ Սեպտ· 7–ին, փոխադրութեանց նախարարը՝ Ժ·–Գ· Կէսօ կրկին նստաւ բեռնատարներու սենտիքաներուն հետ, հարկ եղաւ ճշդել, որ բանակցութիւն չէ այլ՝ երկխօսութիւն եւ ժոսփէն այդ պաշտօնը կը ձգէր համայնավար իր նախարարին: Այդ երկխօսութիւնը կը տեւէր մինչեւ Սեպտ· 8–ի առաւօտեան 3–ը եւ լռատեսութեամբ վերջ կը գտնէր:

Երկրին մէջ, թէեւ կացութիւնը փայլուն չէր: Շրջափակումը անդամալոյծ կ'ընէր երկրին բազմաթիւ շրջանները, քաղաքները: Վառելանիւթի պակասը արգելք կ'ըլլար օդանաւերու կանոնաւոր երթեւեկին: Թաքսիները որոնք խանգարած էին Փարիզի երթեւեկը բազմաթիւ թաղեր, Սեպտ· 7–ին, գոհացում կը ստանային: Արդարեւ, Ներքին նախարարութիւնը որմէ կախում ունին, թոյլ կուտար որ 4,5%–ի յաւելում մը ընեն իրենց սակերուն վրայ, այլ խօսքով իշխանութիւնները գոհացում տուին թաքսիներուն ի հաշիւ յաճախորդներուն:

Ինչ որ ալ ըլլայ պահանջներու արդար բնոյթը, ստեղծուած կացութիւնը անընդունելի է, ինչպէս կը հաստատէ նոյնիսկ Լիպերասիոն Սեպտ· 8ի իր խմբագրականով, զոր խորագրած է «Անպատկառութիւն» («Impudence»): Ժան-Միշէլ Հելվիկ դիտել կու տայ որ երկրի մը մէջ, որ կը պարծենայ որպէս «իրաւական երկիր», չշմեցուցիչ է տեսնել թէ ինչպէս ժողովուրդին մէկ հատուածը կրնայ պարտադրել կացութիւն մը, ապօրինի, անպատկառ եւ անպատիժ կերպով, որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ խլրացնել հանրային տարածութիւն մը, պարտադրելու համար անհատական շահերու գոհացումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԿ սուզանաւը ընկղմած կ'ըլլայ ռուսական հրթիռի մը արձակումէն, ըստ գերմանական Պէրլինըր Ցայթունկ օրաթերթին (Սեպտ· 8): Օրաթերթը կը հրատարակէ ռուսական գաղտնի սպասարկութեանց մէկ տեղեկագիրը: ԷՖ – ԷՍ – Պէ–ի (նախկին ՔԱ – ԿԷ – Պէ) պետն է, Նիկոլայի Պատրուշեւ որ այդ տեղեկագիրը ներկայացուցած է Օգոստոս 31–ին նախագահ Պուտինի: Այդ մանրամասն տեղեկագրէն կը պարզուի որ Փիէր լը Կրան յածանաւն է, որ ռազմափորձերու առեն հակասուզանաւ հրթիռ մը արձակած է: Ցածանաւուն մէջ, նախ կարծուեր է որ պայթումը մաս կը կազմէ ռազմափորձին, յետագային պարզուած է որ Կուրսկի եւ հրթիռին դիրքերը կը զուգադիպէին:

ԻԼ ՌՈՒՍԻ (Գորսիքա) մէջ նոր սպանութիւն մը գործուած է Սեպտ· 7–ի գիշերը: Ժան-Միշէլ Ռոսիի սպանութենէն ճիշդ ու ճիշդ ամիս մը յետոյ (ան սպաննուեցաւ Օգոստոս 7–ին), իր մէկ մտերիմն է՝ Տոմինիք Ծունթինի, ազգայնական մը, որ սպաննուած է: Ան երկու մասնակարարներէն մէկն է Փիլին սրճարանին, որու առջեւ սպաննուած էր Ռոսի: Ոչ Օգոստոս 7–ին, ոչ ալ այս անգամ տէր եղող կայ: Կը կարծուի որ այս վերջին մահափորձին միտումն էր հրապարակէն վերցնել խանգարող ականատես մը:

ՌՈՒՍԵՐԸ շրջափակած են ամբողջ Չէչէնիան, ահաբեկչական արարքներու մըտավախութեամբ, իբրեւ հետեւանք Սեպտեմբեր 6–ի անկախութեան հռչակման 9–րդ տարեդարձին: Հակառակ ձեռք առնուած խիստ միջոցներուն, Ռուսերը կը խոստովանին որ անկախապաշտներու հարձակումը կը շարունակուի, մանաւանդ՝ Գրոզնի: Ռուսերը կը պնդեն որ 46 ապստամբ սպաննած են 24 ժամուան ընթացքին, իրենք ալ 20 հոգի կորսնցուցած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ բանտարկեալներ եւ իրենց ընտանիքները բողոքի ցոյցեր կ'ընեն, մերժելով տեղափոխուիլ նորակառոյց բանտերուն մէջ: «Կը կռուինք, մեր ազաքը՝ բանտերուն մէջ եւ մենք՝ դուրսը, վիրաւորներ կ'ըլլան, մեռեալներ կ'ըլլան, բայց, չենք ընդունիր այդ նոր բանտերը», կ'ըսէ Նասիր Զէյիք որու երկու զաւակները բանտն են: Ոչ կառավարական կազմակերպութեանց համաձայն, հարցը կրնայ վտանգաւոր բնոյթ առնել: Կառավարութիւնը կ'ուզէ արդիականացնել իր բանտերը: Վեց նոր բանտեր «էՖ-ՏԻՊ»ի պատրաստ են եւ 4·000 բանտարկեալներ պէտք է հոն փոխադրուին մինչեւ տարւոյն վերջ, բայց կը մերժեն, որովհետեւ մտահոգ են իրենց ապահովութեան համար:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ Եւրոպական Ատեանը, Նոյեմբեր 21–ին, նիստի մը ընթացքին Ստրազպուրկ, պիտի քննէ Ապտուլլահ Էօճալանի բողոքը Թուրքիոյ դէմ, ճշդելու համար թէ ան կարելի՞ է ընդունիլ եւ հիմնաւորուա՞ծ է:

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 2 ՄԻԼԻՈՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ սպաննուած են վերջին 10 տարիներուն պատերազմներու մէջ եւ 6 միլիոն ալ վիրաւորուած է եւ հաշմանդամ դարձած, ըստ ԻՒՆԻՍԷՖ–ի (ՄԱԿ–ի մանուկներու կազմակերպութիւնը):

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ ՄԸ՝ Էրիք Սթիրլէն Լա Ժուի դատաւորին յայտնած է Սեպտ· 6–ին, որ ԷԼՖ–ի գլխաւոր անձը, որ «կը փնտռուի» տարիներէ ի վեր, քանիցս Փարիզ եկած է: Կը պնդէ որ Ալֆրէտ Սիրվէն, որու դէմ ձերբակալման հրամանագիր մը կայ, Փարիզ գտնուած է 1999 Յունիսին եւ Յուլիսին: Սթիրլէն որոշած է յայտնաբերել իր ընկերութեան՝ «Պոսթ Սեքիւրիթի»ի եւ իր ընկերոջ Տիտիէ Սիքոյի գաղտնիքները: Կը թուի որ բաւական կարեւոր յայտնութիւններ ըրած է, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի 1997 Ապրիլ 19–ի գողութեան, որու համար կ'ամբաստանէ Սիրվէնն ու Թարալոն:

ՇԱՆ ՋԻԼԻՋԻԻ վրայ, յարձակում մը գործուած է, Սեպտ· 7–ի առաւօտ, Սիթի Պանքի վրայ: Առանձին անձ մը, դէնքի սպառնալիքի տակ, կրցած է 400 հազար Ֆր· ձեռք ձգել եւ խոյս տալ:

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԱԹՈՌԸ ՄԱՍՆԱԿՑԱԾ ՊՈԼՍՈՅ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ

Օգոստոս 28 – Սեպտ· 2 Պոլսոյ մէջ էքիւմէնիք միջազգային ժողով մը գումարուած է «Աշխարհի ստեղծումը եւ մարդ արարածին ստեղծումը – 2000 թըւականի մարտահրաւէրներ եւ հարցեր» նիւթով: Մասնակից 125 աստուածաբաններու եւ գիտնականներու կարգին գըտնուած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռէն Նարեկ Վրդ· Ալեէմէզեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՃԱՌԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ՄԱԿ-Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԻՆ

Նախագահ Ռ· Քոչարեան Սեպտ· 7–ին խօսք առաւ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան վեհաժողովին, որ կազմակերպուած է հազարամեակի առիթով: Հայաստանի նախագահին ճառը տեւեց 5 վայրկեան: Քոչարեան արծարծեց Հայ ժողովուրդին դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը միջազգային ճանաչումի արժանացնելու հարցը, Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումը եւ Հայաստանի գործակցութեան հեռանկարները միջազգային կազմակերպութիւններու հետ:

Այս մասին Սեպտ· 8–ին Պոլսոյ «Մարմարա»ն կը տեղեկացնէր թէ նիստը միջոց մը տագնապալից փուլի մէջ մըտաւ երբ հայկական ցեղասպանութեան մասին խիստ բանավէճ մը ստեղծուեցաւ Թուրքիոյ ու Հայաստանի նախագահներուն միջեւ: Հայաստանի նախագահը, որ ճառը արտասանած էր Թուրքիոյ նախագահէն երեք կարգ առաջ, իր ելոյթի ընթացքին ցաւ յայտնեց թէ Թուրքիա շարունակ կը մերժէ ճանչնալ այս հարցը: Քոչարեան ըսաւ որ մե՞ղք որ Հայ ժողովուրդը կը ստիպուի ԻԱ· դար փոխադրել հարցեր, զորս ապրած է Ի· դարու մէջ: «Թուրքիոյ այս մերժումը մեր մօտ կը հրահրէ արդար պատմութիւն ունենալու ցանկութիւն մը» ըսաւ Քոչարեան եւ աւելցուց որ պատմութեան մէջ բազմաթիւ ազգեր անցեալին այսպիսի դժուարութիւններ ապրած են, սակայն կրցած են զանոնք յաղթահարել: Չըջիւմ արտայայտելը նուաստացուցիչ ու ամօթալի արարք չէ, ինք վստահ է թէ Հայաստան ու Թուրքիա կրնան հաստատել շինիչ երկխօսութիւն եւ բարի դրացնութեան յարաբերութիւններ: Նախագահ Քոչարեանի այս խօսքերը պաղ ջուրի ազդեցութիւն գործեցին ներկայ Թուրք դիւանագէտներուն վրայ: Տրուած ըլլալով որ նախագահ Սեզէր աւելի վերջ պիտի խօսէր, ան իր ճառին մէջ վերջին վայրկեանին աւելցուած պարբերութեամբ մը պատասխանեց նախագահ Քոչարեանի ակնարկութիւններուն եւ ըսաւ որ ցաւով դիմաւորած է Հայաստանի նախագահին արտայայտութիւնները: Ան աւելցուց որ ո՛չ մէկը կրնայ որեւէ յաջողութիւն արձանագրել պատմութիւնը խեղաթիւրելով: Սեզէր յայտնեց թէ պատմութեան մասին վճիռ արձակելը միայն պատմաբաններուն գործն է:

Գիւնթըր Սեպտ· 7–ին ընդունեցաւ նախագահ Սեզէրը: Կարգ մը տեղեկութիւններու համաձայն, խօսակցութեան նիւթ դարձած է Բաքու – Ճէյհան քարիւղատար խողովակին հարցը: Բացի այդ, Թուրք նախագահը Գիւնթըրէն խնդրած է, որ իր ազդեցութիւնը բանեցնէ, որպէսզի Ամերիկեան Քոնկրէսը չվաւերացնէ Հայկ· ցեղասպանութեան վերաբերեալ օրինագիծը: Նախագահ Գիւնթըր ալ պատասխանած է որ ինք եւ իր կառավարութիւնը միշտ դէմ եղած են նմանօրինակ բանաձեւերու ու այս անգամ ալ իրենց ձեռքէն եկածը պիտի ընեն այդ բանաձեւին արգելք հանդիսանալու համար: Գիւնթըր յիշեցուցած է սակայն որ իր նախագահութեան վերջին օրերն են ասոնք եւ սահմանափակ են իր կարելիութիւնները:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷ՞Ս ԱԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔ

Երեւանի փոխ–քաղաքապետ Վ· Վարդանեանի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը կ'այցելէ Պրաթիսլավա (Սլովաքիա) ուր քաղաքապետ Ժ· Մորավչիչ յայտնած է թէ ծրագրած են յաջորդ տարի մասնակցիլ Հայաստանի քրիստոնէութեան 1700ամեակի նշումներուն: Այդ մասնակցութիւնը պիտի ըլլայ նուագահանդէսի մը ձեւով որուն պիտի մասնակցին գլխաւորաբար Պրաթիսլավա հաստատուած հայ արուեստագէտներ՝ երգիչ Գուրգէն Յովսէփեան եւ դաշնակահար Յասմիկ Գաբրիէլեան:

Այս նուագահանդէսը սակայն քաղաքական բնոյթ ստացած է երբ Թուրքիոյ Սլովաքիոյ դեսպանատունը պաշտօնական դիմում մը կատարած է երկրին Արտաքին գործերու նախարարութեան, պահանջելով որ ջնջուի այդ նախաձեռնութիւնը: Ըսուածը այն եղած է որ Հայաստան նման միջոցներով կը փորձէ ճնշում բանեցնել տարբեր երկիրներու խորհրդարաններուն վրայ, ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումը ձեռք ձգելու համար: Իսկ նման նպատակի առիթ ընծայել, ըստ թրքական բողոքագրին, կրնայ վերջին ծայր ժխտական ազդեցութիւն ունենալ Թուրքիոյ եւ Սլովաքիոյ յարաբերութիւններուն յետագայ զարգացումին վրայ:

Սլովաքիոյ Արտաքին գործերու նախարարութիւնն ու Պրաթիսլավայի քաղաքապետը անդրդուելի մնացած են կազմուած ծրագիրին նկատմամբ, շեշտելով որ մըշակութային ձեռնարկի մը պէտք չէ քաղաքական արարքի բնոյթ տալ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 7/8)

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Սեպտեմբեր 7ին Մամուլի Ազգ· Ակումբին հիւրը եղած է ԱԺՄ–ի նախագահ Վ· Մանուկեան: Իր կարծիքով՝ Հայաստանի քաղաքական դաշտը եւ հանրութիւնը վերջին շրջանին յոգնած են: Չկայ ընդդիմադիր շարժում· ներկայի իշխանութիւնը նախկինին նման ամէն ինչ մերժող դիրք չի գրաւեր, ինչ որ ԱԺՄ–ի պարբերական գործակցութիւնը կարելի կ'ընէ: Այդ գործակցութիւնը ԱԺՄ–ի մէջ տարբեր մօտեցումներու պատճառ է, սակայն, առնիկա լուրջ պառակտումի չի տանիր: Անխմաստ նկատելով անընդհատ Ռ· Քոչարեանի օրինաւորութեան հարցը հրահրել, Վ· Մանուկեան ըսած է թէ Հայաստանի կացութիւնը բարեփոխելու համար հարկաւոր է գաղափարական, արժէքային նոր համակարգ ձեւաւորել: Ինք պարբերական հանդիպումներ կ'ունենայ նախագահին ու վարչապետին հետ, բայց առանց ընթացքին քաղաքական դաշտի դասաւորման հարցեր չեն քննարկուիր:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՓՈԽ-ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Սեպտ· 6–ին Երեւան հասած է փոխվարչապետ Ե· Շտայնհոֆի գլխաւորած լեհական պատուիրակութիւնը, երկօրեայ պաշտօնական այցի մը համար: Ե· Շտայնհոֆ օդակայանը պատասխանելով լրագրողներու ըսած է թէ մեծ յոյս ունի հայ-լեհ տնտեսական յարաբերութիւնները աշխուժացնելու: Սեպտ· 7–ին պատ–

(Շար·ը Դ· էջ)

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ

ՊԱՐՏԻԶԱԿԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ՅԱԿՈԲ ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԽՄԲ. – 1960, Սեպտ. 6-ին, ասկէ 40 տարի առաջ, Փարիզի մէջ իր մահկանացուն կը կնքէր Պարտիզակի երբեմնի «միտիւր»ը՝ Յակոբ Տէր-Յակոբեան: Իր յիշատակին կը հրատարակենք էջ մը «Պարտիզակը խատուտիկ» իր հատորէն, լոյս տեսած իր մահուան տարին: Յիշենք որ Յակոբ Տէր-Յակոբեան, բնիկ կեսարացի, ծնած էր 1883-ին, կանուխէն փոխադրուած Պոլիս ուր առած էր իր կրթութիւնը, ապա նուիրուած էր հրապարակագրութեան: Փարիզի մէջ, աշխատակցած է «Յառաջ»ի, «Անդաստան»ի եւ «Զուարթնոց»ի: Հիմնած էր տպարան մը, ուր լոյս տեսած է «Յառաջ» 1932-էն 1953:

Այս սիրանուն գիւղը, Նիկոմիդիոյ ծոցին հարաւակողմը, Իզմիթ կառավարչանիստ քաղաքի դէմ յանդիման, ծովեզրէն հինգ քիլոմեթր հեռու, բլրակներու ստորոտը թառած թռչնաբոյն մը, որ կը վայելէ —կը վայելէ՞ր— համատարած համբաւ մը համակրական, եւ ներշնչած է ոչ միայն հոն այցելող մտաւորականին, այլ պարզ անհատներուն անմոռաց քաղցր տպաւորութիւն մը, եւ որ, իր հասցուցած կրօնական ու աշխարհական ուշագրաւ զաւակներովը քիչ մը ամէն անկիւնը հայաշխարհի իր համբաւն է տարածած:

Այս իսկ պատճառով լայն յիշատակութիւն մը թողած է ոչ միայն մամուլին մէջ, այլ նաեւ առանձին հրատարակութիւններով:

Գիւղին արժէքաւոր մտաւորականներէն Գրիգոր Յ. Մխալեան Պարտիզակի հին եւ նոր կեանքին բոլոր մանրամասնութիւնները տուած է իր ՊԱՐՏԻԶԱԿՆ ՈՒ ՊԱՐՏԻԶԱԿՑԻՆ*, ստուար հատորով մը, տպուած Գահիրէ, 1938-ին:*

Մխալեան իր գործին պատմական մասը քաղած է այն տետրակներէն զորս անկարգօրէն գրի առած էր Պարտիզակի ծերունազարդ Կարապետ Ա. Քհնյ. Մխալեան որ իր արտակարգ յիշողութեանը պատճառով կը կոչուէր «Կենդանի Տոմար»:

Գր. Մխալեան իր հատորին մէջ գրեթէ սպառած է Պարտիզակի պատմութիւնը իր հիմնարկութենէն սկսեալ: Իր գործը ամբողջական պատկերն է, գիւղին ընկերային ու հաւաքական կեանքին, թշնամութիւններով, հակառակութիւններով, խմբական կամ անհատական իրերամարտ դաւերով ու վէճերով, ընտանեկան ու անձնական մոլուցքներով, եւ մանրավէպերով: Հոն են ամէնօրեայ կեանքը գիւղին, նենգութիւնները, տէրտէր – տիրացու – վարժապետի վէճերը, աղաներու չահագործութիւնները ու խարդախ գրաւումները. գիւղական մանր մունր դէպքերը. ծանօթ ընտանիքներու ճիւղահամարն ու գործերը. երեւելիներու մրցակցական պայքարը փոքրիկ չահերու եւ նախանձի մղումով, ամբոխային չարժումները եւ անոնց չարժառիթները, ժողովրդային խոյանքները եւ արդիւնքները, նաեւ գիւղին կրթական ու տնտեսական զարգացման աստիճանները, թէեւ կարգ մը պարագաներու մէջ չէ կրցած կողմնակալութենէ խուսափիլ:

Նաեւ կցած է անոնց բարքերը, սովորութիւնները, լեզուն եւ քերականութիւնը: Վերջապէս երգերն ու բառարանը:

Կարապետ Քհնյ. Տ. Գրիգորեան ունի «Վկայաբանութիւն Յովհաննէս Պարտիզակցւոյ և պատմութիւն հիմնարկութեան Պարտիզակի եւ շինութեան Եկեղեցւոյ եւ վարժարանի» *հատոր մը, տպուած Երուսաղէմ* 1933:

1950-*ին, Վեր. Անդրանիկ Ա. Պետիկեան* (Ապա) *Փարիզի մէջ հրատարակեց պատկառելի հատոր մը՝* ԳՐՁԱՆԿԱՐՆԵՐ ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ, *գրական աշխատանք մը իր տեսակին մէջ նոր, ուր, Պարտիզակը այնքան կենդանի պատկերներով կը ներկայանայ ու կ՚ապրի այնքան քաղցրութեամբ որ անոր քնարերգութիւնն է պարզապէս:*

Պարտիզակի զաւակներէն Մինաս Գասպեան (Վերածին) 1913-*ին հրատարակած է վիճակագրական ցուցակներով եւ քարտէսով խղճամիտ աշխատութիւն մը՝* ՀԱՅԵՐԸ ՆԻԿՈՄԻԴԻՈՅ ԳԱՒԱՌԻՆ ՄԷՋ: *Այս գիրքին մէջ տուած է Պարտիզակի մասին ալ պատմական ու վիճակագրական տեղեկութիւններ, ինչպէս նաեւ մաս մը երգեր:*

Նոյնպէս Պարտիզակցի ուսուցիչ եւ գրող Յակոբ Ալճեան՝ զանազան ծածկանուններով յիշատակներ եւ գիւղի կեանքէն դրուագներ տուած է, իսկ Պարտիզակի տեղահանութիւնը *պատմած է Ամերիկայի* Պայքարին *մէջ թերթօնի ձեւով:*

• ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊԻ *եւ* Հ. ԱՍԱՏՈՒՐԻ *այցը զոր* 1892-*ի* Մասիսէն (20 *Օգոստոս*) *նոյնութեամբ արտատպած ենք գրքիս մէջ:*

• ԱՐՇԱԿ ՋՕՊԱՆԵԱՆ *«Քանի մը օր Պարտիզակի մէջ» խորագրով իր* Ծաղիկին *մէջ* (1895 *Սեպտ.*) *յաւելուածական թիւ մը* (20 *էջ*) *նուիրած է, ուր խանդավառ, բանաստեղծական եւ երբեմն ալ զուարթ տողերով կը պատկերացնէ իր անցուցած օրերը այդ դեղեցիկ գիւղին մէջ:*

• ԿԻԿՕ *Պարտիզակ իր այցէն վերջ* (1911) *գրեց խանդավառ յօդուած մը սա խորագրով՝*

Հայաստան մը առանց Քիւրտի,
Թագաւոր մը առանց թագուհիի:

Ակնարկութիւն ամուրիութեանս:

• ՇԱՆԹ, *կիսամսեայ, Պոլիս, Բ. տարի, Թ.* 31 (1912 *Հոկտ.*) *պատկերազարդ յօդուած մը «Փայլակ» ստորագրութեամբ:*

Նաև Դեկտեմբերի թիւ 33*ին «Էոլվայս» ստորագրութեամբ պատկերազարդ յօդուած մը «Լեռները կը սարսռան» խորագրով:*

• ԿԱՐՕ ԳԷՈՐԳԵԱՆ *Պէյրութ իր հրատարակած* 1954-*ի* Ամէնուն Տարեգիրքին *մէջ «Պարտիզակեան յուշեր» գրեց բազմաթիւ պատկերներով՝ գլխաւորաբար ամերիկեան վարժարանին մասին, որու աշակերտած է:*

1957-*ի հատորին մէջ հրատարակած է տոքթ. Զէմպըրսի զաւկին՝ տոքթ. Լոսընի մէկ հայերէն նամակը ուր կ՚ըսէ. «անոնք որ պարտիզակցի են կամ մարմնով եւ կամ հոգիով, քանզի վարժարանին աշակերտները, մինչեւ իսկ անոնք որ հեռուներէն եկան Պարտիզակ, կարծէք սիրով պարտիզակցի եղան»:*

Տեղ տալով բազմաթիւ ուրիշ զգայուն նամակներու, տարեգիրքին հեղինակը կ՚աւելցնէ՝ «Յիշել հին բարի օրերը Պարտիզակի կեանքին, անքաւարարելի *կարօտ մըն է այսօր բոլորիս համար»:*

Նոյն գիրքին մէջ Վիէննական Ուխտէն Հ. Եփրեմ Վրդ. Պօղոսեան կու տայ պատմութիւնը Պարտիզակի մէջ գոյութիւն ունեցած ընկերութիւններուն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՂՈՒԹՆԵՐ

ԽԱՉԱԿՐԱՑ ԱՐՇԱՒԱՆՔՆԵՐՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԷՆ ԵՏՔ ՀԱՅԵՐ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՑԵՆԱՐԱՆ՝ ՊԵԼԺԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ

(Բ. եւ Վերջին մաս)

ՊՕՏՈՒԷՆ Ա.Ի ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ
ՎՐԱՅ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ
ՀԱՅԵՐ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՅԵՆԱՐԱՆ՝ ՊԵԼԺԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ

Կոտֆրուայի մահէն ետք խաչակիր ազնուականներ որոշեցին անոր եղբայրը՝ Եդեսիոյ Պօտուէն իշխանը հրաւիրել Երուսաղէմի գահին վրայ: Այս նպատակով ալ յատուկ պատուիրակութիւն մը ղրկուեցաւ Եդեսիա: Պօտուէն ընդառաջեց առաջարկին եւ ճամբայ ելաւ երկու հարիւր ձիաւոր եւ եօթը հարիւր հետեւակ տանելով իրեն հետ, որովհետեւ Երուսաղէմի մէջ միայն երկու հարիւր ձիաւոր մնացած էր:

Երուսաղէմ հասնելով՝ Պօտուէն խաչակիր ազնուականութեան կողմէ Սուրբ Շիրիմի Պաշտպան տիտղոսին արժանացաւ: Ան, նախքան գահակալութիւնը, որոշեց նախ ամրացնել նորահաստատ թագաւորութեան սահմանները եւ Եդեսիայէն իրեն հետ բերած զօրքով արշաւանք մը կազմակերպեց դէպի հարաւ՝ Եգիպտոսի Ֆաթիմականներուն դէմ: Բայց տակաւին խաչակիր կարգ մը ազնուականներ դէմ էին իրեն. Պօտուէն, անոնց ընդդիմութիւնը չէզոքացնելէ ետք, նոյն տարին՝ 1100 *Նոյեմբեր* 11-*ին թագաւոր օծուեցաւ Երուսաղէմի մէջ, Պօտուէն Ա. անունով:*

Կիլիկիոյ Հայոց Թորոս իշխանը իբրեւ զօրակցութիւն Երուսաղէմի խաչակիր պետութեան, արքայական նշաններ ղրկեց Պօտուէնի:

Պօտուէնի Երուսաղէմի թագաւոր հռչակումէն ետք անոր զարմիկը՝ Պօտուէն տիւ Պուրկ, որ Արտէններու Ռեթէլ շրջանի կոմս Հուկի զաւակն էր եւ Պուրկ դղեակին տէրը, յաջորդեց Պօտուէնի՝ իբրեւ Եդեսիոյ տէր. Պօտուէն Եդեսիոյ կոմս տիտղոսը տուաւ անոր:

Պօտուէնի գահակալութիւնը նոր դարագլուխ մը բացաւ հայ-պելժիական յարաբերութիւններուն մէջ: Պօտուէն արդէն հայ կնոջ մը՝ Արդայի հետ ամուսնացած էր, եւ Եդեսիոյ մէջ իր մօտաւորապէս մէկուկէս տարուան իշխանութեան ժամանակ կապուած էր հայութեան: Այս բոլորը նպաստեցին, որ ան յատուկ ուշադրութիւն դարձնէ Հայերուն:

Երուսաղէմի մէջ Հայեր կարեւոր ուժ էին, եւ քաղաքին չորս թաղերէն մէկը Հայերուն կը պատկանէր. Հայեր նաեւ Երուսաղէմի և շրջակայքին մէջ եօթանասուն վանքեր ունէին, իբրեւ նուիրապետութիւն ունենալով Սուրբ Յակոբայ վանքը՝ իր պատրիարքական աթոռով:

Պօտուէն Ա. թագաւորի գլխաւոր մտահոգութիւններէն մէկը բանակի համալրման եւ ստուարացման հարցն էր, որովհետեւ իր խաչակիր ուժերով ան գիտէր, որ դժուար էր պահպանել իր թագաւորութեան սահմանները: Այս պատճառով ալ ան աշխատեցաւ զինուորական շարքերը ստուարացնել Եւրոպայէն հասնող խաչակիրներով եւ յատկապէս՝ տեղացի քրիստոնեայ զինուորներով: Պօտուէն ամէնէն աւելի իր ուշադրութիւնը դարձուց եւ նախապատուութիւնը տուաւ Հայերուն՝ իբրեւ Արեւելքի լաւագոյն ռազմիկներ:

Երուսաղէմն ու շրջակայքը եւ ընդհանուր առմամբ նաեւ ամբողջ Պաղեստինը խաչակրական արշաւանքներէն ետք պատերազմներու պատճառով աւերուած ու ամայացած էին. խոլամները եւ հրեաները ջարդուած կամ փախած էին, Յոյները, որոնք կարեւոր թիւ կը կազմէին, նոյնպէս մեծ մասամբ փախած էին. յունական պատրիարքութիւնը կազմալուծուած եւ պատրիարքն ալ Կիպրոս ապաստանած էր. այսպէսով, փոքրաթիւ բնիկ քրիստոնեաներ միայն մնացած էին քաղաքին եւ շրջակայքին մէջ:

Պօտուէն Ա.ի համար մեծ մտահոգութիւն էր բնակչութեան թիւի աճ. այնպէս որ, ան մեծ աշխատանք տարաւ Արեւելքի քրիստոնեայ համայնքներ բերելու եւ վերաբնակեցնելու համար Երուսաղէմի մէջ: Ան առաջին հերթին յատնածէս Յոյներու խմբակ մը կազմեց եւ եկեղեցական կարեւոր պաշտօնները անոնց յանձնեց: Մարոնիները, որոնք կ. դարուն հիւսիսային Լիբանանի բարձր եւ ամայի լեռներուն վրայ, Մայրիի լեռան լանջերուն եւ Գատիշա սուրբ հովիտի ափերուն ապաստան գտած եւ ինքնիշխան գոյավիճակ հաստատած էին, այս ժամանակ քաղկեդոնական փարդապետութեան յարեցան եւ Պօտուէն Ա.ի նեցուկը ապահովեցին: Անոնց օրինակին հետեւեցան նաեւ Նեստորականներ, Ասորիներ, Յոյներ եւ Հայեր: Այսպէսով կարեւոր թիւով Հայեր Երուսաղէմ գաղթեցին:

ՀԱՅԵՐ՝
ԱՆՏԻՈՔԻ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Երուսաղէմի թագաւորութեան կողքին, Հայեր սերտ յարաբերութիւն հաստատեցին նաեւ Արեւելքի լատինական միւս իշխանութիւններուն հետ:

Արդարեւ, Կիլիկիոյ անմիջական հարաւը գտնուող Անտիոքի մէջ Պոհեմոնտ տը Օթրանթօ (կամ տը Թարենթէ) 1098-*ին իշխանութիւն հաստատած էր. քաղաքին բնակչութեան մեծամասնութիւնը Յոյներ, Հայեր եւ Ասորիներ էին: Հայեր սկիզբէն իսկ հակակշռող կարեւոր ուժ դարձան իշխանութեան կազմէն ներս. արդէն չատ մը Հայեր ազնուականի ժառանգական իրաւունքներ ունէին, ընդարձակ տարածութիւններու ու գիւղերու տէրեր էին, կային նաեւ բարձրաստիճան հայ զինուորականներ, առեւտրականներ, արհեստաւորներ, նաեւ՝ մեծ թիւով գիւղացիներ: Իբրեւ քրիստոնեայ պետութիւն՝ հետզհետէ աւելի մեծ թիւով Հայեր հաստատուեցան Անտիոքի եւ շրջակայքին, Որոնդէսի հովիտին մէջ:*

Պոհեմոնտ իշխան սկիզբէն իսկ Յոյներուն հանդէպ գգոյշ քաղաքականութիւն որդեգրեց. ան Անտիոքի յոյն պատրիարքը լատին պատրիարքով փոխարինեց, ինչ որ յոյն-լատին բուռն հակադրութիւններու պատճառ դարձաւ: Սակայն Պոհեմոնտ բարեացակամ վերաբերմունք ցոյց տուաւ Հայ Եկեղեցւոյ նկատմամբ եւ Հայ Եկեղեցին ու հոգեւորականութիւնը յիպահեցին իրենց հեղինակութիւնը: Գիտենք, որ Անտիոքի շրջանին մէջ հայկական վանական կեդրոններ կային, որոնցմէ նշանաւոր էր մանաւանդ քաղաքին մօտակայ Ցխուանց անապատը, որ դպրութեան կեդրոն եւ բարձրագոյն դպրոց էր եւ ժամանակ մըն ալ առաջնորդանիստ դարձաւ:

Պոհեմոնտ 1100-ին խոլամներուն ձեռքը գերի ինկաւ, որմէ ետք եղբօրորդին՝ Թանքրէտ տը Հօթվիլ իշխանութեան գլուխ անցաւ: Թանքրէտ արդէն սերտ

ՆՈՐ ՎԱՐԿԱԾՆԵՐ ԿԵԱՆՔԻՆ ԾԱԳՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Երկրագունտին վրայ կեանքի ծագումը միշտ կը բացատրուի ծովերու մէկնակէտով. սակայն, վերջերս գիտնականներու խումբ մը կ՚աշխատի տեսութեան մը վրայ որուն համաձայն, կեանքը ոչ թէ ծովերու խորքէն ծագում առած է, այլ եկած երկինքէն: Այդ տեսութիւնը կեանքի սկզբնաւորութիւնը կը կապէ ջուրի մանրիկ մասնիկներու որոնք ովկէանոսի ալիքներէն փրթած ու նետուած են բարձրութեան մէջ, ապա, հոն հանդիպած կեանքը կազմաւորելու սատակ պայմաններու:

Այս տեսութեան առաջնորդած են կեանքին ծագումին մէջ անբացատրելի մնացած կարգ մը հարցականներ. օրինակ, թէ ինչպէս գոյացած է բջիջներու մաշկը, կամ թէ ինչպէս գործարանաւոր պարզ մասնիկներ կրնան բաւարար չափով խառնուիլ, միանալ իրարու եւ աւելի մեծ ու աւելի բարդ նոր մասնիկներու ծնունդ տալ:

Նոր տեսութեան մեկնակէտ եղած են գիտնականի մը պրպտումները. ան գտած է որ մթնոլորտին մէջ արձակուած ջուրի մանրիկ կաթիլները աւելի քան կէսով բաղկացած են գործարանաւոր նիւթէ եւ ոչ միմիայն ջուրէ: Այդ ուղղութեամբ կատարուած հետազօտութիւնները ցոյց տուած են որ այդ նիւթը ճարպային բնոյթ ունի եւ կու գայ ովկէանոսներու մակերեսին վրայ ծփացող խղճու խաւէն:

Ովկէանոսներու ալիքներով մթնոլորտ արձակուած շիթերը յաճախ կը հանդիպին ուրիշ մասնիկներու որոնք երկաթ կամ նիքէլ կը պարունակեն, ըլլալով փշուրները երկնաքարերու որոնք այրած են մթնոլորտին մէջ: Ջուրի շիթերը որոնք տարի մը կրնան մնալ մթնոլորտի վերին խաւերուն մէջ, աստիճանաբար կը գոլորշիանան ու իրենց պարունակած նիւթերը կը խտանան: Ենթարկուելով արեւի զօրաւոր ճառագայթներու, անոնց մէջ քիմիական հակազդեցութիւններ տեղի կ՚ունենան: Ատիկա հաւանական է որ բացատրէ թէ երկրային շատ պարզ գործարանաւոր մասնիկներ ինչպէս կրնան բնապլիններու (փրոթէին) կամ ADN-ի նման տարրերու ծնունդ տալ: Գիտնականները գրեթէ կասկած չունին որ կեանքին էական հիմնաքարերը Երկրագունտին յայտնուած պահուն ներկայ էին արդէն:

Ջուրի շիթերը երբ կրկին կ՚իյնան ովկէանոսին մէջ կրնան ճարպային նոր բաղադրութեան տէր խաւով մը պատուիլ: Ատով կը բացատրուի պաքթէրիներու մէկ յատկանիշը որ մինչեւ այսօր մութ մնացած էր գիտութեան աշխարհին:

Զուգադիպութիւն մըն ալ ուշադրութիւն գրաւած է. ովկէանոսներու ալիքներով մթնոլորտ բարձրացած ջուրի մանրիկ կաթիլները պաքթէրիներու չափը ունին: Նոյնքան փոքր տարրեր կրնան մինչեւ մթնոլորտին վերին խաւերը բարձրանալ. աւելի փոքրերը իրարու մէջ կը ձուլուին, իսկ աւելի մեծերը կրկին կ՚իյնան ովկէանոսին մէջ:

Հակառակ այս բոլոր տուեալներուն, գիտնականները շատ զգոյշ են իրենց քայլերուն մէջ: Անոնք գիտեն թէ երկարատեւ ու համբերատար պրպտումներ, փորձեր անհրաժեշտ են, հասնելու համար վճռական եզրակացութեան եւ անոնց վերապահութեան յայտարարելու թէ կեանքը ծագում առած է երկնային ոլորտին մէջ:

ՔԱՂՀԱՆ

կապեր ունէր Կիլիկիոյ հետ, ժամանակ մը Տարսոնը գրաւած եւ Թուրքերը դուրս մղած էր հոնկէ: Երուսաղէմի գրաւումէն ետք, 1099-ին, ան Գալիլիոյ իշխան տիտղոսը ստացած էր: Իբրեւ Անտիոքի ղեկավար՝ Թանքրէտ հիւսիսային Սուրիոյ մէջ լատինական իշխանութեան գլխաւոր տարածիչը եղաւ եւ արիւնահեղ պատերազմներ մղեց Թուրքերուն եւ Բիւզանդացիներուն դէմ: Ան մեծապէս ընդարձակեց իշխանութեան սահմանները եւ 1103-ին Բիւզանդացիներէն գրաւեց Լաթաքիան, ուր արդէն բաւական թիւով հայութիւն կար: Այս ժամանակ ալ, նոյն տարին՝ 1103-ին Պոհեմոնտ գերութենէ ազատ արձակուեցաւ եւ Անտիոք վերադարձաւ:

Ցիշենք նաեւ, որ խաչակրական չորրորդ պետութիւնը (Եդեսիոյ, Անտիոքի եւ Երուսաղէմի կողքին) հաստատուեցաւ 1102-ին, Թրիփոլիի մէջ, խաչակրական արշաւանքի գլխաւոր առաջնորդներէն Թուլուզի կոմս Ռեմոն տը Սէն Ժիլի կողմէ: Ան Թրիփոլիի մօտակայքը Մոնս Փերեկրինուս (Ֆրանսերէն՝ Մոն Փելըրէն, ուխտագնացութեան լեռ) դղեակը կառուցեց, ուր մահացաւ 1105-ին:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԾԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՃԱՇԵԼՈՒ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԿՈՐՍՈՒԻ՞

Արտադրողական կիրքը օրէ օր չեշտըւող իր ընթացքին մէջ կը սպառնայ կէսօրուան ճաշի սովորութեան: Գանատայի եւ Աւստրալիոյ մէջ արդէն վերնալու մօտ է այդ սովորութիւնը: Մամուլը կ՚արձագանգէ երեւոյթին, իրենց գրասեղանին շղթայուած արարածներ նկատելով պաշտօնեաները որոնք հեռաձայնի ընկալուչը, կամ առձեռն փոքր հեռաձայնը սեղմած իրենց ուսին ու ականջին միջեւ, իրենց մէկ ձեռքը սանտուիչ մը, միւսը համակարգիչի «մուկ»ին վրայ կը ներկայացուին:

Կէսօրուան ճաշ պատրաստող հաստատութիւններն անգամ սկսած են ենթարկըւիլ ճաշելու այս նոր ձեւին: Արագօրէն սպառելի ճաշեր կ՚առաջարկեն ու բաշխումի նոր ձեւեր: Աշխատատեղի տարուած ճաշերու թիւը 1994-էն ի վեր 14% յաւելում կրած է: Ատոր զուգահեռ, կէսօրին ճաշարան մը երթալու փափաք ունեցող Գանատացիներու համեմատութիւնը 50-էն 40%-ի իջած է: Բացառութիւն կը կազմէ Գէպէքը: Անոր բնակիչները, պատահովաբար եւրոպական ազդեցութեան տակ, աւելի յաճախ լաւ ճաշարան մը կ՚երթան եւ ընկերային կեանքին քիչ մը աւելի ժամանակ կը յատկացնեն:

Աւստրալիացիները նոր զոհերն են ճաշելու ամերիկեան նոր մշակոյթին: Նոյնիսկ գինին սեղաններէն անհետանալու միտում ցոյց կու տայ: Տակաւին ոչ երկար ժամանակ առաջ գործի ճաշ մը կը նշանակէր քանի մը ճաշատեսակ, գինի, աղանդեր եւ սուրճի սպասարկութիւն: Մինչեւ անցեալ տարի ճաշի ժամուն չուկան ալ կը գոցուէր:

Սովորութիւններու փոփոխութեան մէջ տնտեսութեան համաշխարհայնացումը մեծ դեր ունենալով հանդերձ, միակ պատասխանատուն չէ: Տեսքի ու առողջական մտահոգութիւններն ալ իրենց բաժինը ունին: Բազմաթիւ են այն բարձրաստիճան պաշտօնեաները որոնք կը նախընտրեն ճաշի ժամը մարզանքի յատկացնել կամ երթալ կոլֆ խաղալ ժամ մը:

Ասոնց քով, ինչ կը վերաբերի Աւստրալիոյ, հարկերու վարչութիւնը իր կարգին ծանր հարուած մը տուած է ճաշի աւանդութեան, քանի որ քանի մը տարիէ ի վեր գործի ճաշերը հարկերէ զեղչելի գումարներ չեն նկատուիր: Իսկ անցեալ ամառուընէ ի վեր ճաշարաններու մէջ սպասարկուած խորաքանչիւր պնակի վրայ 10%-ի նոր տուրք մը դրուած է:

Թ. Ա. Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՆԱԼԸԻ կաղդուրման կայանի «Ճամպազեան» խաղավայրին մէջ, Օգոստոս 26-ին տեղի ունեցած է շրջանավերջի հանդիսութիւնը: Ներկայ եղած է Մեսրոպ Պատրիարք: Հանդիսավարութիւնը կատարած են կայանի հսկիչներէն՝ Մելանի Գումրուեան եւ Աւետիս Կէզ: Առաջին խօսք առնողը եղած է կայանի խնամակալութեան ատենապետ՝ Միհրան Ուլիկեան, ապա բեմ հրաւիրուած է այս տարուան տնօրէնուհին՝ տիկին Ատրինէ Թահմինճիօղլու, որ բացատրութիւններ տուած է կայանին մէջ իրագործուած այս տարուան ձեռնարկներուն եւ աշխատութիւններուն մասին: Գեղարուեստական յայտագրէն ետք, բեմ հրաւիրուած է կաղդուրման կայանի երկարամեայ կրթական մշակ, Օր. Նուարդ Ցակոբեան, որուն համար յոբելինական հանդիսութիւն մը կազմակերպուած էր: Խօսք առած է նաեւ կայանի նախկին տնօրէնուհի՝ տիկին Ժագլին Երմէն: Հանդիսութիւնը վերջ գտած է Պատրիարքին հայրական բանքով:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ ՀՕՄ-ի «Ռուբինա» մասնաճիւղի ամառնային ճամբարի աւարտական հանդէսը տեղի ունեցած է Օգոստոս 18-ին, Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ: Բարի գալուստի խօսքով հանդէս եկած է ճամբարի տնօրէն՝ Սիլվա Փայլեան, որ ներկայացուցած է ճամբարին 7 շաբաթներու տեղեկագիրը: Ցայտնած է թէ ճամբարը այս տարի կը տօնէր իր հիմնադրութեան 30-ամեակը: Աշակերտութեան թիւը, շաբաթական փոփոխութիւն կրելով հասած է 160-ի: Խօսք առած են ճամբարի ուսումնական մարմնի ատենապետ՝ Արմէն Մարտիրոսեան եւ ՀՕՄ-ի վարչութեան ներկայացուցիչ՝ Լորա Մալլեան:

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԴ.

Կէտիկ փաշայի թաղին մէջ, ուր կը բնակէր իր ծեր մօրը հետ, գայթակղութեան փաստ մը, չարօրինակ մը, ամէնօրեայ առարկուած մը, բամբասանքի մը անբարոյական կենդանի դասագիրք մը դարձած էր օրիորդ Մարկոսեանը, ամէն նախապաշարումները, բարքերը հրմշտկող, բոլոր իգական աւանդութիւններուն, սեռական պատշաճութիւններուն կից զարնող անկախ, համարձակ, անպատկառ աղջիկ մը, որ ինքզինքը «ազատամիտ» կը հռչակէր եւ իր թաղեցիները «կիսատած, էտէփսիզ» կը վճռէին: Պառաւները այդ աղջկան վարմունքը տեսնելով «աշխարհի վերջը եկեր է... մեղայ Տէր, մեղայ Տէր» ըսելով՝ ճերմակ գըլուխներնին կ՚երերցնէին, իրենց տանը աղջիկներուն վարքը-բարքը նկարագըրելու կ՚ելլէին... մայրերը կը վախնային, որ այդ աղջիկը ապականութեան դաս մը չըլլայ, չար օրինակ մը չըլլայ իրենց աղջիկներուն եւ փորձութեան սայթաքեցնող մը իրենց մանչերուն. առաջիններուն խստիւ կ՚արգիլէին տեսնուիլ այդ աղջկան հետ, երկրորդներուն՝ անոնց տունէն առջեւէն անցնիլ կամ նայիլ, աղջիկները փարխեցիական բողոքի ըմբոստացումի աղաղակներ կը բանային ի տես անոր անպատկառ արարքներուն, ու հայրերը գիշերը վերադարձին, երբ տնեցիները իրենց պատմէին նոր գայթակղութիւն մը, կը խօսէին այդ աղջիկը թաղէն հանելու պէտքին վրայ...

Ան սակայն կ՚երթար իր ընթացքը՝ անհոգ իր վրայ բսուածներուն, խուլ մօրը յանդիմանանքներուն, անէծքներուն, խրատներուն: Ազատամտութիւն պոռալով չորս հովերուն, իր բնածին լկտածութեան իրեն հարկադրած արարքները կամ խօսքերը անով հովանաւորելով անպատկառ, լիրբ, առանց ամչնալու իր դրացիներուն դուռը զարնելով ու ներս մըտնելով՝ անզգայ անոնց թշնամական վարմունքին իր նկատմամբ՝ մինչեւ որ վռնտուէր, միս մինակը առտուն կանուխ գլուխը շալ մը առած ու ձեռքը գիրք մը մեկնելով Բերա, Պոլիս, հեռաւոր տեղեր ու ուշ վերադառնալով իրիկունը, յաճախ երիտասարդի մը հետ, բարձրաձայն խօսելով, խնդալով՝ առանց ամչնալու, երբ թէ քոյրը եղած ըլլար, իր վարմունքին պզտիկ դիտողութիւն մը ընողին հետ կռիւ ընելով, վիճաբանելով, լեզուանիութեամբ մը օժտուած արդէն, իր մօրը հետ մերթ կռիւ ընելով տունը, զայն «ցնդած ճառը», «խոֆած» կոչելով, բարկութեամբ դուռը գոցելով՝ կ՚ելլէր, կ՚երթար, կը փորձէր տեսակցութիւն հաստատել իր դրացի երիտասարդներուն հետ, որոնց մէկ քանիին հետ իր յարաբերութիւնները արդէն (որոնց ինք ազատամտութեան հաշուին կ՚անցնէր միշտ) ծնողքներուն կողմէն բռնուած էին ու զինքը խայտառակած բոլոր թաղին մէջ՝ իր տունը ընդունելով, հակառակ մօրը արգիլքին. երիտասարդներ, դասատուներ, գրողներ, գլրոցականներ՝ վիճաբանելով, խօսելով, խնդալով, կատակներ ընելով: Եւ սասնդմէ զատ ահա ատ խաղաղիկ թաղի՝ եկեղեցիի մթնոլորտի մը մէջ, որուն բնակիչներուն կեանքի մեծ մասը, իրենցմէ քիչ մը վեր գտնուող թաղին եկեղեցիին սիւնին քովիկը, բատւերին մէջ կ՚անցնէր, աղօթքին ծնրադրումներուն ու խաչակնքումներուն մէջ:

Իրեն պզտիկ դիտողութիւն մը ընողին կը պոռար. «Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի, ես ազատամիտ եմ, ես սկզբունքի տէր աղջիկ եմ... հոգս չէ, ինչ կ՚ուզեն՝ թող ըսեն... ես ձեզի պէս նախապաշարումներու, ծեծուած բարքերու չե՛մ հպատակիր, ես զարգացած եմ... Ի՞նչ կ՚ըլլայ եղեր, երիտասարդներու հետ տեսնուիլ, խնդալ, խօրաթել... Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի... մեր ազգը դեռ շատ ապուշ է, տխմար է ինծի պէսները հասկնալու համար... Ի՞նչ ըսել է, ինչո՞ւ ապա, համարձակ չտեսնուիլ մանչերուն հետ»:

Ազատամտութի՛ւն, այս էր իր գերագոյն վահանը ամէն բարոյական յարձակումներուն դէմ, պատնէշը, ուր կ՚ապաստանէր պատասխանելու համար թըշնամի հարուածներուն, հրաշալի փաստը, արդարացումը, որով բոլոր բամբասող բերանները կ՚ուզէր գոցել... Ինչ որ ընէր, ինչ որ խօսէր՝ ազատամտութեան արդիւնք:

Ատեն մը դասատու եղած էր այդ աղջիկը, որ զարգացումին սկեզօծումը միայն ունէր, ուսմունք ունէր այնքան, որքան պէտք է կարենալ իմաստակ ըլլալու, ուսումնականութիւն ծախելու համար ու ամէն առթիւ վիճաբանելու համար, դիմացինը հերքելու, «ո՛չ, անանկ չէ՛...» ըսելու համար:

Բայց քանի մը ամիսէն իր վարմունքին պատճառաւ վռնտուած էր դպրոցէն, ինչ որ առիթ մըն էր ձայնելու ամէն տեղ, իր ազատամտութիւնը ալ աւելի թմբկահարելու մեր թաղականներուն, հոգաբարձուներուն խաւարամտութեանը, յետամնացութեանը դէմ:

– Դեռ աս ազգը պանիր-հաց կ՚ուզէ, պանիր, – կը կրկնէր... – ինծի պէսները հասկնալու համար:

Զմոռնանք ըսել, թէ իգապաշտ ալ էր, ամէն տեղ կ՚ուզէր կնոջ իրաւունքները պաշտպանել, ազատութիւն՝ ընելու ինչ որ կ՚ուզէ, ունենալու այրերու նկատմամբ ինչ վարմունք որ հաճոյ թուի իրեն...

Այս վերջնարարեան աղջիկը՝ ամէն պատշաճութիւններու ու նախապաշարումներու լեզու հանող, եկեղեցի չգացող, կրօնքին լեզու հանող, ծաղրող, ազատամտութեան ցցունքով պճնուած աղջիկը, մայր մը ունէր, հարազատ մնացորդ մը հին սերունդէն, եկեղեցիի պէս երկիւղած, ջերմեռանդ, աւետարանի պէս աստուածապաշտ, աղօթքի պէս սուրբ ու միամիտ պառաւ մը, որ հակառակ իր 65 տարիներուն, կուզած, կորցած կռնակին, դողդողացող ծունկերուն ամէն առտու ու իրիկուն խոշոր Աստուածաշունչը շալկած, իրենց տունէն եկեղեցի տանող զառածանին վրայ կքած, հոգեկքն ի վեր կ՚երթար եկեղեցի, ուր ժամերով կ՚անշարժանար խորանին դիմացը՝ կարդալով, աղօթելով խաչի մը պէս բաղկատարած, եւ տանը, մինչեւ ետքը պատուհանին քով, լոյսին՝ իր կարճատես աչքերը, զոր կը պտըտցնէր Աստուածաշունչին դեղնած էջերուն վրայ՝ տեղնատեղն կանգ առնելով սրտաշարժ տեղերը՝ Քրիստոսի չարչարանքները կամ հըրաշքները պատմող ու աղօթելով երկինքն ի վեր կամ լալով՝ «մեղայ, Տէր մեղայ... ինչեր քաշեր է մեզի համար...» եւ գիրքը պագնելով անհուն ջերմեռանդութեամբ մը:

(Շար. 71)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
75ամեակին առթիւ

ՓԱՐԻԶ. — Տոքթ. Բարսեղ Խրիմեան 1.000 Ֆր. ի յիշատակ իր «Շաւարշա-պաշտ» հօր, որ կանգնած իր խանութին դրան առջեւ անհամբեր կը սպասէր որ հասնի «"Յառաջ"ակիր» թղթաբերը:

ՇԷԼ. — Պ. Աշոտ Սերճանեան 600 Ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Տիկին Նուարդ Մելքոն-եան 600 Ֆր.:

ՍԵՒՐ. — Ստեփան Ֆօվ 600 Ֆր.:

(Շար. Ա. էջէն)

ուխտակութիւնը հանդիպում ունեցած է վարչապետ Ա. Մարգարեանին, արդիւ-նաբերական, արտադրական նախարար-ներուն հետ:

ԻՐԱՆ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԱԶԱՄՈՒՂԻՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Ուժանիւթի նախարար Կ. Գալուստեան Թեհրանի մէջ իրանցի մասնագէտներու եւ պաշտօնատարներու հետ քննած է ուժա-նիւթի մարզին եւ Իրան – Հայաստան կա-զամուղին կառուցման առնչուած խնդիր-ներ: Երկու կողմն ալ համաձայն են շու-տով սկսելու 140 քմ. երկարութեամբ կա-զամուղի շինութեան (իրանեան կողմը 100 քմ, հայաստանեան՝ 40): Կը նախատեսուի որ շինութիւնը աշնան սկսելու պարագա-յին, յաջորդ աշնան կ'աւարտի եւ կարելի կ'ըլլայ օրական 1,5 միլիոն խոր. մեթր կազ ներածել Հայաստան: Իրան իր կողմի մասը պիտի շինէ, Հայաստան իրենը:

ՌՈՒՍԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐՈՎԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

Յարգելով 1997–ին Մոսկուայի մէջ ըս-տորագրուած միջպետական պայմանագը-րին յօդուածները, նոր ձեւով կազմակեր-պուած է ռուսերէնի խորացուած ուսուց-ման համակարգը: Տարիէ մը ի վեր ար-դէն Հայաստանի մէջ կը գործեն ռուսե-րէնով ուսուցման դպրոցներ. ութը Երե-ւանի, ութն ալ մարզերու մէջ: Անոնք առեղծուած են նախկին ռուսական դըպ-րոցներու հիման վրայ, քանի որ ունէին ուսուցչական պատրաստի կազմեր: Նոր մշակուած ծրագրին մէջ աւելցած են դա-սաժամերը. հրատարակուած են յատուկ դասագիրքեր 1–10–րդ դասարաններուն համար:

ՀԱՅ – ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Սեպտ. 7–ին, Պաշտպանութեան նախա-րար Սերժ Սարգսեան ընդունած է Իրա-նի դեսպան Մոհամմատ Ֆարհատ Քոլեյ-նին: Քննարկուած են հայ – իրանական յարաբերութիւններուն ներկայ վիճակը եւ զարգացման հեռանկարները, տա-րածքաշրջանի ռազմաքաղաքական իրա-վիճակը եւ ապահովութեան խնդիրներ, երկուստեք հետաքրքրութիւն ներկայա-ցնող այլ հարցեր:

Date à retenir

C. B. A. F.

Soirée organisée par la Croix Bleue
des Arméniens de France
à l'occasion du 90ème anniversaire
du HOM
(ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ)

LE 14 OCTOBRE

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Տիկին Նուարդ Մելքոն-եան իր ամուսնոյն՝
Անտոն Մելքոնեանի
աղջկան եւ փեսային՝
Լօրա եւ Ժան Արծրունիի
յիշատակին 5.000 Ֆր. կը նուիրէ «Յա-ռաջ»ին:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, խաչվերաց,

Տօն է վերացման Սրբոյ խաչին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10.30–ին պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45ին:
Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Կէսօրէ ետք, ժամը 4–ին կը կատար-ուի Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 18,

Տօն է խաչի:

Յիշատակ Մեռելոց

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17
Տօն է խաչվերացի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն–Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի, Սեպտ. 18՝ Մեռելոց:
Ժամը 11–ին Հոգեհանգիստ:

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

Փ Ա Ր Ի Զ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի վերամուտը՝ Սեպտ. 16–ին:
Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, թատրոն, երգ, պար, քունկ–ֆու:
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e — Métro: Cadet
Նոր աշակերտներուն համար նախընտ-րելի է ներկայ ըլլալ ժամը 13.30–էն 14.30:
Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
☎ 01 – 64 – 03 – 53 – 05

Ի Ս Ի

Իսիի Կապոյտ Խաչի «Տիրուհի Սերեն-կիւլեան» միօրեայ դպրոցի դասընթացք-ները կը սկսին
Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19
ժամը 19–էն մինչեւ 22
45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux
Կը դասաւանդէ Տիկին Սեւան Քիւրք-ճեան:
Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13, ժամը 17.30–ին:
Հեռաձայն. – 01 – 45 – 29 – 20 – 18:
Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Տիկին Շաքէ Կիրակոսեանի՝
Հեռաձայն.– 01 – 46 – 42 – 45 – 25:

Rentrée

l'Ecole hebdomadaire
de Langue et Culture Arméniennes
Khatchadour ABOVIAN
de Marseille
est heureuse de vous annoncer que
la Rentrée Scolaire 2000-2001
aura lieu
le **Mercredi 4 Octobre à 10 heures**
Dans la Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

Tous les mercredis de 10 à 16 heures
des cours de langue et de culture arméniennes
sont enseignés ainsi que des cours
de danse, de chant
et d'éducation religieuse

Pour tous renseignements
et inscriptions les responsables
de l'Ecole tiendront une permanence
le **Mercredi 4 Octobre de 14 à 17 heures**
ou par téléphone
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ **04 91 77 84 70**
Conseil d'Administration

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայաստանցի միջին տարիքի կին մը աշխատանք կը փնտռէ տարեց անձ կամ մանուկի խնամք տանելու համար:
Հեռաձայնել. –
Տիկին Լարիսա
06 – 71 – 19 – 55 – 69

Journée de détente

La Croix Bleue Section «Dirouhie Séréngulian» d'Issy-les-Moulineaux vous propose une **JOURNEE DETENTE**

le Dimanche 17 Septembre.

Rendez-vous à la Maison de la Culture Arménienne :
45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

Le car partira à 10h30 avec arrêt devant l'Eglise Apostolique arménienne, 6, avenue Bourgain à 10h45 et nous conduira au Musée National de la Céramique à Sèvres.

Après la visite, le repas traditionnel sera servi au Chalet de Vaupéreux à Bièvres.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire rapidement auprès des khatchouhies et au plus tard le **15 Septembre** en téléphonant :
— Alice **01. 46. 42. 90. 68**
— Jacqueline **01. 40. 95. 81. 33**
— Nicole **01. 46. 45. 61. 61**
ou **01. 46. 48. 62. 87.**

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Voyage en Israël,
berceau de la foi chrétienne

du 28 octobre au 4 novembre

Au programme :
Nazareth, Jéricho, Béthléem, Jérusalem : Mont des Oliviers, Sanctuaire de l'Ascension, le mur des lamentations, quartier arménien, ...

Prix : 7320 FF au départ de Paris, Lyon, Marseille,
comprenant : transport aérien, pension complète, visites

Renseignements et inscriptions : Pasteur Gilbert Léonian
Tél : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04



ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12
MARDI
12 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.989 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 19.989

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ՄԱԿ-Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԻՆ

Ստորեւ կու տանք նախագահ Ռ. Քոչարեանի ելոյթը ամբողջութեամբ, զոր ունեցած է ՄԱԿ-ի Հազարամեակի վեհաժողովին, Սեպտ. 7-ին, Նիւ-Եորք:

Տիկնայք եւ Պարոնայք,

Գլխաւոր Քարտուղարի զեկոյցը՝ քսանմէկերորդ դարում ՄԱԿ-ի դերի մասին, արժանի է բարձր գնահատականի: Հայաստանը համաձայն է մեր, իր տեսակի մէջ միակ, համընդգրկուն կազմակերպութեան հիմնահարցերի ու խնդիրների վերաբերեալ զեկոյցում արտայայտուած մօտեցումների ու հայեացքների հետ: Նոր հազարամեակի արշալոյսին մեր հնարաւորութիւնների եւ միաժամանակ խնդիրների մասշտաբները որակական նոր աստիճանի են հասել: Հայաստանը վստահ է, որ ՄԱԿ-ը, ելնելով իր առանձնայատուկ դերից, ունի ժամանակի մարտահրաւէրներին համարժէք պատասխանելու լաւագոյն ներուժը: Այն հսկայական փորձը, որ մշակուել է 55-ամեայ գործունէութեան ընթացքում, բաւարար է: Յենուելով դրա վրայ՝ մենք պարտաւոր ենք աւելի արագաշարժ լինել ՄԱԿ-ի գործիքներն ու հաստատութիւնները նոր իրողութիւններին ադապտացնելու գործում:

Ակնյայտ է, որ խաղաղութեան եւ կայունութեան ամրապնդումը ՄԱԿ-ի համար հիմնական առաջնահերթութիւն է մնում 21-րդ դարում: Աշխարհի ժամանակակից քարտէսը դեռեւս խիստ կերպով ներկուած է լոկալ հակամարտութիւններով եւ, իբրեւ դրանց արդիւնք՝ մարդկային տառապանքներով: ՄԱԿ-ն ակտիւօրէն ներգրաւուած է աշխարհի տարբեր մասերում առկայ հակամարտութիւնների լուծման մէջ: Միաժամանակ, Հայաստանը վստահ է, որ հնարաւոր հակամարտութիւնները կանխելու ՄԱԿ-ի ունեցած ներուժը իրականացւում չի լիովին: Անհրաժեշտ է մշակել վաղօրօք կանխազգուշացման ունիվերսալ մեխանիզմներ: Անսպասելի պատերազմներ չեն լինում. նրանք բոլորն ունենում են իրենց կենսագրութիւնը, իրեց տրամաբանութիւնը եւ կանխատեսելի են:

Արդի մեր աշխարհում «անվտանգութիւն» հասկացութիւնը դուրս է եկել ռազմական շրջանակներից: Գլոբալիզացիան հասարակութիւնները դարձրել է աննախադէպ աստիճանի բաց: Կառավարութիւնների գործունէութիւնը, ինչպէս՝ երբեք, կախում ունի փոխկապակցուած, փոխհամաձայնեցուած գործողութիւններից՝ ենթատարածաշրջանային, տարածաշրջանային եւ գլոբալ մակարդակներով: Ինտեգրացիան դարձել է քաղաքականապէս եւ տնտեսապէս նպատակայարմար: Ակնյայտ է, որ գոյակցութեան նոր միջավայրը պահանջում է նոր մօտեցումներ նաեւ միջազգային կազմակերպութիւնների գործունէութեան մէջ: Միայն կոլեկտիւ ջանքերով է հնարաւոր արդիւնաւէտօրէն իրականացնել գլոբալիզացիայի առաւելութիւնները եւ պաշտպանուել նրա բացասական հետեւանքներից: Այլ խօսքով, քսանմէկերորդ դարի աշխարհն ունի կոլեկտիւ գործողութիւնների եւ պատասխանատուութեան վրայ հիմնուած խաղաղ կայունութեան հասնելու բոլոր նախադրեալները: Այսպիսին է Հայաստանի յոյսը:

Պարոն Նախագահող,

Հայաստանը նոր հազարամեակ է մտնում՝ յաջորդ տարի տօնելով քրիստոնէութիւնը որպէս պետական կրօն ընդունելու 1700-ամեակը: Մեր բազմադարեայ պատմութիւնը եւ քրիստոնէական աւանդոյթները, ինչպէս նաեւ աշխարհագրական դիրքը նպաստել են քաղաքակրթութիւնների երկխօսութեան և համագոյակցութեան նշանակութեան խորքային գիտակցմանը:

Հայաստանն աշխարհի այն մասում է, որը վերջին տասը տարուայ ընթացքում ենթարկուել է քաղաքական և սոցիալական բնոյթի հսկայական փոփոխութիւնների: Ժառանգելով անցեալի չլուծուած խնդիրները՝ Հայաստանը եւ Հարաւային Կովկասն ամբողջութեամբ դերծ չմնացին հակամարտութիւններից: Ներկայիս իրողութիւնները շարունակում են նշանակալի ճնշում գործադրել երկրի ներսում առկայ նոր սոցիալական եւ քաղաքական յարաբերութիւնների անկայուն կառուցուածքի վրայ:

Այսուհանդերձ, Հայաստանը շարունակում է կառուցել ժողովրդավարութեան սկզբունքների եւ օրէնքի գերակայութեան վրայ հիմնուած բաց հասարակութիւն: Մենք մտադիր ենք ընդլայնել մեր համագործակցութիւնը ՄԱԿ-ի շրջանակներում, ակտիւօրէն մասնակցել տարբեր տարածաշրջանային կազմակերպութիւնների՝ մասնաւորապէս Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի եւ ՀԱՊ-ի, գործունէութեանը: Մենք մօտեցել ենք Եւրոպայի Խորհրդին անդամագրուելու աւարտական փուլին՝ հաստատելով բազմակողմ ներգրաւուածութեան քաղաքականութիւնը, որպէս համագործակցութեան միջոցով սեփական անվտանգութիւնն ամրապնդելու ամենաարդիւնաւէտ գործիք: Մենք շարունակում ենք համարել, որ Հարաւային Կովկասը կարիք ունի անվտանգութեան տարածաշրջանային համակարգի եւ պատրաստ ենք աշխատել դրա ձեւաւորման ուղղութեամբ:

Հայաստանը մնում է Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման կողմնակից: Մենք շարունակում ենք խրախուսել աշխատանքը Մինսկի խմբի համանախագահների հետ եւ ընդգծում նրանց ներդրումը հրադադարի ռեժիմի պահպանման գործում: Մենք նաեւ պատրաստ ենք փոխզիջում գտնելու նպատակով շարունակել Ադրբեջանի հետ ուղղակի շփումները, թէեւ կարծում ենք, որ ուղիղ բանակցութիւնները Ադրբեջանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի միջեւ կը լինէին աւելի արդիւնաւէտ (առաւել եւս՝ որ Լեռնային Ղարաբաղը տէ ֆաքթօ կայացած եւ երկխօսութեան համար բաց պետութիւն է):

Այստեղ ես կ'ուզենայի յատուկ նշել, որ Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ այսօր առկայ իրավիճակը հետեւանք է 1991-1992 թթ. հայ բնակչութեան էթնիկական զտման նպատակով Ադրբեջանի ագրեսիայի, ինչպէս նաև Ադրբեջանի կողմից հակամարտութեան կարգաւորման վերաբերեալ միջնորդների վերջին առաջարկութիւնների մերժման:

Հակամարտութիւնների լուծման արդի պատմութիւնն արտացոլում է միջպետական եւ ներպետական յարաբերութիւնների փոփոխուող բնոյթը: Այն յաճախօրէն ի ցոյց է դնում ինքնիշխանութեան մասին սովորական պատկերացումների շրջանակներից դուրս գալու անհրաժեշտութիւնը: Այս համատեքստում մենք համոզուած ենք, որ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան լուծումը իրագործելի է միայն կողմերի իրաւահաւասարութեան հիման վրայ:

Պարոն Նախագահող,

Ցաւօք, հայ ժողովրդին վիճակուել է նոր հազարամեակ մտնել անցեալ դարի հիմնախնդիրների բեռով: Օսմանեան կայսրութիւնում իրականացուած Հայերի ցեղասպանութեան շարունակուող ժխտումը Թուրքիայի կողմից միայն ուժգնացնում է պատմական արդարութեան հասնելու մեր ձգտումը: Որոշ երկրներ ու ժողովուրդներ կրել են նման հիմնախնդիրների ծանրութիւնը, սակայն յաղթահարել են դրանք՝ անելով ընդառաջ քայլեր եւ՛ յենուելով համաշխարհային հանրութեան աջակցութեան վրայ: Ապաշխարանքը ոչ թէ նուաստացնում, այլ վեհացնում է անհատներին ու ժողովուրդներին: Համոզուած եմ, որ կառուցողական երկխօսութիւնը Թուրքիայի հետ կ'օգնի մեզ համատեղ շարունակել ճանապարհը դէպի մեր ժողովուրդների համագործակցութիւն եւ բարիդրացիութիւն: Աւարտելով՝ կը ցանկանայի շնորհաւորել բոլորիս Հազարամեակի գագաթնաժողովի առթիւ, որը, դատելով ներկայացուցչութեան մակարդակից, ապացուցում է մեր նուիրուածութիւնը խաղաղութեանն ու բարիդրացիութեանը մեր ընդհանուր տանը:

Շնորհակալութիւն:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 9/11)

ԿԵԴՐՈՆԱՑՄԱՆ ՃԱՄԲԱՐՆԵՐԷ ՎԵՐԱՊՐՈՂ ՀԱՅԵՐ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ ԿԸ ՍՏԱՆԱՆ

Նացիական շրջանին հարկադիր աշխատանքի դատապարտուած անձեր իրաւունք ունին դրամական հատուցումի դիմում ընելու, ըստ Գերմանիոյ նոր օրէնքին: Հայաստան բնակող պահանջատէրերուն դիմումներով կը զբաղի Գաղթականներու միջազգային կազմակերպութեան գործակից կազմակերպութիւնը որ կը զբաղի նախկին խորհրդային երկիրներու, Չեխիոյ եւ Լեհաստանի մէջ ապրող տուժածներու խնդիրներով: Գաղթականներու միջազգային կազմակերպութեան համացանցի կայքէջէն՝ www. compensation-for-forced-labour-org կարելի է զանազան երկիրներու մասնաճիւղերուն հասցէները ճշդել:

Եթէ ճամբարէն վերապրողը մահացած է 1999 Փետր. 15-էն ետք, անոր ամուսինը, կինը կամ զաւակները իրաւունք ունին հատուցումի պահանջ ներկայացնելու, մինչեւ 2001 Օգոստոս 11:

ԱՐՄԵՆԻԿՈՒՄՈՎ ԲՈՒԺՈՒՈՂ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ ՄԱՀԱՑԱԾ

Կալինինգրադցի երիտասարդը Ն. Կոլեսնիկով որ սիտայէ վարակուած էր ու կը բուժուէր Արմենիկումով, մահացած է նոյն քաղաքի հիւանդանոցներէն մէկուն մէջ: Տեղացի բժիշկներու ստուգումին համաձայն, Արմենիկումը չունի սիտայի մանրէն չէզոքացնելու յատկանիշը: Նախապէս գերմանացի բժիշկներ ալ քննելով հիւանդ երիտասարդը, նոյն եզրակացութեան յանգած էին:

Ծանօթ. – Սեպտ. 11-ին, հայաստանեան լրատուամիջոցները կ'արձագանգէին Արմենիկումով դարմանումի կեդրոնէն կատարուած հերքումին որուն համաձայն հիւանդ երիտասարդին մահուան լուրը իրականութեան չի համապատասխաներ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԴՐՕՇԸ ԱՐԱՐԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Ադրբեջանցի 9 լեռնագնացներ որոնք առաջին անգամ Արարատի գագաթը բարձրացած են 11 երկիրներու ներկայացուցիչներուն հետ, իրենց երկրին դրօշը պարզած են հոն: Վերելքը տեւած է երեք օր: Գագաթին գրոհին ձեռնարկուած է 4.200 մեթր բարձրութենէն, տեւած է 4 ժամ 45 վայրկեան:

ԳԱՆԱՏԱԿԱՆ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Սեպտեմբեր 1-ին Գանատայի Թղթատարութեան նախարար Ա. Ուէյլէթ հրապարակած է 2001-էն հրատարակելի դրոշմաթուղթերուն ցանկը որուն վրայ կայ Հայաստանի կողմէ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակումին 1700-ամեակին նուիրուած մըն ալ: Ան հրապարակ կ'ելլէ յաջորդ տարուան աշնան: Այդ առթիւ թղթատարական վարչութիւնը յատուկ յայտարարութիւն մըն ալ պիտի կատարէ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԷՆՆԱ հաւաքուած ՕՓԷՓ-ի (Քարիւղ Արտածող Երկիրներու Կազմակերպութիւն) 11 անդամները համաձայնութեան եկան եւ Հոկտեմբերէն սկսեալ որոշեցին օրական 800 հազար տակառ (մէկ տակառը՝ 159 լիթր) յաւելեալ արտադրութիւն ապահովել, որպէսզի քարիւղի գիները նոր յաւելումներ չկրեն: Ըստ մասնագէտներու, շատ բան չի փոխուիր եւ դժգոհութիւնը, Ֆրանսայէն ետք վարակած է ամբողջ Եւրոպան: Մնաց որ, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, վառելանիւթին վրայ դրուած տուրքը պատճառ է որ գիները միշտ շատ բարձր մընան: ՕՓԷՓ-ի երկիրները որոշեցին նոր ժողով մը գումարել Նոյեմբեր 12-ին, կացութիւնը քննելու համար եւ ի հարկին արտադրութեան նոր յաւելում մը կատարելու: Այս հարցին կապակցութեամբ, վերջին օրերուն հեռատեսիլէն թէ ձայնասփիւռի զանազան կայաններէն արտայայտուելու հրաւիրուած էր Փեթրօթրաթեժիի տնօրէնը՝ Պետրոս (Փիէր) Թերզեան:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ շաբաթավերջին (Սեպտեմբեր 9-10) բեռնատարներու շրջափակումը վերջ գտաւ, թէեւ ամբողջովին գոհացում չէին ստացած բողոքողները: Սեպտ. 11-ին, անհատներու կազմակերպութիւնն ալ գլուխ բարձրացուցած էր, այն տարբերութեամբ թէ անտեսուած են:

ԺՈԼՕ կղզիէն չորս պատանդներ եւս ազատ արձակուեցան Սեպտ. 9-ին: Անոնց մէջ կան մէկ Ֆրանսացի, մէկ Գերմանացի եւ երկու Ֆինլանտացի: Ըստ հաստատուած կանոնին, անոնք իրենց երկիրը վերադարձան անցնելէ ետք Տրիփոլիէն (Լիբիա), ուր յատուկ հանդիսութիւն տեղի ունեցաւ, քանի Լիբիան է որ միջնորդի իր դերքով կը յաջողցնէ այս ազատ արձակումները: Դեռ 19 պատանդ կայ, որոնց մէջ Ֆրանս 2 հեռատեսիլի կայանի երկու լրագրողները: Տեղւոյն վրայ առեւանգողներու մրցակից խմբակներ բուռն բախումներ ունեցած են, ինչ որ պատճառ կը նկատուի ֆրանսացի լրագրողներու ազատագրման արգելքին: Մրցակից խմբակներու բանավէճի նիւթը դրամն է: Այլ խմբակ մը իր բաժինը կը պահանջէ Աբու Սայաֆի մարդոցմէն:

ՌԱՖԻՔ ՀԱՐԻՐԻ, մեծ յաղթականը Լիբանանի երեսփոխանական ընտրութեանց, հարցազրոյցով մը Լիպերասիոնի եւ Լը Սուարի (Սեպտ. 9) կը բացատրէ իր յաղթանակին դրդապատճառները: Ընտրողները, կ'ըսէ, պատժեցին կառավարութեան ձախողութիւնը տնտեսական եւ ընկերային գետնի վրայ: Վարչապետ դառնալը զինք անտարբեր չի թողուր, բայց, հարցը կանխահաս կը նկատէ: Համոզուած է որ Սուրիա պիտի չմիջամտէ:

ՊԱՔՈՒ – ՊՈԼԻՍ հանրակառքը կողոպտուած է Սեպտեմբեր 8-ին, Վրաստա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

«Է» մշակոյթի ու գրականութեան ամսաթերթը Յուլիսի թիւին մէջ, հայ գրականութեան մասին թղթածրարի մը տեղ տուած է: Հեղինակը Ազիզ Կէօքտէմիր առաջին տողերով կ'ըսէ թէ հայ գրականութիւնը թէ' Ե. դարէն ասդին գրաւոր զարգացումով, թէ' քրիստոնէութեան մուտքով անյայտացած նախորդ շրջանի գործերուն ժողովուրդին յիշողութենէն կատարուած արձանագրութեամբ, կը նմանի հսկայական քարտէսի մը: Ներկայացուած թղթածրարը նպատակ ունի օրինակներ տալու այդ հարստութենէն որ կարեւոր տեղ կը գրաւէ համաշխարհային մշակութային ժառանգութեան մէջ:

Ա. Կէօքտէմիր կը գրէ թէ փոքրամասնութիւններու մշակոյթին հարցերէն մէկը կը նկատէ անոնց մասին շատ յաճախ ուրիշներու արտայայտութիւն ունենալու երեւոյթը: Ինք կ'ուզէ որ «քիչ մըն ալ իրենք խօսին»:

Որպէս Թուրք, հայ գրականութիւնը ճանչնալու պարտաւորութիւնը կը բացատրէ անձնական ապրումով մըն ալ. իր գրութիւնը պատրաստելու ընթացքին կարդալով Փիթըր Նաճարեանի «Յիշողութեան աղջիկները» վէպը, հոն կը հանդիպի հետեւեալ նախադասութեան. «Եավրում, երբեմն երբեմն մի' մոռնար թէ ո'վ ես»: Թրքերէն գրուած այդ կոչականին 1980-ական թուականներուն ԱՄՆ-ու մէջ գործածութիւնը իրեն համար ապացոյց կ'ըլլայ թէ հայ գրականութիւնը անպատեհութիւն չի տեսներ իր ինքնութիւնը չեչտելու պահուն իսկ «իրենցինին» այսքան մօտ յայտնուելու, ինչ որ գրել կու տայ. «նման մշակոյթ մը ճանչնալու գործին մէջ շատ յապաղած ենք»:

Այդ ճանաչումին մէջ կը յիշէ վերջին տարիներուն Պոլսոյ «Արաս» հրատարակչութեան եւ «Ակօս» շաբաթաթերթին կատարած կարեւոր ներդրումը: Կ'անդրադառնայ Մարտ 8-ի կիներու օրուան առթիւ խումբ մը համալսարանական Հայուհիներու Հայկանոյշ Մառքի ու Զապէլ Ասատուրի ներկայացման նուիրուած ձեռնարկներուն, մաղթելով որ անոնք բաղմանան ու Զապէլ Եսայեանի ու հայ այլ գրագիտուհիներու գործերը Թրքերէն լոյս տեսնեն:

Հետաքրքրական է կարդալ թէ Ա. Կէօքտէմիր հայ գրականութեան իրեն համար մատչելի տուեալներուն ընթերցումով յանգած է հետեւեալ եզրակացութեան. «Քնարական, երբեմն երգիծական ըլլալով հանդերձ, հայկականը գրականութիւն մըն է որուն մէջ դառնութիւնը զգալի կ'ըլլայ»: Ատոր մէջ կարեւոր ազդակ մը կը նկատէ «Թանէր Աքչամի աւութեամբ' այն ծանօթ նիւթը որուն ամէն մէկ նշումը դիւահարի կը վերածէ մեզ»: Ա. Կէօքտէմիր կը շարունակէ. «Իրականութիւն է թէ այս երկրին մէջ շատեր սա կամ նա ձեւով դիմացի կողմին ազգայնականութիւնը պատճառաբանելով պատերազմական ամէն տեսակի յանցանք չքմեղելու հակում ունին: Պէտք է շեշտել թէ այս տեսակէտը այսօր կարելի չէ ընդհանրացնել, ինչպէս կարելի չէր անցեալին ալ». ու բածին որպէս վկայութիւն կը մէջբերէ Թուրք գրող Հ. Ս. Թանրըէօվէրի 1915-ին Տիգրան Սիւրմէեանի ուղղած տողերը. «Մեր երկրին մէջ Հայերու պատահած դժբախտութիւններէն վերջին ծայր ազդուած, անոնց ցաւերը խոր յուզումով զգացած ձեր թուրք հայրենակիցներէն մէկն եմ: Այն բանաստեղծութիւնը զոր շօգեկառքին մէջ ինծի կարդացիք ու մեկնաբանեցիք, որպէս այն յուզիչ ցաւերուն եւ մեր մեղքերուն անգութ հայելին, խոր բախիծ պատճառեց ինծի ու չեմ կրնար բացատրել վիշտը զոր ունեցայ ունկնդրելով զայն»:

Յօդուածագիրը նախաբանի վերջին տողերով կը բացատրէ հայ գրականութիւնը ճանչնալու եւ ծանօթացնելու իր մղումը. «Կ'ուզեմ յուսալ որ իրարու պատմուածքները կարդացող, իրար հասկընալու ջանքին տէր ժողովուրդներ դիւրին-դիւրին չեն պատերազմիր: Գրականութեան վրայ մեծ բեռ մը դնել կը նշանակէ ասիկա թերեւս, սակայն այս միջավայրին մէջ նեցուկ մը տալը մէկդի, նոյնիսկ բեռան մը գոյութիւնը խոստովանող ուրիշ կամաւոր ալ գրեթէ չկայ...»:

Յաջորդ էջերը յատկացուած են հայ գրականութենէն նմոյշներու. այնպէս կը թուի որ ժամանակագրական կարգ մը պահելու մտահոգութիւնը եղած է: Տրըւած են անանուն երկու տաղեր. Վարդավառի երգ մը եւ Պլպուլը, կը յաջորդէ Ս. Նովան: Քանի մը տող կենսագրական տեղեկութիւն կայ անոր մասին ու «Մի խօսք ունեմ իլթիմազով»ը: Յետոյ, կարգով ներկայացուած են Յ. Թումանեանը, Պ. Դուրեանը, Ա. Տօրեանը, Վ. Թէքէեանը, Ռ. Սարոյեանը, Վ. Տէրեանը, Գ. Խմիկը, Ս. Կապուտիկեանը, Յ. Շիրազը, Ա. Շաւարշը, Պ. Սեւակը, Համաստեղը, Զահրատը, Գ. Զօհրապը, Յ. Մնձուրին, Գ. Ճէյհանը, Զ. Պէպեռեանը, Մ. Մարկոսեանը, Փ. Նաճարեանը եւ Ա. Խօջէը: Ոմանց կենսագրական տողերուն ընկերացած է գործերէն էջ մըն ալ, ինչպէս Յ. Թումանեանի պարզադային «Ախթամար»ը, Պ. Դուրեանի «Տրտունջք»ը, Յ. Մնձուրիի «Վերապրումի պատումը», եւայլն:

Ա. Կէօքտէմիրի հայ գրականութեան ծանօթութիւնը Թրքերէնի թարգմանուած էջերու վրայ հիմնուած է: Իսկ այդ պարզան, թարգմանութիւններու անհաւասար բնոյթով, կը դժուարացնէ հայ գրականութիւնը կարդալու եւ անոր ընդմէջէն հայ ժողովուրդը ճանչնալու Թուրք ընթերցողին գործը: Նախաբանի տողերէն ներկայացուած այդ նպատակին կ'օգնեն այն էջերը որոնք առնուած են ուղղակի հայերէնէն Թրքերէնի թարգմանուած գործերէն, ինչպէս՝ «Արաս»ի կամ այլ հրատարակչութիւններու հրատարակածներէն, Մնձուրիի հատորէն (Թրգմ. Սիլվա Գույումճեան), կամ Փայլինէ Թովմասեանի, Սարգիս Սերոբեանի, Յովհ. Շաչքալի ուղղակի թարգմանած կտորներէն: Իսկ այն էջերը որոնք Թրքերէնի թարգմանուած են անգլերէն թարգմանութիւններէ, բաւական հեռացած են բնագիրներէն: Այդպէս է պարագան յատկապէս «Ախթամար»ին, «Տրտունջք»ին որոնց համար հիմ առնուածը Տայանա Տէր-Յովհաննէսեան - Մարգետ Մարկոսեանի անգլերէնի թարգմանութիւններն եղած են. մանաւանդ որ առաջին այդ թարգմանութիւնները կատարուած են առանց կտորներուն յանգաւորումը, տաղաչափութիւնը նկատի առնելու, տեղ-տեղ գեղչուած տողերով, գրեթէ արձակ բանաստեղծութեան վերածելով զանոնք:

Պարզ է որ ընթերցումի շատ սահմանափակ նման կարելիութիւն մը բաւական մակերեսային արժեւորում մը միայն կրնայ ընել տալ: Այդ պէտք է ըլլայ պատճառը որ Ա. Կէօքտէմիր կը գրէ, օրինակ, թէ Ս. Կապուտիկեան ապրող մեծագոյն հայ գրողը կը նկատուի:

Ա. Տօրեանի, Գ. Զօհրապի կենսագրական տողերուն մէջ նշուած է. «սպաննուած է 1915-ի կոտորածին»:

Ամսաթերթին յաջորդ, Օգոստոսի թիւին մէջ ալ հրատարակուած է Մկրտիչ Մարկոսեանի հետ Մէթին Քաչանի կատարած զրոյցը որ գրուած է վեց էջ: Գրականին, Թուրքիոյ ժողովուրդներու խճանկարին նիւթին քով հետաքրքրական է հատուածը ուր գրողը կը խօսի որպէս այդ խճանկարին մէկ մասնիկը. ան պատասխանելով «որպէս հայ գրող, մամուլի, հրատարակչութեան մարզին մէջ ի՞նչ դժուարութիւններու դէմ յանդիման էք» հարցումին, կ'ըսէ. «Թուրքիոյ մէջ Հայ ըլլալ ոչ մէկ դժուարութիւն պէտք է ունենայ: Սակայն, այդ բաները ոչ միայն Հայերուն, այլ փոքրամասնութիւններուն համար եւս, թուղթին վրայ արձանագրուած ձեւով չեն ներկայանար. պարբերաբար ապրած ենք ցեղային այլ պատկանելիութեան տէր ըլլալու դժուարութիւնները: ... Այս երկրին մէջ Հայ ըլլալ, Հրեայ ըլլալ, այսինքն՝ փոքրամասնութիւն ըլլալ, դժբախտաբար, այսօր դժուար բան է: Երէկ ալ նոյնն էր պարագան. այսօր ալ մեր հարցերը ունինք: Օրինակ, մինչեւ այսօր պետութեան վերին խաւերուն մէջ տեղ մը չկրցանք հասնիլ: Կուսակալ չենք կրնար ըլլալ, արտաքին գործերուն մէջ պաշտօն չենք կրնար ունենալ: Մինչդեռ առանք մեր սահմանադրական իրաւունքը կը կազմեն: Արդէն ոչ ոք կ'ըսէ թէ այդ դիրքերուն չէք կրնար տիրանալ. սակայն, այդպէս է կիրարկութեան մէջ»:

Նոյն զրոյցին մէջ Մ. Մարկոսեան որպէս «Արաս» հրատարակչութեան կազմին մասնակից մը, կը խօսի թարգմանութեան գործին մէջ յայտնուած դժուարութիւններու մասին ալ. կ'ըսէ թէ պակասը զգալի է կարող ուժերու որոնք կարենան հայերէնէն Թրքերէնի թարգմանութիւն ընել, երկու լեզուներուն ալ հանգամանօր չափով տիրապետելով: Այդ պատճառով, թարգմանութիւնները լաւագոյն որակով տալու մտահոգութիւնը կը ստիպէ բաւականանալ տարեկան միայն 3-5 հատորով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Յ. ՄԱՐԹԱԽԵԱՆԻ «ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ»Ը

ԽՄԲ. - Պոլսոյ մէջ լոյս տեսած է «Յօդուածներ» խորագրուած, 104 էջնոց հատոր մը ուր խմբուած են պատմաբանլեզուագէտ Յակոբ Մարթախեանի 1976 - 1983 «Մարամարա»յի մէջ լոյս տեսած 25 յօդուածները: Հրատարակիչը Արամ Գամպուրեան ատենին թերթէն կտրած, պահած է այդ գրութիւնները որոնցմով կազմած հատորը ձօնած է իր մօրեղբօրը Յակոբ Կուրտիկեանին:

Յ. Մարթախեան ծնած է Վ.ոսփորի Պիւյիւքտէրէ թաղը, 1895-ին: Կանուխ տարիքէն բազմալեզուութեան յատկանիշներ ցուցաբերած է. յետոյ վարած է ուսուցչական պաշտօններ, մամուլ հրատարակած Լիբանանի, Պուլկարիոյ մէջ: Թրքերէնի մասին իր մէկ յօդուածը Մ. Քէմալի ուշադրութիւնը գրաւած ըլլալով, հրաւիրուած է Թուրքիա, որպէս դասախօս Լեզուաբանութեան համալսարանին մէջ: 1940 - 70 խմբագրապետը եղած է «Թրքերէն համայնագիտարան»ին, գրի առնելով բազմաթիւ յօդուածներ:

Յ. Մարթախեան աշխատակցութիւն բերած է Պոլսոյ հայ մամուլին ալ, յատկապէս «Մարմարա»յին ուր 1961-էն սկսած է հրատարակուիլ «Համայնապատկեր հայ մշակոյթի» ստուար յօդուածաշարքը որ անաւարտ մնացած է: Հայերէնով հրատարակուած երկու գրքոյկ ունի «1500-ամեակի խոհեր» (1951) եւ «Աստուածաշունչը եւ աշխարհաբարը» (1956):

Մահացած է 1979-ին Պոլիս:

ԼԵԶՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԸ

Մայրենի լեզուն անշուշտ ճիշդ պիտի չըլլար լեզուագիտութեան պարունակին մէջ առնել: Ամէն անհատ իր մայրենի լեզուն կը սորվի, կը խօսի ու կը գրէ, սակայն «լեզուագէտ» չի համարուիր: Կենդանի էակներու -ասոնց թէ անոնց- արտայայտութեան ձեւն է այդ: Մարդ էակը կը խօսի. անասուն կենդանին տարբեր կերպով կ'արտայայտուի, միջատին «բզզալ»էն մինչեւ առիւծին «մռնչել»ը: Մարդ կարող է իր մայրենի լեզուն ուսումնասիրել, մինչեւ անոր պատմական արմատը իջնել խորապէս: Սակայն եթէ օտար լեզու սորվիլը խնդրոյ առարկայ ըլլայ՝ հոն հարցը կը ճիւղաւորուի - օտար լեզուն միայն հասկընա՞լ, միայն կարդալ ու հասկնա՞լ, կամ զայն միայն խօսիլ, թէ զայն միայն որպէս լեզուաբանութեան նիւթ ուսումնասիրել առանց գործնական նպատակ ունենալու: Կատարյալագործեալը՝ այս բոլորը միաժամանակ ընելն է:

Լաւ, մարդ քանի՞ լեզու կրնայ սորվիլ կամ խօսիլ: Թիւը կրնայ մատի վրայ համրուելու չափ քիչ կամ ատկէ շատ աւելի ըլլալ: Այս վերջիններուն համար է որ «բազմալեզուագէտ» բառը կրնայ գործածուիլ: Աշխարհի վրայ խօսուած կամ խօսուող լեզուներու թիւը 2796 է: Այս թիւը ի մտի ունենալով ճամբայ ելլենք:

Պատմութեան արձանագրած համբաւաւոր «բազմալեզուագէտ»ներէն կը յիշեմ հետեւեալները. Առաջինը՝ Ն. Ք. 130-60-ի միջեւ ապրած Պոնտոսի Մեծն Միթրադատ Զ.Եւրոպատոր թագաւորը որ 22 լեզու գիտէր: Եոհան Ատելունկ անուն գերման լեզուաբանը 1806 - 1817-ի միջեւ հրատարակած հինգ հատորնոց գրքին անունը «Միթրադատ կամ Ընդհանուր Լեզուաբանութիւն» դրաւ:

Երկրորդը՝ իտալացի կարդինալ Ճուզէփփէ Մեծոֆանթին է 41774 - 1849) որ նախ Պոլոնեայի համալսարանը արեւելեան լեզուներու դասախօս եղաւ, յետոյ Հռոմի մէջ գործեց, Վատիկանի մատենադարանապետ ալ եղաւ: 57 լեզու գիտէր եւ ուխտաւորներու հետ միաժամանակ 12 լեզուով կրնար խօսիլ: 1937-ին իր կենսագրութիւնը լոյս տեսաւ:

Մեր օրերուն երրորդ բազմալեզուագէտ ըլլալով՝ Երկրորդ Ընդհ. Պատերազմէն քիչ առաջ վախճանած փրոֆ. Ֆրանքֆորթ՝ 290 լեզու կամ գաւառաբարբառներու տիրացած էր, Իսկ այժմ, որպէս չորրորդ, - եթէ տակաւին Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան մէջ իր պաշտօնը կը շարունակէ - սթրադպուրկցի Ժորժ Շմիթ՝ տիրացած է 53 լեզուներու: Հոս, սակայն, հարկ կը տեսնեմ կրկնելու թէ «բազմալեզուախօսութիւն»ը բուն «ընդհանուր լեզուաբանութեան» հետ որեւէ կապ չունի, որովհետեւ գիտական հիմէ զուրկ եւ մակերեսային կրնայ ըլլայ:

Հին Հայերը պատմութեան մաղէն անցնելով, կրնանք ըսել թէ կարգ մը հին լեզուներու հետ առնչութիւն ունէին, ըլլայ գաղթի, ըլլայ դրացութեան բերումով: Այդ լեզուներու շարքին կրնանք յիշել ուրարտերէնը, ասորերէնը, փիւգերէնը, Միտանիներու, Մարերու, Գիմերներու, Շակերու, Ասորիներու լեզուն, հին պարսկերէնը, պահլաւերէնը, հելլէներէնը, եւայլն, այսինքն օտարազգի հաւաքականութիւններ, որոնց հետ շփման մէջ մտած են հին օրերուն: Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել կարգ մը կովկասեան լեզուներ ալ, մանաւանդ վրացերէնը եւ աղուաներէնը: Այս պատճառներով է որ հայ բառամթերքին 68 առ հարիւրը ստուգաբանուած չէ: Երբ Հայոց պատմութեան համեմատաբար նոր էջերուն հասնինք՝ այն ատեն մէջտեղ կ'ելլեն արաբերէնը, պարսկերէնը, Ֆրանքներու լեզուն, միջին հելլէներէնը, քրտերէնը, Կեդր. Ասիոյ ույղուր Թրքերէնը, մոնղոլերէնը, մեղ մօտ ալ ռուսերէնը և Թուրքիոյ Թրքերէնը:

Իտալացի Փիան տէլ Գարփինէ կրօնաւորը (1182 - 1252) որպէս նախակարապետ Մոնղոլիա էր գացեր եւ «Մոնղոլներու Պատմութիւնը» գրեր 1245-47-ին: Հոլանտացի կրօնաւոր Ռոյսպրուք (1220-1293) յաջորդեր էր իրեն եւ «Թաթարներու Բարքերը» հրատարակեր 1253-55-ին: Նո'յն թուականներուն նո'յն ուղիէն վրայ

կը գտնենք եւ Հայ մը, Հեթում Ա.ը (1226–1269): Կիրակոս Գանձակեցիի (մեռած 1292–ին) «Համառօտ Պատմութիւն»ը (գլուխ ԾՁ., էջ 211–217, «Վասն երթալոյ բարեպաշտ արքային Հեթմոյ առ Բաթու Ղան») սապէս կ'ըսէ. «Նա յառաջագոյն առաքեաց գեղբայր իւր զՍմբատ, որ զօրավար էր նորին, առ Ղանն Գիւգ՝ ընծայիւք եւ պատարագօք, եւ դարձաւ ի նմանէ ընծայիւ եւ հրովարտակով ընդունելութեան: ...Հասին ի Ղումողուրն (Քարաքորում լեռներու հարաւը) եւ եկեալ ի Պէրպուլէխն (Պէշպալըք, քաղաք Ույղուր Թրքայ) յաւաղուտ երկիրն (Կոպի անապատ), մտին ի Թուրքաստան, Թիէնշան (էջ 214, ծանօթ.)»: Դարձը տեղի ունեցաւ ութ ամիս յետոյ: Վերոյիշեալ Սմբատ Սիւնեաց իշխան՝ գիտէր 4 օտար լեզու. վրացերէն, պարսկերէն, ույղուր թրքերէն եւ մոնղոլերէն:

Գանձակեցի (գլուխ Լ., էջ 149ե) մոնղոլերէնէ կու տայ 50 բառ, որոնք արեւելագէտներու ծառայած են որպէս աղբիւր: Ահաւասիկ քանի մը օրինակ, որոնք կը բաղդատեմ դասական միջին մոնղոլերէնի հետ:

Գանձակեցի դասական միջին մոնղոլերէն իմաստ

իջքա, էջիկէ, էջէ *հայր*
աքա, էքէ *մայր*
աման, ամա *բերան*
օքար, իւքէր *եզ*
ունէն, իւնիյէ *կով*
թախեա, թաքիյա *հաւ*

Կեդրոնական Ասիա գացող հայ պատմագիրներու շարքին էր նաեւ Սիւնիքի Եպիսկոպոս Ստեփանոս Օրբելեան որ քրիստոնեայ Մոնղոլ Արկուն Խանի որդւոյն մկրտութեան ներկայ էր:

Տարբեր հայ մատենագիր մը, Վարդան Պատմիչ, Մոնղոլ Հիւլակու Խանի հրաւէրով 1246–ին անոր մայրաքաղաքը այցելեց: Վերը յիշուած Հոլանտացի Ռուպրուք՝ երբ Թաթարիստան այցելեց հոն թրքերէն եւ արաբերէն գիտցող Հայեր գտաւ, Մանկու Խանի պալատին մէջ ալ Սարգիս անուն հայ վանական մը որ որպէս թարգման իրեն օգտակար եղաւ:

1318–ին Չինաստան գտնուող հռոմէադաւան քահանայի մը գրութենէն կը տեղեկանանք թէ հարաւային արեւելեան Չինաստանի Ջուան–չօու (այժմ Ֆուքիէն) նահանգին Զայթոն քաղաքին մէջ հարուստ հայ կին մը մայր եկեղեցի մը շինել տուած էր: Որով, միջնադարեան հայերու տիրացած օտար լեզուներու շարքին պէտք է չինարէնն ալ աւելցնել:

1977 Մարտ 22

ՀԱՄԲԱՒՆԵՐՈՒ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ

Մարդկային երեւակայութիւնը սահման չի ճանչնար, յատկապէս երբ հարցը կը վերաբերի շահու յաւելուածական աղբիւր ճարելու: ԱՄՆ–ու մէջ այդ սահմանը յանգած է շատ ինքնատիպ նախաձեռնութեան մը. համբաւի տէր մարդոց —քաղաքական դէմք, արուեստագէտ, եւլն.— առանձնատուները կարելի է վարձել ու հոն անցընել շաբաթական արձակուրդ մը, բնականաբար, տէրերու բացակայութեան: Վարձակալը կը վայելէ այն բոլոր բարիքները որոնք յատուկ են տանտիրոջ: Նորոյթը տարուէ տարի կը ծաւալի ու նոր անուններ կ'ընդգրկէ: Կարելի է վարձել օրինակ՝ իշխանուհի Մարկարէթի տունը Գարայիպեան կղզիներէն մէկուն վրայ, կամ Էլվիս Փրէսլէի, եւլն.:

Հասկնալի է որ նման պերճանք ամէնուն մատչելի չէ: Նման քմայքի մը համար շաբաթը պէտք է վճարել 5–էն 20 հազար տոլարի չափ գումարներ (35–140 հազար Ֆր.): Նաեւ հարկ է միջին հաշուով տարի մը առաջ դիմել ու տեղ ապահովել:

Համբաւաւոր այդ մարդիկը որոնք շատ յաճախ իրենց մտերմութիւնը հրապարակելէ կը խուսափին, քանի մը պատճառներով կը վարձեն իրենց կալուածները. առաջինը այդ կալուածները ծախելու մտադրութիւնն է որուն համար տէրերը վարձու տալով կ'ուզեն ճաշակ մը տալ կարողական գնորդներու: Երկրորդը՝ բարեսիրական գործունէութեան համար յաւելեալ գումարներ ունենալու նպատակն է, երրորդը՝ իր եկամուտները աւելցնելու փափաքը եւ վերջապէս, պաշտօնէութիւնը աշխատանքէ ու ձեռաձիրէ չզրկելու մտածումը:

Ուշադիր, բծախնդիր պաշտօնէութիւն մը այդ կալուածներուն վարձակալներուն ծառայութիւն մատուցանելէ զատ, կ'արգելակէ տանտէրներու հետ կապ հաստատելու անոնց ամէն տեսակի փորձերը: Արգիլուած է, օրինակ, մեկնելէ առաջ անկիւն մը փոքր նուէր մը, կամ հեռաձայնի թիւ մը ձգել: Հետք ձգելու ամէն փորձ դատապարտուած է ձախողութեան, այդ պաշտօնէութեան փորձառու միջամտութեամբ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՇՂԹԱՅ ՄԸ

ԻՐԱՔԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻ 10 ՏԱՐՈՒԱՆ ԸՆԴՄԻՋՈՒՄԷ ԵՏՔ

Ծոցի պատերազմէն ետք առաջին անգամ ըլլալով Իրաքի Ազգ. Թանգարանը իր դռները բացաւ անցեալ Մայիսին հանրութեան ցուցադրելով հնագիտական աշխարհահռչակ գանձեր:

Թանգարանը փակուած էր 1990–ին Իրաքեան բանակին Քուէյթ ներխուժումին յաջորդած Ծոցի տագնապին պատճառով: Կողոպուտի եւ աւերումի վախը Իրաքի իշխանութիւնները մղած էր անգին գանձերը գաղտնի վայրերու մէջ պահելու:

«Կ'ենթադրեմ, որ մեր ժողովուրդին իրաւունքն է տեսնել իր քաղաքակրթութիւնը: Կարելի է մեր քաղաքակրթութիւնը բաղդատել մեր ժողովուրդին դէմ ի գործ դրուած յարձակողական անքաղաքակիրթ կեցուածքին հետ» ըսած է Իրաքի Մշակոյթի նախարարը ակնարկելով 10 տարիէ ի վեր կիրարկուող ՄԱԿ–ի պատժամիջոցներուն եւ հիւսիսային ու հարաւային Իրաքի վրայ ամերիկեան եւ անգլիական օդանաւային յարձակումներուն:

Վերանորոգուած թանգարանին մէջ այժմ կը ցուցադրուին նախապատմական, սումերական, աքքատեան, ասորեստանեան, բաբելոնական եւ իսլամական ժամանակաշրջաններու պատկանող տպաւորիչ իրեր:

Թանգարանին «աստղ»երը կը կազմեն նէանտերթալ մարդու կմախք մը, երկրագործական առաջին գիւղերէն կաւէ ամաններ, Ուրի հնադարեան թագաւորութեան պատկանող արքայական դամբարան մը, Ն.Ք. 2300 թուականին շինուած պղնձէ արձանի մը վարի բաժինը, ասորեստանեան թագաւորական սենեակ մը եւ Հերակլէսը պատկերող բազմաթիւ արձաններ:

«Կ'ենթադրեմ, որ ասիկա Միջին Արեւելքի լաւագոյն թանգարանն է», կ'ըսէ իտալացի հնագէտ մը, որ չորս ամիսէ ի վեր պեղումներ կը կատարէ հիւսիսային Իրաքի Հաթրա շրջանին մէջ:

Իրաքցի հնագէտի մը կարծիքով, Իրաքի Ազգային Թանգարանը միակն է աշխարհի մէջ, որ «քաղաքակրթութեան ամբողջական շղթայ մը կը պարունակէ»:

Ծոցի պատերազմին յաջորդած անիշխանական ժամանակներուն աւելի քան 4000 հնադարեան իրեր գողցուած են երկրին հիւսիսային եւ հարաւային շրջաններէն: Աւելի մեծ թիւով գանձեր մաքսանենգուած են դէպի Թուրքիա, Իրան, Սէուտական Արաբիա եւ Յորդանան: Անոնք պեղուած եւ յայտնաբերուած են գողերու կողմէ: Թէեւ Յորդանան շուրջ 1000 հնութիւններ վերադարձուցած է Իրաքի, սակայն կողոպուտի վտանգը միշտ առկայ է:

«Ասիկա կազմակերպուած ոճիրի ձեւ մըն է, որ երկրին վնաս հասցնելու քաղաքական նպատակ մը կը հետապնդէ: Հնադարեան իրերը Իրաքի ամէնէն յատկանշական երեւոյթներէն են», կ'ըսէ իրաքցի հնագէտ մը:

Ցուցադրուած իրերէն մէկը 4 թոն ծանրութեամբ դիմաքանդակ մըն է, քանդակուած ասորեստանեան ժամանակաշրջանին: Անիկա գողցուած էր մաքսանենգներու կողմէ, որոնք զայն քանի մը կտորի բաժնած էին, սակայն ձերբակալուած էին զանոնք երկրէն դուրս հանելու միջոցին:

Հնագիտական պեղումները կը շարունակուին Իրաքի տարածքին: Անցեալ Մարտին հնագէտներ նախախալամական ժամանակներու պատկանող հնադարեան բերդ մը յայտնաբերած էին հարաւային Պապէլ գաւառին մէջ (Պաղտատէն 100 քմ. դէպի հարաւ): Անիկա կը պարունակէր բազմաթիւ արուեստի գործեր, արձաններ, մետաղադրամներ եւ յախճապակեայ ամաններ:

Բերդը կառուցուած էր փորագրուած գաճէ կղմինտրով, ինչ որ «արհեստագիտական նորարարութիւն» մըն էր եւ յատկապէս այս բերդին կառուցման համար օգտագործուած էր:

Պապէլ գաւառը նաեւ պատմական Բաբելոն քաղաքին վայրն է: Պապէլի մէկ լերան վրայ պեղումները սկսած էին անցեալ տարի: Շրջանին մէջ յայտնաբերուած են նաեւ այլ բնակարաններ եւ բերդեր, որոնց յատկադիծերէն կարելի է հետեւցնել, թէ կառուցուած են Պարթեւներու եւ Սասանեաններու օրով. պարսկական թագաւորական հարստութիւններ, որոնք իշխած են Ն.Ք. 3–րդ դարէն Ք.Ե. 7–րդ դարու միջեւ:

Անցեալ Դեկտեմբերին հնագէտներ հարաւային Իրաքի մէջ հնադարեան վայրէ մը յայտնաբերած էին Ն.Ք. 2500 թըւականի շուրջ գործածուած իրեր:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ–ՍՐԱՊԵԱՆ
«Ազդակ»

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԵԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԴ.

Երբ իր աղջիկը հոդ գտնուէր, այս ջերմեռանդ ձեւերը ու խօսքերը քրքիջ մը կամ ծաղր մը կը դրդէին իր մէջ... անպատկառ, ինչպէս անհաւատի սրբապիղծ հայհոյութիւն մը եկեղեցիին նուիրական մթնոլորտին մէջ...

– Հա՛, հա՛, կ'ըսէր, – կարդա՛, կարդա՛ քի հոգիդ արքայութիւն երթայ...

Պառաւին աղօթքներուն գլխաւոր բառը՝ «Աստուած, հոգիս արքայութիւն տար...»:

Պառաւը յաճախ չէ՛ր պատասխաներ՝ սրտէն շատ խօսած, պռռացած ըլլալով այդ աղջիկը կարգի բերելու համար:

Իր մեծ ցաւը այդ անհաւատ աղջիկն էր՝ «դժոխք պիտի երթար», ու կ'աղօթէր անոր համար, որպէսզի Աստուած մեղք չհամարի այդ ճահիլին ըրածները...

– Ա՛խ, ես ինչ պուրը կ'երայ տէ դըպրատուն ղրկեցի աս աղջիկը, ի՛նչ պուրը կերայ... հիմակուան ճահիլները պիւթինը սատանի են, պիւթինը: Ա՛խ ես ինչ ըսեմ ան մեր դասատուներուն, քի մեր օղլըղը սատնի բաներ կը սորվեցնեն, – կը հեծէր միշտ խեղճ կնիկը:

Երբեմն սակայն, ա՛լ կը պոռթկար աղջիկը մէկ հրէշ խօսքին կամ գործին հանդէպ... Ալ ծեր կնկան աստուածավախ համբերութիւնը կը հատնէր, Աստուածաշունչը վար դնելով, ակնոցը հանելով քթին վրայէն, օրհնութիւնը մէկ կողմ նետելով՝ կը սկսէր իր պառաւի անէծքները թափել: Կ'անիծէր, կ'անիծէր աղջիկը, որ քրքիջներով բազմոցին վրայ կը թաւալէր...

Երբ անէծքներու մրրիկը անցնէր, հանդարտէր, երբ կուտակուած բարկութիւնը յորդելով ալ սպառէր, պառաւը ակնոցը կը վերզետեղէր, Աստուածաշունչը ձեռքը կ'առնէր ու տենդոտ, դողդողացող ձեռքերով կը թղթատէր գիրքը ու միեւնոյն ատեն աչքը երկինք ամբառնալով՝ «մեղայ Տէր, մեղայ, ներէ՛ ծառայիդ, Տէ՛ր, ա՛լ չկրցայ համբերել...»:

Մօր անէծքները կամ աղաչանքները, թաղեցիներուն բամբասանքն ու թշնամական վարմունքը, ազգականներու կամ բարեկամներու խրատները, բան մը չէր օգուտ ըներ, կը շարունակէր երիտասարդներ ընդունիլ տունը, զատ սենեակի մը մէջ՝ ոչ թէ ուրիշ բանի համար, այլ խօսելու, վիճաբանելու համար միայն, իր ազատամտութիւնը աշխարհին յանձնելու համար:

23 տարեկան եղած էր, առանց որ զինքը կնութեան խնդրելու ամենափոքր առաջարկ մը իսկ եղած ըլլար... Ասիկա կը զարմացնէր ու կը նեղացնէր ալ, որովհետեւ իր ազատամտութիւնը մինչեւ չէ՛ր երթար ամուսնութիւնը արհամարհելու, չուզելու:

Երիտասարդները, որոնք անշուշտ կը փափաքէին, որ օրիորդին պէս ազատամիտ աղջիկները շատնան կարենալ զըւարճանալու համար, շատ հոգերնին չէ ազատամիտ աղջկան մը հետ կարգուիլ, որուն ազատամտութիւնը ամուսնութենէն վերջը կանգ առնելու պատճառ մը չունի:

Յաճախ կռիւներ կ'ունենար իր մօրը հետ.

– Ինծի նայէ, ի՞նչ նստեր ես... չէլլաս չկարդե՞ս ինծի: Աստուածաշունչ կարդալը սուտ չընէր... մէջը գրուե՞ր է, որ աղջիկդ երեսի վրայ ձգէ, մի աշխատիր ամուսնացնել: Ելիր, նայիմ:

Պառաւը, զայրացած, երեսին կը զարնէր իր անպատկառ կեանքը, ինքզինքին չինած պէս համբաւը, իր դրամօժիտ չունենալը, որ թերեւս կրնար փրկել զինքը, երիտասարդներուն հետ ինքզինքը անպատուելը:

– Տահա ես կ'ուզես քի կարգուի՞ս... ո՞վ կ'առնէ քեզի, աս եկող գիւպպէներուն չըսե՞ս քի առնեն քեզի:

– Անոնք սուտ չունին, – կ'ըսէր օրիորդը, որ հարուստ ամուսին մը կը փափաքէր՝ կարենալ իր բոլոր քմահաճոյքները գոհացնելու համար:

Կռիւը կը շարունակուէր, կը հատնէր, կը վերսկսէր միշտ:

– Աստուած քեզի պէս անհաւատները իշտէ սանկ կը պատժէ... դուն չպիտի կարենաս կարգուիլ... օր մը օրանց եկեղեցի գացած, ծունր մը աղօթք ըրած ունի՞ս, անհաւատ շ'ուն... վիրա ոռման, ոռման կարգա, հիմակ ալ քաշէ... Ես ողորմած հոգի հայրդ ասի նէ... լուսերուն մէջը պառկիս, – ըսաւ կինը՝ աչքերը արտասուալից երկինք վերցնելով:

– Ա՜խ ... ողջ ըլլար տէ աղջկանը ըրածները տեսնար: Իմ աղօթքովս, իմ աստուածավախութիւնովս եղաւ: Ամէն առտու կ'աղօթէի, ամէն օր եկեղեցի կ'երթայի, կ'ըսէի Աստուծոյ, որ «Աստուած, ինծի թամամին հասցուր»:

– Անոր համար, – կ'ըսէր աղջիկը, – խըյալս էրիկ մը առիր...

– Պառաւը, որ քիչ մը խուլ էր, չէր լսեր, կը շարունակէր: Երբեմն ալ, եթէ լսէր, կը բողոքէր.

– Ի՞նչ ունէր, բէկ աղէկ մարդ էր, գէշ կին չէր, քիչ մը խման էր, քիչ մըն ալ կռուազան: Ի՞նչ ունէր... լուսերուն մէջը պառկի...

Իր բարեկամ երիտասարդներէն մէկը յեղափոխական էր, նոյնինքն Սուրէնը: Անիկա զինքը համոզեց յեղափոխական ըլլալու՝ ըսելով թէ արդէն կան ուրիշ աղջիկներ, որ այդ սուրբ ասպարէզը ընդգրկած են. օրիորդը խանդով ընդունեցաւ այդ առաջարկութիւնը, որ իր ազատամիտ աղջկան փառասիրութիւնը կը գրգռէր:

Ան ինչ ահարեկ ապշութիւն է, որ բռնեց ամբողջ թաղը, երբ օր մը, յանկարծ շանթեց լուրը թէ Զարուկը, սա՛ մեր Զարուկը, լկտածը, կոմիտէ է եղեր...

«Կոմիտէ՛» աղջիկ մը... «Կոմիտէ», իրենց թաղին մէջ, ըլլալիք բա՞ն էր, Աստուած իմ... Պառաւները խաչ կը հանէին, պզտիկները կը դողային ակամայ, «կոմիտէ» բառին նշանակութիւնը այնքան ահեղ, ազդեցութիւնը այնքան ահագին էր ժողովուրդին, մանաւանդ կիներուն վրայ:

Ալ չա՛փը անցած էր: Աղջիկը անցած ատենը պատուհանները կը գոցուէին վախով, ոչ ոք կը համարձակէր նայիլ իրեն, բարեւել... Հապա եթէ օր մը բռնուէ՞ր ու իրենց գլուխը ցաւէր... Մըշտադող վախի մը մէջ կ'ապրէին թաղեցիները, ինչպէս ամէն պոլսեցիները, որոնք ունենային դրացիներ կամ ծանօթներ, որոնք «կոմիտէ» ըլլային, այսինքն հնչակեան կամ դրօշակեան... Բարի պոլսեցիներ սիրելով իմանալ, խանդավառուած՝ շահատակութիւնները, Պոլիս թէ այլուր, առանց սակայն մօտէն յարաբերութեան մէջ ըլլալու զայն ներկայացնողներուն հետ... կրակը դիտենք, այո՛, բայց ոչ քովէն. կայծ մը կրնայ ցատքել, որ մեզ ալ բռնկեցնէ:

(Շար. 72)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՈՒՆՋԻ

Տիկին Ֆլորա Շիրինեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկի տիկին Հայկուհի Տամլամեան 300 Ֆր. կը նուիրէ սիրելի «Յառաջ»ին:

(Շար. Ա. էջէն)

նի Ախալցխայի շրջանին մէջ, սահմանագիծէն ոչ հեռու: Հինգ զինեալներ սպառնալիքով ուղեւորներէն խլած են թանկարժէք իրեր, 5000 տոլար եւ 28 առձեռն հեռաձայն: Կողոպուտէն ետք զինեալները ոստիկանական կառք մը կեցուցած եւ պատանդ առած են Ախլքլնի շրջանի ոստիկանութեան պետն ու փարոր-դը: Անոնք փրկուած են վրացական ոստիկանութեան ուժերու միջամտութեամբ: Զարպարածները խոյս տուած են ու պահուըտած մօտակայ անտառներուն մէջ:

ՉԷՉԷՆՆԵՐԸ կը պնդեն որ ռուս զօրավար մը ձեռք ձգած են, բայց, Կրեմլին կը հերքէ: Ըստ Մասխադովի մամուլի սպասարկութեան, երեք սպայ եւ հինգ զինուոր գերի ինկած են Չէչէններու ձեռքը Գրոզնիի հարաւ–արեւմտեան շրջանին:

ԱՐԱՖԱԹ որոշեց, յնոր տնօրինութիւն յետաձգել Պաղեստինեան Պետութեան մը հռչակումը, որ նախատեսուած էր Սեպտեմբեր 13–ի համար: Այս յետաձգումը հետեւանք է Իսրայէլի հետ որեւէ համաձայնութեան չգոյութեան:

ԱԻՍՏՐԻՈՅ դէմ Եւրոպական Միութեան պատժամիջոցները պէտք է վերնան, ըստ «իմաստուններու խորհուրդի»ն թելադրութեան: Միութեան իսկ շահուն համար, կ'ըսէ խորհուրդը, պատժամիջոցներուն վերջ պէտք է տալ, որովհետեւ անոնց պահպանումը բացասական կ'ըլլայ: Ֆինլանտիոյ նախկին նախագահը, Սպանիոյ Արտաքին նախկին նախարարը եւ գերման իրաւագէտը որոնք Յուլիսին ըստանձնած էին այդ առաքելութիւնը, Սեպտ. 8–ին ելլոյթ ընդունեցան եւ իրենց արդիւնքները ներկայացուցին նախագահին: Այժմ, հարցը կախում ունի Ֆրանսայէն, որ հերթական նախագահն է Եւրոպական Միութեան:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Պաշտպանութեան նախարարը՝ Իգոր Սերգէեւ յայտարարեց որ մինչեւ 2003, Ռուսաստանի զինուորական ուժերը մէկ երրորդով (350 հազար) պիտի զեղչուի: Գործողութիւնը պիտի սկսի 2001–ին:

ԳԱԼԱՊՐԻ (հարաւային Իտալիա) տեղատարափ անձրեւներու հետեւանքով, ողողուած է ամբողջ շրջանը և մանաւանդ բանակավայր մը, որ հաշմանդամ տղաք կը պատսպարէր եւ ուր 11 հոգի մեռած է:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ (ՕՐԹ) Վրեմիա («Ժամանակ») յայտագիրը ջնջըւած է Սեպտ. 9–ին, Պուտինի հրահանգով իսկ: Յայտագրին պատասխանատուն ծանօթ լրագրող մըն է՝ Սերգէյ Դորենկօ, որ Բերեզովսկիի ալ մտերիմ բարեկամ մըն է:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՎԵՆԵՏԻԿԻ (Պիէննալէ) փառատօնին «Ոսկի Առիւծ»ին արժանացաւ պարսկական ֆիլմ մը՝ Լը Սերքլը, դատակազմի մրցանակը շնորհուեցաւ ամերիկեան «Նախքան գիշերը» ֆիլմին, լաւագոյն բեմադրութիւնը նկատուեցաւ հնդկական Իւբ-թարա ֆիլմը, լաւագոյն դերասանի մրցանակը ըստացաւ Սպանացի՝ Խաւիէ Պարտէմ (Նախքան գիշերը ֆիլմին մէջ), լաւագոյն դերասանուհիի մրցանակին ալ արժանացաւ Աւստրալիացի՝ Ռոզ Պայրօ (Կոտ-նէս օֆ 1967 ֆիլմին համար):

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 10–ի արդիւնքներն են. –

Փարիզեան Շրջան

Ա. ԷՍ. Կրընէլ – ՀՄԸՄ Ֆրանս	2 – 3
Ա. ԷՍ. Օ. Արմէնիէն Իսի – Վէրսայլ	2 – 3
Իւ. Ժի. Արմէնիէն Ալֆորվիլ – Էվրի	1 – 0
Լիոնի Շրջան	
Անըմաս – ՀՄԸՄ Տէսին	2 – 3
Տրոմ–Արտէշի Շրջան	
Վալանս – ՀՄԸՄ Վալանս	4 – 2
Պուշ–տիւ–Ռոնի Շրջան	
ՀՄԸՄ Արծիւ – Իւ. Ա. Սէն թ'Անթուան	1 – 1

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 79–ՐԴ

Ֆութպոլի միջազգային Դաշնակցութեան ազգերու վերջին դասաւորումին մէջ Հայաստան 85–րդէն բարձրացած է 79–րդ տեղը: Այս բարելաւումը կը պարտի Նորվեկիոյ դէմ վերջերս արձանագրած 0 – 0 արդիւնքին:

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

Ուրախութեամբ կը տեղեկացնենք մեր հաւատացեալներուն, թէ 2000 – 2001 ուսումնական տարուան դասերը կը վերսկսին՝

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20–ին:

Ծանօթ. – Երկու բան միայն կը պահանջենք մեր աշակերտներէն՝ օրինապահ վարք եւ պարտաճանաչ յաճախումներ: Մեր քառասունհինգ աշակերտներուն երթեւեկը, նախաճաշը, պայուսակը՝ իր դրենական պիտոյքներով եւ Նոր Այբբենարանը կը տրուին ձրի, քանի որ Եկեղեցին իր մայրական պարտականութիւնը կը կատարէ:

ԼԻՈՆ
«ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ» ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Վարժարանիս 2000 – 2001 տարեշրջանի վերամուտի թուականն է Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն եւ կը շարունակուին: Բոլոր այն ծնողքները, որոնք տակաւին չեն արձանագրած իրենց զաւակները, կրնան դիմել վարժարանի Քարտուղարութեան:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ մանրամասնութիւններու համար կարելի է հեռաձայնել

04 – 78 – 60 – 47 – 18 թիւին:

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի վերամուտը՝ Սեպտ. 16–ին:

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, թատրոն, երգ, պար, քունկ–ֆու:

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, Paris 9e — Métro: Cadet

Նոր աշակերտներուն համար նախընտրելի է ներկայ ըլլալ ժամը 13.30–էն 14.30:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

☎ 01 – 64 – 03 – 53 – 05

ԻՍԻ

Իսիի Կապոյտ Խաչի «Տիրուհի Սերենկիւլեան» միօրեայ դպրոցի դասընթացքները կը սկսին

Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19

ժամը 19–էն մինչեւ 22

45, rue de la Défense

92130 Issy-les-Moulineaux

Կը դասաւանդէ Տիկին Սեւան Քիւրքճեան:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13, ժամը 17.30–ին:

Հեռաձայն. – 01 – 45 – 29 – 20 – 18:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Տիկին Շաքէ Կիրակոսեանի՝

Հեռաձայն. – 01 – 46 – 42 – 45 – 25:

Rentrée

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France section **«Astrig»** d'Arnouville vous informe que la reprise des cours de son Ecole hebdomadaire aura lieu la semaine du **lundi 18 septembre.**

La langue arménienne est dispensée depuis «l'Eveil à l'arménité» jusqu'au «Baccalauréat», ainsi qu'un cours de soir destiné aux adultes.

La Danse folklorique arménienne concerne les enfants et les adolescents à partir de 6 ans.

Un cours de «kotchari», nouveauté de la rentrée s'adresse aux adultes et aux adolescents.

Enfin les cours de chant s'adressent aux enfants et aux adolescents à partir de 3 ans.

Un cours de chant, nouveauté de la rentrée, destiné aux adultes selon la demande.

Les inscriptions à l'Ecole de langue arménienne, de danse folklorique et de chant auront lieu les vendredis 8 et 15 septembre de 16h à 20h et les samedis 9 et 16 septembre de 15h à 17h dans notre local situé au :

71, avenue Henri Barbusse —
95400 Arnouville-lès-Gonesse.

Pour tous renseignements téléphoner au: **01. 39. 85. 23. 31** ou **01. 39. 34. 03. 50**

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, խաչվերաց,

Տօն է Վերացման Սրբոյ խաչին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10.30–ին պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45ին:

Կը պատարագէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Կէսօրէ ետք, ժամը 4–ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 18,

Տօն է խաչի:

Յիշատակ Մեռելոց

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17

Տօն է խաչվերացի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն–Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի, Սեպտ. 18՝ Մեռելոց:
Ժամը 11–ին Հոգեհանգիստ:

Journée de détente

La Croix Bleue Section **«Dirouhie Séréngulian»** d'Issy-les-Moulineaux vous propose une **JOURNEE DETENTE le Dimanche 17 Septembre.**

Rendez-vous à la Maison de la Culture Arménienne :

45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

Le car partira à 10h30 avec arrêt devant l'Eglise Apostolique arménienne, 6, avenue Bourgain à 10h45 et nous conduira au Musée National de la Céramique à Sèvres.

Après la visite, le repas traditionnel sera servi au Chalet de Vaupéreux à Bièvres.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire rapidement auprès des khatchouhies et au plus tard le **15 Septembre** en téléphonant :

— Alice	**01. 46. 42. 90. 68**
— Jacqueline	**01. 40. 95. 81. 33**
— Nicole	**01. 46. 45. 61. 61**
ou	**01. 46. 48. 62. 87.**

FETE DE L'HUMANITE
Mouvement des Arméniens de France pour le Progrès
15/16/17 Septembre
NOTRE RENDEZ-VOUS
Stand arménien
Invitation
FRANCE et ARMENIE
AMITIE — SOLIDARITE — FRATERNITE
Parlons-en
Débats-rencontres
Mme Hélène LUC
Présidente du Groupe Communiste Républicain et Citoyen au Sénat

Pétition pour la reconnaissance du génocide

Vente de livres et disques

Restaurant / spécialités arméniennes — bar
LES 3 JOURS : 60 F
Pour vous procurer la vignette
S'adresser : M.A.F.P. :
3, rue de l'Abbé Roger Derry,
94400 Vitry/Seine
Avec chèque et enveloppe timbrée à votre nom.

ԳԻՄ ԳԱՇԳԱՇԵԱՆ
ԿԱԽԱՐԴ ՋՈՒԹԱՀԱՐԸ

Երաժշտութեան միջազգային հրապարակին ծանօթ արուեստագիտուհի Գիմ Գաշգաշեան հոլանտական ձայնասփիւռի նուագախումբին ընկերակցութեամբ (ղեկավար Փիթէր Էէօթվէօս) նուագած է հունգարացի երեք երգահաններու –Պարթոք, Էէօթվէօս, Քուրթակ– գործերը որոնք հրապարակ ելած են խտացեալ սկաւառակով մը: Այդ առթիւ, գովասանքի ջերմ տողերով կը ներկայացուի արուեստագիտուհին «Մոնտ»ի (Սեպտ. 9) մէջ ուր Փ. Կէրվասոնի կը գրուատէ ջութահար Հայուհին:

Ան ջութակահար Լ. Քավաքոսի եւ թաւջութակահար Մ. Փէրէնյիի հետ պիտի նուագէ Սեպտ. 13, ժամը 20–ին Լուվրի լսարանին մէջ, Պախի, Մոցարթի, Հինտէմիթի գործերէն կազմուած յայտագրով մը:

GALERIE YVART(*)

Սեպտ. 12–էն Հոկտ. 7, «Մերկին գեղեցկութիւնը» («La beauté du Nu») ընդհ. խորագրին տակ իրենց գործերը կը ցուցադրեն Յովհաննէս Յարութիւնեան, Գարլոս Սահատեան եւ Գառնիկ Սմբատեան (Հայաստանէն), նաեւ Ժան–Գլոտ Հէօրթըպիգ եւ Էվըլին Լիւէգ (Ֆրանսայէն):

(*) 92-92bis, rue Blomet, 75015 Paris; du lundi au samedi, 13h-19h.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

VOYAGE EN ARMENIE
du 16 au 23 octobre
organisé par
SOLIDARITE PROTESTANTE FRANCE-ARMENIE (SPFA)
1, rue Cabanis 75014 Paris (tél. 01 47 35 30 23 ou 06 83 09 08 19)
(Voyage oecuménique et culturel)
prix : 6.500 F
(pour s'inscrire, envoyer acompte de 1.000 F à SPFA)
Accompagnateur : pasteur Samuel SAHAGIAN
(Programme détaillé sur demande)
Option Karabagh avec supplément, du 23 au 25 octobre.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13
MERCREDI
13 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.990 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 19.990

300-ԱՄԵԱԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Մխիթարեան Միաբանութեան հիմնարկութեան 300-ամեակին առիթով, 8 – 10 Սեպտեմբերին, Վենետիկի մէջ տեղի ունեցան բազման հանդիսութիւնները :

8 Սեպտեմբերին, Ս. Ղազարի Մայրավանքին մէջ, Մխիթարեան բոլոր միաբաններու և հոծ հաւատացեալներու ներկայութեան, չորս երիտասարդ ժառանգաւորներ, պաշտօնապէս ուխտեցին անդամակցիլ Մխիթարեան Միաբանութեան: Թուականը խորհրդանշական էր, որովհետեւ Միաբանութիւնը հիմնուած էր Կ. Պոլիս, 8 Սեպտեմբեր 1700-ին: Ուրախալի եւ քաջալերական երեւոյթ է անկասկած որ սերունդները հերթաբար կու գան ապահովելու եւ շարունակելու Մխիթար Վրդ. Սեբաստացիի 300-ամեայ Միաբանութեան սրբազան առաքելութիւնը՝ նուիրուած Աստուծոյ եւ հայ ժողովուրդի անսակարկ ծառայութեան :

Շաբաթ, 9 Սեպտեմբեր 2000-ին, երեկոյեան ժամը 18-ին, Վենետիկի Սուրբ Մարկոս մայր տաճարին մէջ, Մխիթարեան Միաբանութեան Ընդհ. Աբբահայր Հ. Եղիա Ծ. Վրդ. Քիլաղպեանի կողմէ մատուցուեցաւ Սրբազան Պատարագ: Այս առիթով, ծիսակատարութեան ներկայ էին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի ներկայացուցիչ Գերշ. Գիսա Արք. Նաղգաշեան, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ի ներկայացուցիչ Հոգշ. Տ. Նարեկ Ծ. Վրդ. Ալեէմէզեան, Ամենապատիւ Տ. Ներսէս Պետրոս ԺԹ., Կաթողիկոս Պատրիարք Կաթողիկէ Հայոց, Վենետիկի Պատրիարք Ծիրանաւոր Մարքօ Չէ, Հայ, Լատին եւ Ղպտի եկեղեցիներու Սրբազան հայրեր, Եւրոպայէն եւ Միջին Արեւելքէն ժամանած բազմաթիւ ազգային հիւրեր եւ հաւատացեալներ : Օրուան քարոզիչն էր Կարդինալ Մարքօ Չէ, որ մեծապէս գնահատեց Մխիթարեաններու դարաւոր ներկայութիւնը քաղաքէն ներս եւ դրուատեց անոնց առաքելութիւնը՝ եկեղեցական, միջեկեղեցական, տպագրական, հրատարակչական եւ մշակութային ասպարէզներէ ներս : Ան անդրադարձաւ նաեւ վերջերս տեղի ունեցած Մխիթարեան Միաբանութեան զոյգ ճիւղերու միութեան, զոր բացի պատմական մեծ եղելութիւն մը նկատելէ, չեշտեց կատարուած իրականութեան նշանակութիւնը և անոր դրական հետեւանքները : Սուրբ Պատարագի քառաձայն երգեցողութիւնը կատարեց Պէյրութէն եւ Հռոմէն ժամանած Լեւոնեան Վարժարանի եւ Հայ Քոյրերու միացեալ երգչախումբը, խմբավարութեամբ Ալեքսանդր Սիրանոսեանի եւ երգէհոնահար Պերճ Ժամկոչեանի :

Կիրակի, 10 Սեպտեմբերին, կէսօրէ ետք, ժամը 15.30-էն սկսեալ Մխիթարեան Մայրավանքին մէջ տեղի ունեցան պաշտօնական ձեռնարկները :

Վանքի նախկին տպարանի սրահին մէջ, յետ բազման արարողութեան, ներկայացուեցաւ Վենետիկի Մատենադարանի Հայ Մանրանկարչութեան Բ. հատորը, որուն չահեկան բովանդակութեան անդրադարձաւ Տոքթ. Ճիովաննի Մժիկեան : Ապա Տիկին Սոնա Յարութիւնեան ներկայացուց իր իսկ կողմէ թարգմանուած եւ վերջերս հրապարակ իջած Ալերամօ Հերմէթ հայազգի հեղինակի «Հայերի Վենետիկը» հատորը, նուիրուած Մխիթարեան Միաբանութեան 300-ամեակին :

Սրահին մէջ ցուցադրուած էին տպագրական գործիքներ, Հայաստա աշխարհացոյց քարտէսներ, հնատիպ պատկերներ, որմազդեր, տոհմածառեր, վերջին տասնամեակին լոյս ընծայուած նշանակալից տպագրութիւններու նմոյշներ, եւ Մխիթարեան Տպարանի ստացած գնահատական ութ վկայագիրները : Իսկ Մայրավանքի թանգարանին մէջ, այս առիթով ցուցադրուած էին Մխիթար Վրդ. Սեբաստացիի գլեանները եւ անձնական իրեղէնները, իր դաստիարակութեան դահն ու գրասեղանը, ինչպէս նաեւ իրմէ հրատարակուած շուրջ յիսուն պատկառելի հատորները : Առանձին ցուցադարաններու մէջ ցուցադրուած էին Մխիթարեան կարեւորագոյն դէմքերուն հրատարակութիւնները : Պատերու վրայ զետեղուած էին նաեւ Մխիթարեան մեծ դէմքերու իւղաներկ պատկերները :

Այս հանդիսութիւններուն առիթով, պատրաստուած էր երկլեզու գրքոյկ մը, որ համառօտ կերպով կը շօշափէր Մխիթարեան Միաբանութեան 300-ամեայ պատմութեան նկարագիրը, ոգին եւ վաստակը :

Հուսկ եկեղեցական եւ քաղաքական բարձրաստիճան հիւրերը եւ ժողովուրդը հաւաքուեցան Մայրավանքի եկեղեցին, ուր պաշտօնական ելոյթներ ունեցան Վատիկանի ներկայացուցիչ Գերպ. Քլաուտիօ Կուճէրոթթի, Ամենապատիւ Տ. Ներսէս Պետրոս ԺԹ. Կաթողիկոս Պատրիարք Կաթողիկէ Հայոց, Գարեգին Բ. Հայրապետի ներկայացուցիչ Գերշ. Գիսա Արք. Նաղգաշեան, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմէ Նորընտիր Աբբահօր յանձնեց խորհրդանշական խաչքար յուշանուէր մը: Ապա Արամ Ա. Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ Հոգշ. Տ. Նարեկ Ծ. Վրդ. Ալեէմէզեան փոխանցեց Վեհափառին գնահատական եւ շնորհաւորական խօսքերը : ՀՀ պետական արարողակարգի ծառայութեան վարչութեան պետ՝ Տէկ. Զարա Մարտիրոսեան կարդաց ՀՀ Նախագահ Ռ. Ռոպէր Քոչարեանի Մխիթարեան Միաբանութեան ուղղած շնորհաւորական պաշտօնական նամակը :

Պաշտօնական հիւրերու շարքին էին Վենետիկի կուսակալը՝ Պրն. Վինչենցօ Պարպաթի, Վենեթոյի Նահանգային խորհուրդի նախագահը՝ Պրն. Էնրիքօ Քավալիէրէ, Վենետիկի Քաղաքապետարանի կողմէ Մշակութային կցորդը՝ Պրն. Մարինօ Քորթէզէ, Իտալիոյ մօտ ՀՀ արտակարգ եւ լիազօր դեսպանը՝ Պ. Գագիկ Պաղտասարեան, ՀՀ. կառավարութեան առընթեր կրօնի գործերի կոմիտէի նախագահ՝ Պրն. Ռազմիկ Մարկոսեան, ՀՀ Արտաքին գործոց նախարարութեան ըՍփիւռքի վարչութեան պետ Պրն. Ջիւան Մովսէսեան :

«Իտալիոյ Հայոց Միութեան» նախագահ Պրն. Յակոբիկ Մանուկեան իտալերէն լեզուով անդրադարձաւ Միաբանութեան անցեալի ու ներկայի ներդրումներու մասին, չեշտելով Մխիթարեաններու ուսումնական եւ մշակութային իւրայատուկ դերը ազգային եւ եւրոպական շրջանակներէ ներս : Յարգելի բանախօսը վստահեցուց Մխիթարեան Միաբանութիւնը որ իր թիկունքին ունի հաւատաւոր համակիրներու բազմութիւն մը, որ ամէն կերպով նեցուկ պիտի ըլլայ միաբանական նոր ծրագիրներու մշակման եւ իրականացման :

Օրուան գլխաւոր զեկուցողն էր ՀՀ Արտաքին գործոց նախարար Պ. Վարդան Օսկանեան : Ան հանգամանօրէն խօսեցաւ Մխիթարեան Միաբանութեան գործունէութեան նշանակութեան մասին, անդրադառնալով անոր կրթական, ուսումնական, պատմագիտական, թարգմանական, մշակութային, ինչպէս նաեւ հայ նիւթական մշակոյթի բեկորներու հաւաքման եւ պահպանման անգնահատելի ծառայութեան շուրջ: Ան նկատեց որ Մխիթար Սեբաստացին եղաւ եկեղեցւոյ առաջին հիմնադիրներէն, որ ազգային մշակոյթը դարձուց առաքելութեան գըլխաւոր նպատակ եւ կատարուած գործին բովանդակութիւնը անուանեց «Մշակութային խիզախութիւն եւ հերոսութիւն» : Վերջապէս յիշեցուց որ Մխիթարի «Միաբանութեան ստեղծման ողջ գաղափարական հէնքը հայ ժողովուրդի լուսաւորութեան եւ ոգու վերազարթօնքն էր, որին ամբողջովին նուիրուեցին Մխիթարեանները» :

Եզրափակիչ ելոյթ ունեցաւ Միաբանութեան Աբբահայր՝ Հ. Եղիա Ծ. Վրդ. Քիլաղպեան, որ հայերէն եւ իտալերէն լեզուներով յատուկ շնորհակալութիւններ յայտնեց եկեղեցական եւ քաղաքական ներկայացուցիչներուն, հայ եւ օտար հիւրերուն, բոլոր ներկաներուն, ընդգծելով որ Միաբանութիւնը գիտակից է իր առանձնած առաքելութեան եւ կը խոստանայ կատարել ամէն ինչ Մխիթարի ոգին վերարժեւորելու, զանիկա փոխանցելու եւ նոր թափ տալու Մխիթար Վարդապետի ստեղծած շարժումին :

Ելոյթներուն յաջորդեց գեղարուեստական յայտագիր մը: Ջութակահար Շուշան Սիրանոսեան (Ֆրանսայէն) նուագեց քանի մը հատուածներ քաղուած եւրոպացի հեղինակներէ :

Ապա տեղի ունեցաւ երգէոնի համերգ, կատարողութեամբ Մաէսթրօ Պերճ Ժամկոչեանի (Պոսթոնի սինֆոնիք նուագախումբ), արժանանալով հանդիսականներու գնահատանքին :

Հանդէսի աւարտին, ուրախութեան եւ գոհունակութեան ընդհանուր մթնոլորտի մէջ, բոլոր ներկաներուն մատուցուեցաւ ճոխ ընթրիք մը, դասական նուագի ընկերակցութեամբ :

ԴԻՒԱՆ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ
Վենետիկ Ս. Ղազար – Իտալիա

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՁԵՌՆԱՌՈՒՄԲԻ ՄԸ ՊԱՅԹՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Սեպտ. 11-ին, ձեռնառումբ մը պայթած է Երեւանի Պետական Համալսարանի ճարտարագիտական վարժարանի շէնքին մէջ: Պայթումը ջարդուփշուր ըրած է շրջակայքի շէնքերուն ապակիները, բայց բարեբախտաբար վիրաւոր չըկայ: Պայթումէն անմիջապէս ետք, ոստիկանութիւնը քննած է վայրը, բայց ոչ մէկ ձերբակալութիւն կատարուած է:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 11/12)

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԷՋՄԻԱԾԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ

Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Սեպտ. 10-ին վերադարձած է Նիւ-Եորքէն ուր գացած էր մասնակցելու աշխարհի կրօնական առաջնորդներու վեհաժողովին: Կաթողիկոսը տեղւոյն վրայ հանդիպումներ ալ ունեցած է թեմակալ առաջնորդներու, հոգեւորական դասուն, ՀՕՖ-ի հոգաբարձուներու խորհուրդի անդամներուն հետ:

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը Սեպտեմբեր 10-ին Նիւ-Եորքէն վերադարձած են Երեւան :Օդակայանը պատասխանելով լըրագրողներու, ան ըսած է թէ վեհաժողովէն տպաւորութիւնները դրական են եւ թէ գործի շրջանակներուն հետ ունեցած իր շփումներուն արդիւնքը կ'ըլլայ Հայաստանի մէջ կարճ ատենէն քանի մը հազար աշխատատեղիներ ունենալ: Ինչ կը վերաբերի Հ. Ալիեւի հետ տեսակցութեան, նախագահը ըսած է թէ շօշափելի համաձայնութիւն ձեռք ձգուած չէ, բայց հանդիպումները շարունակելու արդամադրութիւնէն: Իր կարծիքով՝ լուծումի ցանկութիւնը կայ թէ՛ իր, թէ՛ Ալիեւի մօտ, «սակայն, բաւական դժուար է մի լուծման յանգել որը կ'ընդունուի եւ Հայաստանում եւ Ադրբեջանում» :

ՌՈՒՍ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆ ԳԱՑԱԾ

Սեպտ. 11-ին Երեւան հասած է Ռուսաստանի հիւսիսկովկասեան զօրաբաժնի հրամանատար զօր. Տրոշեւ: Ան ստուգումներ կը կատարէ ռուսական ռազմակայանին մէջ: Նոյն օրը զօր. Տրոշեւ ընդունուած է Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեանի կողմէ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ «Լէոփար 2» հրասայլերով պիտի չզինէ Թուրքիոյ բանակը: Վարչապետ՝ Շրէօտէր չարտօնեց Քրաուս – Մաֆէի ձեռնարկութեան ծախել Անգարայի, որովհետեւ Թուրքիա չի յարգեր մարդկային իրաւունքները: Վաճառքը կը վերաբերէր 1.000 հրասայլի, եօթը միլիառ տոլար արժողութեամբ: «Լէոփար 2» մրցակցութեան մէջ էր ամերիկեան, բրիտանական եւ ֆրանսական (Լըքլէր) հրասայլերու հետ:

ԼԻՈՆԻ մէջ, օգտուելով եղանակային փոփոխութիւններուն համադումարէն, ժոսփէն ջանաց ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծել իր բազմատարր կառավարութեան մէջ եւ «սիրտը առաւ» Տոմինիք Վուանէի վստահեցնելով որ մինչեւ տարւոյն վերջ ուժանիւթի խնայողութեան ծրագիր մը մէջտեղ պիտի հանուի, բոլոր ճիւղերուն վերաբերեալ (կանաչներու փափաքն է):

ԱԻՍՏՐԻՈՅ դէմ պատժամիջոցները կը վերնային Սեպտ. 12-ին եւ Ֆրանսա պատուաբեր կացութիւն մը կը ջանայ ստեղծել իրեն համար, քանի Շիրաքն էր ամէնէն բուռն պաշտպանը այդ պատժամիջոցներուն եւ այսօրուան որոշումը, հետեւանք՝ «իմաստուններ»ու թելադրութեան, Շիրաքի «Ուաթըրլօ»ն կը նկատուի:

ՔԱՐԻՒՂ ԱՐՏԱԾՈՂ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ (ՕՓԷՓ) որոշումը արտադրութիւնը աւելցնելու (800 հազար տակառ աւելի օրական) ոչ միայն օգուտ չունեցաւ գինին վրայ, այլեւ ընդհակառակն, Սեպտ. 11-ին, բոլոր մրցանիշները կոտրեցան եւ տակառը 32 տոլարէն անցաւ 35 տոլարի:

ՉԷՉԷՆ մարտիկները կը շարունակեն իրենց յարձակումները ռուսական ուժերու դէմ: Գլխաւոր նպատակն է մաքրագործել Ռուսերու հետ գործակցող Չէչէնները: Այսպէս, Սեպտ. 10-ին, սպաննուած է Բուխար Ալխմատով, Օկտիաբրսկոյէ գիւղին վարչական ղեկավարը եւ այլ ոճրափորձեր ալ գործուած են զանազան գիւղերու պատասխանատուներուն դէմ: Չէչէն բանբերի մը համաձայն, Սեպտ. 11-ին, 27 ռուս վայրաշուներ մեռած են յարձակման մը ընթացքին:

ԱՊՈՒ ՍԱՅԱՖԻ խմբակը երեք Մալեզցի առեւանգեց Սեպտ. 11-ին, վերահաստատելու համար, հաւանաբար, հաւասարակշռութիւնը: Ազատ արձակուած 4 պատանդներէն մէկը, Ֆինլանտացին յայտարարած է թէ Ապու Սայաֆի մարդիկը կ'ինէր բռնաբարած են, գերման պատանդ մը բռնաբարումէ ազատած է Լիբանանուհին ըսելով թէ ամուսինն է: Այս վկայութիւնները եղեր են ենթականերու հաւանութեամբ:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆ

Գնացքը կանգ առաւ Աղստաֆա կայարանում:

Հին Հայոց պատմութեան մէջ այս վայրը կոչւում էր Աղստեւ (համանուն գետով), որ մեր երկրի աննշան գաւառներից մէկն էր: Երբ դեռ շինուած չէր Տփղիս–Երեւան երկաթուղին, Երեւանի, Տփղիսի եւ Բաքուի հաղորդակցութեան միակ միջոցը Աղստաֆան էր:

Ճամբորդները ցած իջան գնացքից: Մի քանի հոգով գնացինք վարձեցինք մի Թուրք կառապանի ֆուրգոնը, հինգ օրից մինչեւ Երեւան հասնելու պայմանով, վճարը հինգ ռուբլի: Հէնց նոյն օրը ճանապարհ ընկանք: Անցնում ենք Հին Հայաստանի գեղեցիկ եւ սիրելի վայրերով: Օդը մեղմ է եւ լաւ. աջից ու ձախից փչում է մեղմ քամին. բարձրանում ենք անվերջ դէպի Արարատեան բարձրաւանդակը: Ոչ մի միջադէպ չխանգարեց մեզ: Ամբողջ ժամանակը նստած կամ պառկած ենք ֆուրգոնում, բայց երիտասարդ ուսանողի համար ի՞նչ նշանակութիւն ունեն այդ կարգի անյարմարութիւնները: Կէս դարուց աւելի է անցել այդ օրուանից, ուստի ոչինչ չեմ յիշում: Յիշում եմ միայն, որ անցանք Դիլիջանով, ապա քերեցինք Սեւանի գեղեցիկ ափերը, վերջապէս հասանք Քանաքեռի բարձունքը, որտեղից բացուեց, առաջին անգամ՝ մեր աչքի առաջ, Երեւանի համայնապատկերը:

Այն ժամանակ Երեւանը ներկայի տարածութիւնը չունէր: Կարելի է ասել, թէ արդի Երեւանը տասն անգամ մեծացել է նախկինից: Այնուամենայնիւ հին Երեւանն էլ իբրեւ մի ամփոփ քաղաք, որոշ մեծութիւն էր ներկայացնում:

Քանաքեռի բարձունքից իջանք արագութեամբ դէպի քաղաքը, եւ մեր ֆուրգոնը կանգ առաւ մի ընդարձակ քարվանսարայի բակում, որ գտնւում էր Էջմիածին տանող ճանապարհի մօտ:

Ցած իջանք ֆուրգոնից: Էջմիածին տանող կառքերը պիտի մեկնէին երեկոյեան դէմ. քաղցած էի եւ պէտք էր մի բան ուտել: Հրապարակում կանգնած մի Հայի հարցրի, թէ «Որտե՞ղ են հաց ծախում»: – «Հայի՞ հաց ես ուզում, թէ Թուրքի», – հարցրեց Հայը: – «Հացի էլ հայը Թուրքը կա՞յ, – հարցնում եմ ես: – Հացը հաց է»: Կարծելով, թէ Հայը ինձ ձեռք է առնում, երես եմ դարձնում նրանից: Բայց ոչ. Հայը եկաւ հետս, տարաւ ինձ հացավաճառների մօտ եւ ցոյց տուեց, թէ սա Հայի հաց է (լաւաշ), սա Թուրքի հաց է (սանդակ): Չգիտեմ՝ ո՛ր տեսակից գնեցի, ցամաք կերայ փողոցում, ամաչելու ոչինչ չունէի, սպասեցի կառքերի մեկնելու ժամանակին:

Երեւանի եւ Էջմիածնի միջեւ այն ժամանակ շատ կանոնաւոր հաղորդակցութիւն կար: Բացի ֆայտոններից, կային մի քանի տեսակ հասարակ կառքեր, շատ էժան գնով: Ամէնից հասարակն էր օմնիբուս կոչուած կառքը, որի մէջ նըստում էին մէջք–մէջքի տուած ութ կամ տասը հոգի: Ճանապարհը մինչեւ Էջմիածին տեւում էր երկու ժամ, եւ վճարում էինք 25 կոպեկ:

Անմոռանալի պայուսակս վերցրած նստեցի մի օմնիբուս, եւ վերջապէս հասանք Էջմիածին: Ուշ գիշեր էր: Այն ժամանակ կառքերի կայանը վանքի Տրդատայ դուռ կոչուած հրապարակն էր: Իջանք ուրեմն այդտեղ, անցանք Տրդատայ դռնով, Սինոդի շէնքի առաջով եւ վանքի Աւագ դռնով իջնելով, Վեհարանի առաջով մտանք Ղազարապատ կոչուած շէնքը:

Այստեղ էր Էջմիածնի ուխտաւորներին յատկացուած հիւրանոցը:

Հիւրանոցի կառավարիչն էր Սիոն վարդապետը. դիմեցի նրան եւ գիշերելու տեղ խնդրեցի:

– Ո՞վ էք դուք, – հարցրեց հիւրընկալ վարդապետը խստութեամբ:

– Ուսանող եմ, Եւրոպայից եմ գալիս, – պատասխանեցի ես:

– Այստեղ ուսանողի տեղ չէ. այստեղ միայն ուխտաւորներն են գալիս, – ասաց վարդապետը եւ ինձ մենակ թողնելով, հեռացաւ գնաց:

Պատի տակ նստեցի պայուսակիս վրայ: Գրպանումս ունէի միայն 10 կոպեկ, որով յաջորդ օրը մօրս նամակ էի ուղարկելու: Վարժուած էի. ոչ քնելու մասին էի մտածում եւ ոչ էլ ուտելու: Մի կտոր ցամաք հացը ինձ բաւական էր 24 ժամ: Այդպէս նստած անքուն սպասում էի երկար ժամանակ, որովհետեւ դուրս վռնդող չկար: Յանկարծ տեսնում եմ ինչ–որ եռուզեռ: Մարդիկ բարձրանում իջնում են սանդուխներից, իրար են տեղափոխում: Մէկ էլ իր սենեակից դուրս է գալիս Սիոն վարդապետը եւ աջ ու ձախ դիմելով հարցնում է.

– Այստեղ մի ուսանող կար, ո՞ւր գընաց:

Լսում եմ եւ ներկայանում եմ իրեն:

– Դուք գերմաներէն գիտէ՞ք, – հարցնում է վարդապետը:

– Գիտեմ, – պատասխանում եմ:

– Եկէք ներս, այստեղ մի Գերմանացի է եկել, խօսեցէք հետը:

Մտնում եմ ներս: Յանկարծ տեսնում եմ փրոֆ. Ռոռպախին, իր կնոջ հետ: Ես Ստրասբուրգում եղած ժամանակս Հիւբշմանի միջոցով ծանօթացել էի Ռոռպախի հետ. նա Հայաստան պիտի գար, եւ երկուսս միասին պիտի մեկնէինք, բայց որովհետեւ ես բաւական փող չունէի արագ գնացքով մեկնելու, չկարողացայ ընկերանալ նրան:

Իբրեւ վաղեմի ծանօթ, ձեռք տուի Ռոռպախին եւ սկսեցինք մտերմական խօսակցութիւն: Վարդապետը զարմացած դիտում էր մեզ: Անշուշտ նա զարմանում էր այն բանի վրայ, որ քիչ առաջուայ քոսոտ եւ արհամարհելի ուսանողը այսպիսի նշանաւոր մարդու հետ բարեկամ է:

Հրաւիրեց նստել սեղան, որին մասնակցում էին Ռոռպախը, իր կինը, վարդապետը եւ ուրիշ ծանօթ անձինք: Միակ թարգմանը, ուստի եւ ուշադրութեան կենտրոնը, ես էի: Չեմ յիշում, բայց պէտք էր, որ ընթրիքը բաւական ճոխ եղած լինէր: Ընթրիքից յետոյ հիւրերը ստացան իրենց համար սենեակ, իսկ ինձ էլ Սիոն վարդապետը ուղարկեց աջ կողմի սենեակներից մէկը, ուր նշանակուեց մի շատ կեղտոտ մահճակալ:

Պառկեցի եւ քնեցի: Առաւօտը արթնացայ մի խայտառակ դրութեան մէջ: Լու, մլուկ, մլակ, մոծակ, ճանճ. այս հընգեակը խուռն բազմութեամբ յարձակուել էր վրաս. նրանցից մլակ կոչուած միջատը նոր էի տեսնում դեռ, միւսները հին ծանօթներ էին: Տօթը անտանելի էր: Վեր կացայ եւ դիմեցի ընդհանուր սենեակը, ուր մի քանի հիւրեր էլ կային: Նրանց մէջ տեսայ հպարտ դէմքով նստած ակնոցաւոր մի երիտասարդ, խորհրդաւոր ձայնով: Հարցրեց ինձ, թէ ո՞վ եմ ես եւ ո՞ր տեղացի եմ. երբ պատասխանեցի, թէ կոստանդնուպոլսեցի եմ, ասաց, թէ ինքն էլ է կոստանդնուպոլսեցի:

– Ո՞ր թաղից, – հարցրի ես:

– Սուլու–խուլեցի:

Կոստանդնուպոլսում Սուլու – խուլէ թաղը յայտնի է իբրեւ ամենակեղտոտ եւ ամենադռեհիկ թաղը: Երբ մէկին պէտք է լինում ծաղրել կամ արհամարհել, ասում են. «Սուլու–խուլեցի՞ ես»: Մինչեւ անգամ չգիտէի, թէ սուլու–խուլեցի Հայ էլ կը լինի: Այդ թաղի բոլոր բնակիչները համարում էի միայն գնչու:

Այդ սուլու–խուլեցին եկել էր Էջմիածին տէրտէր դառնալու. անունն էր Արտաշէս Գարագաշ: Կարասի միջից բարձրացող հնչիւնի նման ձայն ունէր: 22 տարի յետոյ նորից տեսայ այդ մարդուն Թեհրանում, ուր Հայոց եկեղեցու տիրացու էր, բայց ոչ քահանայ. նաեւ կրօնի ուսուցիչ էր Հայոց դպրոցում եւ ինքնահաւան դիրք ունէր: Իր որդին է Հայկ Գարագաշը, որ կարեւոր ազգային դէմք էր Թեհրանում եւ հրատարակում էր «Բոբոխ» դաւեշտաթերթը:

Ընդհանուր սենեակում նստած միջոցիս սուլու–խուլեցին յանկարծ նկատեց շորիս վրայ մի միջատ եւ ասաց.

– Ոջիլ է:

Սարսափեցի. ամէն ինչ տանելի էր, բացի ոջիլից. ես դեռ տեսած չէի ոջիլ եւ զարմանքով հարցրի.

– Ա՞յս է ոջիլը. շորերիս մէջ լիքն է սրանից:

Պառկած անկողինս ուրեմն լիքն էր ոջիլով եւ ինձ այդ օրին էր հասցրել: Ճար չկար: Ի՞նչ պէտք էր անել այս խայտառակ օթեւանից դուրս գալու համար: Սիոն վարդապետը այլեւս ինձանով չէր հետաքրքրւում եւ այդ աւելի լաւ:

Զանազան մարդկանցից իմացայ, որ Կաթողիկոսը (Խրիմեան Հայրիկը) գտնւում էր Բիւրական ամարանոցում եւ երկու օրից գալու էր Էջմիածին: Ուրախութիւնս մեծ եղաւ. յոյս ունէի, որ նրա միջոցով մի մաքուր սենեակ կը ստանամ: Ուտելու մասին կարիք չկար մտածելու, որովհետեւ Էջմիածնի հասարակաց ճաշարանը առաւօտ, կէսօր եւ երեկոյ բաց էր բոլոր ուխտաւորների համար, եւ ես էլ նրանց հետ ձրիաբար ստանում էի թէյ, ճաշ եւ ընթրիք:

Կաթողիկոսը վերջապէս վերադարձաւ Բիւրականից: Ես բարձրացայ Վեհարան, ուր ներկայացայ Կաթողիկոսի եղբօրորդի Խորէն Էֆէնտուն: Շատ բարեկիրթ մարդ էր, նախկին ուսուցիչ եւ հեղինակ: Էջմիածնում շատ մեծ նշանակութիւն ունէր նա եւ ժամանակի ամենազօրեղ անձն էր: Սիրով լսեց ինձ եւ տարաւ Կաթողիկոսի մօտ: Կաթողիկոսը հրամայեց նստել եւ հարցրեց.

– Ո՞վ ես, ո՞րտեղէն կու գաս:

– Կոստանդնուպոլսեցի եմ, Հրաչեայ Աճառեան:

– Հա՛, կը ճանչնամ, դուն կաթոլիկ ես: Ես քու յօդուածներդ կը կարդամ «Բազմավէպ»ի եւ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ:

– Ոչ, Վեհափառ Հայր, ես կաթոլիկ չեմ, թէեւ «Բազմավէպ»ի եւ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ կը գրեմ, բայց «Բիւրակն»ի մէջ ալ կը գրեմ. ես լուսաւորչական Հայ եմ:

– Ինծի համար ոչ մի նշանակութիւն չունի. կաթոլիկ եւ լուսաւորչական մէկ է ինձ համար: Պատմէ տեսնեմ անցեալդ:

Ես սկսեցի պատմել հետեւեալ ձեւով, ըստ կարելւոյն կարճ.

«Ծնուել եմ Կոստանդնուպոլսի Սամաթիա թաղում 1876 թուականին: Հայրս կօշկակար է. աւարտել եմ Սամաթիայի դպրոցը, յետոյ Ղալաթիոյ Կեդրոնական վարժարանը 1893 թուականին. մէկ տարի ուսուցիչ եմ եղել Ղալաթիայի նախակրթարանում եւ Գատըգիւղի Արամեան վարժարանում. մի տարի էլ ուսուցիչ եմ եղել Կարինի Սանասարեան վարժարանում: Այնտեղից գնացի Փարիզ լեզուաբանութիւն սովորելու. սովորեցի եւ գնացի Ստրասբուրգ, ուր Հիւբշմանի մօտ էլ սովորելուց յետոյ եկայ Էջմիածին»:

– Է՛հ, – պատասխանեց Կաթողիկոսը, – դուն ալ ինծի պէս գլորուելով գլորուելով եկեր իյներ ես Էջմիածին. հա՛, հա՛ հա՛: Շա՛տ լաւ... է՛, տաճկերէն գիտե՞ս:

– Կոստանդնուպոլսում, Հայոց դըպրոցներում, տաճկերէն լեզուի ուսուցիչ եղած եմ:

– Այդ շատ լաւ եղաւ, մեզի համար ճեմարանին մէջ տաճկերէն լեզուի ուսուցիչ պէտք է. նախկին ուսուցիչը (Ճանիկեան) ծերութեան պատճառով հրաժարեցաւ. քեզ անոր տեղ ուսուցիչ կը նշանակեմ, վանքին մէջ սենեակ կը ստանաս, ամսական 25 ռուբլի ռոճիկ կը ստանաս. ճաշդ, վառելիքդ վանքէն կ'ըլլայ. [illegible] ես:

Ես իմ գոհունակութիւնը յայտնեցի: Կաթողիկոսը վճարեց առաջին ամսականս՝ 25 ռուբլի, որով ես ինձ կարող էի բաւական հարուստ զգալ:

Առաջին րոպէից զգացի, որ Կաթողիկոսը ուրախ էր ինձանով: Նա ուզում էր ինձ առաջ քաշել, անշուշտ այն յետին մտքով, որ ինձ վարդապետ դարձնէր: Իր բարեյօժար տրամադրութիւնը փոխանցել էր Խորէն Էֆէնտուն, որ նոյնպէս չափազանց լաւ էր տրամադրուած դէպի ինձ եւ անմիջապէս ինձ իբրեւ բնակարան յատկացրեց նոր շէնքի 1 համար սենեակը:

Այդ միջոցին իմ դրութիւնը շատ խայտառակ էր: Շորերս հնացած, գլխարկս ծակ, կօշիկներս պատառոտուն, շապիկս ոջլոտ, ամաչում էի մարդկանց մօտ դուրս գալ:

(Շար. 1)

«Կեանքիս յուշերից» հատորէն

Ց. ՄԱՐԹԱԵԱՆԻ «ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ»ԷՆ

ԻՍԹԱՆՊՈԼԱՀԱՅ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻՆ ԾԼԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

Ն. Ռուսինեանի մահուան 100–ամեակին առթիւ (1876 Դեկտեմբեր 11 – 1976 Դեկտեմբեր 11)

Իսթանպուլի հայերէնը սերած է 1265–ին արեւելահայ ու արեւմտահայ երկուքի բաժնուող միջին հայերէնէին արեւմտահայ ճիւղէն: Մինչեւ 1850, որպէս գրական լեզու, ան եղած է գրաբարախառն եւ որպէս խօսից բարբառ՝ թրքախառն: Այս երկու խառնուրդներէն թէ՛ որպէս գրոյ եւ թէ որպէս խօսից բարբառ զտութիւն չահելու համար Իսթանպուլի հայերէնը ունեցաւ երկու ոստումներ, մին՝ 1850–1855–ին, երկրորդն ալ 1875–1880–ական թուականներուն:

Արեւմտահայերէնի գագաթնակէտը կազմած է դարասկիզբէն մինչեւ Ա. Աշխարհամարտի սկիզբը երկարող շրջանը, երբ որպէս լեզուական կառոյց, մեր արեւմտահայերէնը գլեց անցաւ արեւելահայերէնը: Աշուղ Ջիւանիի որդին Գաբեղին Լեւոնեան «Գեղարուեստ» անուն իր չքեղ պարբերականին մէջ (Բ. Թիւ, էջ 99, Թիֆլիս 1908) մեզ ուղղեց իր գովքը սապէս. «Ռուսահայ աշխարհաբարը նուազ բանաստեղծական լեզու է քան արեւմտեան աշխարհիկ լեզուն կամ այդ երկուսի մայր՝ գրաբարը: Արեւելեան բարբառը չունի այն երաժշտութիւնը, այն գողորիկ չեշտականութիւնը ինչ որ մեր Վոսփորի ափերի բանաստեղծների բերանումն է: Պեշիկթաշլեանի, Դուրեանի, Սիպիլի, Սիամանթոյի քնարների այնքան քաղցրահնչիւն եւ դիւրեկան լինելուն մեծապէս նպաստում է լեզուն, յղկուած, ճկուն եւ արուեստոտ թրքահայ գրական լեզուն»: Պէտք է հոս ճշդում մըն ալ աւելցնել ըսելով թէ Պեշիկթաշլեանի եւ Դուրեանի շրջանին՝ գրաբարի ազդեցութենէն ազատելով զուտ աշխարհաբարի ապաւինող առաջին արեւմտահայ քերթողը Պետրոս Դուրեանն է եղած:

Հիմա, այսինքն շուրջ 1975–էն ի վեր, երբ իսթանպուլահայ գրականութիւնը վայրէջքի վրայ է՝ պարտինք հակիրճ կերպով պատմագրել մեր արեւմտահայերէնի վերելքին վերոյիշեալ երկու ոստումները: Այսօր առաջինը:

Իսթանպուլի հայ համայնքը Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտի օրէն ասդին՝ ունեցաւ իր խօսքն ու գրոյ արեւմտահայ բարբառները: Սակայն մինչեւ ԺԹ. դարու առաջին կէսը, մամլոյ, այսինքն լրագրական լեզու չունեցաւ ան: Աբգար Դպիր 1567–ին տպագրական մամուլը ներմուծեց Իսթանպուլ, սակայն պարբերական թերթ չհիմնեց: Քաղաքին մէջ հրատարակուած անդրանիկ թերթը եղաւ 1832–ին «Լրոյ Գիր Մեծի Տէրութեանն Օսմանեան», որ թարգմանութիւնն էր պաշտօնական «Թագվիմի Վաքայի»ին: Այդ անունը 1843–ին փոխուեցաւ «Ճէրիտէի Հաւադիս»ի, 1847–ին «Ցայտարար Գիր Լրոյ»ի, քիչ վերջ ալ «Սուրհանդակ Բիւզանդիոնի»ի: Ահա նմոյշ մը 1832–ի անդրանիկ «Լրոյ Գիր»էն:

«Փոլեսա ցաւին հանդիպօղը մերկացընելով նախ կրակով լեցուն առթուկով (իւթիւով) իւթիւլէմիշ եղած երկու բըրդեղէն ծածկոյթի մէջ կը պառկեցնեն, եւ հիւանդին մարմինը տաքցնող չփելու մէհլէմով ուժով եւ շատկէկ կը չփեն»:

1832 – 1851 տարիներու միջեւ Իսթան-

պուլի հայ մտաւորականութիւնը առօրեայ հայերէնի այս մակարդակին վրայ տապլտկեցաւ: Գրոց հրատարակութիւնն ալ կաղն ի կաղը հետեւեցաւ այլասերած «գրաբար»ին մինչեւ որ Փարիզ գտնուող հոյլ մը հայ երիտասարդներ – ի մասնաւորի Գրիգոր Օտեան, Նահապետ Ռուսինեան եւ Նիկողոս Պալեան –1848–ի ֆրանսական յեղաշրջումէն ներշնչուած «Թագաւորութեան Հանրապետութեան փոխելն եւայլն» փորձեցին Իսթանպուլի գրական աշխարհաբարը հիմնովին մշակել:

Վերայիշեալ երրորդութենէն Նիկողոս Պալեան արուեստագէտ մըն էր, Ռուսինեան բոցեռանդ եւ արմատական յեղաշրջական մը, իսկ Օտեան՝ յառաջդիմասէր սակայն շրջահայեաց եւ զուսպ, ծանրախոհ անձնաւորութիւն մը: Երբ այդ երիտասարդները Իսթանպուլ գալով սկսան գրական գետնի վրայ գործել՝ իրենց դէմ գտան խումբ մը պահպանողական – գրաբարեան «պատուելի»ները, գլխաւորութեամբ Յովհաննէս Տէրոյենցի: Պէտք է խոստովանիլ սակայն, թէ ամիրաներու խումբէն ամէնէն լուսամիտն էր Խասգիւղէն Մկրտիչ Ամիրա Ճէզայիրլեան:

Ռուսինեան, ծնած՝ Կեսարիոյ Էֆքէրէ աւանը 1819–ին, 1840–1850 տարիներուն Փարիզ բժշկութիւն ուսանելէ եւ 1848–ի յեղափոխութիւնը տեսնելէ վերջ, 1851–ին վերադարձաւ Իսթանպուլ ուր գտաւ Գրիգոր Օտեանը իր նոր հրատարակած մէկ գրքոյկով «Առաջարկութիւն Աշխարհաբար Լեզուի Վրա. Տ. Յակոբ Սրբազան Պատրիարքին Հրամանովը» (վրա բառը առանց յի, 12 էջ, Կոստանդնուպոլիս, Միւհէնտիսեան տպարան, 1851: Ծանօթ. – Ունիմ հատ մը այդ գրքէն): Գրքոյկին առաջին էջի վերնագիրը կ'ըսէ. «Առաջարկութիւն Աշխարհաբար Լեզուն կանոնաւորել եւ Հասարակաց Լեզու Ընելու Վրա» եւ նիւթը կ'ամփոփէ սապէս. «1. Հասարակաց լեզուի մը հարկաւորութիւնը, 2. Գրաբարին արդի վիճակը եւ հասարակաց լեզու ըլլալու անտեղութիւնները, 3. Աշխարհաբարին վիճակը եւ հասարակաց լեզու ըլլալու յարմարութիւնները, 4. Աշխարհաբարը հասարակաց լեզու ընտրելով քչիկ քչիկ գրաբարին մօտեցնելու նպատակը» (հասարակաց լեզու առութիւնը միշտ նոր գրերով տպուած): Երկը կը վերջանայ սա բառերով, «Այսպիսի յոյսերով միայն՝ մեր այս ազգասիրական եւ ուսումնասիրական առաջարկութիւնը կը դնենք ազգային լրութեանը առջեւ եւ խնդրելով իր քաղցր ակնարկութիւնը եւ ուսումնականներու անաչառ դատաստանը կը փափաքինք որ օր առաջ այսպիսի շահաւոր գործ մը գլուխ ելնէ ուրիշ ազգօգուտ ձեռնարկներու հետ»:

Այս խոհական եւ ողջմիտ առաջարկին, երկու տարի վերջ, կարծես լախտի հարուած մը իջեցուց Նահապետ Ռուսինեանի «Ուղղախօսութիւն Արդի Հայ Լեզուին, յօրինուած՝ Ուսումնական խորհրդակցութեամբ»ը (120 էջ, Միւհէնտիսեան տպարան, 1853, հեղինակի անուն չկայ): Երկ մը որուն անմիջապէս «Ծախօսութիւն» մակագրութեամբ տետրով մը պատասխանեց Յովհաննէս Հիսարեան: Ռուսինեանի «Ուսումնական խորհրդակից»ները եղած էին՝ Տիմոթէոս Թընկըրեան (նախկին Մխիթարեան վրդ. որ թողած էր իր կարգը), Գրիգոր Օտեան, Նիկողոս Պալեան, Խաչատուր Պարտիզպանեան եւ Յարութիւն Սվաճեան: «Ուղղագրութիւն» պաշտպանողականը կը կազմէ իր առաջին էջի սա վարկածը ուր կ'ըսուի թէ (ուշադրութիւն ուղղագրութեան եւ շեշտերուն) «Լեզու մը՝ որդիէ որդի աւանդութեամբ անցնելու ատեն, իր դարական ընթացքին մէջ մեծամեծ փոփոխութիւնէ'ր կրնայ կրել. որոնք ժամանակին պարագաներէ'ն կախում ունին: Ժամանակով լեզուի մը վրայ եղած փոփոխութիւններն են՝ նորահնար գաղափարներու իմաստ յայտնող հնչման այլայլու'լը, եւլն.: Երբեմն սա փոփոխութիւններն այնչափ մեծ են՝ անցած ժամանակին երկարութեան համեմատութեամբը, որ եթէ լեզուի մը արդի վիճակը՝ նախկին վիճակին հետ բաղդատուի, կը տեսնուի որ մի եւ նոյն լեզուն՝ հին վիճակի մէջ ուրիշ' մըն է. նոր վիճակին մէջը ուրիշ: Այս դէպը տեսնուած է Հայ, Յոյն, Հռոմայի եւայլն, լեզուներուն վրայ. եւ իւրաքանչիւրին գրաբառէն ծագած է իր աշխարհաբա'ռը. ինչպէս Հայերէնէն՝ Արմէներէնը այսինքն՝ արդի լեզուն, Հելլեներէն՝ Ռումէքան, Լատիներէնէն՝ Իտալերէնն ու Ֆռանկերէնը եւայլն»:

Գիրքը իր վերջաւորութեան երկար «Ապարէական» (այսինքն «Այբուբենական») ցանկ մը ունի որ կարելի է ամփոփել սապէս. «Առաջին Մաս. Բառգիտութիւն» (8 գլուխ՝... «անուն», «մականուն» (այսինքն՝ ածական), «դերանուն», «պարանուն» (այսինքն՝ նախադրութիւն), «բայ», «մակբայ», «բառկապ» (այսինքն՝ շաղկապ), «ձայնարկ» (այսինքն՝ ձայնարկութիւն): Երկրորդ Մաս. «Բառկազմութիւն» (այսինքն՝ բառակազմութիւն, 7 գլուխ. «Տէր բայի», «Խնդիր բայի», «Մականուն–Անուն», «Ըստացօղ – Ըստացած», «Յարաբերօղ–Յարաբերած», «Ուղղախօսական Ձեւ», «Ուղղագրութիւն»):

Ուսումնական Խորհուրդի անդամ Ռուսինեանի «Ուղղախօսութիւն» անուն գըրքին հրատարակութիւնը Իսթանպուլի Պատրիարքարանը ցնցեց ու երկը «սրբագրելու համար» յանձնաժողով մը կազմուեցաւ հետեւեալ անձերէ բաղկացած. Ռուսինեան (որ Արտաքին գործոց նախարար Ֆուատ փաշայի ընտանեկան բըժիշկը ըլլալուն՝ գործով հելլենական սահմանը մեկնեցաւ), Նիկողոս Պալեան, Խաչատուր Պարտիզպան եւ Կարապետ Իւթիւճեան: Սակայն Ռուսինեանի բացակայութիւնը ջլատեց յանձնաժողովը որ ելքի մը չյանգած ցրուեցաւ: Բայց եւ այնպէս Պատրիարքարանը արգիլեց գըրքին գործածութիւնը: Այդ յանձնախումբին ամէնէն բանիմաց, տիրական անձը եւ զսպողը անկասկած Կարապետ Իւթիւճեանն էր, նախապէս Եւրոպա ուսած, որ Փետրուար 1852–ին հիմներ էր իսթանպոլահայ «Մասիս» թերթը, հիմնադիրը այժմու գրական արեւմտահայերէնին:

«Ուղղախօսութիւն»էն տարի մը վերջ, 1854–ին (ինչպէս նաեւ 1872–ին) Ռուսինեան հրատարակեց իր «Տարեցոյց»ը ուր՝ Ֆրանսական Յեղափոխութենէն ներշնչուելով յօրիներ էր ամիսներու նոր անուններ, տարեգլուխը Մարտ ամսոյ գիշերահաւասարէն սկսեալ. գարնան ամիսներ՝ Բուսին, Ծաղկին, Մարգին, ամառուան ամիսներ՝ Հնձար, Պտղար, Տօթար, աշնան ամիսներ՝ Կթօն, Թառմօն, Միգօն, ձմեռուան ամիսներ՝ Ձիւներ, Սառներ, Մրրկեր: Այս «Տարեցոյց»ն ալ արգիլուեցաւ Պատրիարքարանի կողմէ:

Ռուսինեան, որ «Զարթօնքի Սերունդ»ին յառաջապահ նահատակը կը համարուի, միեւնոյն ատեն փիլիսոփայութեան դասախօսն էր Օսմանեան Բժշկական Վարժարանին: Այսօր մեր ձեռքը ունինք անոր արգասիքն ալ որ է հետեւեալ գիրքը. «Դասագիրք Փիլիսոփայութեան, հետեւողութեամբ լաւագոյն հեղինակաց ընտրողական դպրոցի, գրեց՝ Նահապետ Ռուսինեան, դասատու Փիլիսոփայութեան եւ Բժշկական Բարոյագիտութեան ի Կայսերական Բժշկական Համալսարանին Կ. Պոլսոյ եւ Թարգմանեց Ս. Էթմէքճեանի ֆրանսերէն բնագրէն, տպագրեալ ծախիւք Մեծ. Յովհաննէս Կիւմիւշեանի եւ վաճառելի ի նպաստ Աբարատեան, Դպրոցասիրաց, Արեւելեան եւ Կիլիկեան Ընկերութեանց, Կոստանդնուպոլիս, տպագրութիւն Յ. Գավաֆեան, 1879, Իզ. 184 էջ: Յառաջաբան՝ Գր. Օտեանի մէկ գիրը, «Ռուսինեան 21 էջ, Ռուսինեանի նամակը 2 էջ» (հրատարակուած յետ մահու): Այս գիրքը ունի երկու աւագ բաժանում. Ա. Ներածութիւն, 1. Ստուգաբանութիւն, 2. Առարկայ, Սկզբունք, Նպատակ, 3. Սահման, Բ. 1. Յարաբերութիւններ, 2. Գիտութիւն եւ Արուեստ, 3. Բաժանում, Հոգեբանութիւն, Տրամաբանութիւն, Բարոյական Գեղագիտութիւն»:

Գրիգոր Օտեան իր գրութեան մէջ սապէս կ'ամփոփէ Ռուսինեանի ուղղութիւնը. «Նա քիչ կարդացեր շատ խորհրդածեր է, նաեւ նա քիչ կարդացեր շատ գրեր է: Ընդհանուր սկզբունքներ ունէր որոնց յարեալ էր ինչպէս կը յարի մարդ իր հաւատքին: Իր միտքը ընդունակ էր միայն բացարձակն ըմբռնելու: Եթէ աշխարհաբար լեզուն կերպարանելով ուղղել միայն նպատակն ըլլար՝ ուղղախօսութեան, ազգային պիտոյքի մը պիտի պատասխանէր նա: Այլ խիզախ ձեռնարկութիւն մըն է նորոգելու ձեռնարկութիւնը: Լեզուն ժողովուրդին բերնին մէջ կը շինուի: Բնականի դէմ յանձնապաստանութիւն է ելնել ինքնիրեն օրէնք մը շինել լեզուի եւ կարծել թէ ազգ մ'ամբողջ այդ օրէնքով պիտի վարուի»:

Բայց եւ այնպէս Ռուսինեան գեղեցիկ, ընդունելի եւ այսօր իսկ գործածուող բառեր ալ յօրինած է, ինչպէս՝ բազկաթոռ, թաքստոց, կեղծամ, հովկուլ, թերթօն (այս բառին հետեւողութեամբ Կարապետ Իւթիւճեան ալ դարբնեց կտրօն բառը): Ռուսինեանն էր որ Յակոբ Պալեանի հետ 1872–ին Օրթագիւղի թատրոնին մէջ կը քաջալերէր տիար բառին գործածութիւնը փոխան պարոնի եւ Պալեան, իւրաքանչիւր տիարի համար, Օսմանեան ոսկի մը կը ղրկէր բեմ, ու դերասաններու բերնէն փոխան մէկի, չորս մը տի՛ար տիա՛րներ կ'ելլէր:

Ռուսինեան առաջնակարգ ատենաբան մ'էր ու թարգմանիչ մը միաժամանակ: Իրմէ ունինք Էմէ Մարթէնի «Մարց Դաստիարակութիւնը», Վիքթոր Հիւկոյի «Ռիւի Պլաս» թատերգութիւնը ու «Երբոր բացուին դռներն յուսոյ» երգը (Ֆ. Պերայի «Նորամանուկ» անուն քերթուածին հետեւողութեամբ): Երբ Վ. Հիւկօ «Ռիւի Պլաս»ի թարգմանութեան համար պայման դրաւ հեղինակի իրաւունքը աղքատներու բաժնելը՝ Ռուսինեան պատասխանեց թէ շահն ալ պիտի յատկացուի նոյն նպատակին:

Ռուսինեան դառնութեան մէջ անցուց իր վերջին օրերը: Մահէն ճիշդ 10 տարի առաջ Հոկտեմբեր 1866–ին, Վոսփորի ամարանոցէն, Էմիրկեանէն, կը գրէր Գրիգոր Օտեանի. «Ո՞ւր են այն օրերը որոնք գիշեր կ'ըլլային եւ այն գիշերները որ տիւ կ'ըլլային եւ դեռ մեր խօսքերը չէին սպառեր եւ դեռ մեր սրտերը չէին յագենար: Այժմ դու կը հառաչես բարեկամս, ես կը հեծեծամ. գրէ՛ միշտ ինծի, կրկնէ յաճախ հառաչանքդ. որպէս հեշտութիւնք կրկնութեամբ կը սպառին՝ նոյնպէս եւ թախծութիւնք կրկնութեամբ կը մեղմին»:

Ռուսինեան իր կեանքը փակեց Պէյօղլու, Հարպիյէի դէմի իր տունը ուղեղային արիւնախոռնումով: Յուղարկաւորութեան նախագահեց եւ դամբանական խօսեցաւ Ներսէս Պատրիարք: Տոքթ. Վահրամ Թորգոմեան «Հանդէս Ամսօրեայ»ի 1902 – 1903–ի թիւերուն մէջ կենսագրեց Հայ Լեզուի այս բոցեռանդ դրօշակիրին փոթորկալից ապրումները Հարիւրամեակի յարգանքներ մեզմէ:

1976 Դեկտ. 12

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԵՐ ՊՂՆՁԵԱՅ ԴԱՅԼԸ
Պատմուածքներու գ. հաւաքածոյ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՍԱՐԵԱՆ

Լոս – Անճըլըս, 2000

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԴ.

Սոսկումով կը տեսնէին անդադար երթեւեկ, որ Ֆուլիկ Տուտուին տնակը կ'ողեւորէր, առաջուան այցելութիւնները կամ ելքերը, առաջուան եկողները զոր յոմէ յետ ինչ ըլլալը գիտեն. «կոմիտէ» բառը հիմա իր մութ խորհրդով կը կերպարանափոխէր, չարաշուք դոյներու տակ կը ցուցնէր:

Գիշերը, երբ անցորդ մը դէպի այդ տունը ուղղուէր, հետաքրքիր վախով մը դէմքեր կ'երկարէին պատուհաններուն ետեւ, լռեսող:

– Կոմիտէի մարդեր կու գան կոր... կոմիտէի... չըլլան, բան մը հանեն... սա ինչ դող է մեզի, սա ինչ դող է...

Նոյնիսկ խօսողներ կային երթալ ոստիկանութեան իմաց տալու...

– Քա եղքը քեզի կը մեռցնեն մատնիչ ըէյի...

Սակայն խոհեմ եռանդները կը կեցնէր:

Օրին մէկը, Պանքալթի դէպքէն քիչ ետքը, ինչ ելաւ Թաղեցիներուն սարսափը, երբ տեսան երկու–երեք ոստիկան, Թաղին մուխթարը քէհիան միասին դարնելը Ֆուլիկ Տուտուին տունը:

– Քա եկա՛ն, եկա՛ն, փոլիսները եկան, հիմա կը խենթենամ:

Ինչպէ՞ս պիտի ուզէին նայիլ, հարցընել, դիտել... բայց վախը գիրենք մինչեւ անգամ պատուհանին վարագոյրները վար առնել տուաւ:

– Քա, մի՛ նայիք, մի՛ նայիք, դոցեցէ՛ք:

Վարագոյրներու ճեղքերէն տեսան օրխորդը ոստիկաններուն մէջտեղ մեկնիլ, անհոգ... մինչ անդին մօրը, որուն թաղեցիները բան մը ըսած չէին՝ վախնալով գայն դող հանելէ, ողբը, կը լսուէր, հեծեծագին:

– Աս ի՛նչ բան էր գլխուս եկաւ, Քրիստոս, Աստուածամայր...

Հետեւեալ օրը ստիկաններ եկան, հարցաքննեցին Թաղեցիները: Զափահասները, ետքն ալ պզտիկները՝ մանչ, աղջիկ, ամէնքը ներս խոթուած էին՝ խըռովելու պատուիրելով չերեւիլ: Իրենք, ըսես, սրտերնին դողահար, երդում ըրած էին հարցաքննող ոստիկանին, թէ բնաւ չէին ճանչցած աղջիկը, չիտէին ով ըլլալը... այո՛, գիտէին, հոն աղջիկ մը կար... բայց ո՛չ կը տեսնուէին, ո՛չ... սանկ աղջիկ մը, բայց... բայց, Աստուած վկայ, բնաւ չէին ճանչնար...

Տարաթ մը վերջը սակայն աղջիկը վերադարձուած էր... քանի մը օրէն մօրը հետ ելած գացած, օտար երկիր մը մեկնելու համար՝ թող տալով թաղեցիներուն մեծ շունչ մը առնել:

– Օ՛խ, հէլէ ազատեցանք սա ցուցանք աղջիկէն...

Ահա այս է աղջիկը, զոր Մարտիկ աղա, Սուրեանին սախպումին վրայ գըտնաց տեսաւ եկեղեցին, Սուրեանի հետ ունեցած տեսակցութենէն դուրս ելաւ շատ դոհ, գրեթէ խանդավառուած:

– Աս ի՛նչ աղջիկ է պէ... աղջիկ մը սանկ բաներ ընէ... կեցցե՛ս աղջիկ, թող մէկալ հայ օրիորդները տեսնան... Սակայն հոս նստիլ չըլլար. երթամ ըսեմ Սուրեանին, որ շնորհքով ափառթըման, տուն մը բռնէ ասոնց... մեղքը չէ՞, ազգին համար անձնուիրաբար աշխատողները, մեղք չէ՞, որ սանկ խեղճ կեանք մը վարեն: Ասոնց սատկ տալու է, որ ապրին... աֆէրի՛մ աղջիկ:

Ինչ որ եղաւ, շնորհիւ Մարտիկ աղային առատաձեռնութեանը, Մարկոսեանենք Աթթարինէն տուն մը փոխադրուեցան, քանի մը սենեակնոց ափառթըմանի մը մէջ, զոր Մարտիկ աղա ինք կահաւորել տուաւ:

Հիմա Մարտիկ աղա իր ժամանակին մէկ մասն ալ կ'անցընէր օրիորդին քով, որուն հետ յեղափոխութիւն կը խօսէր, կը ճառէր, «Դրօշակ» կը կարդար... ապագայի երազներ կը յօրինէր... հետըզհետէ աւելի տպաւորուելով այդ աղջկան հրապոյրէն... Ինք, որ իր կնկան մահէն ի վեր իգական ո՛րեւէ շփումէ հեռու բռնած էր ինքզինքը՝ իր համբաւուր երդումին հաւատարիմ:

Օրիորդի գաղափարները գինքը կը շըլացնէին, ազատամտութիւնը գինքը կ'ազդեցնէր, իր հայրենասիրական զգացումները, իր տրամադրութիւնը՝ ինքզինքը զոհելու ազգին փրկութեանը համար գինքը կը հիացնէին, միեւնոյն ատեն անոր անձէն անխորժելի շատ իրական տպաւորութիւն մը կը կրէր, անդիմադրելի, օրէ օր չեշտուող, ճշտուող, որուն վրայ դեռ խորհելու ատեն ունեցած չէր եւ որուն ապացոյցը ըլլալու էր այն մղումը, որ կը զգար ինքզինքին Աթթարինի այդ ափառթըմանը ուղղելու իր քայլերը, ինչ որ իրեն քիչ մը զանց առնել կու տար իր ունկնդիրները, որոնք զարմացումով բաւական ատենէ ի վեր կը նշմարէին Մարտիկ աղային յաճախակի բացակայութիւնները, անհետացումները Լուվրի պարտէզէն...

– Մարտիկ աղա՛, ատեն ո՞ւր էիր, իրիկունը ո՞ւր էիր, սպասեցինք քեզի:

– Հա, – կ'ըսէր, – գործ ունէի, – առանց ըսելու՝ թէ ի՞նչ էր գործը ու կը սկսէր քաղաքականութիւն խօսիլ, Անգլիոյ մօտալուտ կործանումը գուշակելու, Ռուսիոյ ահեղ զարգացումը, դերբիշխան կացութիւնը մօտ ապագայի մը մէջ, համայն Թուրքիոյ մէջ:

– Ապուշներ, – կը սկսէր՝ «Մարտ»ի, «Հնչակ»ի ու «Նոր Կեանք»ի ակնարկելով, – ապուշները հակասական ռուսական քաղաքականութեան մը կը հետեւէին կոր, մինչդեռ մեր փրկութիւնը Ռուսիայէն կախում ունի, արդէն տաճիկին ծախուած են անոնք...

– Ի՞նչ կ'ըսէք:

– Հապա, «Նոր Կեանք»ը, «Մարտ»ը Տաճկաստան կը մտնայ կոր ազատ – համարձակ:

(Շար. 73)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՆՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
75ամեակին առթիւ

ՆԻՒ-ԵՈՐՔ. – Սուրէն Ֆէսճեան 500 տոլար։

ՆԻՒ-ԵՈՐՔ. – Յակոբ Թանքեան 100 տոլար։

ՓԱՐԻԶ. – Վահէ Տամլամեան 1.000 Ֆր.։

UGAB - PARIS - IDF

RENTREE
AU CENTRE CULTUREL " ALEX MANOOGIAN "
Activités pédagogiques 2000 - 2001

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB-Paris Ile-de-France organise dans son Centre culturel des cours **d'arménien :**

- pour enfants (à partir de 6 ans), le samedi à 14h30;
- pour adolescents, le samedi à 16h30;
- préparation BAC (arménien occidental et oriental), le vendredi de 19h à 20h30 et le samedi 16h30. Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales;
- pour les adultes, les lundi et mardi soirs, de 18h30 à 21h (rentrée le lundi 2 octobre). Méthode active basée sur conversations, textes littéraires, revues de presse, etc...

- Chorale d'enfants le samedi à 14h30;
- Chorale d'adultes le jeudi à 20h30;
- Musique traditionnelle (shevi) le samedi entre 15h et 18h;
- Danse arménienne le samedi à 16h30;
- Théâtre pour enfants le samedi, pour adultes le vendredi.

Ateliers d'enfants
(à partir de 4 ans)
les mercredis de 14h30 à 17h
- Travaux manuels;
- Initiation à la langue arménienne;
- Cours de solfège et de piano.

Inscriptions :
Samedi 16 septembre à 14h30

Rentrée :
Samedi 30 septembre à 14h

Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118, rue de Courcelles — 75017 Paris (métro: Courcelles)
Tél. : 01. 42. 27. 12. 26

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17,
Տօնն է Վերացման Սրբոյ Խաչին

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։
Կէսօրէ ետք ժամը 5-ին կը կատարուի խաչվերացի Թափօր Անդաստան։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17,
Տօնն է Վերացման Սրբոյ Խաչին
Պատարագ ժամը 10-ին։
Կը պատարագէ՝
ՍԻԵՍԻՔ ՎՐԴ. ՋԱՏԻԿԵԱՆ

Rentrée

LYON

Nous vous informons que la rentrée scolaire de l'Ecole hebdomadaire **"HAYGAZIAN"** aura lieu le :
Mercredi 20 Septembre à 9 heures
295, rue André Philip — 69003 LYON
Les cours auront lieu de 9h à 12h et de 14h à 16h. Possibilité de cantine sur place.
Pour tous renseignements complémentaires et inscriptions prendre contact avec le secrétariat de l'Eglise en téléphonant au : **04. 78. 60. 47. 18.**
LA COMMISSION EDUCATIVE

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France section **«Astrig»** d'Arnouville vous informe que la reprise des cours de son Ecole hebdomadaire aura lieu la semaine du **lundi 18 septembre.**

La langue arménienne est dispensée depuis «l'Eveil à l'arménité» jusqu'au «Baccalauréat», ainsi qu'un cours de soir destiné aux adultes.

La Danse folklorique arménienne concerne les enfants et les adolescents à partir de 6 ans.

Un cours de «kotchari», nouveauté de la rentrée s'adresse aux adultes et aux adolescents.

Enfin les cours de chant s'adressent aux enfants et aux adolescents à partir de 3 ans.

Un cours de chant, nouveauté de la rentrée, destiné aux adultes selon la demande.

Les inscriptions à l'Ecole de langue arménienne, de danse folklorique et de chant auront lieu les vendredis 8 et 15 septembre de 16h à 20h et les samedis 9 et 16 septembre de 15h à 17h dans notre local situé au :
71, avenue Henri Barbusse —
95400 Arnouville-lès-Gonesse.
Pour tous renseignements téléphoner au: **01. 39. 85. 23. 31** ou **01. 39. 34. 03. 50**

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 24ème RENTREE!

le **Samedi 7 OCTOBRE**

et propose aux enfants, adolescents et adultes ;

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours
Préparation Bac
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE ARMENIENNES
Heure du conte — cours
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
EVEIL MUSICAL — PIANO*
VIOLON — GUITARE — SOLFEGE
* sur la liste d'attente
DANSE ARMENIENNE
initiation — traditionnelle — garçons
académique
DESSIN
ARTS MARTIAUX — KUNG-FU
en association avec l'ABBA
ECHECS
cours — tournois internes
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
BIBLIOTHEQUE —DIFFUSION LIVRES
FOYER

Inscriptions :
Samedi 16, Mercredi 20, Samedi 23 Septembre de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

Journée de détente

La Croix Bleue Section **«Dirouhie Séréngulian»** d'Issy-les-Moulineaux vous propose une **JOURNEE DETENTE**
le Dimanche 17 Septembre.

Rendez-vous à la Maison de la Culture Arménienne :
45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux
Le car partira à 10h30 avec arrêt devant l'Eglise Apostolique arménienne, 6, avenue Bourgain à 10h45 et nous conduira au Musée National de la Céramique à Sèvres.
Après la visite, le repas traditionnel sera servi au Chalet de Vaupéreux à Bièvres.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire rapidement auprès des khatchouhies et au plus tard le **15 Septembre** en téléphonant :
— Alice **01. 46. 42. 90. 68**
— Jacqueline **01. 40. 95. 81. 33**
— Nicole **01. 46. 45. 61. 61**
ou **01. 46. 48. 62. 87.**

RADIO-ORIENT
FM 94.8

A l'occasion des 75 ans de Haratch, une émission sera diffusée le Mercredi 14 Septembre à 13 heures et rediffusée le Dimanche 17 à 8h30 et à 17h30.

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Վերնէօյի քաղաքապետը եւ Թաղապետութիւնը ցուցահանդէս մը կազմակերպած են
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵԿՄԱԼԵԱՆ-ի գործերուն,
Սեպտ. 15-էն Հոկտ. 13, ժամը 14-էն 18։

* Tour Grise, Rue de la Tour Grise, Verneuil s/ Avre

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

Ուրախութեամբ կը տեղեկացնենք մեր հաւատացեալներուն, թէ 2000 - 2001 ուսումնական տարուան դասերը կը վերսկսին՝

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20-ին։

Ծանօթ. – *Երկու բան միայն կը պահանջենք մեր աշակերտներէն՝ օրինաւոր վարք եւ պարտաճանաչ յաճախումներ։ Մեր քառասունհինգ աշակերտներուն երթեւեկը, նախաճաշը, պայուսակը՝ իր գրենական պիտոյքներով եւ Նոր Այբբենարանը կը տրուին ձրի, քանի որ Եկեղեցին իր մայրական պարտականութիւնը կը կատարէ։*

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի վերամուտը՝ Սեպտ. 16-ին։

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, թատրոն, երգ, պար, քունկ-ֆու։

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e — Métro: Cadet
Նոր աշակերտներուն համար նախընտրելի է ներկայ ըլլալ ժամը 13.30-էն 14.30։
Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
☎ 01 - 64 - 03 - 53 - 05

ԻՍԻ

Իսիի Կապոյտ Խաչի «Տիրուհի Սերենկիւլեան» միօրեայ դպրոցի դասընթացքները կը սկսին
Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19
ժամը 19-էն մինչեւ 22
45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux
Կը դասաւանդէ Տիկին Սեւան Քիւրքճեան։
Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13, ժամը 17.30-ին։
Հեռաձայն. – 01 - 45 - 29 - 20 - 18։
Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Տիկին Շաքէ Կիրակոսեանի՝
Հեռաձայն. – 01 - 46 - 42 - 45 - 25։

Voyage en Israël,
berceau de la foi chrétienne

du 28 octobre au 4 novembre

Au programme :

Nazareth, Jéricho, Béthléem, Jérusalem : Mont des Oliviers, Sanctuaire de l'Ascension, le mur des lamentations, quartier arménien, ...

Prix : 7320 FF au départ de Paris, Lyon, Marseille,
comprenant : transport aérien, pension complète, visites

Renseignements et inscriptions : Pasteur Gilbert Léonian
Tél : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04

Association MACHTOTZ
POUR LA DEFENSE DE LA LANGUE ARMENIENNE

RENTRÉE SCOLAIRE 2000

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
avec sa méthode audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
23 Septembre 2000 — 27 Février 2001 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau
23 Septembre 2000 — Fin juin 2001
le samedi de 12h à 14h à Paris

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

3) MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES
Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur+1 coffret de 4 cassettes audio :
560 F+50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association "MACHTOTZ" : ☎ 01 47 50 97 51.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14
JEUDI
14 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 Fax : 01 48 00 06 70
E-Mail : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. Paris 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.991 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 19.991

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՄԱԿ-Ի ՃԱՌԻՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հազարամեակի վեհաժողովին նախագահ Ռ. Քոչարեանի ճառը (Սեպտ. 7), պետականութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումի հարցին առնչուած իր պարբերութեամբ, հակազդեցութիւններու տեղի տուած է թուրք մամուլին կողմէ: Այդ հակազդեցութիւններուն մէջ հետաքրքրական է տեսնել որ Հայաստանի, նախագահ Ռ. Քոչարեանի, հայկական ընդիմութիւն ուղղուած սպասելի քննադատութիւններէ, մեղադրանքներէ դատ, զգօնութեան ու նաեւ ամբաստանութեան պահեր ալ կան որոնք թիրախ առած են Թուրքիոյ իշխանութիւնները, անոնց ներկայացուցիչները:

Ոչ անակնկալ արտայայտութիւններու գլխաւորներն են անոնք որոնք կը չեշտեն Հայաստանի անզօրութիւնը, ամայացումը, եւլն. ու փրկարար միջոց կը նկատեն Թուրքիոյ հետ առանց այլեւայլի բարիդրացիական յարաբերութիւններու հաստատումը: Կայ անխուսափելի կրկնութիւնը թէ 1915-ին պատահածը երկրին ապահովութեան պայմաններէն թելադրուած տեղահանութիւն մըն էր եւ ոչ ծրագրուած ցեղասպանութիւն մը, եւլն.: Այս կարգի նշումներու քով կան նաեւ 1915-ը Հայաստանի ու Սփիւռքի միասնութեան համար «առասպել»ի արժէքով ներկայացնողներ, ինչպէս «Ենի պինեըլ»ի քրոնիկագիր Օ. Կէօնէնսինը որուն կարծիքով այդ միութիւնը տեւականացնելու համար Հայերուն ձեռքը մնացած չահագործելի դաչտն է ցեղասպանութիւնը:

Ինչ որ նախագահ Ռ. Քոչարեանի ելոյթին տրուած թրքական հակազդեցութիւններուն հետաքրքրական մասը կը կազմէ, այն քննադատական կեցուածքն է որ ուղղուած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին, խնդրոյ առարկայ հարցին մասին ունեցած իր պատասխանատուութեան պատճառով: Ա. Ն. Սեզէր վերջին պահուն իր ճառին աւելցուած քանի մը տողով պատասխանած էր Հայաստանի նախագահին, ըսելու համար թէ պատմութեան արժեւորումը պէտք է ձգել պատմաբաններուն:

Նախագահ Սեզէրի այդ թելադրանքը շատ անբաւարար ու կրաւորական կեցուածքի արտայայտութիւն կը նկատուի թուրք մամուլին ծանօթ անուններուն կողմէ: «Հիւրրիյէթ»ի խմբագրապետ Օ. Էքշի (Սեպտ. 9) կը գրէ թէ հարցը պատմաբաններուն ձգելու տեսակէտը իրեն կը յիշեցնէ «Հայերու ցեղասպանութեան ամէնէն ծանօթ մարտականներէն փրոֆ. Ռ. Յովհաննէսեանի»ի քանի մը ամիս առաջ Պոլսոյ մէջ տուած դասախօսութիւնը որուն ընթացքին ան նիւթին մասին «ծանօթ բոլոր պնդումները կրկնեց մեր դասախօսներուն եւ ուսանողներուն ներկայութեան. իսկ "հարցը արժեւորելու" կոչուած մեր պատմաբանները բաւականացան ոչխարներու պէս մտիկ ընելով» կը գրէ Օ. Էքշի: Ապա ահազանգ կը հնչեցնէ չքնանալու, քանի որ «Հայկ. լոպիները աշխարհի շատ մը խորհրդարաններէն ցեղասպանութիւնը ճանչնալու վճիռներ ձեռք կը ձգեն եւ երբ բաւարար թիւի մը հասնին այդ ճանաչումները, ՄԱԿ-ի ատեանին բերելով պիտի վերածեն համաշխարհային կեցուածքի մը ու քայլերու ձեռնարկեն Թուրքիան պարտադրելու համար որ ներողութիւն խնդրէ եւ հատուցում վճարէ: Իսկ այդ պարագային, Թուրքիոյ պիտի բուռի. "նախ այս մասին հարկաւորը ըրէք, յետոյ կը մտածենք Եւրոպական Միութիւն մուտքի մասին"»:

Թէեւ ոչ նոյնքան վճռական, սակայն նոյն ուղղութեամբ մտահոգութիւն յայտնած է Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարն ալ որուն մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին լրագրող մը հարցում ուղղած է Հայկ. Հարցին մասին: Ի. Ճէմ ըսած է թէ զինք կը մտահոգեն այն ջանքերը որոնք կը թափուին Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւը Գոնկրէսի օրակարգին տանելու համար: Նախարարը աւելցուցած է թէ իրենք իրենց ձեռքէն եկածը կ'ընեն կասեցնելու համար ժխտական այդ զարգացումը: «Այսուհանդերձ, ասկէ ետք աւելի ծանր դժուարութիւններու դէմ յանդիման կրնանք մնալ: Մեր դէմը գտնուողները շատ աշխատանք կը տանին: Հայերը հիմա այս խնդիրը աւելի շատ կը հրահրեն, քան անցեալին մէջ» ըսած է ան, աւելցնելով ալ թէ ԱՄՆ-ու նախագահական ընտրութիւնը այս ուղղութեամբ լաւ առիթ է Հայերուն համար որոնք, ինք վստահ է թէ, նոր ճնշումի տակ պիտի դնեն Ֆրանսայի Ծերակոյտը ու նման ջանքեր գործադրեն Իտալիոյ եւ Սպանիոյ մէջ եւս:

«Հիւրրիյէթ»ի Սեպտեմբեր 10-ի թիւին մէջ «Հայկ. պատահարը» խորագրելով Է. Չէօլաշան Օ. Էքշիի դիրքէն կը յայտնուի «ծիծաղելի» որակելով պատմութեան արժեւորումը պատմաբաններուն ձգելու նախագահ Սեզէրի առաջարկը: Ապա հարց կու տայ. «Ո՞ր պատմութեան ու ո՞ր պատմաբաններուն պիտի ձգես վճիռը: Հապա՞ եթէ այդ պատմաբանները շատ մօտ ատենէն ըսեն "Այո', ճիշդ է, դուք ցեղասպանութիւն գործած էք", ի՞նչ պիտի պատահի: Ի՞նչ պիտի ընենք այդ պարագային:

Հանրապետութեան նախագահը հոն շատ անբաւարար խօսքեր ըրաւ: Թուրքիա առոր ցաւը մօտ օրէն պիտի սկսի զգալ»:

Թուրք մամուլի ամէնէն ծանօթ այս անուններուն դժգոհութիւնն ու յատկապէս մօտ ապագայի մը վախնալիք կացութիւններու մէջ գտնուելու հեռատեսութիւնը բաւական բացայայտ կերպով ցոյց կու տայ թէ հարցին մասին թրքական ինքնավստահութիւնը սկսած է տեղի տալ. եթէ ոչ քաղաքական, գոնէ մամուլի շրջանակներուն մէջ: Այս ուղղութեամբ ուշագրաւ է ինքնապատրաստութեան երեւոյթ մը որ կը յայտնուի Օ. Կէօնէնսինի գրութեան մէջ, ճանաչումի նիւթին մասին. ան ըսել եաք թէ 1915-ին կատարուածը ցեղասպանութիւն մը չէ որմէ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը պատասխանատու նկատուի, եւլն., կը նշէ թէ այսուհանդերձ, Բ. Աշխարհամարտի շրջանին Ունեւորութեան տուրքը, Սեպտեմբեր 6-7-ի դէպքերը Հայերու հանդէպ գործուած անարդարութիւններ էին: Ատոր քով՝ կարգ մը քաղաքական դէմքերու վարչարարական «չուէն» կիրարկումները բնական դառնութիւններ պատճառած են, այն շրջաններուն երբ ժողովրդավար հիմնարկները նոր կը հաստատուէին: «Այս բոլորը ընդունելու մէջ ոչ մէկ անպատեհութիւն կայ» ըստ լրագրողին:

Հաւանօրէն, Ռ. Քոչարեանի ճառին տրուած պատասխանին պատճառով Ա. Ն. Սեզէրի ուղղուած քննադատութեան մէջ սխալ չէ դեր մըն ալ վերագրել որպէս նախագահ զանազան շրջանակներէ անոր զգած ընդունելութեան. այդ ընդունելութիւնը գոնէ առայժմ չի կրկներ նախորդին՝ Ս. Տէմիրէլի վայելած գրեթէ ընդհանուր համակրանքը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՂՀ

ԼՐԱԳՐՈՂ Ց. ՊԱՍԿԱԼԵՒԱ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ԱՆՁ

Պուլկար լրագրողուհի Ց. Պասկալեւա որ ծանօթ անուն մը դարձաւ Ղարաբաղի պատերազմի շրջանին կատարած տեղեկատուութեամբ, վերջերս վտարուած է հոնկէ, որպէս անբաղձալի անձ: Վտարումին մասին ան յայտնած է «Առաւօտ» օրաթերթին թէ ան հաւանական հետեւանքն է Մարտ 22ի մահափորձով ամբաստանուած, ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախկին նախարար Ս. Բաբայեանի նկատմամբ ունեցած «որոշ վերաբերմունք»ին: Այսուհանդերձ, լրագրողուհին յայտնած է թէ մտադիր է կրկին մեկնիլ Ղարաբաղ եւ ներկայ գտնուիլ Ս. Բաբայեանի դատավարութեան:

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Սեպտեմբեր 12/13)

ՀԱՊ-Ի ՓԼՈՒԶՄԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ

ՄԱԿ-ի Նիւ-Եորքի վեհաժողովէն վերադարձին օդանաւին մէջ լրագրողներու պատասխանելով Վրաստանի նախագահը Է. Շեւարնածէ ըսած է թէ Բիշքեկի համաձայնագրէն դուրս գալու Մոսկուայի որոշումը կրնայ ՀԱՊ-ի փլուզման նշան դառնալ: «Եթէ կ'ուզեն որ Համագործակցութեան երկիրները իսկապէս ռազմավարական դաշնակիցներ ըլլան, ի՞նչ պէտք կայ անդամ երկիրներուն միջեւ տպաւորութիւնը սահմանափակելու» հարց տուած է ան, ակնարկելով մուտքի արտօնութեան կարգ հաստատելու Մոսկուայի նպատակին:

Ա. ԵՐԿԱՆԵԱՆԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

«Կարին» Հայրենակցական Միութիւնը Սեպտ. 10-ին երեկոյթով մը նշած է ծանօթ վրիժառու Արամ Երկանեանի ծննդեան հարիւրամեակը: Ա. Երկանեան 1922 Ապրիլ 17-ին ընկերոջ Արշաւիր Շիրակեանի հետ Պերլինի մէջ գնդակահարած էր Հայերու ցեղասպանութեան հեղինակներէն Պահաէտտին Շաքիրն ու Ճէմալ Ազմին (Տրապիզոնի կուսակալ): Ա. Երկանեանի կեանքին ու գործունէութեան մասին դասախօսած է Վասպուրական Հայր. Միութեան փոխ-նախագահ Ղ. Ցոլնանեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ մեթրոյին բացումին Թիւլէրիի կցորդն է՝ Ժան-Անթուան Ժիանսիլի որ զինք պիտի ներկայացնէ Սեպտ. 16-ին: Ալսթոմ ընկերութիւնն է որ իրագործած է մեթրոն. ունի 18 քմ. երկարութիւն եւ Թաքսիմը կը կապէ Լէվէնտի թաղամասերուն: 630 միլիոն Եւրօ արժած է Պոլսոյ թաղապետութեան:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ, շրջափակումը վերջ գտաւ, եթէ նոյնիսկ վերջ չգտան դժգոհութիւնները, բայց եւրոպական այլ երկիրներ տաղնապալի օրեր կ'ապրին, ի մասնաւորի Մեծն-Բրիտանիա ուր վարչապետ Թոնի Պլէր ոստիկանութեան միջամտութեան դիմեց վերջ տալու համար շրջափակումին: Կացութիւնը ծանր է նաեւ Պելժիա եւ վախ կայ որ Նորվեկիա, Իռլանտա եւ Լեհաստան վարակուին: Այս ամբողջը հետեւանք է վառելանիւթի գիներուն, որոնք նոր յաւելում մըն ալ պիտի կրեն:

ԱՒՍՏՐԻԱ, իր բոլոր իրաւասութիւններով, կ'ընդունուի եւրոպական ընտանիքին ծոցը: Պատժամիջոցներու ջնջումը յաղթանակ մըն է Եորկ Հայտէրի ծայրայեղ աջ կուսակցութեան համար եւ ձախողութեան խորհրդանիշ մըն է Եւրոպական Միութեան, ի մասնաւորի Շիրաքի համար: Աւստրիոյ քաղաքական ամբողջ դասը ոգեւորութեամբ ողջունեց դէպքը:

ՇԻՐԱՔԻ առողջական վիճակին մասին շշուկներ կան, որովհետեւ Յուլիս 14-ին, աւանդական հարցազրոյցին ընթացքին ձայնը շատ խռպոտ էր եւ քանիցս կոկորդը կը մաքրէր: Այդ թուականէն բոլոր

(Շար.ը Դ. էջ)

75-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Պատուարժան Խմբագրութիւն
«Յառաջ» Օրաթերթի,

ՄԱՇՏՈՑ, Հայ Լեզուի Պաշտպանութեան Միութեան անունով Ձեզի կը յղենք մեր սրտագին շնորհաւորութիւնները «Յառաջ»ի 75-ամեայ տարեդարձին առթիւ:

Անչափելի խիզախութիւն մըն էր 75 տարի առաջ Եւրոպայի կուրծքին օրաթերթ մը հիմնել եւ գաղթականացած խլեակներու կիսագրագէտ բազմութեան հայերէն լեզուով զայն հրամցնել: Այս ձեռնարկը իրագործեց Շաւարշ Միսաքեան մաւուրականը: Այդպիսով, նահատակ ժողովուրդի նուաստացած մնացորդացին վերադարձուց իր արժանաւորութիւնը, մշակութային եւ ստեղծագործ ժողովուրդ ըլլալու իր պատիւը: Եւ ազգի առաջնորդի առաքելութեամբ աշխարհին պարզեց զօյատեւելու կամք արտայայտող հայատառ դրօշը՝ «Յառա՛ջ», որ կարգախօսի վերածուելով յառաջ մղեց իր չուրջ բոլորուած տարագիր զանգուածները դէպի ապագայ, բախտաւոր ժողովուրդներու կեանքին հետ քայլ պահող, հաւասարէ հաւասար գործող, ազգային հեռանկար եւ ուղեծիր ունեցող ժողովուրդի մը մակարդակին բարձրացնելով անցեալի յուսահատ գաղթականները:

Նմանօրինակ խիզախութեամբ մըն է որ Դուք, սիրելի Տիկին Արփիկ, յաջորդեցիք ձեր հօր, Շաւարշ Միսաքեանի: Եւ մօտ 45 տարիներէ ի վեր աննկուն կերպով կը շարունակէք լոյս ընծայել «Յառաջ»ը, որ դարձաւ Ֆրանսահայ գաղութի չնչող բաղկերակը, իր մէջ ցոլացնելով Ֆրանսահայ եւ այլ գաղութներու, ինչպէս նաեւ Հայաստանի ու Արցախի կեանքի գլխաւոր անցուդարձերը, այսպիսով տեղեկատուութեան ճամբով ստեղծելով միասնութիւն մը հայութեան միջեւ՝ ազգային, գաղափարական, մշակութային գետիններու վրայ: Մասնաւորաբար յոյժ գնահատելի է որ «Յառաջ» կանգնած է արեւմտահայերէնի եւ Մեսրոպեան դասական ուղղագրութեան պաշտպանի դիրքերուն վրայ: Այսօր, երբ արեւմտահայերէնը իր Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ դժբախտաբար չի վայելեր պետական հովանաւորութիւն, հետեւաբար չունի զարգացման մեծ հնարաւորութիւններ, սփիւռքահայ մամուլին կ'իյնայ բծախնդիր ըլլալ եւ պահել, պաշտպանել ու հնարաւորին չափ զարգացնել զայն, որպէս ազգային ժառանգութիւն, նաեւ որպէս համամարդկային արժէք: Այս տեսակէտով մեծապէս գնահատելի է, որ «Յառաջ» կը կատարէ իրմէ սպասուած դերը, թէ՛ արեւմտահայ լեզուն եւ թէ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը պաշտպանելով եւ այսպիսով համայն Սփիւռքահայութիւնը լեզուական միասնութեան մէջ պահելով:

Գիտակից ենք որ զոհողութեան ոգի եւ չընկրկելու անկոտրում կամք պէտք է Ձեզի, Սիրելի Տիկին Արփիկ, կարողանալ շարունակելու համար այս նուիրական գործը: Կը մաղթենք որ Դուք եւ Ձեր գործակիցները անհրաժեշտ ուժը գտնէք Ձեր մէջ եւ «Յառաջ» շարունակէ մնալ դեռ երկար տարիներ Հայուն մշակութային այցետոմսը, նաեւ սփիւռքահայ կեանքի մէկ վկայարանը:

Ի դիմաց
ՄԱՇՏՈՑ
Հայ Լեզուի Պաշտպանութեան
Միութեան
ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ-ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Հիմնադիր եւ նախագահ

Փարիզ, Սեպտ. 9

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆ

Պատահեց ինձ ծանօթանալ մչեցի մի ազնիւ մարդու հետ, որի անունն էր Սմբատ Տարօնեցի: Մի եղբայր եւս ունէր, որի անունն էր Արամ: Երկուսն էլ յեղափոխական քարոզիչ էին, ամուսնացած էին եւ միասին տուն եւ ընտանիք ունէին: Սմբատը առաջարկեց ինձ օգնել ամէն կերպ. ես յայտնեցի իմ կեղտոտ վիճակը եւ խնդրեցի, որ տանի Երեւան եւ նոր շորեր առնենք: Անմիջապէս օմնիբուս նստեցինք, գնացինք Երեւան եւ գնեցինք մի ձեռք շոր, մի գլխարկ եւ մի զոյգ կօշիկ: Սպիտակեղէն ունէի: Վերադարձանք Վաղարշապատ եւ գնացինք գիւղի բաղանիքը: Լողանալուց յետոյ գլխից մինչեւ ոտք նորոգուելով եւ ամբողջ շորերս մինչեւ կօշիկներս Սմբատին տալով, եկայ վանք, ուր նշանակուած էր ինձ 1 համար սենեակը:

Այս սենեակը նախապէս ընթերցատուն էր եղել եւ դրա համար էլ կար այնտեղ մի շատ լայն սեղան, որի շուրջը նստելով ընթերցողները կարդում էին օրուայ լրագրերը: Ընթերցատունը փակուել էր, եւ որովհետեւ սեղանը փոխադրելու տեղ չկար, թողել էին այնտեղ: Ինձ համար դա մի շնորհ եղաւ: Սեղանը դրի պատուհանի առաջ, պայուսակիս բոլոր քարտերը դարսեցի նրա վրայ, ունեցած գրքերս էլ նրանց կողքին եւ մատենադարանից վերցնելով բազմատեսակ բառարաններ, մինչեւ անգամ Կամուսի արաբերէն բառարանի երեք խոշոր հատորները, կազմեցի ինձ համար մի նոր աշխատանոց: Ձեռք առի Կարինում կազմած իմ Արմատական բառարանը, որ ունէր շուրջ 300 էջ: Սկսեցի վերամշակել եւ աւելացնել այնտեղ ամէն ինչ, որ գտայ հայ եւ եւրոպական գրականութեան մէջ, հայերէն բառերի ստուգաբանութեան մասին:

Այդ միջոցին Տփղիսի Գիւտ քահանայ Աղանեանը Կոստանդնուպոլիս էր գնացել եւ Տէր Յովհաննէս քահանայ Մկրեանից մեծ գումարով գնել էր արեւմտահայ լրագրութեան խոշոր հաւաքածուն: Հաւաքածուն գտնւում էր Էջմիածնի մատենադարանում, չեմ կարող ասել անխնամ դրութեան մէջ, բայց կարող եմ ասել, թէ ոչ մէկը չէր հետաքրքրւում նրանով:

Մատենադարանապետի թոյլտուութեամբ, այդ հարիւրաւոր հատորները մաս առ մաս փոխադրելով իմ սենեակը, ամբողջը թերթում էի և կազմեցի բոլոր այդ հատորների մէջ գտնուած հայ լեզուաբանական յօդուածների ցուցակը: Կարդացի այդ յօդուածները եւ ինչ որ կար հայ բառերի ստուգաբանութեան մասին, ճիշդ թէ սխալ, դուրս գրեցի: Կազմել էի մի երկարաւուն տետրակ, որի մէջ այբուբենական կարգով հաւաքեցի այդ ստուգաբանութիւնները, յետագայում իմ ստուգաբանական բառարանի մէջ ներմուծելու համար:

Իմ մեծագոյն ցանկութիւնն էր եղել Վենետիկի կամ Վիեննայի միաբանութեան անդամ լինել: Դպրոցում մեսրոպեան հայերէնի հետեւորդ դառնալով, այլեւս մտքից հանել էի Վենետիկը: Փարիզում եւ Ստրազպուրկում երկու խոշորագոյն հայագէտների մօտ աշխատելուց յետոյ, Վիեննան էլ հեռացաւ մտքիցս, գոնէ մասամբ եւ դէպքերի բերմամբ ընկայ Էջմիածին:

Վիեննայում այնուամենայնիւ միշտ եղել են մեծանուն վարդապետներ, ինչպէս Թոռնեան, Այտընեան, Տաշեան եւ այլն, իսկ Էջմիածնում ոչ ոք չկար, որ փոքրիկ չափով գոնէ հաւասարէր նրանց: Զգում էի, թէ ինչ տկար միջավայր եմ ընկել. ոչ ոքից ոչինչ չէի կարող սովորել:

Այնուամենայնիւ շրջապատս այնքան լաւ էր, որ ինձ ամենեւին չէր խանգարում եւ թոյլ էր տալիս իմ սեփական միջոցներով կարդալու եւ սովորելու: Նիւթականի և տնտեսականի կողմից բոլորովին ապահով էի: Վանքը տալիս էր ինձ ձրիաբար նախաճաշիկ, ճաշ, ընթրիք, բնակարան եւ վառելիք: Այսքանը բաւական էր ինձ, որովհետեւ ոչ մի աւելորդ պահանջ չունէի: Ամսական 25 ռուբլի ռոճիկն էլ բոլորովին բաւարար էր:

Ամառ լինելով, դեռ ուսումը չէր սկսուել: Տաքը թէեւ շատ ուժեղ, բայց ինձ համար անտանելի չէր: Ընդհակառակը, հաճոյք էի զգում այդ տաք եղանակից: Մինչեւ սեպտեմբեր մնալով 1 համար սենեակում, ամենեւին մտքիցս չանցկացնելով ամարանոց գնալու բուրժուական գաղափարը, նուիրուեցի ստուգաբանական բառարանիս վերամշակման գործին: Շատ արագ թերթերը լցւում էին եւ հետզհետէ ընդարձակւում էր գիրքս:

Վերջապէս եկաւ սեպտեմբերը, ուսումնական տարուայ սկիզբը: Նշանակուած լինելով տաճկերէնի ուսուցիչ, գնացի ճեմարան եւ ներկայացայ ճեմարանի տեսուչ Կարապետ Կոստանեանին:

– Բարեւ ձեզ, պարոն Կոստանեան,– ասացի, գլուխ տալով նրան:

– Ինչո՞ւ եկաք այստեղ, – գոռաց նա երեսիս, մէջքը ինձ դարձրած եւ առանց տեղից շարժուելու. – Տաճկաստանում տեղ չկա՞ր:

– Տաճկաստանում կոտորում են:

– Դուք էլ նրանց հետ կոտորուէիք:

– Վեհափառը ուղարկել է ինձ եւ հրամայել է տաճկերէնի դասեր տալ:

– Եթէ Վեհափառը հրամայել է, – ասաց հեգնանքով, – գնացէք դաս տուէք:

Դուրս եկայ կիսարաց դռնից եւ այնտեղ տեսայ Մարտիրոս Հախնազարեանին, որ ճեմարանում գլխաւոր վերակացուն էր: Բարի մարդ էր նա՝ տարիքը առած, համեստ եւ պարկեշտ ագուլեցի: Լաւ գիտէր իր բարբառը եւ որովհետեւ ես էլ ձեռնամուխ էի եղել բարբառների ուսման, բարեկամանալով նրա հետ, սկըսեցի կազմել յետագայում Ագուլիսի բարբառի բառարանը, որ ի վերջոյ մտաւ իմ Արմատական բառարանի մէջ եւ Ագուլիսի բարբառի քննութեան մէջ: Տարիներ յետոյ Թուրք – հայկական ընդհարումների ժամանակ Թուրքերը նահատակեցին այդ ազնիւ մարդուն, եւ ես ցաւելով լսեցի նրա մահը Թաւրիզում եղածս ժամանակ:

Կարապետ Կոստանեանի այդ անհրապոյր ընդունելութիւնից անմիջապէս յետոյ ինձ մօտեցաւ Մարտիրոս Հախնազարեանը եւ ասաց.

– Դուք տաճկերէն դասերի համա՞ր էք եկել:

– Այո:

– Սպասեցէք մի քիչ, ես զանգը կը տամ, աշակերտներին կը հաւաքեմ եւ դուք դասի կ՚երթաք:

Գէորգ Դ. Մեծագործ կաթողիկոսը հիմնելով ճեմարանը եւ տեղ տալով բազմաթիւ տաճկահայ աշակերտների, կարեւոր էր համարել ուսման ծրագրի մէջ մտցնել նաեւ տաճկերէնի ուսումը, միմիայն տաճկահայ աշակերտների համար, որպէսզի յետագայում, երբ այդ աշակերտները աւարտէին ճեմարանը եւ վերադառնային հայրենիք, տաճկերէն կարդալ–գրել չիմանալու պատճառով զոհ չգնային տաճիկ պաշտօնեաների քմահաճոյքին:

Գէորգ կաթողիկոսից յետոյ միշտ էլ շարունակուել էր տաճկերէնի ուսումը ճեմարանում. վերջին ուսուցիչը եղել էր Յովսէփ Ճանիկեանը (հեղինակ «Հնութիւնք Ակնայ» օգտաշատ գրքի), որ ծերութեան պատճառով հրաժարուելով, տաճկերէնի ուսումը թողել էր ինձ: Ինձանից յետոյ կարծեմ այլեւս ուսուցիչ չըճարուեց, եւ այդ առարկան դուրս մընաց:

Աշակերտները հաւաքուեցին, ես նրանց 3 խմբի վերածեցի եւ որոշեցի օրերի եւ դասերի ժամերը: Այսպէս սկսուեց իմ ուսուցչական խղճուկ դրութիւնը ճեմարանում:

*
**

Էջմիածինը այն ժամանակ Հայոց ազգային, քաղաքական, կրօնական, կրթական, գրրոցական մեծագոյն կենտրոնն էր: Կաթողիկոսը իր Սինոդով եւ վանքի հարիւրաւոր միաբաններով, եպիսկոպոսներով, վարդապետներով եւ քահանաներով, Էջմիածնի տպարանը իր զանազան հրատարակութիւններով եւ «Արարատ» ամսագրի խմբագրութեամբ, ճեմարանը իր հարիւրաւոր եւ հազարաւոր ուսանողութեամբ, շրջանաւարտներով եւ ամէն կողմ ցրուած ուսուցիչներով կազմում էին մի մեծ ամբողջութիւն:

Սակայն Էջմիածինը այն ժամանակ մի շատ ցաւալի կէտ ունէր. այդ տաճկահայ գաղթականների հարցն էր:

Երբ տաճիկ կառավարութիւնը իր ոըխմար քաղաքականութեամբ սկսեց կոտորել Հայերին, Հայաստանի արեւելեան նահանգների խեղճ ժողովուրդը ուրիշ ելք չունէր, եթէ ոչ փախչել Պարսկաստան եւ Կովկաս: Այս վերջինը աւելի հրապուրիչ էր, որովհետեւ ունէր աւելի բազմամարդ հայութիւն, լուսամիտ պետութիւն, հարուստ Հայեր եւ մանաւանդ որ կաթողիկոսն էլ (Խրիմեան Հայրիկը) վանեցի, այսինքն՝ տաճկահայ էր:

Երբ փախստականների տասնեակ հազարաւոր բազմութիւնը թափուեց Կովկաս եւ յատկապէս Էջմիածնի գաւառը, բնականաբար Կաթողիկոսը չէր կարող անտարբեր մնալ հանդէպ նրանց դժբախտ կացութեան: Էջմիածինը ամէն միջոց գործադրեց ըստ կարելւոյն դեղ, ապրուստ եւ պաշտօն հայթայթելու համար այդ դժբախտներին: Տաճկահայերը իբրեւ աւելի նախաձեռնող, աշխատասէր, ընդունակ եւ մանաւանդ չարքաշ ժողովուրդ, դիմագրաւելով ամէն դըժուարութիւն, իրենց համար աշխատեցին լաւ դիրք ստեղծել: Սկսուեց տնտեսական պայքարը բնիկ տեղացիների եւ նորեկ գաղթականների միջեւ: Շատ ասպարէզներում այս վերջինները յաղթող հանդիսացան: Այսպէս սկսուեց ատելութիւնը երկու տարրերի միջեւ: Տաճկահայ բառը աւելի ատելի և նախատական դարձաւ: Մինչեւ անգամ ամուսնական խնամութիւններ դադարեցին երկուսի միջեւ եւ ամբողջ Կովկասը, մանաւանդ Արարատեան նահանգը, բռնուած էր փոխադարձ ատելութեամբ, արհամարհանքով եւ կռուով: Բուն Էջմիածնի վանքն էլ ասպարէզ էր դարձել այդպիսի կռուի, որովհետեւ Կաթողիկոսն էլ շրջապատել էր իրեն իր վանեցի ազգականներով:

Աւելորդ եմ համարում երկար խօսել այս դժբախտ հարցի շուրջը, որ տարիներ տեւեց: Ես էլ այդ դժբախտների կարգն էի ընկած: Ոչ միայն յարգանք, սէր եւ գնահատութիւն, այլ նոյնիսկ քաջալերութիւն կամ սովորական բարեկամական վերաբերմունք չկար իմ մասին ճեմարանի ուսուցչական կազմի եւ վանքի միաբանութեան մէջ: Բոլորն էլ արհամարհում էին ինձ...

... Ուրիշ ուսուցիչների մասին շատ բան չունեմ ասելու:

Մանուկ Աբեղեանը, որի հետ ընկերացել էի Փարիզում, եւ որ հայագէտի մեծ հռչակ էր վայելում ճեմարանում, ոչ մի մտերմութիւն ցոյց չտուեց ինձ Էջմիածնում: Ցամառ եւ ինքնահաւան մարդ էր: Իրենից դուրս ոչ մէկին չէր ճանաչում: Սարսափելի ատեցող էր տաճկահայերին եւ մանաւանդ Վենետիկի եւ Վիեննայի միաբաններին: Տաճկահայերից հաւանում էր միայն երկու հոգու. Պարոնեանին, որովհետեւ ծաղրել էր պոլսեցիներին, եւ Գարեգին վարդապետ Սրուանձտեանին, որովհետեւ յայտնաբերել էր Սասունցի Դաւթի վէպը: Ոչ մի տաճկահայ հեղինակի չէր սիրում, նոյնիսկ Դուրեանին: Բոլորը խոնարհւում էին Աբեղեանի առաջ եւ համարում էին նրան անգերազանցելի հայագէտ: Ինքը քարոզեց մտցնել արեւելեան հայերէնում անշունչի եւ շնչաւորի տարբերութիւնը (նրա ոտքը, էնոր ոտքը), ածականի վերացումը, սեռականի ջնջումը եւ վերջապէս ուղղագրութեան փոփոխութիւնը, որ 1912 թուականին յայտարարեց, ազգը մերժեց, իսկ 1920 թուականին ընդունուեց խորհրդային իշխանութեան կողմից* եւ սակայն 20 տարի յետոյ, 1940 թուականին նրա կէսից աւելին մերժուեց եւ այլն: Էջմիածնում եղած ժամանակս ոչ մի օր չհրաւիրեց ինձ իր մօտ, այնպէս որ չգիտեմ, թէ ուր էր ապրում: Երբ Երեւանում, Համալսարանում դասախօս եղայ, բնականաբար ընկերական յարաբերութիւններ մշակում էինք, եւ ես միշտ չափազանց յարգանքով էի վերաբերում դէպի նա, իսկ նա իմ այնքան բազմաթիւ աշխատանքների մասին ոչ մի գովասանական կամ քաջալերական խօսք չի ասել:

Կողմնակի աղբիւրներից լսել եմ միայն, թէ նա իմ մասին կառավարութեան յայտնել է հետեւեալը. «Աճառեանի պէս մարդ հարիւր տարուայ մէջ մի անգամ չի ծնուի. չափազանց աշխատասէր, անշահախնդիր, փող չսիրող մարդ է. քամեցէք որքան կարող էք. պատրաստ է եւ կարող է կատարել ամէն ինչ, որ պահանջէք»: Գուցէ աւելի յետոյ էլի առիթ կ՚ունենամ խօսելու իր մասին:

(*) Հրամանագրի ճշգրիտ թուականը՝ 1922 Մարտ 4:

(Շար. 2)

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՀՈՒՆՁՔԸ

ՀԱԼԷՊ («Յառաջ»). – 1996–ի աշնան, Համազգայինի Սուրիոյ Շրջանային Վարչութիւնը խիզախ ու հեռատես քայլ մը առած էր, ձեռնամուխ ըլլալով հայագիտական քառամեայ դասընթացքներու լըսարանի մը հաստատման՝ Հալէպի մէջ, որ հայկական վարժարաններու զօրաւոր ցանց մը ունի 30–ական թուականներէն ի վեր, բայց որ իր կարգին, ինչպէս այլ գաղութներ, սկսած է լրջօրէն տառապիլ հայերէնաւանդ որակաւոր դասատուներու, դրչի սպասարկուներու եւ առհասարակ մշակութային բնագաւառի գործօն տարրերու պակասէն:

Այս տագնապը ըստ կարելւոյն բառնալու եւ գաղութին անհրաժարելի պահանջները գէթ մասամբ գոհացնելու միտումով՝ կեանքի կոչուած էր «Հայագիտական դասընթացք»ի ծրագիրը, Քարէն Եփփէ Ազգ. Ճեմարանը ընտրելով որպէս վայր, ուր շաբաթական 16 պահ մշակութային, լեզուական, գրական ու պատմագիտական առարկաներ աւանդուած էին ուսանողներուն (աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ ուսանողուհիներուն, քանի բացառաբար իգական սեռի ներկայացուցիչներ էին բոլորն ալ...), տեղաբնակ ընտրեալ դասախօսներու եւ Հայաստանէն յատկապէս հրաւիրուած մասնագէտ ուսուցիչներու օժանդակութեամբ:

Դասընթացքներու առաջին քառամեակը (1996 – 2000) լրացած ըլլալով, Օգոստոս 21–ին լսարանը հանրութեան ներկայացուց իր անդրանիկ հունձքը՝ 13 շրջանաւարտներ, որոնք հրապարակաւ ներկայացուցին իրենց աւարտաճառերը, քննարկման սահմանելով համապատասխան գնահատականներ:

Աւարտաճառերու ներկայացման այս ատենախօսական նիստը, որ կայացաւ Արամ Մանուկեան Ժող. Տան «Լեւոն Շանթ» սրահին մէջ եւ որ տեւեց շուրջ երեք ժամ, ընդհանուր պատկերացում մը կու տար քառամեայ դասընթացքներուն ընտեղծած բարեբար «տեղաշարժ»ին, ինչպէս նաեւ այն տարաբնոյթ թեմաներուն մասին, որոնք ուսումնասիրութեան նիւթ ծառայած էին շրջանաւարտներուն եւ որոնց քննարկումն ու արժեւորումը կատարուեցաւ առանձին ընդդիմախօսներու կողմէ:

Նիստին հիւրաբար ներկայ գտնուեցան Բերիոյ Թեմի Հայոց առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, Աւետարանական համայնքի պետ՝ Վեր. Աւետիս Պոյնէրեան, Հալէպի մօտ Հայաստանի հիւպատոս՝ Արեգ Յովհաննիսեան, կրթական եւ մըշակութային շրջանակներու ներկայացուցիչներ, ծնողներու եւ համակիրներու սահմանափակ թիւ մը, ինչպէս նաեւ Լիզպոնի Գ. Կիւլպէնկեան Հաստատութեան հայկ. բաժնի տնօրէնը՝ Զաւէն Եկաւեան, որ ստանձնած էր այս առթիւ ձեւաւորուած «Դատաքննիչ պատուոյ ատեան»ի անդամակցութիւնը՝ հայերէնաւանդ երկարամեայ ուսուցչուհի Օր. Ադնիւ Ա-

բալեանի կողքին:

Նիստին բացումը կատարեց ու այնուհետեւ որպէս հանդիսավար յայտագիրը գործադրութեան դրաւ Օր. Քնարիկ Գասպարեան, Հայագիտական դասընթացքի վարչութեան ներկայացուցիչը, որ անսայթաք հետեւողականութեամբ գլխաւոր մղիչ ուժը եղած էր այս կարեւոր նախաձեռնութեան, ամբողջ չորս տարի կարգապահօրէն կազմակերպելով, ղեկավարելով ու տակաւ հաստատուն հիմերու վրայ դնելով զայն, իրեն գաղափարակից փոքրաթիւ խմբակի մըն ալ օժանդակութեամբ: Ք. Գասպարեան նշեց, որ աւարտաճառերուն մեծամասնութեան վերահսկողութիւնը ստանձնած էր յարանի աւագ ուսուցիչը՝ Յակոբ Չոլաքեան:

Այնուհետեւ, կարգաւ խօսք առին 13 շրջանաւարտները, հոյանցիկ ու սեղմ ծղերու մէջ ամփոփելով իրենց աւարտաճառին նիւթը ու ականջ տալով ընդդիմախօս-քննարկուներու գնահատանքին, թելադրութիւններուն կամ դիտողութեանց: Հաճելի, հետաքրքրական եւ տարօրինակ «փոխասացութիւն» մը իրականացաւ այս ձեւով, ուր առաւելաբար յական ու լեզուաբանական հարցեր սեղան բերուեցան գնահատելի յըջութեամբ ու մեկնաբանութիւն գտան՝ չափաւոր պատասխանատուութեամբ եւ բծախնդրօրէն, հետեւեալ դասաւորումով. –

Այտա Քէօշկէրեան՝ «Զաիրատի բանաստեղծութիւնը» (քննարկու՝ Արա Ճուհարեան):

Սիւզի Զաղունեան՝ «Հնչիւնաքանութիւնը արդի գրական հայերէնի հոլովական համակարգին մէջ» (քննարկու՝ Սօսի Սուսանի):

Մարի Գաբրիէլեան՝ «Սուրիահայութեան օժանդակութիւնը 1988–ի Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալներուն» (քննարկու՝ Վաչէ Ժամագործեան):

Թամար Սիւմպիւլեան՝ «Սփիւռքահայ գիւղագիր Յակոբ Մնձուրի» (քննարկու՝ Լենա Նազարեան):

Թամար Նազարեան՝ «"Բագին" գրական պարբերաթերթի 1995 – 1999–ի մատենագիտութիւնը» (քննարկու՝ Լալա Մինասեան):

Ցոլինէ Ղարիպեան՝ «Անեկդոտի ժանրը՝ բանահիւսութեան եւ գրականութեան մէջ» (քննարկու՝ Միհրան Մինասեան):

Աղնիւ Ստեփանեան՝ «Արդի հայերէնի 2 գրական ճիւղերու տարբերութիւնը՝ գոյականի եւ հոլովումի համակարգերուն մէջ» (քննարկու՝ Սօսի Սուսանի):

Մարիա Փանոսեան՝ «Արեւմտահայաստանը՝ Գուրգէն Մահարիի գրականութեան մէջ» (քննարկու՝ Լեւոն Շառոյեան):

Ալին Թիմուրեան՝ «Սփիւռքի մշակութային տագնապը՝ Ռ. Հատտէճեանի "Յուշատետր"երուն մէջ» (քննարկու՝ Սօնա Պէրպէրեան):

Անի Բրդոյեան՝ «Սփիւռքահայ մանկական գրականութիւնը 1975–էն ցայսօր» (քննարկու՝ Զեփիւռ Բէխեան):

Մարալ Գարակէօզեան՝ «Սեռական–տրական հոլովներու կազմութիւնը արեւմտահայերէնի մէջ» (քննարկու՝ Զաւէն Եկաւեան):

Ֆլորենձա Գէորգեան՝ «Հայրենասիրութիւնը Զարթօնքի շրջանին՝ արեւմտահայ ռոմանթիկ բանաստեղծներու մօտ» (քննարկու՝ Զեփիւռ Թամէր):

Ֆիմի Տէր–Յակոբեան՝ «Դեներիկ Դեմիրճեան» (քննարկու՝ Զաւէն Եկաւեան)

Աւարտաճառերու ներկայացումէն ետք, դատաքննիչ մարմնի անունով խանդավառ ելոյթ մը ունեցաւ Պ. Զաւէն Եկաւեան, որ շնորհաւորեց «Հայագիտական դասընթացք»ի գաղափարը եւ շեշտեց թէ Սփիւռքը անհրաժեշտօրէն պէտք ունի հայապահպանման գործին սատարող մարդուժի, եւ այդ տեսակէտէն՝ բարեբախտութիւն է նկատել որ Հալէպ տակաւին կը շարունակէ իր պատուաբեր ճիգերը՝ մնալու համար պատնէշի վրայ: Իր կարգին, Օր. Աղնիւ Արապեան նախ մատնանշեց թէ կը գտնուինք ժամանակաշրջանի մը մէջ, ուր լեզուն կը նահանջէ սրընթաց ու կրթական հաստատութիւնները կը տառապին լաւորակ ուսուցչի պակասէն: Յետոյ թելադրեց շրջանաւարտներուն՝ չանքալ երբեք իրենց ձեռք բերած այս համեստ յաջողութեամբ, այլ շարունակական ընթերցումներով խորացնել հայագիտական իրենց պաշարը, թափ տալ ինքնազարգացման ու սրբագրել այն բոլոր մեծ ու փոքր թերինները՝ որոնք մատնանշուեցան ընդդիմախօս–քննարկուներու կողմէ:

Ողջոյնի ելոյթներ ունեցան նաեւ տիկին Հուխի Կանանեան՝ յանուն Համազգայինի Սուրիոյ Շրջանային Վարչութեան եւ Ֆլորենձա Գէորգեան՝ յանուն շրջանաւարտներուն, երախտագիտական զգացումներ փոխանցելով դասընթացքի ուսուցչական կազմին, նիւթապէս եւ բարոյապէս անոր օժանդակող մարմիններուն (Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւն, ՀՕՄ–ի Կեդր. Վարչութիւն, եւլն.):

Հուսկ բանքը արտասանեց Թեմակալ առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, որ նախ խորհրդանշական նուէր մը յանձնեց դասընթացքի վարչութեան ատենապետուհի Քնարիկ Գասպարեանին (որ շուտով կը մեկնի Քուէյթ, ստանձնելու համար տեղւոյն Ազգ. Ճեմարանի տնօրէնի պաշտօնը), ապա դիտել տուաւ, թէ հակառակ իր ապրած ընկրկումներուն, Հալէպ քաղաքը կը շարունակէ մնալ Սփիւռքի Մայր գաղութը, որմէ լուրջ ակնկալիքներ ունի ամբողջ հայաշխարհը: Ընդգծեց, որ Համազգայինի հովանաւորած այս դասընթացքները վկայութիւնն են Հալէպի ստանձնած վաղեմի առաքելութեան, որ է՝ մշակութային գործիչներ պատրաստել Սփիւռքի կարիքներուն համար: Յետոյ, վկայակոչելով անցեալ դարու մեծ դաստիարակ Ռէթէոս Պէրպէրեանի մէկ խօսքը՝ Սուրէն Արք. մասնաւոր գնահատանքով արտայայտուեցաւ Լիզպոնի Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան բերած նիւթական աջակցութեան եւ անձնապէս Զաւէն Եկաւեանի ցուցաբերած մօտիկ շահագրգռութեան մասին, նշելով որ այդ օժանդակութեան շնորհիւ «կապարը ոսկի, իսկ նիւթը հոգի դարձաւ»: Վստահեցուց, թէ բարերար Գալուստ Կիւլպէնկեանի հոգին կը հրճուի անկասկած՝ ի տես նման միջոցառումներու եւ արդիւնքներու:

Ձեռնարկը վերջ գտաւ հիւրասիրութեամբ ճոխացած ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ
60 տարեկան

Պոլսոյ մեր պաշտօնակիցը՝ «Մարմարա», Օգոստոս 31–ին լրացուցած է իր 60–ամեակը:

1940, Օգոստոս 31–ին է որ Սուրէն Շամլեանի ջանքերով կը հիմնուէր «Մարմարա» օրաթերթը:

Այդ առթիւ, խմբագրական իր խօսքին մէջ, «Մարմարա» կ'ըսէ ի մէջ այլոց. –

«Այսօր կը նայինք մեր սիրելի թերթին, մեր որակաւոր ու ճաշակաւոր թերթին, մեր մշակութասէր թերթին, ու կ'ուզենք տաքուկ համբոյր մը դրոշմել անոր մելանահոտ եւ Մեսրոպաքոյր էջերուն վրայ: 60 տարեկան է ան: Ան իր ետին թողած է պատուով ապրուած, Մեսրոպեան տառերու մտերմութեամբ շաղախուած 60 տարիներ: Եւ մեր ժողովուրդին ինչե՞ր նուիրած է ան այդ վաթսուն տարիներու ընթացքին: Ինչե՞ր տեսած–լսած է եւ զանոնք փոխանցած է իր ընթերցողներուն կամ պատմութեան: Ի՞նչպիսի գրական գործերու ստեղծման ու ծաղկումին համար գետին հայթայթած է մեր գրչի մարդոց: Ինչպէ՞ս իր ամբողջ սիրտը տուած է մեր բոլոր արուեստագէտներուն եւ մտքի մարդոց: Ինչպէ՞ս արթնցած է մեր ժողովուրդին ծոցէն դուրս եկած բոլոր լաւ բաներով: Եւ ինչպէ՞ս տառապած է երբ լաւ խաղրիկներ չէ կրցած ստանալ կռունկէն: Այս բոլորէն վերջ, ի՞նչպիսի հաւատարմութեամբ մը ամէն իրիկուն ժամադրուած է իր բազմահազար ընթերցողներուն հետ, անոնց հետ սեղան նստած է օրուան հացին ու ջուրին շուրջ: Ամբողջ վաթսուն տարի: Անցնելով ինչ ինչ քաղաքական, համայնքային ու տպագրական դժուարին ժամանակներու մէջէն, ուժ առնելով գոյատեւելու անմահ կամքէ մը, միշտ ալ քայլ յարմարցնելով օրուան բոլոր թէքնիք նորութիւններուն, բայց միշտ պահելով իր նոյն տոհմիկ ինքնութիւնը, կամ դէմ գալով ամէն տեսակ օտարամոլութեան, իր սեփական կեանքին չափ թանկ նկատելով հայ տիպ ու տառին սրբութիւնը: Ամբողջ վաթսուն տարի»:

«Յառաջ» կը շնորհաւորէ «Մարմարա»յի այս պատուաբեր տարեդարձը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ԱՇՏԱՐԱԿԻՆ ՀՐԴԵՀԷՆ ԵՏՔ

Ռուսաստանի պետական հեռատեսիլի շէնքին հրդեհը այլազան մեկնաբանութիւններու տեղի տուաւ ներքին ու արտաքին շրջանակներու մէջ: Մոսկուայի «Սեւոտնյա» թերթին մէջ Ա. Զուլածէ անդրադառնալով պատահարին, անոր մէջ կը նշմարէ «ընկերվարական ձեռքբերում»ներու վերջինին ալ լքումը: Կ'ըսէ թէ բարեշրջումներու տասնամեակին մէկդի ձգուեցան առողջական, կրթական, բնակարանի անվճար համակարգերը. հեռատեսիլի աշտարակին հրդեհով վերջ գտաւ ձրի հեռատեսիլին առաւելութիւնն ալ: Ներկայիս զանազան առաջարկներ կ'ըլլան վճարովի կայաններ բանեցնելու համար. կ'առաջարկուի բաժանորդագրութիւն հաստատել, հեռատեսիլի տուրք սահմանել, աշխատավարձքին համեմատական ամսավճար գանձել, եւայլն:

Շատեր կը խորհին թէ այդ հրդեհով մեծագոյն կորուստը ունեցաւ ամէնէն տկար եկամուտի տէր խաւը. Թոշակառուները, գործազուրկները: Անոնց ժամանցի գրեթէ միակ միջոցն էին հեռասփռուած ֆիլմաշարերը որոնք կը մոռցնէին վայրագ դրամատիրութեան պատճառած անմարդկային պայմանները: Իսկ, ներկայիս, տեղեկատուութեան շուկան նորովի կը ձեւաւորուի. բարեկեցիկ ընտանիքներ փարապոլներ ունին, մոսկուացիներու մէկ մասն ալ հաղորդալարի բաժանորդ դարձած է: Մնացեալները կը յուսան որ պետութիւնը հարկաւորը պիտի ընէ նախկին վիճակը վերահաստատելու համար: Սակայն, մինչեւ այսօր ոչինչ որոշուած է:

Միւս կողմէն, հակառակ ըլլալով զարգացած ընկերութիւններու, ուր տեղեկատուութեան դաշտը բազմաթիւ աղբիւրներու տեղ տուած է եւ միայն երկու կամ երեք ազգային կայաններ կան ամբողջ երկրին տարածքին սփռուած, Մոսկուայի մէջ ձգտումը կար տեղեկատուութիւնը միակ կեդրոնի մը ձեռքը ամփոփելու: Աշտարակին հրդեհը այնպէս կը թուի որ անկարելի պիտի ընէ այդ ձգտումին իրագործումը: Զանազան կայաններու ներթափանցումը պիտի դժուարացնէ հանրային կարծիքին ձեւաւորումը ու օրինակ՝ ընտրական շրջաններուն Կրեմլինի կողմէ օգտագործուած հոգեբանական թէքնիքները նոյն արդիւնքը պիտի չկարենան տալ:

Ռուսական ընկերութիւնը, բացի փոքրամասնութենէ մը, տակաւին պատրաստ չէ անկախ լրասփիւռներու փոխարժէքը վճարելու. այնպէս որ վճարողները սակաւապետերը պիտի ըլլան, անշուշտ, տրուելով թելադրելով իրենց տեսակէտն ալ. ուստի, հաւանական չէ մօտ ատենէն սրբագրուած տեսնել ռուսական լրասփիւռներու աւանդական կողմնակալութիւնը: Չէ՞ որ եղանակը կը պատուիրէ վճարողը:

Ցաւալի է մէկ բան, որ պետական անվճար լրատուութեան սպասողները համբերութեան մեծ պաշար մը պէտք է ունենան, մինչ վճարելու կարողութիւն ունեցողները նոր դիմագիծ պիտի տան տեղեկատուութեան յետագայ գործունէութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՐՃԵԱՆ (ԳԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԴ.

– Է՛, «Դրօշակ»ն ալ Ռուսիա կը մնայ կոր, ըսել է...

– Հարկաւ, Ռուսը կը վախնայ Դաշնակցական կուսակցութենէն, չուզեր անոր թշնամութիւնը հրաւիրել իր վրայ. Ռուսը...

Ու կը շարունակէր, թէեւ ալ կամաց – կամաց իր ունկնդիրներուն հաւատքը կը փճանար իր խօսքերուն վրայ, զորս առաջ երբեւ քաղաքագիտական պատգամներ կ'ընդունէին, շատ յաճախ վիճաբանութիւններ ունեցած էր վաճառականներու, դասատուներու դէմ, որոնց կ'ուզէր փոխանցել իր հաւատքը Ռուսիոյ ամենազօրութեան ու Անգլիոյ մօտալուտ փճացումին վրայ:

– Վաղը – մէկալ օր Ռուսիոյ նաւատորմիղը պիտի գերազանցէ Անգլիայինը... ղաղտուկ նաւեր շինել կու տայ կոր:

Ուրիշներ ալ չէին պակսէր, օրինակի համար, երկսեռ վարժարանի ուսուցիչներէն մէկը, Մարտիկ աղային հարուստ վաճառականի, դաշնակցական համակրողի համբաւէն ու իր փառաւոր անձէն ու հեղինակաւոր խօսուածքէն, լեզուանիութենէն նախապաշարուած կու գային իրեն կարծիք հարցնել:

– Ձեր կարծիքը ի՞նչ է Կրետէի խնդրին վրայ:

– Հա, – կ'ըսէր Մարտիկ աղա՝ փորը ուռեցնելով, գլանիկը բերանը տանելով ու ինքզինքը ժողվտելով ու աջ ու ձախ գոհ նայուածք մը նետելով, զինքը մտիկ ընողներուն տրամադրութիւնները, բարի կամեցողութիւնը քննելու համար կարծես, կը սկսէր.

– Էֆէնտիմ... Կրետէի խնդիրը...լուցկի մըն էր, զոր պետութիւնները պիտի հանէին պէտք եղած ատեն արեւելեան խնդիրը բռնկցնելու համար. Ռուսը...

Օրին մէկը Մարտիկ աղա ճառագայթող դէմքով մը օրիորդին սենեակը մտաւ.

– Զարուհի՛, – ըսաւ, – հա եկուր, հրաշալի գաղափար մը եկաւ միտքս... գտա՛յ, գտա՛յ:

– Ի՞նչ գաղափար, ի՞նչ գտար:

– Ծրագիր մը, ծրագիր մը Օսմանեան պետութիւնը կործանելու համար:

– Ի՞նչ կ'ըսես:

– Հապա... չէ՞ մի սուլթանը, եթէ սուլթան Համիտը մեռնի՝ ալ Տաճկաստանի խերը անիծուած է...

– Այո՛:

– Այո՛, է՛հ, միջոցը գտայ:

– Ի՞նչ է, – ըսաւ օրիորդը թերահաւատ, ուժեղ մը մշտող ժպիտով մը, զոր Մարտիկ աղա կանացի պչրոտութիւն մը նկատեց, ինչ որ դէմքը աւելի ճառագայթեցուց:

– Նայէ՛... ըսեմ նէ՝ ինչպէս պիտի հաւնիս:

– Սուրբեանին ըսի՞ր, – ըրաւ աղջիկը:

– Չէ՛:

– Է, ըսէ՛ք, նայինք:

– Երկու պալոնով քանի մը ֆէտայիներ օդը կ'ելլան, ռումբերով ու ճիշդ Եըլտըզ Քէօշկին վրայ երթալով՝ ռումբերը վար կը նետեն, պալատին վրայ ու զայն օդը կը հանեն... հէ՛:

Քանիներ Պոլիս, ջարդերէն առաջ կամ վերջը, իրենց կոյր հաւատքին մէջ, քանի որ ոչինչ կը տեսնէին իրական ծրագիրներու, այսօրինակ գաղափարներ կը վերագրէին յեղափոխականներուն, որոնք նաւերով ներս պիտի մտնէին կամ պալոնով Եըլտըզը ռումբ ձգէին:

Օրիորդը այս խօսքին խոշոր քրքիջ մը թող տուաւ, որ Մարտիկ աղան շուարեցուց:

– Ի՞նչ կայ, ինչո՞ւ կը խնդա՛ս կոր... հէլլա՞ր ըսածս:

– Գաղափարը շատ աղէկ է, շատ հիանալի:

– Հա՛, ըրաւ Մարտիկ աղա, որուն դէմքին ուրախութիւնը կը վերադառնար այս խօսքերուն հետ:

– Բայց...

– Բայց, – արձագանգեց Մարտիկ աղա՝ դէմքը ծամածռելով:

(Շար. 74)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԵՐ,
ՈՐ ՕԳՏԱԿԱՐ ՉԵՂԱՆ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Երեւան, 2000

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐ
ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԵՈԿՐԱՏԻԱ

ԼՈՒՏՎԻԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Երեւան, 2000

ՄԻԼԱՆՕ· –

Հրանդ Բամպակեան խոր ցաւով կը ծանուցանէ իր սիրելի կնոջ՝

ԱՆԱՀԻՏ ԲԱՄԲԱԿԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Կիւլպէնկեան)

մահը, որ պատահեցաւ Միլանօ, Սեպտեմբեր 11-ին:

Իր թարմ վշտին կը միանան քոյրը՝ Երանուհի, եղբայրը՝ Վազգէն, ները՝ Վարդուհի, իրենց զաւակներով եւ թոռներով:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 15-ին, Միլանոյի Ս· Քառասուն Մանկունք Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ եւ մարմինը կ՚ամփոփուի Բուզանօ–Միլանինոյի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները սիրելի Հրանդ Բամպակեանին, ինչպէս նաեւ Երանուհի Բամպակեանի եւ Տէր եւ Տիկին Վազգէն Բամպակեանի եւ զաւակներուն:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, խաչվերաց,

Տօն է Վերացման Սրբոյ Խաչին

Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10·30–ին պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին:

Կը պատարագէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Կէսօրէ ետք, ժամը 4–ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 18,

Տօն է Խաչի:

Յիշատակ Մեռելոց

Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա· ՔՀՆՅ· ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս· ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17,

Տօն է Վերացման Սրբոյ Խաչին

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս–Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9–ին,

Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Կէսօրէ ետք ժամը 5–ին կը կատարուի Խաչվերացի Թափօր Անդաստան:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17

Տօն է Խաչվերացի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր· Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Ռօն–Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի, Սեպտ· 18՝ Մեռելոց: Ժամը 11–ին Հոգեհանգիստ:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17,

Տօն է Վերացման Սրբոյ Խաչին

Պատարագ ժամը 10–ին,

Կը պատարագէ՝

ԱԻԵՏԻՔ ՎՐԴ· ՋԱՏԻԿԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

(Շար· Ա· էջէն)

ենթադրութիւնները շրջան ըրած են:Դէմքը ուռած գտնուած է եւ ուրեմն ըսուած է թէ կրնայ քօրթիզոնի հետեւանք ըլլալ, արդեօ՞ք կոկորդի խլիրդ ունի, եւլն· եւլն·: Էլիզէի պատասխանն այն է որ շատ կ՚ուտէ (չորս հոգիի չափ) եւ շատ գարեջուր կը խմէ:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ գաղտնի սպասարկութեանց պետին՝ Լէոնիդ Դերկաչի համաձայն մահափորձի մը առաջքն առնըւած է Պուտինի դէմ, Եալթայի վեհաժողովին ընթացքին: Կուրսկ սուզանաւի ողբերգական օրերուն էր եւ Պուտին կրճատած էր իր այցելութիւնը: Նոյն աղբիւրին համաձայն, առաջքն առնուած է նաեւ ուրիշ մահափորձի մը ՀԱՊ–ի պետական այլ ղեկավարի մը դէմ, որուն անունը չէ ճշդուած:

ԵԻՐՕՆ կը շարունակէ իր անկումը: Սահղծումէն ի վեր 27% կորսնցուցած է տոլարին բաղդատմամբ:

ԺԱՆ ԹԻՊԷՐԻ այլեւս տրամադիր չէ խնայելու Շիրաքը, ըստ իր անմիջական շրջանակին: Այն վայրկեանէն որ էՌ–փէ–էՌ–էն իր արտաքսումը կը պահանջուի (Սեկէն) պատրաստ է գիտցածը ըսելու: Քաղաքապետարանին ընդհանուր քարտուղարը՝ Պերնար Պլէր կ՚ըսէ թէ Թիպէրի այլեւս չի լսեր չափաւորութեան թելադրանքները եւ մինչեւ իսկ իր երեսին նետած է՝ «Շիրա՞ք: Այստեղէն միլիոններով գնաց»: Թիպէրի դեռ կ՚ըսէ որ նոյնիսկ եթէ Շիրաք ըսէ իրեն որ չէ կրցած արդելք ըլլալ իր արտաքսումին, իրեն համար պիտի նշանակէ որ արտօնած է եւ հետեւանքները պիտի քաշէ···:

ԷՔՈՒԱԹՈՐԸ, Սեպտ· 10–ին, որոշեց տոլարը ընդունիլ որպէս ազգային դրամ, փոխարինելու համար ցարդ գործածուած ազգային դրամը «Սաքարը» (սուքր): Այս որոշումը կը ձգտի վերականգնել երկրին տնտեսութիւնը դրամին անկումէն ետք 1999–ին:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԹԱՅՄԶ, անգլերէն օրաթերթը, վեց ամիս քննութենէ ետք, խնդրոյ առարկայ կ՚ընէ Պուտինի ընտրութիւնը Ա· շրջանէն: Կը պնդէ որ խարդախութիւններ, առենագրութեանց զեղծարարութիւնները, քուէատուփերու յարգումը կը փաստեն որ Պուտին ընտրուած չէր:

UGAB - PARIS - IDF

RENTREE AU CENTRE CULTUREL " ALEX MANOOGIAN "

Activités pédagogiques 2000 - 2001

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB-Paris Ile-de-France organise dans son Centre culturel des cours **d'arménien :**

- pour enfants (à partir de 6 ans), le samedi à 14h30;
- pour adolescents, le samedi à 16h30;
- préparation BAC (arménien occidental et oriental), le vendredi de 19h à 20h30 et le samedi 16h30. Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales;
- pour les adultes, les lundi et mardi soirs, de 18h30 à 21h (rentrée le lundi 2 octobre). Méthode active basée sur conversations, textes littéraires, revues de presse, etc...

- Chorale d'enfants le samedi à 14h30;
- Chorale d'adultes le jeudi à 20h30;
- Musique traditionnelle (shevi) le samedi entre 15h et 18h;
- Danse arménienne le samedi à 16h30;
- Théâtre pour enfants le samedi, pour adultes le vendredi.

Ateliers d'enfants (à partir de 4 ans)

les mercredis de 14h30 à 17h

- Travaux manuels;
- Initiation à la langue arménienne;
- Cours de solfège et de piano.

Inscriptions :
Samedi 16 septembre à 14h30

Rentrée :
Samedi 30 septembre à 14h

Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118, rue de Courcelles — 75017 Paris (métro: Courcelles)
Tél. : 01. 42. 27. 12. 26

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արշալոյս և Ժիրայր Մուրատեան 1·000 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ծնողաց յիշատակին:

COMITE DU 24 AVRIL

REGROUPEMENT DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

Communiqué

«AUX URNES CITOYENS»

«Le Comité du 24 Avril appelle les Français d'origines arménienne à voter le 24 Septembre prochain»

Le référendum sur le quinquennat place l'ensemble des Français devant une problématique qui concerne la Constitution de la Vème République, ce texte fondamental qui détermine la forme de gouvernement républicaine et démocratique de notre pays.

Dans ce cadre, de prises de position diverses ont pu être observées, depuis quelques semaines, parmi les 450.000 Français d'origine arménienne, tous, exaspérés et en colère. En effet, depuis plus de deux ans, tous les subterfuges ont été utilités pour retarder l'examen et le vote par le Sénat de la loi portant sur la reconnaissance par la France du génocide arménien de 1915, déjà votée par l'Assemblée Nationale le 29 mai 1998. Pour ce faire, MM. Védrine et Moscovici ont donné aux sénateurs à deux reprises la position du gouvernement et il semble que M. Chirac soit également intervenu auprès du Président du Sénat. Alors, les citoyens n'ont pas, contrairement aux politiciens, la mémoire courte et savent donc que le pouvoir exécutif, dans son ensemble, n'a pas été de leur côté dans ce combat légitime pour la justice et la vérité.

L'attitude de l'exécutif pendant ces deux années passées est à la fois inadmissible et insupportable. C'est pourquoi, le Comité du 24 Avril comprend que les uns et les autres aient des réactions notamment de sanction. Toutefois, le Comité considère qu'une position de type «non» dans le seul but de marquer un mécontentement voire une franche colère vis à vis du couple Chirac / Jospin n'aurait pas nécessairement de justification politique et responsable dans le débat actuel sur le référendum.

C'est pourquoi chaque Français d'origine arménienne doit aller voter, c'est une exigence citoyenne. Mais en état libre de se déterminer en son âme et conscience. Les échéances politiques futures —municipales, législatives, présidentielles...— ne manquent pas et il faudra être patient et savoir attendre quelques mois de plus.

Paris, le 11 Septembre

FETE DE L'HUMANITE

Mouvement des Arméniens de France pour le Progrès

15/16/17 Septembre

NOTRE RENDEZ-VOUS

Stand arménien

Invitation

FRANCE et ARMENIE

AMITIE — SOLIDARITE — FRATERNITE

Parlons-en

Débats-rencontres

Mme Hélène LUC

Présidente du Groupe Communiste Républicain et Citoyen au Sénat

Pétition pour la reconnaissance du génocide

Vente de livres et disques

Restaurant / spécialités arméniennes — bar

LES 3 JOURS : 60 F

Pour vous procurer la vignette
S'adresser : M.A.F.P. :
3, rue de l'Abbé Roger Derry,
94400 Vitry/Seine

Avec chèque et enveloppe timbrée à votre nom.

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

Ուրախութեամբ կը տեղեկացնենք մեր հաւատացեալներուն, թէ 2000 - 2001 ուսումնական տարուան դասերը կը վերսկսին՝

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20–ին:

Ծանօթ· – Երկու բան միայն կը պահանջենք մեր աշակերտներէն՝ օրինապահ վարք եւ պարտաճանաչ յաճախումներ: Մեր քառասունհինգ աշակերտներուն երթեւեկը, նախաճաշը, պայուսակը՝ իր դրենական պիտոյքներով եւ Նոր Այբբենարանը կը տրուին ձրի, քանի որ Եկեղեցին իր մայրական պարտականութիւնը կը կատարէ:

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի վերամուտը՝ Սեպտ. 16–ին, ժամը 14·30–ին:

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, թատրոն, երգ, պար, քունկ–ֆու:

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, Paris 9e — Métro: Cadet

Նոր աշակերտներուն համար նախընտրելի է ներկայ ըլլալ ժամը 13·30–էն 14·30:

Նոր արձանագրութիւններու համար հեռաձայնել՝

Պրիժիթ	01	45	79	78	97 (20·30)
Մարի	01.	47	80	71	73
Սեդա	01	64	03	53	05

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 24ème RENTREE!

le **Samedi 7 OCTOBRE**

et propose aux enfants, adolescents et adultes :

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours
Préparation Bac
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNES
Heure du conte — cours
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
EVEIL MUSICAL — PIANO*
VIOLON — GUITARE — SOLFEGE
* sur la liste d'attente
DANSE ARMENIENNE
initiation — traditionnelle — garçons académique
DESSIN
ARTS MARTIAUX — KUNG-FU
en association avec l'ABBA
ECHECS
cours — tournois internes
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
BIBLIOTHEQUE —DIFFUSION LIVRES
FOYER

Inscriptions:
Samedi 16, Mercredi 20, Samedi 23 Septembre
de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

Journée de détente

La Croix Bleue Section **«Dirouhie Sérengulian»** d'Issy-les-Moulineaux vous propose une **JOURNEE DETENTE**

le Dimanche 17 Septembre.

Rendez-vous à la Maison de la Culture Arménienne :

45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

Le car partira à 10h30 avec arrêt devant l'Eglise Apostolique arménienne, 6, avenue Bourgain à 10h45 et nous conduira au Musée National de la Céramique à Sèvres.

Après la visite, le repas traditionnel sera servi au Chalet de Vaupéreux à Bièvres.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire rapidement auprès des khatchouhies et au plus tard le **15 Septembre** en téléphonant :

— Alice **01. 46. 42. 90. 68**
— Jacqueline **01. 40. 95. 81. 33**
— Nicole **01. 46. 45. 61. 61**
ou **01. 46. 48. 62. 87.**

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15
VENDREDI
15 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·650 Ֆ. (Ամերիկայ առաքում)
1·500 Ֆ. (Տաքսացած առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·992
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
76e ANNEE — N° 19.992

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 13/14)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒԿՐԱՆԱԿԱՆ ԴՐՕՇՆԵՐԸ ԱՐԱՐԱՏԻ ՎՐԱՅ

Ուկրանիոյ լեռնագնացներու միութեան Սերգէյ Գայֆաջեան վերջերս միջազգային արշաւախումբին հետ Արարատ բարձրացած ու Օգոստոս 30-ին հոն պարզած է հայկական եւ ուկրանական դրօշները: Ան տասը տարիէ ի վեր կ'ապրի Ուկրանիա. միշտ ուզած է Արարատի գագաթը բարձրանալ, բայց մերժուած է այն պատճառաբանութեամբ որ լեռը զօրական գօտիի մէջ կը գտնուի:

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՄԻՋԱԴԷՊ

Սեպտեմբեր 12-ին, երեք Թուրք հովիւներ, հաւանօրէն կենդանի գողնալու նպատակով, սահմանը անցնելով մտած են Հայաստանի տարածքը, պատճառ ըլլալով որ ռուս սահմանապահներ ազդարարութեան կրակ բանան: Բացուած կրակին վրայ անոնք նահանջած են: Միջադէպը հետեւանք չէ ունեցած:

«Արմէնփրէս» Սեպտ. 13-ին կը տեղեկացնէր թէ հաւանական կը նկատուի, ըստ փորձագէտին, մօտ օրէն Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան բողոքագիրը Թուրքիոյ:

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Սեպտեմբեր 13-ին Ստեփանակերտ գացած է Սահմանադրական Դատարանի նախագահ Գ. Յարութիւնեանի ու «Հայաստան» Հիմնադրամի գործադիր տնօրէն Վ. Տէր-Ղեւոնդեանի հետ:

Ռ. Քոչարեան հանդիպումներ ունեցած է ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի, վարչապետ Ա. Դանիէլեանի, Ազգային Ժողովի նախագահ Օ. Եսայեանի հետ: Հանդիպումներու կեդրոնական նիւթը եղած են Ղարաբաղի մէջ կատարուած կառուցումի աշխատանքները, յատկապէս Հիւսիս – Հարաւ մայրուղիին շինութեան ընթացքը: Նոյն երեկոյին Ռ. Քոչարեան եւ Ա. Ղուկասեան քննարկած են երկու պետութիւններու քաղաքական, ընկերային-տնտեսական կացութեան վերաբերող հարցեր:

ՈՒՐԲԱԹ, ՍԵՊ. 15-ԻՆ ԿԸ ՍԿՍԻՆ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐԸ

Օգոստոս 22-ի մեր թիւով հաղորդած էինք որ Սիտնէի Ողիմպիականներուն Հայաստան կը մասնակցի 28 մարզիկներով: Ստորեւ մանրամասնութիւնները. –

Ծանրաբարձութիւն (6 մարզիկ). – Աշոտ Դանիէլեան (+105 քկ.) Յակոբ Փիլոեան (94 քկ.), Գագիկ Խաչատրեան (85 քկ.), Խաչատուր Քեափանակցեան (77 քկ.), Արսէն Մելիքեան (77 քկ.), Ռուսլիկ Պետրոսեան (69 քկ.):

Ըմբշամարտ (Ազատ ոճ – 3 մարզիկ). – Արայիկ Գէորգեան (69 քկ.), Արշակ Հայրապետեան (63 քկ.), Մարթէն Պէրպէրեան (58 քկ.):

Յունահռոմէական ոճ (5 մարզիկ). –

Հայկազ Գալստեան (130 քկ.), Խորէն Պապոյեան (97 քկ.), Լեւոն Գեղամեան (76 քկ.), Վաղինակ Գալուստեան (63 քկ.), Կարէն Մնացականեան (58 քկ.):

Կռփամարտ (3 մարզիկ). – Արթիւր Գէորգեան (60 քկ.), Արամ Ռամազեան (54 քկ.), Վախթանգ Դարչինեան (51 քկ.):

Աթլէթիզմ (3 մարզիկ). – Արմէն Մարտիրոսեան (3 քայլ ոստում), Շիրակ Պետրոսեան (1 քայլ ոստում), Աննա Նասիլեան (800 մեթր):

Լող (2 մարզիկ). – Եուլինա Մելիքսեւա (50 մեթր, ազատ), Դիմիտրի Մարգարեան:

Թէնիս (1 մարզիկ). – Սարգիս Սարգըսեան:

Ժիւտօ (1 մարզիկ). – Վարդան Ոսկանեան (60 քկ.):

Սուզում (1 մարզիկ). – Յովհաննէս Աւտանդալեան:

Քայաք (1 մարզիկ). – Վլատիմիր Կրուշկին (500 մեթր):

Նշանառութիւն (1 մարզիկ). – Հրաչեայ Պետիկեան:

Աւելցնենք նաեւ որ Աւստրալիոյ քաղաքացիութիւն ստացած նախկին Հայաստանցի երեք մարզիկներ եւս կը մասնակցին Սիտնէի այս խաղերուն: Անոնք երեքն ալ ծանրաբարձներ են՝ Եուրի Սարգըսեան, Ալեքսանդր Կարապետեան եւ Սերգօ Չախոյեան:

Ողիմպիականներու Բացման արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ, Սեպտ. 15-ին: Բացման հանդիսութեան կը մասնակցին նաեւ ութ հայ պարողներ, որոնք զատուած են անցեալ Փետրուարին կազմակերպուած ընտրական քննութեամբ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ ՔՆՆԱԾ ԵՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ՀԱՐՑԸ

Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի նախագահները, Նիւ-Եորքի իրենց հանդիպման ընթացքին, քննած են Հայկ. ցեղասպանութեան հաւանական ճանաչման հարցը: Այս մասին մամուլին յայտարարութիւն մը ընելով, Թուրքիոյ նախագահութեան գլխաւոր՝ Տաճան Իլտէմ մանրամասնութիւններ տուած է այն մասին, թէ ի՞նչ ըսած է Թուրք նախագահը Ժագ Շիրաքին:

Սեզէր այսպէս արտայայտուած է. «Կարգ մը եղելութիւններ, որոնք կրնան ժխտական անդրադարձ ունենալ փոխյարաբերութիւններու վրայ, կրնան պատահիլ, բայց նկատի ունենալով երկկողմանի լաւ յարաբերութիւնները, կողմերը պէտք է զգուշանան նման քայլերէ»: Այլ խօսքով, Թուրքիոյ նախագահը Ֆրանսայի նախագահէն խնդրած է չճանչնալ Հայկ. ցեղասպանութիւնը:

Թուրք պաշտօնատարին համաձայն, նախագահ Շիրաք նշած է, թէ ինք եւ ֆրանսական կառավարութիւնը գիտակից են այդ հարցին նկատմամբ Թուրքիոյ ըրդզայնութեան:

Միւս կողմէ, Երեւանի Ազգ. Հեռատեսիլը հարցախոյզ մը կը կատարէ հետեւեալ հարցումով. «Թուրքիա պաշտօնապէս պիտի ճանչնա՞յ Հայկ. ցեղասպանութիւնը»: Առ այժմ, պատասխանողներու 78%-ը «Այո» ըսած է, 22%-ը՝ «Ոչ»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ, Սեպտ. 13-ին, Իսի-լէ-Մուլինոյի երիտասարդներու թաղապետական խորհուրդի նիստէն օգտուելով, արտայայտուեցաւ Սեպտ. 24-ի հանրաքուէին մասին, ջանալով համոզել որ Ֆրանսացիք ձեռնպահ չմնան: Ծանօթ է որ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը բացարձակապէս անտարբեր է այդ հանրաքուէին նկատմամբ, որ նախագահական ժամանակաշրջանը եօթնէն հինգ տարուան կ'իջեցնէ: Ժողովրդավարութեան դէմ արարք մը կը նկատէ ձեռնպահութիւնը, քանի կը շեշտէ. – «Երբ պարտէզ մը ունիս, պէտք է ջրել»: Մնաց որ բազմաթիւ քաղաքապետութիւններ չեն ուզեր իսկ հանրաքուէն կազմակերպել բողոքելու համար զանազան հարցերու դէմ: Օրինակ, Ալզասի մէջ բողոքը նահանգապետութեան դէմ է:

ՎԱՌԵԼԱՆԻՒԹԻ գիներու դէմ բողոքները կը շարունակուին երկրէ երկիր եւ Մեծն-Բրիտանիոյ մէջ մանաւա՛նդ շարժումը բուռն բնոյթ առած է եւ Թոնի Պլէրի վճռական դիրքն ալ –ոստիկանութեան միջամտութիւն– ձախող քայլ մը կը նկատուի: Ցուցարարները բախում ունեցան ոստիկանութեան հետ: Լեհաստան, Գերմանիա, Պելժիա, Իտալիա եւ Իրլանտա ալ ցոյցերը եւ շրջափակումները ծաւալ կ'առնեն:

ՄԻՑՈՑԻ պատժական ատեանը երեք ամիս բանտարկութեան դատապարտեց Ժոզէ Պովէն, որ 1999 Օգոստոս 12-ին յարձակում գործած եւ քարուքանդ ըրած էր տեղւոյն Մաք Տոնալտի մէկ ճաշարանը: Գիւղացիներու Համադաշնակցութեան պարագլուխին պատիժը մեծ աղմուկ հանեց եւ ամէն կողմէ շատ խիստ կը գտնեն նման վճիռ մը: Պովէ վերաքննութեան դիմեց եւ այդ պատճառով իսկ, առայժմ ազատ է:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ հնախոյզներու խումբ մը Սեւ ծովու յատակը պրպտումներ կատարած ու յայտնաբերած է 7500 տարուան հնութիւններ: Հարիւր մեթր խորութեան վրայ գտնուած են շէնքերու մնացորդներ, կարիչ գործիքներ: Հնախոյզները վստահ են որ իրենց պրպտումները շարունակելով աւելի մեծ թիւով գտածոներ պիտի ունենան: Գիտական շրջանակները այդ մնացորդները փաստ մը կը նկատեն ջրհեղեղին. տրուած բացատրութիւնը այն է որ 7500 տարի առաջ սառցակոյտերու հալելուն հետեւանքով Միջերկրականի ջուրի մակարդակը աննախադէպ բարձրացում մը ունեցած է, ողողելով ափերը: Ջուրի յորձանքները Տարտանէլի ու Վոսփորի նեղուցներէն անցնելով լեցուած են Սեւ ծովուն մէջ որ կ'ենթադրուի թէ ժամանակին անոյշ ջուրով լիճ մըն էր: Լիճին ջուրերը բարձրանալով ծածկած են ափերու բնակավայրերը, ինչպէս նաեւ մարդիկը, անասուններ, բուսականութիւնը: Եղածին փաստ կը նկատուին ծովուն յատակէն գտնուած 7000 տարուան անոյշ ջուրի խեցիները որոնք կը վկայեն թէ ներկայի ծովը անցեալին լիճ մըն էր ուր անոյշ ջուրի կենդանիներ կ'ապրէին: Նոյն վայրէն գտնուած են ծովային խեցիներ ալ որոնք 6500 տարուան անցեալի տէր են, ինչ որ կը բացատրէ ըստ գիտնականներուն, թէ լիճը ծովու վերածուած է այդ 500 տարուան ընթացքին:

ՍՈՒՐԻՈՅ ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի ընդհ. տնօրէնը յայտարարած է, որ Իսրայէլի հետ խաղաղութիւնը «կարելի է» 2001 Յունուարէն առաջ, եթէ Իսրայէլ յանձնառու ըլլայ ամբողջովին քաշուելու Կոլանէն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԽՍՏԱՆԱՅ ԵՐԵՒԱՆԻ ԴԷՄ

ՄԱԿ-ի վեհաժողովին նախագահ Ռ. Քոչարեանի ճառին Թուրքիոյ վերաբերող մասը կը շարունակէ հակազդեցութիւններու մղել Թուրք մամուլը: Նախագահ Ա.-Ն. Սեզէրի ելոյթով Հայաստանի նախագահին տրուած պատասխանը շատ մեղմ նկատող քննադատութիւններէ ետք, նոյն նիւթին մասին սպառնական էջեր տեղ գտած են Թրքական թերթերու մէջ:

Սեպտեմբեր 14-ի «Հիւրրիյէթ»ը արտատպած է անոնցմէ երկուքը. առաջինը լոյս տեսած է «Աքշամ»ի մէջ, ստորագրուած է ծանօթ լրագրող Ճ. Դընճայի կողմէ: Կրկնելով թէ Հայաստան հակառակ տնտեսական խեղճուկրակ վիճակին, լուրջ արտագաղթին, գրաւման տակ կը պահէ ազրպէյճանական տարածքներ եւ թէ նախագահ Ռ. Քոչարեան կ'ակնկալէ որ Թուրքիա Հայերէն ներողութիւն խնդրէ, կ'ըսէ թէ Ռուսաստանի յոյս կապելով տարուած այդ քաղաքականութիւնը ի վերջոյ պիտի վնասէ Հայաստանի:

Այդ պնդումին առաջին պատճառը այն է որ «Թուրքիոյ օժանդակութեամբ ադրբեջանական լուրջ բանակ մը ստեղծուելու ընթացքին մէջ է»: Եւ քանի որ Չէչէնիոյ դէպքերը փաստ են ռուսական զօրքին անկարողութեան, Հայաստան չի կրնար այդ կողմէն զօրակցութիւն յուսալ: Ուստի «որոշ է որ միջոց մը խոֆ սեղմուած պիտի մնայ Թուրքիա – Ադրբեջան աքծանին մէջ»:

Յօդուածագիրը կ'առաջարկէ որ Թուրքիա Ազրպէյճանի հետ գործակցելէ զատ, նախ փակէ իր օդային տարածքն ալ, որուն միջոցով Հայաստան արտաքին աշխարհին հետ կապ կը պահպանէ: Այս համաձայնագրով մը երաշխաւոր ըլլայ Ազրպէյճանի հողային ամբողջականութեան: Եթէ այսքանը Երեւանի «անխելքներ»ը ուղիղ ճամբուն չբերէ, Թուրքիա պէտք է Մինսկի խումբէն պահանջէ որ խաղաղութեան հոլովոյթը արագանայ: «Մինսկի խումբին անդամները այն ատեն թերեւս կը հասկնան որ թրքական կողմը աւելի երկար ատեն կարելի պիտի չըլլայ ժամավաճառ ընել»:

Երկրորդ յօդուածին հեղինակը աւելի սուր ձեւով, որպէս Անգարայի կողմէ որդեգրուած քաղաքականութիւն կը ներկայացնէ Հայաստանի դէմ առնուելիք քայլերը: Կ'ըսէ թէ հակառակ նախագահ Սեզէրի յայտնած տեսակէտին թէ պատմութեան արժեւորումը պէտք է պատմաբաններուն ձգել, Անգարա կը ձեռնարկէ Երեւանի դէմ միջոցներու կիրարկումին. այլ խօսքով՝ կը լքէ լռելու եւ սպասելու քաղաքականութիւնը: «Նոր ընթացքով Անգարա պիտի խստացնէ Հայաստանի կիրարկած տնտեսական շրջափակումը եւ ատկէ ամէնէն աւելի տուժողը պիտի ըլլայ Հայաստանի թշուառ ժողովուրդը» կը գրէ Հ. Չէլիք:

ԷՏՐԷՄԻԹԻ (արեւմտեան Թուրքիա) դատախազը՝ Իպրահիմ Ճան Տէմիրճիօղլու յայտարարած է որ ձերբակալման հրամանագիր մը հանած է նախկին վարչապետ՝ Նէճմէթթին Էրպաքանի դէմ, 74 տարեկան, մէկ տարուան բանտարկութեան դատապարտուած կրօնական եւ ցեղային ատելութեան գրգռումի համար: Էրպաքան ներկայիս արձակուրդի մէջ է, նոյն շրջանը:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին Մաս)

Զարմանալի պարզ, բայց մեծ անհատ էր Կոմիտաս Վարդապետը, որ ոչ միայն իբրեւ ազնիւ մարդ եւ գիտնական անձնաւորութիւն, այլեւ իբրեւ հայրենակից, բարեկամացաւ ինձ հետ: Նրա բնակարանը հին շէնքումն էր. սենեակի դուռը եւ պատուհանները շղարշով պատած էին, որպէսզի ոչ մի ճանճ չմտնի եւ իր ձայնագրած էջերի վրայ որեւէ կէտ չաւելացնի: Երբ մէկը մտնում էր դռնից, խկոյն բղաւում էր. «Դուռը, դուռը, դուռը»: Այդ նրա համար էր, որ մտնողը խկոյն փակէր դուռը, եւ ոչ մի ճանճ չըմտնէր: Էջմիածնի ճանճերի քանակութիւնը արդէն ամէնքին յայտնի է:

Ահա իմ բոլոր յուշերը Կոմիտասի մասին:

Նա Քէօթահիացի (Կուտինա) էր, Թըրքախօս Հայ: Պատանի ժամանակ լսելով, որ Էջմիածնում մի լաւ դպրոց է բացուել, ուսումնասէր եւ առանց դրպանում կոպէկ ունենալու, ճանապարհ է ընկել Քէօթահիայից եւ մուրալով-կուրալով Էջմիածին է հասել: Ով էր թողնում ուսանողին ներկայանալ Գէորգ Դ. կաթողիկոսին: Բայց նա մի կերպ սըպրդում է ներս եւ մտնում է կաթողիկոսի սենեակը: Խօսում է Թուրքերէն եւ ասում է. «Ես եկել եմ Ձեզ մօտ սովորելու»:

– Դու Հայերէն չգիտե՞ս, – ասում է նրան կաթողիկոսը, – ես քեզ հետ ի՞նչ անեմ:

– Էրմէնիճէ պիլմէ խոխմ, նի՞յէ կելիր խոխմ (Հայերէն եթէ իմանայի, ինչի՞ պիտի գայի): Կելմիշիմ քի էօյրէնէյիմ (եկել եմ, որ սովորեմ):

Այս յանկարծական եւ համարձակ պատասխանի վրայ կաթողիկոսը զարմացած եւ ուրախացած հարցնում է.

– Սէն Թիւրքի-միւրքի պիլի՞րսին (դու որեւէ եղանակ երգել գիտե՞ս):

Սողոմոն Սողոմոնեանը (այս էր նրա աշխարհական անունը) սկսում է երգել մի Թուրքական եղանակ. նրա ձայնի գեղեցկութեան եւ հմայքի վրայ այնպէս է հիանում կաթողիկոսը, որ խկոյն հրամայում է. «Շուտ, շուտ վերցրէք այս երեխային եւ տարէք Ճեմարանի աշակերտ գրեցէք»:

Այսպէս է կատարւում Սողոմոնի ընդունելութիւնը: Շատ ընդունակ աշակերտ է դառնում, յաւկապէս յառաջադիմում է երաժշտական արուեստի մէջ, աւարտում է Ճեմարանը եւ ուղարկւում է Գերմանիա (Պէրլին), երաժշտութիւն ուսանելու համար: Աւարտում է մեծ յաջողութեամբ: Աւարտելուց յետոյ Գերմանացիք առաջարկում են նրան օփերայի երգչի պաշտօն ամսական 1.000 մարք ռոճիկով: Կոմիտասը մերժում է, յայտնելով, թէ ինքը վարդապետ է:

– Վարդապետն ի՞նչ բան է, – հարցընում են նրան:

– Վարդապետը Հայ եկեղեցու կրօնական պաշտօնեայ է:

– Է, կրօնական պաշտօնը ի՞նչ արգելք կարող է դառնալ օփերայում երգելու:

– Հայ եկեղեցու օրէնքով այդպիսի բան արգելուած է:

Կոմիտասը դառնում է Էջմիածին եւ լինում է Ճեմարանի երգեցողութեան ուսուցիչ: Իր փառաւոր գործունէութիւնը ամէնքին յայտնի է: Ինքը եղաւ հայ ազգային ժողովրդական երգի մասնագէտը: Յիշում եմ, թէ ինչպէս մի տօնական օր Ճեմարանի դահլիճում, կաթողիկոսի, ուսուցչական կազմի, ուսանողութեան եւ ժողովրդի ներկայութեամբ խօսեց ընդարձակ մի ճառ, որով ապացուցում էր շարականների 8 ձայների եւ գիւղական ժողովրդական երգերի նոյնութիւնը: Մէջընդմէջ երգում էր մի Վառ ձայնի շարական, իր հիանալի գլգլոցով, որից անմիջապէս յետոյ երգում էր մի հասարակ գիւղական երգ եւ նրանց նմանութիւնը բացատրում: Այսպիսի յանդգնութիւն, այն էլ կաթողիկոսի ներկայութեամբ, աններելի պիտի լինէր, բայց կաթողիկոսը, իբրեւ խելօք մարդ, լսեց ներողամտութեամբ:

Մեր անհատական խօսակցութեան միջոցին Կոմիտաս վարդապետը յայտնեց ինձ հետեւեալը.

– Մեր հայկական խազերի (ձայնանիշերի) թիւը 50-ի է հասնում. այսքան նոթա չկայ երգեցողութեան մէջ, որ միայն 7 ձայն գիտէ: Ինչո՞ւ Հայերը այսքան խազ են հնարել: Մեր բոլոր շարականները եւ երգեցողական գրքերը միօրինակ եւ միատեսակ ձայնագրութեամբ են գըրուած, բայց ոչ մի բացատրութիւն չկայ նրանց արժէքի մասին: Ես կարծում եմ, որ այս 50 խազերի մեծագոյն մասը ներկայացնում է մի քանի նոթաների գումարը, օրինակ՝ այսինչ խազը ներկայացնում է տօ, րէ, մի, փա քառեակը միասին, կամ մի ուրիշ խազ նշանակում է փա, մի, րէ, տօ քառեակը:

Կոմիտասը յայտնեց նաեւ, որ 15 տարի ուսումնասիրել է հին Հայոց ձայնագրութիւնը եւ վերջապէս գաղտնիքը լուծել, այսինքն՝ թէ այդ 50 խազերը ո՛ր ձայների գումարներն են:

Ինչպէս յայտնի է, Հայոց հին ձայնագրութիւնը նորոգեց Կոստանդնուպոլսում մի ոմն Պապա Համբարձում. նա իր հնարած ձայնագրութիւնը տարածել էր նաեւ Թուրքերի մէջ, որոնք այդ արուեստը կոչում էին «Պապա Համբարձում Նոթասը»: Գէորգ Դ. Մեծագործ կաթողիկոսը առանձնապէս սիրող լինելով երաժշտութեան, ուզեց Պապա Համբարձումի արուեստը փոխադրել Էջմիածին եւ տարածել Հայոց մէջ, բայց Պապա Համբարձումը մեռել էր, մնում էր նրա աշակերտը՝ Նիկողայոս Թաշճեանը, որին հրաւիրեց իր մօտ, Էջմիածին: Հրաւիրեց նաեւ Կովկասի բոլոր երաժշտագէտ տիրացուներին եւ քահանաներին, մինչեւ անգամ Ապարանի յետնեալ գիւղերի յայտնի քահանաներին: Այս բոլորից ժողով գումարելով, երգել էր տալիս իւրաքանչիւր շարականը, ինքն էլ նրանց հետ, որովհետեւ լաւ երաժշտագէտ էր եւ այսպիսով ընտրելով ամէնից հարազատ եղանակը, հրամայում էր Թաշճեանին գրի առնել: Թաշճեանը հին Հայոց 50 խազերից ընտրել էր 7 հատ ըստ պատահման եւ դրանցով կազմել էր հայ ձայնագրութեան նոր եօթնեակը՝ փօ, է, վէ, պէ, խօ, նէ, պա. այսինքն՝ տօ, րէ, մի, ֆա, սօլ, լա, սի: Այսպէս պատրաստեց նոր հայերէն ձայնագրութիւնը: Ամբողջ Շարականը, Ժամագիրքը, Պատարագամատոյցը, Խորհրդատետրը ձայնագրուեցին այս ոճով: Կաթողիկոսը ձուլել տուեց այս խազերը եւ Էջմիածնի տպարանում տպագրել տուեց բոլոր այս գրքերը: Նշանաւոր է նրանց մէջ «Ձայնագրեալ Շարական»ը, որ մեծադիր, խոշոր մի հատոր է եւ ժամանակին արժէր 80 ռուբլի:

Երկար տարիներ Կոմիտասը դասախօսեց Ճեմարանում եւ հասցրեց շատ աշակերտներ: Ման գալով գաւառից գաւառ, ձայնագրեց 1001 ժողովրդական եղանակ, որոնք սկսեց հրատարակել առանձին տետրակներով՝ Մանուկ Աբեղեանի աշխատակցութեամբ:

Այստեղ պէտք է յիշել Կոմիտասի կազմած մի օփերէթկան, որի մասին կարծեմ, թէ գրականութեան մէջ ոչ մի յիշատակութիւն չկայ:

Կոմիտաս Վարդապետը այս ճիւղն էլ փորձելու համար վերցրեց Պարոնեանի «Քաղաքավարութեան վնասները» գրքից մի հատուած՝ «Բարի իրիկուն, աղա» եւ ձայնագրեց: Սովորեցրեց Ճեմարանի երգեցիկ խմբի աշակերտներին եւ մի հանդիսաւոր օր, ժողովրդի ներկայութեամբ ներկայացրեց: Օփերէթկան դուր չեկաւ. երեւի հեղինակն էլ դժգոհ մնաց եւ ուրիշ անգամ նման փորձ չարաւ:

Աբեղեանի հետ դժբախտաբար հրատարակեցին միայն 2 գրքոյկ, որ է 100 երգ: Ինքը իբրեւ սիրահար երգերի, ձայնագրում էր ամէն մի նոր երգ, որ չէր լսած: Ինձնից ձայնագրեց պոլսահայ ժողովրդական երգերը եւ օրօրոցի երգը, որ մայրս երգել էր իմ վրայ: Հաւաքեց նաեւ Թուրքերէն երգերը: Երբ ես զարմանքով հարցրի, թէ «Քեզ պէս նշանաւոր երգահանը ինչո՞ւ արժէք է տալիս Թուրք այդպիսի հասարակ երգիչների երգերին», նա պատասխանեց, թէ «Դրանք բնածին հանճարներ են եւ նրանց աշխատանքը նոյնպէս պէտք է արձանագրել»:

Պատմում են, թէ մի օր Կոմիտասը դաշտում մի խնջոյքի ժամանակ լսում է էշի զռալը. խկոյն մի թղթի կտոր է վերցնում եւ սկսում է ձայնագրել. Կոմիտասը էշին յանդիմանում է, թէ «Ա՛յ ապուշ, սխալ ես զռում, զռալ էլ չգիտես, այդպէս չեն զռայ»:

Կոմիտասը թէեւ եւրոպական ձայնագրութեան մասնագէտ էր, բայց յաճախ նկատում էի, որ գրում է Թաշճեանի ձայնագրութեամբ: Հարցրի, թէ «Մի՞թէ հայկական ձայնագրութիւնը առաւել է եւրոպականից, որ դուք գերադասում էք»: Պատասխանեց, թէ «Եւրոպական ձայնագրութիւնը պահանջում է անպատճառ հինգ տողանի թուղթ, իսկ հայկականը որեւէ թղթի կտորի վրայ կարելի է գրել: Այդ է պատճառը, որ ես յաճախ գրում եմ հայկականով»:

Վերին աստիճանի կոմիկ մարդ էր Կոմիտաս Վարդապետը, եւ որովհետեւ ես էլ սիրող եմ եղել զաւեշտի, ուստի մտերմական շրջանում յաճախ երկուսով ներկայացնում էինք Պարոնեանի Պաղտասար աղբարի այն տեսարանը, երբ ազգային ժողովի անդամները դռնից մտնելու համար երկար բարակ իրար համեցէք են անում: Մենք տեսարանը աւելի զարգացնելով, ծաղրանքի բարձրագոյն աստիճանին էինք հասցրել: Ընկերները շատ էին ծիծաղում եւ յաճախ խնդրում էին, որ կրկնենք այդ տեսարանը:

Բնաւորութեամբ, ի հարկէ արտաքուստ, շատ թեթեւ էր Կոմիտասը: Այդպէս են լինում առհասարակ կոստանդնուպոլսեցիք եւ դրա համար էլ Կովկասում համարուել են «թեթեւամիտ»: Ամենալուրջ խօսակցութեան մէջ Կոմիտաս Վարդապետը յանկարծ մի կատակ կամ թեթեւ զուարճախօսութիւն էր խառնում: Բարկանալ ընդհանրապէս չգիտէր: Չորս տարուայ կենակցութեանս մէջ մի անգամ միայն տեսել եմ նրան բարկացած: Ամառուայ արձակուրդի ժամանակն էր. Ճեմարանի մեծ մասը դրան առաջ, փոքրիկ պատշգամբում նստած էինք երկուսս: Բիչ հեռու, պարտէզում, ուսանողները խաղում էին: Նրանք կազմեցին յանկարծ սովորական մի քառաձայն երգ. «Պիմ, պամ, պում. զանգակները զնգում են»: Բայց քառաձայնը այնպիսի ժխորի վերածուեց, որ Կոմիտասը թռաւ տեղից, ահարկու ձայնով սկսեց գոռալ եւ պահանջեց, որ լռեն: Ես յետեւը կանգնած գիտում էի նրան. մինչեւ ականջները սոսկալի կարմրել էր, քունքի երակները ուռել էին, սարսափեցի եւ վախեցայ, թէ սիրտը յանկարծ չպայթի: Ուսանողները նոյնպէս սարսափեցին նրա ահարկու ձայնից եւ ցրուեցին: Կոմիտասը նստեց եւ երկար ժամանակ լուռ էր:

Վարդապետները Էջմիածնում հագնում են սեւ փարաջա. փարաջայի տակից հագնում են անպատճառ աշխարհականի սեւ շալվար: Կոմիտասը յաճախ այդ սև շալվարը չէր հագնում և դուրս էր գալիս միայն տակի սպիտակեղէնով, որ ծածկուած էր փարաջով: Ընկերները, որ գիտէին այդ բանը, քաշում էին փարաջան եւ Կոմիտասը երեխայական միամտութեամբ ճըչում, պպզում եւ ծածկւում էր:

Առատ մօրուք չունէր. քօսակ էր եւ այդ շատ անյարմար էր իր աստիճանին: Ականջների մազերը չէր կտրում եւ սուսկը չէր մաքրում, ասելով, թէ նրանք բընութեան կողմից տրուած միջոցներ են լսողութիւնը արտաքին վտանգներից պաշտպանելու համր: Բնած միջոցին բարձ չէր դնում գլխի տակ եւ վերմակը մի սաւան էր միայն:

Մի անգամ նա ճանապարհորդութեան դուրս եկաւ դէպի Գերմանիա: Ես խնդրեցի, որ ամէն մի քաղաքից ուղարկի նըկարազարդ մի բաց նամակ իմ կազմած ալպոմի համար: Զանազան քաղաքներից ստացայ 7 այդպիսի բաց նամակ, որոնց վրայ գրուած էր լինում. «Սիրելի Հրաչեայ, Վիէննա հասայ». յետոյ Թուականը եւ «Կոմիտաս վարդապետ»: Շատ տարիներ յետոյ այդ 7 բաց նամակները ընտացաւ ինձանից Ռուբէն Թերլէմէզեանը, որ կազմում էր Կոմիտաս Վարդապետի կենսագրութիւնը:

Թէ ինչո՞ւ հեռացաւ Կոմիտասը Էջմիածնից՝ այդ մասին ոչինչ չգիտեմ: Գնաց Կոստանդնուպոլիս եւ այնտեղ տարածեց հայ ժողովրդական երգը: Ինչպէս յայտնի է, Կոստանդնուպոլսի Հայոց ազգային երգերը բոլորն էլ ժողովրդական եղանակներից ւարքած բաներ են: Ժողովուրդը լսելով զուտ հայկական երգերը, սիրեց դրանք եւ այսպիսով Կոմիտասի երգերը ընդհանուր տարածում ստացան Կոստանդնուպոլսում: Սա էլ մի տեսակ ազգային շարժում էր:

Լսել եմ, թէ Պուլկարիայի թագաւորը, լսելով Կոմիտասի համբաւը, հրաւիրել է նրան Պուլկարիա եւ խնդրել, որ հաւաքի պուլկար ժողովրդական ազգային երգերը: Կոմիտասը կատարել է նրա խնդիրքը: Նոյնը լսելով Սերպիայի թագաւորը, հրաւիրել է Կոմիտասին Սերպիա նոյն նպատակով: Բայց չգիտեմ, թէ Կոմիտասը կատարե՞լ է այդ խնդիրքը: Կոմիտասը Ֆրանսա էլ գնաց եւ այնտեղ Փարիզում նշանաւոր դասախօսութիւններ կարդաց հայկական երաժշտութեան մասին, միաժամանակ երգելով եւ նուագելով: Նշանաւոր մի երաժշտագէտ, ծերունազարդ մի անձ, Ֆրանսիացի, լսելով, որ նա վարդապետ է, բեմ է բարձրանում եւ նրա ձեռքը բռնելով՝ խոնարհութեամբ համբուրում է: Կոմիտասը գրկում է նրան եւ ողջագուրում հասարակութեան բուռն ծափահարութեան տակ:

Կոմիտասի վախճանը ամէնքին յայտնի է: Նա գժուեց Կոստանդնուպոլսում: Սրա պատճառը երեք տարբեր ձեւով են բացատրում: Առաջին այն, որ նա 15 տարի հայկական ձայնագրութեան գաղտնիքները լուծելու վրայ աշխատելուց եւ գաղտնիքներն էլ լուծելուց յետոյ յանկարծ գտնում է մի բան, որով իր ամբողջ աշխատանքը ոչնչանում է: Դուրս է գալիս, որ ստացուած արդիւնքը սխալ էր: Սրա վրայ գժուել է:

Երկրորդ՝ պատմում են, թէ նա սիրահարուել է մի ազնուատոհմ տիկնոջ, թերեւս օտարազգի, եւ այդ անյուսալի սիրոյ պատճառով գժուել է:

Երրորդ՝ որ ամէնից աւելի ստոյգն է թւում, հայկական ջարդն է 1915 թուականի: Տաճիկները մի գիշերուայ մէջ ձերբակալեցին եւ աքսորեցին Կոստանդնուպոլսից 500 գրական եւ քաղաքական գործիչների, որոնց թւում էր նաեւ Կոմիտաս Վարդապետը: Գերմանացիների դեսպանը միջամտեց եւ ազատեց Կոմիտասին, բայց Կոմիտասը տեսած լինելով այն ահաւոր տանջանքները եւ սարսափները, որոնց ենթարկուեցին իր ազգակից ընկերները, գժուեց:

Յայտնի է, որ Փարիզի Հայերը Կոմիտասին փոխադրեցին Փարիզ եւ տեղաւորեցին մի նշանաւոր գժանոցում, ուր ամսական մի մեծ վարձով պահեցին նրան ամենայն հոգատարութեամբ մինչեւ իր մահը:

1925 – 1926 թուականներին Երեւանում ես տեսայ նկարիչ Փանոս Թերլէմէզեանին, որ պատմեց, թէ ինքը Փարիզում գնացել է նոյն գժանոցը, Կոմիտասին տեսութեան: Կոմիտասը ճանաչել է նրան, ինչպէս ասում էր Թերլէմէզեանը, բայց ոչ մի խօսք չի խօսել եւ ամբողջ մի ժամ լուռ մնալուց յետոյ, Թերլէմէզեանը տեսնելով նրա յամառութիւնը, մնաս բարով է ասել եւ հեռացել:

Կոմիտասը մեռաւ նոյն գժանոցում: Փարիզի Հայերը սքանչելի մի դագաղի մէջ դրեցին նրա մարմինը եւ փոխադրեցին Երեւան, ուր շքեղ հանդէսով թաղուեց հին գերեզմանատան պանթէոնում:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ

ՅԱԿՈԲ ՄԱՐԹԱԵԱՆ

Պոլիս, 2000

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

SUR LES TRACES DE KOMITAS

Komitas KEVORKIAN

Paris, 2000

Կ. Ս. Մ.
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
Ի ՖՐԱՆՍԱ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆՆ ՈՒ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉԸ

Արեւմտահայերէնը որպէս համամարդկային արժէք չահագրգռած է եւ կը չարունակէ չահագրգռել երկրէ-երկիր որոշ անձեր ու խմբակներ:

Սոյն խմբակներուն միջեւ իր տեղն ունի Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի Սանուց Միութիւնն ի Ֆրանսա (Կ.Ս.Մ.):

Առ այդ՝ Կ.Ս.Մ.ն լծակից եղած է, հեռուէն կամ մօտէն, բոլոր անոնց որոնք արեւմտահայերէնի պաշտպանութեան, զահպանումին ու զարգացման կը յատկացնեն գոնէ մէկ մասը իրենց զանազան բնոյթի մղումներուն (էներժի):

Այս չահագրգռութեան էական խընդիրներէն մին է՝ ժամանակի ընթացքին յայտնուող, կամ յայտնելի, նոր պահանջներու գոհացում տալը. առանց սակայն խաթարելու արեւմտահայերէնի համակարգը, որուն ներկան կրնայ կամրջել աշխարհի տարածքին սփիւռքացած Արեւմտահայոց մշակոյթին անցեալն ու ապագան: Նոյնն է պարագան անցեալ ու ապագայ ունեցող որեւէ լեզուական համակարգի, որ արժէչափն է մարդկային հաւաքականութեան մը խորհելու եւ զգալու խորութեանց. նաեւ՝ մտածելու կարողութեան, եթէ այդ հաւաքականութեան բաղկացուցիչները իսկապէս իւրացուցած են իրենց լեզուին գրգիռները՝ հեռուէն եկող ու հեռուները փոխադրող:

Կ.Ս.Մ.ի ծիրին մէջ գործօն երէցներու խմբակ մը, բաղկացած Կեդրոնականցիներէ եւ Մելգոնեանցիներէ, քանի մը տարիէ ի վեր կը ջանայ կիրարկել համակարգչական անխուսափելի նորութիւնները ի նպաստ արեւմտահայերէնի: Այս խմբակը կը յարաբերի արհեստագիտական (թէքնոլոժիք) յարակից մարզի մէջ միջազգային գործունէութիւն ընդգրկող անձերու եւ ընկերութիւններու հետ: Անոնք տեղադրուած են աշխարհի զանազան երկիրներուն մէջ, ընդ որս ի Հայաստան (ուր, ի հեճուկս բազմակողմանի դժուարութիւններու, կը գործեն արեւմտահայերէնի համամարդկային արժէքին լիովին գիտակից համակարգիչի մասնագէտներ, բարձրօրակ եւ աշխարհի նախանձը գրգռող):

Ի դէպ՝

— Համակարգչային նորութիւններու կիրարկումը կը համարինք արեւմտահայերէնի գործածութեան համար անհրաժեշտ եւ կարելիութիւններ բազմապատկող օժանդակ միջոց մը:

— Սոյն օժանդակը կարելիութիւն կ'ընծայէ բոլոր անոնց, որոնք կը փորձեն պատշաճ ուժականութիւն (տինամիզմ) մը տալ մոլորակային տարածքին սփիւռքացած Արեւմտահայոց մշակութային գործօններու հաղորդակցութեան:

Այսպէս, կարելի կ'ըլլայ՝

— Զերծագատել զանազան ու զարմանազան «գաղափարախօսութիւն»ներու համայնքամիջի եւ միջհամայնքային (էնթէրգոմիւնօթէռ) նաեւ միջազգային խողովակներու բերած լեզուական չփոթէն. գոնէ մասամբ: (Հարկ է չեշտել, որ ներկայ հաղորդակցութիւնը միմիայն արեւմտահայերէնի մասին է):

— Լքել լեզուին քաոսային վիճակը: Քաոսային վիճակ, որ արեւմտահայերէնին աշխարհի տարածքին՝ երկրէ – երկիր տարբեր եւ երբեմն հակոտնեայ մշակոյթներու առօրեայի հեւքին մէջ ըլլալուն հետեւանքն է: Իսկ արեւմտահայերէն պարբերական մամուլը, օրաթերթէն մինչեւ տարեգիրք, իր դանձատրային (ֆինանսիէ) տկարութեան եւ որակեալ մարդուժի տկար անբաւարարութեան պատճառներով (որոնք հետեւանք են այլ տկարութիւններու) ցարդ չէ կրցած ներդաշնակող–համարկողն ըլլալ իր սփիւռքացած լեզուին: Պարագան տարբեր չէ արեւմտահայերէնով արտայայտուող ձայնասփիւռ եւ հեռատեսիլներուն: Մինչ այդ՝ արեւմտահայերէն պարբերական մամուլի աւանդական առաքելութեան գլխաւոր յատկանիշներէն մին եղած է՝ այժմէականօրէն զարգացնել յստակ եւ վայելուչ արեւմտահայերէն մը, որ հզօր արտայայտիչն է եղած քաղաքական, ընկերային, գիտական ու արուեստի լուրերուն, գրականութեան եւ վերլուծումներուն:

— Դիւրացնել բառակերտումը. հետեւելով երանաշնորհ Մխիթարեան հայրերու, նաեւ այլ մտաւորականներու կիրարկած կանոններուն, որոնք չեն չեղած Մաշտոցեան –խմ՝ Ս. Թարգմանչաց ըսկզբունքէն՝ հիմնովին լեզուագիտական, վայելուչ եւ հայկական:

Առ այդ՝

Կ.Ս.Մ.ը հաճոյքն ունի հաղորդելու արեւմտահայերէն եւ արեւմտահայերէնով դասաւանդողներուն, գրողներուն, նաեւ խմբագիրներուն, թէ ընթացքի մէջ են հետեւեալ աշխատութիւնները. –

1 – ԴԱՍԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՈՎ

Պատրաստուած է համակարգչային յայտագիր մը, որով կ'իրագործուի արեւմտահայերէնով համակարգչային չարագրութիւններու դասական ուղղագրութեամբ վերստուգումը (vérification d'orthographe) յարակից դիւրութիւններով: Հաւանական է որ սոյն յայտագիրը յառաջիկայ քանի մը ամիսներու ընթացքին, շնորհիւ ոչ–հայկական միջազգային հիմնարկի մը մեկենասութեան, կարելի ըլլայ ձրի տրամադրել՝ սփիւռքացած Արեւմտահայոց անխտիր բոլոր վարժարաններուն եւ արեւմտահայերէնով գործող հրատարակչականներու փարչութիւններուն: Նոյնպէս՝ յայտագիրը պիտի տրամադրուի, իբր նուէր, Հայաստանի «արեւմտահայերէն թէքսթով» հաստատութիւններու:

Համակարգչային սոյն յայտագրով հետաքրքրուող հաստատութիւններէն կը խնդրուի իրենց ունեցած ամբողջական հասցէները՝

թղթատար կամ փոստարկղի,
հեռաձայն եւ հեռապատճէնի
e-mail–ի
մանրամասնութեամբ տեղեկացնել միաժամանակ, ստորեւ տրուած երկու հասցէներուն ալ՝

Ա. Հասցէ՝
Les Anciens de l'Ecole Guetronagan
100, rue Chardon Lagache —
75016 Paris, FRANCE
Facsimile/Télécopie:
attn. AEG - 33. 1. 42 24 46 39
e-mail : attn. V. Ozinian :
fnestel@gt75.com

Բ. Հասցէ՝
e-mail : attn. G. Chookaszian :
gareginc@yahoo.com

2 – ՁԱՅՆԷՆ ԳԻՐԻ ԱՆՑՔ

Լեզուները բնականաբար եղած են նախ բերանացի, յետոյ՝ գրաւոր: Այժմ կարելի եղած է համակարգչային գրութեամբ նոյն կարգին վրայ բերել զանազան լեզուներ: Ներկայիս, հայ մեկենասի մը պատուէրով, արեւմտահայերէնն ալ համակարգիչի միջոցաւ բերանացիէն պիտի վերածուի գրաւորի: Այսինքն՝ ձայնի ընկալուչէն փոխադրուելով համակարգիչի «ուղեղ»ին, բերանացի լեզուն պիտի վերածուի համապատասխան տառերով չարահիւսութեան երեւումին, լուսապաստառի եւ կամ թուղթի վրայ: Սոյն ծրագիրը, համակարգչայնօրէն ընդհական չարունակութիւնը կարելի է համարել արեւմտահայերէնի դասական ուղղագրումներու ծրագրին որ արդէն իրականացած է վերեւ նշուած յայտագրով: (տես. 1.– Դասական Ուղղագրութիւնը Համակարգիչով):

Արեւմտահայերէնի ձայնէն գիրի անցքին պատուէրը ընդունած է համապատասխան արհեստագիտութեան ընդունակ միջազգային ընկերութիւն մը, որ ցարդ իրագործած է 24 լեզուներու ձայնէն գիրի անցքը: Այս ծրագրին իրագործման համար, անձնակազմի իբրեւ լրացուցիչ,

Կը փնտռուին՝

1 – Արեւմտահայերէնի 2000 ընթերցողուհիներ, 20–էն 35 տարեկան, որոնք բառերու եւ նախադասութիւններու ընթերցանութեամբ պիտի խօսին համակարգիչի ձայնի–ընկալուչին.
VOICE TALENT WESTERN ARMENIAN
CORPORATE RESEARCH
& DEVELOPMENT

2 – Արեւմտահայերէնի մէկէ աւելի լեզուագէտներ.
LINGUIST Western armenian
TEXT CORPORA & LEXICA
Speech and Language Technology

3 – Արեւմտահայերէնի մէկէ աւելի համակարգչային լեզուագէտներ.
COMPUTATIONAL LINGUIST
Western Armenian
Speech and Language Technology

Թեկնածուներէն կը խնդրուի անգլերէն մանրամասն ինքնակենսագրութիւններով դիմել՝

Lernout & Hauspie Speech Products — Personnel Department
Mailto :
Job-announce@lhs.be
Fax : int+32 57 22 95 31
attn. Mr. Pierre Eggermont —
Flanders Language Valley 50
B-8900 Leper - BELGIUM

Եւ ինքնակենսագրութիւններով դիմումներու լուսապատճէնը առաքել վարը տրուած հասցէին՝

Les Anciens de l'Ecole Guetronagan
100, rue Chardon Lagache —
75016 Paris, FRANCE
33VSDOR
Facsimile/Télécopie :
attn. AEG : 33. 1. 42. 24. 46. 39
e-mail : attn. V. Ozinian :
fnestel@gt75.com

3 – ԿՈՉ

Արեւմտահայերէնով արտայայտուող աշխարհի բոլոր հաստատութիւններուն հասցէները չունինք. ըլլան անոնք՝ հաղորդամիջոց, վարժարան եւ այլ միութիւններ: Ուստի կը խնդրենք որ ներկայ հաղորդագրութիւնը արտատպուի եւ կամ հրապարակուի ուր որ կարելի է:

⁂

Ցիրաւի կը հաւատանք, որ արեւմտահայերէնը կենսունակօրէն կենդանի պահելը պարտականութիւնն է ամէն մէկ քաղաքակիրթ մարդու: Քանի որ քաղաքակիրթ մարդը յարգանքի տուրք մը կը պարտի բոլոր համամարդկային արժէքներուն մի առ մի: Եւ արեւմտահայերէնը այս արժէքներէն մին է. ի մասնաւորի Հայոց մշակոյթին եւ ընդհանրապէս հայ իրականութեան դոյզն ինչ ծանօթ անհատներու համար:

Համակարգչային միջոցներով արեւմտահայերէնի դասական ուղղագրումներուն եւ ձայնէն գիրի անցքին ծրագիրները ու անոնց յարակից դիւրութիւնները, ինչպէս օտար լեզուներէ արեւմտահայերէնի եւ փոխադարձաբար արեւմտահայերէնէն օտար լեզուներու համակարգչային ինքնագործ թարգմանութիւնները քաղաքակիրթ մարդու տուրքին մէկ մասն է որ կու գայ հոսիլ, որպէս առու մը, Մաշտոցի եւ Ս. Թարգմանչաց ջինջ ակերով զօրացած դարերու յորձանուտ գետին մէջ, որ հայերէնն է, Հայոց անխաթական մեծագոյն հարստութիւնը եւ ընծան՝ մարդկային հաւաքականութեան:

ՎԱՐԴԱՆ ՕԶԻՆԵԱՆ
Նախագահ
Կ.Ս.Մ. ի Ֆրանսա

Փարիզ
Սեպտեմբեր 2000

ՍԻԱՄԱՆԹՕՅԻ ԽՏԱՑԵԱԼ ՍԱԼԸ

«Սիամանթօ Միութիւն»ը(*) վերջերս դիպուկ գաղափարը ունեցած է հրապարակ հանելու խտացեալ սալ մը (C.D.), ուր Հայաստանի չարժանկարի, հեռատեսիլի եւ թատրոնի դերասան՝ Ազատ Գասպարեան ընթերցումը կը կատարէ Սիամանթոյի փունջ մը քերթուածներու:

Անոնք են. – Դարերու վրէժ, Անդրանիկ, Աղբիւր–Սերոբ Վարդանեան, Բանտերուն խորերէն, Կովկաս, Ափ մը մոխիր հայրենի տուն, Ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ, Պարը, Հարսին երազը, Եղբայրն իր եղբօր, Սէր, Որդին իր հօրը, Սուրբ Մեսրոպ (Ներբողական), Սուրբ Մեսրոպ (Գիւտին փառքը), Նաւասարդեան աղօթք առ դիցուհին Անահիտ: Արուեստագէտին ընթերցումը չատ յաջող է եւ սալը 75 վայրկեաններու վայելք մը կը պարգեւէ Սիամանթոյի բանաստեղծութեան սիրահարներուն:

Սալին կ'ընկերանայ գրքոյկ մը հայերէն եւ ֆրանսերէն, ուր կը ներկայացուի բանաստեղծին կեանքն ու վաստակը:

(*) **Les Amis de Siamanto**
188 bis, Boulevard Péreire —
75017 Paris

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ
(ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԴ.

– Շատ արգելքներ կան այդ ծրագրին իրագործմանը... Նախ պալօնով տանկ բան մը ընելու համար պէտք է պալօնը ղեկավարելու միջոցը գտած ըլլալ...

– Ի՞նչ ղեկավարութիւն, – ըսաւ Մարտիկ աղա:

– Այսինքն պալօնը ուզած տեղդ ուղղելու գաղտնիքը, որ դեռ լուծուած չէ՛... կրնայ հովը ձեզի տանիլ անանկ տեղ մը, ուր երթալու միտք չունիք:

– Ի՞նչ կ'ըլլայ, – ըսաւ Մարտիկ աղա, – անանկ հաչիւ կ'ընեմ, որ հովը ձիդ տանի Ըլտըզին Քէօշկը, տակէ դիւրին ի՞նչ կայ:

Այդ արգելքին թեթեւութենէն, իր կարծիքով խեղճութենէն քաջալերուած սկսաւ խօսիլ, յայտնել, թէ ինչպէս կարելի է:

– Ատ է նէ՝ բան մը չէ՛:

Ի զո՜ւր օրիորդը կը ջանար բացատրել դժուարութիւնը, անկարելիութիւնը ձեռնարկին:

– Երկրորդ, – ըսաւ օրիորդը՝ տեսնելով, որ առաջինը չէր համոզած, – չատ դրամ կ'երթայ:

– Որչա՞փ, – ըսաւ Մարտիկ աղա դող ելած:

– 3–4 հազար ոսկիի չափ:

– Վա՜յ..., – ըսաւ Մարտիկ աղա, որ վախցաւ, թէ եթէ առաջարկէ այդ ծրագիրը, չըլլեն իրմէ ուզեն դրամը:

Աս երկրորդ առարկութիւնը Մարտիկ աղային խանդավառութեան ղեկը, ողջմտութեան գիւտը աւելի հարուածով մը ձմեռեցուց:

Համակերպեցաւ մարդը:

– Եւ հարկաւ ուրիչ միջոց մը կը գտնամ ես, – ըսաւ:

– Ճանըմ, Մարտի՛կ էֆէնտի, – ըսաւ օրիորդը՝ ճիշդ քովը գալով բազմոցին վրայ, գրեթէ չունչ չունչի... – Ի զո՜ւր դուն կը զրաղիս ատանկ բաներով. ատոնք դաշնակցական պետերուն խորհելիք բաներն են... Անոնք ուրիշ ծրագիրներ ունին, հրաշալի, զոր յարմար առիթին պիտի իրագործեն:

– Ի՞նչ կ'ըսես, – ըսաւ Մարտիկ աղա՝ աչքերը խոշոր բացած:

– Հարկաւ... Չտեսա՞ք Խանասորի կռիւը... «Դրօշակ»ին մէջ, տե՛ս, գրուած է «փախչահ, քու ճանըդ ճան է տէ, մերն ալ՝ փաթլըճան... Քեզ ալ կը գտնէ ֆէտայիին գնդակը»:

– Հա՛, ըսաւ Մարտիկ աղա, որուն դէմքը նորէն չողաց խանդավառութեամբ... Հա՛... ես ատ մոռցեր էի...

Ցոյսը կը վերադառնար եւ միշտ մօտալուտ կործանումը կը տեսնէր Օսմանեան կառավարութեան...

– Հապա թող զարնեն, մեռցնեն, կը լմննայ, կ'երթայ, մենք ալ կ'ազատինք:

Լռեց, ինքզինքը պիտի մատնէր:

– Ի՞նչ, – դուք ալ, – ըրաւ օրիորդը՝ աչխոյժ չարժումով իրեն ալ աւելի մօտենալով, իր խոշոր աչքերը չեշտելով իրեններուն մէջ. մինչ իր հրջագգեստը, իր սրունքներուն կանացի մարմնի հպում մը կը դպցնէր Մարտիկ աղայի սրունքներուն:

Մարտիկ աղա իրեն տրուած յոյսէն, խանդավառումէն կէս մը գինովցած ու օրիորդին աչքերէն, մարմնէն իրեն այնքան մօտերիմ դրացնութենէն բխող մագնիսականութենէն տարուած՝ անգիտակից սլացք մը, անգիտակից զեղում մը ունեցաւ, որ իր կայտառ ու այնքան առեն սէրէ, կանացի յուզումներէ ամուրի մնացած սիրտը բուռն եռանդով մը խռովեց, կայտառ մարմինը տենչավառեց:

Անխորհուրդ սլացքի մը մէջ քաշեց, բռնեց օրիորդին ձեռքը ու բերնին տարաւ:

– Ես ալ, – չարունակեց բոլորովին մոռնալով ինչ որ առաջ ըսել կ'ուզէր այդ բառէն եւքը, – քեզի առնեմ:

(Շար. 75)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
75ամեակին առթիւ

ՓԱՐԻԶ. – Տոքթ. Մ. Գէորգեան 900 Ֆր.:

ԱՆԹՈՆԻ. – Նուրհան Իփլիքճեան եւ զաւակները 600 Ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Պ. Պերճ Վարժապետեան 600 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. – Հայ Լեզուի Պաշտպանութեան «Մաշտոց» Միութիւն 500 Ֆր.:

ՊՈՒՐ–ԼԱ–ՌԷՆ. – Անահիտ եւ Տիգրան Թորոսեան 500 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի կազմակերպած Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի Կիրակի, Սեպտեմբեր 24–ին, եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ (15, ռիւ Ժան–Կուժոն, Փարիզ 8–րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու եւ քրիստոնէական գիտելիքներ:

Մեծերու համար դասընթացքներու ժամերն են 9·30 – 12·30, իսկ մանկապարտէզի փոքրիկներուն համար՝ 10 – 12·30:

Կը հրաւիրենք ծնողները, որպէսզի արձանագրեն իրենց զաւակները՝ աշակերտելու սոյն դասընթացքներուն:

Արձանագրութեան թուական՝ Սեպտեմբեր 17:

RADIO-ORIENT
FM 94.3

L'émission de Loïc Barière consacrée aux 75 ans de «Haratch» (interview avec Arpik Missakian) qui a été diffusée une première fois Mercredi à 13 heures, sera rediffusée **Dimanche 17 Septembre à 8h30 et à 17h30.**

Assemblée générale de l'église St. Tatéos

7, Traverse de l'église
Campagne Perrier — 13015 MARSEILLE

Le Dimanche 8 Octobre, après la messe, à 10h30 aura lieu le renouvellement du bureau du conseil de l'église.

Tous les Arméniens et Arméniennes sont priés de participer à cette assemblée.

Les personnes désirant faire acte de candidature sont priées de se présenter ou de téléphoner le dimanche matin entre 9h et 12h :
☎ 04 91 65 56 75
et ce, jusqu'au 1er Octobre 12h dernier délai.

LE CONSEIL DE L'EGLISE SORTANT

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Աստղիկ Ճանիկեան 100 Ֆր. կը նուիրէ Մարսէյլի Մշակոյթի Տան (ստանալ «Յառաջ»էն) Միշէլ– Միհրան Շալճեանի յիշատակին:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, խաչվերաց,
Տօն է Վերացման Սրբոյ խաչին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10·30–ին պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին:

Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Կէսօրէ ետք, ժամը 4–ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 18,
Տօն է խաչի:
Յիշատակ Մեռելոց

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17,
Տօն է Վերացման Սրբոյ խաչին

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս–Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Կէսօրէ ետք ժամը 5–ին կը կատարուի խաչվերացի Թափօր Անդաստան:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17
Տօն է խաչվերացի:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն–Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի, Սեպտ. 18՝ Մեռելոց:
Ժամը 11–ին Հոգեհանգիստ:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17,
Տօն է Վերացման Սրբոյ խաչին

Պատարագ ժամը 10–ին,
Կը պատարագէ՝
ԱԻԵՏԻՔ ՎՐԴ. ՉԱՏԻԿԵԱՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Փափազեան ընտանիքի բոլոր անդամներուն, իրենց քրոջ՝ Պայծառ Խաչատուրեանի մահուան առթիւ:

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Զաբուհի եւ ընկերուհի Ցասմիկ Փափազեանի, իրենց քրոջ եւ մօրաքրոջ՝ Պայծառ Խաչատուրեանի մահուան առթիւ եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ այս առթիւ փոխան ծաղկեպսակի ստացած հետեւեալ նուէրներուն համար. – Տէր եւ Տիկին Օ. Ագաչեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Սարգիսեան 300–ական Ֆր.:

REMERCIEMENTS

La Croix Bleue des Arméniens de France remercie bien chaleureusement Mme Anahide Tcheugurian (de Hyères-Var) pour son don de 10.000 F à la Colonie de Bellefontaine. Rappelons que Mme Tcheugurian a été, durant de nombreuses années, infirmière bénévole à la colonie et qu'elle encourage par ce don notre centre de vacances auquel elle reste toujours attachée.

CHENE

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2/3
ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

ՇԷՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԸ
Սեւրի Մխիթարեան Վարժարանը

Reservez votre week-end du 2/3 DECEMBRE
pour la
GRANDE BRADERIE ANNUELLE
de
« CHENE »
au Collège «SAMUEL-MOORAT»
à Sèvres

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 24ème RENTREE!

le **Samedi 7 OCTOBRE**

et propose aux enfants, adolescents et adultes :

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours
Préparation Bac
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNES
Heure du conte — cours
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
EVEIL MUSICAL — PIANO*
VIOLON — GUITARE — SOLFEGE
* sur la liste d'attente
DANSE ARMENIENNE
initiation — traditionnelle — garçons académique
DESSIN
ARTS MARTIAUX — KUNG-FU
en association avec l'ABBA
ECHECS
cours — tournois internes
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
BIBLIOTHEQUE —DIFFUSION LIVRES
FOYER

Inscriptions :
Samedi 16, Mercredi 20, Samedi 23 Septembre
de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի վերամուտը՝ Սեպտ. 16–ին, ժամը 14·30–ին:

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, թատրոն, երգ, պար, քունկ–ֆու:

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e — Métro: Cadet

Նոր աշակերտներուն համար նախընտրելի է ներկայ ըլլալ ժամը 13·30–էն 14·30:

Նոր արձանագրութիւններու համար հեռաձայնել՝

Պրիժիթ	01	45	79	78	97 (20·30)
Մարի	01	47	80	71	73
Սեդա	01	64	03	53	05

ԻՍԻ

Իսիի Կապոյտ Խաչի «Տիրուհի Սերենկիւլեան» միօրեայ դպրոցի դասընթացքները կը սկսին

Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19
ժամը 19–էն մինչեւ 22
45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

Կը դասաւանդէ Տիկին Սեւան Քիւրքճեան:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13, ժամը 17·30–ին:

Հեռաձայն. – 01 – 45 – 29 – 20 – 18:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Տիկին Շաքէ Կիրակոսեանի՝
Հեռաձայն. – 01 – 46 – 42 – 45 – 25:

UGAB - PARIS - IDF

RENTREE AU CENTRE CULTUREL " ALEX MANOOGIAN "
Activités pédagogiques 2000 - 2001

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB-Paris Ile-de-France organise dans son Centre culturel des cours **d'arménien :**

- pour enfants (à partir de 6 ans), le samedi à 14h30;
- pour adolescents, le samedi à 16h30;
- préparation BAC (arménien occidental et oriental), le vendredi de 19h à 20h30 et le samedi 16h30. Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales;
- pour les adultes, les lundi et mardi soirs, de 18h30 à 21h (rentrée le lundi 2 octobre). Méthode active basée sur conversations, textes littéraires, revues de presse, etc...

- Chorale d'enfants le samedi à 14h30;
- Chorale d'adultes le jeudi à 20h30;
- Musique traditionnelle (shevi) le samedi entre 15h et 18h;
- Danse arménienne le samedi à 16h30;
- Théâtre pour enfants le samedi, pour adultes le vendredi.

Ateliers d'enfants
(à partir de 4 ans)
les mercredis de 14h30 à 17h
- Travaux manuels;
- Initiation à la langue arménienne;
- Cours de solfège et de piano.

Inscriptions :
Samedi 16 septembre à 14h30

Rentrée :
Samedi 30 septembre à 14h

Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118, rue de Courcelles — 75017 Paris (métro: Courcelles)
Tél. : 01. 42. 27. 12. 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Voyage en Israël,
berceau de la foi chrétienne

du 28 octobre au 4 novembre

Au programme :
Nazareth, Jéricho, Béthléem, Jérusalem : Mont des Oliviers, Sanctuaire de l'Ascension, le mur des lamentations, quartier arménien, ...

Prix : 7320 FF au départ de Paris, Lyon, Marseille,
comprenant : transport aérien, pension complète, visites

Renseignements et inscriptions : Pasteur Gilbert Léonian
Tél : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16-17
SAMEDI - DIMANCHE
16-17 SEPTEMBRE
2000

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.993
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
76e ANNEE — N° 19.993

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԻՏՆԷՅԻ մէջ, Սեպտ. 15-ին բացուեցան 24-րդ Ողիմպիականները, որոնց կը մասնակցին 10.200 մարզիկներ: Պիտի բաշխուին 300 ոսկէ մետալներ: Հեռատեսիլի ընկերութիւններ 1,33 միլիառ տոլար ծախսած են սփռումներուն համար և նախատեսուած է 3,7 միլիառ դիտող: Բացման արարողութիւնը տեղի կ'ունենար Փարիզի ժամով առաւօտեան 9-ին (ժամը 18 Աւստրալիոյ մէջ), 118 հազար հանդիսատեսներու առջեւ: Ֆրանսա կը մասնակցի 328 մարզիկներով և կ'ակնկալէ շուրջ 40 մետալ:

ՉԷՉԷՆԻՈՅ մէջ, անկախութեան 9-րդ տարեդարձը հանդարտ մթնոլորտի մը մէջ անցած է, հակառակ Ռուսաստանի նախատեսութիւններուն: Միւս կողմէ, մարդկային իրաւանց կազմակերպութիւնները կասկած ունին որ Խորհրդարանի նախագահը՝ Ռուսլան Ալիխաճիեւ մեռած է Մոսկուայի Լեֆորտովօ բանտին մէջ չարչարուելէ ետք նախկին ՔԱ - Կէ - Պէ-ի պաշտօնեաներու կողմէ (ներկայիս ԷՖ - ԷՍ - ՊԷ): Ան անհետացած էր Շալիի (Չէչէնիա) իր բնակարանէն, Մայիս 17-ին եւ ընտանիքը չէր գիտեր թէ ո՞ւր է: Այդ օրը ռուսական ուժերը եկած ու զինքը տարած էին: Չէչէնիոյ Խորհրդարանի մէկ երեսփոխանը Մոսկուա գացած է քանի մը բարեկամներու հետ, լուսաբանելու համար կացութիւնը: Ան կ'ըսէ թէ եկած էին Ալիխաճիեւի ազատ արձակման համար, բայց, եթէ մեռած է, չեն վերադառնար առանց անոր մարմնին: Ձեռնոյլով մը Աւխադով, Չէչէնիոյ Արտաքին նախարարը, կ'ամբաստանէ Ռուսերը որ ուզած են պարտադրել Ալիխաճիեւի որ յայտարարէ թէ կը լքէ Մասխադովը:

ՄՈՍԿՈՒԱ ստորագրած է ՍԷ - ՓԷ - Ի-ի (Պատժական Միջազգային Ատեան) ծրագիր-կանոնագիրը, որ կը հետապնդէ ամէնէն ծանրակշիռ ոճիրները: Ռուսաստան 112-րդ երկիրն է զայն ստորագրող:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ պաշտօնէ նախկին նախարարը՝ Ռամոն Ռեքալտէ վիրաւորուած է Սեպտ. 14-ին, Սան Սեպաստիանի մէջ: Ընկերվարական նախկին աստախանատուն փամփուշտ մը ստացած է դանկին, երբ կը պատրաստուէր տունը մտնելու: Յարձակողները յաջողած են խոյս տալ: Ենթական ծանր վիճակի մէջ էր: Արարքը ԷԹԱ-ին կը վերագրուի:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ պաշտօնապէս հերքեց «Վալէօր Աքթիւէլ»ի լուրը ըստ որուն ներման օրինագիծ մը պատրաստուած է գործիքացի ազգայնականներուն համար: Ըստ շաբաթաթերթին, 66 հոգիի ցանկ մը պատրաստուած է, որոնց մէջ կան նաեւ նահանգապետ Էրինեաքի մարդասպանները, բացի Իվ Քոլոնայէ:

ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ Խորհրդարանին երեսփոխանական ժողովը 33-ի դէմ 107 ձայնով քուէարկեց օրինագիծ մը որ կ'արտօնէ միասեռականներու ամուսնութիւնը, հակառակ կաթողիկէ եւ աւետարանական Եկեղեցիներու ընդդիմութեան: Մանուկներու որդեգրումն ալ արտօնուած է, պայմանաւ որ հոլանտացի ըլլան:

ԳԱՀԻՐԷԻ իշխանութիւնները սկսած են տեղափոխել «Մեռելներու քաղաք»ի հազարաւոր շիրիմները: Պատմական գերեզմանատան մեռեալներու այս տեղափոխումը բանալիճի նիւթ ալ է, որովհետեւ նպատակն է ընդլայնել ճամբան եւ քանի տարուան վրայ տեղափոխել բոլոր շիրիմները, բնակարաններ շինելու համար:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 14/15)

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏ

Երեւանի մէջ, Սեպտ. 14-ին վերջ գտած է Եւրոպական Միութեան եւ Հայաստանի խորհրդարանական համագործակցութեան յանձնախումբերու երկրորդ նիստը: Ուրսուլա Շլայխէր (Կովկաս – Եւրոպական Միութիւն խորհրդարանական համագործակցութեան յանձնախումբի համանախագահ) եւ Յովհաննէս Յովհաննիսեան (Հայաստան – Եւրոպական Միութիւն յանձնախումբի Ազգ. Ժողովի պատուիրակութեան ղեկավար) քննարկած են օրակարգի հինգ հարցեր. – Հայաստանի մէջ ներկայ տնտեսական իրավիճակը եւ բարեփոխումները, ժողովրդավարութիւնը եւ մարդու իրաւունքները Հայաստանի մէջ, Լ. Ղարաբաղի հակամարտութեան լուծման հեռանկարները, Հայաստանի փոխյարաբերութիւնները դրացի երկիրներու հետ եւ Հայաստանի ու Եւրոպական Միութեան միջեւ գործընկերութեան եւ համագործակցութեան յանձնախումբի շրջանակներուն մէջ նոր բանաձեւի ընդունումը (29 կէտէ բաղկացած է):

Նիստի գործնական արդիւնքն այն է որ Եւրոպական Միութիւնը օգնութիւն կու տայ Հայաստանի այս տարուան երաշտին պատճառած վնասները դարմանելու համար:

« ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷ »

Հայաստանի Վեթերաններու Միութենէն խումբ մը նախաձեռնած է «Հայ ժողովուրդի փրկութեան կոմիտէ»ի մը կազմութեան որուն նպատակը պիտի ըլլայ կուսակցութիւններն ու մտաւորականութիւնը համախմբել երկիրը ծանր կացութենէն դուրս բերելու քայլեր մշակելու համար: Վեթերանները կը պատրաստուին իրենց ծրագիրը ներկայացնել նախագահին, վարչապետին, Ազգ. Ժողովի նախագահին:

ԱՐԱՄ Ա. ՉՈՐԱԿԻՑ Է ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻՆ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա. Սեպտ. 12-ին հեռաձայնած է նախագահ Ռ. Քոչարեանին ու գնահատանքը յայտնած ՄԱԿ-ի վեհաժողովին ունեցած ելոյթին, յատկապէս ցեղասպանութեան եւ քրիստոնէութեան 1700-ամեակի նշումին համար: Արամ Ա. կրկնած է իր Աթոռին ամբողջական գործակցութիւնը Հայաստանի պետութեան:

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ԱՅՑԸ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Գարեգին Բ.ի հրաւէրով եռօրեայ այցով Հայաստան կը գտնուի Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի գլխաւոր քարտուղար Գ. Ռայզեր, ընկերակցութեամբ՝ միջեկեղեցական յարաբերութիւններու պատասխանատու տիկին Թ. Սիմոնեանի: Ան արդէն հանդիպում ունեցած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հետ, այցելած Սահմանադրական Դատարան եւ Ազգ. Ժողով:

ԵՐԱՇՏԷՆ ԵՏՔ ԱՌԱՏ ԱՆՁՐԵՒԻՆ ՊԱՏՃԱՌԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Երկարատեւ երաշտէն ետք այս անգամ ալ զօրաւոր քամին եւ յորդառատ անձրեւը Սեպտ. 11-ի գիշերը մեծ աւերներ գործած են Գեղարքունիքի մարզի Գեղհովիտ եւ Ջորագիւղ համայնքներուն մէջ: Այս զոյգ համայնքներուն մէջ զգալի կորուստներ արձանագրուած են. շուրջ 50 գլուխ մեծ եղջերաւոր անասուն մեռած է, շուրջ 40 բնակելի շէնքեր վնասուած են ու գետնախնձորի ցանքեր փճացած: Մարզպետարանը յատուկ յանձնաժողով մը կազմած է վնասներու ծաւալը ստուգելու համար:

ԱՄՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԻ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20-ԻՆ

Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթը (Սեպտեմբեր 15) կը տեղեկացնէ թէ նախորդ օրը, Սեպտ. 14-ին, Միացեալ-Նահանգներու Ներկայացուցիչներու Տան Արտաքին Յարաբերութիւններու Յանձնաժողովը աւելի քան հինգ ժամ զբաղեցաւ հայկական ցեղասպանութեան բանաձեւով, որ օրակարգի բերուած է երկու ներկայացուցիչներ՝ Ռատանովիչի ու Պոնիէրի նախաձեռնութեամբ: Նիստին ղեկավարն էր Քրիսթոֆըր Սմիթ, որ հակաթուրք կեցուածքով յայտնի քաղաքագէտ մըն է: Ելոյթներ ունեցան բանաձեւին թեր ու դէմ եղողները: Նախագահ Գիլմըն Ամերիկայի Արտաքին նախարարութեան անձնակազմի տնօրէն, նախկին Արտաքին փոխ-նախարար եւ Անգարայի նախկին դեսպան Մարք Գրոսմանի միջնորդութեամբ ներկայացուցիչներուն յիշեցուց որ Սպիտակ Տունը դէմ է հայկական բանաձեւի վաւերացման: Գրոսման յիշեցուց որ Թուրքիա Միացեալ-Նահանգներու ռազմավարական մէկ դաշնակիցն է եւ այս բանաձեւին վաւերացումը շատ մեծ հարուած կ'ըլլայ թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւններուն, ինչպէս նաեւ Ամերիկայի ազգային շահերուն: Գրոսման աւելցուց որ Հայերու վրայ ի գործ դրուած կոտորածներուն մասին արդէն այսօր ալ տեղեկութիւններ կը տրուին ամերիկացի դիւանագէտներուն, բայց «ցեղասպանութիւն» բառը պատմաբաններու մօտ իսկ բանավէճի նիւթ է տակաւին:

Թրքական տեսակէտի ամենաջերմ պաշտպաններէն մէկն էր Ինտիանայի ներկայացուցիչ Տէն Պըրթըն, որ յիշեցուց որ ուրիշ ինչ ինչ ազգեր ցեղասպանութիւններ ի գործ դրած են: Ան հարցուց. «Ինչո՞ւ այդ միւսները ձգած ենք եւ կը զբաղինք մեր ամէնէն արժէքաւոր դաշնակիցներէն Թուրքիոյ հարցերով: Թուրքիա Ամերիկայի վերաբերեալ հարցերը իր Խորհրդարանին մէջ կը քննարկէ՞, որ մենք ալ հիմա մեր Խորհրդարանին մէջ քննարկենք Թուրքիոյ հարցերը»:

Բազմաթիւ ղեկուցողներ զուգահեռ մը գծեցին հայկական ցեղասպանութեան եւ հրէական ողջակէզին միջեւ եւ շարունակ յիշեցուցին Հիթլէրի այն խօսքը. «Հիմա ո՞վ կը յիշէ Հայերու դէմ ի գործ դրուած ցեղասպանութիւնը»:

Նիստի ղեկավար Քրիսթոֆըր Սմիթ, որ շարունակ արտայայտուեցաւ թրքական տեսակէտին դէմ, դարձեալ պնդեց որ Ամերիկայի Արտաքին նախարարութեան դիւանագէտները դատափարակուին հայկական ցեղասպանութեան հարցին մէջ եւ երկրին ղեկավարներն ալ իրենց Ապրիլ 24-ի ուղերձներուն մէջ անպայման խօսին «հայկ. ցեղասպանութեան» մասին: Այդ միջոցին ցուցադրուեցաւ նաեւ ԷՅ - ՊԻ - ՍԻ հեռատեսիլի կայանի հանդիսավար Փիթըր Ճէնինկսի կողմէ նախապէս պատրաստուած տեսերիզ մը, որու ընթացքին բաղդատութիւն մը կատարուեցաւ հրէական ողջակէզին ու հայկական ցեղասպանութեան միջեւ եւ ուր իրենց յուշերը կը պատմէին այն Ամերիկահայերը, որոնց ազգականները Անատոլուի մէջ սպաննուած էին 1915 – 1923 թուականներու միջեւ:

Թուրքիոյ տեսակէտի ներկայացուցիչ, նախկին աւագ դեսպան Կինտրիզ Աքթան եւս ելոյթ ունեցաւ եւ նախագահ Սեզէրին լսածին նման, առաջարկեց որ պատմութիւնը Թողուի պատմաբաններուն:

Թրքական տեսակէտին պաշտպաններէն մէկն ալ այդ հակումով ծանօթ պատմաբան Ճ. Մաք Քարթին էր: Առաջարկներ ալ եղան որ ցեղասպանութեան հարցին քննարկումը յղուի Լա Հէյի Արդարութեան ատեանին:

Նիստի աւարտին Քրիսթոֆէր Սմիթ յայտարարեց թէ բանաձեւին մասին քուէարկութիւն մը պիտի կատարուի Յանձնաժողովին յառաջիկայ Չորեքշաբթի նիստին: Եթէ քուէարկութիւնը բանաձեւին ի նպաստ ըլլայ, բանաձեւը պիտի յղուի մէկ վերին իշխանութեան, որ Ներկայացուցիչներու Տան Միջազգային Յարաբերութիւններու Յանձնաժողովն է: Այս Յանձնաժողովն ալ հակաթուրք կեցուածք ունի: Եթէ բանաձեւը հոն յղուի, այնուհետեւ շատ հաւանական կ'ըլլայ որ դիւրութեամբ երթայ ուղղակի Ներկայացուցիչներու Ընդհանուր Նիստին:

Քաղաքական դէտեր կը յայտնեն թէ բանաձեւին քուէարկութեան համար մինչեւ Չորեքշաբթի որոշ ժամանակ մը շահուեցաւ եւ թրքական տեսակէտին կողմնակիցները մինչեւ այդ թուականը կրնան աւելի մեծ թիւով համակիրներ հաւաքել եւ կասեցնել բանաձեւը: Բայց ատոր հակառակն ալ անհաւանական չէ: Բանաձեւին կողմնակիցները կրնան աւելի ամրապնդուիլ եւ աւելի մեծ թիւով քուէ ապահովել բանաձեւին ի նպաստ:

Հ. ԱԼԻԵՒ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Սեպտ. 14-ին, Ազրպէյճանի նախագահ Հ. Ալիեւ որ ԱՄՆ կը գտնուէր, հիւանդանոց փոխադրուած է: Ոչ պաշտօնական լուրերու համաձայն, առաջնորդուած է Քլիվլընտի հիւանդանոցը, ուր տարի մը առաջ սրտի վիրահատութեան մը ենթարկուած էր: Ըստ հաղորդուած լուրերու, Ալիեւ ելոյթի մը պահուն ինքզինք դէշ զգացած է ու հազի նոպայի մը պատճառով ընդհատած իր ճառը. ջնջուած է նաեւ նախատեսուած յայտագիրը: Ազրպէյճանի Արտաքին գործոց նախարարութիւնը այս մասին լուրերը չէ հերքած բայց նաեւ չէ հաստատած, պատճառաբանելով որ պաշտօնական տուեալներ չունի:

ԼՂՀ

ԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶՈՀԵՐԸ

Սեպտեմբեր 20-ին Ստեփանակերտի մէջ տեղի կ'ունենայ գիտաժողով մը, նիւթ ունենալով ականներուն խնդիրը: Ղարաբաղի տարածքին վրայ յետպատերազմեան տարիներուն (1995 – 1999) անոնց պատճառով մեռած կամ հաշմանդամ մնացած է 217 հոգի:

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ

Ուրբաթ, Սեպտ. 1 վերամուտի օրն էր Հայաստանի մէջ. այն օրուան որ կը փակէ արձակուրդի շրջանը, հրաւիրելով լուրջ աշխատանքի: Այսպէս ըլլալով հանդերձ, սիրելի օր մըն է ան որ այդ հրաւէրին հետ եա կը բերէ ընկերներու խումբերը, թերեւս կարգ – կանոնի կարօտի մըն ալ յագեցումին հետ:

Մամուլի անունները բոլորն ալ նեղ, կամ լայն, արձագանգեցին այդ օրուան. բնական է որ ուշադրութեան գլխաւոր առարկաներն էին այն երախաները որոնք առաջին անգամ ոտք կը դնէին դպրոցի մը սեմէն ներս: Անոնց համար տեսնուած պատրաստութիւնը –դասագիրք, գգեստեղէն, եւլն.– եւս տեղ կը գտնէ վերամուտի օրուան տեղեկատուութեան մէջ: Անշուշտ, ընդհանուր է փափաքը այդ 6–7 տարեկաններու խումբին համար ամէն բան լաւագոյն ձեւով ու որակով ընելու, սակայն, Հայաստանի ծանօթ պայմաններուն մէջ հասկնալի է որ միշտ կարելի չըլլար ատիկա: Օրինակ, ինչպէս կը գրէ Սեպտ. 2–ի «Հայկական Ժամանակ»ը, որքան ալ Կրթութեան փոխ–նախարար Այտա Թոփուզեան պնդած է թէ դպրոցները ստացած են նոր հրատարակուած 29 անուն դասագիրքը, անոնց մեծ մասը Սեպտ. 1–ին տեղ չէր հասած: Որոշ դըպրոցներ ալ չէին կրցած վերանորոգումի աշխատանքները աւարտել, ինչ որ պատճառ եղած է մինչեւ իսկ որ Կրթութեան նախարար Ե. Ղազարեան դիտողութիւն ստանայ վարչապետէն: Աւելի տխուր է կարդալ որ շատ մը դպրոցներու մէջ աշակերտներէն 6.500 դրամ սկսած են հաւաքել, դպրոցական համազգեստ ապսպըրելու համար, առով յաւելեալ մտահոգութիւն պատճառելով ծնողներու որոնցմէ շատեր չեն կրնար դասագիրքերու փոխարժէքը վճարել. այնքան որ թերթը կ'ըսէ թէ անկարելի չէ որ նախորդ տարուան նման շատ երախաներ ամբողջ տարին դասագիրք չունենան...:

Նոյն սիւնակին մէջ տեղ գտած է քանի մը տողնոց տեղեկատուութիւն մըն ալ, խորագրուած՝ «Ծակ տանիքի տակ»: Բուսածը այն է որ Երեւանի գրեթէ բոլոր դպրոցներուն տանիքները հարթ են, ինչ որ տեւական հարցերու աղբիւր է: Մէկ դպրոցի մը տանիքը նորոգելու համար առնուազն 40–45 հազար տոլար անհրաժեշտ է: Եթէ նորոգութիւնը ընկերային ներդրումներու հիմնադրամը կատարէ, դպրոցը պարտաւոր է գումարին 10 տոկոսը ինք հայթայթելու. իսկ երեւանեան դպրոցները նոյնիսկ այդ բաժինը ճարելու պայմանները չունին:

Դպրոցական շէնքերու տանիքներուն առընչուած ոչ այնքան գգայացունց, ոչ ալ ինքնատիպ յրատուութիւնը անմիջական կերպով կ'առընչուի ըմբոստացնող հակասութեան մը: Մէկ կողմէն, թերթերու սիւնակները կը զբաղեցնէ դպրոցներու ծակ տանիքները նորոգելու անկարողութեան ցաւը, միւս կողմէն՝ այլ շատ ու շատ հարցերու հետ այդ մէկուն ալ հիանալի դարման գտած ու կիրարկած տնօրէն մը 16 ամիսէ ի վեր բանտի մը անկիւնը նետուած է, սպասելով որ իրեն դէմ այդ առընչութեամբ բանաձեւուած ամբաստանութիւնները մեղադրանքի վերածուին: Սակայն, դատը կը տեւէ չուրջ ութ ամիսէ ի վեր. մինչեւ այսօր արձանագրած է որպէս խարուած, տուժած կողմ վկայութեան կանչուածներու ամբաստանեալին ի նպաստ յայտարարութիւնները եւ առով դատարանին օրէ օր վարկաբեկումը: Իսկապէս, անհեթեթի թատրոնի մը բոլոր յատկանիշները կարելի է գտնել դպրոցներու ծակ տանիքներուն ու այդ չարիքը դարմանելու մեղքով արգելափակուած Ա. Բլէեանի պարագային մէջ:

«Հայկ. Ժամանակ»ի Սեպտ. 2–ի թիւին դպրոցական վերամուտին առթիւ շօշափած բուն նիւթը, սակայն, տանիքները կամ համազգեստի, դասագիրքի փոխարժէքը վճարելու հարցերը չեն. հոն կը խօսուի թուային տուեալներու մասին որոնք կու գան դպրոցական ոլորտէն, բայց անոնց կրած իմաստը չի սահմանափակուիր այդ ոլորտով:

Լուսինէ Բարսեղեան կ'ըսէ թէ այս տարի երկրին բոլոր դպրոցներուն մէջ պակսած է առաջին դասարան մտնողներու թիւը: Կրթութեան եւ Գիտութեան նախարարութիւնը այդ մասին ոչ մէկ թիւ հրապարակած է, այն պատճառաբանութեամբ որ ստոյգ տուեալ տակաւին չունին. սակայն, այդ պատճառաբանութիւնը առանց այլեւայլի մերժելի է լրագրողուհիին համար որուն կարծիքով նախարարութիւնը կը փորձէ գաղտնի պահել այդ թիւը, «քանի որ դպրոցներում խայտառակ իրավիճակ է տիրում»:

Տրուած առաջին օրինակը Գիւմրիէն է. հոն, դպրոցներէն մէկը միայն 7 աշակերտ ունեցած է առաջին դասարանին համար: Իսկ Երեւանի տնօրէնները կը դժգոհին որ երբ ամէն տարի երեք, կամ աւելի առաջին դասարաններ ունեցած են, այս վերամուտին հազիւ երկու դասարան կրցած են բանալ: Այսինքն, ինչպէս կը գրէ լրագրողուհին, ամէն մէկ դըպրոց, անցեալ տարուան համեմատութեամբ առնուազն 20 նորեկ պակաս ընդունած է: Անկումը չեշտուած է անցեալ տարուընէ ասդին: Այս տարուան առաջին դասարանները լեցնողները եղած են 1992–ին ծնածները: Անոնց թիւը եղած է 70.581 մինչդեռ նախորդ տարին՝ 77.823: Լ. Բարսեղեան իրաւունք ունի գրելով որ դպրոցի տնօրէններուն աւելի մեծ հիասթափութիւն կը սպասէ, քանի որ 1993–ին ծնածները որոնք յաջորդ վերամուտին առաջին դասարանները պէտք է լեցնեն, 11.430 նուազ են 1992–ին ծնածներէն: Կացութիւնը ապրուածին փաստով կ'ամփոփէ 21 թիւ դպրոցին տնօրէնուհին որ կ'ըսէ թէ երկրորդ տարին ըլլալով երեք դասարան չրջանաւարտ կու տայ, բայց նոր արձանագրուող երկու դասարան միայն կ'ունենայ: Դժուար չէ եզրակացնել թէ, ինչպէս ըրած է Լ. Բարսեղեան, երկու տարի ետք Երեւանի դպրոցներն ալ նոյնպէս եօթը հոգինոց առաջին դասարաններով կ'ողջունեն վերամուտը:

Պարզ է որ աշակերտներու թիւին նըւազումը կ'ազդէ ուսուցիչ – դաստիարակներու խումբին ալ որոնց մէկ մասը անգործ մնալու սպառնալիքին տակ է արդէն: Միւս կողմէն, կան ուսուցչական 800 թափուր պաշտօններ, բայց որոշ դասերու համար են անոնք միայն:

Լ. Բարսեղեանի գրութեան ընկերացած է 1959 – 1997 թուականներու Հայաստանի ծնունդներուն կորագիծը. մինչեւ 70–ական տարիներու սկիզբը տեւական անհում ցայց կու տայ ան, հասնելով 72.211–էն 55.714–ի: Յետոյ կը սկսի բարձրանալ, 1986–ին արձանագրելով 82.192–ի մըցանիշը: Անկումի փոքր շարժումէ մը ետք, 1988–1990 տարիները կրկին վերելքի փոքր շրջան մը կը նշեն 79.882 ծընունդով, որուն յաջորդած նուազումը կանոնաւոր կերպով կը շարունակուի:

Քիչ մը զարմանալի է որ առաջին դասարաններու տարուէ տարի չեշտուող ամայութիւնը ծնունդներու նուազումով ու արտագաղթով կը բացատրուի միայն: Մինչդեռ, պէտք է ըլլայ նաեւ խումբ մը երախաներու որուն համար ոչ ոք կը մըտածէ դպրոցի արձանագրութիւն ընել ու անոնք փոքր տարիքէն կը բռնեն չուկային, կամ մուրացկանութեան ճամբան: Նիւթականին պակասին հետ, անոնց բացակայութիւնը դրդապատճառ ունի նաեւ դպրոց, ուսում կոչուած բաներու լուրջ արժեզրկումը որ ներկայ համակարգին գլխաւոր բարի պտուղներէն է:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԶԻՔ ՉԱՐԻՔ ԱՌԱՆՑ ԲԱՐԵԱՑ

ՄՈՍԿՈՒԱ («Յառաջ»). –

Այն ինչի մասին այստեղ պիտի խօսեմ կարող է շատ վհատեցուցիչ, աղէտալի, նոյնիսկ Հայոց պատմութեան վերջը թըւալ, եթէ չլինէր մի յոյս, որը եւ ընդգըծեցի սոյն վերնագրի մէջ. աւելի ներքեւ պիտի պարզաբանեմ լաւատեսութեանս հիմքերը:

Այո, փաստը առայժմ այն է որ Հայաստանը դատարկւում է Հայերից, բընակչութեան կէսը արդէն լքել է հայրենիքը եւ հիմնականում տեղափոխուել դէպի Ռուսաստան, շատերը դէպի Մոսկուա: «Մեր դեղեցիկ Սովետական Հայաստանը քանդուել ա, էլ հայրենիք չունենք» – ասաց այս փախստականներից մէկը,՝մարքսիզմի փրոֆը՝ ի նկատի ունենալով երկրաշարժը եւ յետագայ դէպքերը: Այս տրամադրութիւնը շատերը ունեն: Մոսկուա կամ Ռուսաստան գաղթելու եւ այստեղ հաստատուելու ցանկութիւնը մընում է անփոփոխ: Մի սովետահայ բանաստեղծուհի ինձ զանգ է տալիս, սկսում խօսել հայ համայնքի կեանքի, ազգային գործունէութեան մասին: Ես ուրախանում եմ, ոգեւորւում, թէ վերջապէս մի բան կայ: Յանկարծ տիկինը ասում է. «դուք պիտի ծանօթանաք իմ ամուսնու հետ, խօսէք գործի մասին»: Իմ ոգեւորութիւնն աճում է: «Բանն այն է, – ինձ մէկ անգամից գետին է վայր դցում բանաստեղծուհին, – որ ես հիմա բաժանւում եմ ամուսնուց, յետոյ ձեզ հետ պիտի ամուսնանամ մոսկովեան գրանցումը ստանալու համար, յետոյ մենք պիտի բաժանուենք, եւ վերամիաւորուեմ ամուսնուս հետ: Մենք ձեզ փող կը տանք»: Զայրացայ, կատաղեցի. «Ես էդ տեսակ սովետական օյիններին հետ գործ չունեմ, – պոռացի եւ աւելի հանգիստ շարունակեցի. – ամէն շաբաթ, նման առաջարկութիւններ եմ ստանում և փող են խոստանում: Եթէ ամէն անգամ այսպէս օգնէի հիմա հարիւր անգամ ամուսնացած – բաժանուած կը լինէի: Օրէնք կայ, Աստուած կայ»: Յետոյ մի բանիմաց սովետահայ մարդ զգուշացրեց ինձ. «Եթէ այսպէս ամուսնանաս, մի չարաթից յետոյ քեզ կարող են սպանել բնակարանիդ համար»:

Անկախ ազգութիւնից՝ հայ, ռուս, վըրացի, թուրք եւ այլն, այսպիսին է «հոմո սովետիկուս»ի, խորհրդային մարդու հոգեբանութիւնը, արդիւնքը խորհրդային իրականութեան, խորհրդային խիստ նիւթապաշտ եւ աստուածամերժ դաստիարակութեան: Հայաստանում, ինչպէս եւ ամէն տեղ նախկին Խորհ. Միութիւնում, իշխում էր նոմենկլատուրան որը աւատական արտօնութիւններ էր վայելում: Հայաստանի նոմենկլատուրան կապուած է եղել Մոսկուայի նոմենկլատուրայի հետ, դուցէ մի քիչ աւելի սերտօրէն քան այլ հանրապետութիւններում: Հիմա նրանք եկան Մոսկուա իրենց հետ բերելով իրենց հըպատակ՝ հնազանդ բնակչութեան մի մասը եւ հարստութիւն իրենց աղքատ հայրենիքից: Այսպէս գոյացաւ Մոսկուայի Հայաստանը: Մոսկուան միշտ նրանց համար եղել է իսկական մայրաքաղաք: Հիմա նրանք կ'ուզենային տեսնել Հայաստանը նորից Ռուսաստանի հետ մի պետութիւնում թէկուզ եւ մի հասարակ գաւառի ձեւով: Այս արդարացւում է Թուրքիայի սպառնալիքով թէ Հայաստանը անկախ չի կարող լինել այսպիսի հարեւանի պատճառով. վախեցնում են ժողովրդին թէ Թուրքիան կարող է ոմբակոծել Հայաստանը եւլն.:

Իսկ ի՞նչ փոփոխութիւններ կան հիմա Մոսկուայի Հայութիւնում: Անցեալ ամբան պէս իմ հարեւան փողոցի կուպըր հիմա էլ նորոգում էին հայ բանուորները: Սակայն, ընդհանրապէս Հայերը այնքան յաճախ չեն պատահում Մոսկուայի փողոցներում, ինչպէս անցեալ տարի: Աֆրիկեցիները աւելի շատ են պատահում: Պատճա՞ռը. դուցէ տո՞ւն են վերադարձել Հայերը: Բնաւ: Պարզապէս ցրուեցին ընդարձակ Ռուսիայով՝ Նովգորոդ, Պոկով, Տմուտարական, ով գիտէ ո՞ր ծակը, այնտեղ ռուսանալու:

Երբեմն կարելի է լսել նոր համայնքների, նոր ձեռնարկումների մասին, բայց այս ամէնը միայն սին, փուչ խօսքեր են: Միակ տեղը ուր Հայերը կարող են իրար հանդիպել մնում է գերեզմանատունը: Մի տարի առաջ յիշատակածս հայկական թերթերից «Անելիք»ը այլեւս չկայ: Միակ թերթն է հիմա փոքրածաւալ «Հիւսիսափայլ»ը, որը հրատարակում է, խմբագրում եւ ինքը ծախում է գերեզմանատնում Դաւիթ Բալոյեանը. նրա հիմնական աշխատանքը, սակայն, ուրիշ է, նա խմբագիրն է մի ռուսական տեղային թերթի, որը հրատարակւում է Մոսկուայի հիւսիսային մի արուարձանում: Դպրոցների գործը մնում է ամէնից լաւ կազմակերպուածը, բայց Մոսկուայի հայ երեխաների միայն չնչին թիւն է նրանցում սովորում: Դպրոցները անհրաժեշտութիւն են, քանի որ ոչ բոլոր հայաստանցի երեխաները կարող են մէկ անգամից յարմարուել նոր պայմաններին. այս, հաւանաբար, մոսկովեան իշխանութիւնները լաւ են հասկանում եւ դրա համար թոյլ են տուել մի քանի հայկական դպրոցների գոյութիւնը: Ամենատպաւորիչը Հայերի նախաձեռնութիւնից Մոսկուայում, թերեւս, մոսկովեան շրջագայիկ (օղակային) ճանապարհի 38–րդ քմ.ի վրայ (հարաւ–արեւմտեան նրա մասում) կառուցած առեւտրական կենտրոնն է, որը կոչւում է «Արարատ» եւ հին բերդի տեսք ունի իր պարիսպներով, աշտարակներով եւ մատուռով ուր մոմերն են վառւում (դեհ, վաճառողներին կարող է պէտք գալ), ինչպէս նաեւ ռեստորանով, սրճարանով եւ բաղնիքով, որը կասկածելի է թւում բարոյական առումով: Բայց այդտեղ հայկական միջոցառումներ չեն լինում. ի միջի այլոց, դա լաւ, յարմար հաւաքատեղի է թւում տեղային մաֆիայի, աւազակների համար քաղաքի կենտրոնից շատ հեռու գտնուելով, ուր միայն աւտոմեքենայով յարմար է հասնել: Ընդհանրապէս, շատ հայ նորեկներ Մոսկուայում զբաղուեցին «պիզնէս»ով՝ առեւտրով, շնորհիւ հայրենիքից բերած փողի եւ մոսկովեան ռուս իշխանութիւնների հետ (որ նախկին խորհրդային նոմենկլատուրա է, մասամբ էլ յանցաւոր տարրեր) ունեցած կապերի:

Ինչպէս որ կարելի էր սպասել, ազգային ոչ մի լուրջ գործունէութիւն Մոսկուայում առայժմ չկայ, դրա հետ համաձայն են բոլորը: Պատճառը այն է որ այստեղ եկած մարդկանց մեծ մասը մըտածում է միմիայն իր անձնական բարեկեցութեան մասին՝ բնակարանի, աշխատանքի եւ նման բաների մասին: Երբոր նրանց նիւթական պահանջները բաւարարուած են՝ այլեւս ոչ մի բանի մասին չեն մտածում: Իրենց էութեամբ այս մարդիկ չեն տարբերւում ուրիշ ազգութիւնների սովետական մարդկանցից:

Վերջիվերջոյ ամէն երկրի զարգացման ամենագլխաւոր հիմքը իր ժողովուրդն է: Օրինակ, սառոյցների մէջ խեղդուած Կրէօնլանտիան նորմալ երկիր է: Հիմա նախկին Խորհրդային Միութեան տարածքի վրայ ամէնուրեք ծանր կացութիւն է: Ինչո՞ւ. որովհետեւ «հոմօ սովետիկուս»ները ամէն տեղ են եւ մանաւանդ ղեկավար պաշտօնների վրայ են: Գուցէ Հայաստանը ունի մի առաւելութիւն: «Հոմօ սովետիկուս»ների նշանակալի տոկոսը լքել են նրան: Հայաստանը թէեւ փոքր, բայց աշխարհագրական իմաստով լաւ երկիր է, Կրէօնլանտիայից, Հոլանտիայից աւելի լաւ բնական պայմաններով: Մարդկային ձիրք, աշխատասիրութիւն եւ նուիրուածութիւն է պահանջւում այն արդիւնական մակարդակին հասցնելու: Հայաստանը լքել են սովետական մարդիկ: Կարելի է յուսալ որ մնացողները, մարդիկ Սփիւռքից, այսօրուայ փախստականների մեծացած զաւակները, որոնք օտարութեան դառնութիւնը ճաշակելուց յետոյ կը գան նրանց տեղը՝ իրենց գիտելիքներով, փորձով եւ որ գլխաւորն է՝ հայրենի տուն ունենալու տենչով, կը կառուցեն արդի բարգաւաճ երկիր հայ ժողովրդի քաղաքակրթութեան աւանդութիւնների եւ արդի աշխարհի նուաճումների հիման վրայ: Միայն թէ երկրի ղեկավարութեան մէջ մնացող նախկին նոմենկլատուրան չխանգարի: Բայց նրանց նշանակալի մասը լքել է հայրենիքը եւ հիմա այստեղ է՝ Մոսկուայում: Զիք չարիք առանց բարեաց:

ԿԱՐԷՆ Գ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆՑ

ԴՈՂՋՈՒԹԷ ԴՈՂՋՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ կազմակերպութեամբ, Օգոստոս 17–ին, դասախօսական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած քրիստոնէութեան Հայաստանի մէջ պետական կրօնք հռչակման 1700–ամեակին: Օրուան դասախօսքն էր Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան քրիստոնէական դաստիարակութեան վարիչ տնօրէն Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, «Աստուածաշունչ եւ ժողովուրդ» նիւթով: Բարի գալուստի խօսքով հանդէս եկած է Շահէ Ծ. Վրդ. Փանոսեան:

ՑԵՂԱՊԱՇՏԱԿԱՆ ՀԱԿՈՒՄԸ ԳԵՐՄԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄՕՏ

Օրէ օր ուշադրութիւն կը գրաւէ գերման երիտասարդութեան մօտ ցեղապաշտական հակումին հզօրացումը: Կը բաւէ նոյնիսկ աչքէ անցրնել Թրքական թերթերը, հաստատելու համար երեւոյթին: Ամէն թիւի մէջ հակաթուրք արտայայտութիւններ, արարքներ տեղ կը գտնեն: Յօշոտումներ, ակումբներու, վաճառատուներու, աղօթավայրերու, բնակարաններու հրկիզում եւլն.: Աջակողմեան ծայրայեղական գաղափարներէ ծագում առած երեւոյթին մտահոգութեամբ՝ Ֆրանսայի նախագահին եւ Գերմանիոյ վարչապետին կողմէ այդ մասին մտածելու պաշտօն յանձնուած է պատմաբան Թ. ֆոն Թառէնի որ յանգած է առաջին եզրակացութիւններու. ան կ'ըսէ թէ աջակողմեան ծայրայեղական հոսանքներ տարբեր բնոյթի են երկու երկիրներուն մէջ: Գերմանիոյ մէջ ան չունի խորհրդարանական մարտավարութիւն մը, ու ալ Ժ.-Մ. Լը Փէնի նման ուշադրաւ անձնաւորութիւն մը:

Պատմաբանը կը շեշտէ թէ ցեղապաշտական արարքները մեծ մասով կը գործուին երկրին արեւմտեան շրջաններուն մէջ ուր կ'ապրի բնակչութեան 19%-ը: Այդ բրտութիւնը համայնավարութեան մէկ կտակը կը նկատուի, քանի որ այդ վարչաձեւը նախ քայքայած է աշխարհավար ընկերութիւնը որ բրտութեան եւ օտարատեացութեան դէմ բնական պատնէշ է, ապա գաւառայնացուցած է զայն: Մինչդեռ Ֆրանսացիները երկար ատենէ ի վեր վարժուած են մաղրէպցի, կամ ափրիկեցի գաղթականներու հետ համակեցութեան:

Գերմանական օտարատեացութեան պատճառներէն կը նկատուին խնքնութեան վախերը որոնք շեշտուած են համաշխարհայնացումով. կայ նաեւ միւսին մշակոյթին մերժումը որուն մէջ կարեւոր դեր կը կատարէ Եւրոպայի դուրսէն եկած գաղթականներու ապրելակերպը: Օրինակ, Գուրանը եւ Աստուածաշունչը նոյն տեղը չեն տար կնոջ եւ Արեւելեան Գերմանացիները կը պնդեն որ Թուրքերը չեն յարգեր իրենց կանոնները: Այդ մերժումը շեշտուած է որոշ շրջաններու մէջ ուր մերժուած օտարականներու ուշադրաւ կեդրոնացումներ -կէթթոներ- կան:

Երեւոյթին ուրիշ պատճառ մըն է արեւելեան շրջաններու մէջ բարեկեցիկ ընկերութեան մը եւ խսկական քաղքենիութեան մը բացակայութիւնը: Այդ հասարակականութիւնները բաւական սկեպտիկ են դրամատիրութեան նկատմամբ, Բոհլի քիչ մը հապճեպ լաւատեսութեան պատճառով որ փարդադոյն վազորդայններ կը խոստանար, մինչդեռ այսօր բազմութիւնները որոշ պատրանաթափութիւն մը կ'ապրին:

Այդ պայմաններուն մէջ, աջակողմեան ծայրայեղականութեան նախնական տարբերակ մը զարգացած է. նաեւ ոչընչապաշտ գաղափարական մը որ «օտարականները դո՛ւրս»ի նման լոզունգներով արտայայտութիւն կը գտնէ: Ֆոն Թառէն ներկայի ցեղապաշտութիւնը ԺԹ. դարուն յայտնուածէն բոլորովին տարբեր կը նկատէ: Այսօրուանը բաղկացած է օտարին ատելութեամբ տարածուած լոզունգներէ. օտար որ կը համեմատուի Ռուսին, Լեհին հետ: Առաջինը ճնշող վարչաձեւի մը ներկայացուցիչն է, երկրորդը Գերմանացիին աշխատանքը գողցող գանգուածի մը:

Հարցին լուծում բերելու միջոց չէ ազգ. ժողովրդավար կուսակցութիւնը հակասահմանադրական յայտարարել: Պէտք է դիմել տիպար պատիժներու, ինչպէս ըրած է Հալլէի դատարանը, ցկեանս բանտարկութեան դատապարտելով Մոզամպիքցի մը ծեծելով մեռցնող ցեղապաշտ երիտասարդներէն մէկը: Պէտք է նաեւ աշխատատեղիներ ստեղծել, համայնավար ընկերութեան անհետացումով ստեղծուած բացը գոցել դաստիարակութեան ճամբով:

Պատմաբանին թելադրանքը այն է որ գերմանացի ժողովուրդը պէտք է ներկայի կացութենէն ելքի ճամբան գտնէ, պայքարելու համար ցեղապաշտութեան դէմ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ

ԺՊԻՏ

Մի մեծահարուստ մահուանից առաջ խնդրում է կանչել իր բժշկին ու փաստաբանին: Գալիս են:Մեծահարուստը խընդրում է նրանց կանգնել մահճակալի աջ ու ձախ կողմերում: Կանգնում են: Մի քանի ժամ լուռ կանգնելուց յետոյ նրանք հարցնում են.

– Ինչո՞ւ ես մեզ կանչել ու այստեղ կանգնեցրել:

– Ուզում եմ մեռնել Յիսուս Քրիստոսի պէս՝ երկու աւազակների արանքում:

**
*

Երկու ապարանցի նստած են բանտախցում: Մէկը դիմում է միւսին.

– Լսիր, չեմ հասկանում, թէ սրանք ինչո՞ւ են լուսամուտների վրայ ճաղեր դրել: Ախր, ո՞ր ախմախը կ'ուզենայ այստեղ մտնել...

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԳԻԾԱՆՔ

Տարիներ առաջ Ֆրանսա այցելութեան ընթացքին, Խրուշչով կը տեսակցի զօր. տը Կօլի հետ, զանազան մարզերու մէջ երկու երկիրներու ձեռք ձգած արդիւնքներուն մասին: Տը Կօլ յանէ եաք անջրպետային թռիչքներու վերաբերեալ Խրուշչովին ինքնագովութիւնները, կ'ըսէ.

– Արդարեւ, այդ դետնի վրայ շատ ետ կը մնանք Ռուսերէն: Բայց բժշկութեան մէջ, օրինակի համար, ֆրանսացի բժիշկները ունեցած են արտակարգ յաջողութիւններ: Մենք յաղթած ենք մահուան: Ֆրանսական բժշկութիւնը կրնայ այսօր մեռելներուն յարութիւն տալ:

– Շատ հետաքրքրական է, կը պատասխանէ Խրուշչով, մենք տակաւին չենք ըրած այդ գիւտը: Այժմ ունինք վազողներ, որոնք կրնան ժամական 200 քմ. կտրել:

– Անկարելի է, կը բացագանչէ տը Կօլ: Ֆրանսացիները պէտք է տեսնեն սխկա: Կ'առաջարկենք, որ մեզի ղրկէք այդ վազողներէն մէկը, իսկ մենք ալ փոխարէնը պիտի ղրկենք մէկը, որ մեռելները պիտի ողջցնէ Մոսկուայի մէջ:

Խրուշչով կը ստիպուի ընդունիլ տը Կօլի առաջարկը: Մոսկուա վերադարձին, սակայն, կը տեղեկանայ որ ժամական 200 քմ. արագութեան հասնող մարզիկ չկայ Մոսկուայի մէջ: Ու կը գայրանայ:

– Ա՛լ Ֆրանսա երթալու երես չեմ կըրնար ունենալ, կը բացագանչէ: Հսկայ գումարներ կը ծախսենք մարզանքը զարգացնելու համար եւ երբ կ'ուզենք լաւ վազող մը... չկա՜յ: Հիմա ո՞ւր կրնամ գտնել այդքան արագ վազող մը, տը Կօլին ներկայացնելու համար...

– Մէկ լուծում կայ միայն, կը պատասխանէ Միկոյեան: Լաւ ղրկէ տը Կօլին, որ նախ մեզի ղրկէ իր բժիշկը, Սթալինը ողջցնելու համար եւ այն ատեն, կ'երդնում քեզի, Նիքիթա Սերգէյեվիչ, որ դուն, ժամական 200 քմ.էն ալ աւելի պիտի վազես...

●

Խորհրդային Միութեան մէջ, քաղաքական հաւաքոյթի մը ընթացքին, ճառախօսը երկարօրէն կը նկարագրէ կեանքին առաւելութիւնները երկրին մէջ, ինչպէս նաեւ բնակիչներուն գնելու կարողութեան յարաճուն յաւելումը: Ճառի վերջաւորութեան կը հարցնէ ներկաներուն, թէ կա՞յ հարցում ընել ուզող մէկը: Մարդ մը ոտքի կ'ելլէ:

– Ձեր անո՞ւնը, կը հարցնէ ճառախօսը:

– Պորնշթայն:

– Մտիկ կ'ընեմ ձեզ, ընկեր Պորնշթայն:

– Կ'ըսէք ընկեր, որ մեր մօտ ամէն ինչ հրաշալի է, բայց պիտի ուզէի գիտնալ, թէ ինչո՞ւ միս չկայ մեր մօտ:

– Ատիկա բաւական բարդ խնդիր մըն է, ընկե՛ր: Ձեր հարցման կը պատասխանեմ յաջորդ անգամ:

Յաջորդ ժողովին կը խօսի միեւնոյն ճառախօսը, բայց ոչ մէկ խօսք միսի մասին: Վերջաւորութեան, ըստ սովորականին կը հարցնէ, թէ կա՞յ հարցում ընել ուզող մէկը: Դարձեալ մարդ մը կ'ելլէ ոտքի:

– Ձեր անո՞ւնը, կը հարցնէ ճառախօսը:

– Ռուպինշթայն:

– Կ'ուզէք անշուշտ գիտնալ, թէ ինչո՞ւ միս չկայ մեր մօտ:

– Ոչ, ընկե՛ր, կ'ուզէի միայն գիտնալ, թէ Պորնշթայնը ինչո՞ւ անյայտացաւ...

●

Երկու բարեկամներ իրարու կը հանդիպին Վարշաւայի մէկ հանրակառքի մէջ: Մէկը միւսին կը հարցնէ.

– Կրնա՞ս գիտնալ, թէ ինչ տարբերութիւն կայ անձեռոցի մը եւ կառավարութեան միջեւ:

Բարեկամը, որ կծու լեզու մը ունէր, կը բացատրէ.

– Անձեռոցը կը ծառայէ սրբելու բերանը, իսկ կառավարութիւնը միակ բանն է սրբելու համար յետոյքը...

Այս պատասխանին վրայ, երրորդ ճամբորդ մըն ալ կը խառնուի խօսակցութեան եւ կը հարցնէ.

– Հապա ի՞նչ տարբերութիւն կայ ձեր եւ տոմսավաճառին միջեւ:

Երկու բարեկամները չեն կրնար գտնել պատասխանը: Այն ատեն, անծանօթը ցոյց կու տայ անոնց գաղտնի ոստիկանապետի իր քարտը եւ կ'ըսէ.

– Տարբերութիւնը այն է, որ տոմսավաճառը պիտի երթայ մինչեւ գծին վերջաւորութիւնը, իսկ դուք պիտի իջնէք ինծի հետ յաջորդ կայանը:

Այն ատեն, առաջին հարցումին հեղինակը կը բողոքէ.

– Կառավարութիւնը ըսելով երբեք մըտքէս չանցուցի լեհ կառավարութիւնը, կ'ըսէ ան:

– Պարո՛ն, կը պատասխանէ ոստիկանապետը, ես տասնհինգ տարիէ ի վեր կը ծառայեմ ոստիկանութեան մէջ եւ ուրեմն մէկէ աւելի լաւ գիտեմ, թէ ո՛ր կառավարութիւնը լաւ է յետոյքը սրբելու համար...

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԴ.

Ըրածին ինքն ալ ապշած, դրեթէ չանթահարուած, Մարտիկ աղա... գլխարկը առաւ, դուրս ելաւ, խօլ խուճապով մը... առանց լսելու, մինչ օրիորդը, բնաւ խօսքով, կը կանչէր զինքը, ուրախ՝ յաղթական նայուածք մը նետելով հայելիին մէջ ցոլացող իր իսկ դէմքին:

ԺԵ.

Տենդոտ քայլերով, գլուխը ու գաւազանը երերցնելով, բուռն յուզման մը մատնուած, բարձրաձայն խօսելով, թեւաշարժելով՝ Մարտիկ աղա տանը ճամբան առաւ:

Իր ներքին յուզումը սա բառերով միայն կը թարգմանուէր, զոր անդադար կը կրկնէր, կարծես միակ պարզ ելքը ատկէ քանի մը բառերու գերադոյն խտացումի մէջ կը պոռթկային ներսիդիին յուզումը, բոլոր չփոթ մտածումները, զգացումները, տենդերը:

- ի՛նչ ըրի, ի՛նչ ըրի...

Կը կրկնէր միշտ այս չուարեցնող հարցումը, առանց կարենալ պատասխան մը տալու:

Զարմանքէն չէ՛ր արթննար:

Ինչպէ՞ս, ինք՝ Մարտիկ աղան, այդ բանը ըրած էր... 40 տարեկան մարդ մը 25 տարեկան աղջկան մը, որուն հայրը կրնար ըլլալ... ի՛նչ ամօթ իրեն, ի՛նչ նուաստացում... Արդեօք սիրահարե՞ր էր... Չէ, մինչեւ այն օրը բան մը զգացած չէր կարծես, բան մը ըրած չէ, թէեւ այո, երկու-երեք ամիսէ ի վեր միշտ կը մղուէր անոնց տունը ըլլալու, բայց ան ալ որովհետեւ աղջիկը յեղափոխական էր, լաւ կը խօսէր, կը ճառէր... զուտ հայրենասիրական նպատակաւ կ'երթար ...է՛... ինչպէ՞ս այդ ձախող խօսքը եւլաւ բերնէն, ինչպէ՞ս այդ ձախող սլացքը ձեռքէ...

– Աս ի՞նչ ըրի, աս ի՞նչ էր՝ ըսի:

Ինք աղջկան մը ձեռքը պագնե՛լ, ինք, որ կնոջը մեռնելէն ետքը կին մը բարեւել իսկ չէր ուզեր, ինք ըսե՛լ ուրիշի մը, թէ առնեմ քեզի, մինչդեռ կնոջը մեռնելէն ետքը այնքան աղջիկներ, ի՛նչ աղջիկներ, ի՛նչ դրամօժիտներով, մերժած էր... Հապա իր երդո՞ւմը... իր երդումը չկարդալու...

Ամօթէն գետնին տակը անցնիլ կ'ուզէր Մարտիկ աղա:

– Աս ի՞նչ էր՝ ըրի...

Արդեօք աղջիկը ի՞նչ ըսաւ... Հապա ելլէ, Սուրեանին ըսէ նէ՞, եթէ քաղաքին մէջ տարածուէր նէ՞...

Հոգեկան այս վիճակին մէջ Մարտիկ աղա իր տունէն ներս մտաւ ու գնաց սալոնը, բազմոցին վրայ, պատուհանին քովիկը նստիլ, ձեռքը երեսին կթնցուցած մտմտալ... Թէեւ կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով:

Կամաց-կամաց, սակայն հակազդեցութիւն մը կը խլրտէր ներսիդին, զինքը արդարացնելու այնքան մարդկային պէտքը յաջորդելով՝ յանցանքի մը հետեւորդ զինքը նուաստացնելու, յանդիմանելու պէտքին, որ ալ գրեթէ սպառած էր իր մէջ...

– Է՛, ի՞նչ եղեր է, – ըսաւ վայրկեան մը Մարտիկ աղա՝ բողոքի չարժումով մը ետքի ելլելով՝ անծանօթ հակառակախօսի մը դէմ, – ըրի նէ՝ ըրի...ի՞նչ կ'ըլլայ... Ա՛ն ալ յեղափոխական է... Ե՛ս ալ... ի՞նչ միտք կայ: Հայրենիքին շահը կը պահանջէր, որ յեղափոխականներ, հայրենասէրներ զիրար սիրեն, իրարու հետ ամուսնանան:

Բայց նորէն ինկաւ իր ամօթի վհատութեան մէջ:

«Հապա իմ երդո՛ւմը... Հապա եթէ աղջիկը սրդողէր, սար-անոր պատմէր...»: Ի՞նչպէս ինք՝ իրեն պէս մէկը, մինչեւ հող ինկած էր:

– Բոլոր աս պալօնը պատճառ եղաւ, – ըսաւ Մարտիկ աղա ամէն անոնց պէս, որ դժբախտութեան մը պատճառը կ'ուզեն չնչին բանի մը, աննշան դէպքի մը վերագրել, այրած սրտի մխիթարանք մը ունենալու կամ ինքզինքնին այդ դժբախտութեան հեղինակի պատասխանատուութենէն մերկացնելու համար:

Ասանկ խոհերու մէջ կը տարուբերէր Մարտիկ աղա, երբ կամացուկ մը քովի սենեակին դուռը բացուեցաւ ու մայրը ներս մտաւ՝ հանդիսաւոր ու հանդարտ:

– Բարի իրիկուն, զաւա՛կս, – ըսաւ:

Մարտիկ աղա չպատասխանեց...

Տիկինը քովը եկաւ, կեցաւ ու ուսին զարնելով՝ կամացուկ մը.

– Զաւա՛կս, քեզի ըսելիք ունիմ:

– Է՛, ըսէ՛, – պոռաց Մարտիկ աղա:

– Կամաց, կամաց, – ըրաւ մայրը՝ ձեռքը շրթունքին տանելով:

– Ի՞նչ կայ քի, – ըսաւ Մարտիկ աղա բարձրաձայն՝ մօրը ձեւերէն նեղացած:

Կինը առանց բան մը ըսելու, գնաց սրահին դուռը, գլուխը դուրս հանեց ու զգուշաւոր կերպով մը վեր-վար դիտելէն ետքը դուռը գոցեց գաղտագողի ու անձայն քայլերով եկաւ նորէն իր քովը:

– Ճանըմ, ի՞նչ է, ի՞նչ կայ... Ինչո՞ւ կը նայիս կոր... Բան մը չե՛մ հասկնար դաւադրողի այս զգուշաւոր ու խորհրդաւոր ձեւերէն:

– Զաւա՛կս, – ըսաւ կինը անոյշ մը, քովը նստելով, – հիմա կ'իմանաս, մտիկ ըրէ... – դիտմամբ նայեցաւ, որ Զապէլը հոն չըլլայ:

– Ի՞նչ կայ քի, – հարցուց անհամբերութեամբ Մարտիկ աղա, – չո՛ւտ ըսէ:

– Ես քեզի չէ՞ի ըսեր կոր, որ պարոն Սուրեանը աղէկ տղայ չէ, ես գիտէի կոր, որ անոր հոս գալուն նպատակը ուրիշ էր...

– Է, ի՞նչ է եղեր, լմնցուր՝ նայինք:

– Ի՞նչ պիտի ըլլայ... դուն հոս չեղած ատենդ միշտ կու գար... քեզի կը հարցնէր: Մենք ալ՝ հոս չէ կ'ըսէինք, ներս կու գար ու կը խօսէր ժամերով, կը կենար:

– Է, ի՞նչ կ'ըլլայ, – ըսաւ Մարտիկ աղա, – ես ըսած եմ իրեն, մեզի եկուր:

(Շար. 76)

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17,
Տօն է Վերացման Սրբոյ Խաչին
Պատարագ՝ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ՝
ՁԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

Ս Ե Ւ Ր Ա Ն - Լ Ի Վ Ր Ի

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սեւրան – Լիվրիի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի դասընթացքները կը սկսին՝

Շաբաթ, Սեպտ. 23, ժամը 14–ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ:

Մակարդակ. –
– Առաջին դասարանէն Պաքալօրէայի պատրաստութիւն:
– Հայոց պատմութիւն:
– Երգ, Թատրոն:

Դասընթացքները տեղի կ'ունենան Կապոյտ Խաչի Տան մէջ
17, rue Charles Péguy —
93190 LIVRY-GARGAN

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել՝
– Տիկին Արտեմիս Փուչուճեանին. –
01 – 43 – 85 – 03 – 76
– Մայլէն Փափազեանին. –
01 – 43 – 83 – 87 – 68

Rentrée

VIENNE

Dans les locaux de la Maison de la Culture Arménienne : 9, rue du Cirque, à Vienne, La Croix Bleue des Arméniens de France Section Vienne propose à vos enfants

L'EVEIL A L'ARMENITE

Le Mercredi de 14h à 17h

— pour les enfants de 5 à 7 ans (dernière année de maternelle à CE1), initiation à l'arménien à travers des dessins, des jeux éducatifs, des travaux manuels, chants, danses...

— pour les enfants de 7 à 13 ans (du CE2 à la 4ème) langue, histoire, géographie, chants, danses...

Le Samedi de 14h à 17h

— pour les enfants de 5 à 7 ans (dernière année de maternelle à CE1), initiation à l'arménien à travers des dessins, des jeux éducatifs, des travaux manuels, chants, danses...

— pour les enfants de 7 à 13 ans (du CE2 à la 4ème) langue, histoire, géographie, chants, danses...

— à partir de la 3ème et jusqu'au BAC Préparation pour les épreuves d'arménien au BAC.

— pour les 3ème et 2ème classes de mise à niveau pour les débutants.

L'équipe d'encadrement soit : 3 enseignants, 1 monitrice de danse, 1 monitrice de chant, 1 assistante vous accueillera dès le

Mercredi 20 Septembre
et le Samedi 23 Septembre

Possibilité de transport pour les cours du Mercredi. **Attention pas de transport le 20 Septembre 2000.** Le goûter est offert aux enfants.

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Présentation du Livre

J E S U S
PREMIER PELERIN D'ARMENIE

par
Monseigneur DARON GEREJIAN
Vicaire Général des Arméniens
du Midi de la France
Représentant le St Siège
d'Etchmiadzine
Préface de
Madame Reine CIOULACHTJIAN
Livre édité
au profit de la construction
de la nouvelle Cathédrale
St Grégoire l'Illuminateur à Erevan

LUNDI 25 SEPTEMBRE à 20h30
Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du **Centre Culturel SAHAK-MESROP**
de la Cathédrale Apostolique
Arménienne de Marseille
Serpotz Tarkmantchatz
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 24ème
R E N T R E E !
le **Samedi 7 OCTOBRE**

et propose aux enfants, adolescents et adultes :
LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours
Préparation Bac
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNES
Heure du conte — cours
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
EVEIL MUSICAL — PIANO*
VIOLON — GUITARE — SOLFEGE
* sur la liste d'attente
DANSE ARMENIENNE
initiation — traditionnelle — garçons
académique
DESSIN
ARTS MARTIAUX — KUNG-FU
en association avec l'ABBA
ECHECS
cours — tournois internes
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
BIBLIOTHEQUE —DIFFUSION LIVRES
FOYER
I n s c r i p t i o n s :
Samedi 16, Mercredi 20, Samedi 23 Septembre
de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կ Ի Ր Ա Կ Ն Օ Ր Ե Ա Յ
Դ Պ Ր Ո Ց

Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի կազմակերպած Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի Կիրակի, Սեպտեմբեր 24–ին, եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ (15, ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8–րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու եւ քրիստոնէական գիտելիքներ:

Մեծերու համար դասընթացքներու ժամերն են 9.30 – 12.30, իսկ մանկապարտէզի փոքրիկներուն համար՝ 10 – 12.30:

Կը հրաւիրենք ծնողները, որպէսզի առաջնորդեն իրենց զաւակները՝ աշակերտելու սոյն դասընթացքներուն:

Արձանագրութեան Թուական՝ Սեպտեմբեր 17:

Assemblée générale de l'église St. Tatéos

7, Traverse de l'église
Campagne Perrier — 13015 MARSEILLE

Le Dimanche 8 Octobre, après la messe, à 10h30 aura lieu le renouvellement du bureau du conseil de l'église.

Tous les Arméniens et Arméniennes sont priés de participer à cette assemblée.

Les personnes désirant faire acte de candidature sont priées de se présenter ou de téléphoner le dimanche matin entre 9h et 12h :
☎ 04 91 65 56 75
et ce, jusqu'au 1er Octobre 12h dernier délai.

LE CONSEIL DE L'EGLISE SORTANT

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Helen Puzant»** d'Alfortville organise un repas le **Samedi 30 Septembre** à partir de 20 heures à la Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 9, rue de Madrid, au profit de la Colonie de Bellefontaine.

Réservations :
— M.C.A. : 01 43 76 55 89
— Seta : 01 43 76 99 11

DATE A RETENIR

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section «Dirouhie Séréngulian» d'Issy-les-Moulineaux présente sa
S O I R E E D E G A L A
le **Samedi 7 Octobre à 20 heures 30**
au P.A.C.I. :
25, avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux
Au programme:
L'ENSEMBLE DE DANSES
FOLKLORIQUES
" N A V A S A R T "

UGAB - PARIS - IDF

R E N T R E E
AU CENTRE CULTUREL
" ALEX MANOOGIAN "
Activités pédagogiques
2000 - 2001

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB-Paris Ile-de-France organise dans son Centre culturel des cours **d'arménien :**

— pour enfants (à partir de 6 ans), le samedi à 14h30;
— pour adolescents, le samedi à 16h30;
— préparation BAC (arménien occidental et oriental), le vendredi de 19h à 20h30 et le samedi 16h30. Une formation minimum de 2 ans est exigée pour la présentation des épreuves écrites et orales;
— pour les adultes, les lundi et mardi soirs, de 18h30 à 21h (rentrée le lundi 2 octobre). Méthode active basée sur conversations, textes littéraires, revues de presse, etc...

— Chorale d'enfants le samedi à 14h30;
— Chorale d'adultes le jeudi à 20h30;
— Musique traditionnelle (shevi) le samedi entre 15h et 18h;
— Danse arménienne le samedi à 16h30;
— Théâtre pour enfants le samedi, pour adultes le vendredi.

Ateliers d'enfants
(à partir de 4 ans)
les mercredis de 14h30 à 17h
— Travaux manuels;
— Initiation à la langue arménienne;
— Cours de solfège et de piano.

Inscriptions :
Samedi 16 septembre à 14h30

Rentrée :
Samedi 30 septembre à 14h

Centre Culturel Alex Manoogian
de l'UGAB
118, rue de Courcelles —
75017 Paris (métro: Courcelles)
Tél. : 01. 42. 27. 12. 26

INFORMATIONS ARTISTIQUES

SATELLIT CAFE*

Concerts de
JEAN-PIERRE NERGARARIAN
les 26, 27 et 28 Septembre
à 20 heures 30

avec la participation de :
V. Arslanian (oud), Ph. Chahbazian (shévi), S. Hourdan (chant), R. Katchikian (doudouk), B. Kouyoumdjian (oud), A. Nergararian (kanone), J.-P. Nergararian (kamantcha), E. Ricci (percussion).

* 44, rue de la Folie Méricourt, Paris 11e



ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿ
90ème ANNIVERSAIRE DES CROIX DE SECOURS ARMENIENNES
organisé par
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

sous le haut patronage de
S. E. EDOUARD NALBANDIAN
Ambassadeur de la République d'Arménie en France

LE QUATUOR KHROMA

La participation de la chanteuse

YERSO

D I N E R
le Samedi 14 Octobre à 20 heures 30
dans les Salons de l'UNESCO
7, Place de Fontenoy — 75007 PARIS (Métro Ségur)

Vente de billets auprès des Sections
et du Conseil d'Administration (01 48 24 46 57)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19
MARDI
19 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.994
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
76e ANNEE — N° 19.994

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԵՂՐԻԻ ՀԱՐՑԸ ՓԱԿՈՒԱԾ ՉԷ

ՀՈՂԻՆ ՓՈԽԱՐԷՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՕԴԱՅԻՆ ԿՈՒՄԸ՞ԻՐՁ
Կ՚ՈՒՆԵՆԱՅ ԻՐԱՆԻ ՀԵՏ

Հայաստանի Ազգ. Հեռատեսիլը Սեպտեմբեր 15-ին տուած է զգայացունց լուր մը: Լուրին խորագիրն է հետեւեալը. «Օ-Էս-Սէ-Ը Մինսկի խմբի ամերիկեան համանախագահը չի ժխտել, որ ղարաբաղեան կարգաւորման բանակցութիւնների ընթացքում քննարկւում է "խաղաղութիւն տարածքների փոխարէն" տարբերակը»:

«Քննարկւում է», եւ ոչ թէ «առաջարկուած է» ժամանակին ու մերժուած: Հիմա կը քննարկուի: Ա՛յս օրերուն. Երեւանի կողմէ կատարուած բազմաթիւ հերքումներէ ետք:

Ըստ Երեւանի պաշտօնական հեռատեսիլին, ամերիկացի համանախագահը՝ Քերի Քեւինօ հայկական կողմի ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպման ժամանակ բսած է. «Խօսքը չի գնում այն մասին, որ կարելի է յանձնել տարածքներ, փոխարէնը չստանալով համապատասխան զիջումներ»: Ատիկա կը նշանակէ անշուշտ, եթէ Հայաստան տարածքներ յանձնէ, փոխարէնը Ազրբէջան համապատասխան զիջումներ պիտի ընէ: Հետաքրքրական է գիտնալ թէ այս լուրը ինչպէս անցած է գրաքննութենէ: Թէ ոչ՝ կը տրուի, միտքերը պատրաստելո՞ւ համար: Լուրը կ՚առընչուի ուրիշ լուրի մը, որուն արձագանգ եղած էր նախորդ օրուան «Առաւօտ»ը, ուր կ՚ըսուէր. «ԱՄՆ գտնուած միջոցին, նախագահ Քոչարեանին առաջարկուած է Մեղրիի վերաբերեալ նոր տարբերակ մը: Մեղրիի վրայով Ազրբէջանին պիտի տրուի միջանցք մը ու ատոր փոխարէն, Հայաստան օդային կամուրջ պիտի ունենայ Իրանի հետ»:

ԾՐԱԳԻՐԸ.

(Սեպտեմբեր 16/18)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԹՄՐԵՑՈՒՑԻՉԻ ՏԱՐԱՆՑԻԿ ՃԱՄԲԱ՞Յ

Վերջին շրջանին թմրեցուցիչի ընդյատակեայ առեւտուրի մեծ աշխուժութիւն նկատուած է Հայաստանի մէջ: Ներքին գործերու փոխ-նախարար Ա. Մահտեսեանի վկայութեամբ այս տարուան ընթացքին յայտնաբերուած թմրեցուցիչներուն 40%-ը Իրանէն ներածուած է, փոխանցուելու համար ՀԱՊ-ի տարածքը: Պայքարելու համար այդ առեւտուրին ու ապօրինի գումարներու օրինականացման դէմ, Ազգ. Ժողովը վաւերացուցած է 1999-ին Հայաստանի, Վրաստանի, Իրանի միջեւ ստորագրուած գործակցութեան յուշագիրը:

*
**

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄՕՏ

Սեպտ. 15-ին, Պաշտպանութեան նախարար Սերժ Սարգսեան ընդունած է Ֆրանսայի դեսպան Միշէլ Լըկրան, որուն կ՚ընկերանար նոր նշանակուած ռազմական կցորդ, ցամաքային զօրքերու փոխ-գնդապետ Ֆրանսիս Մանդոպէ: Տեսակցութեան քննարկուած են հայ – ֆրանսական ռազմական գործակցութեան ներկայ վիճակը եւ հեռանկարները, ինչպէս նաեւ տարածքաշրջանի իրավիճակին առընչուող հարցեր:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՒՄԱՆԻԹԷի աւանդական պաշտահանդէսին շատ խիստ ելոյթ մը ունեցաւ Ռոպէր Հիւ, քննադատելով կառավարութեան ընթացքը: Առանց բառերը ծամծըմելու, ան յայտարարեց «ամենայն հանդիսաւորութեամբ», որ ոչինչ լաւ կ՚ընթանայ եւ կառավարութիւնը պէտք է խղճի իր քնութիւնն ընէ: Պահանջեց որ նուազի վառելանիւթի գինը եւ բարձրանան աշխատավարձքերը: Ամէն պարագայի մէջ, համայնավարները որոշած են նաեւ ցոյցերու դիմել այս շաբթուընէ սկսեալ: Տօնին ներկայ եղան Ֆ. Հոլանտ, Ժ. Պովէ, Ճ. Լանկ եւ ուրիշներ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ պասք շրջանին մէջ, ֆրանսական իշխանութիւնները ձերբակալեցին 15 Պասքեր, որոնք ենթադրեալ անդամներ են ԷԹԱ-ի: Ձերբակալուածներու մէջ է Իկնասիօ Կոասխա Առիկի, 44 տարեկան որ Սպանացիներու կողմէ նկատուած է ԷԹԱ-ի թիւ մէկը, այլ խօսքով Ֆրանսացիք գլխատեցին ԷԹԱ-ն: Այժմ սակայն, թէ՛ Սպանիա, թէ՛ Ֆրանսա փոխ-վրէժի մտավախութեամբ կ՚ապրին:

ՓԻԼԻՓՊԵԱՆ ԲԱՆԱԿԸ յարձակման անցաւ Ապու Սայաֆի խմբակին դէմ Սեպտեմբեր 16-ին եւ 48 ժամ ետք ոչ մէկ ըստոյգ լուր կար, ինչ կը վերաբերի պատանդներուն: Ծանօթ է որ դեռ 20-է աւելի պատանդ կայ Ապու Սայաֆի ձեռքը, որոնց մէջ երկու լրագրող ֆրանսական հեռատեսիլէն: Ֆրանսա շատ դժգոհ է փիլիպպեան իշխանութեանց այդ քայլէն, որ կրնայ վտանգել պատանդներու կեանքը: Նախագահը դիւանագէտի համբաւ չունի եւ մինչ սկիզբը կը յայտարարէր որ քանի մը ժամուան գործողութիւն մըն է, ախպուեցաւ խոստովանիլ որ կրնայ շաբաթներ տեւել:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան դէմ են Գերմանիոյ դեմոկրատ – քրիստոնեայ և ընկերային – դեմոկրատ կուսակցութիւնները ըստ Գերմանիոյ Ֆոքուս շաբաթաթերթին:

ԱՅԱՉԻՈՅԻ թաղապետական ընտրութեան (Սեպտ. 17), քաղաքապետը՝ Ժոզէ Ռոսի չյաջողեցաւ առաջին դիրքի վրայ հասնիլ, ինչ որ պարտութիւն մըն է ոչ միայն իրեն այլեւ Ժոսփէնի համար, որու գլխաւոր նեցուկն է զորսիքական ծրագրին համար: Գլուխը հասաւ Մարք Մարքանճելի, ազնափարթիսթ, ձայներու 30,31%-ով, Ռոսի կը յաջորդէ 21,39%-ով:

ՓԱՐԻԶԻ 16-ՐԴ թաղամասին մէջ է որ Շաբաթ, Սեպտ. 16-ին տեղի ունեցաւ 3-րդ թեքնօ-փարատը, որ սակայն միայն 100 հազար հոգի համախմբեց փոխան նախորդ տարուան 200 հազարին:

ՀԵՐՆԱՆԻԻ մէջ (Սպանիա), Սեպտ. 16-ին, առաջքն առնուեցաւ մահափորձի մը Խուան Գարլոս թագաւորին դէմ, որ եկած էր բացումը կատարելու բացօթեայ թանգարանի մը, պասք ծանօթ արձանագործ Շիլիտայի մէկ ստեղծագործութիւնը: Հերնանի, որ մօտ է Սան-Սեպասթիանի, անջատողական պասքերու ամէնէն ամուր բերդերէն է:

ՊՈԼՈՆԵԱՅԻ (Իտալիա) արքեպիսկոպոսը՝ կարդինալ Ճաքոմօ Պիֆֆի բուռն կերպով արտայայտուած է գաղթողներու հարցին մասին, բաւական ազմուկ հանելով: Ան, չէ վարանած ըսելու. – «կամ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄՏԱՀՈԳԻՉ ԿԱՍԿԱԾՆԵՐ Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԴԱՏԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Սեպտ. 18-ին, ԼՂՀ-ի մէջ կը բացուէր նախագահ Ա. Ղուկասեանի դէմ Մարտ 22-ին կատարուած մահափորձին դատավարութիւնը: Այդ արարքով ամբաստանուած գլխաւոր դէմքն է երկրին Պաշտպանութեան նախկին նախարար ու բանակի նախկին հրամանատար Սամուէլ Բաբայեան: Անուն մը որ այս երկու դիրքերուն հետ, նաեւ պատերազմական վաստակով ու յետոյ տնտեսական մարզի իրեն վերագրուած գործունէութեամբ ալ ծանօթ է: Այս յատկանիշերով անոր ունեցած իշխանութեան լայն սահմանները, հեղինակութիւնը, տրամաբանօրէն, քիչ մը կը դժուարացնեն եղած ամբաստանութիւնը համոզիչ գտնելու գործը. մանաւանդ որ մահափորձէն ի վեր անցած հինգ ամսուան բանտարկութեան անոր շրջանը տեղի տուաւ մարդկային ամէնէն տարրական իրաւունքներուն ոտնակոխման պնդումներու:

Նոյն դատին առընչութեամբ ուշագրաւ կասկածներ կ՚արտայայտէ «Առաւօտ» օրաթերթը (Սեպտ. 12): Այդ կասկածները թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Ղարաբաղի քաղաքական դէտերու կողմէ կ՚ուղղուին ԼՂՀ-ի վարչապետ Անուշաւան Դանիէլեանին: Կ՚ըսուի թէ Ս. Բաբայեանի ու նախագահ Ա. Ղուկասեանի միջեւ ծայր առած հակամարտութիւնը հետեւանքը եղած է Ա. Դանիէլեանի ծրագրուած գործունէութեան: «Անելի՛ն. Ղարաբաղում կարծիք կայ նաեւ թէ Ա. Ղուկասեանի դէմ կատարուած մահափորձն ու դրանում Ս. Բաբայեանին մեղադրելու գաղափարը հէնց Ա. Դանիէլեանի մտքի արգասիքն է»:

Հիմնական հարցը հոն է որ Ս. Բաբայեան պատճառ կրնա՞ր ունենալ Ա. Ղուկասեանի դէմ նման արարքի դիմելու: Մանաւանդ երբ կ՚ըսուէր թէ մտադիր է մասնակցելու խորհրդարանական ընտրութեան: Թերթը կը յիշեցնէ նաեւ թէ մահափորձին նախորդած շրջանին Ս. Բաբայեանի խորհրդականը յայտարարած էր թէ անոր եւ նախագահ Ա. Ղուկասեանի միջեւ գոյութիւն ունեցող հակասութիւնները ատաղձանաբար կը ջնջուին ու անոնք Ղարաբաղի հարցին լուծումին եւ երկրին ընկերա-տնտեսական զարգա-[illegible] մասին ընդհ. յայտարարի կուգան: Յետոյ, կրնա՞ր այդքան միամիտ եղած ըլլալ ան, չգիտնալու համար թէ նման արարք ամէնէն առաջ գինքը կորուստի կը մատնէր:

Մատծել կու տայ նշուածն ալ թէ Ս. Բաբայեան արդէն Պաշտպանութեան նախարարի պաշտօնէն վերջ տրուելէն ետք, նախագահին եւ վարչապետին ջանքերով տնտեսումի ու հակաքարոզչութեան առարկայ էր. նոյնիսկ զրկուած էր հեռատեսիլէն ժողովուրդին խօսք ուղղելու կարելիութենէն: Նաեւ իր կողմնակիցները թիրախ կ՚ըլլային կաշառակերութեան, ժողովուրդը հարստահարելու պնդումներու:

Այս բոլորը ըսելով, թերթին նպատակը չէ քաղաքական անբասիր դէմքի մը պատկերը տալ Ս. Բաբայեանէն: Ան կը ներկայացուի նաեւ «Ղարաբաղում գոյութիւն ունեցող կլանների մէկի ներկայացուցիչը» որ «ոչ միայն խանգարում էր իշխանական միւս կլաններին, այլեւ՝ յուրջ ուժ էր եւ սպառնում էր սեղմել իշխանութիւնների շուրջ եղած օղակը»: Ու այս վերջին նշումով խնդրոյ առարկայ կ՚ըլլայ տնտեսական ու այնքան ընդունելի գործունէութեան դաշտ մըն ալ որուն միակ ընակիչը չէ Ս. Բաբայեան, քանի որ կան «իշխանական միւս կլաններ»ն ալ...:

Այս պայմաններուն մէջ կարելի՞ է ակնկալել արդար դատավարութիւն մը. մանաւանդ որ Ղարաբաղը այդ յատկանիշով փայլող անկիւն մը չէ, յիշելով նոյնիսկ միայն երիտասարդ լրագրող Վ. Աղաջանեանի պարագան: «Առաւօտ»ի նոյն էջին հեղինակ Նայիրա Մամիկոնեանի ակնյայտ է որ Ս. Բաբայեանի ու անոր մեղսակից նկատուածներուն դատավարութեան վճիռը «ո՛չ այնքան փաստերի, որքան ԼՂՀ իշխանութիւնների քաղաքական պատուէրի արտացոլում է լինելու»:

Նոյն դատավարութեան առընչուած վայրի հարց մըն ալ հանրային կարծիքը զբաղեցուց. Ս. Բաբայեան ու փաստաբանը քանիցս պահանջեցին որ դատավարութիւնը փոխադրուի Երեւան, շրջանցելու համար ԼՂՀ արդարադատութեան նկատմամբ իրենց ունեցած վերապահութեան աղբիւրները: Ն. Մամիկոնեան չի բաժներ այդ համոզումը, ըսելով որ միամտութիւն է կարծել թէ Ստեփանակերտի իշխանութիւններուն պատուէրը Հայաստանի մէջ կատարել կարելի չըլլար: Արդարեւ, մտածելով միայն Հոկտ. 27-ի Ազգ. Ժողովի ահաբեկչութեան յետագայ անցքերուն երբ դատավարութիւնը ոչ իսկ սկսած է մօտ տարիէ մը ի վեր, դժուար է չձայնակցիլ լրագրողուհիին:

Ս. Բաբայեանի դատավարութիւնը, նըկատի առած ենթակային հանգամանքը ու ամբաստանութեան ծանրակշիռ բնոյթը, անկարելի չէ որ չահարկելի նիւթ դառնայ արտաքին ազդակներու կողմէ: Այդ ազդակները, հասկնալի է որ չեն կրնար լուրջ մտահոգութիւն, կամ հետաքրքրութիւն ունենալ Ս. Բաբայեանի մը դատավարութեան պարագաներուն նկատմամբ: Սակայն, եթէ անկիւնի մը մէջ կայ մէկը, կամ ատեան մը որուն գործին կը ծառայէ այդ առիթէն օգտուելով վարկաբեկել Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը, անպայման սեղան կը բերուի մարդկային իրաւունքներու յարգանքի ամբողջ բառամթերքը, միջազգային հանրային կարծիքին ուշադրութեան յանձնելու համար ոտնակոխումի նոր երեւոյթը, եւլն.:

Ղարաբաղի իշխանութիւնները այդ առիթով ըլլալիք քննադատութիւններէն կը վրդովի՞ն, որպէսզի անկողմնակալութեան բծախնդրութիւն ցոյց տան: Շատ հաւանական չի թուիր ատիկա, դատելով հայաստանեան պարագայէ մը որ Ա. Բլէեանի ծանօթ դատավարութիւնն է որուն համար միջազգային կազմակերպութիւններ անկողմնակալ ընթացք պահանջեցին, բայց իրենց պահանջքը դատուեցաւ անպատճառ բարբառներու կարգին...: Եթէ Ս. Բաբայեանին պարագային եւս մարդկային իրաւունքի, արդարութեան նման որակներէ աւելի ծանր կը կշռէ ամէն գնով անոր դատապարտումը, յստակ է որ միջազգային բեմերու ձայները Բլէեանի առիթով բարձրացածներէ տարբեր ճակատագիր պիտի չունենան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

*
**

Երեւանի «Հայկական Ժամանակ» թերթին համաձայն, նախագահ Քոչարեանի Ղարաբաղ վերջին այցելութիւնը կապ ունէր զօրավար Ս. Բաբայեանի դատավարութեան հետ: Թերթը կ՚ըսէ, թէ Հայաստանի նախագահը դէմ է ղարաբաղեան բանակի նախկին հրամանատարին դատապարտումին ու բանտարկութեան: Բայց, Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Սերժ Սարգսեան եւ Ղարաբաղի նախագահ Ա. Ղուկասեան տարակարծիք են Քոչարեանի հետ:

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՆՕԹԵՐ

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԷՆ ՀՐԱՅՐ ԴԺՈԽՔ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

Բայց ի՞նչ կապ կայ այս երկու անուններուն միջեւ, պիտի հարց տայ բարեմիտ ընթերցողը –երկու անուններ՝ 16 դար հեռաւորութեամբ: Մէկը Հայոց Լուսաւորիչն էր, գուցէ մեծագոյն Հայը, այն որ մեր պատմութեան հորիզոնին կը յայտնուի արարատեան բարձրութեամբ, մէկը՝ որ մեր ժողովուրդի ճակատագիրը ընդմիշտ կապեց արեւմուտքին, համաշխարհային արուեստի եւ արարումներու մեծ ընտանիքին եւ մեզի տուաւ Քրիստոսի լոյս հաւատքը եւ ուժը՝ յաղթելու աշխարհին... Միւսը՝ Սասնոյ Աճարոնք գիւղի համեստ վարժապետ, որուն աշխարհը եղաւ Սասնոյ աշխարհը, որ իր ազգի փրկիչը ուզեց ըլլալ, ուզեց յաղթել աշխարհի չար ուժերուն, եւ հիմա թաղուած է Գելիգուզանի ժամուն դուռը, անայցելու, անյիշատակ: Ի՞նչ կապ այս երկուքին միջեւ... Բայց կապը կար, վստահ, հաստատ կրնամ ըսել որ այդ կապը կար ե՛ւ իմ մէջ, ե՛ւ իմ ուխտաւոր ընկերներուս մէջ: Եւ կար ոչ որովհետեւ մէկը Լուսաւորիչ էր, միւսը Հրայր այլ որովհետեւ 2000 թ. ուխտաւորներու համար մեր տասնօրեայ ուխտաւորութեան բարձրակէտը հանդիսացան այն օրերը երբ մենք աղօթեցինք այնտեղ՝ ուր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մկրտեց Հայոց Տրդատ արքան, 301 թ. լուսաւոր օր մը, Արածանիի ափերուն եւ միւսը այն օրը՝ երբ մենք ծունկի եկանք Հրայր Դժոխքի շիրմին, Գելիգուզանի ժամուն դուռը:

Երջանիկ էինք բոլորս, ուրախ, տրտում նաեւ: Մեր երազները իրականացեր էին, եւ քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօն հռչակման 1700–ամեակին առթիւ Աստուած բացեր էր մեր ուխտի ճամբան՝ Հայոց լեռնաշխարհի շուրջբոլորը:

Թիւով 26 էինք, եւ մեր ժողովուրդի բոլոր խաւերն ու դասակարգերը կային այնտեղ –պատմութեան դասախօս, հնագէտ, ազգագրագէտ, աշխարհագրագէտ, մանկավարժ, լուսանկարիչ, սրնգահար, գործարար, բժիշկ, գիտնական, երաժիշտ, լրագրող, բեմադիր, շարքային հայ եւ հոգեւորական մը: Ուխտաւորները հիմնապէս Հայաստանէն էին, կային նաեւ Մոնրէալէն, Նիւ–Եորքէն եւ Լոս–Անճըլըսէն: Ուղեւորութիւնը կազմակերպուած էր «Անի» ընկերութեան կողմէ, ղեկավարութեամբ Վոլոդիա Առուշանեանի:

Ահա մեր ուխտագնացութեան համառօտ պատկերը Սուրբ Էջմիածնէն մինչեւ Բագրեւանդ, Գելիգուզան, Մշոյ Սուրբ Կարապետ, եւ մինչեւ Արտագերս:

Տասնօրեայ այս տաժանագին բայց երջանիկ ուխտագնացութեան ընթացքին մենք կտրեցինք 3·500 քմ. ճամբայ, անցանք Պատմական Հայաստանի վեց աշխարհներով եւ 37 գաւառներով, կտրեցինք 10 լեռնաշղթաներ, տեսանք 23 լեռնագագաթներ՝ որոնց մէջ Նպատը, Թոնդուրեկը, Սիփանը, Վարագը, Արտոսը, Գրգուռը, Նեմրութը, Ծիրինկատարը, Անդոկը, Ծովասարը, Սուկաւէտը: Անցանք 12 գետերով, տեսանք 28 եկեղեցի եւ վանք, 55 քաղաք եւ գիւղ:

ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԷՆ ԿԱՐՍ

Ուխտաւորները Սուրբ Էջմիածնէն եւ Երեւանէն տարբեր խումբերով ճամբայ ելան Օգոստոս 16–17–ին եւ զիրար վերագտան Ախալքալաքի Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ: Ընտրութիւնը պատահական էր, բայց բազմիմաստ: Ախալքալաքը, իր դժբախտ քրոջ՝ Ախալցխայի նման, անտեսուած փոքր քոյրն է Հայաստանի: Խրթին ճակատագրով, խրթին ճամբաներով: Բայց Հայոց աշխարհ է, Հայոց հող է, Հայոց երկիր է... Նոյն օրը երեկոյեան հասանք Կարս եւ պատրաստուեցանք յաջորդ առաւօտեան մեր առաջին հանդիպմանը, որ պիտի տեղի ունենար մեր եւ Կարուց Սուրբ Առաքելոց եկեղեցւոյ միջեւ:

Առաւօտեան եկեղեցւոյ մուտքին ենք: Դուռը փակ է. մեր վերջին այցելութեան՝ յաջողեր էի լուսամուտէն կերպով մը ներս մտնել: Հիմա անկարելի է. երկաթէ ճաղեր աւելցուցեր են, եկեղեցին ալ մզկիթի վերածեր: Ամենին իմացեր էինք այդ մասին, եւ Հայաստանի պատկան մարմիններէն խնդրած որ միջամտեն... ըրի՞ն, չըրի՞ն, չեմ կրնար պատասխանել. մոլլա մը կար ներսը, փորձեցինք լուսանկարել, աղօթել, անհնար եղաւ: Բայց միշտ ալ ճարպիկներ կը գտնուին: Ինծի կ'իյնար տէրութիւն ընել այդ եկեղեցւոյ, որուն օծումը ինքնին, այնքա՜ն պերճախօս է: Հայոց Աբաս արքան, որ Շիրակաւանէն Կարս փոխադրեց իր մայրաքաղաքը, կառուցեց Կարսի Առաքելոց հոյակապ եկեղեցին: Ստեփանոս Ասողիկ պատմիչը, որ Աբասի ժամանակակիցն է, կը պատմէ թէ ինչպէս Աբաս արքան իր երկիրը պաշտպանեց Աբխազներու դէմ: Լէօ այս մասին կը գրէ. «Նրա անձնական թշնամին էր Աբխազների Բեր թագաւորը, որ իր ցեղի կոպիտ եւ վայրենի բարքերին միացնում էր եւ կրօնական մոլեռանդութիւն: Լսելով Աբասի կառուցած եկեղեցու գովասանքը, Բերն արշաւանք է գործում կրկնակի նպատակներ –աւազակային թալանը եւ կրօնական բարեպաշտութիւնը– միացնելու համար: Իր մեծ բանակով կանգ առնելով Կուր գետի մօտ, նա գոռոզաբար պատգամ է ուղարկում Կարս, թէ գալիս է՝ նորակառոյց եկեղեցին քաղկեդոնական ծէսով օծելու համար: Աբասն իր բանակը տանում է նրա դէմ եւ կանգ է առնում նրա հանդէպ, Կուրի աջ ափին: Աբխազները մեծ բազմութեամբ անցնում են գետը եւ ասպատակներ փռում: Աբասը յարձակւում է նրանց վրայ, ետ է մղում մինչեւ գետի մէջտեղը եւ մեծ կոտորած է անում, որի մէջ ինքն էր առաջամարտիկը եւ անձնական քաջութիւններ շատ ցոյց տուեց: Այնուհետեւ անցնելով միւս ափը, նա ցրում է թշնամու բանակը, Բերին գերի է բռնում եւ տանելով Կարս, ցոյց է տալիս նրան իր կառուցած եկեղեցին եւ ասում է, որ լաւ տեսնի, այդ այն եկեղեցին է, որ նա ուզում էր օծել իբրեւ քաղկեդոնիկ: Ապա հանել է տալիս նրա աչքերը: Աբխազները դնում են իրենց կոյր թագաւորին եւ այնուհետեւ դադարեցնում են իրենց ասպատակիչ արշաւանքները դէպի Հայոց աշխարհը»:

Ու հիմա Հայու եւ Աբխազի տեղ Թուրքը կայ: Հրաւիրեցի ընկերներս, որ հաւաքուին հարաւային պատին տակ, իրենց ձեռքերը ամուր գետեղեն պատին վրայ, լացի պատ ըլլայ այդ Հայոց համար այնպէս, ինչպէս Հրեաները ունէին, եւ մասնակցին աղօթքին: Ալեքն ու Ալիքը սկսան երգել Առաքելոց նուիրուած շարականը.

Երանելի Սուրբ Առաքեալք
Հրաւիրեալք ի սկզբանէ...
Խաչակցեալք ընդ Քրիստոսի...

Պահը սուրբ էր, հրաւէրը անակնկալ: Շատեր կ'արտասուէին. հաւատքի՞ համար, քամբախտ ճակատագրի՞ համար. ո՞վ գիտէ...

Յաջորդ ժամերուն եղանք Կարուց բերդը, փնտռեցինք եկեղեցւոյ զանգակատան վայրը, փնտռեցինք գերեզմանատունը որ հիմա ինքնաշարժերու կառատան ներքեւ է մնացեր, գացինք թանգարան, ուր կը ցուցադրուէին, ի միջի այլոց, պատկերներ եւ փաստեր, եւ որոնք կը պատմէին թէ Հայերը ինչ խժդժութիւններ եւ նոյնիսկ ցեղասպանութիւն են գործեր Թուրք ժողովուրդին հանդէպ: Գրքերը՝ ամէն լեզուներով, գեղատիպ, համոզիչ: Ամօթահար դուրս ելանք եւ մեկնեցանք դէպի Անի:

ԱՆԻ

Անի հասանք անաղմուկ: Աղմուկը մեզմէ առաջ եղած էր: Շաբաթ մը առաջ Հայաստանէն այցելուներ եկած էին եւ որոնք Արարատ բարձրանալու իրենց ճամբուն՝ Անի ալ եկեր էին: Բայց շատ էր ժխոր բարձրացեր, եւ ուստի մեզի ալ արգիլուեցաւ վիտէօյի առնել որեւէ մէկ բան: Զնայած՝ որ նախ արտօնեցին, եւ ապա փորձեցին արգիլել առհասարակ որեւէ բան լուսանկարել: Կերպով մը հաշտուեցանք, եւ շարունակ մեզի ընկերացող երկու Թուրք զինուորներու օժանդակութեամբ կրցանք այցելել ամէնուրեք Մայր Տաճարէն մինչեւ Տիգրան Հոնենցի եկեղեցին, Կուսանաց մատուռը: Մեր աւանդութիւնն էր ժամ պատարագ ընել Մայր Տաճարի մէջ: Խորանի ութ կամարներուն ներքեւ մոմեր վառեցինք, խունկ ծխեցինք, «Տէր ողորմեա» լացինք եւ ապա, «Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ» երգով զիրար ողջունեցինք եւ լոյս եղբայր, լոյս քոյր եղանք Անիի հրաշագեղ եկեղեցւոյ բաց գմբէթին ներքեւ:

Անին գիտենք, կը ճանչնանք եւ 1989 թ. Նիւ–Եորքի մէջ, Անիի Մայր Տաճարի կառուցման 1000–ամեակի առթիւ միջազգային սեմինար էի կազմակերպած, Սմբատ Թագաւորի, Կատրանիդէ Թագուհիի գովքը հիւսած ու Տրդատ ճարտարապետի հռչակը Այա–Սոֆիայէն բարձր բռնած: Բայց այսօր՝ անշնորհք աշակերտի մը պէս կանգնած եմ Անիի պարիսպներու մուտքին, եւ կը լսեմ յանդիմանանքը Թուրք ճարտարապետուհիի մը, որ այնտեղ է եկած որովհետեւ Օգոստոս 19–ին Ֆրանսացիներու հետ միասին պիտի սկսին Մայր Տաճարի պաշտպանութեան եւ պահպանութեան գործը: Տիկինը վրդովմունքով կը խօսի, եւ առիթէն օգտուելով մեղադրանք ալ կը դնէ որ դուք՝ «պահանջատէրերդ», «իրաւատէրերդ», «Անի կառուցողներդ», հիմա Անին կը քանդէք: Յետոյ ձեռքով ցոյց կու տայ Մայր Տաճարի ճիշդ դիմացը, Խորքով գիւղի մօտիկ, Դ. Վարուժանի բառերով «նման վէրքի մը լայնշի» բացուած քարհանք մը, ուրկէ, ըստ մեր իմացածին, Երեւանի Նորակառոյց Մայր Տաճարին եւ վստահաբար շատ ու շատ սեփական տուներու համար քար կը տանին: Նախ կը պայթեցնեն ապա փոշի, աղմուկ, ցնցում: Վիրաւոր եկեղեցին աղիքներով կը գալարի: Բայց մտիկ ընող չկայ: Պատասխանատու մարմիններ իբրեւ թէ բողոքեր են: Բայց արդի՞ւնքը: Միլիցիա չէ՞ն կրնար ղրկել: Միտքս դառնութեամբ կը լեցուի, մանաւանդ որ Թրքուհին՝ իմ հաւաստմանս հակառակ, վստահ է, թէ ոչ ոք ոչինչ կրնայ ընել: Հրամանը վերէն է: Կ'ամչնամ: Բոլորս միաձայնաբար կ'որոշենք դիմում կատարել Ամենայն Հայոց Հայրապետին եւ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին՝ որ ի վերջոյ կասեցնեն այս պայթիւնները, եւ թելադրեն որ քարաշատ Հայաստանի մէջ ուրիշ լեռնէ մը քարեր քաղեն՝ փոխանակ մահավճիռ տալու Անիի Մայր Տաճարին եւ միւս փխրուն տաճարներուն: Մեր փափաքը հազիւ բանաձեւած հսկայ պայթիւն մը կը դղրդացնէ շրջապատը, եւ փոշիի հսկայ ամպ մը կը պատէ հայկական կողմի լեռը: Քանի մը քառակուսի մեթր քար դարձեալ դէպի Մայր Տաճար, դէպի սեփական «օբյեկտ»ներ:

Ամօթ է, մեղք է:

ԲԱԳՆԱՅՐ, ՏԵԿՈՐ, ԽԾԿՈՆՔ, ՄՐԵՆ

2000 թ. մեր ուխտագնացութեան յատկանիշներէն մին էր այն, որ շնորհիւ մեր առաջնորդին՝ «Անի» ընկերութեան նախագահ Պ. Առուշեանին, «բաց դռներ» պիտի ունենայինք մեր դիմաց: Ուստի եւ ծրագրեցինք այցելել Անիի անմիջական շրջակայքը գտնուող բազմաթիւ վանքեր որոնք տարիներէ ի վեր Հայու շունչ չէին առած: Եւ այսպէս՝ քարտէսի վրայ նշանակեցինք Բագնայր, Տեկոր, Խծկոնք, Մրեն, Հոռոմոս, Բագարան: Հոռոմոս եւ Բագարան երբեք չկրցանք մտնել: Բագնայր եւ Մրեն գացինք շատ սուղ գին վճարելով, սուիններու տակ ալ շարուեցանք, մեր վանքերը այցելած ըլլալու համար յանդիմանուեցանք, չիտակը վախնալու պէս բան մըն ալ եղանք. բայց, ի վերջոյ, Թուրք զինուորները օգնեցին մեզմէ ոմանց, եւ Մրենի եկեղեցիէն մինչեւ գիւղ բերին. հրասայլի որովայնի մէջ պահուած խումբ մը տղաներ, որոնք Մրենի եկեղեցւոյ մէջ «բռնուեր էին»...

Բայց այն ընթերցողին համար, որ մինչեւ հիմա հետեւեցաւ մեզի, դէթ պատմենք թէ ի՛նչ անուններ են Բագնայրը, Տեկորը, Խծկոնքը, Մրենը:

Բագնայրը կը գտնուի Անիի արեւմուտքը, շուրջ 10 քմ. հեռաւորութեամբ: Գիւղը այժմ կը կոչուի Ղլիչա: Վանքը ունէր բազմաթիւ եկեղեցիներ՝ Սուրբ Աստուածածին, Ժամատուն, Սուրբ Գէորգ: Վանքը կառուցուած էր 1012–ին, եւ ունէր շատ ու շատ արձանագրութիւններ, որոնք մեզի աւանդուած են Ալիշանի կողմէ: Հիմա՝ քարուքանդ են. Սուրբ Գէորգը յարդանոց է, Սուրբ Աստուածածնի սիւները՝ գլխատպատ ինկած են: «Սիրտս նման է էն փլած տներ, կոտրեր գերաններ, խախխլել են սներ...»: Ժանէթը կը փղձկայ, բոլորս կու լանք: Եւ կ'երգենք: Մեր յարութեան հաւատքի հրաշքն ալ այդ չէ՞: Քրիստոս «մահուամբ զմահ կոխեաց եւ յարութեամբն իւրով մեզ զկեանս պարգեւեաց»: Եւ մեզի համար «Սիրտս նման է» երգին յաջորդեց հողը գտած, երջանկացած ու հարստացած Հայուն պարը:

Օրը քիչ մը անհամ պիտի վերջանար սակայն Բագնայրի մէջ: Մութը կոխեր էր՝ երբ գիւղէն դուրս ելանք, ու յանկարծ մեզ շրջապատուած գտանք 20–է աւելի Թուրք ասկեարներով, որոնք բաւական նեղութիւն տուին մեզի՝ քանի առանց հրամանի, առանց արտօնութեան, մեր հօր պարտէզն է կարծէք՝ մտեր էինք սահմանային գօտի: Սուիններու տակ, գրեթէ, կրցանք ազատիլ այս փորձանքէն, որ անգամ մը եւս ցոյց տուաւ մեզի կեանքին դառն իրականութիւնը որ հեռու է դասագրքերէն, Սփիւռքի մեր ցոյցերէն եւ Երեւանէն:

Տեկորը կը գտնուի այժմեան Տիկոր Թրքական գիւղի մէջ, արեւմտեան Շիրակի մէջ, Անիի մօտիկ: Ըստ որոշ տուեալներու, Տեկորի տաճարը կառուցեր է Սահակ Կամսարականը, Ե. դարուն: Եղած է եռանաւ բազիլիկ, եւ յետագային, ըստ Գարեգին Ա. Կաթողիկոս Յովսէփեանցի, հանդիսացած է առաջին գմբէթաւոր հայ բազիլիկ եկեղեցին: Մեր միշտ աշխոյժ ճարտարապետ Վարազդատ Յարութիւնեանի վկայութեամբ՝ «Տեկորի տաճարը առանձնայատուկ տեղ է գրաւում հայ ճարտարապետութեան պատմութեան մէջ, քանզի ըստ իշխող կարծիքի, մոնումենտալ գմբէթի ձեւերի զարգացումն է սկզբնաւորւում այս յուշարձանում»:

Խծկոնքը հաւանաբար ամէնէն ծանօթ վանական համալիրներէն մին է, Անիի հարաւ–արեւմուտքը, Տեկորէն 20 քմ. հարաւ–արեւմուտք: Թուրքերը տակաւին կը կոչեն Պէշ քիլիսէ՝ քանի ունէր հինգ եկեղեցիներ, Սուրբ Աստուածածին, Սուրբ Կարապետ, Սուրբ Սարգիս, Սուրբ Ստեփանոս եւ քիչ մը անդին՝ Սուրբ Լուսաւորիչ: Եկեղեցիները կառուցուած են Ժ. դարուն, իսկ Սուրբ Սարգիսը՝ 1033–ին, մեր պատմութեան մէջ դաւաճանի անուն վաստակած «մեծապատիւ վեստ Սարգիս» իշխանի կողմէ: Մեզմէ քանի մը յանդուգն հոգիներ անհասանելի կարծուած այս վանքն ալ կրցան երթալ ու մինչ մենք գետի ափին կարօտով կը դիտէինք վանքը, մեր երիտասարդները նուաճեցին Սուրբ Սարգիսը եւ այնտեղէն շարականի ձայներով հռչակեցին իրենց յաղթանակը: Տեկորի հինգ եկեղեցիներէն Սուրբ Սարգիսը՝ աղիքները պատռած, վիրաւոր է, ինքնին կը տառապի որ աշխարհ տեսնէ եւ դատապարտէ մշակութային եղեռնը, որ կը շարունակուի:

Ի վերջոյ, հեռուներէն տեսանք Մրենը: Մրենը Հայաստանէն ալ կը տեսնուի. Արտենի լերան հանդիպակաց է, Թալինի գիւղերէն ալ տեսանելի: Հազիւ կը զիջի Անիին՝ իր մեծութեամբ եւ չքեղութեամբ: Բայց ականապատուած շրջանի մէջ ըլլալուն՝ վտանգը մեծ է, եւ մեծ ալ եղաւ վարձատրութիւնը անոնց, որոնք կրցան հասնիլ Մրեն: Ան կը գտնուի Ախուրեանի աջ ափին, եւ ըստ Սեբէոսի, կառուցեր է Դաւիթ Սահառունի իշխանը, հաւանաբար 639–ին: Մրենի տաճարը բաւականին մեծ է, 20×30 յատակագիծով, եւ յատկապէս գեղեցիկ են հիւսիսային եւ արեւմտեան մուտքերուն բարաւորները՝ իրենց բարձրարուեստ քանդակներով:

Այս տարօրինակ օրը երեկոյեան երբ կ'անցնէինք Արծափ լերան կողքով, ու վերջապէս կը լսէինք ուրախ լուր մը: Փրոֆ. Եդիկ Դանիէլեան խանդավառ կերպով կը պատմէր, թէ 643–ին երբ թէ՛ Պարսիկներ, թէ՛ Յոյներ պարտուեցան Արաբներէն, Հայոց Թէոդորոս Ռշտունի իշխանը Արծափի բերդին մէջ, հայկական փոքրիկ զօրագունդով ոչնչացուց Արաբներու 3·000 հոգինոց բանակը: Հիմա Սեւերծափ է Արծափը, բայց արդեօք Սեւանի ծովափին եւ Մեղրաձոր գիւղերու բնակիչները կը յիշե՞ն որ իրենց պապերը՝ 1828 – 29–ին Արծափէն են եկեր...:

(Շար. 1)

ՑԵՏ ԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մոսկուայէն Կարէն Դանիէլեանցի Հայաստանի արտագաղթին առընչուած գրութիւնը («Ցառաջ», Սեպտ. 16/17) հազուադէպ էջ մըն էր, քանի որ այդ ծանրակշիռ հարցին մէջ կը մատնանշէր լաւատեսութեան լուրջ տուեալ մը: Դատելով յատկապէս Հայաստանէն Մոսկուա փոխադրուողներու բազմութենէն, որպէս մէկը որ մօտէն ծանօթ է սովետական մարդու տիպարին, ան գրեթէ ուրախութիւն կը յայտնէր որ 70 տարուան այդ վարչակարգին ժխտական բոլոր ազդեցութիւններով դրոշմուածներն են արտագաղթողներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը: Այս հաստատումը զինքը յուսալու կը մղէր որ ապականած տարրերէ կարեւոր չափով մաքրուած երկիրը քիչ մը ազգային գիտակցութեամբ, աշխատանքով, նուիրումով կրնար յաղթել այսօրուան դժուարութիւններուն: Այս ակնկալութեան մէջ կասկածի բաժին մը միայն կար որ կու գար անցեալի նոմենկլատուրայէն Հայաստանի ղեկավարութեան մէջ տարրեր մնացած ըլլալու հաւանականութենէն:

Այդ էջը նաեւ բանալու կը մղէ արտագաղթողներու ամէնէն հնարամիտներուն մօտ նշմարուած երեւակայութեան ու բարոյականի սահմաններուն վերաբերող թղթածրարը. բան մը որ ներյայտ համախոհութեամբ մը կարծես, հրապարակումի նիւթ չէ եղած, քանի մը ծայրայեղ օրինակներէ զատ: Այս պարագան թերեւս կը մատնէ ամօթի զգացում մը, խնայելու կեցուածք մը: Սակայն, կարդալէ ետք Մոսկուայէն հասած գրութիւնը, ընդհանրութեան զարմացնող իրականութիւնը կը մոռցնէ ամէն բան:

Քիչ մը անեկդոտային բնոյթով պատմուած էին քանի մը տարի առաջ, Հայաստանէն Լոս-Անճըլըս գաղթածներու չշմեցնող հերոսութիւնները: Հեռաձայնի խօսակցութիւններու մեծագումար գեղծարարութիւն, առողջական ապահովագրութեան խաբերայութիւն, ընկերային օժանդակութիւն ստանալու ապօրինի ձեւերու տարբերակներ, եւլն.: Շատերու ծանօթ են գրող-մրող դէմքեր որոնք գանազան հնարքներու շնորհիւ կը մնան այդ «դրախտ»ին մէջ, երբեմն նոյնիսկ ,ընտանիք ձգած Երեւան: Այդ խումբին համար վերադարձի տոմսի անհրաժեշտ գումարը գոյացնել շատ յարգելի պատճառաբանութիւն մըն է օրինակ, թէ' հանգանակութիւն կատարելու եւ թէ տեղւոյն վրայ մնալ չարունակելու համար: Բաւական ընթացիկ մեթոտ մը պէտք է ըլլայ այս մէկը, քանի որ վերջերս Պոլիսէն ալ պատմուեցաւ նոյն պարագան, այն տարբերութեամբ որ ենթական երեւանցի ուսուցչուհի մըն էր, որպէս խըմատար մտած տեղացի հայ ընտանիքի մը քով. այդ մէկը անակնկալ մեկնումի մը համողիչ պատմութեամբ իր շուրջի բարեմիտներէն ճամբորդելու գումարը գոյացնելէ ետք «մեկնած» ալ էր, ինչպէս վկայած էին ճանապարհողները: Օրեր ետք, նոյն հանրակառքին Պոլիս վերադարձած ճամբորդներէն միայն պիտի տեղեկանային որ հազիւ քաղաքին սախական ափը անցած, ան իջած էր կառքէն ու բռնած էր դարձի ճամբան...:

Հնարամտութեան այս պատումներուն ամէնէն չշմեցնողը, սակայն, կեղծ ամուսնութիւններու այն ձեւն է որուն կը դիմեն զոյգեր: Միւս տարբերակը՝ տեղ մը բնակութեան իրաւունք ձեռք ձգելու համար տեղացիի մը հետ «սպիտակ» ամուսնութեան պարագան ամէն տեղ կիրարկուած մեթոտ է, երկար ժամանակէ ի վեր: Սակայն, ամէն ազգէ այդ միջոցին դիմողներու բազմութեան մէջ, որեւէ տեղ, արձանագրուա՞ծ է արդեօք երեւոյթը որ այր ու կին այդ միջոցը ընտրեն տուեալ երկրի մը բնակիչ ընդունուելու սիրոյն: Շատեր հաւանօրէն զարմանքով կարդացին Կ. Դանիէլեանցի հետ Ռուսաստան մնալու սիրոյն սուտ ամուսնութեան թեկնածու հայաստանցի բանաստեղծուհիին մասին, որ ամուսնին հետ արտագաղթած էր ու նաեւ տրամադիր էր «փող վճարելու»...: Ի՞նչ կ'ըլլայ արդեօք այդ զարմացողներուն հակազդեցութիւնը երբ տեղեկանան որ նոյն պարագան ամիսներ առաջ նախընթաց մը արձանագրած է հո՛ս, Ֆրանսայի մէջ, չշմեցնելու աստիճան մը աւելի բարձր մակարդակով:

Հայաշատ շրջանէ մը հասած պատմութիւնը երկու զաւկի տէր զոյգի մը որ կ'ուզէր Ֆրանսա բնակչութեան, աշխատանքի արտօնաթուղթ ունենալ. այր ու կին որոշած էին ամուսնալուծուիլ ու ամուսնանալ երկու Ֆրանսացիներու հետ. չէր եղած «Ֆրանսահայ»ու նշումը անգամ: Երբ անոնց խօսակիցները հարց տուեր էին թէ ի՞նչ պիտի ըլլային հապա զաւակները, մայր ու հայր պատասխաներ էին թէ արդէն կարգադրուած է այդ հարցը. գտած են երկու ընտանիք որոնք տղաքը պիտի որդեգրեն...: Այնքան ցնցիչ էր պատումը որ մտիկ ընողներէն ոչ մէկը հետաքրքրութիւնը ունեցաւ, կամ հարկը զգաց հարցնելու թէ այդ զոյգը Ֆրանսա բնակութեան իրաւունք ձեռք ձգելէ ետք, մտադի՞ր էր վերակազմելու ընտանիքը:

Վստահաբար տեղին է Կ. Դանիէլեանցի լաւատեսութիւնը. Հայաստանէն արտագաղթողներու կարեւոր տոկոսը «սովետական մարդ»ու տիպարները պէտք է կազմեն. արդէն միւսները աւելի դժուար էր որ մեկնելու, օտարանալու պայմաններ ունենային: Հետեւաբար, արտօնուած է յոյս ալ թէ Հայաստան ի վերջոյ պիտի մօտենայ մեր երազին, հոգ չէ թէ պատրանաթափութեան շրջանէ մը ետք:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ 2000» ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԵԼՈՅԹՆԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Գերմանիոյ Հալլէ քաղաքը, Սեպտ. 2–10 կազմակերպուեցաւ, «Հայաստան 2000» գիտաժողովը, նախաձեռնութեամբ Աստուածաբանութեան բաժնի վարիչ՝ փրոֆ. Հերման Կոլցի, հովանաւորութեամբ Հայաստանի եւ Գերմանիոյ նախագահներու եւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ զոյգ կաթողիկոսներու, մասնակցութեամբ բազմաթիւ հայ եւ գերմանացի գիտնականներու եւ հոգեւորականներու:

Կազմակերպուած էր նաեւ «Կիլիկիոյ Հայոց Փրկեալ Գանձատունը» խորագիրը կրող ցուցահանդէս մը, Հալլէ քաղաքի Մորիցպուրկ Մշակոյթի Պետական Թանգարանը (տե՛ս. «Ցառաջ», Ուրբաթ, Սեպտ. 8):

Նոյն ծիրէն ներս տեղի ունեցաւ պատարագ՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 3-ին, եւ համերգ՝ Երկուշաբթի երեկոյեան, Հալլէ քաղաքի շքեղ եւ բացառիկ ձայնականութեան որակ (աքուսթիք) ունեցող եւ Ս. Մորից անուանեալ այն եկեղեցիին մէջ, ուր միջազգային երաժշտութեան տիրական դէմքերէն Կէորկ Ֆրիտրիխ Հէնտըլ նուագած է երգեհոն, մինչեւ 18 տարեկան հասակը:

Այս զոյգ ելոյթներուն համար Մարսէյլէն հրաւիրուած էր Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, որ ղեկավարութեամբ Պ. Խաչիկ Երլմազեանի, երգեհոնի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Տիկին Ժիւլիէթ Երլմազեանի, մասնակցութեամբ Անի Երլմազեանի, Անոյշ Մարտիրոսեանի (սոփրանօ), Նայիրա Ղազարեանի (մեծծօ), Անդրանիկ Մինասեանի (թէնոր) եւ Նուպարիկ Տէր-Մինասեանի (պարիթոն) երգեց Կոմիտասեան բազմաձայն պատարագը:

Երգչախումբը միեւնոյն ժամանակ մեկնաբանեց Եկմալեանէ, Ա. Պարթեւեանէ, Ա. Տիգրանեանէ, Ա. Ցարութիւնեանէ, Հ. Գրիգորեանէ, Խ. Աւետիսեանէ, Ե. Յովհաննէսեանէ, Ժ. Կէօզալեանէ գործեր, համերգի ընթացքին, որոնք մեծ հետաքրքրութիւն եւ խանդավառութիւն յառաջացուցին եկեղեցին լեցուցած երաժշտասէր հայ եւ յատկապէս գերմանացի հասարակութեան մօտ՝ արժանանալով յոտնկայս երկարատեւ ծափահարութեանց:

Ստորեւ կու տանք գերմանացի թէ հայ մի քանի գիտնականներու, բարձրաստիճան հոգեւորականներու եւ յայտնի անձնաւորութեանց կարծիքները այդ հանդիսութեանց մասին, փոխան նկարագրականի:

ՏՆՕՐԷՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Եթէ երգը ժողովուրդի մը հոգիի արտայայտութիւնն է, ապա Մարսէյլի Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը գիտէ բացայայտել ու հնչեցնել անոր ամենախոր յոյզերն ու ամենասուրբ թրթռումները:

Մեկնաբանման այդ կարողութիւնը՝ լայնածաւալ թէքնիքը խստապահանջութեան հետ միաձոյլ, ապրեցուցին ինծի անմոռանալի երեկոյթ մը, իրաւամբ արժանի դառնալով Հալլէի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ներկայ գտնուող հոծ բազմութեան երկարատեւ ծափահարութիւններուն:

Փրոֆ. Հ. Պօղոս ԼԵՒՈՆ ԶԷՔԻԵԱՆ

Հալլէ, Սեպտ. 6

Յայտնում եմ իմ խորին հիացմունքը Մարսէյլի երգչախմբին եւ յատկապէս խմբավար Խ. Երլմազեանին՝ Հալլէում (Գերմանիա) տուած տպաւորիչ համերգների առիթով: Առանձնապէս նշելի է երիտասարդ տաղանդների փայլուն կատարումը: Ցանկանում եմ ստեղծագործական նորանոր յաջողութիւններ:

Ակադ. Փրոֆ. ԳԷՈՐԳ ԲՐՈՒՏԵԱՆ
Հայաստանի Գիտութիւնների Ազգ. Ակադեմիայի Փոխ-Պրեզիդենտ

Հալլէ, Սեպտ. 8

Գերմանիոյ Հալլէ քաղաքին մէջ, Սեպտեմբեր 4-ի երգահանդէսը կատարեալ յաջողութիւն մըն էր: Խաչիկ Երլմազեան փայլեցաւ, որովհետեւ փայլեցուց հայ երգը: Ապրին Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի երգչուհիներն ու երգիչները: Արա Պարթեւեանի «Օրաթորիօ»ն կամ նոր մշակուած «Կիլիկիա» երգը, ինչպէս նաեւ «Անոյշ»էն կտորներ եւ ժողովրդական երգեր, այնպէս նրբօրէն մեկնաբանուեցան որ ունկնդիրները համերգի վերջաւորութեան իրենց ուրախութիւնը չծածկեցին, գոհ սրտով եւ ջերմապէս շնորհաւորեցին եւ շնորհակալութիւն յայտնեցին որ իրենց նման եւ լման վայելք մը տրուեցաւ: Գերմանացի ներկայ ունկնդիրներուն համար, այդ երեկոյ, նորութիւն էր հայ երգի հետ հանդիպումը:

Նորանոր յաջողութիւններ Խաչիկին, Ժիւլիէթին եւ երգչախումբին:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Երաժշտութիւնը կարիք չունի զարտուղի ճանապարհներ որոնել՝ մարդկանց յուզելու համար:

Սահակ-Մեսրոպ երգչախմբի ելոյթը մի վառ ապացոյցն էր:

Ղեկավարութեամբ Խաչիկ Երլմազեանի ու դաշնակահար Ժիւլիէթ Երլմազեանի հետ, անոնք կարողացան իրենց խանդավառութիւնը հաղորդել գիտակ եւ հետաքրքրասէր հասարակութեանը՝ վերաշնչաւորելով հայկական մշակոյթի ուրոյն մէկ մասը:

Տոքթ. ՎԱԶՐԻԿ ԲԱԶԻԼ
Տնօրէն Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի

Գերմանիա

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ
ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆՉԱԿԱՆ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Լրատուութիւն

ՀԱՀԽ-Ի ՀԱԼԷՊԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հայ Աւետարանական Համաշխարհային Խորհուրդի (ՀԱՀԽ) տարեկան ժողովը տեղի ունեցաւ Օգոստոս 4-5-ին Հալէպի Էմմանուէլ Հայ Աւետ. եկեղեցւոյ մէջ: Ժողովին ներկայ էին հետեւեալ անդամները. Վեր. Մկրտիչ Գարակէօզեան եւ Վեր. Աւետիս Պօյնէրեան Միջին Արեւելքի Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու միութեան կողմէ, Վեր. Ժոէլ Միքայէլեան Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Միութեան կողմէ, Վեր. Տոքթ. Վահան Թութիկեան Հիւսիսային Ամերիկայի Հայ Աւետարանական Միութեան կողմէ, Վեր. Մովսէս Ճանպազեան իբրեւ ներկայացուցիչ Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան եւ Ստեփան Փիլիպպոսեան հիմնարկին կողմէ:

Ժողովին մասնակիցները քննարկեցին օրակարգի առկայ եւ նորայայտ խնդիրները եւ համայն աշխարհի մէջ Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ կեանքի, վկայութեան ու ծառայութեան հարցերը:

Օրակարգի վրայ էին–

- Զեկուցում Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Հովիւի միասնական Առձեռն գիրքը պատրաստելու յառաջխաղացութեան մասին,
- Զեկուցում 1997-ին ընդունուած Հայ Աւետարանական Հաւատոյ Հրովարտակի վերանայման վերաբերեալ,
- Քրիստոնէութիւնը իբրեւ պետութեան կրօնք ընդունելու 1700-ամեակի տօնակատարութիւնը,
- Խորհուրդի կանոններու վերանայում,
- Խորհուրդի անդամ եկեղեցիներու թէ' հայ, թէ' աւետարանական ինքնութեան շեշտում եւ ամրապնդում,
- Անդամ եկեղեցիներու միջեւ համագործակցութիւնը եւ հաղորդակցութիւնը,
- Անդամ եկեղեցիներու կողմէ ներկայացուած զեկուցումները:

Ժողովին անդամ մը եւս շեշտեց, որքան կարեւոր է ոգեկոչել քրիստոնէութիւնը իբրեւ պետութեան կրօնք ընդունելու 1700-ամեակը: Վերստին հաստատուեցաւ, որ Հայ Աւետարանականները կը նշեն պատմական այդ թուականը մասնաւոր ձեռնարկներով՝ մեր ժողովուրդին Յիսուս Քրիստոսի աւետարանը քարոզելու համար, որպէսզի Հայը դառնայ իր նախնեաց հաւատքին: Կարեւոր նկատուեցան նոյնպէս Հայ Աւետարանականներու մասնակցութիւնը Հայաստանի մէջ գալ տարի տեղի ունենալիք Աւետարանական երիտասարդաց համաժողովին, ուխտագնացութեանց կազմակերպումը դէպի հայրենիք, եւ ըստ կարելւոյն եռանդուն մասնակցութիւնը բոլոր այն տօնակատարութեանց, զորս կը կազմակերպէ Հայ Առաքելական «Մայր» Եկեղեցին:

Հայ Աւետ. Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի պաշտօնէութեան իրերափոխ ընտրութեան սկզբունքին համաձայն Հալէպի ժողովը ընտրեց նոր պատասխանատուներ 2000 – 2002 երկամեակին համար. իբրեւ նախագահ՝ Վեր. Վահան Թութիկեանը, փոխ-նախագահ՝ Վեր. Մկրտիչ Գարակէօզեանը, քարտուղար՝ Վեր. Ժիլպէր Լեւոնեանը, գանձապահ՝ Պր. Գէորգ Փիլիպպոսեանը: Խորհուրդի գործադիր ժողովը պիտի կազմուի հետեւեալ անդամներէ.– Վեր. Մովսէս Ճանպազեան ՀԱՀԱԸ-եան կողմէ եւ Վեր. Ռընէ Լեւոնեան ՀԱ եկեղեցիներու Հայաստանի եւ Եւրասիոյ Միութեանց կողմէ:

ՀԱ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդը աշխարհասփիւռ համայնքներու տեղական եկեղեցական խորհուրդներու եւ ծառայող կազմակերպութեանց ուխտակցութիւնն է: Խորհուրդը կազմուած էր 1981-ին՝ իրագործելու համար իրեն նախորդած ՀԱ Միջմիութենական Խորհուրդի նպատակները, սերտացնելու եւ աշխուժացնելու համար կապերը ՀԱ եկեղեցիներու միջեւ եւ Հայ Աւետարանականներու ծառայութիւնը եւ վկայութիւնը արդիւնաւորելու համար:

Խորհուրդը ՀԱ եկեղեցիներուն կ'ընձեռէ եղբայրաբար հաղորդակցելու, համագործակցելու եւ խորհրդակցելու հնարաւորութիւնը եւ անհրաժեշտ պայմանները:

ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 21

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱՆԿԱԽ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 9–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 5–ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն, որու աւարտին Հանրապետական Մաղթանք կ'ըլլայ Հայաստանի Հանրապետութեան յաւերժութեան եւ անսասանութեան համար:

(Շար. Ա. էջէն)

Եւրոպան կրկին քրիստոնեայ կը դառնայ, կամ՝ իսլամը կը յաղթէ»: Կարդինալը հովուական գիրի մը մէջ կ'ուզէ որ Հռոմ նախապատուութիւն տայ կաթոլիկ գաղթողներու: Հարկ է, կ'ըսէ որ Իտալիան ջանք թափէ փրկելու համար ազգային ինքնութիւնը:

ՓԵՐՈՒԻ նախագահը՝ Ֆուժիմորի իր հրաժարականը տուաւ կաշառակերութեան գայթակղութեան մը հետեւանքով: Ինք որ 10 տարի է Փերուն իր երկաթեայ ձեռքին տակ կը պահէր, յանկարծ որոշեց տեղի տալ: Յայտնեց նաեւ թէ այլեւս թեկնածու չէ:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ բանակի (Ա. Լ. ԲՍ., Իսրայէլի հաշւոյն կռուող լիբանանցի զինուորներ) 5.000 նախկին ռազմիկներ մէջտեղ մնացած են, որովհետեւ դաւաճան կը նկատուին Լիբանան եւ անբաղձալի են Իսրայէլ: Աստնցմէ մէկը չի վարանիր իր դառնութիւնը արտայայտելու, կ'ուզէ որ Իսրայէլ զիրենք իր զինուորները նկատէ: Կրնայ, կ'ըսէ Լիբանան վերադառնալ, երբ Սուրիա քաշուի:

ՍԻՏՆԷ ··· ՍԻՏՆԷ ··· ՍԻՏՆԷ ···
Ո Ղ Ի Մ Պ Ի Ա Կ Ա Ն
ՍԻՏՆԷ ··· ՍԻՏՆԷ ··· ՍԻՏՆԷ ···

Սիտնէի Ողիմպիականներու առաջին երկու օրերու մրցումներէն ետք, Ֆրանսա յաջողեցաւ 3–րդ դիրքը գրաւել երեք ոսկի մետալներով, երկու արծաթ եւ մէկ ալ պրոնզէ: Սեպտ. 18–ի առաւօտը սակայն, Ֆրանսայի մետալներու թիւը արդէն 10–ի բարձրացած էր: Գլուխն են Միացեալ–Նահանգները 4 ոսկի, 5 արծաթ եւ 2 պրոնզէ մետալներով, իրենց կը յաջորդէ Աւստրալիա 3 ոսկի, 2 արծաթ եւ 4 պրոնզէ մետալով: Ֆրանսայի կը յաջորդեն Ճափոն, ապա Թուրքիա, որ 2 ոսկի մետալ խլեց:

Ինչ կը վերաբերի հայ մարզիկներուն, առայժմ փայլուն ելոյթներ չեն ունեցած, ընդհակառակն: Լաւագոյնը եղած է ծանրաբարձ (62 քկ.) Նուրի Սարգսեան որ միմիայն 10–րդ դասուած է: Ան կը մըրցէր Աւստրալիոյ դրօշին տակ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

MARSEILLE

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Section «JEUNES»
vous invite
le Jeudi 28 Septembre
à 20 heures 30 précises
327, Bd Michelet — 13009 Marseille
à la

CONFERENCE

de ALAIN TER-MARGOSSIAN
géographe,
spécialisé dans les questions politiques
sur le thème
« RIVALITES PETROLIERES
AUTOUR DE LA MER CASPIENNE »
(recomposition des rapports de force au flan Sud de l'Ex Union Soviétique)
— Entrée libre —

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Helen Puzant»** d'Alfortville organise un repas le **Samedi 30 Septembre** à partir de 20 heures à la Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 9, rue de Madrid, au profit de la Colonie de Bellefontaine.
Réservations :
— M.C.A. : 01 43 76 55 89
— Seta : 01 43 76 99 11

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ՑԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
«Լուսաւորչի Լապտեն»

հանդիպումներու շարքին մէջ
կը հրաւիրէ իր չորրորդ դրոյց – դասախօսութեան

ՍՈՒՐԲ ՊՍԱԿԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

նիւթին շուրջ, որ տեղի կ'ունենայ

հայերէն
Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 21

ժամը 19–ին:

Մասնակցութեամբ՝
ՁԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, Աւբնիւ Փրատօ, 13008 Մարսէյլ

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայաստանցի միջին տարիքի կին մը աշխատանք կը փնտռէ տարեց անձի կամ մանուկի խնամք տանելու համար:
Հեռաձայնել. –
Տիկին Մարիէթա
☎ 01 – 43 – 77 – 44 – 04

Rentrée

VIENNE

Dans les locaux de la Maison de la Culture Arménienne : 9, rue du Cirque, à Vienne, La Croix Bleue des Arméniens de France Section Vienne propose à vos enfants

L'EVEIL A L'ARMENITE

Le Mercredi de 14h à 17h
— pour les enfants de 5 à 7 ans (dernière année de maternelle à CE1), initiation à l'arménien à travers des dessins, des jeux éducatifs, des travaux manuels, chants, danses...
— pour les enfants de 7 à 13 ans (du CE2 à la 4ème) langue, histoire, géographie, chants, danses...

Le Samedi de 14h à 17h
— pour les enfants de 5 à 7 ans (dernière année de maternelle à CE1), initiation à l'arménien à travers des dessins, des jeux éducatifs, des travaux manuels, chants, danses...
— pour les enfants de 7 à 13 ans (du CE2 à la 4ème) langue, histoire, géographie, chants, danses...
— à partir de la 3ème et jusqu'au BAC Préparation pour les épreuves d'arménien au BAC.
— pour les 3ème et 2ème classes de mise à niveau pour les débutants.

L'équipe d'encadrement soit : 3 enseignants, 1 monitrice de danse, 1 monitrice de chant, 1 assistante vous accueillera dès le

Mercredi 20 Septembre
et le Samedi 23 Septembre

Possibilité de transport pour les cours du Mercredi. **Attention pas de transport le 20 Septembre 2000.** Le goûter est offert aux enfants.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղին անդամական ընդհ. ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտ. 25, ժամը 20.45ին,
Centre Administratif d'Asnières

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

Ս Ե Ւ Ր Ա Ն – Լ Ի Վ Ր Ի

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սեւրան - Լիվրիի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի դասընթացքները կը սկսին՝

Շաբաթ, Սեպտ. 23, ժամը 14–ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ:

Մակարդակ. –
– Առաջին դասարանէն Պաքալօրէայի պատրաստութիւն:
– Հայոց պատմութիւն:
– Երգ, Թատրոն:

Դասընթացքները տեղի կ'ունենան Կապոյտ Խաչի Տան մէջ
17, rue Charles Péguy —
93190 LIVRY-GARGAN

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել՝
– Տիկին Արտեմիս Փուշուճեանին. –
01 – 43 – 85 – 03 – 76
– Մատլէն Փափազեանին. –
01 – 43 – 83 – 87 – 68

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Մարգարեան–Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները դպրոցին բարգաւաճման համար. –

Արաքսի Ասլանեանի *մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Արման Շէրէֆ* 300 *Ֆր., Պ. Գէորգ Գասպարաճեան* 200 *Ֆր., Պ. Առօ Շէրէֆ եւ Տէր եւ Տիկին Տէմիրճի* 100*–ական Ֆր.: Տիկին Պաշըպէօյիւքեան* 400 *Ֆր.:* Թագուհի Գույումճեանի *մահուան առթիւ Շառլ Մոն տ'Օր Իմմոպիլիէ* 5.000 *Ֆր.: Պ. Ժիւլիէն Ներկիզեան, Տէր եւ Տիկին Արգար Սիւմի Առաքելեան, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Ներկիզեան, Տիկին Ժագլին Քէօրօղլեան, Տէր եւ Տիկին Ժան–Փիէր Պասմաճեան* 1.000*–ական Ֆր., Տիկին Աննիկ Հօթօթեան, Պ. Ալէքսի Ներկիզեան, Տիկին Թագուհի Գույումճեան* 500*–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հիպէր Սօլէ* 300 *Ֆր., Պ. Ժան–Ժագ Յովիկեան* 250 *Ֆր.:*

VOYAGE EN ARMENIE

du 16 au 23 octobre

organisé par
SOLIDARITE PROTESTANTE FRANCE-ARMENIE (SPFA)
1, rue Cabanis 75014 Paris (tél. 01 47 35 30 23 ou 06 83 09 08 19)

(Voyage œcuménique et culturel)

prix : 6.500 F
(pour s'inscrire, envoyer acompte de 1.000 F à SPFA)

Accompagnateur : pasteur Samuel SAHAGIAN

(Programme détaillé sur demande)

Option Karabagh avec supplément, du 23 au 25 octobre.

Voyage en Israël,
berceau de la foi chrétienne

du 28 octobre au 4 novembre

Au programme :
Nazareth, Jéricho, Béthléem, Jérusalem : Mont des Oliviers, Sanctuaire de l'Ascension, le mur des lamentations, quartier arménien, ...

Prix : 7320 FF au départ de Paris, Lyon, Marseille,
comprenant : transport aérien, pension complète, visites

Renseignements et inscriptions : Pasteur Gilbert Léonian
Tél : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04

A L'OCCASION DE SON 25ème ANNIVERSAIRE
l'UMAF-Paris
organise
le samedi 25 novembre
— à 14h : **CONFERENCE SUR L'HISTOIRE DES MEDECINS ARMENIENS**
— à 20h :

Grand Dîner Dansant

(Orchestre «Gaidzag's»)
AU PROFIT DE SES ACTIONS EN ARMENIE
EN PRESENCE DU MINISTRE DE LA SANTE D'ARMENIE
Dans les Salons de **l'Hôtel Méridien Etoile**
81, Boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS.
● Pour les réservations, téléphonez au siège de l'association :
☎ **01 43 68 42 04**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20
MERCREDI
20 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 Fax : 01 48 00 06 70
E-Mail : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. Paris 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.995

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

76e ANNEE — N° 19.995

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ԲԱՆԲԵՐԸ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

ԱՄՆ-ու Գոնկրէսին մէջ ցեղասպանութեան բանաձեւին քննարկումին մասին Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան բանբերը Արա Պապեան յայտնած է թէ 1915-ին պատահածը որակել «ցեղասպանութիւն» բառով ճակատագրական իմաստ ունի, որովհետեւ այդ սահմանումը իրաւական արժէք կը ներկայացնէ, անոր առնչուած բոլոր հետեւանքներով: Ան աւելցուցած է թէ ճշմարտութիւնը խափանել անկարելի է, հակառակ ներկայի այն իրողութեան որ թէ՛ ԱՄՆ, թէ՛ Թուրքիա դէմ են 398 թիւ բանաձեւին: Ներկայի հանգրուանը «պարզապէս առաջին քայլ մըն» նկատած է բանբերը, եզրակացնելով որ Հայերու ցեղասպանութիւնը պիտի ճանչցուի ո՛չ միայն ԱՄՆ-ու, այլեւ Թուրքիոյ կողմէ:

ԵՐԵՒԱՆԷՆ

(Սեպտեմբեր 18/19)

ԵՐԱՇՏԻՆ ՎՆԱՍՆԵՐԸ ԴԱՐՄԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉ

Տեւական երաշտը եւ անոր հետեւանք ջուրի անբաւարարութիւնը վերջին ծայր ծանր կացութիւն ստեղծած է երկրին մէջ: Ամէնէն աւելի տուժած շրջաններ են Արարատի մարզը, Արմաւիրի Բաղրամեանի շրջանը, Շիրակի բարձր գօտին, Արագածոտնի Թալինի շրջանը, եւայլն: Յունիսի կէսերէն սկսած երաշտին պատճառով վարչապետ Ա. Մարգարեան ուղերձով մը դիմած է աշխարհի բոլոր կառավարութիւններուն, միջազգ. կազմակերպութիւններուն ու հանրութեան, բացատրելով ծանրակշիռ կացութիւնը որ հետեւանք է շուրջ 40 միլիոն տոլար վնասի: Ա. Մարգարեան բսած է թէ անասնապահութիւնը, գիւղատնտեսութիւնը աւելի պիտի տուժեն ու երկրին պարէնային ապահովութիւնը լուրջ սպառնալիքի տակ պիտի մնայ եթէ միջազգային օժանդակութիւն չտրուի:

ՇՈՂԱԳՈՐԾՕՆ ՆԻՒԹԵՐ ՎԱՃԱՌՈՂ ՀԱՅ ՄԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Թիֆլիսի մէջ, մարդկային կեանքին համար շատ վտանգաւոր ուրանիոմ եւ փլուտոնիոմ նիւթերը վաճառելու վրայ ձերբակալուած են երեք Վրացիներ եւ Հայաստանցի մը. անոնց քովէն գրաւուած ուրանիոմը անոնք կը փորձէին ծախել 100 հազար տոլարի, իսկ փլուտոնիոմը՝ 750 հազարի:

ԼՂՀ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԶԵԿՈՒՑԱԲԵՐԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Նախագահ Ա. Ղուկասեան ընդունելով Եւրոպական Խորհրդարանի Հարաւային Կովկասի երկիրներու զեկուցաբեր Փ. Գարտոնին, մանրամասն կերպով ներկայացուցած է քաղաքական եւ տնտեսական ընթացքները, ապա՝ Ղարաբաղի խնդրին կարգաւորման մասին Ստեփանակերտի պաշտօնական դիրքը: Ա. Ղուկասեան յատկապէս ըսած է թէ շրջանի շահերը կը պահանջեն որ հակամարտութեան բոլոր կողմերը միասնաբար մշակեն քաղաքական կարգաւորման բանաձեւ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԵԼՍԻՆՔԻԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՄՐԱՆ ԴՊՐՈՑԸ ՓԱԿԱԾ Է ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ՄԱՍՆԱԿԻՑԻ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Հելսինքիի քաղաքացիներու Թրքական միութեան ամրան դպրոցը որ Չանաքքալէի մէջ գործել սկսած է Օգոստոս 31-ին, երկու օր ետք Ներքին նախարարութեան մէկ հրամանագրով փակուած է ու զանազան երկիրներէ մասնակիցները վերադարձած են իրենց տեղերը: Սեպտ. 17-ի «Միլլիյէթ»ը լուրը տալով կ'աւելցնէ թէ միութեան վարչութեան նախագահին կարծիքով, փակումին պատճառը Ղարաբաղէն երկու Հայուհիներու՝ Իրինա Սարգսեանի ու Կարինէ Օհանջանեանի մասնակցութիւնը եղած է:

Նոյն միութեան եւրոպական մասնաճիւղերը ամէն տարի տասնօրեայ նման դպրոցներով շրջանային հարցերու մասին վիճարկումներու եւ բանակցութիւններու գետին կը ստեղծեն: Թրքական միութիւնը կազմուած է 1994-ին. անդամներուն մէջ ունի Թուրք ծանօթ մտաւորականներ, գրողներ: Այս տարուան տասնօրեակը որոշուած էր յատկացնել Կովկասի ու Միջին Ասիոյ խնդիրներուն: Լրատու աղբիւրը կը տեղեկացնէ նաեւ թէ նախարարութեան հրահանգով դպրոցին փակումը Եւրոպական Խորհրդարանին օրակարգին նիւթ պիտի կազմէ:

մը: Հանդիպումին մասնակցած է նաեւ Արտաքին գործերու նախարար Նայիրա Մելքումեան:

ՋԱՒԱԽՔԻ 258 ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Վրաստանի հայաբնակ շրջանին՝ Ջաւախքի 258 դպրոցներուն նոր ուսումնական տարին սկսած է Սեպտ. 18-ին: Այդ դպրոցները ունին 41.390 աշակերտ, 4.679 ուսուցիչ: Անոնցմէ 133-ը վրացական դպրոցներ են, 108-ը՝ հայկական, 17-ը՝ վրացեւհայկական, ռուսեւհայկական եւ ռուսեւվրացական: Նոր դասաշրջանին Ախալքալաքի Բարալեթ գիւղին մէջ վրացեւհայկական նոր վարժարան մը բացուած է ուր կը յաճախէ 159 երախայ:

ԵՐԵՔ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Սեպտ. 13-ի գիշերը Ստեփանաւան - Վանաձոր ճամբուն վրայ քննութեան ատնուած հանրակառքի մը մէջ երեւան հանուած է Ռուսաստանէն բերուած մեծ քանակութեամբ սեւ ու կարմիր ձկնկիթ, ծխախոտ եւ ինքնաշարժի պահեստի կտորներ: Ձերբակալուած են Երեւանի երեք բնակիչներ. Ռոպէր Մինասեան, Վլ. Խորէնեան եւ Յարութիւն Քիրազեան:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ՌՈՒՄԱՆԻԱ ՄԵԿՆԱԾ

Մայր Աթոռի տեղեկատուութեան կեդրոնը կը տեղեկացնէ թէ Գարեգին Բ. Սեպտ. 18-ին ուղղէն օրթոտոքս Եկեղեցիին պետ Թէոկտիստ Պատրիարքին հրաւէրով մեկնած է Ռումանիա: Ան հանդիպում կ'ունենայ նախագահ Է. Կոստանտինեսկուի հետ, կ'այցելէ ռումանական վանքեր ու Հայոց առաջնորդարանը:

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԴԷՄ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍԿՍԱԾ

ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախկին նախարար եւ բանակի հրամանատար Ս. Բաբայեանի եւ միւս 15 ամբաստանեալներուն -Լեւոն Միրզոյեան, Էրիք Ֆարամազեան, Դաւիթ Գիւլեան, Վարուժան Մելքումեան, Ալպէր Ասատրեան, Խաչատուր Պետրոսեան, Վարդան Թաշճեան, Արարատ Մուսայէլեան, Արմէն Անտոնեան, Գագիկ Աճարոնեան, Գառնիկ Ծառուկեան, Արմէն Մուսայէլեան, Վալերի եւ Հենրիկ Ծատրեան, Սասուն Աղաջանեան-, դատը սկսած է Սեպտ. 18-ին Ստեփանակերտի մէջ, ապահովութեան խիստ միջոցներու տակ: Ոստիկանութիւնը հսկողութիւն սահմանած է դատարանին շրջակայքը, սահմանափակելով դատավարութեան մասնակցողներուն թիւը: Նախագահ Ա. Ղուկասեանի դէմ մահափորձով ամբաստանուած գլխաւոր դէմքը Ս. Բաբայեան կրկնած է դատը Սիւնիքի դատարանը փոխադրելու պահանջքը, պնդելով որ իր դէմ բանաձեւուած ամբաստանութիւնը քաղաքական բնոյթ կը կրէ: Յետ քննութեան ատեանը մերժած է պահանջքը:

Դատական ատեանին կը նախագահէ դատաւոր Սուրէն Ալեքսանեան, մեղադրող կողմը բաղկացած է ԼՂՀ գլխաւոր դատախազ Մաւրիկ Ղուկասեանէ եւ դատախազներ Ռախսա Իգուշկինանէ, Վահրամ Աւագեանէ: Նախագահ Ա. Ղուկասեանի շահերը կը պաշտպանէ երեւանեան իրաւագէտ Կարէն Բաբուրեան:

Ս. Բաբայեանէն զատ միւս ամբաստանեալներէն եօթը միայն պաշտպան փաստաբան ունին: ԼՂՀ-ի մէջ պահուած ըլլալով ժողովրդական դատակազմի համակարգը, Սեդա Աւրեան եւ Լուսինյա Սարգսեան մասնակցած են որպէս այդ:

Դատարանին առաջին որոշումը եղած է սահմանափակել լրագրողներու կողմէ նիստին տեսագրումն ու ձայնագրումը: Ատոր դէմ Ս. Բաբայեանի փաստաբան Ժիւտէքս Շաքարեանի բողոքը արձագանգ չէ գտած:

Դատավարութեան առաջին նիստին ներկայ չէ գտնուած ամբաստանեալ դեր գնդապետ Սասուն Աղաջանեան որ ամբաստանուած է ահաբեկչական արարքին ուղղակի կիրարկողը ըլլալով. ան Օգոստոս 30-էն ի վեր կը գտնուի Հայաստանի Նուպարաշէնի հոգեբուժական մեկուսարանը:

Նիստին Ս. Բաբայեան անոր անաչառութեան վրայ կասկած յայտնելով, ըսած է թէ վստահութիւն չունի ատեանի նախագահ Ս. Ալեքսանեանի հանդէպ եւ կը մերժէ անոր նախագահութիւնը. ատեանը խորհրդակցելէ ետք անհիմն համարած է մերժումը:

«Մարտի 22-ի գործով» որակուած դատավարութեան առաջին օրուան նիստին որպէս անկախ դէտ Հայաստանէն ներկայ գտնուած են երեսփոխաններ Գագիկ Կոստանեան, Սամուէլ Աւետիսեան, Մանուկ Գասպարեան եւ Ազատ Վարդանեան:

Դատը կը շարունակուէր յաջորդ օրը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ չորս սենտիքաներ գործադուլի կանխազգ մը տուած են Սեպտ. 28, Հինգշաբթի օրուան համար ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Աշխատավարձքի յաւելում կը պահանջեն: Ընկերային մթնոլորտը կը մթագնի երկրին մէջ, դժգոհութիւնները կը ծաւալին եւ ժոսփէնի ժողովրդականութիւնն ալ իր ամէնէն ցած մակարդակին իջած է: Ճաշարանապետներն ալ փողոց իջած են պահանջելու համար որ Թէ - Վէ - Ա-ն 19,6%-ի տեղ ըլլայ 5,5%, ինչպէս է ուտեստեղէնի փոքր խանութներուն համար:

ՇԻՐԱՔ, հեռատեսիլի Ֆրանս 3 կայանէն պիտի արտայայտուի Հինգշաբթի, Սեպտ. 21-ին, Շառանթ իր այցելութեան առթիւ, Կիրակի օրուան հանրաքուէին մասին: Մեծ ջանք կը թափուի որպէսզի ժողովուրդը քուէարկէ, քանի ծանօթ է որ հարցը (հնգամեակ նախագահական ժամանակաշրջանին համար) անտարբեր կը ձգէ շատեր եւ կը նախատեսուի ձեռնպահութեան մրցանիշ մը:

ԺՈԼՈՅԻ պատանդներու վիճակը միշտ անորոշ կը մնար Սեպտ. 19-ին: Կը կարծուէր որ Ապու Սայաֆի խմբակը 22 պատանդներով լեռ բարձրացած է եւ բանակն ալ չի կրնար հասնիլ: Կ'ըսուի թէ ողջ են, բայց ստոյգ լուր չկայ: Փիլիփպեան զօրավար մը կը խոստովանի որ գործողութիւնը կրնայ ամիս մը եւ աւելի տեւել, ելքն ալ յայտնի չէ:

ՊԵԼԿՐԱՏԻ մէջ, Սեպտ. 18-ին դատավարութիւն մը բացուած է ՕԹԱՆ-ի ղեկավարներուն դէմ, պատերազմի ոճիրի յանցանքով: 14 ղեկավարներ, որոնց կարգին Շիրաք, Վեթրին եւ Ռիշար ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի, ամբաստանուած են: Ամբաստանագիրը կը ճշդէ որ 890 հոգի սպաննուած է ռմբակոծութիւններէն: Ըստ դատախազին, ամբաստանեալները կրնան մինչեւ 20 տարի բանտարկութեան դատապարտուիլ: Անցեալ Յունիսին, Լա Հէյի պատժական միջազգային ատեանը գտած էր որ ՕԹԱՆ միջազգային օրէնքի ոչ մէկ խախտում ըրած էր: Միւս կողմէ, 15-երու Արտաքին նախարարները, Պրիւսէլ հաւաքուած Սեպտ. 18-ին, կոչ մը ըրին «սերպ ժողովուրդին»: Եթէ, Սեպտ. 24-ին, Սերպիոյ երեսփոխանական ընտրութիւններուն Միլոշեւիչի ընդդիմադիրները յաղթեն, Սերպիոյ դէմ պատժական միջոցները կը վերնան:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ մէջ, բողոքականները ոճրափորձ մը գործած են

(Շար.ը Դ. էջ)

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ ՄԻՇՏ ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՈՒ

Հարաւային Կովկասի ռուսական զօրախումբերուն հրամանատարը զօր. Գ. Տրոշեւ որ երկօրեայ այցով Երեւան կը գտնուէր, քննելու համար ռուսական 102 զինուորական խարիսխը, մեկնումի պահուն գոհունակութիւն յայտնած է: Ըսած է թէ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեանի հետ հանդիպումը առիթ տուած է երկու երկիրներու զինուորական գործակցութեան հարցերը քննելու. ապա Տրոշեւ աւելցուցած է. «Հայաստանի մէջ բանակած ռուսական ռազմախարիսխները միշտ պատրաստ են Հայաստանը պաշտպանելու թշնամիի մը յարձակումին դէմ: Ոչ ոքի կ'ակնարկեմ, բայց միշտ կարողութիւնը պիտի ունենանք ետ մղելու յարձակող ուժ մը»:

Ո Ւ Ս Տ Ա Ւ Ո Ր Ի Ն Օ Թ Ե Ր

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԷՆ ՀՐԱՅՐ ԴԺՈԽՔ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

ՋՐՕՐՀՆԷՔ ԱՐԱԾԱՆԻԻ ԱՓԵՐՈՒՆ

Կիրակի, Օգոստոս 20: Բ. Կիրակի զկնի Ս. Աստուածածնի: Պարզ կիրակի օր մըն էր, եւ որ սակայն լեցուեցաւ, չքեղացաւ, յորդեցաւ, եւ դարձաւ, ինծի համար, որ արդէն 40 տարիէ ի վեր Հայ Եկեղեցւոյ խոնարհ ծառայ մըն եմ, ինծի համար, որ արդէն իսկ 50 տարի եւ աւելի Հայ Եկեղեցւոյ մթնոլորտին մէջ եմ մեծցած՝ ուխտի, հոգեւորականի ապրումի բարձրակէտի եւ երջանկութեան օրուան, երբոր պիտի ըլլայի այնտեղ, ուր ըստ Ագաթանգեղոսի, Հայոց լուսաւորիչը, Սուրբ Գրիգոր, մկրտեր էր Հայոց արքան, արքունիքը եւ բիւրաւոր Հայեր: Պիտի ըլլայի «առ ափունս Եփրատայ»: պիտի ըլլայի Արածանիի ափերուն:

Բայց նախ գացինք Թրքական գիւղը, որ մեր Բագաւանն էր եղած, յետոյ կոչուեր էր Իւչքիլիսա, որովհետեւ երեք չքեղ խորաններ ունէր, եւ յետոյ եղեր էր աւերակ, եւ հիմա եղեր էր քարակոյտ: Ուր է Բագրեւանդի Հայոց հսկայ տաճարը... Հայոց մեծագոյն եկեղեցիներէն մին: Գրիգոր Լուսաւորիչ, կեսարիայէն դարձին, քանդեր էր այնտեղի մեհեանները եւ կառուցեր նոր եկեղեցին, որու վրայ յետագային բարձրացեր էր 27×46 մեթր տարածութեամբ չքեղ տաճար մը, Իսրայէլ Գոռողձեցի ճարտարապետի ձեռքով, 630-ական թուականներուն:

Իւչքիլիսայի մէջ էր, որ 1802 Մայիս 25-ին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան օրինականութիւնը պահպանելու համար, Սուրբ Էջմիածին իսկ չհասած՝ Բագրեւանդի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Ախթամարի Կարապետ Կաթողիկոսի կողմէ Կաթողիկոս կ'օծուէր Դանիէլ Սուրմառեցին: Իսկ հիմա՞: Քար մը հոս, քար մը հոն. հազիւ կը նայիս՝ Քիւրտերը կու գան եւ կը նային թէ քարտէս բերե՞ր ես հետդ: Անշուշտ Թուրիստական քարտէսի մասին չէ խօսքս: Ոսկիի քարտէսն է: Ա՛խ, ինչեր պիտի տային Քիւրտերը մեզի եթէ աւերակ վանքի մը յատակագծի փոխարէն, մեր հետ ունենայինք գիւղին քարտէսը, եւ քարտէսը այն տան, ուր, ըսենք, երկու մեթր խորութեամբ թաղուած են մեր ոսկիները: Բայց միայն այստեղ չէր: Ուր որ գացինք՝ նոյն խնէչ ցանկութիւնը կար — Ալթո՛ւն, Ալթո՛ւն... Մեր ոսկի աշխարհը առեր նստեր են, մեր ոսկեդաշտերը անապատի են վերածեր, մեր հողերու տէրն են, եւ կ'ուզեն որ մեր հայրերու ոսկին ալ գտնենք եւ տանք իրենց: Ագահութիւնը սահման եւ երկինք չունի: Նոյնպէս անզգամութիւնը:

Բագրեւանդի եկեղեցւոյ մասին թոյլ տուէք որ նօթագրեմ Յովհաննէս Յակոբեանի «Ուղեգրութիւններ, Զ. հատոր» (Երեւան, 1934 թ.) գիրքէն ծանօթագրութիւն մը. ի վերջոյ ե՞րբ մէկը պիտի դարձեալ յիշէ Բագրեւանդը: «Բագրեւանդի Ս. Յովհաննէսի վանքը Թուրքերն անուանում են Իւչ-Քիլիսէ: Յիշատակւում է թէ՛ հեթանոսական եւ թէ՛ քրիստոնէական շրջաններում. գտնւում է Բագրեւանդ գաւառում, Եփրատ գետի ձախ ափին: Հայ պատմագիրները անուանում են Դիցաւան եւ Բագաւաց աւան: Կառուցուած է Նպատ լերան հիւսիսային ստորոտի վրայ: Այնտեղ կատարւում էր Նաւասարդի տօնը: Խորենացին ասում է, թէ Տիգրանը շինել տուաւ այս Բագինը եւ Իջեւանը, որպէսզի ճանապարհորդները գիշերեն այնտեղ եւ օգտուեն զովից: Դա հեթանոսական շրջանում գլխաւոր բագինն էր Վանատուր աստծոյ: Արտաշիր Սասանեանը հրամայեց մշտավառ պահել "զհուրն Որմզդական որ ի վերայ Բագնին, որ ի Բագաւան" (Խորենացի Բ. ՀԷ): Եօթերորդ դարում, 634 թուին Հերակլ կայսրը Պարսիկների դէմ արշաւած ժամանակ նորոգել եւ վերաշինել է տուել այս վանքը, որ արձանագրուած է եկեղեցու որմերի վրայ: Շէնքը սրբատաշ քարերից է կառուցուած, ընդարձակ է եւ հոյակապ: Ճարտարապետն է եղել Իսրայէլ անուն մէկը: 778 թ. Եգիպտ ոստիկանի Սփի գործակալը կոտորել է վանքի միաբաններին, որոնց թիւը քառասունից աւելի էր: Բագաւանը ունի հաստ պարիսպներ, մեծ ու երկաթապատ դռներով եւ մարտկոցաձեւ բուրգերով: Վանքը շարունակ քրտական յարձակումների ենթակայ է եղել, մանաւանդ ԺԹ. դարու առաջին քառորդում, ինչպէս ականատես են եղել Գարդանն ու իր ընկերները: 1877 թ. պատերազմի ժամանակ կորուստի մատնուած են վանքի թանկարժէք ձեռագրերը: Վանքի պարսպի արեւմտեան կողմը գտնւում է Վանք գիւղը, իսկ գրեթէ մի մղոն հեռու գետի վրայ կայ քարաշէն մի կամուրջ, որ կառուցուել է ԺԷ. դարու առաջին կէսին: Կարծում են թէ հին Բագաւանի տեղը գտնւում է այժմեան վանքի դիմաց, կարաւանի ճանապարհի վրայ, Եփրատի աջ կողմը, ուր տեսնւում են բազմաթիւ աւերակներ ինչպէս նաեւ մի մեծ եկեղեցու հիմքերը» (Ալիշան, «Այրարատ», 527–533. «Տոպագրութիւն հին Հայաստանի», 406–410. «Տեղեկագրութիւն Հայաստանի», 221–222. «Բագրեւանդ», 272–283):

Բագրեւանդի Մայր Եկեղեցւոյ աւերակներէն դուրս կ'ելլենք: Տրտում ենք: Մեր ուխտագնացութեան նպատակներէն մին էր, 1700-ամեակի առթիւ, գտնել այն վայրը, ուր, ըստ աւանդութեան, տեղի ունեցեր էր Հայոց մկրտութիւնը: Բագրեւանդի մէջ մեր տեսածը գրեթէ յուսահատութեան տարաւ մեզ: Բայց աստուածային ուժ մը կամք եւ երազ դրաւ մեր մէջ, եւ փրոֆ. Աշոտ Մելքոնեանի հետ փորձեցինք անկարելին կարելի ընել: Գիտէի, կարդացեր էի, որ մեր ժողովուրդը, Տրդատ թագաւորի մկրտութեան առթիւ, Բագրեւանդի մօտիկ, Նպատ լերան կողին, Արածանիի ափերուն, զետեղեր էր յուշաքար մը զոր կը կոչէին «Տրդատայ քար, Տրդատայ արձան»: Բայց եղեռնը, մշակութային եղեռնը պիտի խնայած ըլլա՞ր այս յուշարձանին: Ո՞վ գիտէ: Հաւատալով եւ չհաւատալով, մօտեցանք Արածանիին, եւ տառացիօրէն հետեւեցանք Մխիթարեան միաբան Հ. Ներսէս Սարգիսեանի գրքի ցուցմունքներուն որ կ'ըսէր. «Ուխտատեղի մեծ եղեւ սա ոչ միայն վասն պատճառացդ զոր ասացաք, այլ եւ վասն մկրտութեանն Տրդատայ եւ որոց ընդ նմայ ի սրբոյն Գրիգորէ ի վերայ Եփրատ գետոյ. եւ տեղիդ այդ ցանկալի՝ քառորդաւ բացական է ի մենաստանէն յարեւելս կոյս ի վերայ ճանապարհին անընդմէջաբար առ գետեզերն, ուր կայ եւ յաջմէ քարաժայռ մեծ, եւ ի վերայ նորա դրոշմածք խաչից»:

Հրա՛շք... Աշոտը ըսաւ. «Սրբազան ջան, քարերը, քարերը...»: Խելագարի պէս վազեցինք, մօտեցանք, դրկեցինք, շօշափեցինք, համբուրեցինք, համբուրեցինք այդ քարերը: Հո՛ն էին, հոն էին 301 թ. ալ, գուցէ Ս. Լուսաւորիչ բոպէ մը գլուխը հանգչեցուց այնտեղ, ո՞վ գիտէ... Քիչ մը անդին, սակայն, պիտի գտնէինք այն քարաժայռը, որ իր խաչանիշ դրոշմով աներկրայօրէն կը խօսէր մեզի դարերէն...

Արածանին արդէն կտրեր էինք: Հաւաքուեցանք ժայռերու գրկին մէջ, եւ լսեցինք Ալեքին չարականը՝ նուիրուած Տրդատ թագաւորին.

«Որ գերագոյն քան զբնութիւն հրաշագործեցեր Որդի Աստծոյ, առ թագաւորն Հայաստանեայց գաւազանաւ քո բարկութեան յիմարութիւնն յիմաստ փոխարկեալ»:

Ու յետոյ տոքթ. Հրանտ Մարգարեանն է, որ իր բամբ ձայնով կը խօսեցնէ Ագաթանգեղոսը. «Իսկ երբ լրացաւ պահք կատարելու տրուած ժամկէտը, երանելի Գրիգոր առաւ աշխարհաբանակ զօրքը, եւ զինք՝ թագաւորը, անոր տիկինը՝ Աշխէն, մեծ օրիորդ Խոսրովիդուխտը, բոլոր մեծամեծները եւ բանակի բոլոր մարդիկը, առաւօտեան այգը լուսանալուն պէս, Եփրատ գետի ափը տարաւ եւ այնտեղ մկրտեց առհասարակ ամէնքը՝ յանուն Հօր եւ Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին:

Երբ բոլոր մարդիկը եւ թագաւորը կ'իջնէին այնտեղ՝ Եփրատ գետի ջուրերուն մէջ մկրտուելու, Աստուծմէ սքանչելի հրաշք երեւցաւ, որովհետեւ գետի ջուրերը կանգնելով ետ դարձան: Սաստիկ լոյս երեւցաւ լուսաւոր սիւնի նման եւ կանգնեցաւ ջուրերուն վրայ ու անոր վրայ Տէրունական Խաչին կերպարանքը. եւ լոյսը այնքան ծագեցաւ, մինչեւ որ արգիլեց ու մարեց արեգակի ճառագայթները: Օծութեան իւղը, զոր Գրիգոր մարդոց վրայ կը թափէր, գետին մէջ շրջան կատարելով մարդոց շուրջ կը դառնար: Ամէնքը զարմացած օրհնութիւն կու տային ի փառս Աստուծոյ: Օրուան երեկոյեան հրաշքը աներեւոյթ եղաւ, եւ անոնք դէպի վեր աւան վերադարձան: Անոնք որոնք այդ օրը մկրտուեցան, աւելի քան տասնհինգ բիւր էին արքունական զօրքէն:

Եկան այնտեղ մեծ ցնծութեամբ, սպիտակ հանդերձներով, սաղմոսներով ու օրհնութիւններով, վառ կանթեղներով ու մոմերով եւ լուսավառ ջահերով, մեծ ուրախութեամբ եւ սաստիկ զուարթութեամբ լուսաւորուած ու հրեշտակացած, Աստուծոյ որդեգիրի անուն ստացած՝ մտան Սուրբ Աւետարանի ժառանգութիւնը եւ սուրբերու վիճակին խառնուելով, Քրիստոսի անոյշ հոտով ծաղկելով, վեր ելան, տէրունական տունը դարձան:

Անկէ ետք հոգեւոր մխիթարութեան համար այնտեղ եօթը օր մնաց: Այդ եօթը օրերու [ընթացքին] արքունական բանակէն մկրտուեցան աւելի քան չորս հարիւր բիւր այր, կին ու մանուկ» («Պատմութիւն Ագաթանգեղոսի» (Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի պատմութիւն), Պէյրութ, 1995 թ., էջ 236–237):

Պահ մը յետոյ Արածանիի եզերքն ենք, մեր դէմքը դէպի արեւելք, մեր շուրջը՝ հով, քամի ու փոթորիկ: Պիտի կատարենք ջրօրհնէքի միւռոնման, հաղորդութեան կարգերը: Կարծես Ծնունդի օր է եւ ջրօրհնէք կը կատարենք: Սէյրանի ձայնը կը ճեղքէ երկինքը, իսկապէս, «Ո՛վ զարմանալի ... խորհուրդ ... գե՛տ, մի՛ զարհուրիր, քո Արարիչն եմ ես ...»: Քրիստոս կու գար մկրտուելու, եւ մեր աղօթաւոր բանաստեղծը կը յորդորէր «մի՛ զարհուրիր, մի՛ վախնար»: Հիմա մենք ալ Արածանի գետին կարծես կ'ըսենք «գե՛տ, մի՛ զարհուրիր, քու ժողովուրդդ ենք մենք... մրրկաւ ցրուած, վայրավատին ցրուած տարագիր քու զաւակներդ ենք, եկած "մկրտիլ ի քէն"»:

Ու յետոյ Միւռոնով օրհնութիւն Արածանիի ջուրերուն, եւ բոլոր ջուրերուն Հայոց աշխարհի... Արաքսն ալ, Մուրցն ալ, Մեղրագետն ալ, մօրս գիւղին՝ Հաւաւի աղբիւրն ալ, «Օրհնեսցի եւ սրբեսցի ջուրս Հայոց, գետք եւ վտակք, առուք եւ առուակք Հայաստանեայց անուամբ Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ»: Միւռոնը կը յամենայ, գետի ափերուն կառչած է, կարծես չուզեր հեռանալ. կ'ուզէ մնալ հոն, այնտեղ, ա՛յդ ափին. այդ հողը որքա՛ն կարօտ էր միւռոնի սրբութեան:

Ագաթանգեղոս կը պատմէ, թէ 301 թուականին Լուսաւորիչ հաղորդութիւն տուաւ բոլորին. «Այնտեղ [Գրիգոր] օրհնութեան պատարագ մատուցեց, ամէնքին հաղորդութիւն տուաւ գոհութեան խորհուրդով, բոլորին բաշխեց Սուրբ Մարմինն ու Պատուական Արիւնը՝ Ամենափրկիչ Քրիստոսին, որ կենդանարարն է ու կեցուցիչը բոլոր մարդոց, Արարիչն ու աշխարհագործը բոլոր արարածներուն, եւ աստուածատուր շնորհները ամէնքին առատապէս մատակարարեց» («Պատմութիւն Ագաթանգեղոսի» (Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի պատմութիւն), Պէյրութ, 1995, էջ 236–237:

Մեր խումբն ալ խոստովանեցաւ եւ մինչ տղաքը կ'երգէին «Սուրբ, Սուրբ»ը, բոլոր ուխտաւորները եկան, շարուեցան կարգով եւ Սուրբ Հաղորդութեամբ զօրացած, Սուրբ Միւռոնի կնիքով հայացած եւ հայաշունչ եւ հայախորհուրդ դարձած՝ սկսան երգել: Ու ամէն մէկ երգ՝ փառք էր, երջանկութիւն էր, ինքնահաստատում էր «Մեր հայրենիք ազատ անկախ...», «Երբոր բացուին դռներն յուսոյ...», «...Երկար կեանք տուր Հայրապետին...»:

Ու հիմա դարձի ճամբուն ենք: Մեր ետին կը թողունք Արածանին, եւ կը փութանք դէպի ինքնաշարժները, որոնք՝ մեզ պիտի տանին դէպի նոր դարեր, նոր օրեր, նոր հանդիպումներ: Բայց Ջիրաւի դաշտի մէջն ենք, Նպատ լերան ստորոտներուն ներքեւ, քիչ մը անդին՝ Անգղ գիւղն է: Ու կը քալենք, ու կ'երգենք. «Հայաստան աշխարհ...»:

Թումանեանն ալ կու գայ ճաշի նստելու մեր հոգեւոր խնջոյքին, եւ կը վստահեցնէ մեզի.

«Ու պիտի գայ հանուր կեանքի
արշալոյսը վառ հագած,
Հազար-հազար լուսապայծառ
հոգիներով ճառագած,
Ու երկնահաս քո բարձունքին
Արարատի սուրբ լանջին,
Կենսաժպիտ իր շողերը պիտի ժպտան
առաջին,
Ու պոէտներ, որ չեն պղծել
իրենց շուրթերն անէծքով,
Պիտի գովեն քո նոր կեանքը
նոր երգերով, նոր խօսքով.
Իմ նոր հայրենիք,
Հզօր հայրենիք»:

Այդ պահուն ինծի մօտեցաւ քիւրտ հովիւ մը, եւ, գաղտուկ առաջարկեց որ գնեմ իր ձեռքի փոքրիկ խաչերը: Պարզ, մետաղեայ խաչ մըն էր երկու թեւերուն յունարէն արձանագրութիւն մը—կենեսիս, պաթիսմուս: Այսինքն՝ ծնունդ եւ մկրտութիւն: Գուցէ սա երախայի մկրտութեան առթիւ նուէր տրուած խաչիկ մըն է, ուր կը նշուի որ մկրտութիւնը ծնունդ է, հոգեւոր ծնունդ, վերստին ծնունդ: Բնական է, գնեցի, եւ հիմա վզէս կախած եմ: Յունարէն գրութեամբ այդ խաչը ի՞նչ գործ ունի Արածանիի ափերուն... Այդ խաչը խորհուրդ է:

Վերջին ակնարկ մը Նպատ լերան: Մեր Սուրբ Նշան վարժարանի Հայոց պատմութեան անկրկնելի ուսուցիչը կը յիշեմ, Պ. Երուանդ Պետրոսեանը, զինք ճանչցողներու համար «ժիպխ չկայ»ն որ մեր դասարանի մէջ, ձեռքերը վեր բարձրացուցած, կը պատմէր թէ ինչպէս 371 թուականին Պարսից դէմ մղած ճակատամարտին՝ Ձիրաւի դաշտի ստորոտէն Հայոց Ներսէս Հայրապետը Մովսէս Մարգարէի նման ձեռքերը կը բարձրացնէր եւ Հայոց զօրքերը յաղթանակէ յաղթանակ կ'երթային, ու ձեռքի նօթերուս մէջ կը կարդամ. «Իսկ Պապ թագաւորն ու Ներսէս եպիսկոպոսապետը կանգնած մնացին Նպատ լերան վրայ, եւ Սուրբ Ներսէս իր մշտատարած ձեռքերը երկինք բարձրացնելով խնդրում էր տիրոջից, որ խնայէ իր (հաւատացեալների) ուխտին եւ իր սուրբ եկեղեցիներին:

... Մինչ նա աղօթում էր աստծուն, Հայոց բոլոր զօրքերի ճակատը կրակի նման գնում էր Պարսից զօրքերի դէմ»:

Լոյս իջնէ գերեզմանիդ, Պրն. Պետրոսեան:

Քիչ անդին Ծուծան գիւղն է: Չորս եկեղեցի ունէր, ամէնէն մեծը Սուրբ Աստուածածին: Հիմա՝ Քիւրտի մը տանը բակին, գամբռի մը դաժան հաչոցին ներքեւ, կը փնտռենք սիւն մը այստեղ, խոյակ մը այնտեղ...

Բագրեւանդայ դաշտին մէջ, այդ օր, մեր այցելած վերջին գիւղը Անգղն էր: Այն ատեն ալ դժուար կը հնչէինք: Անգղ: Անգղ գիւղ. Ղեւոնդ Երէց եւ 700 մոգեր: Վարդանանց ճակատամարտի նախօրէին՝ Ղեւոնդ Երէցն էր որ ճիշդ, ճիշդ այս գիւղին մէջ, իր ժողովուրդին գլուխն անցած, ջարդեց գլուխները այն 700 մոգերուն, որոնք Պարսկաստանէն Հայաստան եկեր էին, որպէսզի նորադարձ Հայոց եւ նախարարներուն սորվեցնէին Որմիզդի կրօնը եւ ատրուշանի կրակին պաշտամունքը: Բայց հիմա... խուլամական անգոյն գիւղ մըն է, որ իր անցեալին փառքն ալ չի յիշեր: Չի գիտեր իսկ, որ իրենց գիւղին Պրոկոպիոս Կեսարացին Անկլոն անունը կու տար: Իրենք՝ Ղարղափաղար էին, հիմա ալ, որպէսզի պատմութիւն ալ չունենան, գիւղի անունը դարձեալ փոխեր են:

Մինչեւ այսօր ուր որ գացինք, ուր որ բարձունք մը տեսանք, լեռնակող մը տեսանք, հետաքրքրական բան մը գրաւեց մեր ուշադրութիւնը: Ամէնուրեք Թուրքիոյ, Թրքական հայրենիքին, Մեհմէթճիկին մասին թեւաւոր խօսքեր. — «Երանի անոր որ կրնայ ըսել թէ Թուրք է», «Մեհմէթճիկը չի մեռնիր, դրօշը վար չիյնար», «Հայրենիքը ամէն բանէ վեր» ... «խօնճէ վաթան»: Ու վաթան որ կ'ըսեն՝ մեր Հայրենեաց համար կ'ըսեն: Ես, որ Սփիւռքի մէջ մեծցած եմ, մտովին բաղդատութիւն մը կ'ընեմ, եւ կը տեսնեմ որ այսօրուան Հայաստանի հանրապետութեան ողջ տարածքին նման լոզունգ չկայ: Չկայ: Չեմ ուզեր մեկնաբանել, բայց կը յիշեմ ընկերս, որ կը մէջբերէ Սիլվա Կապուտիկեանի մէկ դառն խօսքը. «Ամէնէն տարօրինակն այն է, երբ Հայը կ'ամչնայ որ ինքը Հայ է»:

(Շար. 2)

ԿՐԿԻՆ ՋԱՒԱԽՔԻ ՄԱՍԻՆ

Ջաւախքի մէջ միջէթնային բախումներու հեռանկարը չի դադրիր արդիականութիւն ներկայացնելէ: Պարբերաբար նիւթը տեղ կը գտնէ հայկական ու նաեւ ազրպէյճանական լրատուիլներու մէջ: Վախ պատճառող ու մտահոգիչ այդ հեռանկարին մեկնակէտն է Վրաստանի հայաշատ հարաւի այդ շրջանէն ռուսական զօրաբաժիններու մեկնումը որուն հետեւանքով վրացեւթրքական սահմանին տիրութիւնը պիտի մնայ տեղական ուժերու. իսկ այդ կացութիւնը լուրջ վախ կը պատճառէ Ջաւախահայութեան: Ռուսական ուժերու մեկնումին եւրին անոնք կը նշմարեն Թրքական նուաճողական որքամադրութիւններու դէմ անպաշտպան մնալու հաւանականութիւնը: Այդ հեռանկարով ալ արդէն փորձած են ընդդիմանալ ռուսական զօրաբաժիններու մեկնումին:

Հայութեան մտահոգութիւնը ունի նաեւ տնտեսական բնոյթ մը. ռուսական զինուորական խարիսխները ապահովութեան ազդակէն զատ, աշխատանքի եւ հետեւաբար շահու հասցէ ալ կը հանդիսանային, քանի որ բնակչութեան կարեւոր մէկ տոկոսը անոնց շնորհիւ աշխատանք ունեցած էր:

Լրատու անկախ գործակալութիւն «Մեդիամաքս»ի տնօրէն Արա Թադեւոսեան գրելով այս մասին, կ'ըսէ թէ քաղաքական դէտերու կարծիքով, եթէ անյապաղ միջոցներ ձեռք չառնուին, շրջանը կրնայ «երկրորդ Ղարաբաղ»ի մը վերածուիլ: Միւս կողմէ, կ'անդրադառնայ շրջանի երեսփոխան Վան Բայբուրդեանի արտայայտութեան թէ խնդիրը կ'արծարծուի դրդիչ ուժերու կողմէ:

Ուրիշ երեսփոխան մը՝ Մելիք Ռախսեան ձայնը կը միացնէ վախ յայտնողներու, ըսելով մասնաւորաբար թէ Հայերը կը յիշեն տակաւին 1920-ի Թրքական յարձակումները: Ա. Թադեւոսեան կը մէջբերէ սահմանապահ զօրաբաժիններու հրամանատար Լեւոն Ստեփանեանի արտայայտութիւնը որով եւս մտահոգութիւն կը յայտնուի որ Ռուսերու մեկնումէն ետք Վրացիները պիտի չկարենան շրջանի ապահովութիւնը երաշխաւորել: Այս վերջինը կը յիշեցնէ թէ անցեալին այդ սահմանագիծին պաշտպանութիւնը Ազրպէյճանցի զինուորներէ բաղկացած ջոկատներու յանձնուած էր. իսկ նման բան, դժուար չէ երեւակայել թէ ինչ հետեւանք կ'ունենայ նոյնիսկ անկարեւոր բախումի մը պարագային: Այսուհանդերձ, Հրամանատարը կ'աւելցնէ թէ երաշխիք ունեցած է թէ Ռուսերու մեկնումէն ետք սահմանագիծը միայն Հայերու հսկողութեան պիտի յանձնուի:

Տեղացի Հայութեան համար մտահոգիչ հեռանկար կ'ընծայէ Կարսի երկաթուղին որ կառուցուելու պարագային անխուսափելիօրէն Թրքական ազդեցութիւնը պիտի աւելցնէ շրջանին մէջ: Ջաւախքի Հայութիւնը կը մերժէ նաեւ այդ երկաթուղիին շինութիւնը:

Մինչ այդ, ազրպէյճանցի քաղաքական դէմքեր, ինչպէս՝ երեսփոխաններ Ալիոդզաեւ եւ Աղամալի, պնդած են թէ շրջանին մէջ Հայերը անհազանդի վիճակ ըստեղծած են Ախալքալաքի մէջ, հետամուտ ըլլալով շրջանի ինքնավարութեան, կամ Հայաստանի կցումին: Երկուքին ալ եզրակացութիւնը այն է, որ Հայերը հողային պահանջ ունին ոչ միայն Ազրպէյճանէն, այլեւ Վրաստանէն: Այս պնդումներուն հակասող արտայայտութիւններ առնուած են Հայաստանի եւ Վրաստանի ղեկավարներէն: Է. Շեւարնածէ Երեւան այցին օրերուն ըսած է. «Մեր շրջանը հիանալի ապագայ ունի եւ կը հաւատամ որ ժամանակով Հայաստանի, Վրաստանի ու Ազրպէյճանի սահմանները միմիայն խորհրդանշական իմաստ պիտի ունենան»:

Նման արտայայտութիւններ, թէեւ, համոզիչ դեր չեն կրնար կատարել Ջաւախքի բնակչութեան մօտ. անոնցմէ 65 տարեկան Հայուհի մը՝ Ռոզա Սահակեան որ իր զաւակը զոհ տուած է Ղարաբաղի պատերազմին, ըսած է. «Ջերմօրէն կը յուսամ որ Շեւարնածէ եւ Քոչարեան նոր Ղարաբաղ մը չհրահրելու չափ խելք ունին»:

Այսպէս, Ջաւախքի հարցի մը վարկածը պարբերաբար սեղան բերող ազդակները կը բաժնուին քանի մը խումբի. լուրջ ու հիմնաւոր է, անշուշտ, ռուսական զօրաբաժիններու մեկնումէն թելադրուած մտահոգութիւնը. սակայն, երբ կ'ըսուի թէ շրջանի բնակչութիւնը 90% Հայերէ բաղկացած է եւ թէ Թուրքիոյ հետ սահմանի այդ հատուածին պահպանութիւնը պիտի ձգուի անոնց, աւելի տեղին պիտի չըլլա՞յ Ռուսերու որոշուած մեկնումին հակառակելու փոխարէն, այդ ուղղութեամբ կազմակերպուիլ, անհրաժեշտ միջոցները, եւլն. պահանջելով վրացական իշխանութիւններէն: Ի վերջոյ, կրնա՞յ մտածուիլ որ Ռուսաստան - Վրաստան այս մակարդակի յարաբերութեան մէջ հայկական ազդակը վճռական դեր կատարէ:

Զարմանալի ալ պէտք չէ նկատել ազրպէյճանական կողմին շահարկումի մարմաջն ալ, երբ ստեղծուած է առիթը: Ու առիթը ստեղծողներու մէջ հայկական պատասխանատուութիւն մը չկա՞յ խակապէս: Ամէնէն պարզ բանն է որ ազրպէյճանցի երեսփոխաններ պնդեն թէ Հայերը երկրորդ Ղարաբաղ մը կ'ուզեն ստեղծել, թէ նկրտումներ ունին վրացական հողամասէն ալ, երբ եղան հայկական շրջանակներ որոնք այդ պնդումներուն գետին ստեղծելու համար ամէն բան ըրին:

Ներկայի պայմաններուն մէջ ամէնէն ողջամիտ կեցուածքը կ'ամփոփուի ընդեկորոյս մօր արտայայտութեամբ թէ անշուշտ Հայաստանի ու Վրաստանի նախագահները նոր Ղարաբաղ մը չհրահրելու չափ խելք ունին...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

2000 Յունիս 18-ին Զալախի «Հայ Տան» մէջ տեղի ունեցաւ Պադէն-Վիւրթէմպէրկի հայ համայնքի անդամական ընդհանուր ժողովը: Անդամական ժողովին քըննարկուեցան համայնքի որոշ հարցեր իսկ այնուհետեւ տեղի ունեցաւ համայնքի վարչութեան ընտրութիւնը: Նոր վարչութիւն ընտրուեցաւ բաղկացեալ հինգ անդամներէ որոնք են. -

Պ. Յակոբ Աւետիքեան ատենապետ
Պ. Անդրանիկ Թորոս փոխ-ատենապետ
Պ. Դանիէլ Քալուսեան ընդհ. քարտուղար
Պ. Պերճ Օհանօղլու գանձապահ
Պ. Նուպար Արտիս փոխ-գանձապահ
Պ. Արմենակ Քալուսեան ատենադպիր
Տիկ. Մարիամ Պայիլ փոխ-ատենադպիր:

Իսկ պահեստի անդամներ ընտրուեցան ՊՊ. Գրիգոր Օհանօղլու եւ Սարգիս Պայիլ: Յետ վարչականներու ընտրութեան, համայնքի անդամները ընտրեցին քննիչ յանձնախումբ մը բաղկացեալ երկու անձերէ, յանձինս տոքթ. Մարտիրոս Նալպանթի եւ Պ. Կարօ Կարապետեանի: Նորընտիր վարչականները մեծ ոգեւորութեամբ եւ աշխուժութեամբ ստանձնեցին իրենց տրուած պարտականութիւնը: Նոր վարչութիւնը պիտի պաշտօնավարէ երեք տարի:

● Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան իր հետ ունենալով Արմէն դպ. Մարգարեանը, Օգոստոս 27-ին Վարպուրկ քաղաքին մէջ ներկայ գտնուեցաւ սուրբ համայնքի նոր գնած վանքի բացման արարողութիւններուն:

Վանքի բացումն ու եկեղեցւոյ օծումը կատարեց Ասորւոց Պատրիարք Իգնատիոս Զաքքա Ա. Իվաս, որ շրջապատուած էր սուրբ Եկեղեցւոյ գրեթէ բոլոր երկիրներու առաջնորդներով, վարդապետ ու քահանայ Հայրերով: Ներկայ էին նաեւ Գերմանիոյ կաթողիկէ ու աւետարանական Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներն ու պետական շրջանակէն հիւրեր:

Նոր գնուած վանքը, որուն մէջ տեղաւորուած է նաեւ սուրբ Եկեղեցւոյ Առաջնորդարանը, կ'արժէ շուրջ երեք միլիոն գերմանական մարք, բացի մեծածախս նորոգութիւններէն: Ի պատիւ սուրբ Եկեղեցւոյ պէտք է յայտնենք, որ պահանջուած գումարը լրիւ հաւաքուեցաւ պատարագէն յետոյ կատարուած հանգանակութեան ընթացքին:

Եկեղեցական արարողութիւններէ յետոյ բարձրաստիճան հիւրերուն տրուեցաւ ճաշ մը, որու ընթացքին Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդը եւս խօսք առնելով շնորհաւորեց ձեռնարկը յանուն Թեմական խորհուրդի, հոգեւորական դասուն եւ հայ ժողովուրդին, մաղթելով յաջողութիւն սուրբ Եկեղեցւոյ զարգացման այս հանգրուանին:

● Մեր նախորդ հաղորդագրութեամբ անդրադարձած էինք, Հալլէ - Զաալը քաղաքին մէջ տեղի ունեցած «Հայաստան 2000» գիտաժողովի եւ այս առթիւ Կիլիկիոյ փրկեալ գանձերու ցուցահանդէսի բացման մանրամասնութիւններուն Սեպտ. 1 - 2:

● Երկուշաբթի, Սեպտ. 4-ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը ընկերակցութեամբ իր շքախումբին, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, կարճ այցելութիւն մը տուաւ Հալլէի հայ համայնքի ակումբին, ուր կատարեց տնօրհնէք, օրհնեց համայնքայինները: Շրջանի պատասխանատու Սերովբէ Վրդ. Իսախանեանի Կաթողիկոսին ու բարձրաստիճան հիւրերուն ուղղեալ բարի գալուստի խօսքէն ետք, ներկաները հիւրասիրուեցան համայնքի վարչութեան պատրաստած քացրաւենիներով:

Նոյն օրը, ժամը 12-ին հայ համայնքի վարչութիւնը ի պատիւ Արամ Ա.ի, բոլոր եկեղեցական դասուն եւ հրաւիրեալ անձնաւորութեանց ճաշ մը տուաւ Մարիթիմ հիւրանոցին մէջ: Ճաշի ընթացքին երգուեցան երգեր, եւ խօսք առին բացի կաթողիկէ եւ աւետարանական հոգեւորականներէն ու ՀՅԴ Եւրոպայի ներկայացուցիչ Պ. Ալէքօ Պէզիկեանէ, հոգեւոր հովիւ Անուշաւան Արք. Ժամկոչեան եւ Գարեգին Արք. Պեքճեան:

Հուսկ բանքը արտասանեց Արամ Ա. օրհնելով ու քաջալերելով Հալլէի հայ փոքրիկ համայնքը իր կատարած անձնուէր գործունէութեան մէջ, յայտնելով, թէ Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ նկատմամբ հաւատքը ամենակարեւոր ազդակն է ըսփիւռքահայութեան գոյատեւման նախ՝ որպէս քրիստոնեայ եւ ապա որպէս հայ: Խրախուսեց վարչութեան անդամները անձանձրոյթ հետեւելու իրենց վստահուած պարտականութեանց, օգտուիլ Գերմանիոյ բարիքներէն եւ զանոնք օգտագործել ի նպաստ հայ համայնքի միւս անդամներուն եւ յաջորդ սերունդին: Արամ Ա. իր խօսքէն յետոյ հրաժեշտ առաւ ներկաներէն եւ մեկնեցաւ Լիբանան: Օդակայան իրեն ընկերացան բարձրաստիճան եկեղեցականներ, հոգեւոր հովիւներ, ՀՀ Գերմանիոյ դեսպանը, ազգայիններ եւ համայնքի վարչութեան անդամներ, ինչպէս նաեւ «Հայաստան 2000» գիտաժողովի կազմակերպիչներ, գլխաւորութեամբ փրոֆ. Հերման Կոյցի:

Գիտաժողովը փակուեցաւ միջեկեղեցական աղօթքով մը, որուն հայկական բաժինը ղեկավարուեցաւ Սերովբէ Վրդ. Իսախանեանի եւ Անուշաւան Արք. Ժամկոչեանի կողմէ:

Իսկ երեկոյեան ժամը 19.30-ին, քաղաքի մայր տաճարին՝ Մարքթքիրխըի մէջ տեղի ունեցաւ աննախընթաց համերգ մը երգեցողութեամբ Մարսէյլի Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի, ղեկավարութեամբ խմբավար Խ. Երմազեանի, իսկ դաշնակի ընկերակցութեամբ տիկ. Ժիւլիէթ Երմազեանի: Երգչախումբը յատկապէս հրաւիրուած էր այս համերգին եւ մէկ օր առաջ տեղի ունեցած պատարագին համար:

Շուրջ 300 հոգիի, գերմանացի արուեստագէտներու, պաշտօնական հիւրերու, գիտնականներու եւ արուեստասէր հոծ բազմութեան մը ներկայութեան տրուած համերգը բացառիկ հետաքրքրութեան ու գնահատանքի արժանացաւ(*):

● «Հայաստան 2000» գիտաժողովը որ տեւեց Սեպտ. 2-9, շօշափեց հայ ժողովուրդի քաղաքական, եկեղեցական, ընկերային, մշակութային կեանքի եւ տարբեր բնագաւառներու հարցերը, որոնց ընթացքին Հայաստանէն եւ Սփիւռքէն գիտնականներ, ինչպէս նաեւ հոգեւորականներ զեկուցումներ կարդացին, որոնց կարգին Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ՝ Գարեգին Արք. Պեքճեան ներկայացուց Գերմանիոյ հայ եկեղեցին՝ իր կազմութենէն մինչեւ մեր օրերը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Սեպտ. 10

(*) Տե՛ս. «Յառաջ» Սեպտ. 19, Գ. էջ:

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԵԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԵ.

- Աղէկ ապուր կերար, - ըսաւ Անժէլ հանըմը, - նայէ այսօր ինչ եղաւ... Ես իմ սենեակս գացեր էի, Ջալէլը ու Սուրեանը մինակ էին... մէյ մըն ալ սատանան փորս մտաւ, զաթէն կասկած ունէի, երթամ նայիմ, ըսի, մէյ մը: Կամացուկ մը ոտքերուս վրայ կոխելով ու սենեակին դուռին ծակէն նայեցայ քի... ի՛նչ տեսնամ...

- Ի՞նչ, - ըսաւ Մարտիկ աղա:

- Ի՞նչ պիտի ըլլայ... քով-քովի նըստած, ծունկ-ծունկի, Սուրեանը Ջալէլին ձեռքը ձեռքին մէջ բռներ էր. ան ալ կաս կարմիր կտրեր էր... «Ես քեզի կը սիրեմ, քեզի պիտի առնեմ, դուն ալ երդում կ'ընես միայն ինծի հետ ամուսնանալ...»

Մարտիկ աղա թող չտուաւ մօրը աւարտել, ոտքի ցատքեց, մօրը դատատակը ուժով մը բռնեց, սեղմեց:

- Սուրեանը ըսաւ աղջկանս, քի «ես քեզ կը սիրե՞մ»:

- Հա՛, - ըսաւ մայրը կարծելով թէ այս լուրը իր տղան գայրացուցած էր, թէ գինքը պիտի մղէր վռնտել տունէն Սուրեանը, զոր չէր սիրած առաջին օրէն:

Ահագին քրքիջ մը թնդաց սենեակին մէջ, որ իր մայրը շուարեցուց, գայրացուց՝ ինչպէս ապտակ մը, զոր տուած ըլլար իրեն:

- Հա՛, հա՛, հա՛...

- Ի՞նչ կայ, ինչո՞ւ կը խնդաս կոր:

Մարտիկ աղա, անզօր խօսելու, կը խնդար, կը ճառագայթէր՝ խոլ ուրախութեամբ մը յորդող...

- Հա՛, հա՛, հա՛... աֆէրի՛մ Սուրեան, աֆէրի՛մ աղջիկս:

Մարտիկ աղայի ուրախութիւնը չափ չունէր... Այդ Սուրեանի յանցանքը իրենին քառասուն անգամն էր: Քանի որ Սուրեանի պէս յեղափոխական մը, հերոս մը իր աղջկան է սիրահարեր, ինք ինչո՞ւ...

- Հա՛, հա՛, հա՛:

Թողէք, որ իրեն համար ատիկա մեծ պատիւ էր... իր աղջիկը հերոսի մը հետ ամուսնացնել, Սուրեանի պէս դաշնակցական կարեւոր անձնաւորութեան մը, նշանաւոր մէկու մը: Արդէն որոշած էր աղջիկը չտալ, բայց եթէ յեղափոխականի...

Բայց հիմա ինչ որ գինքը կը զուարթացնէր՝ ան ալ իր սիրահարական թանցանքին ու Սուրեանին զուգադիպութիւնը, ժամանակակցութիւնն էր: Կարծես նախախնամութիւնը ղրկեր էր իրեն այս բանը իր աչքը բանալու ու գինքը արդարացնելու համար:

- Ան է եղեր ըսելիքդ, - ըրաւ բարձրաձայն, շուարած, ապշած մօրը, որ բան մը չէ՛ր հասկնար անցած-դարձածէն, որ զայրոյթի, ըմբոստացումի կը սպասէր... քրքիջներ կը գտնէր, զուարթութեան խօլ ցոյցեր: Ուրեմն յաղթութիւնը, որուն վրայ վստահ էր, ձեռքէն կը պրծէ՛ր...

- Ես ալ գիտեմ, քի բան մը պիտի ըսես:

- Ճանըմ, ի՞նչ կ'ըսես, ցնդե՛ր ես... Հոգդ չե՛ս ըներ կոր... Հոգդ չէ, որ իրարու հետ սիրահարութիւն ունին:

- Թող երթան ընեն, էֆէնտիմ, թող երթան ընեն... երկուքն ալ ճահիլ են... Ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր:

- Ի՛նչ կ'ըլլայ մի... ատ ի՛նչ ըսել է:

- Հապա, ես ապտամբ եմ, - ըսաւ Մարտիկ աղա՝ յիշելով օրիորդ Մարկոսեանը եւ իրեն հետ ունեցած արկածը... Թող ընեն, ի՞նչ կ'ըլլայ:

- Ատ ի՞նչ ըսել է... դուն խենթ ես, ընաւ տեսնուա՞ծ է, - ըսաւ կինը գայրացած... - ես ան, մէյ մըն ալ գայ նէ՝ պիտի վռնտեմ:

(Շար. 77)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
75ամեակին առթիւ

ԼՈՆՏՈՆ. – Արմէն Սարգիսեան 1.000 Ֆր.:

ՆԻՍ. – Յովհաննէս Գրիգորեան 600 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Սերժ Ալթունեան 300 Ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ
ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ
«Լուսաւորչի Լսարան»

Հանդիպումներու շարքին մէջ կը հրաւիրէ իր չորրորդ զրոյց – դասախօսութեան

ՍՈՒՐԲ ՊՍԱԿԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

նիւթին շուրջ, որ տեղի կ'ունենայ հայերէն
Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 21
ժամը 19-ին:

Մասնակցութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, Աւբնիւ Փրատօ, 13008 Մարսէյլ

(Շար. Ա. էջէն)

Սեպտ. 18-ին, 4 հոգի վիրաւորուած է: Առաջին տուեալներու համաձայն հաշուեյարդար մը կրնայ ըլլայ բողոքական խմբակներու միջեւ թմրեցուցիչի շահագործութեան հակակշռի համար:

ՍԻՏՆԷ ··· ՍԻՏՆԷ ··· ՍԻՏՆԷ ···
ՕԼԻՄՊԻԱԿԱՆ
ՍԻՏՆԷ ··· ՍԻՏՆԷ ··· ՍԻՏՆԷ ···

Սեպտ. 19-ին, Երեքշաբթի առտու, թէնիսի մէջ Հայաստանի ներկայացուցիչ Սարգիս Սարգսեան, –որու մեծ յոյսեր կապուած էին–, պարտուեցաւ գանիացի իր մրցակիցէն (ընդհ. դասակարգի 257րդ խաղացող) 2 սէթով՝ 6/3 եւ 6/4:

Հրացանով նշանառութեան մէջ, ականահպատակ Արթիւր Այվազեան մետալի մը քովէն անցած է, բայց ի վերջոյ 8-րդ դասաւորուած է:

Ատրճանակով նշանառութեան մէջ (50 մեթր), գերմանացի Գէորգեան 32-րդ աւարտած է 36-ի վրայ:

Սուսերամարտի մէջ, Կարինէ Աղնաւուրեան որակուած է Ռուսաստանի խումբին հետ:

Երեք օրերու խաղերէն ետք, միշտ գլուխն են Միացեալ-Նահանգները՝ 13 մետալով (6 ոսկի, 5 արծաթ, 2 պրոնզ), 2-րդ է Ֆրանսա 12 մետալով (4 ոսկի, 6 արծաթ, 2 պրոնզ). Թուրքիա 8-րդ դիրքի իջաւ:

ՖՈՒԹՊՈԼ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան

ՀՄԸՄ Ֆրանս – Ա.էՍ. Մէօտոնն	1 – 2
Լը ՄԷ – Ա.էՍ.Օ. Արմէնիէն Իսի	1 – 0
Իւ.Ժի.Ա. Ալֆորվիլ – Ֆոնթէնայօ	2 – 0

Ռոն-Ալփի Շրջան

ՍԷսինէ – ՀՄԸՄ Լիոն Տէսին յետաձգուած

Տրոմ-Արտէշի Շրջան

ՀՄԸՄ Վալանս – Շաթոն սիւր Ռոն	
(Ֆրանսայի Բաժակ – Բ. հանգր.)	1 – 3

Պուշ-տիւ-Ռոնի Շրջան

ՀՄԸՄ Արծիւ – Ժեմենոս	1 – 1

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Քիւլչէեանին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Քիւլչէեանին, Տէր եւ Տիկին Վիգէն Դարբինեանին եւ Տիկին Ժանէթ Պետիկեանին ու ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց մօր եւ աղջականին՝ ընկ. Եղիսաբէթ Քիւլչէեանի մահուան առթիւ:

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլի «Աստղիկ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Ժանէթ Երանոսեանին, իր եղբօր մահուան առթիւ:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 24ème
RENTREE!
le **Samedi 7 OCTOBRE**

et propose aux enfants, adolescents et adultes :
LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours
Préparation Bac
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNES
Heure du conte — cours
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
EVEIL MUSICAL — PIANO*
VIOLON — GUITARE — SOLFEGE
* sur la liste d'attente
DANSE ARMENIENNE
initiation — traditionnelle — garçons académique
DESSIN
ARTS MARTIAUX — KUNG-FU
en association avec l'ABBA
ECHECS
cours — tournois internes
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
BIBLIOTHEQUE —DIFFUSION LIVRES
FOYER
Inscriptions :
Mercredi 20, Samedi 23 Septembre
de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 21
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՎԵՐԱՆԿԱԽ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՀՌՉԱԿՄԱՆ 9-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 5-ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն, որու աւարտին Հանրապետական Մաղթանք կ'ըլլայ Հայաստանի Հանրապետութեան յաւերժութեան եւ անսասանութեան համար:

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ
ԴՊՐՈՑ

Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի կազմակերպած Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի Կիրակի, Սեպտեմբեր 24-ին, եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ (15, ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8-րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու եւ քրիստոնէական գիտելիքներ:

Մեծերու համար դասընթացքներու ժամերն են 9.30-12.30, իսկ մանկապարտէզի փոքրիկներուն համար՝ 10 - 12.30:

Կը հրաւիրենք ծնողները, որպէսզի առաջնորդեն իրենց զաւակները՝ աշակերտելու սոյն դասընթացքներուն:

Արձանագրութեան թուական՝ Սեպտեմբեր 17:

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Helen Puzant»** d'Alfortville organise un repas le **Samedi 30 Septembre** à partir de 20 heures à la Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 9, rue de Madrid, au profit de la Colonie de Bellefontaine

Réservations :
— M.C.A. : 01 43 76 55 89
— Seta : 01 43 76 99 11

MARSEILLE

L'UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
Section «JEUNES»
vous invite
le Jeudi 28 Septembre
à 20 heures 30 précises
327, Bd Michelet — 13009 Marseille
à la
CONFERENCE
de ALAIN TER-MARGOSSIAN
géographe,
spécialisé dans les questions politiques
sur le thème
« RIVALITES PETROLIERES
AUTOUR DE LA MER CASPIENNE »
(recomposition des rapports de force au flan Sud de l'Ex Union Soviétique)
— Entrée libre —

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ՍԵՒՐԱՆ-ԼԻՎՐԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սեւրան-Լիվրիի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի դասընթացքները կը սկսին՝

Շաբաթ, Սեպտ. 23, ժամը 14-ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ:

Մակարդակ. –
– Առաջին դասարանէն Պաքալօրէայի պատրաստութիւն:
– Հայոց պատմութիւն:
– Երգ, Թատրոն:

Դասընթացքները տեղի կ'ունենան Կապոյտ Խաչի Տան մէջ
17, rue Charles Péguy —
93190 LIVRY-GARGAN

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել՝
– Տիկին Արտեմիս Փաշաճեանին. –
01 – 43 – 85 – 03 – 76
– Մարլէն Փափազեանին. –
01 – 43 – 83 – 87 – 68

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Présentation du Livre

JESUS
PREMIER PELERIN D'ARMENIE

par
Monseigneur DARON GEREJIAN
Vicaire Général des Arméniens du Midi de la France
Représentant le St Siège d'Etchmiadzine
Préface de
Madame Reine CIOULACHTJIAN
Livre édité
au profit de la construction de la nouvelle Cathédrale
St Grégoire l'Illuminateur à Erevan

LUNDI 25 SEPTEMBRE à 20h30
Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du **Centre Culturel SAHAK-MESROP**
de la Cathédrale Apostolique
Arménienne de Marseille
Serpotz Tarkmantchatz
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղին անդամական ընդհ. ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտ. 25, ժամը 20.45ին, Centre Administratif d'Asnières

Assemblée générale de l'église St. Tatéos

7, Traverse de l'église
Campagne Perrier — 13015 MARSEILLE

Le Dimanche 8 Octobre, après la messe, à 10h30 aura lieu le renouvellement du bureau du conseil de l'église.

Tous les Arméniens et Arméniennes sont priés de participer à cette assemblée.

Les personnes désirant faire acte de candidature sont priées de se présenter ou de téléphoner le dimanche matin entre 9h et 12h :
☎ 04 91 65 56 75
et ce, jusqu'au 1er Octobre 12h dernier délai.

LE CONSEIL DE L'EGLISE SORTANT

DATE A RETENIR

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section «Dirouhie Sérengulian» d'Issy-les-Moulineaux présente sa SOIREE DE GALA le **Samedi 7 Octobre à 20 heures 30** au P.A.C.I. :
25, avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux
Au programme:
L'ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
"NAVASART"

Association MACHTOTZ
POUR LA DEFENSE DE LA LANGUE ARMENIENNE

RENTRÉE SCOLAIRE 2000

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
avec sa méthode audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
23 Septembre 2000 — 27 Février 2001 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau
23 Septembre 2000 — Fin juin 2001
le samedi de 12h à 14h à Paris

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

3) MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES
Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur+1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F+50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association "MACHTOTZ" : ☎ 01 47 50 97 51.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21
JEUDI 21 SEPTEMBRE 2000

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.996

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76e ANNEE — N° 19.996

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՐԵՒԱՆԷՆ,

(Սեպտեմբեր 19/20)

Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սեպտ. 19-ի նիստին Ս. Բաբայեանի պաշտպան փաստաբան Ժ. Շաքարեան դատակազմին ներկայացուցած է իր պաշտպանեալին ու Հայաստանի Ստեփանեան Կեդրոնին առաջարկը որ պաշտօնական լրագրող Յ. Պասկալեւայի արտօնեւ կատարել Ս. Բաբայեանի հանրային պաշտպանի պարտականութիւնը: Երկարատեւ խորհրդակցութիւններէ ետք դատարանը մերժած է առաջարկը, պատճառաբանելով որ Պասկալեւա օտարերկրացի քաղաքացի է եւ գործին միջազգայնացումը կը խանգարէ քննութեան անաչառութիւնը:

Հարց եղած է նաեւ ամբաստանեալ Ս. Ազաջանեանի (որ կը գտնուի Նուպարաշէնի հոգեբուժական մեկուսարանը) պարագան. անոր փաստաբանը չէ արտօնուած դատին մասնակցելու. միւս փաստաբանները պնդած են որ անոր բացակայութեան պէտք չէ բացուէր դատավարութիւնը, բայց պետական մեղադրողը պատասխանած է թէ բացակայութիւնը արդելք չէ:

Նոյն դատին, դատարանէն դուրս հանուած են Ս. Բաբայեանի զոքանչն ու քոյրը որոնք առանց նախագահի արտօնութեան բարձրաձայն խօսած ու վիճած են:

Նիստը կը շարունակուէր Սեպտ. 20-ին:

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ

Սեպտ. 18-ին, Հայաստանի Արտաքին նախարարը՝ Վ. Օսկանեան ելոյթ ունեցած է ՄԱԿ-ի ժողովին, ուր ան անդրադարձած է համաշխարհայնացման ընձեռած կարելիութիւններուն, տեղեկատուութեան թէքնիք զարգացման և այդ մարզերուն մէջ Հայաստանի ունեցած հնարաւորութիւններուն: Նախարարը խօսած է նաեւ շրջանին մէջ տնտեսական բարգաւաճման եւ այդ առընչութեամբ տեղային կայունութեան անհրաժեշտութեան: Վ. Օսկանեան ունկնդիրներուն ուշադրութիւնը հրաւիրած է կովկասեան շրջանի ապահովութեան հարցերուն վրայ եւ խօսելով առանձնապէս Ղարաբաղի մասին, ըսած է որ Արցախի ժողովուրդը կիրառած է միջազգային իրաւունքի իրեն ընձեռուած ինքնորոշման իրաւունքը:

Նոյն օրը, Նախարարը հանդիպումներ ունեցած է Սլովաքիոյ եւ Նորվեկիոյ Արտաքին Նախարարներուն հետ եւ քննարկուած են երկկողմ յարաբերութիւնները եւ Հայաստանի Եւրոպայի Խորհուրդին անդամակցութեան հարցերը:

Այցելութեան ընթացքին, Վ. Օսկանեան տեսնուած է նաեւ ԱՄՆ-ու հրէական յանձնախումբի ներկայացուցիչներուն հետ եւ խօսակցութեան նիւթ եղած են Լ. Ղարաբաղի եւ մերձաւորեւելեան խաղաղ գործընթացները, Գոնկրէսին ներկայացուած Հայոց ցեղասպանութեան բանաձեւը ինչպէս նաեւ հայ-խրայէլեան յարաբերութիւններու զարգացման կարելիութիւնները: Կարգ մը այլ հանդիպումներէ ետք, Նախարարը եւ իր պատուիրակութիւնը Երեւան վերադարձած են Սեպտ. 20-ին:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ՎՐԱՍՏԱՆԷՆ ԴՈՒՐՍ ԿԸ ԲԵՐՈՒԻ

Թիֆլիսէն 30 քմ. հեռաւորութեան վրայ, Վազիանի ռուսական ռազմախարիսխէն, Սեպտ. 19-ին շարունակուած է սպառազինութեան երրորդ մասին փոխադրութիւնը: Ան կազմուած է 11 հրասայլէ, 20 զրահակառքէ եւ 12 հրետանիէ: Անոնք Բաթումի վրայով կը տարուին Նովոռոսիսկ:

ԱՐՓԻ ԼԻՃԸ ԵՐԱՇՏԻՆ ԶՈՀ

Արփի լիճ-ջրամբարին օգտագործումը ժխտական անդրադարձ ունեցած է անոր կենդանական աշխարհի վրայ: Զգալի եղած է թթուածինի ու կերի պակասը որուն յայտարար նշան կը նկատուի ձուկերուն նւհարութիւնը, փտածներու մէջ կուտակումը եւ Ախուրեան հոսքը: Վախ կը յայտնուի որ ձմեռը սառին տակ թթուածինի պակասը ա՛լ աւելի կը զգացուի եւ կ'ոչնչանան մնացած ձուկերը: Մակարդակին անկումը կը սպառնայ նաեւ ջրային թռչուններուն:

ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...
ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ
ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...

Սեպտ. 20-ի առաւօտեան կացութեամբ դասաւորման գլուխն էին միշտ ԱՄՆ 18 մետալով (7 ոսկի, 6 արծաթ, 5 պրոնզ): կը յաջորդէին Աւստրալիա 17 մետալով, Չինաստան՝ 15, Ֆրանսա՝ 13, ապա Ճափոն, Իտալիա, Հոլանտա, Ռուսաստան, Գերմանիա, Ուկրանիա, Պուլկարիա, Ռումանիա, Թուրքիա եւլն.:

Հայկական ճակատին վրայ զգալացունց նորութիւն չկար, բացի այն որ ռուսերամարտի Ռուսաստանի աղջիկներուն խումբին հետ ոսկի մետալի արժանացած է Կարինէ Աղնաւուրեան, հակառակ անոր որ աւարտական մրցումներուն չէ մասնակցած, փոխարինուած ըլլալով: Մինչ ռուսական խումբէն, ատկայն այս անգամ հէնտպոլի մէջ, հանդէս կու գայ այլ Հայ մը՝ Սուքիասեան, որ առաջին մրցումին զիջելէ ետք իր տեղը վերջին երկու մրցումներուն ունեցած իր յաջող ելոյթներով խլած է խումբին բերդապահի դիրքը ու կը շարունակէ մնալ:

ԲԱՑՈՒՄ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՆ»

Ողիմպիական մրցումներէն եւ բացման արարողութենէն առաջ, Սիտնէի Ֆրէնչզ Ֆորէսթ շրջանին մէջ պաշտօնական բացումը կատարուած է նաեւ «Հայաստանի Տուն»ին, որ Ողիմպիական խաղերուն ընթացքին կը հիւրընկալէ հայ մարզիկները, պատասխանատուները եւ Աւստրալիոյ հայ համայնքին անդամները: Հոն կը կազմակերպուին զանազան ձեռնարկներ: Աւստրալիոյ հայ համայնքին եւ տեղական իշխանութեանց օժանդակութեամբ կառուցուած այս կեդրոնին մէջ հաւաքուած են աւելի քան հազար Աւստրալիահայեր, որոնք ծանօթացած են հայ մարզիկներուն. անոնք հաւաքէն ետք Ողիմպիական գիւղ մեկնած են, պատրաստուելու համար մրցումներուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍ 2 հեռատեսիլի կայանի երկու լրագրողները որոնք պատանդ կը մնային Ապու Սայաֆի խմբակին ձեռքը, ազատ արձակուեցան Սեպտ. 19-էն 20 լուսնալիք գիշերը: Փիլիպպեան բանակը վերենք գտած է, լքուած, ամայի շրջան մը: Նախագահ Էսթրատա լուրը անմիջապէս հաղորդած է Շիրաքի: Նախապէս, Փիլիպպեաններու նախագահը խիստ ոճ գործածած էր Ֆրանսայի նախագահին հասցէին, ի պատասխան այս վերջինոյն քննադատութեանց՝ բանակին յարձակման առթիւ, շեշտելով թէ ան չի կրնար միջամտել Փիլիպպեաններու ներքին գործերուն: Սեպտ. 20-ին այլեւս Ֆրանսացի պատանդ չկար Ապու Սայաֆի ձեռքը:

ՄՈՆՓԸԼԻԷԻ, ԱՊԱ ՄԱՐՍԷՅԼԻ վրայ ջրհեղեղային աննախընթաց անձրեւներ աւեր գործած են Սեպտ. 19-ին եւ ամէն մէկ քաղաքին մէջ երեք մեռեալներ կան: Մարսէյլի կարգ մը թաղերու եւ Վիէօ-Փոռի թաղամասին պարզած պատկերը միայն ֆիլմերու մէջ կարելի էր տեսնել: Քաղաքը ողողումներու տակ թաղուած էր: Մայր մը եւ զաւակը հոսանքէն տարուած ու մեռած են, կին մըն ալ հաւասարակշռութիւնը կորսնցուցած է եւ հանրակառք մը զայն ճզմած է:

ԺՈՍՓԷՆ խօսք առնելով Սեպտ. 19-ին, Փարիզի Սիրք տ'Իվէրի հանրաժողովին, ստիպուեցաւ արտայայտուիլ ոչ միայն Սեպտ. 24-ի հանրաքուէին մասին, այլեւ այլ հարցերու՝ պիւտճէ, մեծամասնութիւն, քարիւղի գին եւլն., եւլն.: Հրաւիրեց համայնավարներն ու կանաչները որ զօրավիգ ըլլան կառավարութեան: Ան շեշտած է. — «Բազմատարր ձախին հետ կայունութեան բեւեռ մը ներկայացուցինք: Աջին բաղդատմամբ, որ դեռ վնասը կը կրէ իր ներքին կռիւներուն, բազմատարր ձախին ուժը արդիւնք էր իր զանազանութեան եւ միասնականութեան: Պէտք է պահպանէ այդ միասնականութիւնը: Ընդդիմութեան մէջ, օժանդակեցի որ ան ծնի, կառավարութեան կը մնայ զայն ապրեցնել»: Համակեցութիւնը խոճալ չի նկատեր, բայց կ'ողջունէ Շիրաքի եւ իր ճիգերը որպէսզի Ֆրանսա մէկ ձայնով խօսի: Նախարարապետը կոչ ըրաւ նաեւ որ Ֆրանսացիք ձեռնպահ չմնան Կիրակի օր:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Իսլամական Երիտասարդութեան Ազգ. Հիմնարկը յայտարարած է որ ոստիկանութիւնը փակել տուած էր շրջաններու իր գրասենեակներուն 30-ը, Սեպտ. 12-էն ի վեր: Հիմնարկը 60 ներկայացուցչութիւն ունի ամբողջ Թուրքիոյ տարածքին: Ըստ տեղական պատասխանատուներու, բոլորն ալ, հետզհետէ պիտի փակուին:

ԻՐԱՆԻ մէջ կին մը՝ Ֆարահ Խոսրաւի, 41 տարեկան, յայտարարած է որ թեկնածու է նախագահական աթոռին: Առաջին անգամն է որ կին մը կը ներկայանայ այդ պաշտօնին: Նախագահական ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ 2001 Մայիսին:

ԻՍԼԱՄԱՊԱՏԻ (Փաքիստան) շուկային մէջ ռումբ մը պայթած է Սեպտ. 19-ին, որու հետեւանքով 16 մեռեալ կայ եւ 76 վիրաւոր: Ոճրափորձին տէր եղող չեղաւ:

ԻՏԱԼԻՈՅ վարչապետը՝ Ճուլիանօ Ամաթօ Փարիզ եկաւ Սեպտ. 19-ին, երկու երկիրներու երկկողմանի չփումներու շրջագծին մէջ: Զանազան հարցեր կը ծեծուէին, ի շարս որոնց Լիոն-Թորինօ երկաթուղային նոր գիծի մը ծրագիրը:

ՍՐԻ ԼԱՆՔԱՅԻ մէջ, բուռն կռիւներ տեղի ունեցած են բանակին եւ Թամուլ անջատողականներու միջեւ, որու հետեւանքով Սեպտ. 18-ին 123 մեռեալ կար:

75-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սիրելի՛ Արփիկ,

Բազմամեայ տասնամեակներու տարեդարձները, մանաւանդ հայ մամուլին համար, հազուագիւտ դէպքեր կը համարուին, եւ կը գիտակցինք որ Սփիւռքի հետզհետէ չնչուած անտարբերութիւնը հայատառ թերթին հանդէպ, առաւել կ'ազնուացնէ հայ թերթին հոսանքին դէմ թիավարելու քաջութիւնը:

«Յառաջ»ի 75 տարիներու երկայնքին, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի անդամները՝ համեստ բանուորուհին իր բաժանորդագրութեան լումայով, մտաւորականը իր գրիչով, հասարակական պատասխանատուն իր ազգային շունչով, գուրգուրացին անոր վրայ, Շ.ին շունչին տակ իրենց առաջին սիւնակները մրոտեցին կամ գաղութային կեանքի արձագանգը բերին, Շ. եւ Տիրուհի Միսաքեանի բացած ածուով:

«Յառաջ»ը Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի եւ ընդհանրապէս դաշնակցական ընտանիքին կեանքին անբաժան ուղեկիցը դարձաւ, իր արմատները նետելով իւրաքանչիւր հայ օճախին մէջ:

«Յառաջ»ի եւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի պատմութիւնը Ֆրանսահայութեան այլ խաւերէն աւելի սերտօրէն հիւսուեցաւ: Եթէ յէնքին ճարտարագործը Շաւարշ Միսաքեանն էր, իր կողքին ունենալով Տիրուհին, ապա՝ իրենց արժանաւոր ժառանգորդը՝ Արփիկը, անոնց թիկունք կանգնելու եւ նեղ թէ լաւ օրերու լծակից խաչուհիներու անունները յուզումով կը տողանցեն մեր աչքերուն առջեւէն՝ Տիրուհի Միսաքեան, Պերճուհի Բարսեղեան, Էլէն Բիւզանդ, Հուրիկ Իփէքեան, Մաննիկ Մեծատուրեան, Շաքէ Տէր Մելքոնեան-Մինասեան, Աստղիկ Առաքելեան, Արշալոյս Սիսլեան եւ շա՜տ շատեր...: Խաչուհիներ, որոնք Շ.ին եւ Տիրուհիին թեւերուն տակ սիրցուցին «Յառաջ»ը, հայ ընտանիքին հարազատ հիւրը դարձուցին եւ հասկցուած թէ չըհասկցուած հայ գրի եւ գրականութեան ընթերցման առաքեալները եղան:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը հաւատայ հայ թերթին եւ հայ կեանքին փոխադարձ առընչման եւ հարստացման հրաշքին եւ նոր ու բեղուն տասնամեակներ կը մաղթէ սիրելի «Յառաջ»ին:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԳՈՒՍԻՆՍԿԻ յայտարարած է Սեպտ. 18-ին, որ ստիպուած եղած է ծախել իր Մետիա-Մոսթ ձեռնարկը, որպէսզի դադրին իրեն դէմ հետապնդումները: Ցունիսին, Ռուսաստանի անկախ մամուլի այս գործատէրը ձերբակալուած էր քանի մը օր, դրամական իւրացումի համար, բայց Յուլիսին ամբաստանութիւնները վերցուած էին:

ԳՈԼՈՄՊԻՈՅ մէջ, Ազգ. Ազատագրման բանակին կեռիլլան (ծայրայեղ ձախ) 53 քաղաքացի առեւանգած է Սեպտ. 17-ին Գալիի մօտ (հարաւ-արեւմուտք): Յաջորդ օրը ասոնցմէ 15-ը ազատ արձակուած են: Կեռիլլային մասնագիտութիւնը դարձած է:

ՔԱՐԻՒՂԻ ԳԻՆԸ կը շարունակէ բարձրանալ եւ Սեպտ. 18-ին, տակառին գինը 37 տոլարի հասած էր:

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՆՕԹԵՐ

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԷՆ ՀՐԱՅՐ ԴԺՈՒԽՔ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

ՀԱՐՍԱՆԻՔ ԱԽԹԱՄԱՐԻ ՄԷՋ

Բագրեւանդի դաշտը թողուցինք մեր ետին եւ Բերկրիի վրայով հիւսիս–արեւելեան կողմէ մօտեցանք Վանայ լճին: Հետզհետէ մեր աչքերուն բացուեցաւ Հրաշք լիճը՝ իր անման եզերքներով, ամէն բոպէ տարբեր երանգ առնող կապոյտով: Մինչ այդ, մենք հազիւ կը հանէինք մեր պատմարաններուն եւ աշխարհագրագէտներու բացատրութեանց, որոնք մէկը միւսի ետեւէ մեզ կը ռմբակոծէին մեր պատմութեան դրուագներով, լեռներով, գետերով, դէմքերով: Վասպուրական աշխարհ, Վան, «Գալ տարի Վան», Խրիմեան Հայրիկ, Արամ Մանուկեան: Հրաշք աշխարհ է, եւ ի զուր չէ, որ վանեցին համեստօրէն կ'ըսէ «Այս աշխարհի մէջ Վան, միւս աշխարհի մէջ դրախտ»:

Վասպուրական աշխարհի մեր առաջին կանգառը եղաւ Լիմ Կղզի հանդիպակաց ափը: Յարաբերաբար փոքրիկ կղզի մըն է, ու հեռուէն շատ բան ալ չնշմարեցինք: Բայց ի՛նչ վանք էր եղած: Մենաստան, 100–ի չափ միաբան, օրը եօթն անգամ ժամերգութիւն, հիմա՞: Վերջերս Երեւանի մէջ պատահաբար գնեցի Լիմ անապատի վանքին պատկանող արծաթապատ աւետարան մը: Էջմիածնայ վանատան սենեակիս մէջ երբ այս տողերը կը գրեմ ու կը յիշեմ Լիմի պահը, կը համբուրեմ Աւետարանը ու կը կարդամ. «Յիշատակ է Սուրբ Աւետարանս հանդերձ արծաթաչէն խաչիւքս եւ սերոբէաչէն անկիւնովքս Աշտարախան բնակեալ ցղնեցի որ ի անապատին Լիմայ, ձեռամբ Նորին Ժողովարար Ներսէս Աստուածաբան վարդապետի ի Թուին Հայոց ՌՄԽԳ (1794) Մայիսի 10 ի հաշտարխան»:

Ափսոս, որբ մըն է այս Աւետարանը, վերջի՛ն մնացորդը Լիմի անապատին: Ու ես ալ քիչ մը աւելի քաղցրութեամբ կը նայիմ վանքին, լճին, ալիքներուն ու կը հիանամ:

Յաջորդ հանդրուանը Վարագն է: Երրորդ ուխտագնացութիւնս է այս, ու թէեւ գիւղի մոլլան մեկնած է, տեղացիք զիս կը յիշեն, գիւղապետը կու գայ, վանքի պահակը կու գայ, կը բարեւենք զիրար, գիւղի երախաներուն խաղալիք ու շաքար կը բաժնենք: Ներսը՝ Սուրբ Աստուածածնայ մատրան մէջ մեր աղօթքն է, հոգեհանգիստն է, ու անգամ մը եւս կը յիշենք Խրիմեան Հայրիկը, Գարեգին Եպիսկոպոս Սրուանձտեանցը, Վարագի պատմութիւնը, ու կ'երգենք Վարագայ Սուրբ Խաչին նուիրուած շարականը. «Նշանաւ ամենայաղթ Խաչի քոյ...» ու միւս շարականը, ուր աղօթքը այլեւս Հայոց պատմութեան է, քանի Վարագայ Սուրբ Խաչի պատմութիւնն է, այսինքն Խաչը՝ «...Թռուցեալ եկաւորի ի լեառն Վարագայ բնակիլ ի սմա...»: Ո՞ւր է, արդեօք, այսօր Վարագայ Սուրբ Խաչը, եւ արդեօ՞ք Յովէլ, Թոդիկ ճգնաւորներ դարձեալ պիտի չյայտնուին, որպէսզի Աստուած մեզի ալ յայտնէ իր Միածին Որդւոյն Խաչի մասունքին թաղուած տեղը: Ե՞րբ, արդեօք, արժանի պիտի ըլլանք այդ օրուան: Մինչ մեր ուխտաւորներէն շատեր տրտում եւ հետաքրքիր կը նկարեն, կը դիտեն, կ'արձանագրեն ամէն քար ու խաչքար, ես, քանի մը ընկերներով, գիւտը կ'ընեմ երրորդ եկեղեցիի մը, քանի առաջին այցերուն եղեր էի Սուրբ Գէորգ եւ Սուրբ Աստուածածնի մէջ: Հիմա գտանք Սուրբ Գէորգին կից Սուրբ Նշան մատուռը, որ գրեթէ կանգուն է, գմբէթը փայտերով ծածկուած: Բայց ներսը ուրիշ տխրութիւն մը կայ: Հաւանաբար երկար տարիներ յարդանոց է եղած. հիմա շատ խոնաւ է, կարծես քարայր մըն է, ու միայն սարդի ոստայնները ամբողջ եկեղեցին գրաւած են, կարծէք պալատ մը ըլլայ, ուր 100 տարի մարդ ոտք կոխած չըլլայ: Բայց յոյս կայ, յոյսը միշտ պիտի ըլլայ, ու հիմա լուսանկարներու մէջ կը դիտեմ թէ ինչպէս լոյսի ճառագայթներ կը պատեն մութն ու ոստայնները:

Ապա վայրէջքն է դէպի Վան, եւ մինչ Լոս–Անճըլըսէն Օր. Փաւիկը կ'ողբայ «Ախ Վասպուրական» երգը, մենք մեր աչքերուն մէջ կը դրոշմենք Վանայ լճի վերջալոյսը: «Ով չի տեսել Արարատեան դաշտի վերջալոյսը՝ ոչինչ չի տեսել»: Մեղայ, մեղայ հայ գրականութեան Թուխ Արամազդին, կ'երեւի Ահարոնեան չէր տեսած Վանայ լճի վերջալոյսը՝ երբ արեւը դանդաղ, խաղաղ, վսեմ քուն կը մտնէր ծովուն գրկին մէջ:

Յաջորդ առաւօտ բոլորս կը պատրաստուինք դէպի Ախթամար մեր ուղեւորութեան: Բայց առանձին հոգեր ալ ունինք: Հարսանքատէր ենք: Այդ օր, կէսօրէ յետոյ ժամը 3–ին, ուխտաւորները հրաւիրուած են... երկու զոյգերու պսակի արարողութեան: Այո, հիմա որ այս տողերը կը գրեմ՝ ես ալ չեմ հաւատար թէ այդ ինչպէ՞ս եղաւ: Շաբաթներ առաջ Աշոտն ու Լուսինէն խնդրեր էին, որ զիրենք եկեղեցական կարգով պսակեմ՝ Առաքելոց վանքին մէջ: Բայց, ահա ամսի 21–ի երեկոյեան ինծի մօտեցան Վոլոտեան եւ Հախփիմէն, խնդրելով որ զիրենք պսակեմ Ախթամարի մէջ: Երկմտեցայ, եւ յետ խորհրդակցութեանց, որոշեցի Ախթամարի Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ մէջ երկու զոյգերը միաժամանակ պսակել: Յաջորդ առաւօտուն ալ ամէնուն իմաց տուինք, ես ալ, որ մանկուց լուսարար եմ եղեր ու սիրեր Հայ Եկեղեցւոյ կարգն ու կանոնը, պարտականութիւն համարեցայ ամէն բան ալ կատարել օրինական կերպով, աւանդութեամբ, սրբութեամբ: Շուկայէն կրցայ գտնել կարմիր–կանաչ ժապաւէն՝ փեսաներուն համար: Սպիտակ «հարսնիքի նուշ» ալ ճարեցի, թէեւ ֆրանսականին որակը չունէին: Աւելի դժուար եղաւ գինին ճարել, այդ ալ գտայ, ու ճամբայ ինկանք դէպի Ախթամար: Ճամբու ընթացքին մեր վարորդին՝ Սաչային պատուիրեցի որ պարտէզով տուն մը որ տեսնէ՝ կանգնի: Շա՛տ կ'ուզէի Արտամետէն գնել ծաղիկ ու խնձոր. կարծեմ յաջորդ գիւղին մէջ ինքնաշարժը կանգ առաւ, տան մը պարտէզը մտայ, խնդրեցի, թէեւ գումար մըն ալ վճարելով կարմիր–դեղին ծաղիկներ գնեցի, նարօտի համար ուռենիի ոստեր ալ վերցուցի եւ յանկարծ մտածում մը արթնցաւ – Արտամետ, խնձոր, «Նահապետ» ֆիլմը, Սօս Սարգսեանը... չէ՞ք յիշեր այդ դրուագը, երբ Նահապետը կ'ըսէր. «... ինչ տնից որ նորածինի ձէն ընկնի իմ ականջ, էդ տան դուռ Արտամետի խնձորի ծառ եմ տնկելու...»: Համոզեցի եւ տանտէրը աթոռի մը վրայ բարձրացաւ ու հսկայ ոստ մը՝ վրան 25–30 խնձոր կտրեց, տուաւ ինծի, ու այսպէս, կազմ ու պատրաստ, փութացինք Ախթամար:

Երրորդ անգամն էր որ նաւեցի լճափէն՝ «դրսի տնէն» մինչեւ Ախթամար կղզի: Ծանօթ, հարազատ տեղ մըն էր որ կը վերադառնայի, իմս՝ տուն դարձի յուզումն էր, ու կը նայէի միւսներուն՝ որոնք տամուկ աչքերով կը վազէին լեռն ի վեր, բոպէ մը առաջ գրկելու համար վանքը, քարը, նշենիի ծառերը:

Մինչեւ հարսանիք ժամանակ կար. իջանք հիւսիսային ափ, եւ, առաջին իսկ առիթով Աշոտին հետ կատարեցինք ուխտ մը եւ Սեւանէն, Արագածի «Քարի լճէն» մեր շիշերով բերած ջուրը խառնեցինք Վանայ ջուրերուն. շիշերու կէսն ալ լեցուցինք Վանայ ջրով, որպէսզի երբոր Հայաստան դառնանք, Սեւան երթանք եւ թող տանք որ Սեւանն ու Վանը զիրար համտեսեն:

Ժամը 3–ին հարսանեկան թափօրը ճամբայ ելաւ վանքի հիւսիս–արեւելեան բարձունքէն, եւ երգով ու պարով յառաջացանք դէպի եկեղեցի: Անհուն ուրախութիւն մը պատեր էր զիս: Փաւիկը Կոմիտաս Վարդապետի հարսանեկան երգերու շարքը կը թափէր օդին մէջ: Ալեքն ու Վարօն՝ մանտոլին եւ դուդուկ, ու պահ մը յետոյ երբ հարսերն ու փեսաները հասեր էին եկեղեցւոյ դուռը՝ Սէյրանը հնչեցուց «Նոր ծաղիկ պայծառ ցուցաւ» երգը, զոր Թորոնթոյի մեր ծխականները գիտեն, թէ որքա՛ն կը սիրեմ:

Արարողութիւնը կատարուեցաւ լատ պատշաճի. Հախփիմէի եւ Վոլոտեայի կնքահայրը տօքթ. Հրանտ Մարգարեանն էր, Աշոտի եւ Լուսինէի քաւորը՝ տօքթ. Էդիկ Դանիէլեան. ամէն մարդ դեր մը ունէր. քաւորկին, հարսանքաւոր, ազապ պաշի, երկու վարորդներն ալ հաւատարիմ կերպով բռնած էին շաքարի եւ գինիի սկուտեղները: Հրաշալի օր մըն էր, եւ իմ կատարած հարիւրաւոր պսակներուն էն շքեղը, էն փառաւորը: Արարողութեան աւարտին երկու խօսք ըսի եւ դառնալով երկու զոյգերուն՝ յանկարծ շեշտեցի. «Դուք սովետական կարգերու ներքեւ եւ շատ հաւանաբար օրուան պայմաններուն հետեւելով «զագս»ի մէջ էիք արձանագրուած, երջանիկ զոյգեր էք եղած, եւ Աստուած ձեզ օրհնած է զաւակներով: Բայց ահա այսօր, Աստուծոյ ողորմութեամբ, դուք փափաքեցաք ձեր ամուսնական ուխտը վերանորոգել, Աստուծով օրհնել, եւ վստահ եմ՝ յետ այսօրիկ աւելի երջանիկ, ու աւելի բախտաւոր պիտի ըլլաք: Բայց անկախ ձեր պսակէն, այսօր ուրիշ խորհուրդ մըն ալ կայ. այսօր՝ 100 տարուան որբութենէ յետոյ, այս եկեղեցին ինք ալ հարսնացաւ, եւ ահա, մեր հետ երջանիկ են եւ ուրախ՝ պատերէն նայող Սուրբերը, Առաքեալները, Տիրամայրը: Քարերը: Քարերն անգամ կը խայտան այսօր ձեզմով: Օրհնեալ ըլլաք»:

Պսակի աւարտին, աւանդական խրախճանք, երգ ու պար: Յանկարծ աչքիս կը զարնէ Ռեճէպը: Նոր եմ ծանօթացեր: Մեր նաւավարն է, Հայ է, Հայ են իր հայրը, մայրը, մեծ–հայրը: Ինք կը փափաքի Հայաստան գալ եւ հայ աղջիկ մը առնել: Աստուած տայ. քանի՜ քանի Ռեճէպներ կան: Աստուած բոլորին ալ մուրազը տայ, բոլորն ալ լսեն իրենց արեան կանչը:

Դէպի լճափ վերադարձը այնքան ալ ուրախ չէ. միշտ ալ այդպէս եղած է: Ճշմարտութեան բոպէն ի վերջոյ կու գայ, եւ ահա բոլոր ուրախութիւններէն, պարէն ու պսակէն ալ յետոյ՝ Ախթամարայ Սուրբ Խաչ վանքը լքելու տրտմութիւնը կը պատէ մեզ: Ես՝ քիչ մը աւելի «փորձառու» եմ, կը փորձեմ երգեր երգել տալ: «Տլէ եամանը» կը յաջողի: Հրանդէն կը խնդրեմ «Հայրիկ, Հայրիկ»ը երգէ. կը մերժէ. չի կրնար. դեռ նոյն առաւօտեան իր ֆետայի հօր գիւղն էր եղած, Շուշանց: Սէյրանին կը դառնամ: Միշտ հաճոյակատար, միշտ ազնիւ եւ մաքուր ջուրի պէս անարատ Սէյրանը ինք ալ կը մերժէ: «Սրբազան, չեմ կարող»: Ձա՞յնը քաշուած էր, ոչ, հազար անգամ ոչ: Սէյրանին դեռ ուրեմն չէի ճանչցած: Եւ տեսայ որ այս մեծ պատանին կու լար ու վստահ եմ, Սէյրանի արցունքը Վանայ լճի ջուրերէն աւելի դառն էր ու աղի:

ԱՂԲԻՒՐ ՍԵՐՈԲԻ ԵՒ ՍՕՍԷ ՄԱՅՐԻԿԻ ՎԷՊԸ

Օգոստոս 22–ի առաւօտեան դարձեալ Վանէն ճամբայ կ'ելլենք դէպի Դատվան: Նախորդ օրը, Ախթամարէն Նարեկ պիտի երթայինք ու ապա մեր ճամբան շարունակէինք դէպի Դատվան, գիշերն ալ այնտեղ անցընելու համար: Բայց օրը տարաժամած էր, Նարեկ չկրցանք հասնիլ, եւ մեր ճիգերը՝ Դատվան կամ Պիթլիս գիշերելու, անհնար եղան –Դատվանի մէջ Թուրք ազգայնականներ հաւաք ունէին եւ առհասարակ մեզի յանձնարարեցին հեռու մնալ Պիթլիսէն: Ատոր համար ալ, մեր ճամբան 160 քիլոմեթր երկարեցաւ եւ ահա ինքնաշարժով կը սուրանք մեզի արդէն ծանօթ ուղիներէն եւ մեր առջեւ Վանայ ծովը, Վասպուրականն ու Շատախը, կը սուրանք դէպի Դատվան: Դատվան՝ մեր դարասկիզբի վէպերուն ծանօթ նաւահանգիստը չէ այլեւս: 60.000–նոց քաղաք է եւ երկու Հայ եկեղեցիներու աւերակներն ալ գրեթէ անմատչելի էին: Կը շարունակենք բարձրանալ դէպի հիւսիս: Մեր ձախին Արտօսն է, Գրգուռ սարն է առանձին: Բարկացեր ենք իրմէ: Երկու տարի առաջ մեզի ըսեր էին որ ասիկա Նեմրութ սարն է. մենք ալ հաւաքուեր էին լերան փէշին. Սօսէ Մայրիկ յիշեր էինք, «Գնդակ որոտաց» երգեր էինք: Հիմա «սրբագրուեցաւ»: Գրգուռը իր տեղը ունի. Նեմրութ աւելի բարձր է, մէկ գագաթ չէ, հսկա՛յ, երկար լեռ մըն է, լեռներու շարք մըն է եւ վրան ալ կը գտնուէին առանձին եօթը, այժմ երեք լիճ ու լճակներ: Նեմրութը մեզի կը խօսի որովհետեւ «հազար ակ ունի», եւ Նեմրութը միշտ կը խօսի, որովհետեւ Նեմրութի լանջերուն են Սոխորդը, Աղբիւր Սերոբի գիւղը, Թեղուտը, Սօսէ Մայրիկի գիւղը:

Ով որ պատանի է եղած Պէյրութի մէջ, ով որ «Յեղափոխական ալպոմ» կարդացեր է, գիտէ այս երկուքին մասին –Աղբիւր Սերոբը՝ իր կորիւններով, Սօսէ Մայրիկը՝ հայ յեղափոխութեան քրմուհին, հերոսուհին...

Ու ահա, մինչ կը բարձրանանք Նեմրութայ սարը, պատմութիւն եւ վէպ կը միախառնուին իրարու: Լերան կատարին անուշիկ լիճ մը կը սպասէ մեզի: Մեզմէ քաջերը արդէն ջուրերու մէջն են, կը լողան, կ'ուրախանան: Միւսները՝ ռոմանթիկ հովեր կ'առնենք, ծաղիկ կը հաւաքենք, փունջ կը կազմենք, կը փորձենք փոքրիկ թուփեր գտնել, զանոնք Հայաստան փոխադրելու եւ հայրենի հողին մէջ տարանկելու համար: Ժամանակը սուղ է սակայն. զօրով–մօրով լողացողները ջուրէն կը հանենք եւ կը սուրանք դէպի Սոխորդ: Այնտեղ, գիւղին մօտէն կը բարձրանանք սար, եւ բացութեան մը մէջ կը գտնենք Հայոց եկեղեցին. Հայոց բերդը վիրաւոր, բայց կանգուն. երդի կտոր մը հօս, պողունց մը հոն, այծենման եւ յոյնիկ չգիտցող Սամուէլը արդէն իսկ արձանագրութիւն մը կը վերծանէ:

Սոխորդէն վար՝ գիւղացիք ցոյց կու տան Թեղուտը: Սոխորդը Սէյլի Բայիրն է. Թեղուտի նոր անունը Թաշարման է: Բայց ոչ ոք կը գործածէ ատոնք. ամէն մարդ Թեղուտ կ'ըսէ ու կը զարմանամ, որ հակառակ մէկ դարու հեռաւորութեան, հողը, գիւղը, իր անունը պահած է. Քիւրտը Թեղուտ կ'ըսէ եւ ակամայ մեր պատմութիւնը կը պահէ: Այսպէս էր ամէնուրեք եւ յուզումով Քիւրտի շրթունքներէն պիտի լսէինք Շուշանց, Արտամետ, Ծվրաստան, Ծովասար, եւ բազում անուններ: Եւ յիրաւի անունը՝ լերան ըլլայ թէ գիւղի, մարդուն ըլլայ թէ գետի, նկարագիր է, կնիք չէ, չի մոռցուիր, չօգարտիր:

Բայց ահա Թեղուտ ենք. կը բարձրանանք գիւղ: Ճամբան՝ 3–4 Քրտուհիներ մեզի կը մօտենան. իրենց ազգի չափանիշներով շատ համարձակ են. ցոյց կու տան եկեղեցին, կը քրքջան, թան կը հրամցնեն: Հրայր Բազէն ինք համարձակ է. կը զսպեմ, բայց կ'ուրախանամ, որ այսօրուան Քրտուհին, Թեղուտի մէջ, Սօսէի քաջութիւնը ցոյց կու տայ, անոր համարձակութենէն ալ դաս է առեր:

Սօսէ Մայրիկ...

Ո՞վ, մեզմէ ո՞վ, իր մանկութեան չէ երգած այդ սիրելի երգը. –

«Զայն տուաւ Սօսէն Սերոբ ջան հոս եմ,
Զինուած պատրաստուած
Ձայնիդ կը սպասեմ»:

Ո՞վ էր այդ խորհրդաւոր Սօսէն...

Ու մեծցանք, սորվեցանք, ճանչցանք, սիրեցինք ու պաշտեցինք այդ Հայուհին, Սօսէն, հայ յեղափոխութեան այդ հըրաշք հերոսուհին, որ իր կեանքի ու զէնքի ընկերոջ հետ միասին գրեց մեր պատմութեան շքեղ դրուագները:

Սօսէն ծնած էր Նեմրութ սարի փէշերուն, Թեղուտ գիւղը, եւ մեծցած ազատ, քաջ կերպով եւ 13 տարեկանին ալ իր կեանքը կապած էր իր պատանի կեանքի հերոսին՝ Սերոբին:

Արդարեւ այդ օրերուն իսկ Սօսէն ի յայտ կը բերէր քաջ եւ աննկուն Հայուհիի մը կերպարը, երբ իր ամուսնոյն հետ միասին սար կը բարձրանար, կը բաժնէր ֆետայիի չարքաշ կեանքը եւ ամէն վայրկեան աչք կ'առնէր մահը:

Այդպէս անցան տարիներ: Ատեն մը Սերոբը արտասահման մեկնեցաւ: Սօսէն ընտանիքի մայր մնաց. Սերոբ վերադարձաւ. Սօսէ իր երեք կորիւններով՝ Յակոբ, Ագատ, Սամսոն, շարունակեց պատրաստ ըլլալ իր ամուսնի ձայնին եւ լեռ բարձրանալ: Պիթլիսի շրջանը վտանգուեցաւ, գործի նոր ասպարէզ բացուեցաւ Սասնոյ մէջ, Սօսէն այնտեղ էր, միշտ պատրաստ ամէն տեղ երթալու, ամէն տեղ կռուելու:

Ու օր մըն ալ դաւաճ ձեռքը հասաւ Սերոբին: Սերոբ առիւծի պէս կռուեցաւ մինչեւ վերջ, եւ մեռաւ հերոսի մահով: Թշնամին անարգեց հերոսի մարմինը, գլխատեց Սերոբ փաշային գլուխը, ցցի վրայ դրաւ եւ քաղաքէ քաղաք պտըտցուց «առիւծի գլուխը»: Յետոյ Սերոբի գլուխը թաղեցին Գելիգուզան գիւղը, Եղիշէ մարմինն ալ, օրուան Առաջնորդ

Եպիսկոպոս Զիլինկիրեան Թաղեց Կարմ–բակայ եկեղեցւոյ բակը:

Ու կը յիշեմ 1998 Մայիս 28, երբ Ս[illegible]ի Տան մէջ, Երեւան, տեղի կ'ունենար Սօսէ Մայրիկի վերաթաղումը, եւ իմ խօսքիս մէջ կ'ըսէի. «Այսօրուան թաղման կարգը յարգանքի տուրք է հայ կնոջ հանդէպ, որովհետեւ մեր այս քայլով մենք մեր յարգանքը կ'ընծայենք Հայուհիին հանդէպ, հայ կնոջ հանդէպ, հայ մօր հանդէպ, եւ կ'ըսենք, որ հայ եւ կ'ըսենք, որ հայ կինը, իր ամուսնոյն նման, իր զաւակներուն նման քաջ էր եւ յանդուգն, նուիրեալ եւ զոհաբերեալ, որ հայ կինը՝ երկրորդը չմնաց ո՛չ ոքի երբ պէտք էր զէնք առնել եւ կռուիլ յանուն հաւատքի, յանուն պատուի, յանուն հայրենիքի: Եւ Սօսէն քաջերուն մէջ քաջն էր, եւ թէեւ կային շատ հերոսուհիներ, [illegible] կին տիտաններ, կային Նաթալիաներ, Թուրինեաներ, Շաքէներ, Հրգրօներ, այդ բոլորին մէջէն Սօսէ Մայրիկը իրաւ եւ գերազանցօրէն տարբեր է եւ մեր [illegible] պատառի վրայէն կը ժայթքի [illegible]... սեւազգեստ եւ լռիկ այն մայ[illegible] որ խորհրդանիշեց Մայր Հայաստանը: [illegible] այսօր, երբ Սօսէ Մայրիկ հող պի[illegible] իջնէ Եաւրլուրի վրայ, այլեւս ան [illegible] Սերոբի ընկերներուն զինակիցը չէ՛, միայն մեր հին ֆետայիներուն մայրիկը չէ՛, ան մայրիկն է նաեւ Արցախի հերոսամարտին զոհուած մեր նորագոյն մարտիկներուն, մեր նոր հերոսներուն. բոլորին մայրն է եւ յետ այսօրիկ բոլորին մայրութիւն պիտի ընէ Եաւրլուրին վրայ:

Եւ վերջապէս կ'ուզեմ մտածում մը բաժնել ձեր հետ: Խօսքիս սկիզբն ալ ըսի որ Սօսէ Մայրիկի վերջինթեր ճամբորդութիւնն է ասիկա. վերջինը չէ: Սխալ հասկնաք՝ երջանիկ եմ այսօր, որ այս Եաւրլուրի վրայ պիտի հանգչի Սօսէ Մայրիկը՝ մեր պետութեան ամբողջական յարգանքին մէջ: Բայց անկատար երազ մը ունէր Սօսէ Մայրիկ, եւ սրտին մէջ տառապանք մը կար: Ինք չէ՞, որ օր մը, երբ կը մերժէր Թողուլ Սերոբի գերեզմանը ըսեր էր. – "իմալ թօրկիմ հոճի զիմ Սերոբի եթիմ գերեզմաճ..., իմալ թօրկիմ տուշմընի ձեռք...":

Եւ պիտի գայ օրը, երբ Սօսէն վերջին ճամբորդութիւն մըն ալ պիտի ընէ, պիտի գտնայ Էրգիր, պիտի գտնայ իր որդիներուն, պիտի տէր կանգնի իր գերեզմաններուն, եւ իր հանգիստը գտնէ Սասնոյ սարերուն գիրկը, իր ծննդավայր Նեմրութայ սարի բարի հայեացքին ներքեւ, եւ այն ատեն պիտի գիտնանք որ իրականացած է Սօսէներու եւ Սերոբ Աղբիւրներու երազը, մեր բոլորի երազը, միացեալ, ազատ եւ անկախ Հայաստանի երազը»:

Այս մտածումներով կը նստինք գիւղի աղբիւրի մօտիկ, քիւրտ հօտաղներ իրենց այծերն ու ոչխարները կը լոգցնեն, մենք մեր հացն ու պանիրը կ'ուտենք եւ սալս, սանձ դրած մեր զգացումներուն վրայ, ճամբայ կ'ելլենք: Ուղին երկար է... Քիչ մը պատահարար, [illegible], կը մտնենք գիւղ մը, ուր [illegible] բաին, մզկիթի վերածուած եկեղեցի մը կայ. չէինք գիտեր: Հիմա գիտենք: Գիւղը՝ Փրխուս, գիրքերու մէջ ծանօթ, հայ յեղափոխական պատմութեան մէջ ծանօթ: Ժանտարմաներն էին որ մեզի թելադրեր էին այցելել այդ եկեղեցին, մինչեւ որ իրենք մեր անձնագրերը ստուգէին: Խորքին մէջ չէին ալ ուզեր որ այդ գիւղին մէջէն շարունակէինք մեր ճամբան դէպի Բուլանուխ, քանի շատ վտանգաւոր էր: Գիւղապետը մեզի ընկերացաւ ու տարաւ յանձնեց մոլլային: Մոլլան մէկ մը ապահով որ մեր կօշիկները հանեցինք, մեզ պտըտցուց մեր եկեղեցւոյ մէջ, ցոյց տուաւ խորանը, աջակողմեան խորան մը կար. ներքեւը՝ խոշոր ծակ մը. չրացատրեց, բայց հասկցայ որ այդ կողմերը ոսկի փնտռեր են: Արեւմտեան դուռը ճաղերով փակուած է, ամէն կողմ մինաեր կայ, եւ խորանին մէկ անկիւնը աղքատիկ արձանագրութիւն մը – հայերէն. լուռ վկան այդ եկեղեցւոյ կեանքին եւ մահուան: Լուռ աղօթք մը. «Թոմաս աշխատողին յէ. ի Քրիստոս». Թըւականը՝ 1424: Այլ թուականներ ալ կան: Արամ Քալընթարեանը ինծի ցոյց կու տայ կարգ մը հնագոյն արձանագրութիւններ եւ հիւսիս–արեւմտեան կողմը եկեղեցւոյ հիմքերը, առաջին երեք շարք քարերը, սատուն քարեր են: Տրամօրէն հրաժեշտ կու տանք այս գիւղին, քիչ մըն ալ մխիթարուած որ եկեղեցին մզկիթ է, չէ քանդուած: Օր մը ինչ կ'ըլլայ ինչ չըլլար: Ժանտարմաներէն մեր փասփորները ետ կ'առնենք ու կը սուրանք դէպի նոր ապրումներ: Ճամբուն վրայ՝ Պաթնոսն է. աւելի անդին՝ Մանազկերտը: Մանազկերտի ճակատամարտ: Այդպէս չէ՞: Անուններ կան, որոնք այսպէս կամ այնպէս ածանցուած են կարծէք –Մշոյ դաշտ, Կարուց բերդ: Մանազկերտը կը յիշենք՝ 726 թ. իր եկեղեցական ժողովով, եւ 1071 թ. պատերազմով, երբ Բիւզանդիոնի Ռոմանոս Դիոգինէս կայսրը ամօթալի պարտութիւն կրեց Ալփասլանէ, պարտութիւն՝ որ պիտի ըլլար սկիզբը Բիւզանդական չքեղ Կայսրութեան քայքայումին: Պահ մը կանգ կ'առնենք, բերդի աւերակները կը դիտենք, Յովհան Օձնեցի մեծ Հայրապետը կը յիշենք ու կը փորձենք շարունակել մեր ճամբան դէպի Բուլանուխ: Զէ, յանկարծ մաքիս կու գայ Արդուին, Օձունի մօտ գիւղը, գիւղի փոքրիկ եկեղեցին ու կը յիշեմ Օձնեցիի գերեզմանը. միակտուր քարի զանդուած մը: Տեղացին յարգանք ունի, բայց Եկեղեցին, պետութի՞ւնը: Քանի՞ սուրբի գերեզման ունինք Հայաստանի մէջ. քանի՞ կաթողիկոսի շիրիմ կայ Էջմիածնէն դուրս: Օձնեցին Արդուինի մէջ լռիկ–մնջիկ կը հանգչի: Երանի թէ անոնք՝ ոտնք Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցած մըշակութային եղեռնին, մեր սրբութեանց ոտնակոխումին դէմ բողոքեն, Տրդատի գերեզմանին տէր կանգնին, տէր կանգնին Հայաստան աշխարհ մէջ անտէր մնացած Օձնեցիներու գերեզմաններուն, ախոռի վերածուած եկեղեցիներուն, կռվերու ըն–նակարան դարձած վանքերուն. այդ բոլորին տէր ըլլան: Բայց դառնանք Բուլանուխ: Դժուար որոշում մը պէտք է տանք: Մեր հետ է Ալեքը, իր պապերը Բուլանուխէն են, Ղարաղըլ գիւղէն են. Խօսք տըւած եմ, պէտք է երթայ իր հայրերու հողը համբուրէ, բայց օրը կը մթննայ: Ի վերջոյ, յոգնածները կ'ուղեւորուին դէպի Մուշ: Աւելի քաջերը կը մնան Ալեքի հետ ու կ'երթան Ղարաղըլ, ուր գիւղացիները կը դիմաւորեն Քիւրտերը, ջերմ ընդունելութիւն կ'ընծայեն, կը նեղուին որ Հայերը տխուր են: Եւ բնականաբար ծայր կու տան պարերը: «Եարխուշտայի» մասնագէտն է Ալեքը. լերան նման տղայ է. Երեւանը կը թնդացնէ, Գերմանիոյ Վիթենպուրկ քաղաքը թնդացուցեր է. իր պապերու երկրին մէ՞ջ պիտի կթոտէր: Ու գիւղը ամբողջ կը հիանայ Ալեքի թռիչքին, ափերու չկահինին: Ալեք երջանիկ է. իր հողը զինք կը համբուրէ: Երանի քեզի, Ալեք, քանի՜ քանիներ երանի կու տան քեզի: Ցաւակապէս Երեւանի մէջ: Ես շատերը գիտեմ, Արմէն Գինէշեանը գիտեմ, որոնք ինչեր պիտի չտային՝ որ Ալեքի նման իրենց երկիր, իրենց հող գրկած ըլլային:

Խումբը կը վերամիանայ նոյն գիշերը՝ Մշոյ մէջ:

(Տար. 3)

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՑԻՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիւս կը հաղորդենք, թէ 1996–ին ընտրուած Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Ներկայացուցչական Ժողովին քառամեայ պաշտօնավարութեան շրջանը իր լրումին հասած ըլլալով,

Կիրակի օր, 10 Սեպտեմբեր 2000–ին, յառաջիկայ չորս տարիներու համար, կատարուեցաւ ընտրութիւնը Կրօնական Ընկերակցութեան Ներկայացուցչական ՆՈՐ ԺՈՂՈՎԻ 35 աշխարհական անդամներուն: Ընտրուեցան՝

ՊՊ. Ժան Ազնաւուր, Սարգիս Ալթունեան, Փաթրիք Ասլանեան, Տանիէլ Արթինեան, Մուրատ Արսլանեան, Ռաուլ Գազանճեան, Միքայէլ Գարանֆիլեան, Տելեմաք Գալֆէզեան, Մարտիրոս Գուզուրեան, Արմէն Գույումճեան, Ժագ Գուսինեան, Միհրան Էլմասեան, Գեղամ Թորոսեան, Կրէկուար Խրիմեան, Կարօ Կարապետեան, Ա. Պատրիկ Կէնճեան, Ցակոր Կէվրէկեան, Շաւարշ Մարտիրոսեան, Միհրան Եփրեմեան, Մարտիրոս Միհրանեան, Ռաֆֆի–Նոէլ Պադրըճեան, Սարգիս Պալեան, Տիկին Քնար Պալեան, Սարգիս Պետոյեան, Արթիւր Պէյլէրեան, Երուանդ Պէրպէրեան, Մարկ–Մուրատ Պոյաճեան, Թիէրի–Թորգոմ Պօղոսեան, Ռոժէ–Կարպիս Ջրրաշեան, Գէորգ–Ժորժ Սարեան, Արա–Ալէն Տանտիկեան, Մանուէլ Տէյիրմէնճեան, Մանուկ Քիւրտօղլեան, Տիգրան Ֆերմանեան, Բիւզանդ Ֆընտըգեան:

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

ԱՄՆ-ՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐՈՒՆ ԿԻԿՈՍԱԿԱՆ ԿՈՂՄԸ

Նոյեմբեր 7–ին, ԱՄՆ–ու Նախագահական ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ: Երկու թեկնածուներուն՝ Կորի եւ Պուշի ընտրարշաւը արդէն լայնօրէն կը գրաւէ միջազգային լրատուիչները: Քաղաքական ու տնտեսական ազդակներու ամենալայն շահարկումով երկուքն ալ կը ջանան իրենց կողմը գրաւել ընտրողներու մեծամասնութիւնը: Ինչպէս ամէն ընտրութիւն, խոստումներ կը տրուին ու անցեալի յաջողութիւններ, նուաճումներ կը շեշտուին:

ԱՄՆ–ու Նախագահական ընտրարշաւը այս բոլորին քով ունի յատկանիշ մըն ալ որով եւս ուշադրութիւն կը գրաւէ եւ հաւանաբար, մօտերու մէջ ամէնէն աւելի մնացողը պիտի ըլլայ այդ երեսակը: Ան կը վերաբերի երկու թեկնածուներուն ալ ձախորդ, անտեղի, սխալ արտայայտութիւններուն որոնք սխեմաներ կը լեցնեն միջազգային մամուլին մէջ, օրէ օր չէշտելով թէ՛ Կորի, թէ՛ Պուշի անձերուն մէջ երգիծական տիպարները: Աւելի ճիշդ պիտի ըլլայ ըսել թերեւս զաւեշտի հերոսները, քանի որ երկուքին ալ կուտակած կաֆերը անգիտութեան, տգիտութեան, մակերեսայնութեան հետեւանք են եւ ոչ՝ երգիծելու կարողութեան մը փաստը:

Ամերիկեան մամուլէն միջազգային լրատուիչներու անցած հետեւեալ արտայայտութիւնները ծաղկաքաղ մըն են թեկնածու Կորի պատկանող. –

«– Պատրաստ ենք կարելի ու անկարելի ամէն բանի դէմ:

– ՆԱՏՕ–յի համար առաջնահերթութիւնը միշտ անջրպետն է:

– Հրեաներու ցեղասպանութիւնը ազգ. մեր պատմութեան դէշ շրջանն է: Ներողութիւն, այս դարուն դէշ մէկ շրջանն է:

– Մարդկութիւնը այլեւս պէտք է իր տեղը գրաւէ արեգակնային դրութեան մէջ:

– Ապագան վաղը աւելի լաւ պիտի ըլլայ:

– Ժողովրդավարները աւելի լաւ կը հասկնան մօր եւ զաւկի կապը:

– Հրատ մոլորակին հետ նոյն ծիրին վրայ կը գտնուինք: Եթէ հոն ջուր կայ, թթուածին ալ կայ: Այսինքն, կրնանք շնչել:

– Անցեալները Լատինական Ամերիկա այցելեցի: Շատ ցաւեցայ որ լատիներէն չեմ գիտեր»:

Եւ խորհիլ որ ամէն քարին տակ հազար ցաւ ու հարց կուտակած այս աշխարհին առանձին տէրն ու տիրականը կը նկատուին ԱՄՆ–ը որոնց «այո»ն կամ «ոչ»ը վճռական իմաստ կը ներկայացնէ Հրատի հետազօտութենէն մինչեւ Ղարաբաղի կարգաւորման համար...:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ
(ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԵ.

– Վռնտե՞ս մի, – ըսաւ Մարտիկ աղա՝ յանկարծ մօրը դառնալով զայրացած, – կ'ուզես նէ ատանկ բան մը ըրէ՛...

Իրանը ուղիղ, գլուխը ետեւ, ձեռքը դէպի մայրը տնկած՝ Մարտիկ աղա ճառեց.

– Ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր, ի՞նչ կայ...Սուրեանը կը սիրէ կոր աղջիկս, հող է հօր մէկը... ի՛նչ... Սուրեանի պէս երիտասարդներ ազգի փրկութեան համար ամէն բան զոհեն՝ ինչք, կեանք, հարստութիւն, հանգստութիւն, ամէն օր մեռնելու վտանգի մէջ ըլլան, կեանքին հաճոյքներէն ինքզինքնին զրկեն, եւ մենք թող չտանք իրենց մեր աղջիկները սիրել: Ձեզի պէսները թող կործանին, ձեզի պէս ապերախտ Հայերը... մենք մեր աղջիկները կու տանք այսպիսիներուն, այո՛, որպէսզի մխիթարութիւն մը ըլլայ իրենց ցաւերուն, իրենց յոգնութիւններուն, որպէսզի մեռնելէ առաջ քիչ մը երջանկութեան երես տեսնեն... Ապերախտներ ձեզի, եւ Սուրեանը աղջիկս առնել կ'ուզէ կոր տէ՝ դուն չե՛ս ուզեր կոր... մեզի համար ի՞նչ մեծ պատիւ է, գիտե՞ս... պզտի՞կ բան է հերոսի մը սիրտը, համակրութիւնը շահիլ, պզտի՞կ բան է: Պատմութեան մէջ իր անունն ալ կ'անցնի. կ'ըսեն այդ հերոսը կարգուեցաւ այսինչ աղջկան հետ, որ այսինչ մարդուն զաւակն էր, քու անունդ ալ կ'անցնի, իմ անունս ալ...

Մարտիկ աղային Սուրեանին հերոս ըսելուն պատճառը այս միայն բանտարկութեան կամ յեղափոխական ըլլալը չէ՛ր, այլ որովհետեւ Սուրեան, իրաւ թէ, որո՞ւ յայտնի չէ, պատմած էր իր գործիչի կեանքը իրեն եւ աղջկան Փոքր Ասիոյ մէջ, իր կռիւները, փախուստները, յարձակումները... ընդունած կամ տուած հրացանի հարուածները:

Մարտիկ աղա շարունակեց այս շեշտով ու ոճով՝ հետզհետէ ա՛լ աւելի զայրանալով, գրգռուելով մօրը դիմաց, որ չանթահար ապշութեամբ մը այս նորօրինակ խօսքերը կը լսէր, առանց կարենալ հասկնալու, ըմբռնելու... մինչեւ ճարտասանական շքեղ շարժումի մէջ՝ «Զապէ՛լ, հոս եկուր» պոռալով, «Զապէ՛լ, աղջի՛կս, եկո՛ւր նայիմ»:

Զապէլ, որ կ'երեւի, թէ հօրը ձայնէն հետաքրքրուած եկած էր մօտիկ ըսել դուրսը, դրան քով, ներս եկաւ, շիկնոտ դէմքը կաս–կարմիր, երկչոտ քայլերով:

– Եկո՛ւր, աղջի՛կս, եկո՛ւր հոս:

Մայրը, այս երեւումին, առանց բառ մը ըսելու, ելաւ գնաց իր սենեակը, քթին տակէն բաներ մը մռմռալով:

– Հոս եկո՛ւր նայիմ, աղջի՛կս, – ըսաւ բազմոցին վրայ տարածուելով պաշտպանող ու հայրական շեշտով մը:

Գիրկը քաշեց աղջիկը, համբուրեց ու քովը նստեցուց:

– Դուն Սուրեանը կը սիրե՞ս եղեր:

Աղջիկը կը լռէր:

– Ըսէ՛, մի՛ վախնար, աղջիկս, մի՛ վախնար... ես թշնամի չեմ քեզի... ես ուրիշ հայրերուն չե՛մ նմանիր:

– Այո՛... թոթովեց աղջիկը փոփոխուած ձայնով մը:

– Հէշ հոգդ մըներ, – ըսաւ եւ խոշոր ձեռքերով անոր մազերը շոյելով, – հէշ հոգդ մըներ, ազատ համարձակ սիրէ... սիրուէ... ես քեզի անոր պիտի տամ...

Այս խօսքին աղջիկը հօրը ճիտը փաթթուեցաւ:

– Դուն ան խոֆածին, պառաւին խօսքը մտիկ մըներ. եկաւ ինծի իմաց տըւաւ, ես ալ փառաւորապէս լուացի... դուն մի՛ վախնար...Աֆէրիմ, աղջիկս... ես արդէն քեզի յեղափոխականի տալ կ'ուզէի... ես հիմա կ'երթամ, Սուրեանը կը տեսնամ:

Այս ըսաւ ու երիտասարդի աշխոյժ, երերուն քայլերով Մարտիկ աղա դուրս ելաւ տունէն՝ Սուրեանը փնտռելու:

Ճամբան կը խօսակցէր ինքզինքին հետ...

Մէկ օրուան մէջ ի՜նչ յուզումներ. նախ իր արկածը Մարկոսեանին հետ, երկրորդը՝ Սուրեանին դէպքը... տարօրինակ դէպքեր զիրար արգարացնող:

Մարտիկ աղայի ուրախութիւնը չափ չունէր: Սուրեանը իրեն աղջիկը կ'ուզէ կնութեան առնել, ի՜նչ փառք իրեն համար... երկրորդ... ի՜նչ զէնք իրեն ասիկա... ինք ալ Մարկոսեանին հետ ամուսնանալու, կրնար ամուսնանալ... որովհետեւ այո՛, հիմա կը զգար, որ այդ աղջկան հրապոյրին անզգայ չէր... օրիորդ Մարկոսեանի պատկերը աչքին առջեւ կը բերէր ու կը յուզուէր...

Յեղափոխական մը իրեն փեսացու... յեղափոխական մը իրեն կին... ի՜նչ երջանկութիւն...

– Հերոսներու ընտանիք մը պիտի ըլլայ իմինս, – կ'ըսէր, – ես, Սուրեանը, կինս ...աղջիկս ալ կ'ընենք կամաց–կամաց ...կեցցէ յեղափոխութիւնը, եւ մէյ մը ազատութիւն ունենայինք...

(Տար. 78)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

Communiqué de presse

Le Fonds Robert Boghossian et Fils approuve deux nouveaux projets humanitaires de US$ 500 000 en Arménie

Le Fonds Arménien de France est particulièrement heureux d'annoncer que le Fonds Robert Boghossian et Fils vient d'approuver le financement de deux nouveaux projets humanitaires d'une valeur d'environ US$ 500 000 (FF 3 650 000)dans la zone d'Arménie sinistrée par le séisme de décembre 1988. Il s'agit, en effet, de la poursuite d'une longue coopération avec cet organisme de bienfaisance qui a déjà financé en Arménie, à travers le Fonds Arménien, cinq réalisations humanitaires et sociales dans les secteurs de l'éducation, les arts et l'adduction d'eau d'une valeur totale de US$ 1,05 million, sans compter sa participation aux réalisations de fondations telles que l'Alliance Arménienne. Le Fonds Robert Boghossian et Fils est présidé par Monsieur Jean Boghossian et est représenté au Conseil des Gouverneurs du Fonds Arménien «Hayastan» par Monsieur Albert Boghossian.

Le premier des deux nouveaux projets approuvés par le Fonds Robert Boghossian et Fils porte sur la construction d'un ensemble qui va abriter le Centre Meghvik pour l'Education de la Jeunesse, à Gumri. Ce Centre a été créé un an après le séisme de 1988 par un couple d'éducateurs bénévoles qui accueillent dans leur maison et dans un annexe délabré des enfants et des orphelins handicapés ou socialement défavorisés. Les enfants reçoivent un enseignement portant sur des métiers (informatique, tissage, cordonnerie, couture, etc.), des langues, les arts (peinture, sculpture, chant, musique) et le théâtre. Malgré l'exiguïté de ses locaux, le centre accueille actuellement quelque trois cents enfants et adolescents. Le nouvel ensemble qui sera construit grâce au Fonds Robert Boghossian et Fils permettra à Meghvik non seulement d'offrir de meilleures conditions d'accueil et d'apprentissage mais aussi de prodiguer son enseignement à un nombre accru d'enfants et d'adolescents de Gumri.

La valeur totale de ce projet est de US$ 365 700 dont US$ 279 180 seront financés par ledit Fonds, les US$ 86 520 restants étant apportés par le Fonds d'Investissements Sociaux de la Banque Mondiale en Arménie. Il s'agit de la première coopération entre le Fonds Boghossian et cette filiale de la Banque Mondiale et les deux parties s'en réjouissent.

Le deuxième projet porte sur l'achèvement du Centre Culturel de Spitak, ville épicentre du séisme de 1988. Il s'agit d'un très beau bâtiment, dont la construction a été entreprise par l'Etat arménien mais n'a pu être achevée pour des raisons budgétaires. Le Fonds Robert Boghossian et Fils a décidé d'allouer US$ 218 000 à la finition de cet ensemble brut de béton et à son ameublement, en particulier son amphithéâtre qui peut accueillir plusieurs centaines de personnes. Le centre comprendra des ateliers artistiques et culturels divers.

Ces réalisations porteront le nom du Fonds Boghossian. Les travaux du Centre Culturel de Spitak pourraient être achevés dès 2001; ceux du Centre Meghvik pourraient suivre en 2002. Tous les travaux seront réalisés sous la responsabilité et le contrôle du Fonds Arménien.

Paris, le 19 Septembre

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Հրանդ Բամպակեանին եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց կնոջ եւ պզտիկանին՝

Անահիտ Բամպակեանի

մահուան առիթով։

Այս տխուր առիթով Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը 1.000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

Ֆրանսիայում ՀՀ դեսպան
Էդուարդ ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆԸ

ՀՀ Յատուկ Յանձնարարութիւններով
դեսպան
Շառլ ԱԶՆԱՒՈՒՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԻ ԱՌԹԻՒ

Սեպտեմբեր 21-ին
երեկոյեան ժամը 18.30 — 20.30-ին

ընդունելութիւն են կազմակերպում
Փարիզի
Grand Hôtel Intercontinental

Հիւրանոցի սրահներում։
Մուտքը միայն հրաւիրատոմսերով։

Բոլոր Ֆրանսահայերը սիրով հրաւիրւում են մասնակցելու այդ երեկոյին եւ հրաւէրքները ստանալու համար կարող են դիմել՝

Հայաստանի Հանրապետութեան
դեսպանութիւն

9, rue Viète — 75017 PARIS
Tél.: 01 42 12 98 00
Fax : 01 42 12 98 03

ինչպէս նաեւ՝
Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ եւ Աւետարանական Եկեղեցիներ, Ֆրանսահայ քաղաքական, հասարակական, մշակութային, կրթական, մարզական, երիտասարդական կազմակերպութիւններ, միութիւններ եւ ակումբներ։

La Réception est organisée grâce au soutien des sponsors suivants que nous remercions vivement :
Alain MANOUKIAN, ASTRID—JANO'S. Serge MANOUKIAN, Caviar PETROSSIAN, CEPOVET/STK Sétrak, Didier PARAKIAN, ERVAN Brendy Company, ETALEX METAL, GRAND HOTEL INTERCONTINENTAL, HASBANIAN Opticiens, MERMET Industries, TAD-TIME and DIAMONDS.

ՍԻԱՄԱՆԹՕ

ՋԱՅՆԵՐԻԶ
15 *ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐՈՒ*
(75 *վայրկեան*)
32 էջնոց գրքոյկով մը

Ընթերցում՝ ԱԶԱՏ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Հայաստանի յայտնի դերասան
եւ Ղեկավար
Երեւանի Երիտասարդական
Պետական Թատրոնի

Գին՝ 100 Ֆ. + 20 Ֆ. *Առաքման ծախք*

Դիմել՝
Manoug ATAMIAN
8, rue Sainte Anne, 76260 EU
☎ 02 35 86 08 39

Les chèques doivent être libellés à l'ordre de :
"LES AMIS DE SIAMANTO"

SIAMANTO

MARSEILLE

L'UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
Section «JEUNES»
vous invite
le Jeudi 28 Septembre
à 20 heures 30 précises
327, Bd Michelet — 13009 Marseille
à la

CONFERENCE

de ALAIN TER-MARGOSSIAN
géographe,
spécialisé dans les questions politiques
sur le thème
« RIVALITES PETROLIERES
AUTOUR DE LA MER CASPIENNE »
(recomposition des rapports de force au flan Sud de l'Ex Union Soviétique)
— Entrée libre —

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Helen Puzant»** d'Alfortville organise un repas le **Samedi 30 Septembre** à partir de 20 heures à la Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 9, rue de Madrid, au profit de la Colonie de Bellefontaine.

Réservations :
— M.C.A. : 01 43 76 55 89
— Seta : 01 43 76 99 11

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Présentation du Livre

JESUS
PREMIER PELERIN D'ARMENIE

par
Monseigneur DARON GEREJIAN
Vicaire Général des Arméniens du Midi de la France
Représentant le St Siège d'Etchmiadzine
Préface de
Madame Reine CIOULACHTJIAN
Livre édité
au profit de la construction de la nouvelle Cathédrale
St Grégoire l'Illuminateur à Erevan

LUNDI 25 SEPTEMBRE à 20h30
Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du **Centre Culturel SAHAK-MESROP**
de la Cathédrale Apostolique Arménienne de Marseille
Serpotz Tarkmantchatz
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 24ème
RENTREE!
le **Samedi 7 OCTOBRE**

et propose aux enfants, adolescents et adultes :
LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours
Préparation Bac
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNES
Heure du conte — cours
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
EVEIL MUSICAL — PIANO*
VIOLON — GUITARE — SOLFEGE
* sur la liste d'attente
DANSE ARMENIENNE
initiation — traditionnelle — garçons
académique
DESSIN
ARTS MARTIAUX — KUNG-FU
en association avec l'ABBA
ECHECS
cours — tournois internes
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
BIBLIOTHEQUE —DIFFUSION LIVRES
FOYER
Inscriptions:
Samedi 23 Septembre
de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղին անդամական ընդհ. ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտ. 25, ժամը 20.45ին,
Centre Administratif d'Asnières

DATE A RETENIR

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section «Dirouhie Sérengulian» d'Issy-les-Moulineaux présente sa

SOIREE DE GALA

le **Samedi 7 Octobre à 20 heures 30**
au P.A.C.I. :
25, avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Au programme:
L'ENSEMBLE DE DANSES
FOLKLORIQUES
"NAVASART"

Association MACHTOTZ
POUR LA DEFENSE DE LA LANGUE ARMENIENNE

RENTRÉE SCOLAIRE 2000

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
avec sa méthode audiovisuelle
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
23 Septembre 2000 — 27 Février 2001 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris

2) Cours accéléré du 2e et du 3e niveau
23 Septembre 2000 — Fin juin 2001
le samedi de 12h à 14h à Paris

Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51 (après 18h).

3) MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES
Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio :
550 F + 50 F frais d'expédition.
Contacter l'Association "MACHTOTZ" : ☎ 01 47 50 97 51.

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22
VENDREDI
22 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.997
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
76e ANNEE — N° 19.997

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 20/21)

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԵՒ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՈՒՂԵՐՁՆԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Սեպտ. 21-ի Հայաստանի անկախութեան 9-րդ տարեդարձին առթիւ նախագահ Ռ. Քոչարեան շնորհաւորական հետեւեալ ուղերձը յղած է ժողովուրդին. – «Սիրելի Հայրենակիցներ,

Շնորհաւորում եմ ձեզ Անկախութեան տօնի առթիւ: Ինը տարի առաջ, կատարելով ազատութեան, անկախութեան ու ժողովրդավարութեան իր պատմական ընտրութիւնը, մեր ժողովուրդը լծուեց Հայոց անկախ պետութիւն կերտելու դժուարին եւ սրբազան գործին: Այսօր մեր երկրում ընթացող բարեփոխումները, որ ընդգրկում են պետութեան ու ժողովրդի կենսագործունէութեան բազմաթիւ բնագաւառները, ուղղուած են ժողովրդավարութեան ամրապնդմանը, սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելաւմանը, Հայաստանի միջազգային ինտեգրացմանը: Համոզուած, եմ որ բոլորիս ջանքերով ու նպատակամղուած աշխատանքով մենք լուրջ յաջողութիւններ ենք արձանագրելու: Կրկին շնորհաւորում եմ Հայաստանի Հանրապետութեան 9-րդ տարեդարձի կապակցութեամբ, մաղթում խաղաղ երկինք եւ ստեղծագործ աշխատանք՝ յանուն Հայոց պետութեան առաջընթացի ու հզօրացման»:

Նոյն առթիւ վարչապետ Ա. Մարգարեան ալ իր ուղերձին մէջ ըսած է «... Այսօր, անկախութեան հռչակումից գրեթէ մէկ տասնամեակ անց, կարող ենք հաւաստել, որ մեզ համար այլեւս յետընթաց չկայ: Մեր բոլոր քայլերն այսուհետ միայն ու միայն միտուած են լինելու ազատ ու ինքնիշխան Հայաստանի ապագային: Քաղաքական կայունութեան վերահաստատումը լուրջ հեռանկարներ է բացում նաեւ տնտեսութեան վերականգնման, ձեռնարկութիւնների վերագործարկման, նոր աշխատատեղիների ստեղծման, ժողովրդի սոցիալական կարիքների աստիճանական լուծման համար: Անկախութեան հռչակումը մեր պատմական մեծագոյն նուաճումն է: Այն պէտք է պահպանել ամէն գնով: Անկախութիւնը մեզ համար այլընտրանք չունի»:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ԳԻՐԵՐ

Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան տօնին առթիւ նախագահ Ռ. Քոչարեան շնորհաւորական բազմաթիւ հեռագիրներ ստացած է: Անոնցմէ որպէս կարեւորագոյնները կարելի է նշել Պուտինի, Գլինթընի եւ Շիրաքի գիրերը:

Պուտին իր շնորհաւորական նամակին մէջ գրած է ի միջի այլոց. – «Ռուսաստանի համար Հայաստան միշտ եղած է եւ կը մնայ յուսալի ընկեր եւ դաշնակից: Այդ բարեկամութեան հիմքը բազմադարեան եղբայրութիւնն է մեր ժողովուրդներուն, որոնք կողք-կողքի անցած են իրենց բաժին ծանր փորձութիւններէ»: Ժ. Շիրաք ալ գրած է. – «...Կը փափաքիմ որ մեր երկու երկիրները միաւորող բարեկամական դարաւոր կապերը ապագային ա՛լ աւելի զօրնան: Պետութիւններուն միջեւ եղած յարաբերութիւններէն դատ գիտէք թէ որքան խոր են բարեկամութիւնն ու սէրը մեր երկու ժողովուրդներուն միջեւ: Օգտուելով պատեհ առիթէն, վերստին ձեզի կը հաստատեմ իմ ուրախութիւնը Յունիսին՝ Փարիզ եւ քանի մը օր առաջ ալ Նիւ-Եորք ձեզի կրկին հանդիպած ըլլալուս: Կանխաւ գոհունակութիւնս կը յայտնեմ գալ տարուան սկիզբը Ֆրանսա ձեր կատարելիք պետական այցին առթիւ, որ նոր փուլ կը նախանշէ մեր երկիրներու միջեւ եղած յարաբերութիւններու սերտացման մէջ...»: ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան եւս յղած է շնորհաւորագիր մը:

ՀՀՇ-Ի ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Սեպտ. 21-ի Անկախութեան տօնին առթիւ Հայոց Համազգային Շարժումը (ՀՀՇ) յայտարարութիւն մը հրապարակած է ուր շնորհաւորելէ ետք հայ ժողովուրդը, կ'ըսուի. «անկախ պետականութեան կայացման համար ծանր գին վճարեց հայ ժողովուրդը՝ իր թանկ զոհերով, բազմաթիւ զրկանքներով, ցրտի ու խաւարի պայմաններում պահպանելով ապագայի նկատմամբ հաւատը»: ՀՀՇ-ի վարչութիւնը այն համոզումն ունի որ՝ երկրին յառաջընթացը «կասեցուեց 1998թ. փետրուարին իրականացուած պետական յեղաշրջմամբ»: Վերջաւորութեան հաւատք կը յայտնուի ժողովուրդին որ իր կարգին կը գիտնայ «կասեցնել այս խոտոր ու վտանգաւոր ընթացքը, երկիրը կը վերադարձնի զարգացման բնականոն, ապագայ խոստացող ուղի»:

ԲԼԷԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Ա. Բլէեանի դատավարութեան Սեպտեմբեր 20-ի նիստին պէտք է լսուէին մեղադրող կողմի դատախազներ՝ Էդիկ Ղուկասեանի, Շահում Տիգրանեանի եւ Արայիկ Ստեփանեանի ճառերը, սակայն նիստի սկիզբէն յայտարարուած է որ Ա. Ստեփանեանի առողջական վիճակը գէշ է: Դատարանը ընդառաջելով մեղադրող կողմի դիմումին, դատավարութիւնը յետաձգած է մինչեւ Հոկտ. 2:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

Սեպտ. 20-էն, Հայաստանի Առողջապահութեան աշխատողներու արհմիութիւնը կանխազգուշ վեցժամեայ գործադուլ մը յայտարարած է, որուն հետեւած է բժշկական հաստատութիւններու մեծամասնութիւնը: Արարքին դրդապատճառն էր բժշկական հիմնարկներու գանձատրումի բացակայութիւնը, որ պատճառ է աշխատավարձքերու ամիսներու ուշացումի:

ՀԱՅ - ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Գիտութիւններու Ազգ. Ակադեմիայի, Արտասահմանեան երկիրներու հետ մշակութային կապերու եւ համագործակցութեան միութեան, «Հայաստան – Ֆրանսիա» միութեան եւ Փարիզի հայագիտական ուսումնասիրութիւններու Կեդրոնին նախաձեռնութեամբ, Սեպտ. 20-ին Ազգ. Ակադեմիային մէջ իր աշխատանքները սկսած է «20-րդ դարի Ֆրանսիան եւ Հայերը» թեմայով 7-րդ միջազգային գիտաժողովը, որ նուիրուած է 1700-ամեակին: Գիտաժողովի կազմակերպիչները՝ Ազգ. Ակադեմիայի նախագահ՝ Ֆ. Սարգսեան եւ «Հայաստան – Ֆրանսիա» միութեան նախագահ՝ Ծ. Զալոյեան, իրենց ելոյթներուն մէջ շեշտած են հայ-ֆրանսական յարաբերութիւններուն վաղեմի բնոյթը, աւելցնելով նաեւ որ Ի. դարը նոր որակ բերած է անոնց: Բանախօսած են, ի շարս այլոց, Ս. Պօղոսեան «Ֆրանսական մտաւորականութիւնը եւ Հայկ. հարցը», իսկ Հելէն Սթրաթելլաս (Փարիզէն) «Հայոց ցեղասպանութիւնը Ֆրանսիայի պատմութեան դասագրքերում» նիւթերուն շուրջ: Սեպտ. 22-ին գիտաժողովը կը շարունակէր աշխատանքը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ որոշեց վառելանիւթի տուրքը 20 սանթիմ նուազեցնել լիթր գլուխ, Հոկտեմբեր 1-էն: Պիտի վերարժեւորուին նաեւ թոշակառուներու եկամուտները, որոնք 2,7% յաւելում պիտի կրեն:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մարոնի եպիսկոպոսները սուրիական բանակին մեկնումը կը պահանջեն, երկու անգամով, աւելի ամրապնդելու համար Լիբանանի եւ Սուրիոյ եղբայրական կապերը: Անոնք շեշտած են. – «Կացութիւնը անհանդուրժելի դարձած է, Լիբանան կորսնցուցած է իր ինքնիշխանութիւնը:

ԵՒՐՕՆ կը շարունակէ իր անկումը: 1999 Յունուար 1-էն ի վեր 28% կորսնցուցած է:

ՆԻԿՈՍԻՈՅ կառավարութիւնը Թուրքիան ամբաստանած է ցեղային մաքրագործումի յանցանքով, կիրարկուած Անգարայի կողմէ 1974-ի յարձակումէն ի վեր: Կառավարութեան ներկայացուցիչները ակնարկած են 1485 անհետացածներու, 170 հազար գաղթականներու՝ դատապարտուած իրենց ինչքերը լքելու, եւ խտրականութիւնը յոյն, մարոնի եւ ցիկան Կիպրացիներու հանդէպ:

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԸ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԷՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ

Սեպտ. 12-16, պաշտօնական այցով Ուաշինկթըն գտնուած են Ֆինանսներու եւ տնտեսութեան նախարար Լեւոն Բարխուդարեան, Առեւտուրի եւ արդիւնաբերութեան նախարար Կարէն Ճշմարիտեան, Ուժանիւթի նախարար Կարէն Գալըստեան, Արդարադատութեան նախարար Դաւիթ Յարութիւնեան, Փոխադրութեան եւ հաղորդակցութեան նախարար Եղ. Մաղաթեան, Արտաքին գործերու փոխ-նախարար Ռուբէն Շուգարեան եւ նոյն նախարարութենէն՝ ամերիկեան երկիրներու վարչութեան պետ Արմէն Եղիզարեան: Պատուիրակութիւնը Սեպտ. 12-13 մասնակցած է ԱՄՆ – Հայաստան տնտեսական միացեալ աշխատանքի խումբի Բ. նստաշրջանին: Ապա, հանդիպումներ ունեցած է Արժոյթի միջազգային Հիմնադրամի, Համաշխարհային Դրամատան բարձրաստիճան պատասխանատուներու, գոնկրէսականներու եւ տեղւոյն հայ համայնքին հետ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ

Հայաստանի Երիտասարդ Պահպանողականներու Միութիւնը (ԵՊՄ) դէմ է երկքաղաքացիութեան սկզբունքին եւ Եւրոպայի Խորհուրդին Հայաստանի անդամակցութեան: Այս մասին խօսած է Միութեան համանախագահ Արտակ Յարութիւնեան Սեպտ. 20ի իր ելոյթին մէջ, զոր ունեցած է «Անկախութիւնը եւ երիտասարդութիւնը» թեմայով ժողովին՝ նուիրուած Անկախութեան 9-րդ տարեդարձին: Ան եւ միւս ելոյթ ունեցողները քննադատած են իշխանութիւնները «անհեռատես քաղաքականութեան» մեղադրանքով ու արտագաղթը համարած այդ քաղաքականութեան հետեւանք: Զեկուցողները բացոյն կերպով արտայայտուած են նաեւ Ռուսաստան – Բելառուս միութեան Հայաստանի միանալու հեռանկարին դէմ:

ԻՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՑԵՂԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ԴԷՄ ՅԱՆԴԻՄԱՆ

Վերջերս միջազգային լրատուներ սկսած են անդրադառնալ Իրանի մէջ ցեղային դժգոհութիւններու երեւոյթին, պառակտումի հեռանկարներ նշմարելով: Սեպտ. 19-ի «Ֆայնէնշըլ Թայմզ»ին մէջ Կ. Տինմոր Ուրումիյէէն ղրկուած իր էջով այս մասին կ'արտայայտուի: Այդ քաղաքը Ատրպատականի գլխաւոր կեդրոնն է ուր վերջերս մարզադաշտի մը մէջ հաւաքուած 20 հազարնոց բազմութեան մը խօսք ուղղած է Նախագահ Խաթամի:

Ան ցեղային լարուած կացութեան ու տնտեսական դժուարութիւններով աւելի եւս ծանրացած կացութիւնը նիւթ ըրած է հազարամեակի Նիւ-Եորքի վեհաժողովին ալ: Սակայն, Ուրումիյէի մէջ խօսքը ուղղած է յատկապէս երկրին հիւսիսային շրջանի թրքախօս մահմեդական զանգուածին: Նախագահ Խաթամի երեք տարուան պաշտօնավարութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով այցելած է ասորական եկեղեցի մըն ալ:

Իրեն ուղղուած բաց նամակ մը որ հրատարակուած է բարենորոգչական շարժումին համակիր թերթի մը մէջ, ստորագրուած ակադեմականներու, երեսփոխաններու կողմէ, կը դատապարտէ «համապարսկական ցեղապաշտութիւն»ը որ ճնշումի տակ կը պահէ երկրին թրքախօս փոքրամասնութիւնը: Նամակին մէջ հարց կը տրուի թէ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ պատերազմի ատեն երկրին պաշտպանութեան կը փութայ ամբողջ ժողովուրդը, ներառեալ բոլոր Ազերիները, բայց խաղաղութեան շրջանին կ'անտեսուին այդ վերջիններուն քաղաքացիական իրաւունքները: Նամակագիրները ութ պահանջ կը ներկայացնեն Նախագահին, ինչպէս՝ Թրքերէն հեռատեսիլ ու դպրոց ունենալու արտօնութիւն, տնտեսական բարգաւաճում, եւն.:

Յօդուածագիրը կը յիշեցնէ թէ Իրան ցեղային խոր բաժանումներու տէր երկիր է: Ժողովուրդին 64%-ը միայն պարսկական ծագումի տէր է, կը խօսի պաշտօնական լեզուն, մինչ Թրքախօսները կը կազմեն 25%-ը:

Բայց նամակը նաեւ կը զգուշացնէ որ կարգ մը «ցեղապաշտ»ներու նպատակն է Իրանի մէջ ստեղծել երկրորդ Ղարաբաղ մը:

Ճիշդ է որ Իրանի քաղաքացի Ազերիներէն քիչեր կ'երազեն Մեծն Ատրպէյջանի մը մասին եւ ցեղային պառակտումը սպառնալիք չի ներկայացներ կեդր. իշխանութեան համար, բայց տնտեսական տագնապը եւ մեծ թափով աճող բնակչութիւնը կը վերածուին քաղաքական եւ ներքին լարուած կացութեան պատճառի:

Խաթամի Ուրումիյէի իր ելոյթին ծանրացած է երկրին ժողովրդավարութեան առաջին քայլերու դժուարութիւններուն եւ ներքին ու արտաքին լուրջ սպառնալիքներու վրայ: Շեշտած է թէ կարեւոր է միութիւնը, գոչելով «Իրանը բոլոր Իրանցիներուն հայրենիքն է»: Նոյն ատեն, Թրքերէն քանի մը բառ արտասանելով, խոստացած է մշակութային եւ տնտեսական բարգաւաճում:

Կ. Տինմոր կը գրէ թէ Ուրումիյէի մէջ մեծ է Նախագահ Խաթամիի ժողովրդականութիւնը, թէ՛ Ազերիներու, թէ քրիստոնեայ Ասորիներու միջեւ. բայց նամակին հրատարակուած թերթին խմբագիրը կ'ըսէ թէ շրջանին մէջ մեծ յոյսեր կապուած էին անոր. իսկ շրջան կատարած այցը լաւագոյն առիթն է պահանջքներու ներկայացման, որպէսզի լսելի ըլլայ ազերի ճնշուած ժողովուրդին ձայնը:

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՆՕԹԵՐ

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԷՆ ՀՐԱՅՐ ԴԺՈՒՔ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

ՄՇՈՅ ԱՇԽԱՐՀԸ

Աւելորդ է ըսել Մուշը՝ քաղաքը, դաշտը, Մշոյ աշխարհը, աշխարհ մըն է ինք իր մէջ։ Եւ, Վան-Վասպուրականի հետ, խորհրդանշանը Հայոց հողին։ Մշուշի մէջէն կու գայ Մուշը, Վահագնի աչքերէն հեռու պահելու համար Աստղիկ դիցուհին պարածածկող մշուշէն։ Մշոյ դաշտը... «...էն Մշոյ դաշտ կ՚ըսեն հինգ հարիւր գեղ էր. էն Մեղրագետ կ՚ըսեն հիւընդլի գեղ էր»։ Մշոյ դաշտը 70×35 քմ. տարածութեամբ ընդարձակ դաշտ է, Արածանիի միջին հոսանքին, Մեղրագետի հովիտին մէջ տարածուած։ Մշոյ դաշտի մէջ են մեր բազում սրբութիւնները՝ Սուրբ Կարապետ, Առաքելոց վանքը, Սուրբ Յովհաննէսը։ Մշոյ քաղաքը Ծիրինկատար եւ Կորդուխ սարերու լանջին՝ 12 թաղերով քաղաք էր. եկեղեցի ու վանք կար, առաջնորդարան կար. առաջնորդարանը իր քարտուղարը ունէր. քարտուղարը Մշոյ Գեղամն էր, Տատրակը, Գեղամ Տէր-Կարապետեանը։ Գեղամին թոռն ալ իմ եղբայրն է, Փարիզ ծնած եւ մեծցած Գեղամ Գեւոնեանը, «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան հիմնադիրը։ Գեղամը հիմա հետս է, հետս կը պտըտի, կը խօսի, կը զրուցէ, կը խանդավառէ։

Նոյն օրը կ՚այցելենք Մշոյ Սուրբ Յովհաննու վանքը, Մշոյ Սուրբ Կարապետի ճիշդ դիմացը։ Շիտակը շատ ծանօթ չէի այս վանքին, բայց ի վերջոյ, Մշոյ դաշտի երեք մեծագոյն վանքերէն մին էր։ Եւ նոյն խանդավառութեամբ սկսանք մեր ճամբան՝ Մշոյ կեդրոնէն դէպի արեւմուտք։ Մեր առջեւ Խորոնքն էր, Մովսէս Խորենացիի գիւղը։ Կեցանք, արդէն բան մըն ալ չէր երեւեր, բայց Հրայրի միտքին վրայ սկսայ կարդալ. «Թէպէտ եւ եմք ածու փոքր եւ յոյժ ընդ փոքու սահմանեալ... բազում գործս քաջութեան գտանին եւ ի մերումս աշխարհի», ու յետոյ չկրցայ կրկնել իր Ողբը։ Շատ դաժան էր, շատ իրական։

Բաւականին բարձրանալէ յետոյ ստիպուեցանք ինքնաշարժերէն իջնել, եւ քիւրտ հովիւներու առաջնորդութեամբ բարձրանալ դէպի Կարմիր վանք։ Փաօլօ Քունէօյի գրքին մէջ 1972 թ. պատկեր մը կայ. եկեղեցին իր բազում գմբէթներով կանգուն է դեռ. ո՞վ, ինչո՞ւ այդ խել տարիներուն որոշեց պայթեցնել այս եկեղեցին, չեմ գիտեր։ Հսկայ պատեր, զանգակատան մը մնացորդներ կը վկայէին թէ ինչքան մեծ էր վանքը։ Ա. Թ. ալ, իր հրաշալի մէկ գրքին մէջ ահագին մանրամասնութիւններ կու տայ. – վանքը կը գտնուէր Մուշէն 15 քմ. հեռու, Սասունի հիւսիս-արեւմտեան փէշերուն, ու կը շարունակէ. «Մեր ոտների տակ փռուած է թաւիշի պէս կանաչին տուող ընդարձակ դաշտը, նրա հարթ ու կոկիկ մակերեւոյթը ոլորապտոյտ գծում էին Եփրատն ու Մեղրագետը իբրեւ ժապաւէններ, իսկ նրանց ձեւած հարթակների վրայ երեւում էին Մուշի գիւղերը իբրեւ ովասիսներ։ Դաշտի հակառակ կողմում լեռների մէջ երեւում էր Սուրբ Կարապետի վանքը, նրանից դէպի արեւելք բլուրների մէջ սեւին էր տալիս Դերիկ գիւղը, որի մօտերքում մի ժամանակ բազմած էին Աշտիշատի հռչակաւոր վանքը եւ Ողական ամրոցը։ Հորիզոնի վրայ դէպի հիւսիս ցցուած էին Պինկէօլեան լեռները, դէպի արեւելք՝ Նեմրութն ու Գրգուռը եւ ապա գեղեցիկ Սիփանը, իսկ աւելի հեռուն, Ալաղաղի լեռներից այն կողմը, գծագրւում էր Մասիսի սիրուն կատարի ստուերագիծը, իբրեւ մի թափանցիկ չղարչ։ Ծանօթ Մասիսի կատարը տեսնել այդ հեռաւորութիւնից միանգամայն անսպասելի էր, բայց վանքի դիրքը, այդ երկրին յատուկ ջինջ ու թափանցիկ օդը տեսանելի էին դարձրել անտեսանելին։ Ահա այդ հմայիչ տեսարանի առաջ կանգնած մենք երկար հիանում էինք նրանով»։

Մշոյ երեք մեծ վանքերէն մին՝ Սուրբ Յովհաննէսը գրեթէ չէր զիջեր Մշոյ Սուլթան Սուրբ Կարապետին, թէեւ այս վերջինոյն հռչակը Սփիւռքի մէջ ալ մեծ է, հաւանաբար «Նանօր» երգին, Սուրբ Կարապետին նուիրուած երգերուն շնորհիւ։ Վանքերն ալ, ըստ երեւոյթին, իրենց բախտը, իրենց ճակատագիրը ունին։ Հիմա, իմ վերադարձէս յետոյ, շատ աւելի բան գիտեմ այս վանքի մասին, ուր կը գտնուէր Մկրտչի մասունքը, որ կոչուած էր Շիշ իւղոյ վանք, քանի Սուրբ Թադէոս եւ Սուրբ Բարդուղիմէոս այստեղ բերած ու պահած են փիւնիկեան ձեռագործ կանաչ գոյնի շիշ մը, մէջը Քրիստոսի օրհնած իւղը։ Այս վանքը կոչուած է նաեւ Արծուաբեր Սուրբ Նշան վանք։ Եւ այս վանքի ծառերուն վրայ էր որ առատօրէն կ՚իջնէր Մշոյ հռչակաւոր գազպէն, մեզի ծանօթ մանանան։

Գիտեմ, ոմանք քմծիծաղով պիտի մօտենան այս բոլորին։ Ոմանք «տիրացուական հայրենասիրութիւն» պիտի որակեն այս բոլորը։ Ոչինչ։ Ես աւելի ու աւելի կը համոզուիմ, որ մշակութային եղեռնը կը շարունակուի եւ ոչ միայն Թուրքին ձեռքով։ Մենք, Հայերս, իբրեւ պետութիւն, իբրեւ Եկեղեցի, իբրեւ շահագրգիռ կազմակերպութիւններ, Յուշարձաններու վարչութիւն, բոլորս ալ յանցաւոր ենք անտարբերութեան մեղքով։ Եւ յետոյ, մեր պարտականութիւնը չէ՞ ճանչնալ հայրենին, ճանչնալ աւանդութիւնը, ճանչնալ պատմութիւնը։ Ինծի համար ապրող յուշարձան է եւ ճօճան պարը, եւ չաչանէն, եւ Մշոյ Ղըրը, եւ եկեղեցւոյ շէնքը. ինծի համար յուշարձան է նաեւ մեր լեռներուն եւ սրբավայրերուն աւանդութիւնները, պատմութիւնը։ Ինծի համար յուշարձան է գիտնալ՝ թէ Սուրբ Յովհաննէս Արծուաբեր կը կոչուի, Շիշ իւղոյ կը կոչուի, կամ ուրիշ գիւղի մը եկեղեցին կը կոչուի Քաղցրահայեաց, Սիրահայեաց, Ծովահայեաց Սուրբ Աստուածածին։

Սուրբ Յովհաննէսի մէջ կը հանդիպինք ի վերջոյ Հայու մը։ Արմէն է անունը ու կը համբուրուինք, կը սիրենք զիրար։ Կինն ալ Հայ է։ Հայաստանի հետ կաշիի առեւտուր կ՚ընէ, հօրեղբայրը տեսանք՝ ան ալ Հայաստանի հետ կապեր ունի։ Միլիոնէն մէկը, պիտի ըսէր իմ վաղեմի տնօրէնս՝ Եդուարդ Տարօնեանը, իր մէկ պատմուածքին մէջ։ Բայց քանի՛ քանի Արմէններ կան, Ռեճէպներ կան, Ռամազաններ կան, որոնք կարօտ են Հայաստանի ռատիոյի ձայնին, եւ հպարտ պիտի ըլլան, եթէ, երեկոյ մը, իրենց տան հեռատեսիլը բանան եւ լսեն Հայերէն երգ ու պար, Հայոց պատմութիւն, իրենց երկրի ու հողի պատմութիւնը։ Հիմա կը յիշեմ մեզի ընկերացող գիւմրեցի Սաքօն։ Երբ իր տպաւորութեանց մասին կը խօսէր Վալէի վրացական սահմանի սպասման անցքին մէջ, շեշտեց հետեւեալը. «Մուշի մէջ հանդիպեցայ Քիւրտի մը, որ երբոր իմացաւ թէ Հայ եմ, բռնեց ձեռքերս, շօշափեց, համբուրեց գլուխս եւ ըսաւ. – ես էլ եմ Հայ... դրսի Հայի չէի տեսած..., – աչքերը դուրս եկան, պիշ-պիշ կը նայէր ինծի... ու աւելցուց, – 24 տարեկան եմ, զինուորութիւն չեմ ըրած... պիտ գնամ Հայաստան աղջիկ առնեմ»։ Եւ կը յիշեմ ուրիշ պահ մը երբ նոյն այդ կորսուա՞ծ Հայը, թէ արդէն իսկ ինքը՝ Քիւրտը, որ պատմութեան ալ տեղեակ է, մեր Աշոտին դիմաց, իր ձեռքի գաւազանը գետին կը խփէ, եւ երկիցս կ՚ըսէ «պու թոփրաք էրմէնիտիր» (այս հողը հայկական է)։

Բաւականին ուշ կը վերադառնանք Մուշ։ Առիթ մը կայ ու կ՚օգտագործեմ։ Քանի մը հոգիով կը քշենք դէպի Մշոյ հայկական թաղերը։ Քիչ մը ծանօթ եմ լերան լանջին փռուած Մուշին։ Իրարու վրայ դիզուած տուներ, հնաւանդ բնակարաններ եւ մի քանի հայկական թաղեր՝ որոնք հիմակուան Քիւրտերուն ալ ծանօթ են. – Բրայի թաղ, Մինարու թաղ, Մարինէի թաղ։ Նոյն այս թաղին մէջ կ՚այցելենք Հայ կաթոլիկներու եկեղեցին։ Մեր քիւրտ առաջնորդը կը փափաքի տուն մը տանիլ մեզ ուր խաչքար մը կը պահուէր։ Գացինք, գիտեցինք։ Երբոր դուրս կ՚ելլէինք, նոյն շէնքի երրորդ յարկի պատուհաններէն մէկը ցոյց տուաւ փողոցի դիմաց բացուող բլուրը, եւ ըսաւ որ Հայոց գերեզմանատունն է եւ աւելցուց՝ այնտեղ Գէորգ Չաւուշը կը քնանայ։ Կը քնանայ։ Կը քնանա՛յ։ Այս բայը ընտրուա՞ծ էր, պատահական էր. բայց անոյշ էր եւ խորունկ։ Գէորգ Չաւուշ այնտեղ կը քնանայ։ Ուրեմն ողջ է ան, ապրող էութիւն է, երազ է, յոյս է։ Յաջորդ օր, մեզմէ ոմանք փորձեցին գերեզմանատուն երթալ եւ փնտռել Գէորգի գերեզմանը։ Դժբախտաբար չէին յաջողած։ Գերեզմանատան բոլոր քարերը գլխիվայր շրջուած էին եւ իրենք տկար կիներ էին ու մէկը չկար որ «թաւալէր» գերեզմանին վէմը։ Նոր օրերու իւղաբեր կիներ էին. բայց Գէորգ Չաւուշ դեռ կը քնանար։

Նոյն այդ առաւօտեան, ուրեմն, երբ ոմանք Գէորգի գերեզմանը կը փնտռէին եւ քանի մը հոգի ալ հայկական Մուշը կը փորձէին վերակազմել, մեզի տրուեցաւ հրաշալի առիթ մը՝ երթալ եւ համբուրել Գելիէգուզանի հողը։

ԱՌԱՔԵԼՈՑ ՎԱՆՔԸ

Օգոստոս 23ին որոշած էինք ուխտի երթալ Մշոյ Առաքելոց վանքը։ Ասկէ առաջ անհնար էր եղած մօտենալ Առաքելոց վանքին։ 1970-ական թուականներուն, Պէյրութէն Փօթօ Շիրազի Յովհաննէսը յաջողեր էր Առաքելոց վանքէն նկար մը բերել։ Աւերակներու դէզ մըն էր, աղիւսով աղիւս։ Բայց այդքանն ալ կը բաւէր, որ մեր յիշողութեան մէջ արձանագրուէր Առաքելոց վանքը եւ մեր յանձնառութիւնը՝ օր մը անպայման գալու եւ տեսնելու Առաքելոց վանքը։ Ինչպէս այլ մեծ վանքերու պարագային, այս վանքին ալ ծագումը կապուած է մեր հաւատոյ հօր՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչին, որ, ըստ աւանդութեան, այնտեղ զետեղած է Առաքելոց մասունքները։ Դժբախտաբար ճամբան անորոշ էր, եւ այդ անորոշութեան մէջ ալ առաւօտ կանուխ հիւրանոցը ձգեցինք եւ շուրջ կէս ժամ յետոյ հասանք Առաք քրտական գիւղը։ Տեղւոյն վրայ վալադ մը ճարեցինք, որ կարծէք հայկական ծագում ունէր, բայց վանքի ճամբան չէր գիտեր եւ ամբողջ օրը մեր հետ թափառեցաւ։ Վանքը կը գտնուէր Ծիրինկատար լերան լանջին, Մեղրագետի ձախակողմեան վտակներէն մէկուն ափին։ Բայց գիւղին է ըսելը։ Վարէն վեր կը նայիս՝ կը սարսափիս։ Կրնա՞մ, չեմ կրնար։ Ոմանք կը փորձէին լեռը նուաճել եւ անյապաղ կը սկսին բարձրանալ։ Մեզմէ ոմանք, աւելի զգուշաւոր, կողմնակի ուղիներ կը փնտռենք։ Ո՞վ շիտակ էր, չեմ գիտեր, բայց յոյսը Աստուծոյ վրայ դրած, սկսանք բարձրանալ։ Ժամ մը տեւեց. սանկ նանկ ես ալ բարձրացայ, հեւալով, քրտնելով, տասը անոր բարեբարութեան ապաւինելով, «քառասուն սուրբի մոմ վառելով»։ Բայց վարձատրուեցայ եւ թէեւ վերջինը, հասայ Առաքելոց վանք։ Ապրի՛ս, ըսի ես ինծի, Սրբազան, Նիւ-Եորքի 39-րդ փողոցի գրասենեակիդ մէջ նստած ատենդ կրնայի՞ր երեւակայել նման բան մը։ Ես գլխս շնորհաւորեցի, ու սկսայ պտըտիլ վանքին շուրջ եւ պատմութեան շուրջ։ Գեղամը, Էդիկը, միւսները ողջ մնան, թոյլ չտուին որ Հայոց պատմութեան դասիս մէջ ես մնամ։ Ե. դարէն է վանքը, առնուազն, կ՚ըսեն։ Այնտեղ են եղած մեր մեծ վարդապետներուն գերեզմանները, Մովսէս Խորենացին, Ղազար Փարպեցին, Դաւիթ Անյաղթը։ Ծանօթ է այն պատկերը, ուր խաչքարերու կողքին կ՚երեւի Առաքելոց վանքի վերջին առաջնորդը՝ Վարդան Վրդ. Յակոբեանը։ Նաեւ օրեր ու դրուագներ ալ կու գան։ 850-ական թուականներուն, արաբ զօրավար Եուսուֆը եկեր այս վանքի զանգակատան մէջ պահուըտեր էր. ապստամբ Հայերն ալ գտեր, սպաններ էին զինք։ Աւերակ է եկեղեցին, ու զանգակատուն ալ չկայ։ Աւելի անդին՝ բուն եկեղեցին է. կ՚երթեւեկենք երկու աւերակներու միջեւ. կը յիշենք Գարեգին Եպիսկ. Սրուանձտեանցը, այն անոյշ հոգիով Սրբազանը, որ 1872 թ. այստեղ դպրոց հիմներ էր եւ ուր կարդացեր էր Գէորգ Չաւուշը 1886 թէ 1887 թուականներուն։ Բայց Առաքելոց վանքը հռչակաւոր էր դարձած արդէն անցեալ դարու սկիզբին՝ երբ Անդրանիկ այնտեղ մղեց իր հռչակաւոր կռիւներէն մին։ 1901 Նոյեմբերին էր ատիկա եւ լայնօրէն նկարագրուած է Առաքելոց վանքի կռիւը, իր իսկ՝ Անդրանիկի բերնով։

Հիմա, այդ վանքը աւերակի լեզու ունի. կը հաւաքուինք բաց գմբէթներուն ներքեւ։ Հոգեհանգիստ, աղօթք, շարական։ «Ի վերին Երուսաղէմ...»։ Աղօթքիս մէջ կը յիշեմ մեր հերոսները, մեր խումբին ամէն մէկ անդամին ընտանիքի անունը կու տամ, հօրս, մօրս եւ հանգուցեալ եղբօրս՝ Յակոբին անունները կը յիշեմ։ Յետո՞յ. յետոյ ամէն մարդ կը փորձէ քար մը գտնել, գերեզման մը գտնել, յիշատակ մը գտնել։ Սիամանթօն եւ իր հայրենի տունը կը յիշեմ. անտեղի է, գիտեմ, բայց ինչպէս չկրկնել... «ափ մը մոխիր...»։

Քիչ յետոյ, երբ Սուրբ Թադէոսի աղբիւրին մօտիկ ենք հաւաքուած, մախաղէս (ըսելու ձեւ մըն է. ձեռքի փլաստիք տոպրակէս) կը հանեմ երկու բոքեղ եւ կտոր մը քաշար պանիր. Քիւրտերն ալ լաւաշ կը բերեն։ Բոլորին ալ կը բաւէ։ Բոլորս ալ կը յագենանք եւ սակայն բաժանումի պահն է. քիւրտ հովուհիներն ալ գործի վրայ են. սեւ այծեր կը վխտան եկեղեցւոյ մէջ։ Տասը, քսան, յիսուն այծ... գէթ ոչխար ըլլային... Պարաճանովի «Նռան գոյն»ի կաթողիկոսի դագաղը կը տեսնեմ տաճարին մէջտեղ, շուրջը հայրակորոյս ոչխարները։ Այս սեւ այծերը ի՞նչ գործ ունին։ Բայց իրենք են այս վանքին այսօրուան տէրերը։

Մեր վերադարձը կը սկսի։ Սխալ ուղղութիւն տրուած է մեզի։ Ոմանք լերան կատարէն կը փորձեն իջնել Մուշ քաղաքի ուղղութեամբ, ուրիշներ դէպի Առաք գիւղը կ՚երթան. մեզմէ փորձառուները, մեծ քաղաքներու բնակիչներս, Նիւ-Եորքէն ես, տոքթ. Մարգարեանը, կինը՝ տոքթ. Ժանէթը, Երեւանէն ալ Էդիկն ու Աշոտը իրենց բոլոր գիտութեամբ զինուած, կորսուած ենք. ինծի՞ կը մեղքնան եւ ետ կը մնան, թէ գլխս պտըտուակ կը դառնան եւ իրենք ալ կը դանդաղին. Աստուած գիտէ։ Բայց խոստովանիմ որ ամէնէն ողորմելի վայրէջքը այս հռչակաւոր հնգեակինը եղաւ. ո՛ր արահետը փորձեցինք, սխալ դուրս եկաւ. ո՛ր կածանէն, ո՛ր հեղեղատէն որ փորձեցինք դէպի դաշտ իջնել՝ սխալ դուրս եկաւ։ Պահ մը Աշոտը իր մէջքի գօտին հանեց, ձեռքին կապեց ու սկսաւ քալել ու գլխս քաշել։ Գէշ նմանութիւններ միտքս եկան, ամչցայ, ուզեցի եւ [illegible] պատմութիւն ըրի, փորձեցի թեթեւնալ եւ մթնոլորտը թեթեւցնել։ Չեղաւ։ Կացութիւնը հետզհետէ դժուարացաւ։ Բարդոյթն ալ հետը։ Մեր խումբէն ոմանք արդէն իսկ Ֆորտ ինքնաշարժին մէջն էին, հանգիստ նստեր էին, թերեւս Չաւէնը չինական թէյ ալ պատրաստած էր ու Արթիւրին հետ կը խմէր, իսկ մենք, ծարաւ, անջուր կը հեւայինք։ Պահ մը պոռթկացի. «Մօ, եթէ վիրաւոր իյնանք, ...ն ատե՞ն պիտի գան»։ Յետոյ տկար ձայնիս ամբողջ ուժգնութեամբ պոռացի՝ «Ջո՜ւր, ջո՜ւր...», ջուր տուող չկար։ Հիմա ալ Հրանդը կը կանչէ. «Սրբազան, աղօթէ, Աստուած թող աղբիւր մը ղրկէ»։ Կը մտածեմ, կը կշռեմ, չէ, կ՚ըսեմ, «քու Տէր Աստուածդ մի՛ փորձեր»։ Պահ մը յետոյ, երբ յուսահատ երկնքի եւ երկրի միջեւ էինք, ո՛չ վեր բարձրանալու ուժ ունէինք, ոչ ալ վար նայելու կարողութիւն, Էդիկը որոշեց մեզի ռահվիրայ դառնալ, եւ յառաջանալ ու տեսնել թէ մատչելի արահետներ կայի՞ն։ Այդ պահուն ալ հրաշքը պատահեցաւ։ Անանուխներու եւ եղինձի վայր մը կար, այնտեղ ակ մը բացուեր էր ափի մը մեծութեամբ։ Հանդարտ ջուր մըն էր։ Կողքին մեծ ու փոքր կրիաներ կային. առանց զանոնք անհանգստացնելու սկսանք խմել ու խմել, չէինք յագենար։ Աստուած փրկեր էր մեզ։ Աղբիւրը կոչեցինք «Հովիւի աղբիւր» եւ ատկէ յետոյ մեր բախտը բացուեցաւ։ Երեք հաւատարիմներ՝ Ժորօն, Ալեքն ու Հրայրը վարէն վեր բարձրացան, հասան մեզի, ու ալ իրենց ապաւինած, իջանք վար, դէպի քաղաքակրթութիւն։ Ժորօն մինչ այդ իր «սեփական պոստան»էն լոլիկ եւ կանաչ պղպեղ էր ճարեր։ Ըսելու ձեւ մըն է անշուշտ։ Քիւրտի մը պարտէզը մտեր, քաղեր էր ու հիմա մեզի կը հրամցնէր։ Ո՞ւր է հոգը։ Ժորօն իրաւունք չունէ՞ր արդէն, երբ կ՚ըսէր՝ իմ պոստանս է։ Ինքն է Գեղամին հետ Սասնոյ զաւակը մեր խումբին մէջ։

(Շար. 4)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒՄ Է «ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԻ ԵԼՔ»

Գրեթէ մէկ տարի ընդմիջումից յետոյ Ստանիսլաւսկու անուան ռուսական դրամատիկական թատրոնն իր դռները կրկին բացեց Վարդան Պետրոսեանի ու նրան սպասող հանդիսականների առջեւ:

Վարդան Պետրոսեանի նոր մոնոներկայացումը, որն, ի դէպ, անուանուել էր «Հազար ու մի ելք», այս անգամ եւս մի փոքր շօւ բնոյթ էր կրում եւ ունէր սոցիալական ուղղուածութիւն:

Ակներեւ էր, որ ներկայացումն խսկապէս գոհացրեց լեփ-լեցուն դահլիճի ողջ հանդիսատեսին՝ ուրախացնելով, սակայն տխրեցնելով նաեւ, քանի որ ողջ ներկայացման մէջ հերոսն ամփոփել էր ներկայիս հայաստանեան իրավիճակը, վերջինիս բախումն ու համագործակցութիւնը միւս պետութիւնների հետ, ժողովրդի կուտակուած յոյզերն ու պրոբլեմները, իսկ ներքին դժգոհութիւնն ու ցաւը արտայայտում էր որակող եւ ճիշդ գնահատական տուող արտայայտութիւններով: Սակայն արտայայտութիւններն էլ միայն յուսահատութեան, բողոքի ճիչեր էին, հրաման ու խնդրանք, պահանջ ու աղերսանք: Իսկ թէ որքանով են նման ներկայացումները, ըստ Վ. Պետրոսեանի, յարմար այս ժամանակին, ինձ յաջողուեց պարզել կուլիսների ետեւում նրա հետ ունեցած մեր զրոյցի ընթացքում, որն էլ ներկայացնում եմ ձեր ուշադրութեանը:

Հ. – Ինչպէ՞ս էք ընտրում ձեր ստեղծագործութիւնների թեմաները:

Պ. – Դրանք ծնւում են իմ ապրումներից, մտքերից ու մտածումներից: Եւ անկախ այն բանից, ես ապրում էի Փարիզում, թէ մէկ ուրիշ տեղ, միեւնոյն է, միշտ մտքով, ապրումներով այստեղ էի՝ Երեւանում: Յատկապէս Հայաստանում տեղի ունեցած վերջին ողբերգական իրադարձութիւնները մեծապէս ազդեցին ինձ վրայ: Իսկ ապրումներս անվերջ կուտակւում-կուտակւում էին իմ մէջ: Ի վերջոյ, մի օր էլ ահա ժայթքեցին դրանք ներկայացման ձեւով, որովհետեւ ես իմ ապրումները դրսեւորում եմ բեմի վրայ: Ջնայած դեռեւս Փարիզում էի այս ներկայացումը գրել, սակայն մինչ Հայաստան գալը հասցրեցի նաեւ մէկերկու ներկայացումով հանդէս գալ Լոս-Անճըլըսի եւ Ուաշինկթընի հայ հանդիսատեսի համար: Աւելացնեմ նաեւ, որ Երեւանում արդէն ռեժիսոր Արթիւր Սահակեանի ձեռքերով մոնոներկայացումը ենթարկուեց որոշ մշակումների՝ դառնալով փոքր-ինչ թատերային նաեւ:

Հ. – Ի՞նչ էք կարծում, ձեր առաջարկած «Հազար ու մի ելքը» որեւէ բան կը փոխի՞ մարդկային փոխյարաբերութիւններում, մեր հասարակական-քաղաքական կեանքում:

Պ. – Գիտէ՞ք երբ ներկայացումը գըրւում է, այդ պահին դու չես մտածում, աւելի՞քդ կիրառուելո՞ւ է արդեօք, թէ ոչ: Այո՛, մարդիկ բոլորը ելք են փընտռում, եւ կարծում եմ ես խօսում էի բոլոր ժողովրդի հոգուց, ասում էի այն, ինչը մարդիկ ուզում են ասել, սակայն չկայ առիթ, հնարաւորութիւն կամ էլ դույզն համարձակութիւն: Ուղղակի այս ներկայացման միջոցով ժողովուրդը, բեմում տեսնելով իրեն մէ՛կ խնդրողի, մէ՛կ աղերսողի դերում, աւելի ճիշդ ու յստակ է պատկերացնում իրավիճակը, իրեն: Ես ուզում եմ՝ ո՛չ թէ մենք յոյսերս դընենք Ռուսաստանի, Ամերիկայու կամ Անգլիայու վրայ, այլ միայն մեզ վրայ, փորձենք ինքներս հասկանալ ու գնահատել միմեանց, այնժամ իրականութիւնը բոլորովին այլ կերպ կը լինի:

Հ. – Այսինքն՝ ձեր ներկայացման բուն ասելիքը հէնց դա՞ է:

Պ. – Ընդհանրապէս արուեստը մարդուն բարելաւում է: Դէպի հասարակութիւն եւ դէպի դահլիճ կարծես զգացումների փոխանցութիւն է տեղի ունենում ներկայացման միջոցով, եւ, ի վերջոյ, մարդիկ դահլիճից դուրս են գալիս ազնըւացած, հոգիները փոխած. արուեստի վերջին նպատակն է դա: Ճիշդ է, իմ տարբերակում ես միշտ գործածում եմ նաեւ ծիծաղը, դա հոգերանութիւն է, որովհետեւ ծիծաղեցնել այսօր մարդկանց, ընդ որում, ամենադառը պրոբլեմների շուրջ, նշանակում է պրոբլեմը ենթագիտակցօրէն զուգակցել ծիծաղի հետ: Իսկ ինձ համար դա արդէն մեթոտի պէս մի բան է:

Հ. – Յայտնի է որ դուք բազմաթիւ ելոյթներով հանդէս էք գալիս նաեւ Ֆրանսիայում, արդեօ՞ք այնտեղի ներկայացումներն էլ այսպիսի ուժեղ սոցիալական ուղղուածութիւն ունեն:

Պ. – Այո՛, արդէն երեք տարի է՝ ես աշխատում եմ Փարիզի տարբեր թատրոններում, միշտ հանդէս եմ գալիս իմ մենահամերգներով, աշխատել եմ նաեւ հռչակաւոր ռեժիսոր Բոպէր Հոսէյնի հետ: Ինչ խօսք, դրանք ինձ առանձնակի եկամուտներ չեն բերում, բայց դա է իմ յառաջխաղացման միակ ճանապարհը:

Իսկ ինչ վերաբերում է թեմային, նախ՝ այնտեղի սոցիալական հարցը այդքան էլ չի յուզում, որպէսզի ես դրանով վառուեմ, արտայայտուեմ, դա ինձ նիւթ չի տալիս առհասարակ: Ես աշխատում եմ այնտեղ մի քիչ այլ կերպ՝ ճանաչողութեան առումով միջազգային ներկայացումներ եմ տալիս, անում եմ պարոդիաներ յայտնի աստղերի՝ Ռէյ Չարլզին, Շառլ Ազնաւուրին, Արմսթրոնկին եւ այլոց: Միւս կողմից, արդէն ներկայացնում եմ մի օտարերկրացու, որը օտարի աչքերով է նայում Ֆրանսիային, ինչպէս նաեւ ներկայացնում եմ Ֆրանսիային հետաքրքրող մի շարք պրոբլեմներ: Դա շատ հետաքրքիր է այնտեղ, որովհետեւ ես այն ներկայացնում եմ սատիրայի ոճով:

Իսկ առանձնապէս իրենց սոցիալականը ներկայացնելու համար նրանք ունեն իրենց արտիստներին, իսկ ես ներկայացընում եմ հէնց այն արտիստին, որի տեսակը դեռեւս չկայ ո՛չ այստեղ եւ ո՛չ էլ Ֆրանսիայում:

Ճիշդ է, ես աշխատում եմ նաեւ իմ անուան համար, պէտք չէ դա թաքցնել, սակայն միւս կողմից էլ պէտք է հաշուի առնել նաեւ այն, որ ես այնտեղ ունեմ մրցակիցների մի հզօր բանակ, որն ինձ յղկում է, մղում ոգեւորութիւնների, իսկ ուժեղ մրցակից ունեցողն արդէն խօսում է նաեւ քո ուժեղ լինելու մասին:

Հ. – Իսկ Հայաստանում որեւէ մէկին ձեզ մրցակից համարո՞ւմ էք:

Պ. – Ի հարկէ, կան՝ Աշոտ Ղազարեան, Սամուէլ Բաղդասարեան եւ ուրիշներ: Ես գիտեմ, որ մենք չուկայում նաեւ ինչ-որ տեղ մրցակիցներ ենք, սակայն ես կ'ասէի, ոչ այնքան լուրջ մրցակիցներ, որովհետեւ ես հայաստանաբնակ չեմ, դա է միակ լուրջ պատճառը:

Հ. – Իսկ ո՞ր հանդիսատեսն է, ըստ ձեզ, աւելի խստապահանջ, հա՞յ, թէ ֆրանսիացի:

Պ. – Միանշանակ՝ Հայը, չգիտեմ գուցէ դա աւելի շատ ազգային ինչ-որ բնորոշ գծերից է: Բայց ես սիրում եմ հայ հանդիսատեսին, բարի ու հպարտ հանդիսատեսին, որը մշտապէս սիրով ու բարութեամբ է սպասում իմ ելոյթին: Այդ իսկ պատճառով՝ մօտ օրերս կրկին պատրաստւում եմ ելոյթ ունենալ նոյն ներկայացումով Ստանիսլաւսկու անուան թատրոնում եւ վստահ եմ, որ կրկին կը սպասի ու կ'այցելի իմ սիրելի հայ հանդիսատեսը թատրոն:

Հ. – Որքանո՞վ են այս ներկայացումները իմաստաւորում ձեր կեանքը:

Պ. – Լիովին:

Զրոյցն անկացրեց
ՍԻՐԶԻ ԲԱԴՈՅԵԱՆ

«Իրաւունք» Սեպտ. 8/14

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԱՐՄԷՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻՆ ՅՈՒՇԻ ԵՐԵԿՈՆ

Հայ Ազատամարտիկներու փաքի թանգարանին մէջ Շահումեան, Գետաշէնի Հայր. Միութեան նախաձեռնութեամբ նշուած է Գետաշէնի պաշտպանութեան կազմակերպիչ, նահատակ մարտիկ Ս. Պօղոսեանի ծննդեան 50-րդ եւ նահատակութեան (Սեպտ. 13) 10-րդ տարիները: Յիշատակի խօսքով հանդէս եկած են Զօրի Բալայեան, ակադ. Ռաֆայէլ Ղազարեան, Ս. Պօղոսեանի ընկերները:

ՀԱՄԱՑԱՆՑԻ ԴԱՍԱՐԱՆ Ա. ԱՐՄԵՆԱԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԱՄՆ-ու Երեւանի դեսպանատան նախաձեռնութեամբ համակարգիչի ուսուցման եւ համացանցի կապի դասարաններ կը բացուին, Հոկտ. 27-ի ահաբեկչութեան զոհերուն անուններով: Սեպտ. 15-ին անոնց ութերորդին բացումը կատարուած է երեսփոխան Արմենակ Արմենակեանի անունը կրող թիւ 124 դպրոցին մէջ: Ներկայ գտնուած են ԱՄՆ-ու փոխդեսպանը, Ա. Արմենակեանի կինը, հարազատներ:

ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԵՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵՒ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ

Սեպտ. 14-ին Էջմիածնի մէջ ստորագրուած է Հայաստանի զինեալ ուժերուն մէջ եկեղեցական ծառայութեան կանոնադրութիւն մը, ներկայութեամբ Գարեգին Բ.ի եւ Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեանի: Զինուորական ծառայութեան մէջ գտնուող երիտասարդներուն կրօնական ու եկեղեցական դաստիարակութիւն տալու գործը կը տարուի 1997-էն ի վեր. ներկայիս բանակին մէջ կը գործեն 20 հոգեւորականներ: Այս կանոնադրով յստակեցուած ու կանոնակարգուած է գործունէութեան դաշտը:

ՎԵՐՍՏԻՆ ԿԸ ԳՈՐԾԷ ՄԵՂՐԻԻ ՈՍԿԵՐՋԱՆՈՑԸ

Երեւանի ոսկերչական գործատան Մեղրիի մասնաճիւղը վերսկսած է աշխատիլ, կրկին կարելի եղած ըլլալով նախանիւթ ստանալ: Մասնաճիւղը քաղաքին արդիւնաբերական միակ ձեռնարկութիւնն է. մինչեւ 1999 հոն կ'աշխատէր 50 հոգի, ներկայիս այդ թիւը կրկնապատկուած է:

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՕՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԵ.

Յանկարծ Մարտիկ աղա կեցաւ փողոցին մէջտեղ, կնճիռներ ճակատը փաթթեցին, ուրախութիւնը սառեցաւ, պըղտիկ քար մը ոտքը կը սայթաքեցնէր յանկարծ երջանկութեան ուղիին վրայ, ուրկէ խօլարշաւ կ'երթար:

– Հապա երդումս...

Ծնողքը հող էր... երդումը... Ան ի՞նչ ընելու էր, անոր բերանը ի՞նչպէս գոցել, այդ չունչանորդի երդումը, զոր Մարտիկ աղա դառնապէս կը զղջար բերնէն փախցուցած ըլլալուն եւ որ խղճի խայթ մը պիտի ըլլար անշուշտ իրեն, եթէ դրժէր զայն:

– Ի՞նչ խայթ ըրի տէ այդ երդումը ըրի:

Սկսաւ քալել, բայց կամաց-կամաց, մըտածկոտ, ուրախութեան թեւերը գինքը թողնելով...

– Երդումը ի՞նչ ընելու է...

– Պա՛հ, – ըրաւ յանկարծ, մտքէն անցնող լուսաւոր գաղափարի մը ճառագայթումը դէմքին վրայ արտացոլած, – ո՛վ գիտէ հօս, որ երդում ըրած եմ:

Բայց այս պատրուակէն ունեցած ուրախութիւնը քիչ տեւեց... Խղճմտանքը աւով դոհ չէ՛ր ըլլար:

Ուրիշ մը օգնութեան հասաւ:

– Ես ան ատեն յեղափոխական չէ՛ի եա, երդում ըրած ատենս... հիմա ուրիշ, որքան ատեն որ յեղափոխական չէի՝ չամուսնացայ, բայց հիմակ ուրիշ կեանքի մը մէջ թեւակոխած եմ... անանկ է եա, – ըսաւ ինքզինքը վաւերացնելով:

Գլուխը վեր առաւ լուսատու, զուարթ. խղճմտանքը կը հանդարտէր ...

– Հէ՛մ, – աւելցուց, – հայրենասիրական նպատակաւ է, որ կ'ամուսնանամ կոր... հայրենիքի սիրոյն համար, հայրենիքի շահը կը պահանջէ, որ ... յետոյ ընելիքս բարեգործութիւն մը պիտի ըլլայ... խեղճ աղջիկը, որ այնքան նեղութիւն քաշեր է, ազգին համար ինքզինքը զոհեր է... արդար չէ՞, որ զինքը երջանիկ ընեմ... Հապա՞... – ըսաւ... – պիտի առնեմ, պիտի առնեմ, աղջիկս ալ Սուրբեանին տամ պիտի...

Ալ երդումը մոռցուա՛ծ էր...

Լուվրի պարտէզին առջեւէն կ'անցնէր յաղթական քալուածքով, երբ ձայներ զինքը կանչեցին, փութկոտ:

– Մարտի՛կ էֆէնտի, Մարտի՛կ էֆէնտի...

Դարձաւ. իր ունկնդիրներն էին, որ զինքը կը կանչէին:

Մարտիկ աղա մօտեցաւ:

– Ո՞ւր կ'երթաք կոր:

– Սանկ, Սուրբեանը գտնալու:

– Ի՞նչ բանի համար:

– Գործ մը ունիմ:

– Ճանըմ, եկէ՛ք, նստեցէ՛ք քիչ մը, խօսինք, աս ո՞ւր էք երկար ատենէ ի վեր մէջտեղ չիկաք:

– Գործ ունէի... – ըսաւ Մարտիկ աղա, – զբաղած էի... – անանկ շեշտով մը, որ կարծել կու տար, թէ կարեւոր բաներով կը զբաղէր..., ազգին վերաբերեալ խնդիրներով:

– Է՛, հայտէ նստիմ, – ըսաւ Մարտիկ աղա, – վաղը կը տեսնամ Սուրբեանը... – ու նստելուն պէս հեռագիրներ հարցուց:

Մէկը ըսաւ.

– Հա, սկսաւ ոտքը ոտքին վրայ դնելով ու ամբողջ մարմինով ընդլայնելով աթոռին վրայ, ներքին ուրախութենէն, – Ռուսիան, երբոր 1877-ին տաճիկին հետ կռուեցաւ նէ...

ԺԶ.

Հետեւեալ առտու Մարտիկ աղա ճամբայ ելաւ Սուրբեանը գտնելու ու հաղորդելու իրեն բարի լուրը: Ուղղուեցաւ դէպի Շէրիֆ փաշա փողոցը, որուն եւ Թէվֆիք փաշա փողոցի մուտքին կը տարածուի, կարծես կը բարձրանայ վիթխարի չէնքը Սակարանին, որուն վերը, իր գագաթը կրելով ահագին խոշոր ժամացոյց մը, որ գիշերը կը վառի, կը բոցէ իբրեւ կիկլոպեան աչք մը նոյն հսկային ճակտին, որ արեւը հորիզոնի վրայ բարձրացած կը տեղար երկինքէն՝ լոյսի մոլեգին յորդութեամբը, կը զարնէր չէնքին ճակտին, փողոցներուն սալայատակին, ուրկէ կայծեր կը հանէր՝ իր բոցավառ կրքին պոռթկումներովը՝ ահագին հոսումի մը մէջ լուալով Մեհմէտ Ալիի երկար հրապարակը ու Շէրիֆ փաշա փողոցը, լոյսի վիթխարի ողողում մը անցընելով չէնքին, մայթերուն, սալայատակին վըրայ, որոնք կը թուէին վառիլ լուսաւոր այդ ցանցին օդերուն մէջէն, ինքնորոշ եղանակներով կը շողշողային, կը կերպարանափոխուէին ակնախտիղ ցոլցլացումի մը մէջ, որ կ'արձագանգէր, կը վազվզէր, կը ձուլէր, եռացում մը, բիւրաստրուն տենդ մը կը բարախեցնէր ամէն տեղ, տեսարանը կը հրաշափոխուէր հրակայական համեմատութիւններով, կ'ընդլայնէր, կ'երկարէր, օդին հետ կը խառնէր կարծես իրերուն բիրտ շրջագիծերը, որոշ գծագրութիւնը կ'աւրէր, շրջագիծերու ձեւը կ'անորոշէր ու կը թուէր, թէ լոյսի, օդի շողշողուն թափանցիկութիւն մը կ'անցնէր անոնց մէջէն, անոնց կու տար երեւոյթը մտացածին հրաշալի թապլոյի մը, մարդակերտ, զոր արեւը կը լուսաւորէր, կը գունաւորէր իր կենդանի գոյներով ու շլացումովը. կարծես արեւի հպանցիկ լոյսի մկրտութեան մը մէջ թաթխուած էր ամբողջ հրապարակը, փողոցները, չէնքերը, օդը ամբողջ ու երկինքը, լոյսի խրախճանքի, շռայլութեան մը մէջ, որոնց երեւոյթը կը բացատրէր արեւելեան երեւակայութիւններուն, այլուր ունակութիւններուն սանձարձակ քմայքը, այդ երեւակայութիւններուն, չափազանցութիւններուն շուայտանքը, ուր արեւ կայ. Արեւելքի աբեւը, որ անոր գոյնի, լոյսի մոլութիւններէն կը ծնի:

(Շար. 79)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ժագ Էքմէքճեանի «Ս. Ներսէս Շնորհալի» Շքանշանի տուչութեան առթիւ Լիոնի Մարգարեան–Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի Խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները դպրոցի բարգաւաճման համար. – Էքմէքճեան ընտանիք 3.300 Ֆր., Տատլ Փօլիսամ Ռոտանիէն Հաստատութիւն 1.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սահակ Սինանեան 1.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորժ Զարուկեան, Տէր եւ Տիկին Խաժոն Կարմիրեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Ազըլեան, Տէր եւ Տիկին Ժան–Գլօտ Շափիւէ, Օր. Վալերի Ազըլեան, Տէր եւ Տիկին Կէօրէն 500–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժոէլ Սարգիսեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէր Մալճեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Օհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Տատլ Սինանեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 800 Ֆր.: Պ. Դանիէլ Տէր–Կարապետեան 500 Ֆր.:

SOIREE LITTERAIRE

La Commission Culturelle de l'Eglise arménienne de Chaville vous invite à une soirée consacrée au livre récemment paru :

« LES AMIRAS, SEIGNEURS DE L'ARMENIE OTTOMANE »
de Pascal CARMONT.

Le Samedi 30 Septembre à 20h45
en la salle Balabanian.

L'auteur présentera et dédicacera son ouvrage.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռի «Ակնունի» մասնաճիւղին անդամական ընդհ. ժողովը Երկուշաբթի, Սեպտ. 25, ժամը 20.45ին, Centre Administratif d'Asnières

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Présentation du Livre

JESUS
PREMIER PELERIN D'ARMENIE

par
Monseigneur DARON GEREJIAN
Vicaire Général des Arméniens du Midi de la France
Représentant le St Siège d'Etchmiadzine
Préface de
Madame Reine CIOULACHTJIAN
Livre édité
au profit de la construction de la nouvelle Cathédrale St Grégoire l'Illuminateur à Erevan

LUNDI 25 SEPTEMBRE à 20h30
Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du **Centre Culturel SAHAK-MESROP**
de la Cathédrale Apostolique Arménienne de Marseille
Serpotz Tarkmantchatz
339, avenue du Prado —
13008 MARSEILLE

FOIRE INTERNATIONALE DE MARSEILLE
22 SEPTEMBRE — 2 OCTOBRE

PAVILLON DE L'ARMÉNIE

Hall 6

Organisateur : Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
Accueil : Conseil Général des Bouches-du-Rhône

Journée officielle de l'Arménie
VENDREDI 29 SEPTEMBRE

En présence de :
—**Jean-Noël GUERINI**, Président du Conseil Général des Bouches-du-Rhône·
—**Michel KESTER**, Président - Directeur Général de la SAFIM;
—**Edward NALBANDIAN**, Ambassadeur d'Arménie en France;
—**Pierre LARRETCHE**, Président - Directeur Général Yerevan Brandy Cie;
—**Ernest SEFERIAN**, Président de la Chambre de Commerce franco - arménienne;
—**Garo HOVSEPIAN**, Président de la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture;
—**Albert BOGOSSIAN**, Secrétaire Général de la Chambre de Commerce franco-arménienne.

Programme de la Journée

- 11h : Point Presse à la Salle de Presse;
- 12h : Accueil de la Délégation suivi de la visite du Pavillon de l'Arménie. Apéritif au Palais des Arts;
- 12h30 : Allocutions;
- 13h : Déjeuner sur réservation uniquement, au Palais des Arts, Salle Gyptis; Tél. : 04 91 66 18 80;
- 15h : Conférence - Débat, Palais des Arts, Salle Pythéas; Thème : **«Echanges et Opportunités en Arménie»** Avec la participation de : **Edward Nalbandian**, Ambassadeur d'Arménie en France, **Pierre Larretche**, P-DG de Yerevan Brandy Cie;
- 18h30 : Animation artistique sur Pavillon de l'Arménie. Hall 6; Avec : Orchestre **Hayrenik**, Troupe de Chants **Hamazkaïne**, **«Les Arts de la Scène d'Erevan»**.

CHENE

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2/3
ՇԱԲԱԹ եւ ԿԻՐԱԿԻ

ՇԷՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ
ՄԵԾ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԸ
Սեւրի Մխիթարեան Վարժարանը

Reservez votre week-end du 2/3 DECEMBRE
pour la
GRANDE BRADERIE ANNUELLE
de
« CHENE »
au Collège «SAMUEL-MOORAT» à Sèvres

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԻՍ
ՅԻՇԱՏԱԿԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ
նուիրուած

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐՈՒՆ

կազմակերպութեամբ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 15, ժամը 16ին
Առաջնորդարանի
«Նուրիան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon — 75008 Paris

Կը հրաւիրուին ամէնքը երախտագէտ ապրումներով մասնակցելու Մշակոյթի Առաջին Սատարողներուն՝ «Թարգմանիչ Վարդապետներ»ուն նուիրուած այս ձեռնարկութեան:

Ցայտագրի աւարտին՝
հիւրասիրութիւն
յուշանուէրներու եւ գիրքերու վաճառք
– Մուտքը ազատ է –

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. d'Alfortville fait sa 24ème RENTREE!
le **Samedi 7 OCTOBRE**
et propose aux enfants, adolescents et adultes :
LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage — Cours
Préparation Bac
Conversation adultes
EVEIL A L'IDENTITE
ET A LA CULTURE ARMENIENNES
Heure du conte — cours
THEATRE ARMENIEN ENFANTS
EVEIL MUSICAL — PIANO*
VIOLON — GUITARE — SOLFEGE
* sur la liste d'attente
DANSE ARMENIENNE
initiation — traditionnelle — garçons académique
DESSIN
ARTS MARTIAUX — KUNG-FU
en association avec l'ABBA
ECHECS
cours — tournois internes
EMISSIONS RADIO sur AYP FM
BIBLIOTHEQUE —DIFFUSION LIVRES
FOYER
Inscriptions :
Samedi 23 Septembre
de 14h30 à 18h30

9, rue de Madrid - 94140 ALFORTVILLE
☎ 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

MARSEILLE

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Section «JEUNES»
vous invite
le Jeudi 28 Septembre
à 20 heures 30 précises
327, Bd Michelet — 13009 Marseille
à la
CONFERENCE
de ALAIN TER-MARGOSSIAN
géographe,
spécialisé dans les questions politiques
sur le thème
« RIVALITES PETROLIERES AUTOUR DE LA MER CASPIENNE »
(recomposition des rapports de force au flan Sud de l'Ex Union Soviétique)
— Entrée libre —

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Helen Puzant»** d'Alfortville organise un repas le **Samedi 30 Septembre** à partir de 20 heures à la Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 9, rue de Madrid, au profit de la Colonie de Bellefontaine
Réservations :
— M.C.A. : 01 43 76 55 89
— Seta : 01 43 76 99 11

ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿ
90ème ANNIVERSAIRE DES CROIX DE SECOURS ARMENIENNES
organisé par
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
sous le haut patronage de
S. E. EDOUARD NALBANDIAN
Ambassadeur de la République d'Arménie en France

LE QUATUOR KHROMA

La participation de la chanteuse

YERSO

DINER
le Samedi 14 Octobre à 20 heures 30
dans les Salons de l'UNESCO
7, Place de Fontenoy — 75007 PARIS (Métro Ségur)

Vente de billets auprès des Sections et du Conseil d'Administration (01 48 24 46 57)

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond
SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23-24
SAMEDI - DIMANCHE
23-24 SEPTEMBRE
2000

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.998 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 19.998

ԱՄՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ԵՆԹԱՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ՔՈՒԷԱՐԿԵՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Սեպտ. 20-ի տեղ 21-ին է որ, ԱՄՆ-ու Մարդկային Իրաւանց ենթայանձնախումբը միաձայնութեամբ քուէարկեց թիւ 398 բանաձեւը որուն. ցեղասպանութեան ճանաչումը կը պահանջէ: Անոր թեր արտայայտուեցան ենթայանձնախումբին նախագահը՝ Քրիսթոֆըր Սմիթ, Սինթիա Մըք Քինի եւ Պրէտ Շերմըն: Դէմ արտայայտուեցաւ Տէն Պըրթըն, վերապահ մնաց Էնի Ֆալէոմավաէկա:

Այս յաջողութիւնը առաջին քայլ մըն է միայն. այժմ բանաձեւը պիտի ներկայացուի Ներկայացուցչական Ժողովի միջազգային յարաբերութիւններու յանձնախումբին, հոն ալ ընդունուելէ ետք, կը դրուի օրէնքներու յանձնախումբին եւ երբ հոն ալ քուէարկուի, այն ատեն միայն կը յանձնուի Ներկայացուցչական Ժողովի լիակատար նիստին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Էր- Փէ - Էռ-ի եւ այլ կուսակցութեանց դրամ հայթայթող՝ Ժան-Գլօտ Մերիի խոստովանութիւնները որոնք հրապարակուեցան յետ մահու, մեծ իրարանցում ստեղծեցին Սեպտ. 21-ին, քաղաքական շրջանակներու մէջ, մանաւանդ Էլիզէ, քանի տեսերիզի վրայ արձանագրած իր յայտնութիւններուն մէջ, Ժ.-Գ. Մերի ուղղակի խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Ժ. Շիրաքը: Մոռնալ է որ Սեպտ. 22 եւ 23-ին հրատարակեց Ժ.-Գ. Մերիի 1996-ին արձանագրուած խոստովանութիւնները, որոնք սակայն իրաւական արժէք չեն ներկայացներ և զօրս կարելի չէ ստուգել: Ի՞նչ կ'ըսէ Մերի: Պարզապէս, որ ամէն տարի 30-40 միլիոն ֆրանք կը հաւաքուէր եւ երբեմն կը բաժնուէր ալ թէ ձախ կուսակցութեանց միջեւ: Ամէնէն ծանրակշիռ հաստատումը կը վերաբերի Շիրաքի, որու ներկայութեան, երբ նախարարապետ էր, 1986 հոկտ. 5-ին, հինգ միլիոն Ֆր. յանձնած է Ռուէնի որ Էր- Փէ - Էռ-ի մատակարարն էր: Հակադրեցութիւնը անմիջական եղաւ: Նախ Շառանթի մէջ, Շիրաք իր վրդովումը յայտնեց, ապա, ինչ որ աննախընթաց է, Էլիզէի բանբերը պաշտօնական զեկոյց մը կարդաց հերքելու համար ինչ որ Ժ.-Գ. Մերի կ'ըսէ: Այս վերջինը 1996-ին է որ պատմած է բոլոր մանրամասնութիւնները լրագրող Առնօ Համըլէնի եւ հարց կը ծագի նաեւ թէ ինչո՞ւ այս վերջինը չորս տարի սպասած է հրապարակելու համար այս տեսերիզը, ապա ինչո՞ւ Ժ.-Գ. Մերի չէ ըսած դատաւորին, երբ կը հարցաքննուէր եւ պարզուած է այն ատեն որեւէ դեր նման դործողութիւններու մէջ: Քաղաքական այլ դէմքեր ալ իրենց ընդվզումը արտայայտած են. Ռ. Հիւի համար եղածը սխրախառնուկ կը պատճառէ (մէկ միլիոն ալ համայնավար Կուսակցութեան տըրուած էր, կ'ըսէ Ժ.-Գ. Մերի), Հոլանտ կը թողու որ արդարադատութիւնը արտայայտուի, Փ. Տէվէճեան, Մ. Ալիօ-Մարի վրդոված են նման զրպարտութիւններէ եւլն. եւլն.: Պարզ է որ արշաւ մը կայ Շիրաքի դէմ եւ գոնէ մէկ հոգի դոհ է՝ Ժ. Թիպէրի:

ԳԱԹԱԼՈՆԻԱՅԻ մէջ է, որ այս անգամ ԷԹԱ-ն մահափորձ մը գործեց, փարչապես Անարի մէկ ընտրեալը սպաննելով: Պարչելոնայի արուարձաններէն՝ Սան Անրիա տէլ Պէսոսայի Թաղապետական մէկ խորհրդականն է՝ Խոսէ-Լուիս Ռուիս Գասատօ, 42 տարեկան, որ ծոծրակէն փամփուշտ մը ստանալով տեղն ու տեղը մեռաւ, Սեպտ. 21-ի առաւօտեան: Տարւոյն սկիզբէն ի վեր, 14-րդ զոհն է եւ ցոյցեր ծաւալ կ'առնեն այս ահաբեկչութեան դէմ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախագահը՝ Է. Լահուտ, ի պատասխան մարոնի եպիսկոպոսներու որոնք սուրիական բանակին մեկնումը կը պահանջէին, չեշտեց թէ այդ ներկայութիւնը «ժամանակաւոր է», բայց համապատասխան՝ երկրին շահերուն եւ «օրինաւոր», յորչափ Խաղաղ խաղաղութեան դաշինք ստորագրած չէ հրեախի իր երկու դրացի երկիրներուն հետ:

ՊԵԼԿՐԱՏԻ դատավարութեան որ չորս օր տեւեց (ՕԹԱՆ-ի ղեկավարներուն դէմ Եուկոսլաւիոյ ամբաստանութիւններուն կապակցութեամբ), Գլինթըն, Շիրաք, Մ. Օլպրայթ, Շրէօտէր եւլն. եւլն. 20-ական տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան, անշուշտ ի բացակայութեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 9-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հինգշաբթի, Սեպտ. 21-ին, հակառակ անցեալ տարուան մեծաշուք եւ մեծածախք հանդիսութիւններուն, որոնք քննադատութիւններու պատճառ հանդիսացան, այս տարի Անկախութեան տարեդարձը նշուած է աւելի համեստ հանդիսութիւններով:

Պաշտօնական հանդիսութիւնները սկըսած են Եռաբլուրի զինուորական գերեզմանատան մէջ՝ ծաղկեպսակներու զետեղումով: Ապա, Երեւանի թէ այլ քաղաքներու մէջ տեղի ունեցած են նուագահանդէսներ եւ ժողովրդային պարերու ներկայացումներ:

Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հինգշաբթի, Սեպտ. 21-ին, Ս. Բաբայեան բողոքելով դատավարութիւնը Հայաստան փոխադրելու մերժումին դէմ, յայտարարած է թէ ներկայ պիտի չըլլայ իր դատավարութեան: Ղարաբաղի Գերագոյն Ատեանը, սակայն, որոշած է դատարան բերել զայն՝ հակառակ իր կամքին:

Հինգշաբթի օրուան նիստը յատկացուած է 170 էջնոց ամբաստանագրին ընթերցումին: Ըստ ամբաստանագրին, Ս. Բաբայեան իր ամէնէն աւելի վստահելի անձերուն հրահանգած է սպաննել Արկադի Ղուկասեանը՝ իշխանութեան տիրանալու նպատակով: Մահափորձը ոռոչ խոչընդոտներով երկու անգամ յետաձգուելէ ետք, Ա. Ղուկասեանի կառքին վրայ կրակած են երկու անձեր, որոնցմէ մին, ըստ դատախազ Վահրամ Աւագեանի, 4.000 տոլար ստացած էր Ս. Բաբայեանէն:

Ըստ Ս. Բաբայեանի եւ իր կողմնակիցներուն, եղածը չինծու է եւ զուտ քաղաքական նպատակներ կը հետապնդէ:

Նշենք թէ կարգ մը լրագրողներ, ինչպէս «Սնարք» մամլոյ գործակալութեան թղթակիցը, չեն կրցած դատարան մտնել:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 9-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՇՈՒՔՈՎ ՏՕՆՈՒԵՑԱՒ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Անվարան կարելի է ըսել որ այս տարի, Հայաստանի Հանրապետութեան 9-րդ տարեդարձը աննախընթաց շուքով նըշուեցաւ Փարիզի մէջ, Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 21-ին: Արդարեւ, ընդառաջելով Հայաստանի զոյգ դեսպաններու կոչին՝ Էդուարդ Նալպանտեան յաջս Ֆրանսայի եւ Շառլ Ազնաւուր յաջս ԻՒՆԷՍՔՕ-ի, 1500-ի շուրջ հրաւիրեալներ մասնակցեցան այն ընդունելութեան որ տեղի ունեցաւ մայրաքաղաքին կեդրոնական պանդոկներէն Կռան Օթէլ Էնթէրքոնթինանթալի շքեղ սրահներուն մէջ: Ընդունելութիւնը սկսաւ երեկոյեան ժամը 6.30-ին եւ տեւեց աւելի քան նշուած ժամը՝ 8.30: Ներկայ էր անշուշտ Փարիզի եւ շրջակայքի հայութիւնը, բայց նաեւ գաւառէն փութացած ազգայիններ: Համայնքի զանազան հաստատութիւններու եւ մարմիններու (եկեղեցի, կուսակցութիւն, միութիւններ, մամուլ) ներկայացուցիչներու կողքին, կային նաեւ մեծ թիւով անձեր որոնք եկած էին պարզ անձնական հանդամանքով, տօնելու համար հայրենի անկախ պետութեան տարեդարձը: Բոլորը մուտքին դիմաւորուեցան երիտասարդներու կողմէ, մինչ դահլիճին մէջ հայկական տարազներով աղջիկներ Հայաստանի եւ Ֆրանսայի դըրօշներով կազմուած կրծքանշաններ կը բաժնէին եւ բացիկներ:

Ժամը 19.30-ին, Դպրոցասէրի մանկական երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Հայկ Սարգիսեանի, երգեց Հայաստանի եւ Ֆրանսայի փառերգները, որմէ ետք դեսպան Նալպանտեան բարի գալուստի խօսք ուղղեց ներկաներուն, վեր առնելով անկախութեան իմաստը եւ հայեւֆրանսական բարեկամութիւնը, որուն մէջ, ըսաւ դեսպանը, ֆրանսահայ գաղութը մեծ դեր ունի: Ապա դահլիճ բերուեցաւ հայկական աւանդական «կաթա»ն, զարդարուած Հայաստանի եւ Ֆրանսայի եռագոյններով: Ընդունելութիւնը շարունակուեցաւ եւ ներկաները առիթն ունեցան վայելելու հայկական թէ օտար դասական երաժշտութիւն, շնորհիւ Հայկ Դաւթեանի ղեկավարած նուագախումբին:

Զոյգ դեսպաններու հրաւէրին պատասխանած էին նաեւ մեծ թիւով դիւանագէտներ եւ Ֆրանսայի քաղաքական դէմքեր, երեսփոխաններ, ծերակուտականներ: Կարելի է յիշել անունները Ռընէ Մոնորիի, Ֆիլիփ Սեկէնի, Ժան Թիպէրիի, Փաթրիք Տէվէճեանի, Գլօտ Լըլուշի, Ժան-Փօլ Պրէթի, ինչպէս նաեւ բարձրաստիճան պաշտօնեաներ ֆրանսական նախարարութիւններէ, որոնց շարքին վարչապետ Ժոսփէնի անձնակազմի պետ Պ. Սանթինին: Կային նաեւ մեծ թիւով քաղաքապետներ (Ա. Սանթինի, Ժ.-Փ. Ֆուշէ, Ռ. Ռուքէ եւ ուրիշներ) եւ շրջանային թէ նահանգային խորհուրդներու նախագահներ, անդամներ: Ներկայ էին նաեւ գրողներ, ինչպէս ակադեմական Անրի Թրուայա, գործարար մարդիկ՝ Ալէն Մանուկեան, Ալէն Թէրզեան եւլն.:

ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»Ի. –

Պիտի ուզէինք գոհանալ այս թղթակցութեամբ եւ խուսափիլ խորհրդածութիւններէ, բայց...: Բայց, այս շքեղ ընդունելութիւնը մեզ կը մղէ դիտողութեան մը, որու տուն տուողները եղան այս առթիւ լոյս տեսած հայերէն թէ ֆրանսերէն ծանուցումները: Բազմաթիւ ընթերցողներ բողոք բարձրացուցին առարկելով թէ անոնք չեն համապատասխաներ իրականութեան, քանի որ հոն գրուած էր. – «Բոլոր Ֆրանսահայերը հրաւիրուած են մասնակցելու այդ երեկոյին եւ հրաւէրքները ստանալու համար կարող են դիմել» եւլն. եւլն. կամ «Tous les représentants de la communauté arménienne sont **invités** à cette réception et peuvent récupérer les cartons d'**invitation**» etc. etc., մինչդեռ այդ հրաւէրքներուն ամէն մէկը կ'արժէր 150 Ֆր.: Որքան ալ այդ «սխալ»ին պատասխանատուներն ըլլան «հրաւիրողները», մենք ալ, իբրեւ ծանուցող մեղսակից նկատուեցանք: Մնաց որ, ինչպէս յայտարարուեցաւ վերջին օրը («Յառաջ», Սեպտ. 21) ի յառաջագունէ 11 սփոնսորներ գտնուած էին (պէտք է աւելցնել Ֆրանս-Թելեքոմը եւ որքան գիտենք, չյայտարարուածներ ալ կան...), այս մեծաշո՛ւք ընդունելութեան, որու արդարացումն էր Հայաստանի վարկը (prestige) բարձր պահել օտարներու աչքին: Թող այդպէս ըլլայ եւ այդ գետնի վրայ ձեռնարկը մեծ յաջողութիւն արձանագրեց, բայց առաջքն առնելու համար անհամ թիւրիմացութեանց, կարելի էր առնուազն ճշդել՝ ծախքերու մասնակցութիւն:

ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...
ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ
ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...

Սեպտ. 22-ի կացութեամբ, դասաւորման գլուխը միշտ Միացեալ-Նահանգներն էին 31 մետալով (11 ոսկի, 10-ական արծաթ եւ պրոնզ), կը հետեւէին՝ Աւստրալիա (25), Չինաստան (19. – 8 ոսկի, 4 արծաթ, 7 պրոնզ), Ֆրանսա (20. – 7 ոսկի, 9 արծաթ, 4 պրոնզ): Ապա կու գան Իտալիա, Հոլանտա, Ռուսաստան, Ճափոն, Ռումանիա, Գերմանիա եւլն. եւլն.: Թուրքիա 19-րդ դիրքի վրայ է, Ազրբէջան՝ 26-րդ, մինչ Հայաստան առայժմ որեւէ մետալ չէ շահած ու լաւագոյն արդիւնքը զոր ձեռք ձգած է կը պարտի ծանրաբարձ Ռուդիկ Պետրոսեանի (69 քկ.) որ Սեպտ. 20-ին 5-րդ դասուած է. սակայն խոստումնալից արդիւնք է ասիկա, նկատի առնելով որ ան դեռ 20 տարեկան անգամ չէ: Սեպտ. 21-ին, 800 մեթր վազքի Հայաստանի ներկայացուցիչը Աննա Նազլըեան զտման մրցումը 7րդ աւարտելով կորսնցուցած է որակուելու կարելիութիւնը: Նոյնն էր պարագան լողորդներ Դմիտրի Մարգարեանի (50 մեթր ազատ ոճ) եւ Ժիւլիա Միխայլեւայի (50 մեթր ազատ ոճ, աղջիկներ) որոնք յաջորդաբար 6-րդ եւ 7-րդ դիրքի վրայ աւարտած են զտման մրցումները եւ մրցաշարքէն դուրս մնացած:

Սեպտ. 21-ին, Ողիմպիականներուն առաջին «գայթակղութիւն»ն ալ պատահած է Ֆրանսայի ծանօթ մարզիկ Մարի-Ժոզէ Փէրէքի Սիտնէէն մեկնումով: Մինչ ան կը սպասուէր մրցումներուն, հապճեպ որոշումով մը Ֆրանսա վերադարձած է, շշմեցնելով բոլորը եւ արատաւորելով ֆրանսական պատուիրակութեան վարկը:

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՆՕԹԵՐ

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԷՆ ՀՐԱՅՐ ԴԺՈԽՔ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

ԳԵԼԻԳՈՒԶԱՆ

Գելիգուզան: Զեմ գիտեր քանի տարեկան էի, երբ սորվեր էի Սասնայ այս գիւղին անունը: Երգերէ՞ն գիտէի արդեօք, Աղբիւր Սերոբի ու Հրայրի նուիրուած երգերէ՞ն իմացեր էի արդեօք: Թերեւս Ռուբէնի յուշերէն, թերեւս հայ յեղափոխութեան պատմութենէն: Յետոյ ալ նոր երգ մը կը լսէինք Դպրեվանքի մեր Գամիշլեցի ընկերներէն.

«Արեւ դիպաւ սարերուն
Սերոբ դարան թաղելու
Երբոր Սերոբ թաղեցին
Հայերը սուգ կապեցին
Շատ ողբացին ու լացին
Աղի արցունք թափեցին

Ելի ելի Սերոբ ջան
Վեր կաց կանգնի փաշա ջան
Ձեռքդ առ սուր հրացան
Հայեր չերթան գերութեան»:

Ու Գելիգուզանը՝ Սփիւռքի մէջ ծնած, հայ դրօշին կարօտ մեր հոգիներուն համար, անկախ Հայաստանի հաւատքով մեծցած տղաներուս համար դարձեր էր հոգեւոր հայրենիք, խորհուրդ, գիւղերու գիւղը, տեսակ մը մայրաքաղաք: Ու ահա, կեանքիս վերջալոյսին, բախտը ունիմ խումբ մը Հայերու հետ երթալու Գելիգուզան: Մեր ինքնաշարժը կը վարէ ինքնավստահ Քիւրտ մը՝ Ռամազանը: Բայց Հայու կը նմանի: Արխնը կը քաշէ, կ'ըսէ: Գամիշլիի ընկերներէս մէկը կը յիշեմ, տէր մը դեսպան ալ եղաւ, այժմ հանգուցեալ է: Ան ալ արդէն սասունցի էր: Ու Ռամազանը ժամ մը մեզ կ'առաջնորդէ լեռներն ի վեր, լեռներն ի վար: Մուշէն բարձրաձեր էինք հարաւարեւմուտքի ուղղութեամբ, հասեր էինք Կուրտիկի բարձունքին, որ Կոխի եւ Ծիրինկատարի հետ միասին կը կազմէ Սիմ լեռը: Յետոյ իջանք Առաջաւորի ձորը, անցանք Շենիկէն, Գեղաշէնէն ու հասանք Սեմալ: Մեր պատանութեան աշխարհն է: Մեր սիրած երգերուն մէջ յիշուած սարերն են... Անդոք, Ծովասար, Շենիկ, Սեմալ: Սեմալի մէջ ժանտարմաները կը կեցնեն մեզ: Քաղաքավարութեամբ գիս կ'առաջնորդեն հրամանատարին մօտ: Ժամ մը կը տեւէ այցելութիւնս: Պէտք է որ Մուշէն հրաման ունենայինք: Հեռաձայնը չաշխատիր եւ պէտք է սպասէինք որ ժամը 10 ըլլար: Ու մի քանի հոգիով կը խօսինք ամէն հարցի մասին. Մուշը, Սասունը, բնակչութեան կեանքը, ապրուստի նեղութիւնները: Յետոյ կրօնական հարցեր յառաջ կու գան. Յիսուս, Մոհամմէտ, Աստուածածին, Փէյղամպէր, Մխիթարիչ Սուրբ Հոգին: Սպաներէն մին քիչ մը աւելի հետաքրքիր է, եւ կը սկսի հարց տալ մեր եւ կաթոլիկներու միջեւ եղած տարբերութեանց եւ այլ հարցերու մասին: Կոտրտուած թրքերէնս կարծէք թէ կը գոհացնէ զիրենք, ու վերջապէս հրամանը կու գայ եւ Սեմալէն կը սուրանք դէպի Գելիգուզան: Ռամազանէն բացի մեր հետ է Մշոյ Թուրիզմի գրասենեակի ներկայացուցիչը եւ Գելիգուզանի գիւղապետը, որ մեզի կը ներկայացնէ գիւղը. գիւղի տուները: Լաւատեղեակ անձ կ'երեւի, եւ որոշ չափով բնական է: Մեզի ցոյց կու տայ Իսրոյի տունն ու բլուրը, Պետոյի տունը, կարգ մը թաղեր, որոնցմէ լաւ կը յիշեմ Մխիթարի թաղը: Կարծեմ Պետոյի տունն էր, ուր 1903 Հոկտեմբեր – Նոյեմբեր ամիսներուն կարեւոր ժողով մը կը գումարուի՝ յստակացնելու համար Սասնոյ ապստամբութեան հետ կապուած հարցերը: Այնտեղ են Անդրանիկ, Հրայր, Գէորգ Չաւուշ, Սեբաստացի Մուրատ, Սեպուհ, Սպաղանաց Մակարը, Ալօն, Կայծակ Առաքելը... Ո՞ւր են հիմա այս հերոսներու հոգիները: Յետոյ կը բարձրանանք եկեղեցի: Կէսը գոմ է, կէսը մարագի պէս բան մը: Անկիւնը՝ մկրտութեան աւազանն է: Կը նստինք, կը կանգնինք, անհանգիստ ենք: Կ'որոշենք աղօթել: Կանգնած ենք այնտեղ ուր թաղուած է Սերոբ փաշայի մարմինը, կանգնած ենք այնտեղ, ուր թաղուած է Հրայր Դժոխքը: Անձնական տկարութիւն մը ունիմ այս անուան հանդէպ: Հրայր: Ես ալ կեանքիս առաջին քսան տարիները Հրայր էի: Մեծ եղբայրս դրեր էր անունս: Շատ կը սիրէ եղեր «Գէորգ Չաւուշը եւ Հրայրը» երգը: Ու հիմա կանգնած եմ այնտեղ, ուր Հրայր թաղուեր էր: Այնքան ծանօթ անուն է ան. Հրայր Դժոխք, Արմենակ Ղազարեանը – չկար նման Արմենակին... Հայ յեղափոխութեան ամէնէն անոյշ դէմքերէն մին, անաղարտ, տաքլինի, անբիծ եւ սուրբ պիտի սիրէի ըսել:

Հրայր նահատակուած էր 1904 Ապրիլ 13-ին... «Ի վերին Երուսաղէմ...», «Յիշեա Տէր» զհոգի Աղբիւր Սերոբի, Սօսէ Մայրիկի, Հրայր Դժոխքի... եւ յանկարծ Ալեքն է որ կ'երգէ Հրայրի երգը.

«Յուսով եմ կնքած աչացս վերջին քուն,
Տեսնէ Հայաստան իւր ազատութիւն,
Իմ գերեզմանիս քով թող կայնին
ու ձայնեն,
Ահա ազատութիւն,
Եւ ահա փրկութիւն
Քաղցր Հայաստանի»:

Հայոց պատմութեան իմ նորավիտ ուսուցիչս կը պատմէ Գելիգուզանի մասին, հայ յեղափոխութեան փառաւոր էջերէն վերաքաղ կ'ընէ ու կը շարունակէ. «1904 թ., Ապրիլ: Հրայրը պաշտպանում էր Առաջաւորի ձորից (Սեմալ, Շենիկ, Գեղաշէն), որն արդէն Ապրիլի 11-ին գրաւուել էր Թուրքերի կողմից, դէպի Շատախ-Գելիգուզան տանող կիրճը: Ապրիլ 13-ին Հրայրը զոհուեց Գելիգուզան տանող կիրճում, եւ նրան ընկերները հոգին յանձնեցին Գելիգուզանում՝ Սերոբի մարմնի կողքին: Անդրանիկը դիմադրեց Շատախում եւ Իշխանձորում մինչեւ Ապրիլի 28-ը, ապա՝ Անդոկի վրայ մինչեւ Մայիսի 1-ը: Սեբաստացի Մուրատը, կատարելով Անդրանիկի հրամանը, 6.000 սասունցի կանանց ու երեխաների, կրելով անասելի դժուարութիւններ, Տաւրոսի լեռներից հասաւ Մշոյ դաշտ՝ փրկելով խաղաղ բնակչութեանը»:

Գիւղապետը մեզ կ'առաջնորդէ իր տունը՝ որ, կ'ըսէ «Կիրակոսի» տունն էր: Ծալապատիկ կը նստինք, թան կը վերցնենք: Ռամազանը միշտ մօտս է, եւ կամաց մը կը հասկցնէ, որ նստած եմ պատէն կախուած հրացանի մը ներքեւ:

Բայց ամէն գեղեցիկ բան իր վերջը ունի եւ մենք պէտք է թողունք Գելիգուզանը եւ դառնանք Մուշ: Ծրագիր ունինք, ժամանակացոյց ունինք: Կը սկսինք քալել դարաւոր ընկուզենիներու մօտէն: Կամաց մը քանի մը կանաչ ընկոյզ գրպանս կը դնեմ: Բայց դեռ գոհ չեմ: Կ'ուզեմ որ մեկնելէ առաջ, Գելիգուզանի մէջ, Սասնայ պարը պարենք: Ու կանաչ, սիրուն բացատի մը մէջ կը հնչէ զուռնան, եւ օդին մէջ չկահիւնի պէս կը տարածուի Եարխուշտայի ափերուն տաք աղմուկը: Պարէ՜ Սասուն... Ալեքն ու Ժօրօն զիրար կը գերազանցեն: Քիւրտեր կը միանան. մեր բոլոր պարերն ալ գիտեն, մեր բոլոր երգերն ալ գիտեն: Եւ Մշոյ պարերու կշռոյթին տակ ալ ինքնաշարժ կը նստինք ու կը փորձենք մեր ետին թողուլ Գելիգուզանը: Բայց անհնար է ու դէթ ինծի համար Գելիգուզանը այլեւս մշտահարազատ տուն է, ծառ է, երկինք է, Սասուն է:

Կէսօրէ յետոյ մեր խումբը կը վերամիաւորուի եւ կ'այցելենք Մշոյ Սուրբ Կարապետ վանքը: Երկու տարի առաջ եղեր էի այնտեղ եւ հաւանաբար միակ տեղն էր զոր ափսոսացեր էի որ տեսեր էի: Այնքան դաժան էր տեսնել Մշոյ հռչակաւոր, Եօթնանուն Սուրբ Կարապետը բզիկ-բզիկ եղած: Եկեղեցւոյ ատեանն ու գաւիթը տուներու վերածուած, եւ քարերը խաչքար ու քանդակ, գեղակառոյց ժանեակ եւ պատեր, դիր ու աղօթք ցրուած այստեղ-այնտեղ: Գիւղին մէջ տուն չկայ որուն մէկ պատին վրայ վանքի քարերէն չըլլայ: Կարծէք տաճարը պայթեցուցեր են եւ քարերը թռեր փակչեր են տուներու պատերուն, թռեւ եկած աղաւնիներու պէս: Մինչ ընկերներս, որոնց բոլորին ալ առաջին այցն է, տակաւ կը հաշուեն իրենց տեսածին, ես առիթ կ'ունենամ տեսնելու եկեղեցւոյ խորաններէն մին որ հրաշքով մը փրկուած է: Ճիշդ է, գիւղին մէջ այստեղ-այնտեղ փրկուած սենեակներ՝ սեղանատուն, ձիանոց կային, բայց գիտէինք, որ խորան մըն ալ կար. բայց թոյլ չէին տուած մեզի որ տեսնենք: Այս անգամ ալ փորձեցին: «Բանալին կորած է» ըսին, ուրիշ պատրուակներ գտան: Բայց ի զուր: Եւ հրաշքով մը բանալին «գտնուեցաւ», եւ Հրայր Բաղէի հետ մտանք ախոռ մը, անկէ ալ յած դռնէ մը անցանք եւ մեր դիմացն էր փոքրիկ խորան մը: Հիմա վանքի քարտէսին կը նայիմ, եւ չեմ կրնար որոշակի ըսել թէ ո՞ր խորանն էր, որուն դիմաց կանգնած էի: Շատ հաւանաբար Սուրբ Ստեփանոսի կողմնակի խորանն էր, այսինքն՝ Մշոյ Սուրբ Կարապետի եօթը խորաններէն երկրորդը կամ չորրորդը: Միակ յատկանշականը՝ խորանի երկու կողմերու սիւներն էին, որոնք ծածկուած էին վարդապետական գաւազանի նման զոյգ օձերու քանդակներով: Հաւանաբար մասնագէտ ճարտարապետ մը կրնայ մեզի լուսաբանել: Փոքրիկ ուրախութիւն մըն է ինծի: Մշոյ Սուրբ Կարապետը միշտ ալ դրախտ էր եղած ինծի համար, եւ տակաւին վերջերս, երբ Սպանիոյ հիւսիսարեւելքը՝ Սանթիակօ տի Քոմփոսթելա գացեր էի, լսեր էի թէ ինչպէս Սուրբ Յակոբը, իբրեւ սպիտակ ձիաւոր, կռուեր էր Սպանացիներու կողքին եւ զիրենք ազատեր արաբական լուծէն: Անոր համար ալ Սուրբ Յակոբը տիտղոս մը ունէր՝ Մաթամորոս (Արաբները, Մաւրերը սպաննող): Մեր Սուրբ Կարապետը յիշեցի, եւ Յովհան Մամիկոնեանի Տարօնի վէպէն դրուագ մը յիշեցի, ուր Պարսից դէմ Հայոց պատերազմին Հայոց կ'օգնէր ինքը՝ Քրիստոս: Ահա եւ մեր պատմիչին վկայութիւնը. «Երբ Վահանը նայեց վանականների գնդին, տեսաւ այնտեղ՝ նրանց աջ թեւում մի երիտասարդ, ահարկու տեսքով, նրա գլխին ծիրանի թագ եւ խաչ կար, իսկ հանդերձանքից կարծես հուր էր ճառագայթում. տեսաւ նաեւ երկու թեւաւոր պատանիներ, որոնք նրա աջեւից թեւածում էին: Այս տեսնելով թշնամիները զարհուրեցին ու հէնց այնտեղ գետը թափուեցին, իսկ նրանք, որոնք կարողացան գետի միւս կողմն անցնել, Մեղտիի կողմը ուշ դարձրին:

Այնժամ Վահանը ձայն տուեց իր որդի Տիրանին ու բոլոր զինուորներին, ասելով.

– Ահա բոլոր արարածների տէր Քրիստոսն էր, որ յայտնուեց իր ծառաների մէջ, որովհետեւ ինքն է նրանց, ինչպէս եւ մեր ամէնքի միակ թագաւորը: Նա ունկնդիր եղաւ իր սպասաւորների ձայնին եւ իջաւ որպէս փրկարար նրանց եւ մեզ. ուստի եւ քաջաբար հետապնդենք մեր թշնամիներին»:

Պահ մը յետոյ կը հաւաքուինք եւ Վարագավանքի նման այստեղ ալ նուէրներ կը բաժնենք եւ մեր ետին ձգած մեր հարազատը, կ'իջնենք դէպի Մշոյ դաշտ, ու մեր ճամբան կը շարունակենք դէպի Երզրում՝ անցնելով Ողական ամրոցի, Աշտիշատի մօտով եւ Հովիւի կամուրջէն ալ թեքուելով դէպի Երզրում: Ողականը հիմա կարծեմ Մերճիմէք-քալէն է: Ինչ կրնամ ըսել: Կար ժամանակ՝ Մեծ Հայքի Տարօն աշխարհի ամենայայտնի բերդն էր: Սլկունեաց բերդն էր, յետոյ դարձաւ Մամիկոնեաններու կեդրոնը: Յետոյ դարձաւ Բագրատունեաց ամրոց: 10-րդ դարէն յետոյ ալ գրեթէ չի յիշուիր: Միայն Րաֆֆին է որ հիանալի նկարագրութեամբ մը նոր կեանք էր տուած Ողականին: Քիչ մը անդին Աշտիշատն է: Հիմա կը կոչեն Դերիկ կամ Իւչթէփէ: Բան մը չըսող անուններ: Բայց Աշտիշատ որ ըսես՝ Հայոց մեծ կեդրոն գիտես, Աշտիշատ որ ըսես՝ Մեծն Ներսէս Հայրապետ կ'ըսես, Աշտիշատի ժողով կ'ըսես, Հայ Եկեղեցւոյ բարեկարգութիւն կ'ըսես: Մեղա՜յ, մեղայ Մեծն Ներսէսին: Պիտի չկարենանք Աշտիշատ մտնել, պէտք է մեր ճամբան շարունակենք:

Հովիւի կամուրջը նախորդ գիշեր անցեր էինք գիշերով: Հիմա պահ մը կանգ կ'առնենք ու հազիւ քանի մը հոգի սկսեր են լուսանկարել՝ ահա մեր «27 տարուան անքննչանակիր» վարորդը՝ Վարդանը, անման այդ Հայը արդէն իսկ Արաքսի մէջ կը լողայ եւ ճիգ կը թափէ որ գետը զինք չտանի, իրեն հարկատու Մուրց գետակին մէջ չնետէ: «Վարդան, պիտի մեկնինք»: Սիրտը կախ կ'ելլէ, կը հագուի եւ կը սկսի իր կառքը քշել: Ինչ ընէ, «փրոֆէսիոնելներու մէջ» ինկած է, ու հակառակ իր հայրենասիրութեան հայրենամոլութեան պիտի ըսէի, երբեմն կը փափաքի «այդ կարմիր աւազի մէջ գտնուող բոլոր քարտէսները ջուրը չպրտել: Որը 20 ժամ խօ չի կարելի քշել»: Բայց կը քշենք:

(Շար. 5)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԻ ՊԱՏԿԵՐ ՄԵՐ ԱՌՕՐԵԱՑ ԿԵԱՆՔԻՑ

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐ, ԹՈՇԱԿԱՌՈՒՆԵՐ, ՈՐՈՆՔ ՀԱԽԱՔՒՈՒՄ ԵՆ ԿՈՄԱՅԳՈՒՄ

Օրեր առաջ երեւանեան շոգից տանջահար մարդկանց յաճախակի գայթակղում էին սրճարաններն ու այգիների ստուերաշատ մասերը: Պարապութիւնից այգիներում խմբուած մարդկանց խօսքն ու զրոյցը քաղաքով պտըտուող հին ու նոր լուրերից ու կեանքի դժգոհութիւնից այն կողմ չէր անցնում: Անգլիական այգին (նախկին Կոմայգին) ոչնչով չէր տարբերւում միւսներից: Այս ու այնտեղ՝ ծառերի տակ, շոգից ու օդու չչերից «թմրած», կեանքից մաշուած տղամարդիկ, կանայք եւ սովորական դարձած, ինչպէս փողոցներում, գետնանցումներում, այնպէս էլ այստեղ՝ իրենց օրերը մուրացող ծերունիներ, երեխաներ: Կոմայգու՝ Գ. Սունդուկեանի անուան թատրոնի մերձակայ տարածքը, որտեղ մի ժամանակ փութբոլասէրների ստուար բազմութիւն էր հաւաքւում եւ ֆութբոլային հերթական խաղից յետոյ թէժ խօսակցութիւն ծաւալւում, վերջին տարիներին փոխել էր իր բնոյթը: Հին նախասիրութիւններին փոխարինել էին նոր թեմաներ՝ ղարաբաղեան շարժումը, պատերազմը եւ նրան յաջորդած հայաստանեան քաղաքական կեանքի հարցերի «քննարկում – վերլուծութիւնները»: Հպանցիկ մի հայեացքը եւ խօսակցութիւնների մէկ-երկու պատառիկ լսելը բաւական էր՝ ամբողջացնելու սոցիալական այս խաւի ծայրայեղ թշուառութեան տխուր պատկերը: Անհնար էր, որ արտաքօրէն չհամրէր քիչ առաջուայ հետաքրքիր ու ինքնատիպ սրճարանի, անգլիական կանաչապատ ռեստորանի հաճելիօրէն զարմացնող տպաւորութիւնը: Կեանք – պատկեր – ամբողջացումի այս ծայրայեղ հակասութիւնների միջեւ Սունդուկեանի քարեղէնացած Պեպօն խորհրդանշական մի բան է թերեւս, աշխարհի հակասութեան – անարդարութեան յաւերժական պատկերում: Կանգնում ես լսելու նրանց, զգում ես, որ նրանք կարիք ունեն թէկուզ մէկին պատմելու իրենց ցաւի մասին: Գիտես, որ ոչնչով օգնել չես կարող, կարող ես մի խիթարել՝ ընդամէնը լսելով: «Վերեւներում մեզ լսող ո՞վ է: Շենգաւիթի առաջին եւ երկրորդ հանրակացարանների պայմաններն անտանելի են: Անձրեւներից տանիքը վաղուց քայքայուել է, փլուել: Ջուրը լցւում է բոլոր բնակարանները: Անձրեւաջրերի մէջ ենք քնում: Դիմել ենք կառավարչութիւն: Եկել, տեսել են, ասում են երկու միլիոն դրամ է պէտք վերանորոգման համար, այդ փողով նոր շէնք կը կառուցենք: Ամէն օր խնդրում ենք Աստծուն, որ անձրեւ չգայ: Լաւ է, որ չի գալիս»: «Երաշտ է, ուրախանում ես, ա՛յ մարդ», ընդհատում է կողքինը: «Արմաւենում եմ ապրում, ուզում էք, եկէք ձեր աչքով տեսէք, առաւօտ ժամը 5-6-ին, մութուլոյսին, 10-12 երեխայ մեր շէնքի կողքի աղբակոյ-

տերն է քրքրում, չներն էլ կողքերը լիքը»։

Ջախջախուած մարդիկ են բոլորը, հնամաշ հագուստներով, յոգնած դէմքերով, խամրած աչքերով։ «Առաւօտից մի կտոր չոր հաց ենք ուտում, դուրս գալիս, ամբողջ օրն էսպէս անց ենք կացնում»։ «Բա ո՞նց էք ապրում»։ «Ծունը ոնց է փողոցում ապրում, էդպէս էլ՝ մենք»։ Սկըսւում է խօսքի երարանցում եւ մէկը միւսին հերթ չի տալիս։ Ամէն մէկի կեանքը մի տխուր պատմութիւն է՝ հոգս ու ցաւով լի։ «Եօթ հոգի ենք, ոչ մէկս չի աշխատում։ Կինս ինֆարկտ է տարել, ծանր վիճակում է։ Ինձ աշխատանքից ազատել են միայն նրա համար, որ 6 – 7 ամսուայ չվճարուած աշխատավարձս էի ուզում։ Մասնաւոր հիմնարկ է, ոչ օրէնք կայ, ոչ աշխատողի իրաւունքը պաշտպանող։ Ծպտուն հանես՝ գործից կ'ազատեն։ Ներքինայի պարտքս 70.000 դրամ է։ Եկան լոյսը կտրեցին, գնացի, խնդրեցի պետին, թէ ծանր հիւանդ ունեմ, ընդառաջէք, ոչ մէկս չի աշխատում, ասում է՝ ինձ չի վերաբերում։ Ուխպում են դիմել գթութեան, մարմնավաճառութեան»։ «Հա, բա, ընդհատում է մէկը, սիրուն աղջիկ ա, կնիկ ա, թող գնա Թուրքիաներն ու Պարսկաստանները, նրանց ծառայի»։ «Ա՛յ մարդ, դու սուս մնա», ակսւում է փոխադարձ վիրաւորանքների ու կոշտ խօսքերի անձգական շղթան։

«1949 թ. հօրս աքսորեցին Ալթայի երկրամաս։ Հիմա ես այստեղ՝ իմ հողի վրայ, աքսորուած եմ ինձ զգում։ Փոսի մէջ ենք, ձեռք մեկնող չկայ։ Թող հիմա էլ աքսորեն, աւելի լաւ չէ՞»։ «Բոլորը փախչում են այստեղից, ով ճար ունի գընում է, ես էլ տղայ ունեմ, երկու տարի յետոյ բանակի տարիքի կը հասնի։ Փախցնելու եմ այստեղից, որ չծառայի»։ «Ո՞նց թէ չծառայի, բղաւեց մէկն այն կողմից։ Բա որ բոլորս մեր տղերքին պահենք, ո՞վ ծառայի հայրենիքին»։ «Ի՞նչ հայրենիք, սոված ի՞նչ հայրենիք»։ «Բա էդ վերեւներում չե՞ն ասում, գնացողները ջահելներ են, վաղուայ բանակում զինուոր չի լինելու։ Ազգը կոտորուելու է, մի քանի տարում դատարկուեց էս երկիրը։ Քանի տարի պետականութիւն չենք ունեցել։ Հարեւաններն են մեզ ճըրնշել, կոտորել։ Հիմա պետական մակարդակով են բնաջնջում, սպիտակ գենոցիդ է Հայաստանում։ Թուրքերի ուզածն էս չի՞»։ «Ամէնքն էլ ուզում են ապրել, ոչ ոք չի ուզում մեռնել, դրա համար ով ոնց կարողանում է, փախչում է։ Ո՞ւմ է մնալու էս երկիրը, ո՞ւմ են կառավարելու։ Ժողովուրդը ի՞նչ ունի, որ մէկը միւսից գողանայ։ Ինչ ունէինք, ծախեցինք, էլ հարեւանից չենք կարող պարտք անել։ Նա էլ չունի։ Սեփականատիրոջ խանութին, սրճարանին ո՞ր մէկը ուսկ կ'անի մօտենայ։ Էն ամենափոքր տեղի խեղճ պահակը վախից աչքը մի րոպէ չի կպցնում։ Որ մի ծեղ կորաւ, առաւօտը աշխատանքից կ'ազատուի։ Հիմա ժողովրդին թալանելու բան չի մնացել, արդէն իրենք իրար կ'ուտեն»։

Գնալով խտացող ազմուկի մէջ բառերը խեղդւում էին. ոչինչ չէր լսւում։ «Լաւ, ելքը ո՞րն է, այսպէս ինչքան պիտի ապրենք»։ «Մինչեւ մեռնենք», արձագանգեց դողդոջուն մի ձայն։ «Էս ժողովրդին թող աշխատանք տան, քիչ ուտեն, մի քիչ մեր մասին մտածեն»։ «Ժողովրդի մասին մտածող ղեկավար է պէտք, բայց ո՞վ է հաւատում նրանց, կա՞յ էդպիսի մարդ»։ Կարծիքները հասնում էին վտանգաւոր ծայրայեղութեան։ Այսպէս ամէն օր։ Եռղարձին յիշեցի Կոմայդու՝ կեանքից հալածուած, արհամարհուած ու անվերջ բողոքող մարդկանցից մէկի ասածը. «Թուրքը ի զո՞ւր է ասել՝ Հայերին մի խանգարէք, հանգիստ թողէք, իրենք իրենց կ'ուտեն, կը վերջանան»։

ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

«Ազգ», Սեպտ. 9

ԼԵԶՈՒԻ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԸԼԼԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հոկտեմբեր 29-ին Կիրգիզստան նոր նախագահ պիտի ընտրէ։ Թեկնածուները բծախնդրութեամբ մաղէ կ'անցնին։ Ընտրական պետական յանձնաժողովը որոշած է որ անոնք կիրգիզերէնի քննութիւն մը անցընեն։ Նախագահութեան աթոռին թեկնածու ներկայանալու համար անհրաժեշտ է 35 – 65 տարիքներու միջեւ գտնուիլ, նուազագոյն 15 տարիէ ի վեր երկրին քաղաքացին ըլլալ ու խօսիլ ազգային լեզուն։ Յանձնախումբը բաղկացած է լեզուաբաններէ ու գրողներէ։ Մինչեւ այսօր անոնք երեք թեկնածութիւն մերժած են. առաջինը երկրին սովետական վերջին ղեկավարին տղան էր, մէկն ալ կիրգիզ ըմփիւքի ղեկավարը որ ճշգուած է որ պահանջուած չափով չէր տիրապետեր լեզուին։

Ընդդիմութենէն դէմքեր կը տրտնջան որ քննութեան յանձնախումբը փոխանակ լեզուի իմացութիւնը չափելու, անընդունելի հարցումներ կ'ուղղէ թեկնածուներուն, ինչպէս՝ «որո՞նք են արդի կիրգիզ գրականութեան հիմնական ուղղութիւնները», կամ «հոս, մեր միջեւ յայտնի բանաստեղծ մը կայ, մանրամասնօրէն արտայայտուեցէք անոր վաստակին մասին»։

Նոր թեկնածուներուն հետ ներկայի նախագահ Ա. Ակայեւ ալ պարտի սոյն քննութիւնը անցընել. ան տակաւին իր թեկնածութիւնն ալ յայտնած չէ, բայց հրաւէր ստացած է լեզուի քննիչ յանձնախումբին ներկայանալու. քանի որ երկրին բանուորական 4.000 կազմակերպութիւնները զինքը թեկնածու առաջադրած են այսօր գրաւած աթոռին։ Իր գլխաւոր մրցակիցը կը նկատուի վերջերս անպարտ հռչակուած ու բանտէն արձակուած Ֆ. Կուլովը որ նոյնպէս քննութեան պիտի ներկայանայ, թէեւ կը խոստովանի թէ «ռուսախօս Կիրգիզ» մըն է։ Իր պարագային եւս անակնկալ պիտի չըլլայ ձախողութիւնը, քանի որ քննութեան հարցումները պատրաստուած են համբաւի տէր դասախօսներու կողմէ եւ դժուար չէ որ թեկնածուներուն ճամբան փակեն ղեկավարութեան բարձրագոյն դիրքին հասնելու ձգտումին մէջ։

ՔԱՂՀԱՆ

LIVRES REÇUS

1915... LES DERNIERES LAUDES
Roman
2ème partie

PERDJ ZEYTOUNTSIAN

Traduit de l'arménien
par **Hratch Bedrossian**

avec le concours
du Centre National du Livre
«Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»

Paris, 2000

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՊԻՏ

•

Ըստ միգրացիայի վարչութեան տուեալների՝ վերջին 2–3 տարուայ ընթացքում Ռոպէր Քոչարեանը միակ Հայն է, որ մեկնել էր Ամերիկա եւ ետ վերադարձել։

•

– Ինչի՞ համար էին քեզ բանտ նըստեցրել։
– Կաշառքի։
– Իսկ ինչի՞ համար բաց թողեցին.
– Կաշառքի։

•

Մի տէրտէր դիմում է միւսին։
– Այսօր երեք զոյգ սիրող սրտեր միացրի իրար. եօթ սրտեր երջանկացան։
– Բայց ինչո՞ւ եօթ։
– Բա ինչ էի՞ր կարծում, հօ ձրի չէի անելու...։

ՓԱՐԻԶԻ «ՅԱՌԱՋ»Ը 75 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

(75 ՏԱՐԵԿԱՆ ՀՐԱՇՔԻ ՀԱՄԱԶՕՐ ԵՐԵՒՈՅԹ)

Երեք քառորդ դար առաջ, Օգոստոս 1-ին, երբ լոյս կը տեսնէր սփիւռքահայ հրապարակագրութեան կենսունակ եւ յարգուած հրատարակութիւնը ըլլալու կոչուած այս թերթին առաջին թիւը, անոր անուանի հրապարակագիրը՝ Շաւարշ Միսաքեան իր «Երկու Խօսք»ին մէջ, յայտնելէ ետք, թէ «այս գործին ձեռնարկած ենք երկար վարանումներէ եւ պրպտումներէ յետոյ», յետագային հռչակաւոր դառնալու սահմանուած իր սխնակը կ'աւարտէր «Բայց աւելի լաւ է թողուլ որ գործը ինք խօսի» եզրակացութեամբ։

Ու գործը խօսեցաւ։ Եօթանասունեւհինգ տարի ամբողջ, «Յառաջ», նախ եռօրեայ, ապա՝ ամէնօրեայ, լոյս տեսաւ անխափան ու դարձաւ հաստատութիւն։ Շաւարշ Միսաքեան իր անջնջելի կնիքը դրաւ «Յառաջ»ի վրայ։ Մեծ հրապարակագրին մահէն ետք, 1957-ին, արժանաւոր աղջիկը՝ Արփիկ Միսաքեան վերցուց ջահը եւ, հակառակ բազմապիսի դժուարութիւններու, շարունակեց Գործը։

«Առանց երգի նահանջողներ»ու այս օրերուն, երբ Եւրոպայի մէջ հետզհետէ կը նօսրանայ հայերէն կարդացողներու թիւը, Արփիկ Միսաքեան, կրօնական ջերմեռանդութեամբ, փարած մնաց Գործին, զայն ըրաւ ի՛ր Գործը, ու ահա, այսօր կը ներկայանայ մեր հիացումին ու յարգանքին։

Անդրանիկ Ծառուկեան, մեծ խմբագրապետին մահուան երեսնամեակին առիթով կը գրէր. «Ոճը մարդն է։ Ու մարդը հաւատարիմ մնաց իր ոճին, ծնունդէն մինչեւ գերեզման իր խօսքով, գործով, գրիչով։ Իր ոճին մէջ բիւրեղ նկարագրով մարդը կ'ապրէր, ու մարդը՝ մտերմութենէն մինչեւ հանրային կեանքի բեմերն ու հրապարակները, գլուխ գլխի գրոյցով թէ բազմաժխոր ժողովներու տենդին մէջ, մնաց նոյնը, ուղիղ քանակէն ուղիղ քաշուած գիծին պէս»։

Բարեբախտաբար, Արփիկ Միսաքեան որքա՛ն հաւատքով փարեցաւ հօրը հոգեկան ժառանգութեան, այնքա՛ն գուրգուրանք դրաւ իր շրջապատէն ներս, ուր երբեք չպակսեցաւ «Յառաջ»ի առաքելութեան հաւատացողներուն թիւը։

Այս առիթով, կը շնորհաւորենք «Յառաջ»ի գլխաւոր խմբագիր Արփիկ Միսաքեանը եւ օգնական խմբագիր Արփի Թոթոյեանը, մաղթելով երկար կեանք եւ յարատեւութիւն։

«ՆՈՐ ՕՐ» (Սեպտ. 16)
Գալիֆորնիա

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԵԼ Ա. ԿԻՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԶ.

Մարտիկ աղա անցաւ այս շլացումին մէջէն, կառքերու սպասող շարքի մը մէջէն, բոլորովին երջանիկ՝ այդ լոյսին, այդ տաքութեան մէջ, որ զինքը լուսաւորութեան մէջ ապրելու հաճոյքով, յաղթական ուրախութեամբ մը կ'ընդլայնէր, կը վեղէր, արդէն բոլորովին ներդաշնակ իր հոգեկան վիճակին, որ առջի իրիկունէն ի վեր տոնի մէջ էր։

Յաղթական կը քալէր՝ բախտը իր կամքին լծած, վախնալիք բան մը չունեցող, մեծ վայելքներու սեմին վրայ գըտնուող մարդու մը ինքնագոհ ու յաղթական նայուածքը ձգելով իր չուրջը։

Սուրէնի սենեակը ելաւ, որ զիշերագդեստով եկաւ դուռը բանալ իրեն։

– Օ՜... խեր ըլլայ... աս ի՞նչ հով փըչեց, Մարտի՛կ էֆէնտի, հրամմեցէ՛ք։

– Երջանկութեան՝ բախտիդ հովը, – ըսաւ Մարտիկ աղա խնդալով։

– Ի՞նչ կայ...

Մարտիկ աղա գնաց աթոռին վրայ բազմիլ ու գլան մը հանելով վառեց՝ ըսելիքը մտմտալու ձեւով մը։

Սուրէն ուշարդութեամբ կը դիտէր զինքը՝ ջանալով գուշակել այդչափ կանուխ զինքը իր սենեակը բերող շարժառիթը։

– Էֆէնտիմ, – սկսաւ Մարտիկ աղա, ծուխի առատ շունչ մը դէպի ձեղուն արձակելով ու աչքովը հետեւելով անոր ոլորուն սխնիկներուն քմահաճ բարձրացումին։

Կեցաւ, բառը կը փնտռէր։

– Էֆէրիմ, – ըսաւ, պահ մը մտմտալէն ու լաւագոյն ձեւ մը չգտնելէ ետքը, – դուն աղջիկս կը սիրես եղեր։

Ամօթահար կարմրութիւն մըն է բարձրացաւ Սուրէնին դէմքն ի վեր, ձեռքը ժխտումի, բողոքի անգիտակից շարժում մը ուրուագծեց, մինչ ամբողջ անձէն յեղակարծ նեղուածք մը, սրտնեղութիւն մը, ամօթ մը կը կաթէր քրտինքի մը պէս։

Մարտիկ աղա տեսաւ շարժումը ու նեղուածքը, բարի խոշոր քրքիջ մը արձակեց ծուխն յորձանքի մը մէջ, որ ծիծաղին հովէն խելացնոր դալարումներ ունեցաւ...

Այդ ծիծաղը ապահովեց Սուրէնը, որ այդ խօսքէն ետք ուրիշ բանի կը սպասէր։

– Մի՛ վախնար, ճանըմ... ես քու բարեկամդ եմ, կը հասկնամ անանկ բաներ, ճահիլութիւն է... ամչնալու ի՞նչ կայ... ես ազատամիտ հայր եմ... ըսէ միայն՝ կը սիրե՞ս, այո՛, թէ չէ՛... առնել կ'ուզե՞ս։

– Այո՛, Մարտի՛կ էֆէնտի, – ըսաւ Սուրէն ամուր չեշտով մը։

– Հա՛, աղանկ... ես ալ եկայ քեզի ըսելու, թէ աղջիկս քեզի տալու տրամադիր եմ, քենէ լաւ ո՞ւր պիտի կրնայ տալ, քեզի պէս յեղափոխական, անձնուէր, հերոս մէկը... իմ փափաքս ալ ատ էր արդէն... դուն հէչ հոգդ մընէր, սիրեցէք իրար, թէեւ մայրս հակառակ է քեզի, բայց ես ձեզի հետ եմ, քիչ ատենէն կ'ամուսնանաք ու երջանիկ կ'ըլլաք։

Սուրէն, որ խելօք ալ գտնուած էր, առաջին լախտի հարուածէն ետքը, պէտք ըր զգաց արդարացում մը գտնելու, բացատրելու, վերջապէս խօսք մը ընելու։

– Տեսէք ինչ է, Մարտի՛կ էֆէնտի... բացատրեմ խնդիրը։ Իրաւ է, թէ չէր վայելեր ինծի չարաչար գործածել այն վստահութիւնը, զոր պատուեցիք զիս ձեր տունը տանելով։

Խնամուած, կոկիկ բացատրութիւններով Սուրէն բացատրեց իր սիրոյն պատճառները... ըսաւ, թէ իր աղջիկը կը նըմանէր աղջկան մը, զոր սիրած էր ինք ատենին եւ որ մեռած էր... այդ աղջկան յիշատակը կենդանի մնացած էր սրտին մէջ ու զինքը հեռու բռնած էր որեւէ կանացի ընկերութենէ... բայց երբ տեսաւ իր աղջիկը, այդ նմանութիւնը յանկարծ իր վաղեմի սէրը արթնցուց իր մէջ, ու զինքը մղեց այդ գործին։

– Ներեցէք, եթէ յանցանքի մը մէջ գտնուեցայ... բայց սէրը այնքան զօրաւոր է...

– Ճանըմ, հոգդ մընէր, ըսինք եա՛, – ըսաւ Մարտիկ աղա, – աղջիկս քուկդ է...

Սուրէնի դէմքը ճառագայթեց։

– Է... ե՞րբ պիտի կարգուիք, – ըսաւ Մարտիկ աղա խնդալով մը։

– Երբոր ուզէք նէ...

– Հայերուն ազատութիւն տրուելէն վերջը... հէ՞։

Սուրէն ապշած, պժգոհ՝ Մարտիկ աղային նայեցաւ, առանց բառ մը ըսելու։

Եթէ յեղափոխականի դիմակը չունենար իր վրայ... ու նաեւ Մարտիկ աղային ամխներէ ի վեր բառծներուն յիշատակը, անշուշտ պիտի ըսէր՝ «զիս կը ծաղրէ՞ք կոր»։

– Ի՞նչ կը նայիս կոր, – ըսաւ Մարտիկ աղա, որ բան մը չհասկցաւ, – հապա... Հայերուն երբոր ազատութիւն տրուի անանկ... աւելի պայման է... հայրենասիրութիւնը ասանկ կը պահանջէ....

– Բայց, Մարտի՛կ էֆէնտի, սպասել պէտք է... – չեշտովը մէկուն, որուն գնուած բանի չափ ապահով կարծուած մէկ երջանկութիւնը յանկարծ վիճակահանական ցնորականութեան մը անհաւանականութիւն մը կ'առնէ։

– Մէկ-երկու տարիէն չի՞ լմննար այս գործը, ճանըմ, – ըսաւ Մարտիկ աղա, – դուն ըսած չե՞ս ինծի, որ շուտով մեզի ազատութիւն պիտի տրուի։

– Այո՛, – ըսաւ Սուրէն։

– Է՜... աղէկ եա՛, սպասեցէք, մէկ-երկու տարի չէ՞ք կրնար սպասել, ես տասը տարի է, կը սպասեմ կոր, ըսաւ Մարտիկ աղա՝ հառաչով մը...

Լռութիւն մը տիրեց։

(Շար. 80)

ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
75ամեակին առթիւ

Համակիր մը 6·000 Ֆր·։

⁂

ՓԱՐԻԶ· – Սուրէն եւ Մէյրի Գործունեան 1·000 Ֆր·։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30,
Տօն է Սրբոյն Գէորգայ Բաջամարտիկ Զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի Երգեցողին

Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սուրբ Մեսրոպ Մշակութային Միութեան Սուրբ Խաչ շաբաթօրեայ վարժարանը կը վերաբանայ իր դռները՝

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ օրերը, ժամը 14·30–էն 17·30, Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ կից սենեակներուն ու սրահին մէջ,

13, rue du Perche, Paris 3ème

5–էն 12 տարեկան աշակերտներու համար։

Կը դասաւանդուին Հայերէն լեզու, պատմութիւն, կրօնք, հայկական երգեր ու պարեր։

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել՝ 01 – 44 – 59 – 23 – 50 *թիւին։*

ASSEMBLEE GENERALE
DE L'ASSOCIATION CULTUELLE DE CHAVILLE

L'Assemblée Générale ordinaire annuelle de l'Association Cultuelle de Chaville aura lieu :

le dimanche 15 octobre à 15h
en la Salle Balabanian de l'église,
6, rue Père Komitas à Chaville

Les personnes intéressées à participer plus activement à la vie de notre communauté sont invitées à venir à cette assemblée et à se présenter éventuellement aux élections qui suivront.

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ՏԷՍԻՆ

Տէսինի հայկական դպրոցը բարեփոխուած ծրագիրով կը ներկայանայ։

Մեզի վստահեցէք 5 – 13 տարեկան ձեր զաւակները եւ ձեզի հետ ձեռք ձեռքի, մենք կ'աշխատինք, որ անոնք հայերէն խօսին, ձեռային հաճելի աշխատանքով գրագին, հայերէն լեզուն սիրեն եւ մեր պատմութեան ծանօթանան։

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան հիւրասիրութեամբ մը,

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30
կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5–ի միջեւ

Հայ Մշակոյթի Տան գետնայարկի սրահը։ Իսկ վերամուտը՝

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին, Թուրօ *փարք*։

Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տունը եւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի մասնաճիւղը գիտակից իրենց կրթական պատասխանատուութեանց, կը հրաւիրեն Տէսինի եւ շրջակայքի բոլոր հայ մանուկները անխտիր, անոնք ըլլան հայախօս թէ ոչ աշակերտելու մեր միօրեայ դպրոցին։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

FOIRE INTERNATIONALE DE MARSEILLE
22 SEPTEMBRE — 2 OCTOBRE

PAVILLON DE L'ARMÉNIE

Hall 6

Organisateur : Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
Accueil : Conseil Général des Bouches-du-Rhône

Journée officielle de l'Arménie
VENDREDI 29 SEPTEMBRE

En présence de :
—**Jean-Noël GUERINI**, Président du Conseil Général des Bouches-du-Rhône
—**Michel KESTER**, Président - Directeur Général de la SAFIM;
—**Edward NALBANDIAN**, Ambassadeur d'Arménie en France;
—**Pierre LARRETCHE**, Président - Directeur Général Yerevan Brandy Cie;
—**Ernest SEFERIAN**, Président de la Chambre de Commerce franco - arménienne;
—**Garo HOVSEPIAN**, Président de la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture;
—**Albert BOGOSSIAN**, Secrétaire Général de la Chambre de Commerce franco-arménienne.

Programme de la Journée

- 11h : Point Presse à la Salle de Presse;
- 12h : Accueil de la Délégation suivi de la visite du Pavillon de l'Arménie. Apéritif au Palais des Arts;
- 12h30 : Allocutions;
- 13h : Déjeuner sur réservation uniquement, au Palais des Arts, Salle Gyptis; Tél. : 04 91 66 18 80;
- 15h : Conférence - Débat, Palais des Arts, Salle Pythéas; Thème : **«Echanges et Opportunités en Arménie»**
 Avec la participation de :
 Edward Nalbandian, Ambassadeur d'Arménie en France,
 Pierre Larretche, P-DG de Yerevan Brandy Cie;
- 18h30 : Animation artistique sur Pavillon de l'Arménie. Hall 6;
 Avec : Orchestre **Hayrenik**, Troupe de Chants **Hamazkaïne**,
 «Les Arts de la Scène d'Erevan».

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ 70–ԱՄԵԱԿԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին, *Արնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան եւ հիմնարկութեան 70–ամեակին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։*

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ,
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Երգեցողութիւնները կը կատարուին մանկանց նորակազմ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ· Զարեհ Տէյիրմէնճեանի։

Պատարագի աւարտին կը կատարուի մատաղօրհնութիւն։ Այս Քաղաքապետարանի «Ժափաս Շառլ Ազնաւուր» *սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ սիրոյ սեղաններու շուրջ հաւաքոյթ, հաճելի քանի մը ժամ անցընելու ակնկալութեամբ։*

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ ժողովուրդը աղօթելու եւ ուխտ կատարելու։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·45–ին։

Assemblée générale de l'église St. Tatéos

7, Traverse de l'église
Campagne Perrier — 13015 MARSEILLE

Le Dimanche 8 Octobre, après la messe, à 10h30 aura lieu le renouvellement du bureau du conseil de l'église.

Tous les Arméniens et Arméniennes sont priés de participer à cette assemblée.

Les personnes désirant faire acte de candidature sont priées de se présenter ou de téléphoner le dimanche matin entre 9h et 12h :
☎ 04 91 65 56 75
et ce, jusqu'au 1er Octobre 12h dernier délai.

LE CONSEIL DE L'EGLISE SORTANT

MARSEILLE

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Section «JEUNES»

vous invite

le Jeudi 28 Septembre
à 20 heures 30 précises

327, Bd Michelet — 13009 Marseille

à la

CONFERENCE

de ALAIN TER-MARGOSSIAN
géographe,
spécialisé dans les questions politiques sur le thème

« RIVALITES PETROLIERES AUTOUR DE LA MER CASPIENNE »
(recomposition des rapports de force au flan Sud de l'Ex Union Soviétique)

— Entrée libre —

SOIREE DE GALA

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section «Dirouhie Séréngulian» d'Issy-les-Moulineaux présente sa
SOIREE DE GALA
le **Samedi 7 Octobre à 20 heures 30**
au P.A.C.I. :
25, avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Au programme:
L'ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
"**NAVASART**"

Réservations :
— **01 46 42 90 68**
— **01 40 95 81 33.**

SOIREE LITTERAIRE

La Commission Culturelle de l'Eglise arménienne de Chaville vous invite à une soirée consacrée au livre récemment paru :

« LES AMIRAS, SEIGNEURS DE L'ARMENIE OTTOMANE »
de Pascal CARMONT.

Le Samedi 30 Septembre à 20h45
en la salle Balabanian.

L'auteur présentera et dédicacera son ouvrage.

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Helen Puzant»** d'Alfortville organise un repas le **Samedi 30 Septembre** à partir de 20 heures à la Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 9, rue de Madrid, au profit de la Colonie de Bellefontaine

Réservations :
— M.C.A. : 01 43 76 55 89
— Seta : 01 43 76 99 11

ՏԷՍԻՆ

ՆԱԽԱՃԱՇՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Նախաճաշներու շարք, տարուան տեւողութեան, ամէն ամսուան առաջին կիրակին, առաւօտեան ժամը 9·30–ին, *Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը, կազմակերպուած՝ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամալեան» մասնաճիւղին կողմէ։*

Առաջին նախաճաշը տեղի կ'ունենայ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 35 Ֆր·։



ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26
MARDI
26 SEPTEMBRE
2000

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.999

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

76e ANNEE — N° 19.999

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԱՆԳԱՐԱ ԶԱՆԱԶԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒ ՊԻՏԻ ԴԻՄԷ

ԱՄՆ-ու Ներկայացուցչական ժողովի արտաքին յարաբերութեանց Յանձնախումբին Սեպտեմբեր 21-ի քուէարկութենէն ետք (Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման բանաձեւ) Անգարա խիստ հակազդեցութեան անցած է: Իր գլխաւոր թիրախն է Հայաստան՝ եւ ոչ սփիւռքահայ լոպին:

Թուրքիա պիտի ջանայ արգիլել հանգիստանալ որ բանաձեւը միւս յանձնախումբերուն կողմէ ալ քուէարկուի: «Մարմարա» Սեպտեմբեր 23-ին արդէն բոլոր տեղեկութիւններ կուտար այս մասին: Կուտանք գլխաւոր կէտերը. –

Ամուլի կողմէ հաղորդուած լուրերէն յայտնի կը դառնայ որ հայկական ցեղասպանութեան բանաձեւին դէմ պայքարելու համար երեք ծրագիրներ կը նախատեսուին Թուրքիոյ Սպայակոյտի Նախագահութեան եւ Արտաքին Նախարարութեան կողմէ:

Առաջին ծրագիրն է չարժման անցնիլ առանց սպասելու Ներկայացուցիչներու Տան նիստի որոշումին: Գլխաւոր նպատակն է չարտօնել որ բանաձեւը ընդունուի Միջազգային Յարաբերութիւններու Յանձնաժողովին կողմէ: Արտաքին Նախարարութեան աւագ դեսպան Ֆարուք Լողօղլու Ամերիկայի նորընտիր դեսպանին բացատրեց թէ Թուրքիա ի՞նչպիսի միջոցառումներու պիտի դիմէ եւ թէ այդ միջոցառումները ընդհանրապէս պիտի կեդրոնանան Հայաստանի Հանրապետութեան վրայ:

Երկրորդ ծրագիրը կեանքի պիտի կոչուի, եթէ Թուրքիա չկարենայ կանխել բանաձեւին դէպի աւելի բարձր մակարդակ բարձրանալը, Սպայակոյտի Նախագահութեան եւ Արտաքին Նախարարութեան կողմէ պատրաստելի հասարակաց ծրագիր պիտի առաջարկուի կառավարութեան: Այս ծրագիրը կը բովանդակէ կարգ մը զինուորական միջոցառումներ, որոնք պատրաստուած են Սպայակոյտի Նախագահութեան կողմէ: Ծրագիրը կը պարփակէ նաեւ Կովկասի ու Հայաստանի առընչութեամբ նոր քաղաքականութեան մը մանրամասնութիւնները:

Երրորդ ծրագիր մըն ալ կայ, որ պիտի գործադրուի առաջին եւ երկրորդ ծրագիրներէն անկախ: Կառավարութիւնը աշխարհի ամէն կողմը չարժման պիտի անցնի այս հարցին շուրջ պատմական տեղեկութիւններ հաղորդելու ուղղութեամբ: Պատմաբանները պիտի հրաւիրուին քննարկելու Հայերու կողմէ առաջ քշուած պնդումները: Այդ բանավէճերուն պիտի հրաւիրուին նաեւ հայ պատմաբաններ: Անկախ պատմաբաններու մասնակցութեամբ աշխատանք պիտի տարուի որպէսզի անցեալի պատմութեան մասին հասարակաց մերձեցում մը ստեղծուի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱԿԱԹՈՒՐՔ ԿԷՏԵՐԸ

Միւս կողմէ Անգարա պիտի հրապարակէ այն հակաթուրք կէտերը, որոնք այսօր գոյութիւն ունին Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ: Այսպէս՝ Հայաստանի Սահմանադրութեան մուտքի բաժինը չի ճանչնար 1921 Կարսի համաձայնագրով Թուրքիոյ ու Հայաստանի միջեւ ճշդուած սահմանագիծը: Աւելին կը նշանակէ որ Հայաստան չի ճանչնար Թուրքիոյ հողային ամբողջականութիւնը եւ գետին կը պատրաստէ որպէսզի Թուրքիա իր ինքնապաշտպանութեան օրինաւոր իրաւունքը գործածէ ՄԱԿ-ի որոշումներու լոյսին տակ:

Հայաստան, իր պաշտօնական փաստաթուղթերուն մէջ հայկական նահանգներ կը նկատէ տասը նահանգներ, որոնք կը գտնուին Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ: Երեւանի Ցեղասպանութեան Յուշարձանին շուրջ տասը ջահեր կը վառին:

ԹՈՒՐՔ ՔԱՂԱՔԱԳԷՏՆԵՐԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԵՆ ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ԴԷՄ

Նախագահ Սէզէր, նախընթաց օր Ամերիկայի նորընտիր դեսպան Ռապըրթ Փիրսընի ուշադրութիւնը հրաւիրեց այն վտանգին վրայ, որուն հետ դէմ յանդիման կը գտնուին Թուրք – ամերիկեան յարաբերութիւնները: Նորընտիր դեսպանը յայտնեց թէ կը հասկնայ Թուրքիոյ մտահոգութիւնները եւ թէ այս կէտերէն տեղեակ պիտի պահէ Ուաշինկթընը:

Վարչապետ Էճէվիթ եւս, անդրադառնալով բանաձեւի հարցին, «ցաւալի եւ տգեղ դէպք» որակեց Ներկայացուցիչներու Տան Միջազգային Գործողութիւններու Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբի կողմէ բանաձեւի ի նպաստ կատարուած քուէարկումը: Վարչապետը յայտնեց թէ այս դէպքը ստուեր կը ձգէ Թուրք – ամերիկեան յարաբերութիւններուն վրայ եւ թէ ինք վստահ է թէ Միացեալ – Նահանգներու ղեկավարութիւնն ալ անհանգիստ է այս արդիւնքէն: «Կը յուսամ որ ղեկավարութիւնը պիտի յաջողի ուղիղ ճամբան ցոյց տալ Ներկայացուցիչներու Տան, այլապէս յայտնի պիտի դառնայ որ ղեկավարութիւնը բաւարար ազդեցութիւն չունի իր իսկ քաղաքականութեան վրայ», ըսաւ վարչապետը:

ՕԹԱՆ ԵՒՍ ՇԱՐԺՄԱՆ ԱՆՑԱՒ

ՕԹԱՆ եւս, որուն կ'անդամակցի Թուրքիա, կանդնեցաւ Թուրքիոյ կողքին եւ մտահոգութիւն յայտնեց թէ Թուրքիոյ մէջ յուսախաբութիւն պիտի ստեղծուի, եթէ բանաձեւը անցնի Ներկայացուցիչներու Տան ընդհանուր նիստէն: ՕԹԱՆ-ի ղեկավարութիւնը իր այս մտահոգութիւնները փոխանցեց Ներկայացուցիչներու Տան նախագահ՝ Տէնիս Հասթըրթի: Գլինթընի ազգային ապահովութեան խորհրդական Սէնտի Պըրկէր եւս խօսեցաւ Հասթըրթի հետ եւ գիտել տուաւ որ բանաձեւը եթէ Թուրքիոյ դէմ արդիւնք տայ, առկէ պիտի վնասուին ո՛չ միայն Թուրք - ամերիկեան յարաբերութիւնները, այլ նաեւ անապահովութիւններ պիտի ծագին Կովկասեան հողատարածքին վրայ:

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 21-ի երեկոյէն սկսեալ, Թուրքիոյ մամուլը կ'ողողուի Հայկական Ցեղասպանութեան բանաձեւի մասին լուրերով եւ մեկնաբանութիւններով: Մեսրոպ Պատրիարքը, որ Լիբանանի Լատին Պատրիարքութեան հրաւէրով չարաթավերջին միջկրօնական համագումարի մը մասնակցելու համար արտասահման պիտի գտնուէր, խոկոյն փոխեց իր ծրագիրը եւ մնաց Իսթանպուլի մէջ: Արդարեւ, Հինգշաբթի գիշերուընէ սկսեալ Թուրք թերթերու եւ հեռատեսիլի թղթակիցները սկսան Հայոց Պատրիարքարան դիմել ունենալու համար Հայոց Պատրիարքի եւ Հայ համայնքի կարծիքները:

Այսպէս, Պատրիարքը Սեպտեմբեր 22-ին համայնքի աշխարհական վարիչներէն ոմանց հետ խորհրդակցելէ յետոյ, հրապարակեց մամլոյ հետեւեալ հաղորդագրութիւնը.

«Թուրքերու եւ Հայերու փոխ – յարաբերութիւնները առընչող հարցերու մասին հանելի չէ, որ կողմ չեղող խորհրդարաններ որոշումներ որդեգրեն: Մենք եւս կը կարծենք, թէ նման միջամտութիւններ անխուսափելի են եւ ցաւալի սոյն վիճակը կը շարունակուի, որքան ատեն որ կողմերը այս հարցին լուծում չեն որոներ երկխօսութեան ճանապարհով:

Երրորդ երկիրներու խորհրդարաններու գործածումը կարելի չէ որ երկխօսութեան տեղը բռնէ: Ամէն պարագային, այս հարցը այլեւս պէտք է ազատի զանազան խմբաւորումներու կողմէ այլազան պատճառներով շահագործման ենթակայ մնալէ: Զեմ կարծեր, որ իրաց այսօրուան վիճակը շահ կ'ապահովէ ոեւէ մէկուն, ընդհակառակն կը խորհիմ, որ վնաս կը պատճառէ Հայ եւ Թուրք յարաբերութիւններուն:

Որեւէ նախաձեռնութիւն, որ երկխօսութեան, խաղաղութեան և բարեկամութեան հաւանականութիւնները կը կասեցնէ՝ վնասակար է: Հայ եւ Թուրք ժողովուրդներուն համար աղօթելէ զատ, իմ ձեռքէս ոչ մէկ բան կու գայ: Փոխըմբռնման եւ կարգաւորման ուղիներուն փակուիլը յուզիչ երեւոյթ է:

Հաւատայ կը սիրենք, որ Թուրքիոյ ժողովուրդն ու հանրային կարծիքը ուղիղ կը վերլուծեն վերջին զարգացումները, եւ չեն արտօներ, որ այս վերջին հարցը վնաս պատճառէ Թուրքիոյ հայ ազգի հայրենակիցներուն»:

Հայոց ցեղասպանութեան բանաձեւը, որ միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ Սեպտեմբեր 21-ին Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբին կողմէ, քուէի կը դրուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 28-ին միջազգային յարաբերութիւններու յանձնախումբի նիստին: Այն համոզումը կը տիրէ որ հոն ալ կրնայ նպաստաւոր քուէ ստանալ եւ այդ իսկ պատճառով Թուրքերը շատ խրատ անցած են: Նախագահ Պ. Գլինթըն ալ իր բանբերին միջոցով իր յուզումը յայտնած է: Միւս կողմէ, Անգարա հակամերիկեան պօյքոթի առաջին քայլը առած է ստկախելով թռանիներու համակարգչային կազմածներու գնումը (4,5 միլիառ տոլար):

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆ ԷՐԶՐՈՒՄԻ ՄԷՋ

Սեպտ. 25-ին Ֆիկառօ լուր մը կը հաղորդէր որ երկդիմի բնոյթ ունէր եւ կըրնար շփոթութիւն ստեղծել: Արդարեւ կը խորագրէր. – «Հայոց ցեղասպանութեան հետազօտութեան կեդրոն» ու կ'աւելցնէր թէ Էրզրումի Աթաթիւրք համալսարանին մէջ կեդրոն մը բացուած է ուսումնասիրելու համար հայեւթուրք յարաբերութիւնները եւ ցեղասպանութիւնը: Աւելի ճիշդ է, ինչպէս ստուգեցինք, որ կեդրոնը կոչուած է ուսումնասիրելու Հայոց գործած «ջարդերը»...:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԸ ՀԻՆԳ ՏԱՐԻ Է ԱՅԼԵՒՍ

ՁԵՌՆՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԻՇ՝ 69,27%

Ընդհանուր անտարբերութեան մէջ է, որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 24-ի հանրաքուէը, որ կ'որոշէր նախագահական ժամանակաշրջանի փոփոխութիւնը, այսինքն՝ 7-ի տեղ 5 տարի, ինչ որ նաեւ սահմանադրական փոփոխութիւն մըն է (6-րդ յօդուած):

Ձեռնպահութիւնը կոտրեց բոլոր մրցանիշները հասնելով 69,27%-ի, այո՛ պատասխանողներու համեմատութիւնն էր 72,91%, ոչ՝ 27,09: Յատկանշական է նաեւ չեղեալ եւ ճերմակ քուէներու համեմատութիւնը որ 5%-ի հասած է: Այս երեւոյթը յստակ կերպով կը նշանակէ թէ ժողովուրդին 70%-ը, ձեռնպահները, բողոքի ձայն մըն է զոր բարձրացուցին քաղաքական դէմքերու դէմ, աջ թէ ձախ: Ֆրանսացի ժողովուրդը այլ հոգեր ունի եւ նախագահական շրջանին 7 կամ 5 տարի ըլլալը իր հոգը չէ, այլ ապագայ թեկնածուներուն, այսինքն՝ Ժոսփէնի եւ Շիրաքի: Ինչ որ պատահեցաւ Սեպտ. 24-ին, ապտակ մըն է Շիրաքի համար, որ կը ձախողի ամէն անգամ որ նախաձեռնութիւն մը կ'ունենայ (Ազգ. ժողովի լուծումը դեռ չէ մոռցուած): Արդարեւ հարուածը շատ ծանր է եւ հարկ է որ քաղաքական պարագլուխները գիտակցին: Ե. Հանրապետութեան 9 հանրաքուէներէն, նախապէս ամէնէն աւելի ձեռնպահ ունեցողը եղած է 1968-ին Նոր-Գալետոնիի խրամիճակին վերաբերող՝ 63%:

Շիրաք արտայայտուեցաւ քանի մը վայրկեան, արդարացնելով հանրաքուէի դիմելը եւ չեշտելով թէ ձեռնպահները ոչ թէ մերժել ուզած են հանրաքուէի դրութիւնը այլ ըսել ուզած են որ պէտք եղածին չափ հանրաքուէ չկայ: Ամէն պարագայի մէջ, երբ 40 միլիոն քուէարկողներու 30 միլիոնը տունը կը նստի, հաւանաբար տարբեր բան մը ըսել կ'ուզէ:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կիրակի, Սեպտ. 24-ին, Եուկոսլաւիոյ մէջ տեղի ունեցան միաժամանակ նախագահական թէ երեսփոխանական ընտրութիւնները: Նախագահ Միլոսեւիչի կողմնակիցները թէ Վոժիսլաւ Քոստունիցայի գլխաւորած ընդդիմութիւնը կը պնդեն, թէ իրե՛նք են յաղթած. Կիրակի գիշեր հազարաւոր ընդդիմադիր համախոհներ կը խուժէին Պելկրատի թէ այլ քաղաքներու կեդրոնները՝ տեղի տալով նոյնիսկ կարգ մը բախումներու: Ինչ կը վերաբերի նախագահական ընտրութեան, Միլոսեւիչ, ըստ իր կուսակցութեան բանբերին, յաղթական դուրս եկած է: Ընտրողներու մասնակցութիւնը եղած է 75%,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՆՕԹԵՐ

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԷՆ ՀՐԱՅՐ ԴԺՈԽՔ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

ՀԱՅԱԹԱՓ ԷՐԶՐՈՒՄԸ

Մութը արդէն ինկած է երբ կը մօտենանք Էրզրումին։ Ընկերս իր համակարգչային անթել համակարգը լայն բացած է եւ մթան մէջ անգամ կը յաջողի «մշակել» զիս... Ահա Փալան–Տէօքէնը, Հաւատամք եւ Էյրալի գագաթները, Դամլու լեռները։ Առանձին անոյշութիւն մը կը զգամ երբ կ՚իմանամ որ Սուրբ Նշան բլուրը կայ։ Կամաց–կամաց քաղաք կը մըտնենք։ Մի քանի օր լեռներու եւ դաշտերու մէջ էինք, փոքր գիւղերէ կ՚անցնէինք, մոռցեր էինք մեծ քաղաքները։ Աջին քաղաքի մուտքի ցուցանակն է. «Էրզրում. նուֆուս (բնակչութիւն)՝ 295.000»։ Յիշեցի, թէ ինչպէս երկու տարի առաջ, Գրիգոր Փիտէճեանին, Արմէնին եւ մեր ամերիկահայ ընկերներուն հետ կանգնեցանք այստեղ, բարձրացանք քանի մը մեթր եւ մեր թոքերու ամբողջ հզօրութեամբ գոռացինք՝ «Ձայն մը հնչեց...»։ Հիմա կ՚երեւի պէտքը չունիմ։ Ինքնաշարժին մէջ քանի մը անգամ երգած ենք եւ Աշոտն ալ արդէն անծանօթ չէ։ Շրջանի Քիլլի գիւղն է։ Այսինքն ըսելու ձեւ մըն է. իր պապերուն պապերը 1828 – 29 թթ. Քիլլիէն եկած են ու հաստատուած Ախալքալաք։ Բայց ինք գիտէ, ու շատ կը փափաքէր այցելել իր նախնեաց գիւղը։ Զոհեց այդ հաճոյքը՝ ընդհանուր յայտագրին պատճառաւ, ինք իրեն խոստանալով, որ անգամ մը առանձին պիտի գայ եւ շրջի Էրզրումի դաշտը, ու վերադառնէ իր գիւղը։

Պահ մը ետք արդէն մեր հիւրանոցն ենք։ Յաջորդ առաւօտուն կը սկսինք մեր փնտռտուքին։ Անձրեւոտ օր է, տխրութիւն եւ քիչ մըն ալ ջղայնութիւն կայ ամէնքին մօտ։ Ճամբորդութեան վերջն է արդէն եւ մարդիկ սկսած են քրթմնջել, յոգնած են, տասը օր չարունակ զինուորական ռեժիմի տակ էին, որ կ՚ըլլար առաւօտեան ժամը 4.30–ին ոտքի պէտք էր կանգնէին, ինքնաշարժի մէջ հաց ու պանիր ուտէին։ Եւ ուշ գիշերին հասնէին ուրիշ քաղաք մը՝ հարիւրաւոր քիլոմեթրերու յոգնութեամբ, տասնեակ գիւղ ու քաղաքներու տրտմութիւնն ալ շալկած։ Իրաւ որ օրը ծուռ կը սկսի, եւ ամէն բան ծուռ կ՚երթայ։ Ծրագիր ունինք անշուշտ։ Մուտուրկու Սուրբ Լուսաւորիչ, Հինձքի Կարմիր վանք, Խաչկասար։ Քաղաքն ալ պիտի պտըտինք։ Ու կը սկսինք։ Բայց չենք հասնիր։ Մեր առաջին հանգրուանը կ՚ըլլայ Մուտուրկու գիւղը՝ քաղաքին հիւսիսը, գրեթէ անոր կցուած։ Գիւղը կայ, ժամը չկայ։ Դժուարութեամբ երիտասարդ մը կը ճարենք, որ մեզի կը խոստանայ յաջորդ՝ Հինձք գիւղը տանիլ եւ մխիթարել մեզ։ Հինձքի քաղաքապետարանի մէջ պաշտօնեայ ազգական մը ունի։ Երկուքով ալ բան մը չեն կրնար ընել։ Հինձքի վայրն ալ չկայ, յիշատակն ալ չկայ։ Բայց՝ տարօրինակ կերպով, մարդը կը յիշէ «Ռոմսիմեան» անունը։ Հռիփսիմեանք։ Ճիշդ է, այն քաղցր օրերուն, Էրզրումի Հայերը, ամառ կիրակիներուն կ՚երթային դէպի հիւսիս ու բնութեան գեղեցիկ գրկին մէջ, ջրվէժի մը հարեւանութեամբ, կը վայելէին «Հռիփսիմեանց» անուն քարայրները։ Ըստ աւանդութեան, Հռոմէ այս կոյսերը դէպի Հայաստան իրենց փախուստի ընթացքին, քանի մը օր այստեղ պահուըտած են եւ տակէ ալ ժողովուրդի աւանդութեան մէջ մնացած է «Հռիփսիմեանց քարայրները»։ Հիմա Թուրք պաշտօնեան ինծի կը յիշեցնէ այդ, եւ իսկապէս անկեղծ կերպով կը ջանայ օգտակար ըլլալ մեզի, որ կարենանք այցելել այդ քարայրները։ Խնդիրը այն է, որ զինուորական գօտի է։ Բազմաթիւ հացէներու դիմելէ յետոյ հիմա հեռաձայնի վրայ է շրջանի կայազօրի պետին հետ։ Գնդապետը անգլերէն ալ կը խօսի, եւ ուրեմն հեռաձայնը ձեռքս է, որ ես ալ համոզեմ գնդապետը, որ մենք անմեղ Թուրիսթներ ենք, եկած ենք պտըտելու եւ աղօթելու։ Մաքուր անգլերէնով կը շարունակէ հետս, եւ կը պնդէ որ իրեն յայտնեմ «տը րիըլ րիզըն»ը, ի՞նչ է իրական պատճառը այս այցելութեան։ Կը պատասխանեմ, կը համոզեմ, կը համոզուի երեւի եւ կ՚արտօնէ, որ առաջնորդի մը օգնութեամբ երթանք եւ այցելենք Հռիփսիմեանց մատուռները, բայց նկարել եասաք... Ասոր ալ փառք. ինքնաշարժերը կը նստինք եւ կը սուրանք դէպի առաջ։ Ըսի՝ օրը ծուռ էր, այնպէս որ երբ տեղ մը հասանք, ինքնաշարժերը իշու յամառութեամբ կանգ առին, եւ ա՛լ չկրցան բարձրանալ։ Ինչ ընել. քալելու ուժ չկար. քարայրները կը գտնուէին բարձունքի մը ետին։ Եւ առաջին անգամի համար մենք կամովին հրաժարեցանք եւ այնտեղ, զինուորական գօտիի մէջ, Հռիփսիմեանց կոյսերու ականջին հասնելու չափ մօտիկ տեղ մը սկսանք երգել Կոմիտաս Կաթողիկոսի 618 թ. գրած շարականը, դուցէ իմ ամէնէն շատ սիրած շարականներէն մին.

«Անձինք նուիրեալք սիրոյն
Քրիստոսի...»

Եւ ապա մի՛ւս տունը, այբուբենի չարքին հանգիստ նստած միւս տունը.

«Հռիփսիմէ մեծ խորհուրդ եւ անուն
ցանկալի...»։

Մեր ընկերներէն տիկին Հռիփսիմէն ուրախ է, իրեն նուիրուած երգ է. բայց գիտեմ որ քոյրս՝ Հռիփսիմէն ալ հիմա ուրախ է, երբ Նիւ–Եորքի մէջ կը լսէ Էրզրումէն եկած այդ երգի կտորը։

Մեր վիզը կախ՝ կը դառնանք քաղաք։ Չենք իսկ փորձեր Խաչկավանք երթալ։

Խաչկավանքը Էրզրումէն 20 – 22 քմ. հիւսիս կը գտնուի։ Ըստ աւանդութեան՝ Հերակլ կայսրը, երբոր 628 թ. Քրիստոսի խաչափայտը ազատագրած կը դառնար Կ. Պոլիս, օր մը հանգչեցաւ այդ բլուրի վրայ, ի պատիւ գործով եւ բանակով իրեն օգնութեան եկած Հայոց Մժեժ Գնունի իշխանին։ Այնտեղ ալ աղբիւր մը բխեցաւ եւ տեղը՝ գիւղը կոչուեցաւ Խաչկավանք։ 1828–ին Խաչկավանքի Հայերը գաղթեցին դէպի Ախալքալաք։

Էրզրումի մէջ մի քանի պարտադիր գործեր կան՝ դրամատուն մտնել, քարտէս վերցնել, մի քանի յիշատակի նուէրներ գնել։ Եւ փնտռել հայկական Էրզրումը՝ որ գրեթէ չկայ։ Շա՛տ ցաւալի է, բայց այս է իրականութիւնը։ Էրզրումի մէջ Հայու յիշատակը նուազագոյնի իջած է, մինչ, դէթ Սփիւռքի մէջ, «Ձայն մը հնչեց»ը այնպէս կարծել կու տայ մեզի, թէ Էրզրումը հայաշունչ քաղաք է, քանի այնտեղ կայ «հայ տիկինը», «հայ օրիորդը», «հայ գիւղացին», «հայ ծերուկը»։ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին, Սանասարեան վարժարանը չենք կրնար գտնել։ Միջնաբերդ կ՚երթանք։ Այնտեղ կը գտնուի Սուրբ Սարգիս եկեղեցին, որ 1600–ական թուականներուն մզկիթի վերածուած է։ Այս բոլորին մէջ ուրախութիւն մը ունիմ. շուկային մէջ, հնավաճառի մը մօտ կը գտնեմ կնոջական արծաթեայ փոքրիկ պայուսակ մը։ Վստահաբար Վանայ գործ է. տուփին վրայ քանդակուած է «Մայր Հայաստանը»։ Այն ծանօթ պատկերը, ուր հերարձակ Հայուհին աւերակներու մէջ նստած է, ու տարիներով մեզի տուած էր պատկերը հեռաւոր Հայաստանին։ Հիմա, Էրզրումի այդ հնավաճառը ինծի կը յանձնէ մեր հայրենիքի պատկերը։ Ողբը Հայաստանին։ Անմիջապէս կը գնեմ։ Կարծես թէ փրկեր եմ այդ նշխարը։

Կէսօրէ յետոյ, տակաւին քիչ մը դառնացած, ճաշի կը նստինք եւ մեզի կը հրամցնեն կեսարական «մանթի»ն։ Հաւատացէք, մեր Պոլթընի կամ Ուստըրի տիկնանց միութեանց հայ մայրիկները շատ աւելի լաւն ու համովը կը պատրաստէին եկեղեցիներու պազարներու առթիւ։ Բայց ոչինչ։ Սեղանի վրայ ամէն անկէ կը խօսինք։ Մօտս նստած է մուտուրկուցի Օրհանը։ Առաւօտուընէ մեզմէ անբաժան է։ Վստահաբար լրտես չէ. պարկեշտ, պարզ տղայ մը կ՚երեւի։ Համալսարան կ՚երթայ, «քոմփիւթըր փրոկրամինկ» կ՚ընէ։ Ինծի ինչի՛ տեղ կը դնէ, չեմ գիտեր. հօ՞ր, պապի՞կ. բայց կը բացուի, իր ցաւերէն կը պատմէ եւ կը յայտնէ որ եօթը տարի աղջիկ մը սիրած էր, բայց ամիս մը առաջ, աղջիկը հարուստ տղայ մը գտած է եւ անոր հետ ամուսնացած ու գացած։ Ինք մէկ ամսուան մէջ 13 քիլօ նիհարցեր է. կը նայիմ աչքերուն, կ՚ուզեմ «Հայու աչքեր» տեսնել այնտեղ. թախիծ կայ, սէր կայ, դաւաճանուած սէր։ Սրտանց կը մեղքնամ այս երախային, եւ հարց կու տամ ես ինծի, թէ իրաւունք ունի՞մ մեղքնալու իրեն։ Չէ՞ որ Թուրքի զաւակ է։ Բարին կը մաղթեմ իրեն. եւ ճամբայ կ՚ելլենք դէպի Կարս։

Մեր ուղին շատ հետաքրքրական կը դառնայ. մեր աշխարհագրագէտները կը շարունակեն լիցքաւորել զիս, կը փորձեն վերարծարծել զիս։ Եւ ինչ համով է լսել զիրենք։ ...Փալան–Տէօքէն, չէ, Այծպտունք, ու յետոյ՝ Էրզրումի դաշտը, պատմութեան քառուղիները, Հովիւի կամուրջը՝ ուր Մուրցաչայը կը խառնուի Երասխին, հեռուն՝ Խնուսն է. աւելի հեռուն՝ Բիւրակնեան լեռները, Լեռան Սուկաւէտ, Սուքիասանց նահատակութեան վայրը. այս՛. շարականը պէտք չէ՞ երգել. «Ահա տեսաք զՍուկաւէտ լեռան գիտակ եւ բնակարան վկայից» որոնք իրենց Փրկչէն՝ Աստուծմէ ողորմութիւն գտան։ Քանի՞ Հայ գիտէ Սուքիասանց անունը, քանի՞ Հայ գիտէ Սուկաւէտ լեռը։ Մենք մեր յիշողութեան առաջին դաւաճանները չե՞նք։ Անցնինք։ Ու կ՚անցնինք Հայոց պատմութեան գաւառներէն՝ Վերին Բասէն, Հասան Գալէ. մեղա՛յ Էդիկը կը միջամտէ եւ կը սկսի պատմել Վաղարշաւանի մասին։

Ճամբան քիչ մը կը շեղինք, ու պահ մը կանգ կ՚առնենք։ 1878 թ. ռուս – թրքական սահմանին կը մօտենանք։ Կարաուրկան յունական գիւղն է, հիմա Պաշքէնդ։ 1890 թ. Սեպտեմբեր 28–ին Սարգիս Կուկունեան այս կէտէն փորձեց անցնիլ երկիր և ազատել Հայաստանը։ Քաղցր միամտութիւն։ Փողով–Թմբուկով ճամբայ ելաւ, Ռուսերը մատնեցին և կամուրջին վրայ դէմ դիմաց գտնուեցաւ Թուրք բանակին հետ, որ անխնայ հարուածեց զիրենք եւ սպաննեց իրենց կարօտ երազը։ Ֆետայիներէն ոմանք ալ իրենք զիրենք գտան Սիբիրի Սախալին կղզին։ Մենք զիրենք կը յիշենք «Կուկունեանի» երգով. «Երբ ալեկոծ ծովի վրայ իմ մակոյկը խորտակուի՝ ես փրփրադէզ ալեաց մէջը դեռ իմ յոյսը չեմ կորսի...»։ Մեր ճամբան կը հետեւի Արաքսի քմայքներուն։ Վերջալոյսը կը մօտենայ, Հրայրն ու Զաւէնը կը փորձեն ամէն րոպէ ինքնաշարժը կեցնել եւ այս կամ այն կէտը, քարը, բլուրը արեւի կտորը նկարել։ Թոյլ չեմ տար ցաւ ի սիրտ։ Բայց գիտեմ որ վաղը, երբոր ես իրենցմէ հրաշք – նկարներ ուզեմ, իրենք պիտի ըսեն. «Սրբազան, չձգեցիր որ նկարենք»։ Բայց պէտք է աճապարենք, մեր վերջին հանգրուանը Կաղզուանն է եւ Արտագերս ամրոցը։ Պիտի հասնի՞նք, պիտի չհասնի՞նք։ Հասանք Կաղզուան։ Փոքրիկ քաղաք մըն է, մեր ազգային յիշողութեան մէջ ալ շատ տեղ չունի։ Երկու տարի առաջ այնտեղ մզկիթի վերածուած եկեղեցի մը տեսեր էի. այդքան։ Այսօր, սակայն, Կաղզուանէն կ՚ուզեմ երթալ եւ իմ տղայ օրերու երեւակայութեան մէջ մեծ տեղ գրաւած Փառանձեմ Թագուհիի Արտագերսը տեսնել։ Ոստիկանութեան շէնքին մօտ ենք։ Քանի մը երիտասարդներ կը մօտենան քանի որ իրենց համար տարօրինակ երեւոյթ է երեք օթօպիւս տեսնել քաղաքին մէջ։ Տղաքը կը փորձեն օգտակար ըլլալ. անցորդ մըն ալ խօսակցութեան կը խառնուի եւ կը յայտնէ թէ Արտագերսը, իրենց Գերսը, կամ նորագոյն անունով Կիւնէնտիւն կը գտնուի մայրուղիէն 15–16 քմ. հեռու, յետոյ ալ 4–5 քմ. հողէ ճամբայ կայ։ Գրկին երախայ մը կայ եւ մեզի կ՚ըսէ. «Բայց գիշերով մի՛ երթաք»։

Ի՞նչ ընենք։ Կը փորձեմ աւելի ճշգրիտ տեղեկութիւններ ստանալ եւ կը դիմեմ դէպի ոստիկանատուն։ Դիմացս երիտասարդ մը կ՚ելլէ. կարծես Պուրճ–Համուտէն. տիգրանակերտցի կամ մարաշցի հայ տղայ մըն է. կը հարցնէ մեր այցելութեան նպատակը։ Ըստ երեւոյթին՝ Հայաստանեան ասութեամբ «օրգանի աշխատող» է։ Բայց նաեւ կ՚ուզէ տեղէն օգտուիլ։ Քաղաքին մէկ պանդոկը իրն է. գիշերը 26 յաճախորդ... երկինքէն ինկան, կը մտածէ, ու շատ սիրալիր է։ Կ՚առնէ կը տանի զիս հիւրանոց, ճամբուն վրայ պատմելով, թէ ինք Գերս գիւղէն է, ամէն բան գիտէ, իր «գործի» անունը Ակոր է, եւ թէ ինք զիս շատ լաւ կը հասկնայ։ «Միայն ես քեզի օգտակար կրնամ ըլլալ», – կ՚ըսէ։ Մեր խումբէն քանի մը հոգի ալ կը միանան, պանդոկի սենեակները կը քննեն։ Ինծի համար հէչ, հոգս չէ։ Նոյնիսկ եթէ 4 հոգիով մէկ սենեակ պառկինք։ Բայց ուրիշներ դժգոհ են, կը քրթմնջեն, լուրը ինծի կը հասնի։ Չէ, ծրագիրը չենք կրնար փոխել, պէտք է 60 քմ. եւս քշենք, Կարսի մեր 4 աստղանի պանդոկը երթանք, ու ով որ կ՚ուզէ՝ յաջորդ առաւօտ Թող կանուխ ելլէ ու գայ իր Արտագերսը տեսնէ։ Կը համաձայնիմ։ Բայց Ֆարհադ–Ակոբը դեռ կը պնդէ, կ՚ուզէ համոզել զիս, եւ կը խնդրէ որ առանձին իր հետ երթամ իր հօր «լօքանթա»ն։ Կը բարձրանանք շէնքի երկրորդ յարկ. դարակը կը բանայ եւ ինծի ցոյց կու տայ խաչեր, խաչեր, քանդակներ, խորանի մը կամարը։ Կը պատմէ թէ շատ քարայրներ կան բերդին շուրջ։ Կը պայմանաւորուինք, որ յաջորդ օրը, շաբաթ առաւօտեան պիտի Կաղզուան ըլլանք եւ միասին պիտի երթանք Արտագերս։ Սանդուխներուն վրայ կը տեսնեմ որ մեր խումբէն ոմանք եկած են եւ մտահոգ աչքերով ինծի կը հետեւին։ Վախցեր էին։ «Սրբազան, տեսանք որ այդ մարդուն հետ առանձին շէնք կը մտնէք, անոր մէջքին ալ ատրճանակ մը կար. ինչ կ՚ըլլայ, չըլլար»։ Բայց ես երբեք չէի մտահոգուած։ Ո՞վ զիս պիտի առեւանգէր։

ԱՐՏԱԳԵՐՍԸ

Շաբաթ առաւօտեան, 10–12 հոգի կանք ու պատրաստ ենք։ Ժամը 5–ն է։ Պէտք է եւ երթանք Կաղզուան, Ֆարհադը գտնենք, Արտագերս բարձրանանք ու ժամը 10–ին ալ վերադարձած ըլլանք Կարս որպէսզի ճամբայ ելլենք դէպի Ախալքալաք ու Հայաստան։ Ինչքան դիւրին է ծրագրելը։ Բայց ահա Կաղզուան ենք, մեր առաջնորդը կ՚առնենք ու կը սուրանք դէպի Գերս գիւղը։ Ճամբան այնքան ալ ողորկ չէ։ Մեր երեք վարորդներէն Դաւիթը, որ այդ առաւօտ կամաւոր կերպով մեզ բերեր էր մինչեւ այստեղը, յանկարծ կանգ կ՚առնէ։ Ալ չի կրնար ճամբան շարունակել։ Ճամբայ բռնածն ալ՝ առուներու մէջէն, սայրասուր քարերու մէջէն բարձրանալու ձիգ մըն է։ Կը ստիպուինք իջնել մեր ինքնաշարժէն եւ ճամբան շարունակել քալելով։ Ֆարհադը իրապէս հետաքրքրական տղայ է, ու ճամբուն ընթացքին կը խօսինք ու կը խօսինք։ Ինք Քիւրտ է, իր պապերը Գերս եկած են հաւանաբար Մշոյ Գիրս թէ Գերս գիւղէն. հարուստ է, շատ անգամ Պոլիս եղած է, 25 տարեկան է, բայց զինուորութիւն չէ բրած։ Եւ որոշած ալ է որ պիտի չընէ։ Թուրքիոյ մէջ ասանկ բան կ՚ըլլա՞յ։ Կ՚ըլլայ եղեր։ Կ՚առաջարկեմ որ երգէ «Պուրասը Մուշ տուր... Կիտէն կելմիյէ» երգը։ Չէ, կ՚ըսէ, ատիկա Թուրքին հաճելի երգ է, չեմ երգեր։ Կը նախընտրէ երգել քրտերէն երգեր։ «Զալմատան օյնար» ալ է։ Թեթեւտոն, մեր ժօրօյին նման։ Մէյ մը այս պարը կը պարէ, մէյ մը՝ միւսը։ Մեր տղոց հետ մշակութային բաղդատութիւններ կ՚ընէ, հայ – քիւրտ եղբայրութեան մասին կը խօսի, Հայաստանի Ռատիոյի հաղորդումներուն մասին կը խօսի. ես ինչ գիտնամ։ Տոքթ. Հրանդին հետ ան յանկարծ կ՚երգէ «Հօյ, Նարէ, Նարէ» երգը։ Յետոյ մէյ մը Ղըրը կը պարէ, մէյ մը Եարխուշտա, մէյ մը Հօյ Նարէ, մէյ մը Չաչանէ։

Բայց ես յոգնած եմ։ Չեմ կրնար շարունակել վերելքը։ Կը խնդրեմ ընկերներէս, որ զիս թողուն այստեղ եւ իրենք բարձրանան Արտագերս։ Չեն ուզեր, բայց կը համոզուին։ Պահ մը յետոյ Սէրբանը կը վերադառնայ եւ կողքս կը նըստի, լուռ ու կը հսկէ իմ վրայ, մինչ ես, իմ աչքերով, կը հետեւիմ ընկերներուս բարձրացումին։

Արտագերս։ Հայոց պատմութենէն գիտէինք, Րաֆֆիի եւ Ստեփան Զօրեանի վէպերէն գիտէինք։ Բայց մոռցեր էինք, ու այս ճամբորդութեան առթիւ էր որ «վերագտանք» Արտագերսը եւ ուզեցինք տեսնել։ Արտագերսը մեզի համար կը խորհրդանշէր Արշակեան վէպի մէկ հերոսապատումը։ Արշակ Բ. Անոյշ բերդին մէջ էր, բայց իր գեղանի եւ քաջարի կինը՝ Փառանձեմ 14 ամիս այս բերդին տէր եղաւ, իր պատիւը փրկեց, իր թագաւորին պատիւը փրկեց, Հայոց գահը փրկեց եւ միայն դաւաճանութեան մը պատճառաւ իջաւ բերդէն եւ Շապուհ Բ.ի կողմէ սպաննուեցաւ Պարսկաստանի մէջ։

Լերան կողքին ընկողմանած՝ մեր պատմութեան ալ վերաքաղը կ՚ընեմ։ Փաւստոս է, որ հաւանաբար ամէնէն հետաքրքրական պատմիչն է Արտագերսի վէպին։ Իր գրքի ԾԵ. գլուխին մէջ կը պատմէ Արշակ Թագաւորի բանտարկութիւնը, Փառանձեմի Արտագերս քաշուիլը տասնմէկ հազար զօրքով։ 13 ամիս դիմադրեց, ու երբ դերի ինկաւ պարսիկ զօրավարները ինը օրը, ինը գիշեր շարունակ աւարի տուին Հայոց բերդը։ Ու ժամ մը յետոյ երբ մեր ընկերները կը վերադառնան, կը տխրիմ։ Բերդէն բան չէ մնացած։ Հազիւ քանի մը քար ու պատի հետ–

քեր: Արդէն բերդը, ինք, բնական կառոյց էր՝ երեք կողմէ հսկայ ժայռերը բերդն էին, եւ միայն մէկ կողմի վրայ պարիսպներ կառուցեր էին: Քարայրներ կային եւ ջուրի հետքեր: Ուրիշ ոչինչ: Կարեւորն այն էր, որ գացինք, տեսանք, եւ ստուգեցինք որ Արտագերսը կայ. ու չուրջը վստահաբար մի քանի յիշատակ մնացած պիտի ըլլայ: Բայց աւելի երկար մնալը կրնար վտանգաւոր ալ դառնալ: Ֆարհադը եւ տեղացի հովիւ մը իմացեր էին որ չորս «զաչախներ» կան այդ կողմերը: Ինչ կ'ըլլայ, ինչ չըլլար:

Կը վերադառնանք Կարս, ու Զարենցի տան մօտէն կ'անցնինք, եւ առանց մնաս բարով ըսելու մեր վերադարձի ճամբան կը բռնենք դէպի Ախալցխա, Ախալքալաք, դէպի Հայաստանի Հանրապետութիւն:

Ախալքալաք, Ախալցխա, Ջաւախք: Վրաստանի սահման: Այս բոլորը ուրիշ պատմութիւն, ուրիշ ցաւ: Ժամանակը կու գայ, կը խօսինք: Շաբաթ ուշ գիշերին կ'իջեւանինք Աշոտենց տունը: Արդէն խոկ հարազատներ են, եւ Հայ տուն է: Տասը օր շարունակ տաղնապի, տառապանքի, հայութեան վշտի մէջն էինք: Հիմա Հայ տան մէջն ենք, Հայ մօր. Հայ քոյր խնամքոտ հայեացքին եւ բարի նայուածքին հետ միասին: Յաջորդ օր, կիրակի, Վրաստանի Հայերուն համար Աստուածածնայ տօնն է, քանի անոնք ալ, Ռուսերու նման, հին Յուլեան օրացոյցը կը գործածեն: Ախալքալաքի Հայոց Ս. Խաչ եկեղեցին կ'երթանք, ու պատարագի վերջաւորութեան մեզի ալ կը հասնի օրհնուած խաղողէն: Կ'օրհնեմ, կը բաժնեմ, այս խաղողին մէջէն ալ խորհուրդ կը փնտռեմ, եւ իմ հրաժեշտի խօսքս կ'ուղղեմ ընկերներուս: Կեանքի, պատմութեան եւ արեան ընկերներ են: Ու վստահ եմ որ վաղը Հայաստան ըլլանք, Գանատա թէ Ամերիկա՝ միշտ պիտի փնտռենք զիրար, իրարմով մեր յիշողութիւններուն մէջ պտըտինք: Լուսեղբայր ենք եւ լոյսքոյր: Հրաժեշտի խօսքիս մէջ կ'ըսեմ. «Անցեալ օր, ճամբուն վրայ մեր վարորդը, Սաշան, քաջութեան, վստահութեան եւ յանդգնութեան փառաւոր օրինակ մը տուաւ: Վտանգաւոր դարձուածք մը կար, մեր դիմաց յանկարծ ծառս եկաւ հսկայ քամիոն մը, բայց Սաշան փրկեց մեզ: Ու բնականաբար հարցուցի Սաշային. "Սաշա, Ղարաբաղի մէջ կռուա՞ծ ես": Ասանկ տղայ մը անպայման որ Ղարաբաղ գացած պէտք էր ըլլար, մահուան աչքերուն մէջ նայած ըլլար: Ոչ, չէր գացած: Բայց պատմեց թէ ինչու: Իր երկու եղբայրները գացեր էին, կռուեր, եւ 19–20 տարեկան հասակին նահատակուեր էին: Իր եղբայրներէն Իգորը զոհուեր էր Շուշիի ազատագրման օրը՝ 1992 Մայիս 8–ին: Իգոր Ստեփանակերտի համալսարանը կ'երթար, պատմութիւն կ'ուսանէր, երկրորդ քուրսի աշակերտ էր: Իր մահէն յետոյ իր ընկերները Իգորի գրասեղանը խորանի պէս պահեր էին, գիրք, մատիտ, տետրակ ամէն բան իր տեղը թողեր էին, ու երկու տարի յետոյ՝ համալսարանի տեսչութիւնը յետ մահու վկայական տուեր էր Իգորին: Իգորը չէր մեռած: Իգորը Հայոց պատմութեան ուսանող էր: Ու փըղձկեցայ, դառնապէս լացի: Ձեզ հասկընար ինչո՞ւ, բայց այս պատմութեան մէջէն տեսայ, որ յոյսը չի մեռնիր, քաջութիւնը չի մեռնիր, եւ քանի դեռ Իգորներ կը ծնին, "այս ազգը չէ մեռած, այլ կ'ապրի"»: Ու կը պոռթկամ: Արցունքներս աչքերէս կը հոսին, կու լամ, կը դողամ: Ի՞նչու, չեմ գիտեր: Տասնօրեայ ամբողջ ուղեւորութեանս ընթացքին այդքան չէի լացած: Շատեր կը զարմանան, թէ ի՞նչ կար այդ դրուագին մէջ, որ այդքան լացուց զիս: Յետոյ պիտի վերլուծէի այդ պահը եւ զգայի՝ որ այդ Իգորը, Ղարաբաղցի հերոս պատանին, ըսեմ, անոնցմէ էր, որ իրենց կեանքը տուին, եւ Արցախի ազատագրութեամբ մեզի վերադարձուցին, յատկապէս Սփիւռքահայերուս՝ Հայ ըլլալու հպարտութիւնը, եւ մեզ դարձուցին ժամանակակիցները՝ Հայոց յաղթանակի այդ փառաւոր դրուագին: Մենք ա՛լ պէտք չունինք նախանձելու 1918–ի սերունդը, մեզի անկախութիւն տուած սերունդը: Վաղը, 50–100 տարիներ յետոյ, մեր յետնորդները պիտի ըսեն՝ երանի 1992 թ. սերունդին: Եւ աւելի, շնորհիւ ինծի անծանօթ Իգորին: Աստուած լուսաւորէ հոգիդ, անծանօթ եղբայր:

Մեր հրաժեշտի հաւաքոյթը իր աւարտին հասաւ եւ խումբը ցրուեցաւ: Ես, տոքթ. եւ տիկին Մարգարեան, Աշոտն ու Լուսինէն օր մըն ալ մնացինք Ախալքալաք, եւ Երկուշաբթի, Օգոստոս 28–ին անցանք վրացական սահմանը ու նայեցանք Հայաստանին: Սահմանապահուն զինուոր մը կար: Ենթադրեցինք եւ տեսանք որ իսկապէս ալ Հայ էր, բնական է՝ ախալքալաքցի: Աշոտը հարցուց, թէ ո՞ր գիւղէն է: Բողդանովկայի վրացական սահմանը պաշտպանող հայ զինուորը պատասխանեց՝ Խոզօ գիւղէն: «Չէ, չէ, ձեր պապերը որտեղի՞ց են», – պնդեց Աշոտը: Պատասխանեց՝ Խաչկավանքից:

Երզրումի Խաչկավանքը: Մենք չէինք տեսած Խաչկավանքը: Այդ զինուորն ալ չէր տեսած: Բայց կը յիշէր, գիտէր, իր հողն էր, իր հայրերու հողը: Ու հանդարտօրէն ես սկսայ մրմնջել իմ ամէնէն շատ սիրած գրողներէն Մուշեղ Գալշոյեանի խօսքերը. «Երկրի ու հողի կորուստ ծանր կորուստ է, բայց հողն անմահ է. հողն ուրիշ տէր չի ընդունի: Հողն իր տիրոջ արնակիցն է ու իր արնակցին կը սպասէ, կը սպասէ ու օրերից մի օր կը հանդիպեն: Հողի կորուստ անդարձ կորուստ չէ: Հողն անմահ է»:

Արինովս կ'երդնում, որ շիտակ է Մուշեղ Գալշոյեանը: Իմ սրտէս, իմ հաւատքի բաժակէն է որ բաշխեր է այդ տողերը:

(Շար. 6 եւ Վերջ)

Երեւան, 2000 Սեպտ. 3

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի վերամուտը տեղի ունեցաւ Երեքշաբթի, Սեպտ. 5, առաւօտեան ժամը 9.30–ին:

Այդ առաւօտ, ծնողքներ փութացած էին դպրոց իրենց զաւակները արձանագրել տալու: Ուրախ եւ խանդավառ մթնոլորտ մը կը տիրէր դպրոցէն ներս: Հոն էին դպրոցի տնօրէնուհին, ուսուցիչներ, ծնողքներ եւ աշակերտներ, որոնք զիրար կ'ողջունէին յուզումով:

Առաւօտեան աղօթքէն եւ տնօրէնուհի տիկին Սիրարփի Գոսոյեանի ողջոյնի խօսքերէն ետք, աշակերտները իրենց ուսուցիչներու հսկողութեան տակ առաջնորդուեցան Ս. Պօղոս–Պետրոս եկեղեցի, ուր ժամանած էր արդէն Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ, Առաջնորդ Հայոց Փարիզի՝ Գիւտ Արք. Նագդաշեան, որ ողջունելէ ետք դպրոցին տեսչուհին, ուսուցիչներն ու ուսուցչուհիները, իր խօսքը ուղղեց աշակերտներուն, հարցնելով՝ «Դուք գիտէ՞ք ով է Ս. Մեսրոպը»: Գիւտ Արք., աշակերտներուն հասկնալի լեզուով բացատրեց Ս. Մեսրոպի կատարած հոգեւոր եւ մշակութային գործը: Ապա աշակերտներուն թելադրեց որ երախտագէտ մնան անոր յիշատակին եւ լաւ սորվին Հայոց լեզուն եւ պատմութիւնը: Սորվին նաեւ ֆրանսերէն լեզուն եւ ինչ որ կ'աւանդուի դպրոցէն ներս: Քաջալերեց որ աշակերտները ըլլան կարգապահ եւ օրինակելի, բարձր պահելով Ս. Մեսրոպ Կրթարանի անունը: Ապա յաջողութեան մաղթանքներով աւարտեց իր խօսքը:

Աշակերտներուն կողմէ երգուած «Առաւօտ լուսոյ» շարականով եւ միասին արտասանուած «Տէրունական Աղօթք»ով արարողութիւնը վերջ գտաւ: Առաջնորդ Հայրը ընկերակցութեամբ հոգեւոր հովիւ Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապուճեանի, հոգաբարձութեան եւ դպրոցի կրթական մարմնի անդամներուն հետ այցելեց դպրոցի բոլոր դասարանները, ծանօթացաւ ուսուցիչներուն եւ յաջողութեան մաղթանքներ ըրաւ բոլորին 2000 – 2001 կրթական տարեշրջանին համար:

Ալֆորվիլի քաղաքապետը՝ Պ. Ռընէ Ռուքէ նոյն օրը չկարենալ ներկայ գտնուելուն վերամուտի այս արարողութեան, յաջորդ Երեքշաբթի, Սեպտ. 12–ի առաւօտեան ժամանեց վարժարան, ընկերակցութեամբ փոխ–քաղաքապետ՝ Պ. Թեսէրի: Ներկայ էին Գիւտ Արք., Ալֆորվիլի հոգեւոր հովիւը, Ս. Պօղոս–Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան եւ դպրոցի կրթական մարմնի անդամները:

Քաղաքապետը բոլորին հետ միասին այցելեց դասարանները, ծանօթացաւ ուսուցչական կազմին, հետաքրքրուեցաւ իւրաքանչիւր դասարանի աշակերտներուն թիւով, բոլորին ալ մաղթելով յաջողութիւն: Ապա խօսուեցաւ դպրոցի նոր շէնքի շինութեան եւ ապագայ կրթական ծրագիրներու մասին:

Ն.

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵԿՄԱԼԵԱՆ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՍԵՄՓՈԶԻՈՒՄԻՆ Գ. ՄՐՑԱՆԱԿԱԿԻՐ

Քանդակագործութեան եւրոպական Ե. սեմփոզիումին (Օգոստոս 12 – 27), որ տեղի ունեցած է Սերանի դղեակին մէջ, թեման եղած է «Սեռը արուեստին մէջ»: Վերջին զտումին մնացած վեց գործերուն մէջ եղած է Հայաստանէն Յարութիւն Եկմալեանի քանդակն ալ որ արժանացած է Գ. մրցանակի: Անոր ստեղծագործութիւնը կը ներկայացնէ իգական կիսանդրի մը ուր միախառնուած են զգայնութիւնն ու իգական սեռայնութիւնը: Ա. մրցանակը շահած է ճափոնուհի Ե. Նակագաւա, Բ.ը՝ ֆրանսացի Է. Փոսթ:

Յ. Եկմալեան որ 1995–էն ի վեր անձնական ու խմբական ցուցահանդէսներով հանդէս եկած է Ֆրանսայի զանազան շրջաններուն մէջ ու արժանացած մրցանակներու, ծնած է 1965–ին Թիֆլիս: Աւարտած է Երեւանի Գեղարուեստի Հիմնարկը, ապա յաճախած Մոսկուայի ակադեմիային ստեղծագործական աշխատանոցին Հայաստանի մասնաճիւղը: Կը դասախօսէ Երեւանի Ճարտարապետական Համալսարանին եւ Գեղարուեստի Հիմնարկին մէջ, քանդակագործութիւն եւ գծանկար:

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԵԼ Ա. ԿԻՐՃԵԱՆ
(ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԶ.

– Տեսէ՛ք ի՛նչ է, Մարտի՛կ էֆէնտի, կրնայ ըլլալ, որ օրէ օր կանչուիմ, ուրիշ տեղ երթամ, երբ գործիչ կամ փրոփականտիստ... ատոր համար լաւագոյն չէ՞, որ ժամ առաջ կատարուի առանց սպասելու ազատութեան օրուան:

«Ըր գալիք չունի» – աւելցուց մտքէն:

– Ճանըմ, ուշացած պիտի ըլլայ, – ըսաւ Մարտիկ աղա խնդալով...

– Ատոր հետ մէկտեղ ես պատրաստ եմ համակերպելու ձեր հայրենասիրական կարգադրութեան, թէ աղջիկնիդ ընդունի զայն, իրեն հարցուցէք... եթէ ընդունի՝ լաւ:

– Ի՞նչ ըսել է... անոր ինչո՞ւ պիտի հարցնենք... Հա՛, ի՞նչ, լուր, տեղեկութիւն մը, բան մը, կռիւ մը, պատերազմի սկզբնաւորութիւն մը:

– Ամէն բան կը պատրաստուի կոր, Մարտիկ աղա, գաղտուկէն, քիչ ատեններ կը տեսնաք... քիչ ատենէն...

– Խնդիրը ան է որ, – ըսաւ Մարտիկ աղա այն անխորհուրդ անկեղծութեամբը, զոր կը կրկնապատկէր իր ներքին ուրախութիւնը, – կը նայիմ կոր, որ երբ ազգային բարեբարէ աւելի բան մը պիտի ըլլամ... հէ՜...

– Անշուշտ, հոգ մի՛ ընէք, Մարտի՛կ էֆէնտի, ձեր ապագան փառաւոր պիտի ըլլայ... արդէն պէտք եղած միջոցները առնուած են:

– Իրա՛ւ...

– Այո՛, ձեզի մեծ պաշտօն մը պիտի տրուի:

– Ի՞նչ:

– Չե՛մ կրնար ըսել, – ըսաւ Սուրեան, – գաղտնի է... – խորհրդաւոր ժպիտով մը:

Մարտիկ աղա սպասողական դիրք մը առաւ:

– Գոնայ տամ... ըսէ, – ըսաւ, – ի՛նչ կայ... ի՛նչ է...

– Կատարեալ գաղտնապահութիւն կ'ուզեմ, Մարտիկ աղա, – ըսաւ... – իմացուելու չէ՛, միայն դուն գիտնալու ես, գլխարկդ անգամ գիտնալու չէ՛:

– Այո՛, ըսէ... ըսէ:

Սուրեան մօտեցաւ, իբր թէ վախնար լսուելէ ու ըսաւ կամաց ձայնով մը.

– Ձեզի ելմտական նախարար պիտի ընեն... եթէ ազատութիւն տրուի:

Մարտիկ աղա վեր ցատքեց՝ կարծես զսպանակէ շարժուած.

– Ելմտական Նախարա՛ր, տես:

– Այո՛, – հաստատեց Սուրեան:

Խելքը դարձաւ, պտոյտ մը ունեցաւ Մարտիկ աղա, հաւատալիքը չէ՛ր գար... ելմտական նախարար...

Սուրեանի վրայ վազեց եւ անզուսպ արլայքի մը մէջ ձեռքը բռնեց ուժով մը... Հարցումը կրկնեց, վերյիշեց... 4 – 5 անգամ մողական պատասխանը կրկնել տուաւ Սուրեանին:

– Բայց մարդու չըսէք, վերջը կրնայ գործը աւրուիլ:

– Բայց, ո՞վ ըսաւ ձեզի, ո՞վ ըսաւ:

– Ես իմացայ... ինչերնուդ պէտք... բայց զարմանալու ի՞նչ կայ, Մարտիկ աղա, միթէ դուք այդչափ արժանիք չունի՞ք... դուք, որ ձեր խելքովը, ձեր դրամովը այնքան օգուտ հասցուցիք մեր կուսակցութեան, դուք որ միակ Հայն էք որ...

Մարտիկ աղա կը հանդարտէր տակաւ, հետզհետէ, որ Սուրեանին խօսքերուն ընկերակցաբար, իր արժանապատուութիւնը կը բարձրանար եւ մէջը խօլ անափառ գուարթութեան տաղնապին մէջ, ու զինքը կը ձայնէր իրեն, բոլորէն արժանի այդ պատիւին:

– Անանկ է եա, – ըրաւ... – մանաւանդ որ վաճառական եմ, առեւտուրի գործին տեղեակ... ելմտական նախարա՛ր... հարկաւ, հարկ է, որ ազգը իր երախտագիտութիւնը յայտնէ ինծի, որ իմ հարստութիւնս զոհեցի իր ազատութեան:

Նորէն կը խանդավառուէր սակայն, ելմտական նախարա՛ր:

Օ՜հ, սենեակը շատ պզտիկ էր կարենալ պարտկելու ձայներ, շարժումներ, խնդումներ իր ներքին ուրախութեան, որ կ'ուզէր բաց օդ... լայն անջրպետ:

Նորէն դարձաւ ու անհաւատարութեան մնացորդէ մը մղուած՝

– Իրա՞ւ է... սխալ չըլլայ:

– Այո՛, ճանըմ, – կրկնեց Սուրեան, – երբ ազատութիւն տրուի... այդ բանին ընաւ մի տարակուսիք:

– Կեցցե՛ս պէ, – պոռաց Մարտիկ աղա, – կեցցե՛ս, աղջիկս առիր գնաց: Մէկ քանի ամսէն պիտի կարգեմ ձեզի... ես ալ պիտի կարգուիմ, լմննայ... վէսսէլամ:

Սուրեան զարմացած երեսը նայեցաւ:

– Ի՞նչ, դուք ալ պիտի կարգուի՞ք... – ըսաւ Սուրեան զարմացած:

Մարտիկ աղա իր խօսակիցին նայելով, կարծես վախնալով, որ իր երդումին տեղեակ եղած ըլլայ՝

– Վերջը կ'ըսեմ, – ըսաւ ու գլխարկը առնելով գոմօտին վրայէն՝ աշխոյժ շարժումով մը դուռը ուղղուեցաւ, – մնաս բարով Սուրեան... ասանկ ըսածիս պէս... նայէ, որ սա գործը շուտ լմննայ տէ, պաշտօնիս գլուխը անցնի՛մ:

Քրքիջի մը մէջ անհետացաւ, գնաց, մինչ իր ետեւ քրքիջ մըն ալ Սուրեանը փրցուց սենեակին մէջ, երբ ան մեկնեցաւ:

– Վերջապէս, – ըսաւ ճառագայթող դէմքով մը հայելիին դիմացը անցնելով ու պեխերը ոլորելով: – Վերջապէս յաջողեցա՛յ, բախտս շինեցի:

(Շար. 81)

(Շար. Ա. էջէն)

ինչ որ աններելիթայ է Նուկուլաւեւոյ համար։ Նչենք, թէ արեւմտեան դէտերուն թէ մամուլին արտօնութիւն չէ տրուած ներկայ ըլլալու այս ընտրութիւններուն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ.-Գ. ՄԵՐԻԻ յայտնութեանց տեսերիզին առաջին սեփականատէրը եղած է Ելմտական Նախկին Նախարարը՝ Տ. Սթրոս-Քահն, որ Սեպտ. 24-ին յայտարարեց Ա. էՖ. Փէ.-ին թէ հարազատ օրինակը ունեցած է, չէ օգտագործած, հիմա ալ չի գիտեր թէ ո՞ւր դրած է։ Կ'ըսուի թէ այն փաստաբանը որ այդ յանձնումը ըրած է, փոխարէն բարեկամի մը տուրքերու քննութեան կապակցութեամբ բարեացակամ վերաբերում ուզած է։ Այսինքն խնդրած է որ իր յաճախորդին՝ կանանց դերձակ Գարլըֆէլտի տուրքերու պարտքը զեղչուի, ինչ որ եղած է եւ ինչ որ Սթրոս-Քահն կը հերքէ։ Ան մճարած կ'ըլլայ 5 միլիոն ֆրանք՝ 300-ի փոխարէն։

ՖՐԱՆՍԱ ԽԶԵՑ Իրաքի շրջափակումը մարդասիրական օգնութիւն ղրկելով անհատական գետնի վրայ, բայց եւ այնպէս Ուաշինկթըն եւ Լոնտոն շատ բուռն հակազդեցութիւն ունեցած են։ Օդանաւով անունդ եւ այլ անհրաժեշտ ապրանքներ ղրկողը անհատական նախաձեռնութիւնն է մարդոց որոնք դէմ են Իրաքի շրջափակումին։ Նոյն ձեւով, ուրիշ օդանաւ մըն ալ ճամբայ պէտք է ելլէ Սեպտ. 29ին։ Ֆրանսականէն առաջ, այս անգամ ռուսական օդանաւ մըն է որ էջք կը կատարէր Պաղտատի Սատտամ Հիւսէյն օդակայանը։ Օդանաւը կը փոխադրէր մօտ հարիւր հոգինոց պատուիրակութիւն մը՝ բաղկացած գործարարներէ եւ յատկապէս Դումայի երեսփոխաններէ։

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ անցեալ շաբթու աւելի քան քառասուն անձեր սպաննուած են, որոնցմէ 13 հոգի ամուսնական հանդիսութեան մը ընթացքին։ Ալժերական ազատ մամուլը միշտ ալ «զինեալ ջոկատներու» կը վերագրէ այս սպանութիւնները։

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ մէջ վերջին երեսուն տարուան մէջ վեցերորդ անգամ ըլլալով մերժուեցաւ, հանրաքուէով, 18%ի սահմանաւորել երկրին մէջ օտարներու բնակութեան իրաւունքը, զոր կ'առաջարկէր պահպանողական երեսփոխան մը։ Այս առաջարկին դէմ եղած է քուէարկողներու 63,7%-ը։ Զուիցերիոյ մէջ կ'ապրին այսօր մէկ ու կէս միլիոն օտարներ, ինչ որ 19,3%-ը կը կազմէ երկրին բնակչութեան։

ԼԱԹՐԱՆԻ (Հռոմ) Պապական համալսարանի յոբելենական օրը՝ նուիրուած հրեաներու եւ քրիստոնեաներու երկխօսութեան, ցնոր տնօրինութիւն յետաձրգուած է Հռոմի մեծ ռաբունիի դիմումին վրայ։ Տեղւոյն հրեայ համայնքը դժգոհ է Պիոս Թ.ի երանացումէն եւ կարդինալ Ռացինկէրի հրատարակութենէն (Սեպտ. 5) փրկութեան կաթողիկէ ըմբռնումին մասին։ Հոն բացարձակ լռութիւն կը տիրէ հրէական կրօնքի յատուկ կացութեան մասին, քրիստոնեայ հաւատքի նկատմամբ։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱԼԿԱ երգիչը, 31 տարեկան, որ ծանօթ է Արթօ անունով, Կիրակի, կէս գիշերէն ետք Պոլսոյ Էթիլէր թաղամասի ճաշարանի մը մէջ անծանօթներու կողմէ յարձակման ենթարկուած է եւ ոտքերէն վիրաւորուած՝ ստանալով 4 փամփուշտ։ Կրակողները անհետացած են։

ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ

ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵՏԱԼԸ

Հայաստանի ողիմպիական պատուիրակութիւնը Ուրբաթ, Սեպտ. 22-ին շահեցաւ իր այնքան սպասուած առաջին մետալը, շնորհիւ ծանրաբարձ Արսէն Մելիքեանի (77 քկ.)։ Ան երրորդ հանդիսանալով արժանացաւ պրոնզէ մետալին։ Այսպէսով Հայաստան կրցած է մուտք գործել մետալակիր երկիրներու ցանկը, գրաւելով 55-րդ դիրքը։

Սեպտ. 25-ին այդ ցանկին գլուխը կը մնար Ամերիկա 52 մետալով (21 ոսկի), կը հետեւէին Չինաստան 44 մետալով (18 ոսկի), Ֆրանսա 30 մետալով (12 ոսկի), ապա՝ Ռուսաստան, Իտալիա, Աւստրալիա, Ռումանիա, Հոլանտա, Գերմանիա, Մեծն-Բրիտանիա։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ 70-ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1-ին, Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան եւ հիմնարկութեան 70-ամեակին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ, Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Երգեցողութիւնները կը կատարուին մանկանց նորակազմ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Զարեհ Տէյիրմէնճեանի։

Պատարագի աւարտին կը կատարուի մատաղօրհնութիւն։ Ապա Քաղաքապետարանի «Էսփաս Շառլ Ազնաւուր» սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ սիրոյ սեղաններու շուրջ հաւաքոյթ, հաճելի քանի մը ժամ անցընելու ակնկալութեամբ։

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ ժողովուրդը աղօթելու եւ ուխտ կատարելու։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.45-ին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 23/25)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ՄԵԿՆԱԾ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան, Սեպտ. 24-ին չորսօրեայ պաշտօնական այցելութեան մը համար Մոսկուա գացած է։ Հանդիպումներ կ'ունենար նախագահ Պուտինի եւ վարչապետ Կասիանովի հետ։ Ճամբորդութեան վերջաւորութեան նախատեսուած է նաեւ այց մը Սարատով։

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԻՐԱՆ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԱԶԱՏԱՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան, Սեպտեմբեր 22-ին «Իզվեստիա» թերթին տըւած հարցազրոյցով մը արտայայտըւած է Իրան - Հայաստան կազատարին շինութեան մասին, որ գնահատած է «ոչ հեշտ իրացուելիք խնդիր»։ Այդ նախագիծը բաւական լուրջ դիմադրութեան ենթակայ է ԱՄՆ-ու, հետեւաբար՝ Արժոյթի միջազգային հիմնադրամին կողմէ։ Նախագահը աւելցուցած է, սակայն, թէ իրենք յաջողած են արդէն Եւրոպական Միութիւնը շահագրգռել սոյն ծրագրով։

ՍՈՎԱՄԱՀՈՒԹԵԱՆ ՍԵՄԻՆ ՀԱՍԱԾ ՀԱՅԵՐ ԿԸ ՓԱՓԱՔԻՆ ԹՈՒՐՔԻԱ ԱՊԱՍՏԱՆԻԼ

Հայաստանի «Հայկական ժամանակ» թերթը վերջերս այս մասին կատարած մէկ լրատուութեան մէջ կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ սահմանակից Պէմզաշէն գիւղի բնակիչները որոնք սովամահ ըլլալու վտանգին դէմ յանդիման են, Թուրքիա ապաստանելու փափաք յայտնած են ու այդ ուղղութեամբ դիմում կատարած «19-րդ Դարու Ակումբ»ի նախագահ Ա. Վարդանեանին, որպէսզի իրենց օգնէ։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30,
Տօն է Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի Երգեցողին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Փարիզաբնակ հայ երիտասարդ զոյգ մը հայ կին մը կը փնտռէ նորածինով մը զբաղելու համար։

Հեռաձայնել ժամը 19-էն յետոյ՝

☎ 01 - 42 - 19 - 07 - 78

MARSEILLE

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
Section «JEUNES»
vous invite
le Jeudi 28 Septembre
à 20 heures 30 précises
327, Bd Michelet — 13009 Marseille
à la

CONFERENCE

de ALAIN TER-MARGOSSIAN
géographe,
spécialisé dans les questions politiques
sur le thème
« RIVALITES PETROLIERES AUTOUR DE LA MER CASPIENNE »
(recomposition des rapports de force au flan Sud de l'Ex Union Soviétique)
— Entrée libre —

ՏԷՍԻՆ

ՆԱԽԱՃԱՇՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Նախաճաշներու շարք, տարուան տեւողութեան, ամէն ամսուան առաջին Կիրակին, առաւօտեան ժամը 9.30-ին, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը, կազմակերպուած՝ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Զամալեան» մասնաճիւղին կողմէ։

Առաջին նախաճաշը տեղի կ'ունենայ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1-ին։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 35 Ֆր.։

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Helen Puzant»** d'Alfortville organise un repas le **Samedi 30 Septembre** à partir de 20 heures à la Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 9, rue de Madrid, au profit de la Colonie de Bellefontaine.

Réservations :
— M.C.A. : 01 43 76 55 89
— Seta : 01 43 76 99 11

SOIREE LITTERAIRE

La Commission Culturelle de l'Eglise arménienne de Chaville vous invite à une soirée consacrée au livre récemment paru :

« LES AMIRAS, SEIGNEURS DE L'ARMENIE OTTOMANE »

de Pascal CARMONT.

Le Samedi 30 Septembre à 20h45
en la salle Balabanian.

L'auteur présentera et dédicacera son ouvrage.

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ
ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՇԱԲԱԹ

- ԳԵՂԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
 Բացում՝ Ուրբաթ, Հոկտ. 13, ժամը՝ 18.30-ին, Կեդրոնի «Վ. Պօղաճեան» սրահը։ Ցուցահանդէս՝ Հոկտ. 13 - 22։ Ցետ հանդիսութեան ընդունելութիւն։
 Մուտքը ազատ է
- ՀԱՄԵՐԳ
 Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 13,
 ժամը 20.30-ին, Կեդրոնի «Ս. Զըրբաշեան» սրահը։
 ԱՆԻ ԵՂԼՄԱԶԵԱՆ (սոփրանօ),
 ԱՆՈՅՇ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (սոփրանօ),
 ԺԻՒԼԻԷԹ ԵՂԼՄԱԶԵԱՆ (դաշնակ)։
 Յայտագիր՝ Կոմիտաս, Փուչչինի, Պախ, Կանաչեան. . .
 Մուտք՝ 50 Ֆր.
- ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝
 Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մասին
 Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ,
 Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21,
 ժամը 20.30-ին. -
 * ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՊԵՔՃԵԱՆ
 Առաջնորդ Գերմանիոյ Հայոց
 «Հայ Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը»
 * ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
 Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայքի
 «Հայ եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը»
 * ԳՈՒՐԳԷՆ ՎՐԴ. ԱՂԱՊԱՊԵԱՆ
 Ուսանող Գերմանիոյ Արմաշու Դպրեվանքի
 «Հայ Եկեղեցւոյ հոգեւոր զարգացումը անցեալին ու ապագան»
 Մուտքը ազատ է

Centre Culturel SAHAK - MESROP
— Cathédrale Arménienne —
339, avenue du Prado — Marseille 8e

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

VOYAGE EN ARMENIE

du 16 au 23 octobre

organisé par

SOLIDARITE PROTESTANTE FRANCE-ARMENIE (SPFA)

1, rue Cabanis 75014 Paris (tél. 01 47 35 30 23 ou 06 83 09 08 19)

(Voyage œcuménique et culturel)

prix : 6.500 F

(pour s'inscrire, envoyer acompte de 1.000 F à SPFA)

Accompagnateur : pasteur Samuel SAHAGIAN

(Programme détaillé sur demande)

Option Karabagh avec supplément, du 23 au 25 octobre.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27
MERCREDI
27 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·000 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.000

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Միլլիյէթ» թերթի խմբագրական կազմի ծանօթ անուններէն նախկին դիւանագէտ Շիւքրիւ Էլէքտաղ բաւական չաՀեկան, այլ Հայկական ցեղասպանութեան կապամբ թրքական կողմին երբեմնի ամչէող ու ինքնավստահ մօտեցումին մէջ գոյացած ճաթռտուքները մատնող յօդուած մը ստորագրած է թերթին Սեպտեմբեր 25-ի թիւին մէջ: Լրագրողը անդրադառնալով Թուրքիոյ մէջ փոթորիկի ազդեցութիւն գործած ցեղասպանութեան բանաձեւին ԱՄՆ Ներկայացուցչական փողովի Մարդկային Իրաւանց Յանձնաժողովին կողմէ ընդունման, կը գրէ թէ ԱՄՆ-ու արտաքին քաղաքականութիւնը շատ յաճախ երկրին փոքրամասնութեանց - Հայ, յոյն - լոպիներուն ենթակայ է. ասոնք, մանաւանդ ընտրութիւններու ատեն երեսփոխաններուն եւ ծերակուտականներուն իրենց բերած դրամական օժանդակութեան շնորհիւ Գոնկրէսէն ներս կ'ընեն ինչ որ կ'ուզեն:

Շ. Էլէքտաղ ապա Թուրքիոյ իշխանութիւններուն կը թելադրէ իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացնել Հայաստանի վրայ, որ ըստ իրեն, բոլոր այս վերջին պարգայումները ղեկավարող ուժն է: Թուելէ ետք այսօր Հայաստանը յուզող եւ տկարացնող ծանօթ պատճառները - արտագաղթ, տնտեսական դժուարութիւններ, 40%-ի Հասնող գործազրկութիւնը եւ այլն, - կը յիշեցնէ թէ Հայաստանի ժողովուրդին ամէնէն կարճ ճամբով օժանդակութիւն Հասցնելու նպատակով Անգարա օդային միջանցք մը բացած է, ինչպէս նաեւ աչք կը փակէ Վրաստանի ճամբով աւելի քան Հարիւր միլիոն տոլարի թրքական ապրանքի Հայաստան առաքման: Դեռ աւելին կ'աւելցնէ Պոլիս - Երեւան չարաթական երկու թռիչքները, Հայաստանի Հպատակներուն տեղւոյն վրայ ամենայն դիւրութեամբ մուտքի արտօնագրի մատուցումը, եզրակացնելու Համար թէ այս բոլորին փոխարէն անհիմն պնդումներու վրայ Հիմնուելով Երեւան կը Հետապնդէ Թուրքիայէն առատ Հատուցում ու Հող ձեռք ձգելու նպատակը: Ու այս «ապերախտութեան» որպէս պատիժ լրագրողը կ'առաջարկէ Թուրքիա մուտքի արտօնագիրներու նախնական ձեռնումի դրութեան Հաստատում, օդային միջանցքի փակում, աւելցնելով թէ այլեւս ժամանակը եկած է սորվելու, որ արտաքին քաղաքականութիւնը միայն խօսքերու մէջ չի կայանար:

Սակայն, Շ. Էլէքտաղի խորհրդածութիւններուն մէջ ամէնէն յատկանշական կէտը կը վերաբերի Հայկական Հարցին Հանդէպ թրքական «անսասան» կեցուածքին մէջ Հետզհետէ նկատուող տկարացումին, որ ի յայտ կուգայ լրագրողին ալ մտավախութեան ընդմէջէն: Թուրքիոյ [illegible] դեսպան Աքթան Գոնկրէսի ժողովին ըսած կ'ըլլայ «Եթէ Հայաստան այդքան ինքնավստահ է, չինծու ցեղասպանութեան իր պնդումները թող ներկայացնէ Արդարադատութեան միջազգային ատեանին»: Ինք այս մասին ուզած է գիտնալ Արտաքին նախարարութեան կարծիքը եւ Հոնկէ իրեն յայտնած են թէ ատիկա դեսպանին անձնական կարծիքն է եւ նախարարութեան [illegible]: Լրագրողը այն տպաւորութիւնը ունեցած է սակայն թէ այդ կարծիքին Համամիտ չեն եւ զայն «վտանգաւոր» կը նկատեն ինչ որ իր ալ գնաՀատականն է: Յիշելէ ետք Գ. Լէուիսի դէմ Հայոց ձեռք ձգած յաղթանակը, կը մէջբերէ թրքական ասացուածքը որ կ'ըսէ՝ «էշուն միտքը ձմերուկի կեղեւ պէտք չէ ձգել»: Կ'եզրակացնէ այն խորհրդածութեամբ, թէ ապարէզ կարդալու նման փորձեր Երեւանը կրնան բախուել այդ քայլը առնելու եւ Ատեան դիմելու, երբ ան լաւ գիտէ որ Անգարա պիտի նախընտրէր խուսափիլ, այն մտավախութեամբ որ ատիկա նախաքայլ կրնայ ծառայել Եգէականի Հարցերուն:

«Միլլիյէթ»ի մէջ (Սեպտեմբեր 25) բանաստեղծ Իսմէթ Էօզէլ կը գրէ թէ իսլամ կրօնքին մէջ կարմիրն է կարեւորը, ոչ թէ կանաչը, իսկ սեւ ծածկոյթը իսլամ մշակոյթէն ներս ներմուծուած է Հայերու կողմէ:

Հակամերիկեան սպառնալիքներու կարգին, Անգարա կը յիշեցնէ Ուաշինկթընի թէ միջոցներ կրնայ ձեռք առնել Ինճիրլիքի ամերիկեան խարիսխներու նկատմամբ (կ'օգտագործուին Հիւսիսային Իրաքի ամբակծութեան Համար) եւ ի Հարկին դեսպան ալ կրնայ նշանակել Իրաքի մէջ:

Թուրք մամուլը չի ծածկեր այլեւս որ Միացեալ - ՆաՀանգներու մէջ, Հայկական եւ յունական լոպիին դէմ, Թուրքիոյ զօրավիգ է Հրէական լոպին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ժ. Գ. ՄԵՐԻԻ ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ ՏԵՍԵՐԻԶԸ

ՈՂԲԱԼԻ ԹԵՐԹՕՆ ՄԸ

ՇԻՐԱՔԷՆ ԵՏՔ՝ ՍԹՐՕՍ - ՔԱՀՆ

Ժ. Գ. Մերիի տեսերիզը կը շարունակէ եւ պիտի շարունակէ ցնցել Ֆրանսայի քաղաքական աւազանին, աջէն ետք՝ ձախը:

Արդարեւ, երեւան ելաւ որ այդ նշանաւոր տեսերիզին առաջին, Հարազատ օրինակը 1999 Ապրիլին յանձնուած է Տոմինիք Սթրօս - Քահնի, այն ատեն Ելմտական նախարար: Այդ յանձնումը կատարուած է փաստաբան մը՝ մէթր Ալէն Պըլօ, որ փաստաբանն էր Ժ. Գ. Մերիի, նաեւ կանանց դերձակ Կարլ Լակերֆէլտի: Իր մասնագիտութիւնը կը վերաբերի տուրքերու ճիւղին: «Էքսփրէս» շաբաթաթերթը, որ այս պղայացնող յայտնութիւնը բրաւ շաբաթավերջին Համացանցի վրայ, կ'ակնարկէր նաեւ տուրքերու կարգադրութեան մը դերձակին Հետ: Ըստ Հաւաստի աղբիւրներու, փաստաբանը Տոմինիք Սթրօս - Քահնի տուած կ'ըլլայ այդ տեսերիզը եւ փոխարէն խնդրած որ կարգադրութիւն մը ըլլայ Լակերֆէլտի 300 միլիոն ֆրանք տուրքի պարտքին Համար: Այս կէտը սակայն շատ անորոշ է, թէեւ Հաստատուած է որ դերձակը 50 միլիոն ֆրանք վճարած է միայն, ուրեմն Ելմտական նախարարութիւնը «բան մը» բրած է: Կայ, սակայն տուրքերու մարզի գաղտապաՀութիւնը եւ կարելի չէ ճշգրիտ բան մը գիտնալ:

«Լիպերասիոն» կը յիշեցնէ թէեւ որ Մայիս 2-ի իր թիւին մէջ ակնարկութիւն մը ըրած էր այս մասին եւ Լակերֆէլտ Հեռաձայնով ճշդած էր թէ ամէն բան կարգադրուած էր շնորհիւ Սթրօս - ՔաՀնի:

Հարցը, Սեպտեմբեր 25-ին, կեդրոնացաւ Ելմտական նախկին նախարարին վրայ, որ նոյն օրը լքուեցաւ ընկերվարական իր ընկերներուն կողմէ: Ինք կ'ըն-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 25 / 26)

Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթ, Սեպտ. 23-ի դատական նիստը սկսած է ամբաստանեալ Էրիք Փարամազեանի պաշտպան փաստաբան Եզնարդ Զինարեանի առարկութեամբ, թէ կարելի չէ շարունակել դատավարութիւնը, քանի որ առողջական պատճառներով կը բացակայի մեղադրեալ Սամուէլ Ալղամանեանը: Առարկութիւնը մերժուած է: Ապա նիստի նախագահին այն Հարցումին, թէ արդեօ՞ք ինքզինքնին մեղաւոր կը նկատեն, Սամուէլ Բաբայեան թէ միւս չորս ամբաստանեալները ժխտական պատասխան տուած են: Յետոյ դատարանը սկսած է լսել ամբաստանեալներու ցուցմունքները: Վարդան Թաշճեան, որ մեղադրուած է աՀաբեկչութեան մասին իմանալու՝ բայց իրապաՀ մարմիններուն չյայտնելուն պատճառով, պատասխանած է թէ ինք տեղեակ էր աՀաբեկչութեան նախապատրաստութիւններուն մասին: Ըստ Թաշճեանի, Փետրուարի վերջերը Ս. Բաբայեան յայտնած էր իրեն Ա. Ղուկասեանը սպաննելու իր վերջնական որոշումին մասին, եւ թէ զայն իրագործելէ ետք մտադիր է սպաննել նաեւ ԼՂՀ-ի վարչապետ Անուշաւան Դանիէլեանը, բանակի Շուշիի գունդի նախկին Հրամանատար Վաչական Եղանեանը եւ ուրիշներ: Թաշճեանի խօսքերով, ինք զգուշացուցած է Ս. Բաբայեանը, թէ սպանութեան իրագործման պարագային կասկածները խկոյն իր վրայ կը կեդրոնանան, որուն Ս. Բաբայեան պատասխանած է, թէ ամէնքն ալ կը մտածեն թէ ես եմ, բայց ինծի ոչինչ կրնան ընել: Վ. Թաշճեան յայտնած է նաեւ, որ ինք կ'անգիտանար նաեւ թէ որո՞նք պէտք է կատարէին սպանութիւնը, եւ այդ իսկ պատճառով ինքզինք մասամբ մեղաւոր կը նկատէ նախապատրաստուող աՀաբեկչութեան մասին նախօրօք չիմացնելուն Համար: Դատական նիստը յետաձգուած է, ապա, երբ Վ. Թաշճեան ինքզինք անՀանգիստ զգացած է, տեղափոխուած, եւ ընդմիջուած խնդրած:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՐՑԱԽ ԳՆԱՑ

Սեպտեմբեր 25-ին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ. Հովուապետական այցելութեամբ Արցախ մեկնած է: Տեսակցութիւններ պիտի ունենայ նախ, Ա. Ղուկասեանի թէ պետական այլ անձնաւորութիւններու Հետ, եւ պիտի այցելէ Արցախի պատմական վանքերն ու եկեղեցիները:

ԵՐԱՇՏ

Գիւղատնտեսական նախարարութենէն կը յայտնեն, թէ այս տարուան երաշտին Հետեւանքով վնասուած են 36,5 Հազար Հեկտար տարածութեամբ ցանքեր, եւ Հացահատիկի բերքին կորուստը կը Հասնի 64 Հազար թոնի: Նոյն պատճառով 90 Հազար թոնով նուազած է նաեւ գետնախնձորի բերքը:

75-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Գահիրէ, Սեպտեմբեր 22

Համեստափայլ
Տիկին Արփիկ Միսաքեան
Տէր եւ Տնօրէն «Յառաջ» պզզօզուտ օրաթերթի
Փարիզ

ԱԶՆԻՒ ՏԻԿԻՆ,

Հաճոյքով Վերահաստ եղայ թէ «Յառաջ» օրաթերթի Հրատարակութեան 75-ամեակն է այս տարի:

Արտասահմանի մէջ սակաւաթիւ օրաթերթեր երկարակեաց են, անոնք ալ իրենց ետեւն ունին կազմակերպութիւն մը եւ ուրեմն Հրատարակութեան միջոցներ: Սակայն իբրեւ անՀատական ձեռնարկ, 75 տարի անսաՀման զոՀողութեամբ ամէն օր թերթ ի լոյս ընծայել, խմբագրել, թարգմանել, սրբագրել, տպագրել, ծալել, փաթթել, առաքել, բաժանորդագիններ Հաւաքելու Համար սիրտ Հատցնել, վերին աստիճանի գնաՀատելի ազգօգուտ գործ է: Հայ մարդիկ ամէն օր Հաց գնելէ ետք, գնած են նաեւ «Յառաջ»ը որ մտքի եւ Հոգիի Հացն է: Ապագայի պատմաբանները վերջին Հարիւրամեայ Հայոց պատմութեան տառապանքն ու տուեալները պիտի փնտռեն եւ գտնեն մեր օրաթերթերուն մէջ, առաջին Հերթին «ՅԱՌԱՋ»ը: Ձեր թերթը քաջալերած, օգնած է տաղանդ ունեցող Հայ գրողներու, անոնց նախ յօդուածները ապա Հատորները Հրատարակելով: «ՅԱՌԱՋ» նաեւ տոՀմիկ աւանդութիւններու Հսկիչն ու պաշտպանն է:

Յաւիտենական Հանգիստ յաւէտ ողբացեալ Շաւարշ Միսաքեանին: Ձեր ալ վարձքը կատար: Բարի երթ դէպի Հարիւրամեակ:

Ազօթարար
ԶԱՒԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՉԻՆՉԻՆԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Եգիպտոսի

ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...
ՕԼԻՄՊԻԱԿԱՆ
ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...

ԱՐԾԱԹ ՄԵՏԱԼ ՊԵՆԺԱՄԷՆ ՎԱՐՈՆԵԱՆԻՆ

Ֆրանսական պատուիրակութիւնը անակնկալ նոր մետալ մը շաՀեցաւ, Սեպտեմբեր 25-ին, շնորհիւ Պենժամէն Վարոնեանի աւելի քան փայլուն ելոյթին: Մարմնամարզի Հորիզոնական ձողի ոճին մէջ Հայ մարզիկը արծաթէ մետալի արժանացաւ ստանալով նոյն նիշը ոսկէ մետալակիր ռուս Նեմովի Հետ. սակայն ճշդելու Համար ախոյեանը, ըստ կանոնագրութեան, նկատի առնուեցան իրաւարարներու իւրաքանչիւր շարժման Համար տուած նիշերուն միջեւ տարբերութիւնները, ինչ որ նպաստաւոր եղած է ռուս մարզիկին:

«Էքիփ», Սեպտ. 26-ի իր թիւին մէջ նկարազարդ գրեթէ ամբողջ էջ մը նուիրած էր անոր, խորագրելով «Վարոնեան, վարպետի մը նման» եւ յիշելով՝ «Բենի'կը, Թոնիկը Հայ գաղթականներու»: Պ. Վարոնեան 20 տարեկան է եւ մաս կը կազմէ Անթիպի խումբին:

Դասաւորումը շատ չէր փոխուած Սեպտեմբեր 26-ին: Միացեալ-ՆաՀանգները 58 մետալով գլուխը կը մնան, Ֆրանսա 32 մետալով 5-րդ դիրքի վրայ է եւ Հայաստան 60-րդ է:

LE CERCLE DE TENSIONS CAUCASIEN

GERARD CHALIAND

NDLR. — Nous avons reçu de notre ami Gérard Chaliand cet intéressant article, qui doit paraître sous peu dans l'hebdomadaire «Le Point». Nous le publions exceptionnellement en français.

Que restera-t-il dans vingt ans de la Russie impériale? La deuxième guerre de Tchétchénie vient de démontrer la volonté de Moscou de conserver le contrôle de sa périphérie menacée. Les liens de dépendance rendant, entre autre, les républiques complémentaires et tournés vers la Russie continuent d'être présents. Ils sont parfois renforcés comme en Asie centrale par une solidarité entre Moscou et les pouvoirs locaux contre l'islamisme. Cependant les pays baltes, Estonie en tête, s'éloignent. L'Ukraine est, après Israël et l'Egypte, la troisième récipiendaire de l'aide américaine, l'Asie centrale se désenclave graduellement. Le Caucase, région refuge de nombreux groupes ethniques jaloux de leurs spécificités est explosif par tradition montagnarde, davantage même que les Balkans. Placé entre les empires russe, persan et ottoman, jadis, il a été annexé par la Russie et est devenu aujourd'hui un lieu où Moscou joue la déstabilisation et à l'occasion la répression pour conserver ses positions. Avec l'appât du pétrole de la Caspienne et la présence économique et diplomatique des Etats-Unis et de ses alliés locaux dont, en premier chef, la Turquie, le Caucase est l'épicentre de la crise désormais chronique qui délimitera demain les sphères d'influence des uns et des autres.

La Géorgie est grevée de problèmes. Elle a perdu —en partie à cause des Russes— le contrôle de l'Ossétie du sud (1992) puis celui de l'Abkhazie. Ce dernier conflit a coûté 200.000 réfugiés à la Géorgie. L'Adjarie, avec son port de Batoum où mouillent de nombreux navires turcs, est plus qu'autonome et paraît échapper au contrôle du gouvernement de Tbilissi. La Djavakheti peuplée d'Arméniens (200.000?) passe pour potentiellement séparatiste. Dans la région de Panski Gorge à la frontière sud de la Tchétchénie, les combattants tchétchènes se mettent à l'abri des Russes et utilisent cette base arrière comme sanctuaire. Le pays, dirigé par M. Chévarnadzé avec beaucoup de modération politique, est hélas dans un état de stagnation économique tel qu'environ un million de Géorgiens ont quitté leur pays.

Plus au nord, le conflit tchétchène est resté circonscrit (le fait est rarement signalé) et n'a pas entraîné, comme certains l'espéraient, les pays voisins dont le Daghestan dans son sillage. Les opérations irrégulières durent aussi longtemps que les combattants tchétchènes recevront une aide extérieure.

Du conflit provisoirement gelé du Haut Karabagh qui oppose l'Arménie et l'Azerbaïdjan dépend l'équilibre et la paix du Caucase sud et par voix de conséquence du pétrole de la Caspienne et de son acheminement.

Il est rare aujourd'hui que les disputes territoriales portent sur des espaces considérables. Mais pour modestes que soient les superficies, les conflits n'en sont pas moins très âpres. La minuscule Cisjordanie n'est que l'exemple le mieux connu.

Le Haut Karabagh, 4.400 km2, avait, à l'époque soviétique une population de 157.000 habitants dont 80% d'Arméniens. Le principe de l'autodétermination rendait légitime la demande de rattachement à l'Arménie. Celui-ci, dans le cadre de l'URSS était possible. Krouchtchev n'avait-il pas dévolu la Crimée à l'Ukraine au début des années soixante? Mais Gorbatchev dépassé par les conséquences de la glasnost en matière de revendications nationales préférait s'en tenir au statu quo.

Aussi les troupes russes prirent-elles, au début du conflit, le parti de l'Azerbaïdjan. Le but de Bakou était en déclanchant celui-ci, de vider le Haut Karabagh de ses habitants arméniens et de régler, par un exode massif, ce problème territorial. Une partie du terrain fut occupée; quelque vingt ou trente mille Arméniens se réfugièrent en Arménie. Mais les montagnards du Haut Karabagh sont coriaces et ils résistèrent. Après la volte face russe soucieuse de contraindre l'Azerbaïdjan à ne pas quitter entièrement l'orbite russe, les Arméniens, grâce à l'aide matérielle russe, purent renverser la situation.

Le tournant de la guerre se situe peut-être au printemps 1992 avec la prise de la ville de Chouchi. Cette citadelle au sommet d'une falaise surplombant la capitale arménienne de Stepanakert rendait par ses tirs d'artillerie la situation de celle-ci très précaire. Par surprise, un fort commando arménien parvenait à gravir la falaise abrupte et à prendre à revers la garnison azérie tandis que des tanks arméniens investissaient l'entrée de la cité.

Aujourd'hui, quelque trois mille Arméniens vivent à Chouchi. La ville est semi-déserte car il n'y a pas de travail. C'est le cas d'ailleurs non seulement dans tous le Caucase mais encore partout dans ce qui fut l'Union soviétique. La reconversion est loin d'être faite et paraît si lointaine que la tentation des urbanisés qui ont quelques moyens est de partir. Soit pour la Russie où on espère mieux, souvent en vain, ou à l'étranger.

L'église arménienne, restaurée, est le monument le plus pimpant de la cité qu'on destine semble-t-il à un destin culturel: musées, auditorium, etc. En contrebas, la grande mosquée a été entièrement vidée mais elle est tenue propre sous le contrôle des autorités locales tandis qu'on signale qu'à Bakou l'église arménienne a été partiellement transformée en salle de billard.

Ce genre de détournement, qui aurait jadis ravi les surréalistes, est dans ces régions ressenti avec indignation. La profanation des cimetières ou de lieux de cultes, même si le conflit n'est pas religieux mais national est toujours une tentation. La guerre, des deux côtés a connu son cortège d'exactions et d'atrocités. Naturellement, chaque camp se contente de souligner celles commises par l'adversaire. Au total ce conflit qui commence par l'expulsion ou la fuite des Arméniens d'Azerbaïdjan et des Azéris d'Arménie —au moins quatre cent mille personnes— s'achève provisoirement avec quelque 30.000 morts et sans doute huit cent mille réfugiés azéris issus des territoires occupés par les Arméniens.

Environ 17% du territoire de l'Azerbaïdjan sont contrôlés militairement par les Arméniens. Aujourd'hui, en l'absence de statistiques, les estimations —on a envie d'écrire les rumeurs— créditent le Haut Karabagh d'une population oscillant entre 60.000 et 100.000.

La capitale, Stepanakert, que j'avais connue au début de 1994, pendant le conflit partiellement détruite, a été entièrement reconstruite. La ville est vivante, propre, agrémentée de cafés en plein air et de boutiques bien tenues, avec abondance de biens quoique peu achalandée compte tenu de la modestie des sommes dont dispose la majorité des gens. Ici, comme dans le reste de l'ex-Union soviétique les écarts sociaux nés surtout du trafic et de la corruption se sont vite creusés.

Lorsque le cessez-le-feu intervient en 1994, une petite partie du Haut Karabagh, au nord et à l'est était aux mains des forces azéries. Par contre plus de 10% du territoire de l'Azerbaïdjan, dont la population azérie avait fui à la suite des combats, restait entre les mains des forces arméniennes. Celles-ci comprenaient le corridor de Latchine, tôt tenu par les combattants arméniens qui étaient ainsi reliés à l'Arménie et, d'une façon générale une large équerre en forme de «L» jouxtant le territoire arménien à l'Est d'une part et de l'autre l'Iran.

A l'ouest l'important centre urbain d'Aghdam est entièrement vide et détruit. Bâtiments sant toit. Portes et fenêtres absentes. La grande mosquée aux tours bleues a été vidée mais n'est pas souillée. Seul le grand cimetière est intact et on roule dans une ville fantôme dont les habitants sont, depuis une demi-douzaine d'années, des réfugiés aux conditions précaires non loin de Bakou.

Autour d'Aghdam, les Arméniens ont renforcé les villages frontaliers du Haut Karabagh par une politique d'ailleurs modeste de repeuplement.

Des maisons ont été bâties soit pour des réfugiés arméniens d'Azerbaïdjan soit pour des paysans du Haut Karabagh attirés par les conditions avantageuses qui leur sont faites (maison, terres, bétail). Des villages frontaliers ont été rebaptisés et portent des noms arméniens. En route, des chars azéris détruits. Fizouli, une ville de moindre importance présente le même spectacle de désolation qu'Aghdam. Le relief du Karabagh est abrupt, collines dénudées ou monts couverts de feuillus. Dans les vallées, souvent encaissées, des vergers. L'eau ne manque pas et le barrage de Kendalan permet de dispenser le nécessaire.

La frontière avec l'Iran, longue d'environ soixante dix kilomètres est une plaine fertile encastrée entre le piedmont et le fleuve Araxe qui marque la frontière. Les paysans arméniens y taillent les vignes et en cultivent une très petite partie mais les villages azéris abandonnés ne sont pas occupés. A Dashveisahli, non loin de la ligne de front, des militaires arméniens sont en manœuvre. Il est interdit de photographier.

Au nord, dans la région de Kelbadjar, la situation est médiocre: Pas d'électricité, un cheptel rare dans une région où l'électrification avait été autrefois réalisée et où le cheptel abondait.

Au sud, il y a un dispensaire par village ou, à défaut, pour deux villages. Au village de Zanguelane (désormais dénommé Kousagan), il y a une petite clinique avec trois médecins. L'école reçoit 125 élèves.

Pour s'installer, la famille, en plus d'une maison et de terre reçoit soit une vache soit $200. Sur la route qui longe le village, un camion chargé de vêtements, de chaussures, est arrêté et les villageois viennent troquer ces biens contre des produits agricoles. La vieille femme qui tient boutique ambulante sillonne la région. Les gens n'ont pas d'argent. Si l'échange paraît inégal, la vendeuse marque sur un cahier, après accord avec la cliente, la différence évaluée en argent. Une jeune femme vient d'acheter des chaussures pour son fils qui va cette année à l'école pour la première fois.

Le dispensaire s'occupe de prophylaxie de façon à éviter les maladies infectueuses qui, entre autre à cause de l'eau, sont nombreuses.

La ville de Kabane, à une trentaine de kilomètres, a un hôpital, mais ne pratique pas d'opérations chirurgicales bien qu'il y ait plusieurs médecins.

L'hôpital le moins désuet est à Latchine, tenu pas un médecin de choc. Il y a une cinquantaine de malades. Mais le médecin en chef déplore l'absence d'un service de radiologie et signale qu'on opère sous anésthésie locale seulement, par manque d'un matériel adéquat. Pour les cas sérieux, il faut acheminer le patient à Stepanakert, si l'ambulance est libre.

Près d'une dizaine de milliers de personnes ont été installées dans ce qu'on appelle le corridor de Latchine, qui occupe une largeur de 40 hilomètres environ et douze de long et relie le Haut Karabagh à l'Arménie. En fait, la repopulation déborde ce périmètre au gré des installations déterminées par l'eau, l'électricité, l'état des maisons. Le plus facile a été de changer les noms des lieux : Bala Sultanov s'appelle Ayguehovik, Khanleg est devenu Vartafatz, Chafir Beyli est aujourd'hui Ditmaïri et Latchine que tout le monde continue d'appeler Latchine a été baptisé Bertzor.

La route qui va du nord au sud du territoire occupé se trouvant entre l'Arménie et le Haut Karabagh est mauvaise, contrairement au réseau du Haut Karabagh refait dans ses grands axes pour des raisons militaires. L'aide de l'Etat à l'installation consiste en numéraire (entre 400 et 500 dollars) pour le déplacement, calculé par membre de la famille et l'allocation d'une maison et de terre dont la propriété reste à l'Etat les 5 premières années —sans doute peut-on attribuer cette restriction à un réflexe soviétique. Pourquoi ne peut-on d'emblée devenir propriétaire?

L'Etat pourvoit, comme c'est classique, au système scolaire et plus ou moins bien au système sanitaire. L'animation dépend de la présence de cadres capables de répondre aux besoins des villageois ce qui n'est pas toujours le cas.

Les villageois se plaignent de n'avoir pas de moyens de transports pour vendre en ville leur surplus et par conséquent, de n'avoir pas d'argent. C'est l'autosubsistance sans grandes perspectives. A l'avenir, si le projet de repeupelement doit être pris au sérieux, il faudra penser à y intéresser les militaires, officiers et soldats.

Ceux-ci sont nombreux aux abords de la ligne de front. Par permission spéciale, on peut visiter une garnison. Région de Mardaguert au nord-ouest du Karabagh, tandis que la mission de l'OSCE —composée cette fois d'un allemand, d'un hongrois et d'un ukrainien— vient vérifier, de part et d'autre, l'observation du cessez-le-feu. Les troupes arméniennes sont bien nourries —ce qui n'était pas le cas en 1994— et l'encadrement paraît sévère, tout comme, paraît-il, les sanctions héritées de l'époque soviétique. Du haut d'une colline on aperçoit la première position azérie.

Les pourparlers de paix continuent*. Ils semblaient aboutir au moment où le président L. Ter-Petrossian qui conduisait une habile diplomatie a été destitué par ceux qui voulaient concéder moins.

L'objectif de l'ancien président était, en gros, de rendre, en échange de la paix et de la fin du blocus, tous les territoires occupés sauf le corridor de Latchine et de reconnaître la souveraineté **de jure** de l'Azerbaïdjan sur le Karabagh dont les troupes et la police resteraient arméniennes avec une force d'interposition internationale comme garant. La nouvelle équipe, Robert Kotcharian et Serge Sarkssian semble estimer qu'en fait une situation gelée à la chypriote, à laquelle Moscou paraît aussi trouver profit, vaut mieux.

Pari risqué. S'il est possible que le président azéri, H. Aliev —qui est largement soutenu par les Etats-Unis— regrette de n'avoir pas signé un accord de paix du temps de Ter-Petrossian comme il est possible que l'équipe arménienne actuelle regrettera de n'avoir pas signé du temps d'Aliev, dirigeant ayant de la mesure et de l'autorité. Après lui, la porte est ouverte aux démagogues ultra nationalistes. Et la réalité sur la durée est que, pour des raisons démographiques, l'armée arménienne n'a pas les moyens de perdre 15.000 hommes, ce qui n'est pas le cas de leur adversaire. La dimension démographique est désormais capitale dans le cas arménien. Deux millions d'habitants, environ, c'est bien peu.

Au Caucase, comme dans les Balkans, la modération est une vertu rare. Se regarder au miroir sans complaisance est un sport peu pratiqué. On préfère, en général, se raconter des histoires et attribuer ses échecs à autrui plutôt qu'à soi-même.

Ayant gagné la guerre, ce qui était inattendu, l'Arménie semble estimer qu'elle a les moyens de conserver ses gains. Pourtant, gagner la guerre n'est pas gagner la paix, ce qui est l'objectif final d'un conflit, surtout pour les Etats

20.000...

...Ահա՛, արտասովոր խորագիր մը, որ իր խորքով եւ հայկական իրականութեան չափանիշով խի՛կ եւ խիկ՝ բացառիկ երեւոյթ եւ լուսաւոր իրականութիւն մըն է...:

Խնդրեմ, 20·000–ը յանկարծ չկարծուի թէ նոր օրերու երեւոյթ դարձած եւ յեղյեղուած նիւթական գումարի մը կամ տարածութեան մը մասին առարկայ յիշատակութիւն մըն է:

Այլ, հայկական աւօրեայ ծառայողներու մէկ հերոսական յաղթանակին խորհրդանիշն է «20·000»–ը...:

...Հերոսակա՞ն... ո՞վ բսաւ որ հերոսներ կրնան ըլլալ միայն անոնք որոնք պատերազմի կ՚երթան, կը ջարդեն, կը փրշրեն եւ յաղթական կը վերադառնան:

Օ՛, ո՜րքա՛ն այլ իրագործումներու հերոսներ կան, որոնք մարդկային թեթեւ, անուշադիր եւ կաղապարուած հասկացողութեան պատճառաւ, անոնց դիւցազնութենէն եւ գնահատանքէն յաճախ զուրկ կը մնան...

20·000՞ ...

Այսօր, «Յառաջ» օրաթերթի 20·000րդ թիւն է որ լոյս կը տեսնէ:

Այս առթիւ, անմիջապէս «Յառաջ»ի 20·000–րդ թիւին բացառիկ հանգամանքը, փաւերական բաղդատութեամբ մը վեր առնելու համար, պէտք է նշել թէ, հզօր Ֆրանսայի, նոյնիսկ «Մոնտ»ի, «Ֆիկառօ»ի, «Լիպե»ի, «Տօֆինէ»ի եւ այլ բազմաթիւ մեծահամբաւ թերթերու թիւերը որքա՜ն ետ կը մնան «Յառաջ»ի 20·000–էն:

Շուրջ 40 օր առաջ էր որ նշուեցաւ «Յառաջ»ի 75–ամեակը... եւ այսօր, հաւանաբար կրնայ ըսուիլ թէ ինչո՛ւ նաեւ կը յիշուի 20·000–րդ թիւը:

Ահա, հո՛ս է հարցը իսկ անոր իրատես պատասխանը այն է որ հայ իրականութեան մէջ 75 տարի որքան ապրողներ եղած են, նաեւ 75 տարիներ գոյատեւած քանի՜ միութիւններ եւ կազմակերպութիւններ ալ եղած են եւ այդ բոլորէն ոմանք, եթէ նոյնիսկ պարբերաբար օգտակար բաներ ըրած են, անոնցմէ գրեթէ ոչ մէկը կրցած է անընդմէջ 20·000 օր եւ 20·000 անգամ լոյս սփռել հայ լեզուին, հայերէն յեղուով ուղղութիւն եւ աւիւն տալ հայկականութեան, հայապահպանման եւ անոր գոյատեւման:

20·000 թիւ եւ հայերէ՞ն...: 20·000... ի՜նչ երկունք: Ե՛ւ, Լոյս Քաղաք կոչուած Փարիզի մէջ, որ յաճախ իր լոյսին ահաւոր ջերմութեամբ ամէն բան կ՚այրէ, կ՚ապազգայնացնէ, կը ձուլէ ու մոխրի կը վերածէ... Դէ՛հ Հայ եղիր ու դիմացիր:

Արեւմտեան Սփիւռքի անողոք այս իրականութեան խառնարանին մէջ, ահա կը գտնուի Հայ մը, յանձին Շաւարշ Միսաքեանի, որ կը յանդգնի Փարիզի մէջ իսկ եւ թէ գաղթականութեան դժուարութեանց ամենամութ օրերուն հիմնել հայերէն օրաթերթ մը... նաեւ՝ գերմարդկային յանդգնութեամբ մը մերժելով որեւէ միութեան եւ կազմակերպութեան նիւթական եւ բարոյական նեցուկը, կ՚որոշէ զայն անկախ եւ ամէնուն թերթը դարձնել:

20·000 թիւերը «Յառաջ»ի, որ սկսաւ եւ հայկական լրագրութեան մէջ ամուր հիմեր հաստատեց Շաւարշ Միսաքեանով եւ ապա նոյն ուղղութեամբ եւ հանգամանքով շարունակուեցաւ իր աղջկան Արփիկ Միսաքեանի կողմէ եւ երբ այսօր, տակաւին կայտառ եւ պատկառելի 20·000–րդ թիւին հասաւ, անշուշտ թէ հպարտութիւն եւ ուրախութիւն կը պատճառէ բոլոր անոնց որոնք տակաւին իրենք զիրենք ամբողջական հայ կը զգան ու կ՚ապրին եւ մանաւանդ համահայկական շահերը ամէն բանէ վեր կը դասեն:

1980–ին, երրորդ գաղթականութեամբ, երբ Լիբանանէն «ինկայ» Ֆրանսա, Պէյրութի հայկական տաք մթնոլորտի կորուստին փոխարէն, որպէս հայկական ովասիս, բաբերախտ մխիթարութիւնը գտայ «Յառաջ»օրաթերթին մէջ եւ վերջին 18 տարիներու ընթացքին, իր 5·000 թիւերը ծայրէ ծայր եւ բառ առ բառ կարդացած եմ:

Հայկական օրաթերթ... եւ անկա՛խ:

Ի՞նչպէս նման բան կարելի է իրականացնել, երբ անժխտելի իրականութիւն է որ մարդիկ իրենց ընտանեկան ու ընկերային շրջանակներուն մէջ ապրելով, բնականաբար կ՚աղդուին այս կամ այն կողմին գաղափարներուն նկատմամբ կաղապարուած համակրանք եւ հակակրութիւններէն: Ու ո՞վ չի գիտեր թէ Սփիւռքի մէջ հայկական թերթ հրատարակելու նիւթական եւ թէքնիք անհամեմատ դժուարութիւններուն վրայ մեր պարագային կը բարդուին կողմնակալութեան մղձաւանջներ, որոնց պէտք է տոկալ:

«Յառաջ»ի 20·000–րդ թիւին առթիւ, ահա թէ ինչո՛ւ պէտք է իրատես մօտեցումով արժեւորել եւ տեսնել թէ ան իր ամէն մէկ թիւին պարունակութեամբ —յօդուած, թերթօն, թարգմանութիւններ, եւլն.— Հայը ծանօթացնելու, ճանչնալու, դաստիարակելու հասցէ մը եղած է եւ կը մնայ. բան մը որուն այնքա՜ն կարիքը ունինք միշտ եւ յատկապէս ա՛յս օրերուն:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՔԷՇԻՇԵԱՆ

sans grands moyens entourés de pays pour la plupart inamicaux et flanqués d'un protecteur dont les intérêts sur le long terme sont encore mal définis.

Enfin, il serait temps, pour la communauté internationale après la Bosnie et le Kosovo de finir par admettre qu'il n'est pas raisonnable d'obliger à vivre ensemble ceux qui ne le souhaitent pas. La grande leçon de la décolonisation dans tous les pays nouvellement indépendants aura été la discrimination dont sont l'objet les minorités ethniques et parfois religieuses. Apparemment la démocratie sans la prospérité est un objectif à peu près hors atteinte.

G. CH.

* *Il y a deux ans une proposition américaine jugée irrecevable suggérait l'échange du Haut Karabagh réunifié ou souverain contre la région de Meghri, seul territoire arménien jouxtant l'Iran, pays non hostile, et créant ainsi une ligne Ankara-Bakou non interrompue.*

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՂԱՒԱՐԸ «ԻՒՄԱՆԻԹԷ»Ի ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Այս տարի «Իւմանիթէ»ի աւանդական դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ Սեպտ. 15, 16, 17 թուականներուն Գուրնէօվի գեղատեսիլ ճեմապարտէզին մէջ: Ֆրանսահայ Յառաջդիմութեան Շարժումը (M.A.F.P.) պատրաստած էր հայկական տաղաւարը ուր կ՚ընդունուէին հայ, ֆրանսացի եւ այլ ազգերու պատկանող ցանազան այցելուներ: Տաղաւարի մուտքի վրան վերեւ զետեղուած էր ցուցատախտակ մը որուն վրայ մեծատառ գիրերով կարելի էր կարդալ սա գրութիւնը «Թերակղզը պարտի ընդունիլ Հայոց ցեղասպանութիւնը»: Տաղաւարին երկու կողմերը զետեղուած էին բարձրախօսներ ուրկէ կը լսուէին հայկական մեղեդիներ: Խորովածի անոյշ բոյրը դէպի ներս կը քաշէր ժողովրդական զանգուածներ: Այս առթիւ առիթը ունեցանք ընդունելու «Ապրիլ 24» Կոմիտէի նախագահ Ալեքսի Կէօվճեանը, որուն յաջորդեց Ծերակոյտի դասէն Հելէն Լիւք՝ Համայնավար եւ Հանրապետական կուսակցութիւններու խմբակին նախագահուհին. այս առթիւ խօսք առնելով Միշէլ Քաչքաչեան՝ Ֆ. Յ. Շ.–ի նախագահ, շնորհակալութիւն յայտնեց մեզի ընծայուած այս պատիւին համար. ներկայացուց ժողովուրդին մեր հիւրը եւ մատնանշեց Հելէն Լիւքի մղած պայքարը Ծերակոյտի նստաշրջանին ի նպաստ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման օրէնքին եւ խօսքը փոխանցեց մեր հիւրին: Հելէն Լիւք նախ իր շնորհակալական արտայայտութիւնները յայտնեց իրեն ցոյց տրուած ազնիւ վերաբերումին համար յետոյ ըսաւ թէ ինք առանձին չէր կրնար իրագործել բոլոր այն ձեռնարկները, որոնք պիտի ծառայէին Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումին, առանց «Ապրիլ 24» Կոմիտէի նախագահ Ալեքսի Կէօվճեանի անխոնջ աշխատանքին, որ յաջողեցաւ համախմբել հայկական քաղաքական, ընկերային, կրօնական եւ այլ կազմակերպութիւնները: Սոյն միասնականութիւնը եւ պայքարի աննկուն ոգին, ըսաւ Հելէն Լիւք, տուաւ ինծի այնպիսի կորով մը որ 20–րդ դարուն գործուած այս զարհուրելի ոճիրին ճանաչումը որուն զոհ գնաց 1,5 միլիոն Հայ, ընդունիլ պիտի տամ Ծերակոյտին կողմէ: Բուռն ծափահարութիւններէ ետք Մ. Քաչքաչեան շնորհակալութիւն յայտնեց Հելէն Լիւքին և խօսքը տուաւ Ալեքսի Կէօվճեանին. ան ծանրացաւ «Ապրիլ 24» Կոմիտէի տարած աշխատանքին վրայ եւ զայն բաղադրող կազմակերպութիւններուն օգտաշատ գործունէութեան. կրկին անգամ շնորհակալութիւն յայտնելով Հ. Լիւքի ցուցաբերած հողատարութեան համար, վերջացուց իր խօսքը հրաւէր ուղղելով պայքարը սրելու՝ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման համար: Ծափահարութիւններով վերջ գտաւ անոր ելոյթը. ներկաներէն մէկը հարցում մը ուղղեց, ընդվզած, թէ ի՞նչպէս Թուրքիա հրաւիրուած է Եւրոպական Միութեան անդամակցելու, երբ իր տարածքին հազիւ 1/20–րդը կը գտնուի եւրոպական հողամասին վրայ: Եւ յետոյ, այդ երկրի ժողովուրդը դեռ չէ ընդունած իր նախահայրերուն գործած ոճիրը: Շատ հետաքրքրական էր, որ թրքական լուսանկարչական եւ հեռատեսիլի ոստիկաները մօտէն կը հետեւէին սոյն խօսակցութիւններուն:

Կիրակի, Սեպտ. 17–ին, իրենց ներկայութեամբ մեզ պատուեցին նաեւ Կի Տիւքոլոնէ եւ կինը: Կ. Տիւքոլոնէ եղած է այն առաջին երեսփոխանը որ տասնեակ տարիներ առաջ ու առանց վհատելու տարեկան բոլոր նստաշրջաններուն եւ Ապրիլ 24–ի նախօրեակին, Ազգ. Ժողովին կը ներկայացնէր Հայկ. ցեղասպանութեան ճանաչման օրինագիծ մը: Նոյն օրը մեզ պատուեցին նաեւ Վիթրիի եւ Մալաքօֆի քաղաքապետները. բանաստեղծ Ռուբէն Մելիք, Ֆրանսահայ Երիտասարդաց Միութեան (Ժ.Ա.Ֆ.) հիմնադիրներէն եւ «Աշխարհ» երկշաբաթաթերթի տնօրէն Գէորգ Սարեան եւ ուրիշներ: Երբ ժողովուրդը յագուրդ գտած դուրս կու գար, մարդիկ ախորժակնին պահած հայկական խորովածով տեղ կը գրաւէին: Երբ մէկ կողմէն գիրքերու վաճառքը կը շարունակուէր, միւս կողմէ բարձրախօսը կը յայտարարէր՝ «1,5 միլիոն Հայ ջարդուած է 1915 թուականի թրքական պետութեան կողմէ. Ի. դարու այս ցեղասպանութիւնը դեռ ճանաչում չէ գտած ֆրանսական Պետութեան կողմէ: Թուրքիա ի գործ կը դնէ իր ճնշումը արգելք հանդիսանալու համար Ծերակոյտին կողմէ ճանաչման. եկէ՛ք ստորագրեցէք այս արգելքին դէմ եւ ճանաչման համար»: Այս թունդ լոզունգներէն ետք, ժողովուրդը պոչ բռնած կը սպասէր ներկայացուած թուղթը ստորագրելու համար. այս ձեւով հազարի մօտ ստորագրութիւն հաւաքուեցաւ: Ֆրանսահայ Յառաջդիմութեան Շարժումը վճռած է յառաջիկային աւելի զօրացնել իր աշխատանքը ի նպաստ մեր դատին եւ ֆրանսացի ու հայ ժողովուրդներու կապերուն սերտացման:

Ն. ԱՐԱՊԵԱՆ

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ (ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԶ.

Մարտիկ աղա ներքնապար ցատքելով, ինդալով, բոլորովին ինքզինքը տուած աշխարհակալի մը յորդող ու յաղթական ուրախութեամբ մը գեղուն, պոռթկաց ծովուն եղերքը...

– Եմտական նախարա՛ր, նախարա՛ր...

Ա՛խ, ժամ առաջ սա յեղափոխութիւնը մնէնար ու անկախութիւնը յաջորդէր անոր...

Յանկարծ Զարուհի միտքը ինկաւ:

– Հա՛... երթամ, գտնամ, խօսիմ, ըսեմ, երթամ:

Խոշոր ոտքերը բացաւ ու հողը սկսաւ կոխկռտել արագ–արագ գաւազանը ու գլուխը շարժելով՝ իր ներքին մտածումներուն խօլ չափին համեմատ:

– Երթամ, ըսեմ...

Մտածում մը յանկարծ իր զուարթ քայլուածքը կամացցուց ու մտահոգ փոթթելով, ծալքերով պատեց իր ճակատը:

Ցիչեց ոսկէ իրիկուան տեսարանը, իր յիմարութիւնը, անգիտակից շարժումը:

– Հապա.. եթէ աղջիկը աս ըրածէս բարկացած, սրտնեղած ըլլայ նէ... եթէ զիս չընդունի... եթէ զիս վռնտէ, չառնէ զինք իբր ամուսին:

Այս կէտին վրայ չատ մտածած չէր:

Ի՞նչ երեսով կ՚երթայ հիմա:

Բայց մէկէն իր հպարտութեան մէջ վերականգնեցաւ:

– Ի՞նչ ըսել է, ան ո՞վ է... ինծի պէս մէկը զինք կնութեան կ՚ուզէ կոր նէ, ինք չհաճի՛ր, ան ո՞վ կ՚ըլլայ կոր: Ես՝ Մարտիկ էֆէնտի, ապագայ եմտական նախարար Հայկական պետութեան... ինծի պէս պիտի ընդունի...

Հակառակ ասոր, բաւական երկար երթալէ ետք Մարկոսեաններց դուռը զարկաւ. «Արդեօք ի՞նչ ընդունելութիւն պիտի ընէ»:

Ժպտելով, ծառաղայթող դէմքով մը, որ ամէն օրուընէ աւելի խնամուածարդուզարդ մը գեղեցկացուցած էր, զինքը ողջունեց օրիորդը:

– Օ՛, հրամմեցէ՛ք, Մարտի՛կ էֆէնտի, – ըսաւ ձեռքը թօթվելով մտերմական սեղմումով մը... որ Մարտիկ աղան յուզեց:

Բազմոցին վրայ փռուեցաւ Մարտիկ աղա, պահ մը լուռ մնաց՝ մտմտալով ինչպէս սկսիլ խօսակցութիւնը:

– Երէկ իրիկուն ինչո՞ւ շուտ մը մեկնեցաք այնպէս, Մարտիկ աղա, – ըսաւ օրիորդը՝ ճիշդ իր քովը նստելով նորէն, սիրուն ու քնքող ձեւերով... – ես ձեզի ըսած չե՞մ, որ ազատամիտ աղջիկ մըն եմ... թէ ինծի համար կարեւորութիւն չունին այդ տեսակ բաներ:

– Աղջիկս, – սկսաւ Մարտիկ աղա, բայց յանկարծ կարմրեցաւ խորհելով, թէ իր կինը ընելու միտքն ունէր զայն... – օրիորդ, – շտկեց... – չիտակը ներողութիւն կը խնդրեմ երէկ գիշերուան եղածին համար... բայց խելքս գլուխս չէ՛ր ...քիչ մը խմած էի:

Հակառակ այն դիտաւորութիւններուն, որով եկած էր Մարտիկ աղա, մէյ մը աղջըկան դիմաց պէտք կը զգար իր արժանապատուութիւնը ամօթազերծել, նուաստացումէ մը մաքրել ինքզինքը ու ատոր համար սուտ. բան մը, որ շատ դիւրին էր իր երեւակայութեան համար:

– Քիչ մը խմած էի... շատ ալ ուրախ էի... յետոյ, գիտե՞ս, – ըսաւ, – դուն իմ մեռած կնկանս շատ կը նմանիս: – Սուրբեանին ըսածը կը յիշէր կարծես, – քեզի ըսած չեմ մինչեւ հիմա... անոր համար ներսիդիս անանկ համակրութիւն մը ծնաւ քեզի համար. երէկ գիշեր ինքզինքս մոռցուց, ա՛խ ողորմած հոգի կինս:

Սկսաւ իր կնոջ յատաման գովեստը ընել:

– Ի՜նչ անոյշ կին էր... տեսնայիր, Զարուհի:

– Է, քանի որ ես ալ իրեն կը նմանիմ կոր, – ըսաւ Զարուհի չարաճճի քրքիջ մը արձակելով, – ուրեմն զիս առէք անոր փոխանորդ... կը լմննայ, կ՚երթայ:

Այս խօսքին Մարտիկ աղա ամէն բան մոռցաւ, արժանապատուութիւն, ինքնարդարացումի պէտք, ամօթ... ու աղջըկանը ձեռքը բռնելով ու իրեն քաշելով.

– Ի՞նչ, կ՚ուզե՞ս իմ կինս ըլլալ:

– Քանի որ ձեր կնկան կը նմանիմ կոր, ինչո՞ւ չէ...

Արքայութեան մէջ էր Մարտիկ աղա, երանութեան մէջ կը լողար, լիամարմին: Երեւակայեցէք, աղջիկը՝ յեղափոխականի մը գրեթէ նշանած, ինքզինքը յեղափոխականուհիի մը, զոր կը սիրէր առանց գիտնալու, եմտական նախարար անուանուած... Հայկական պետութեան:

Մարտիկ աղայէն աւելի դժուարահաճներ անգամ գոհացնող երջանկութիւն մըն էր ասիկա...

– Հայտէ՛, քալէ՛, դուրս ելլանք պտըտինք քեզի հետ... Ռումլէ երթանք, – ժամուան մը խօսակցութենէ վերջ, ուր խելքին փչածը դուրս թափած էր. բան մը, որ երբեք ըրած չէր...

Ու աղջիկը թեւը առած, ապագայ եմտական նախարարը եւ ապագայ կինը քովը առած, խօսելով, ճառելով, իր ապագայ երազները պարզելով, գօճիֆիտաններ ընելով՝ ուղղուեցաւ դէպի Ռումլէի կայարանը...

– Մտիկ ըրէ, Զարուհի՛, երբ Հայէն ազատութիւն տրուի, Զարուհի՛...

(Շար. 82)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շնորհակալութիւն եմ յայտնում ֆրանսահայ բոլոր այն կազմակերպութիւններին եւ անհատներին, որոնք նպաստեցին ս/թ Սեպտեմբերի 21–ին պատշաճ կերպով նշելու Հայաստանի Ազգային տօնը Փարիզի Կոռն Թ'Օթէլ էնթէրքոնթինանթալ հիւրանոցի սրահներում :

Է. ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ
Հայաստանի Հանրապետութեան Դեսպան

(Շար. Ա. էջէն)

դունի որ այդ տեսերիզը ստացած է, բայց, ոչ գիտած է, ոչ ալ գիտէ թէ ո՞ւր դրած է : Նոյն օրուան խուզարկութիւնները իր բնակարանը եւ գրասենեակը ոչ մէկ արդիւնք տուած են : Տ. Սթրօս – Քահնի դիրքը շատ փափուկ է եւ իրեն դէմ զանազան մեղադրանքներ կրնան ըլլալ : Առաջինը կը վերաբերի փաստերու ծածկումի : Արդարեւ, ինչո՞ւ նախկին նախարարը արդարադատութեան չէ յանձնած այդ տեսերիզը : Բ. մեղադրանք մըն ալ կրնայ ըլլալ, աւելի ծանր, եթէ հաստատուի որ նախարարը կաշառագրութիւն մը բրած է Կ. Լակերֆէլտի ի նպաստ :

Սեպտեմբեր 25–ին, Շիրաք դիմած էր ժոսփէնի որ քննութիւն բանալ տայ : Ժոսփէն կ'ըսէ թէ այս բոլոր հարցերը կը վերաբերին արդարադատութեան : Արտայայտուեցաւ Ընկերվարական խորհրդարանական Լիոնի օրերուն եւ ըսաւ թէ այդ խնդիրը ո՛չ իրեն, ոչ Ընկերվարական կուսակցութեան, ոչ ալ կառավարութեան կը վերաբերի : Սթրօս - Քահն դաւաճան մըն է : Փաստի ծածկումը կրնայ 3–էն 5 տարուան բանտարկութեան տանիլ զինքը, իսկ տուրքերու հարցը մինչեւ 10 տարի բանտարկութեան :

Հետաքրքրական երեւոյթ է որ 48 ժամուան ընթացքին, այս տեսերիզին պատմութիւնը, որ այլեւս ողբալի թերթօնի մը բնոյթը առած է, աջէն ձախ գնաց : Այս ամբողջը կը փաստէ, դժբախտաբար, որ «փտած բան մը կայ Դանիոյ թագաւորութեան մէջ» :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ընտրութիւններուն բանավէճը կը շարունակուէր Սեպտեմբեր 26–ին, իշխանութիւն թէ ընդդիմութիւն կը պարծենային իրենց յաղթանակով : Կարելի չէր ստոյգ բան մը գիտնալ :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ (Մոսկուայէն 200 քիլոմեթր հարաւ – արեւելք) նոր նացիական երիտասարդներ թալանի տուած են հրէական դպրոց մը : 15 երիտասարդներուն ինքնութիւնը ճշդուած է :

ԱՅՍԱՔՍՈՅԻ (Գորսիքա) քաղաքապետ վերընտրուեցաւ նախկին քաղաքապետը՝ Մարք Մարքանճիլի, լայն մեծամասնութեամբ (43%) : Գ. դիրքի վրայ հասաւ ժոզէ Ռոսի, Տարածքային ժողովին նախագահը որ կը յուսար պարտութեան մատնել Մարքանճիլին : Այս ընտրութիւնը պարտութիւնն է նաեւ ժոսփէնի, քանի Ռոսին էր գլխաւոր կողմնակիցը իր ծրագրին կղզիին համար :

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան

Քաշան – Ա.ԷՍ.Օ. Արմէնիէն Իսի 0 – 2
(Ֆրանսայի Բաժակ, Գ. հանգրուան)

ՀՄԸՄ Ֆրանս (Բ.) –
ժընըվիլիուազ (Բ.) 2 – 6
(Օ–տը–Սէնի Բաժակ, Ա. հանգրուան)

Իւ.Ժի.Ա. Ալփորվիլ –
Իւ.ԷՍ.Ա. Ալփորվիլ 3 – 0
(Ֆրանսայի Բաժակ, Գ. հանգրուան)

Պատանիներ

Գլամար – ՀՄԸՄ Ֆրանս 1 – 13

Լիոնի Շրջան

ՀՄԸՄ Լիոն–Տէսին – Լ'էքրա 3 – 2
(Ֆրանսայի Բաժակ, Գ. հանգրուան)

Իզէրի Շրջան

ՀՄԸՄ Վիէն – Լէ Մէնկէթ 0 – 9
(Ռոնի Բաժակ, Ա. հանգրուան)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

75ամեակին առթիւ

ՓԱՐԻԶ. – Տրէզեան ընտանիք 1.000 Ֆր. :

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Ֆլորա Ֆրէնկեան 200 Ֆր. :

ԱՆԿԷՆ. – Տիկին Սօնա Մոմճեան 200 ֆրանք :

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Միհրան Պօյաճեան 100 ֆրանք :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section SEVRAN-LIVRY

SEJOUR DE NOUVEL AN A BELLEFONTAINE

La Croix Bleue des Arméniens de France, section **«D. Missakian»** de Sevran-Livry vous invite à venir fêter le passage au 21ème siècle à Bellefontaine, dans une ambiance familiale et arménienne.

Séjour du 26 décembre au 2 janvier

Renseignements :

01 42 36 33 73 dans la journée;
ou 01 46 58 03 17 le soir.

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Helen Puzant»** d'Alfortville organise un repas le **Samedi 30 Septembre** à partir de 20 heures à la Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 9, rue de Madrid, au profit de la Colonie de Bellefontaine

Réservations :

— M.C.A. : 01 43 76 55 89
— Seta : 01 43 76 99 11

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ 70–ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին, Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան եւ հիմնարկութեան 70–ամեակին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ,
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Երգեցողութիւնները կը կատարուին մանկանց նորակազմ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Զարեհ Տէյիրմէնճեանի :

Պատարագի աւարտին կը կատարուի մատաղօրհնութիւն : Ապա Քաղաքապետարանի «Էսփաս Շառլ Ազնաւուր» սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ սիրոյ սեղաններու շուրջ հաւաքոյթ, հաճելի քանի մը ժամ անցընելու ակնկալութեամբ :

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ ժողովուրդը աղօթելու եւ ուխտ կատարելու :

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.45–ին :

ՍԷՆ–ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ տեղի կ'ունենայ աւանդական մատաղօրհնութիւն՝ Կիրակի՝ Հոկտեմբեր 1–ին :

Պատարագ ժամը 10–ին :
Մատաղօրհնութիւն ժամը 11.45–ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Մատաղօրհնութեան առթիւ, ուխտաւոր նուիրատուները կրնան դիմել թաղականութեան անդամներուն :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

FOIRE INTERNATIONALE DE MARSEILLE
22 SEPTEMBRE — 2 OCTOBRE

PAVILLON DE L'ARMÉNIE

Hall 6

Organisateur : Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
Accueil : Conseil Général des Bouches-du-Rhône

Journée officielle de l'Arménie
VENDREDI 29 SEPTEMBRE

Sous le haut patronage
de **S. E. Edward NALBANDIAN**
Ambassadeur de la République d'Arménie en France
et en présence de MM. :

—**Jean-Noël GUERINI**, Président du Conseil Général des Bouches-du-Rhône
—**Michel KESTER**, Président - Directeur Général de la SAFIM;
—**Pierre LARRETCHE**, Président - Directeur Général Yerevan Brandy Cie;
—**Ernest SEFERIAN**, Président de la Chambre de Commerce franco - arménienne;
—**Garo HOVSEPIAN**, Président de la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture;
—**Albert BOGOSSIAN**, Secrétaire Général de la Chambre de Commerce franco-arménienne.

Programme de la Journée

- 11h : Point Presse à la Salle de Presse;
- 12h : Accueil de la Délégation suivi de la visite du Pavillon de l'Arménie. Apéritif au Palais des Arts;
- 12h30 : Allocutions;
- 13h : Déjeuner sur réservation uniquement, au Palais des Arts, Salle Gyptis; Tél. : 04 91 66 18 80;
- 15h : Conférence - Débat, Palais des Arts, Salle Pythéas; Thème : **«Echanges et Opportunités en Arménie»** Avec la participation de : **Edward Nalbandian**, Ambassadeur d'Arménie en France, **Pierre Larretche**, P-DG de Yerevan Brandy Cie;
- 18h30 : Animation artistique sur Pavillon de l'Arménie. Hall 6; Avec : Orchestre **Hayrenik**, Troupe de Chants **Hamazkaïne**, **«Les Arts de la Scène d'Erevan»**.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30,
Տօն է Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի Երգեցողին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ս. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30, ժամը 14.30–ին սովորական հաւաքատեղին :

SOIREE LITTERAIRE

La Commission Culturelle de l'Eglise arménienne de Chaville vous invite à une soirée consacrée au livre récemment paru :

« LES AMIRAS, SEIGNEURS DE L'ARMENIE OTTOMANE »
de Pascal **CARMONT**.
Le Samedi 30 Septembre à 20h45
en la salle Balabanian.

L'auteur présentera et dédicacera son ouvrage.

ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ
ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՇԱԲԱԹ

- ԳԵՂԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ
ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
Բացում՝ Ուրբաթ, Հոկտ. 13, ժամը՝ 18.30–ին, Կեդրոնի «Վ. Պօղաճեան» սրահը : Ցուցահանդէս՝ Հոկտ. 13 – 22 : Ետ հանդիսութեան ընդունելութիւն :
Մուտքը ազատ է

- ՀԱՄԵՐԳ
Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 13, ժամը 20.30–ին, Կեդրոնի «Ա. Զըրբաչեան» սրահը :
ԱՆԻ ԵՂԼՄԱԶԵԱՆ (սոփրանօ),
ԱՆՈՅՇ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (սոփրանօ),
ԺԻՒԼԻԷԹ ԵՂԼՄԱԶԵԱՆ (դաշնակ) :
Յայտագիր՝ Կոմիտաս, Փուչչինի, Պախ, Կանաչեան...
Մուտք՝ 50 Ֆր.

- ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝
Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մասին Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ,
Հովանաւորութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21, ժամը 20.30–ին. –
* ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՊԵՔՃԵԱՆ
Առաջնորդ Գերմանիոյ Հայոց
«Հայ Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը»
* ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայքի
«Հայ եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը»
* ԳՈՒՐԳԷՆ ՎՐԴ. ԱՂԱՊԱՊԵԱՆ
Ուսանող Գերմանիոյ Արմաշու Դպրեվանքի
«Հայ Եկեղեցւոյ հոգեւոր զարգացումը անցեալն ու ապագան»
Մուտքը ազատ է

Centre Culturel SAHAK - MESROP
— Cathédrale Arménienne —
339, avenue du Prado — Marseille 8e

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

«ԵՐԱԶ»

Քրիսթինա Գալստեան, անցեալ Ապրիլին հիմնած է «Երազ» Միութիւնը (նախագահութեամբ Վարդան Տէրտէրեանի) նոր կառոյց մը տալով հայկական պարին : Ք. Գալստեան առիթ կ'ընծայէ ճանչնալու հայկական պարը, երեք տարբեր կարեւորութիւններով 4–ուկէսէն 60 տարեկաններու համար : Դիմել՝ Ք. Գալստեանի հեռաձայն. –
01 – 43 – 68 – 84 – 49

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28
JEUDI
28 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.001

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

76e ANNEE — N° 20.001

ԱՄՆ-ԻՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Թուրքիոյ չափ, եթէ ոչ աւելի վրդոված է Ամերիկա Հայոց ցեղասպանութեան բանաձեւին քուէարկութեան պատճառաւ: Զուսցաւ իր պաշտօնական հակազդեցութիւնը եւ Արտաքին Նախարարութեան բանբերը յայտարարեց թէ ցեղասպանութեան հարցով պէտք է զբաղին պատմաբանները եւ ոչ թէ օրէնսդիրները: Ասոնք աւելի կը բարդացնեն Կովկասի խաղաղութեան եւ կայունութեան հաստատման ամերիկեան ճիգերը: Բանբերը աւելցուցած է, որ այդ բանաձեւը կը վնասէ Թուրք – ամերիկեան յարաբերութիւններուն: Թուրքիա Միացեալ – Նահանգներու ռազմավարական դաշնակիցն է:

Թուրքերն ալ կը շարունակեն հակազդել, եւ մամուլի էջերը լեցուն են զանազան յօդուածներով: Ասոնց կարգին յատկանշական է «Սապահ»ի մէջ լոյս տեսած (Սեպտեմբեր 24) Իլքէր Սարըէրի յօդուածը որուն խորագիրն է՝ «Ցեղասպանութեան խնդիրը»: Իր տեսակէտն այն է որ հարցը բնաւ կապ չունի Թուրքիոյ Հանրապետութեան հետ, քանի ինչ որ պատահած է, տեղի ունեցած է Օսմանեան կայսրութեան շրջանին:

Պէտք է ըսել նաեւ թէ Թուրք լրագրողներու ոճն ալ հասարակէն ալ անդին, երբեմն գռեհիկ է: Սարըէր կը շեշտէ ի մէջ այլոց. –

«Երեք – հինգ «անկուտի» (գլխիկոր) ամերիկացի քաղաքագէտներ հայկական քուէները ապահովելու համար բանաձեւ մը պատրաստեր են, յաջողեր են բանաձեւը ընդունելի դարձնել: Հիմա ամբողջ Թուրքիա հոս կ'ըսէ ոտքի կը կանգնի, հոն կ'ըսէ վար կը նստի: Ամէնէն «պապա» թերթերը վերնագրի վրայ վերնագիր քաշելով կը պոռան որ Ամերիկա մեզ կոնակէն զարկաւ: Եահու, ինչո՞ւ մեզ կոնակէն զարկած ըլլայ, ո՞վ զարկեր է, կեցէք պահ մը, հինգ վայրկեան մտածեցէք, անկէ վերջ խուճապի մատնուեցէք, ա՛յ պարոններ: Հիմա այդ անհիմն բանաձեւին համար մենք պիտի պառակտի՞նք, պիտի փճանա՞նք: Ես պատմաբան չեմ, բայց խորայատուկ տրամաբանութիւն մը ունիմ: Ենթադրենք որ ցեղասպանութիւն մը պատահեր է: Ենթադրենք որ հայ կոտորածները Օսմանցիին հասցուցած իրենց վնասներուն հաշիւը վճարեր են: Այո՛, բայց մեզի ի՞նչ: Մե՞նք գործադրեցինք այդ ցեղասպանութիւնը: Մենք Թուրքիոյ Հանրապետութի՞ւն ենք, թէ Օսմանեան կայսրութիւն: Մենք Օսմանեան կայսրութեան քաղաքական ժառանգութեան տէր կանգնե՞ր ենք, որ ցեղասպանութենէ ալ պատասխանատու նկատուինք: Եւ արդէն աշխարհի վրայ ցեղասպանութենէ պատասխանատու միակ պետութիւնը Օսմանեան կայսրութի՞ւնն է: Պատմութիւնը բռնագրաւումներու, սեռային բռնաբարումներու, թալաններու ու ցեղասպանութեանց, մարդիկը կրօնական եւ այլ պատճառներով իրենց տեղերէն ու հողերէն վտարելու շարք մը չէ՞: Գերմանը, Ֆրանսացին, Անգլիացին, Հոլանտացին, Բիւզանդիոնն ու Հռոմի կայսրութիւնները կաթէն ելած չափ անմե՞ղ էին: Եթէ այս հարցը գրգռենք, կրնանք երթալ մինչեւ Եգիպտոսի կայսրութիւն: Մենք հիմա ամերիկացի անկուտի քաղաքէններուն երկու թէզ կրնանք հրամցնել.

1. – Մենք Օսմանեան պատմութենէն պատասխանատու չենք:
2. – Եթէ Օսմանեան կայսրութիւնը պատասխանատու պիտի նկատուի, բոլոր կայսրութիւնները պատասխանատու պէտք է նկատուին:

Ահաւասիկ այս պատճառներով ես այս հայկական «կեղծ» ցեղասպանութեան բանաձեւէն բնաւ խուճապի չմատնուեցայ, պիտի չմատնուիմ ալ»:

«Ճումհուրիյէթ»ի մէջ Խօզկէն Աճար իր յօդուածը կը խորագրէ. – «Պէտք է կոխել Քոչարեանի կոշտին վրայ» ու երկարաշունչ գրութեամբ մը կը վերլուծէ Թուրքիոյ եւ Հայաստանի յարաբերութիւնները Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի օրերէն: Եզրակացութեան մէջ, կը թուէ այն միջոցները որոնց Թուրքիա պէտք է դիմէ ու կ'ըսէ. – «Թուրքիա փոխանակ քահանային բարկանալով ծոմապահութիւնը աւրելու, ի գործ պիտի դնէ Քոչարեանին կոշտին վրայ կոխելու քաղաքականութիւն մը»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ. Գ. ՄԸՐԻԻ տեսերիզին ողբալի թերթօնը օրէ օր նոր հարցեր կը ստեղծէ աջէն ձախ: Տոմինիք Ստրոս – Քահնի խնդրոյ առարկայ ըլլալը, Սեպտեմբեր 25–ին, մոռցնել կուտայ որ այդ տեսերիզին գլխաւոր դերակատարը՝ Շիրաքն է: Այս չի նշանակեր որ Տ. Ստրոս – Քահն մեղք չունի, բայց, պէտք չէ որ երկրորդը շուքի տակ թողու առաջինը: Սեպտ. 26–ին, արդարադատութիւնը «դատական լրատուութիւն» բացաւ Ստրոս – Քահնի դէմ փաստերու ծածկումի մեղադրանքով: Իր պաշտպանութիւնը բաւական ձախող է, եթէ մանաւանդ չանտեսենք որ փաստաբան է: Կ'ըսէ «առի տեսերիզը, չդիտեցի, անկիւն մը դրի, չեմ գիտեր ո՞ւր է»: Կ'ուրանայ որ անոր փոխարէն տուրքերու զեղչ մը շնորհած է Կ. Լակերֆէլտի: Զեղչը եղած է օրինաւոր կերպով, այլ խօսքով Լակերֆէլտ 46 միլիոն ֆրանք վճարելով ազատած է (փոխանակ մօտ 300 միլիոն ֆրանքի): Ստրոս – Քահն կ'ուզէ որ արդարադատութիւնը Շիրաքով զբաղի, ինչ որ անկարելի չէ: Դատաւոր մը կ'ուզէ ունկնդրութեան հրաւիրել որպէս վկայ: Դրամատան մը արկղին մէջ, որ կը պատկանի փաստաբան Պըլոյի, երկու ձեռագիր նամակ գտնուած է Մըրիէ, ուղղուած «Պ. Նախագահի» մը, որ, կ'ըսուի թէ Շիրաքը չէ: Այս պատճառաւ ալ հետապնդում մը բացուած է Ք.ի դէմ, ազդեցութեան չահատակութեան համար: Ստրոս – Քահն նաեւ վիրաւորուած է ընկերվարական կարգ մը ընկերներու վերաբերումէն: Լիոնի մէջ, Ժոսփէն, եւրոյթով մը, չեշտեց թէ չի հետաքրքրուիր այդ հարցերով եւ վերջաւորութեան յարձակեցաւ Շիրաքի վրայ:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ընդդիմութիւնը, որ բացարձակ վստահ է իր յաղթանակէն, չուզեր մասնակցիլ ընտրութեան Բ. շրջանի մը, զոր ընտրական յանձնախումբը որոշեց, Հոկտեմբեր 8–ի համար: Իշխանութիւնը կ'ընդունի որ չէ յաղթած եւ հարկ կը տեսնէ Բ. շրջանի մը, մինչ ընդդիմութիւնը վստահ է որ Քոսթունիցա յաղթած է լայն մեծամասնութեամբ եւ կը մերժէ մասնակցիլ Բ. շրջանի մը:

Ժ. ԹԻՊԸՐԻ առժամապէս կախակայուեցաւ ԷՌ – Փէ – ԷՌ–ի փարիզեան դաշնակցութեան գործադիր յանձնախումբին կողմէ: Վերջնական որոշումը կը տրուի յետագային:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ

Սեպտեմբեր 26–ին Կրեմլինի մէջ Ռուսաստան եւ Հայաստան դաշնակցային համագործակցութեան պայմանագիր մը ստորագրեցին, միտելով աւելի եւս ամրապնդել երկու երկիրներուն միջեւ պատմական սերտ կապերը; ինչպէս կը նշէ Պուտինի յայտարարութիւնը՝ թէ «երկու երկիրներն ալ կը ցանկան աւելի՛ եւս ամրապնդել փոխադարձ յարաբերութիւնները»:

ԸՍՏ ՊՈՒՏԻՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԿԱՐԻՔ ՉՈՒՆԻ

Մամլոյ միատեղ ասուլիսին ընթացքին, Պուտին յայտարարած է թէ «Հայաստան յատուկ արտօնութիւններու կարիք չունի» եւ երկու երկիրներուն միջեւ յարաբերութիւնները որակած է իրարու հաւասար:

ՊՈՒՏԻՆ ԵՒ Լ. ՂԱՐԱԲԱՂԸ

Ըստ Պուտինի Ռուսաստան համաձայն է Լ. Ղարաբաղի հարցի կարգաւորման այն տարբերակին, որուն Հայաստան եւ Ազրպէյճան միամտաբար կը հասնին, եւ որ «կը բաւարարէ այդ ժողովուրդներուն եւ երկիրներուն ղեկավարութիւնը»: Պուտին, նշելէ ետք թէ Ռուսաստան յատուկ հնարաւորութիւններ չունի հիմնահարցի լուծման համար, կը վստահեցնէ սակայն թէ «լուծում մը կը գտնուի՝ ի բարօրութիւն երկու պետութիւններու ժողովուրդներուն: Իսկ ըստ Ռ. Քոչարեանի, կողմերը պէտք է հակամարտութիւնը լուծելու պատասխանատուութիւն ստանձնեն, «այլ ոչ թէ բարդեն ուրիշներու ուսերուն»:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ

Բանակցութիւններէն ետք տրուած մամլոյ ասուլիսին ընթացքին, Ռ. Քոչարեան յայտնած է թէ կը ցանկայ տեսնել հաշտ եւ առանց տարանջատիչ գիծերու Կովկաս մը. որուն հասնելու համար անհրաժեշտ է «շատ պատասխանատու քաղաքականութեան իրականացում Անդրկովկասի ղեկավարներուն կողմէ»: Իր կարգին, Պուտին, նկատելով Կովկասը տարբեր կրօնքներու, ազգերու եւ մշակոյթներու մէկտեղման եզակի վայր մը, անհրաժեշտ կը գտնէ ձգտիլ այն բանին՝ որ ապագային եւս Ռուսաստան պարծենայ Կովկասի հետ ունեցած իր սերտ յարաբերութիւններով:

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ռ. Քոչարեան յատուկ հանդիպում մը ունեցած է նաեւ Ռուսաստանի զինուորական ուժերու գլխաւոր հրամանատար Անատոլի Կուաշնէի հետ, որոնք քննած են շրջանի ապահովութեան, ինչպէս նաեւ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի ռազմագիտական հարցերը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆ Է

Երկու նախագահներու բանակցութիւններուն արդիւնքով պիտի ստորագրուի դաշնակցային համագործակցութեան յատուկ պայմանագիր մը «համաձայնութեան եկած ամբողջ շարք մը հարցերու շուրջ»՝ ինչպէս նշած է Ռ. Քոչարեան: Իսկ Պուտին, ընդգծելէ ետք Ռուսաստանի եւ Հայաստանի միջեւ միշտ ալ գոյութիւն ունեցած պատմական ամենաջերմ յարաբերութիւնները, յայտարարած է. «Հայաստանը մեր դաշնակիցն է, եւ այդ մէկը կ'արտացոլայ դաշնակցային համագործակցութեան պայմանագրին մէջ»:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱ՞Յ ԹԷ ԿԸ ՀԵՌԱՑՈՒԻ

Սեպտեմբեր 26–ին, Երեքշաբթի առաւօտ Ազգային Ժողովի նիստին ծեծուած է նախագահ Արմէն Խաչատրեանի հրաժարման հարցը: Ան, նախ իր հրաժարականը տուած է, ապա իր կուսակցութեան՝ Հայաստանի Ժողովրդական կուսակցութեան պնդումին վրայ ետ առած: Ի վերջոյ, հարցը քուէարկութեան դրուած է եւ հրաժարումին թեր քուէարկած են 63 երեսփոխան, դէմ՝ 31, մէկ հոգի ձեռնպահ մնացած է: Այս կացութեան ի տես, Արմէն Խաչատրեան բողոքած է, առարկելով թէ անհրաժեշտ մեծամասնութիւնը 66 է, ուրիշներ ըսած են՝ 58 է: Անկարելի չէր նկատուեր որ դիմում ըլլայ Սահմանադրական Դատարանին: Ազգային ժողովը ունի 131 երեսփոխան:

Երեք կուսակցութիւններ՝ «Ժողովրդական Հայրենիք», «Մտաւորական Հայաստան եւ Պահպանողական», միացեալ յայտարարութեամբ մը Ազգ. Ժողովին պարզած պատկերին բուն պատասխանատուն կը նկատեն Ռ. Քոչարեանը: Անոնք կ'ըսեն ի մէջ այլոց. –

«Ի զօրու չլինելով մեղմել հանրապետութիւնում սոցիալական եւ տնտեսական աղէտը, կասեցնել աննախադէպ արտագաղթը, լուծել Ղարաբաղի հիմնահարցը, Ռ. Քոչարեանը հերթական անգամ փորձում է հասարակութեան ուշադրութիւնը շեղել երկրում ներիշխանական ճգնաժամ ստեղծելով»:

ՍԻԴՆԷ ... ՍԻԴՆԷ ... ՍԻԴՆԷ ...
ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ
ՍԻԴՆԷ ... ՍԻԴՆԷ ... ՍԻԴՆԷ ...

ՆՈՐ ՄԵԴԱԼ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Երեքշաբթի, Սեպտ. 26–ին, Հայաստանի երկրորդ մետալը՝ կրկին պրոնզ, ապահովեց ծանրաբարձ Աշոտ Դանիէլեան, որ կը մրցէր գեր–ծանրերու դասակարգին մէջ: Այսպէսով, Հայաստան երկու պրոնզ մետալներով կը բարելաւէ նաեւ ընդհանուր դասաւորման մէջ իր դիրքը, բարձրանալով 60–րդէն 59–րդ դիրքը:

Այլ մեծ յաջողութիւն մը, ինչ կ'առընչուի հայ մարզիկներու, կը վերաբերի յունահռոմէական ոճի ըմբիշ Արմէն Նազարեանի (–58 քկ.), որ դարձաւ ողիմպիական ախոյեան, աւարտականին պարտութեան մատնելով զօրէացի իր մրցակիցը: Դժբախտաբար, ան կը ներկայանար Պուլկարիոյ կողմէն, ինչ որ Հայաստանը զրկած է ոսկի այս մետալէն, տրուած ըլլալով որ չորս տարի առաջ, նախորդ ողիմպիականներուն՝ Աթլանթայի մէջ ան արդէն խլած էր ոսկի մետալը, միայն այն տարբերութեամբ որ կը ներկայանար Հայաստանի խումբէն: Այդ յաջողութենէն անմիջապէս ետք, նոյն տարին, Ա. Նազարեան Պուլկարիա գաղթած էր:

Ընդհ. դասաւորումը միշտ կը գլխաւորեն Միացեալ–Նահանգները 63 մետալով, կը յաջորդեն Չինաստան, Ռուսաստան, Աւստրալիա ապա Ֆրանսա որ ունի 32 մետալ:

ՅԵՏԱՀԱՅԵԱՑ ԴԵԳԵՐՈՒՄՆԵՐ

Ա.

«ՅԱՌԱՋ»ի 75-ամեակը, այս Օգոստոսին, նկատելի առիթ էր յետահայեաց նայուածքով, – թէկուզ արագ, – անդրադառնալու մեր մամուլի անցեալի մէկ քանի հեղինակաւոր անուններուն եւ յատկանիշերուն: Արդարեւ, ուսանելի եւ օրինակելի երեւոյթները չա՜տ չատ են, երբ ուզենք անցնող վաստակին մէջ հաստատել այդ անբաւ ճիգն ու նուաճումը ազգի մտաւոր – իմացական եւ, ինչու ոչ, հոգեկան յառաջադէմ ստոումներուն ուղղութեամբ: Բոլորն ալ հիմնական կարեւոր սիւներ ազգային դէմքի բացայայտումին, ձեւաւորումին, չեշտաւորումին եւ՝ անչուշտ, ասոր պայծառացումին համար:

Որովհետեւ, մամուլը մեր իրականութեան մէջ, երէկ մանաւորաբար, երբեք ու երբեք իր չատ հասարակ, չոր թէ ցամաք իմաստով «լրոյ» գիր չէ եղած այն փոքրաթիւ անուններուն համար, որոնք, շնորհիւ իրենց երիցս խնկելի հիմնադիր խմբագիրներուն, հրապարակ եկած են կոչում, առաքելութիւն գոյականները միշտ վերադիր սկզբունք դաւանելով: (1)

Մեր պարբերական մամուլի թուական հաշուի մասին, մերթ ընդ մերթ թիւեր հրապարակ դրուած են, մօտաւոր անցեալին: Մէջբերենք քանի մը վկայութիւն: Հայոց պարբերական մամուլը ցուցակագրական – թուագրական բնոյթի ծաւալուն գրքով, բանասէր Գարեգին Լեւոնեան 1586 օրաթերթ, շաբաթաթերթ, ամսաթերթ եւ այլնի թիւ ներկայացուցած է: Ասոր վրայ աւելցնելով 21 հայատառ թրքերէն պարբերական: Գիրքը լոյս տեսած է Երեւան, 1934-ին:

Ակադ. Արտաշէս Կարինեանի համար, – Մենք չենք սխալուի, եթէ պնդենք, որ իր ծագման օրից մինչեւ այսօր (*իմա* 1956) հրատարակուած հայ պարբերականների թիւը չորս հազարից աւելի է: Աւելորդ է ասել, որ այդ թուի մէջ չեն մտնում մեր բազմաթիւ պատի լրագրերը: Մենք չենք խօսում արդէն այն մասին, որ մենք նոյնիսկ այսօր միայն անորոշ տեղեկութիւններ ունենք շատ եւ շատ պարբերականների՝ վիմատիպ, խմորատիպ եւ դպրոցական – աշակերտական ձեռագիր ամսագրերի մասին» (*Ակնարկներ Հայ պարբերական մամուլի պատմութեան. Ա. հտ. Երեւան*, 1956):

Ամալիա Կիրակոսեանի համաձայն. (*Հայ մամուլի մատենագիտութիւն* – 1794 – 1967, *Երեւան*) իր սահմանած 173 տարիներու ընթացքին 3264 թերթ հրատարակուած է, հայերէն: Հատորին յառաջաբանին մէջ կը կարդանք, – Անշուշտ մեզ կը հետաքրքրի, լրագրութեան սկզբից մինչեւ այժմ աշխարհում հայերէն քանի պարբերականներ են լոյս տեսել: Եթէ մինչեւ այժմ մեզ չի յաջողուել մօտաւոր ճշգրտութեամբ սահմանել հայ տպագիր գրքի քանակը, առաւել դժուար է պատասխանել, թէ այսօր ինչքան է կազմում Հայոց պարբերականների քանակը: Այս առթիւ կան տարակարծիքներ»:

Յամենայն դէպս, Ակադ. Արկ. Կարինեանի ներկայացուցած 4.000-ի թիւը, քիչ մըն ալ աւելով հաշուած, ընդունելի եւ, հետեւաբար, տրամաբանօրէն ճիշդ կը նկատուի:

Լուսատու չաւիղին անդրանիկ շողը, ռահվիրայի վկայութեամբ, կու գայ հեռուէն: Կը ծագի հեռաւոր Հնդկաստանէն, Մատրաս, 1794, «Ազդարար» (Ազդ – արարող) անունով (2): Ուղին հարթողն է խոնարհ քահանայ մը՝ Նոր Ջուղայեցի Յարութիւն Շմաւոնեան:

Տրուած տեղեկութիւնները՝ կենսագրական շրջանակով, գրեթէ կցկտուր են: Կը մատնանշուին ծննդավայրը եւ թուականը՝ Շիրազ, 1750: Վայրին համար կ'ըսուի, թէ ա՛յդ եւ յաջորդող տասնամեակներուն, քաղաքը ծանօթ էր իր կըրթական օճախներով, մետրեսէներ եւ, այդ միջավայրին մէջ չատ հաւանական կը նկատուի իրանական մտաւոր ազդեցութիւն մը: Կը մնայ ճշդել տարողութիւնը: Յամենայն դէպս, ստոյգ է, որ իր մանչ զաւակներուն մահէն ետք, կ'ապաստանի քաղաքէն երկու ժամ հեռու Բաբաքուն լերան վրայ հաստատուած տերվիշներու կրօնական մենաստանը: Ամբողջ եօթը տարի: Յայսօր դեռ կը մնայ հարցական, թէ ինչու Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէկ սպասաւորը, փոխանակ, օրինակ, Ջուղայի ծանօթ հայկական վանքը քաշուելու, կը նախընտրէ «ճգնիլ» այլադաւան տերվիշ – սուֆիներու շրջանակին մէջ: Մտածողներ կան նաեւ թէ Հնդկաստան տեղափոխուելէ ետք, հոն եւս առ ժամանակ կը հետաքրքրուի եւ շփում կը հաստատէ պուտտայական վարդապետութեան ծառայող քրմապետներուն հետ (3):

Կեանքին յաջորդ էջը առաւել ստոյգ տեղեկութիւններ կը պարունակէ, քանի իր իսկ հիմնած սեփական տպարանէն յաջորդաբար լոյս կ'ընծայէ այլազան բնոյթի հայերէն գիրքեր, – Պատմութիւն սրբոյ կուսին Մարիանէ (1789) – Պատմութիւն կայսերն Փոնցիանոսի (1790) – Տաղարան Սիմէոն Կաթողիկոսի (1791) – Ողբ Հայաստանեայց (1791) – Օրինակ հանդիսաւոր ծանուցմանց (1792) – Գիրք Պորփիւրի, որ կոչի ներածութիւն (1793) – Գիրք սահմանաց Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփայի (1797):

Առաջին թիւը՝ ԱԶԴԱՐԱՐ թիրայ ամսոյ, այսինքն՝ Հոկտեմբեր ամիս (Թուականը՝ 16) ունի խմբագրական մը սա խորագիրով, – Բարեպաշտ պարոնաց եւ մաքրակենցաղ տիկնանց Մադրասիս Հայոց: Ընթերցողներուն սահմանուած խօսքին տակ կը գտնենք Ջեռնադրողք թղթոյս 28 հոգիք ստորագրութիւնը:

Հիմնուած ամսաթերթին հետապնդած նպատակին մասին, ի մէջ այլոց, կը կարդանք, – «...Անուանեալ ազդարարօղ յորմէ իմացումն լինելոցէ ընթերցողաց, ծայրաքաղ անցքն նոյնոյ ամսոյ, եթէ՛ ի զանազան կազէթաց, եթէ՛ ի զանազան քարտիզաց, եւ եթէ այլոց զանազան գըրոց, նաեւ բանք հարկաւորք եւ քաղցրալուրք, եւ՛ ի վերջնումն տետրակիս, զօրացոյց մի հետեւեալ ամսոյ, պարունակեալ՛ ի նմա զտօնս սրբոց, եւ զաւուրս ծնընդեան եւ լրման լուսնոյ...» եւ այլն:

(Ապագայ ընթերցողներուն հաղորդել ընթացիկ ամսուան քաղաքական անհրաժեշտ, կարեւոր լուրեր. ներկայացնել շրջապատին հայոց յատկանշական նորութիւններ՝ գիտական եւ այլ, զանոնք լուսաբանել: Նաեւ ամէն մէկ թիւով լոյս ընծայել յաջորդ մասուան օրացոյցը՝ սուրբերու նուիրուած տօներու յիշատակութեամբ եւ, վերջապէս, մատնանշել լուսնին երեւումին ու լրումին օրերը):

Կեանքի կարճ շրջան բոլորած պարբերականը, (18 թիւ, Հոկտեմբեր 1794 – Մարտ 1796) բաւական բովանդակալից էջեր կ'ունենայ: Բաւարար չափով լայն գաղափար կարելի կ'ըլլայ կազմել, հետեւելով ողբացեալ բանասէր Յակոբ Անասեանի այլապէս խիստ արժէքաւոր «Հայկական մատենագիտութիւն – Ե. – ԺԸ. դդ.» ծաւալուն երկհատորեակին Ա. հատորին (4): Հոս կը գտնենք հրապարակ եկած թիւերուն բովանդակած այլաբնոյթ նիւթերը՝ մանրամասն ընդգըծումներով: Լեզուն՝ հիմնականին մէջ գրաբար է: Բայց եւ այնպէս հնդկահայ վաճառականներուն հետ շփում հաստատած խմբագիրը նկատի կ'ունենայ նաեւ աշխարհական ընթերցողները եւ, մերթ ընդ մերթ կը տպագրէ նիւթեր Ջուղայեցիներու ռամկախառն աւանդական աշխարհաբարով: Ի դէպ, ասիկա խառնակ «գրաբար» մըն է, աշխարհաբար արտայայտութիւններով, դարձուածքներով: Հոս կը գտնենք ուսումնասիրութիւններ, պատմական վաւերագիրներ, հրապարակագրական նկարագրով յօդուածներ, բարոյախօսական բնոյթի առակներ, բանաստեղծութիւններ, թարգմանութիւններ եւ, անշուշտ, ծանուցումներ, յայտարարութիւններ:

Բովանդակութեան հայոց քանի մը խորագիր կը քաղենք հոսկէ, իբր գաղափար կազմելու միջոց: –

Հետեւմունք Պատմութեան Պարսից, արարեալ ի խաչատուր վարդապետէ Նոր Ջուղայեցւոյ / Հռոմուլոս առ Հռոմէացիս, յետ շինելոյ զքաղաքն / Զանազան լուրք ընկալեալ ի համապատասխանէ Կալկաթու / Համառօտ պատմութիւն օդապարիկ գնտոյ եւ նանապարհորդութեան Մոնկոլֆիոյ, Թաւրիզի եւ Րոպէրթի / Պատնէճ թղթոյն վալաջա Մահմադալի խանին (*Մատրասի խանին պարսկերէն հրովարտակը, որով խմբագրին կ'արտօնէ տպել նաեւ պարսկերէն եւ արաբերէն գիրքեր*) / Յայտարարութիւն՝ Մատրասի հայկական դպրոցին ի նպաստ վիճակախաղ կազմակերպելու մասին եւ այլն, եւ այլն:

Ամսաթերթին կ'աշխատակցին երեք լրագրող՝ «Ուխտակից բարեկամ», «Հայորդի հայ» եւ «Ազգակից» գրչանուններով: Դրսեցիներէն յիշատակենք Յովսէփեան Եպիսկոպոս Ռուսաստանէ, Ստ. Գուլամիրեան մը Երեւանէն: Դեռ մէկ քանի ուրիշներ:

Հանդէսին գլխաւոր առաջադրութիւններէն մէկը կ'ըլլայ ժողովուրդին սրտին մէջ հրահրել հայրենասիրութեան եւ ազգասիրութեան, պատասխանատուութեան զգացումները, պայքարիլ տգիտութեան դէմ՝ կոչ ընելով ժողովուրդին, որ դպրոցներ հիմնէ «զռեխկաց որդիներուն» համար, «ուսումնատո՛ւն, ուսումնատուն հիմնենք», միեւնոյն ատեն յորդորել, որ Հայերը երբեք «անմիաբան» չըլլան:

Յետահայեաց դեգերումներու ճամբուն վրայ, ուրախալի է հաստատել, թէ աւելի քան երկու դար առաջ, հեռու – հեռաւոր Մատրասի երբեմնի փոքրաթիւ գաղութի մը ծոցին մէջ, անհատական ճիգով եւ կիրքով, լոյս մը կը ծագի: Ուղին կը բացուի մեր կեանքին մէջ, ջերմացընելով հոգիներ, մտարկելով միտքեր, այնքա՜ն կենսական մեզի համար:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ. –

(1) – Նոթագրութիւն մը կը յիշեցնէ, թէ անցեալին, ումանց կողմէ գործածուած է նաեւ շարադիր կամ՝ շարադիր – տնօրէն եզրերն ալ, խմբագիր կամ՝ խմբագիր – տնօրէն իմաստով:

(2) – Նկատելի կը մնայ սա իրողութիւնը, թէ մեր ազգային կեանքին հայոց երեք մեծարժէք, բախտորոշ իրագործումներ կ'արձանագրուին Մայր Հողէն դուրս, օտար հորիզոններու տակ: Առաջինը՝ Հայոց Գիրքերու յօրինումը, Մեսրոպի ձեռամբ, իբր վայր կ'ունենայ Եդեսիա, 404 – 406: Երկրորդը՝ Հայ տըպագրութիւնը Կիւթէնպէրկի գիւտէն 60 տարի ետք, Վենետիկ, ՊԱՐԶԱՏՈՒՄԱՐԻ լոյս ընծայումով, ձեռամբ Յակոբ Մեղապարտի եւ, վերջապէս, երրորդը՝ հայերէն անդրանիկ պարբերաթերթը՝ ԱԶԴԱՐԱՐ, Մատրաս, Հնդկաստան:

(3) – Բացառութիւն մը կը գտնենք Հր. Աճառեանի 1906-ին Վաղարշապատ հրատարակած «*Պատմութիւն Հայոց Նոր Գրականութեան*» աշխատութեան մէջ: [illegible] եզրակացնէ կ'ըսէ, թէ երկու սիրելի որդիներու մահէն ետք, տարաբախտ հայրը «*իր որդեկորոյս գերեզմանին մօտ լինելու համար*» կ'առանձնանայ Բաբախուն սարին տերվիշներուն մենաստանը: (Աճառեանի այս աշխատութիւնը վերհրատարակուած է 1940-ին, Պէյրութի Համազգային Օրացոյց: Մեր քաղուածքը անկէ):

(4) – Ա. հատոր 1959: Բ. հատոր 1976, Երեւան, հրատ. Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի: Երկուքն ալ հաստափոր, երկսիւնակ:

– 1970-ին, պարբերաթերթին 175-ամեակին առթիւ, Գ. Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւնը, Լիզպոն, երկու հատորով կը վերհրատարակէ Ա.ը ամբողջութեամբ: Ներածական խօսքը՝ փրոֆեսէօր Մխիթարեան:

Իբր կարծիք արձանագրենք, թէ պատմաբան Լէօ, իր *Հայոց Պատմութիւն*, Գ. *հատոր*, *Երեւան*, 1946, *գիրքին մէջ* կը գրէ, թէ հրապարակագրական ճիւղը «*ամենեւին զարգացած չէր մեր անդրանիկ ամսագրում*»: Շմաւոնեանի պարբերականը իր բովանդակութեամբ «*խամ ու խակ*» էր, քանի անոր հիմնադիրը «*խեղճ գրական պաշար ունեցող*» անձ էր, «*խորտակիչ խորհրդածութիւններ հրապարակող*» մէկ էր: Մահուան մասին ալ կը գրէ, – *Մեր առաջին խմբագիրը վախճանում է եկեղեցական եւ ազգային գումարները դատաստանի տակ ընկնում եւ մեռնում է մի շատ ցաւալի մահով* 1824 *թուականին*»: Ակադեմիկոս Արտ. Կարինեան կը ձաղկէ պատմաբանին տեսակէտները եւ, փաստազուրկ անհիմն կ'որակէ անոր մահուան մասին քաղածները: Մութ աղբիւրներէ քաղուած ասեկոսէներ են, կ'ըսէ:

Ժ. Մ.

Ց. ՄԱՐԹԱՅԵԱՆԻ «ՑՕԴՈՒԱԾՆԵՐ»ԷՆ

ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԱՀԱՅ ԳՐԱԲԱՐԵԱՆՆԵՐԸ

Նախորդ սերունդի գրաբարեանները անշուշտ չունէին Ոսկեդարեան գրաբարի զուտութիւնը: Ես ալ մինչեւ այսօր, խոր հիացում մը կը տածեմ գրաբարի նկատմամբ, որ իր «հայկականութիւն»ը կը պահէ: Այո՛, ճիշդ է, ան իր կազմութեան շրջանին ազդեցութիւնը կրած է Հելլէներէնի եւ այլ դրացի լեզուներու, սակայն, կազմուելէ վերջ, օտարոտի յատկութիւններ չեն ցայտած իմէ: Միայն, լեզուաբանութեամբ զբաղողներ կը ճանչնան անոր օտարամուտ տարրերը, օրինակ՝ դպիր բառը մեր մէջ մտած է Սումերական արմատէ եւ շուրջ 5000 տարուան հնութիւն ունի: Մեր եկեղեցական բառերէն մարգարէ, աւետարան, քարոզ, վարդապետ, քահանայ, սարկաւագ, խոստովանութիւն (ո-ով իսկ խօսք՝ օ-ով) ոչ – քրիստոնեայ լեզուներէ օտարամուտ բառեր են: Այսօր իսկ օրթի եւ պրոսխումէ բառերուն ճշգրիտ իմաստը չգիտցող կրօնաւորներ իսկ կան: Սակայն եւ այնպէս, մեր գրաբարը բոլորովին տարբեր է իր շրջապատի լեզուներէն ու կազմով եւ բառամթերքով անտեղիտալիօրէն ազգայնական:

Առանց շատ խորերը մխրճուելու ըսեմ. ներկայ տողերը գրած միջոցիս սեղանիս վրայ ունիմ Իսթանպուլ տպուած մեր առաջին գրաբար քերականութիւնները – Սիմէոն Վրդ. Ջուղայեցիի (1725), Պալաթցի Պաղտասար Դպիրի (Երկհատոր, 1735), Արքեպիսկոպոս Մեսրոպ [illegible] Տէր – Յարութիւնեանի (1826), Գրիգոր դպիր Փէշտիմալճեանի (1829) ու Մատթէոս Գարագաշեանի (1862): Հինաւուրց գիրքեր, այսօրուան արժէքով հնութիւն: Յաճախ կը թղթատեմ զանոնք, խոր ախորժով: Որովհետեւ 1913-ին ես ալ «Դամասկոսի ճամբուն վրայ» Պօղոս առաքեալը կուրցընող՝ դարձի տեսիլը մը ունեցած եմ: Պատմեմ հակիրճ:

Այդ թուականին Ռոպէրթ Գոլէճ աշակերտ էի, «սոֆոմոր» կարգի: Հայերէնի ուսուցչապետս՝ փրոֆ. Աբրահամ Տէր-Յակոբեան օր մը կանուխ գիս իր ննջարանը կանչեց: Տկար էր: Բացատրեց թէ այդ օր Եւրոպայէն օտար հիւր մը պիտի ընդունէր եւ հիւրը Սիրքէճիի կայարանը պիտի հասնէր շուրջ ժամը 10.30-ին: Անկարող էր զայն դիմաւորել: Խնդրեց ինծմէ, որ հիւրը դիմաւորելու եւ զայն Գոլէճ առաջնորդելու գործը ստանձնեմ: Եւ որպէսզի դիւրաւ ճանչնամ զայն երբ կառաշարէն իջնէ, առաւ իր քով դրուած «Յուշարձան» անուն գիրքը (Վիէննական Մխիթարեան հրատարակութիւն, (1911), բացաւ էջ մը եւ ինծի նկար մը ցոյց տուաւ: «Այս մարդն է, ըսաւ, լաւ դիտէ լուսանկարը, զայն Սիրքէճի դիմաւորէ: Կացութիւնը բացատրէ եւ զինքը հոս բեր»: Քանի մը վայրկեան դիտեցի լուսանկարը – շուրջ 55 տարու Անգլիացի մը, պեխաւոր, մուշտակ օձիքով վերարկու հագած, թագիէ գլխարկով: «Անունը փրոֆ. Ֆրէտերիք Քոնիպիր է, Օքսֆորտէն է, Քրիստոնէութեան պատմութիւնը կ'ուսումնասիրէ», աւելցուց Տէր-Յակոբեան: Ժամացոյցին նայեցայ, պէտք էր աճապարել:

Երբ Սիրքէճի հասայ, շատ բազմութիւն չկար: Կառաշարը քիչ վերջ կայարան մտաւ ու կանգ առաւ, ճամբորդները սկսան իջնել: Տեսայ լուսանկարիս նմանող անձ մը իջաւ, ձեռքը պայուսակ մը բռնած: Ակնածանքով մօտեցայ իրեն ու անգլերէնով ինքնութիւնը հարցուցի: Անգլերէնով պատասխանեց թէ Քոնիպիրն է եւ սկսանք քալել, իրարու բացատրութիւններ տալով: Դեռ կառք չնստած՝ անունս հարցուց ու երբ Հայ ըլլալս հասկցաւ՝ Մեսրոպեան հնչումով «օգնո՛յն» (ողջոյն) ըսաւ ինծի եւ կարգ մը ինծ համար անհասկնալի բառեր, որոնց բեռան տակ՝ գլխու պտոյտով դէտին պիտի տապալէի: Ի՛նչ գրաբար, ի՛նչ գրաբար, ա-

նապատկ Մեսրոպեան: Մեր այսօրուան գ-րաբար հնչումը՝ մրո՞ւր է այդ հնչումին քով: Այսօր ո՞վ կը հասկնայ թէ, օրինակ, եալթելը յաղթել ըսել է, եոյսն ու՝ յոյս:

Քանի մը շաբաթ վերջ, դասարանին մէջ, երբ Աբրահամ Տէր-Յակոբեան մեզմէ մեր տարեկան ուսումնասիրութեան նիւթերը հարցուց՝ Րաֆֆի, Դուրեան, Զօհրապի շարքին, իմ ընտրած անձիս անունը լսեց. Եզնիկ Կողբացի, Բագրեւանդի Եպիսկոպոս եւ գրաբարով շարադրելի: Երկար շրջան մը գրաբար գրեցի, ուսուցչութեանս շրջանին ալ Քոլէճի Հայ Սանուց Միութեան «Միութիւն» անուն գրական հանդէսին մէջ երեւող գրութիւններս ամբողջ գրաբար եղան:

Ականջս գրաբարի վարժուած էր շատոնց: Քոլէճ, դասարանին մէջ «Ծաղկաքաղ Հատուածք Յօտարագգի Մատենագրաց»ը կը կարդայինք, Եղիշէ, Եզնիկ եւ այլ Հայ Մատենագիրներու կողքին: Յաճախ լեզուական «հանելուկ»ներ կը դնէինք մեր կարդացած կտորներուն մէջ, օրինակ՝ որքան որ կը յիշեմ՝ ի՞նչ ըսել է զափափայսն եւ զկարկուրայսն. գրպտումներէ վերջ կը սորվէինք իմաստը, «ապառաժները եւ նաւակները»:

Իսթանպուլի գրաբարագէտներէն Տիգրան Ելքէնճեան արհեստով արծաթագործ մ'էր ոսկերչաց շուկան, մօրեղբօրս դրացի: Իր մահէն (1908) առաջ՝ երբ շուկայ կ'երթայի, գրաբար կը խօսէր ինծի հետ: Գրաբար թարգմանութիւններ կ'ընէր Ֆրանսերէնէ, որոնցմէ օրինակներ կը նուիրէր ինծի, Վիքթոր Հիւկոյէ եւ Թէոֆիլ Կոթիէյէ: Անոր գրաբարեան ընկերը Միհրան Ասքանազ կանուխ մեկներ էր Եգիպտոս: Սակայն Իսթանպուլ կը մնար միւս ընկերը՝ Յակոբ Գուրգէն: Գրաբարեանները (Ռէթէոս Պէրպէրեան բացառութիւն) յաճախ կը միանային Սկիւտար «Ֆրէնկլին լեռը» կոչուած վայրը եւ գրաբար կը խօսէին իրենց միջեւ ու ես՝ ականջալուր կ'ըլլայի ախորժով: Միջոց մը գրաբարեան եղան նաեւ Եղիա Տէմիրճիպաշեան, Սրբուհի Տիւսաբ, Մատթէոս Գարագաշեան, Յարութիւն Մըրմըրեան եւ ուրիշներ:

Գրաբարեաններէն ինծի ամէնէն մօտն էր Յակոբ Գուրգէն (1850 – 1915), հիմնադիր՝ Օրթագիւղի «Հայկազեան Կըրթարան»ին (1876 – 1890) եւ Ուսումնական Խորհուրդի ալ անդամ: Մօրեղբօրս բարեկամն էր ան: Քառասնամեակը տօնուեցաւ 1913-ին:

Այսօր կուտամ ճակատը իր գլուխգործոցին «Ուղեւորութիւն յԱթէնս եւ ի Զմիւռնիա» (1881), զոր խնամով կը պահեմ. Իրմէ ունիմ նաեւ «Ճաշակ Ոսկեղէն Դպրութեան»ը (ամսաթերթ 1886 – 1889): Գուրգէն աւելի խոր գրաբարեան էր, քան Ռէթէոս Պէրպէրեան: Այս վերջինէն ու-

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

ՄԱՏԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ Ի ՊԱՏԻՒ

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 22, ժամը 18-ին, Լիվրի-Կարկանի քաղաքապետարանի պատուոյ հիւրասրահին մէջ, տեղւոյն երեսփոխան-քաղաքապետը՝ Ալէն Գալմա Արժանեաց ազգ. կարգի ասպետի շքանշանով պատուեց տիկին Մատլէն Փափազեանը տարիներու իր ծառայութեան համար Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի ծոցը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀՈ՜Ն ԴԷՊԻ
Բանաստեղծութիւններ

ԶԱՐԵՀ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Ֆրիմոնթ, 2000

նիմ «Երկու Բանախօսութիւնք»ը (Ա. Թշուառութիւն եւ Գութ, Բ. Գեղեցիկն եւ Գեղարուեստք, 1880): Օրինակ, լաւ եւս նմոյշ մը, ահա Յակոբ Գուրգէնի գրաբարէն. – «Զեկուցումն. Զայս նկարագիր ուղեւորութեան իմոյ յԱթէնս եւ՛ի Զմիւռնիա, գրոշմնեալ յուժ թերթս լրագրին Մասիս, ըստ խնդրելոյ բարեկամաց բազմաց, որք ըղձային ունել զսա ամփոփ առ ի՛րեանս, կամ եղել, ինձ հանել միւսանգամ ի լոյս յայսմ առանձինն մատենիկան: Եւս ի վասն հեշտի ընթերցանելեաց սորին առ յապայս: Յօրինիչն»: Իսկապէս ոսկեղէն լեզու, մատենադարանիս ոսկեայ զարդերէն մին:

Յակոբ Գուրգէնի քառասնամեայ յոբելեանը տօնուեցաւ իր անուան տօնին օրը, 1913 Դեկտեմբեր 15 – 28, ատենապետութեամբ՝ Տօքթոր Վահրամ Թորգոմեանի (յանձնախումբի անդամներու կարգին՝ նաեւ Հայկանոյշ Մառք, Զարուհի Գալէմքեարեան, Արամ Հալաճեան, Հըրանդ Ասատուր, Յ. Ճ. Սիրունի, Տիրան Կիւմիւշկէրտան, եւ այլն): Կարդացուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Մատթէոս Բ.ի օրհնութեան գիրը, գրաբար, Արիկ Սուպահեաճեանի տեղեկատուութիւնը եւ Գուրգէնի երկու գրաբար թարգմանութիւնները «Նազովրեցին» եւ «Աւետարան»ը: Մահը պատահեցաւ 1915-ին, երբ ես պատերազմի ճակատն էի:

Փետրուար 14, 1977

ՋՐՀԵՂԵՂԸ ԵՒ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԾԱԳՈՒՄԸ.

Նոր յայտնաբերումներ

2000 թուականի ամառին, նոր լոյս կը սփռուի պատմական երկու երեւոյթներու վրայ. մէկը՝ Ջրհեղեղը, միւսը՝ Հրեաներուն ծագումը: Առաջինին պարագային, տեղի ունեցող յայտնաբերումները, Թուրքիոյ ծովեզերեայ Սինոփ քաղաքին մօտերը, Սեւ Ծովի հարաւային ափին, երեւան բերած են տուն մը, ջուրի մակերեսէն 100 մեթր խորութեան գըտնուող ինչպէս եւ քանդակուած փայտէ գերաններ եւ քարէ գործիքներ: Իսկ մօտ երկու տարի առաջ, ամերիկեան Գոլըմպիա համալսարանէն երկու երկրաբաններ կը պարզէին թէ, նոյն խորութեան գտնուող անոյշ ջուրի ձուկերու մնացորդները, կը հաստատէին թէ նախապատմական շրջանին Սեւ Ծովը անոյշ ջուրի մեծ լիճ մը եղած է եւ, Ն. Ք. 5500 թուականի շուրջ, Միջերկրականի ջուրերը բարձրանալով, ի հետեւանք սառցահալքի եւ երկրաբանական հաւանական տեղաշարժի, գլած են Վոսփորի բնական պատնէշը եւ խուժած դէպի անոյշ լիճը, որ վերածուած է Սեւ Ծովին, ջուրի մակերեսին 100 մեթր բարձրացումով, որու բերմամբ ջրամոյն եղած են լճափին գըտնուող գիւղեր եւ պատճառ դարձած բնակչութեան այլազան ուղղութիւններով տեղափոխման, դէպի Դանուբի շըրջանը եւ կամ դէպի հարաւ, իրենց հետ տանելով իրենց ողբերգական պատումը, Կիլկամէշի եւ Ս. Գիրքին մէջ արձանագրուած՝ 2000 տարուան տարբերութեամբ, Ն. Ք. 3500 թուականի շուրջ:

Այս պատմական աղբիւրները եթէ ճըշգրիտ չեն թուականներու վերաբերեալ, սակայն անոնց յիշատակած եղելութիւնները կը համապատասխանեն իսկական իրադարձութիւններու, թէկուզ բարեփոխումներու ենթարկուած: Այս պարագան աւելի կը շեշտուի հրէագէտ Ֆրանսացի երկու բանասէրներու՝ Ռոժէ եւ Մեսսո Սապպահի կողմէ որոնք, քսան տարուան մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւններէ ետք, յայտնաբերած են Ս. Գրքին քօղարկած պատգամը: Ըստ իրենց պրպըտումներուն, Տարագրութեան ժողովուրդը, Հրեայ ժողովուրդը, ան որմէ ոչ մէկ հետք ցարդ Հին Եգիպտոսի մէջ երեւան բերուած է ոչ ոքի կողմէ, ուրիշ մը չէ եթէ ոչ Ախեթ – Աթոնի եգիպտացի բընակչութիւնը, մայրաքաղաքը Ախենաթոնի, առաջին միաստուած փարաւոնին:

Երկու բանասէրներու յայտնաբերութիւնը, եթէ ճիշդ դուրս գայ, թէ՛ խընդրոյ առարկայ կը դարձնէ այն պատմութիւնը որ առանց ընդմիջումի մինչեւ ԻԱ. դար տեւած է, որպէս մարդկութեան հաւաքական յիշողութիւն, եւ թէ՛ նոր լոյս կը սփռէ միաստուածութեան իսկական ծագումին վրայ: Նախապէս Սուրբ Գիրքը երբեք չէր ուսումնասիրուած որպէս մէկ մասնիկը եգիպտագիտութեան: Հակառակ այն իրողութեան որ Սուրբ Գիրքի պատումին կարեւոր մասը Եգիպտոս տեղի կ'ունենայ, ոչ մէկ հետք գտնուած է Աբրահամի, Յովսէփի, Մովսէսի մասին: Հնաբաններուն համար, անոնք գոյութիւն չունին: Սակայն, Զիկմունտ Ֆրէօտ, իր կողմէ, Մովսէսի տիպարէն գրաւուած, ատենին Թել – էլ – Ամառնայի մէջ (Ախենաթոնին հին մայրաքաղաքին ներկայի վայրը) տեղի ունեցող պեղումներու արդիւնքէն մղուած, հետեւեալ վարկածը կը ներկայացնէր. «Ներկայիս պիտի փափաքէինք զգուշութեամբ հետեւեալ եզրակացութիւնը ներկայացնել. եթէ Մովսէս եգիպտացի մըն էր, եթէ իր կրօնքը Հրեաներուն փոխանցեց, ասիկա Ախենաթոնինն էր, Աթոնի կրօնքը»: Ու կ'աւելցնէ. «Եթէ միլիոնատէր ըլլայի, պեղումներուն շարունակութիւնը նիւթապէս պիտի հոգայի...»:

Պատմաբանները Հրեաները կ'առընչեն, աւելի կամ նուազ չափով, Ափիրուներու կամ Շասուներու, ամէն պարագայի այն կիսաթափառական պէտուին ժողովուրդներուն, որոնք եգիպտական ընկերութեան եզրին կ'ապրէին: Սակայն, ըստ Ռոժէ եւ Մեսսո Սապպահներու, թերեւս «հրեայ» անուանումն է որ, բաբելոնական գրողներու կողմէ անոնց տրուած (Ն. Ք. Զ. դարուն), կրնայ շփոթի մատնած ըլլալ բանասէրները: Սապպահները, ուշադրութեամբ քննելով Արքաներու Հովիտին դերեզմաններուն որմնանկարները, հերոգլիֆներու ետին գտած են նաեւ եբրայական լեզուի դրանշաններ:

Այսպէս, մինչ գիտական եւ հնաբանական ոչ մէկ հետք կայ Եգիպտոսէն Հրեաներու ելքին մասին (այն ձեւով որ Աստուածաշունչին մէջ նկարագրուած է), կը նշմարենք որ այս իրադարձութիւնը կը համապատասխանէ Ախեթ – Աթոնի միաստուած բնակիչներու արտաքսումին: Ախենաթոնի, միակ աստուած պաշտող փարաւոնի մահէն ետք, Ն. Ք. 1344-ին, իր մայրաքաղաքը, Ախեթ – Աթոն, ներկայի Թել էլ – Ամառնան, իր բոլոր բնակիչներէն պարպուած էր, ապագայ փարաւոն Այի հրահանգով, որ Թութանխամոնէն ետք իշխեց: Ասիկա Եգիպտոսի միաստուած վարչակարգին վերջն էր: Սակայն ոչ միակ Աստուածին: Ախեթ – Աթոնի Եգիպտացիները, դէպի Գանաան արտաքսըւած, կայսրութեան հիւսիս – արեւելեան նահանգը, Հրեաներ չէին կոչուեր այլ՝ եահուտաներ (Փարաւոն պաշտողները), որոնք աւելի ուշ Եահուտայի (Ճիւտէի) թագաւորութիւնը հիմնեցին:

Եթէ ապաւինինք Սապպահներու մեկնաբանութեան, Աբրահամ, Սարա, Իսահակ, Ռեպէքա, Յակոբ, Իսրայէլ եւ այլ անուններ իրենց ետին ունին եգիպտական արքայական ճշգրիտ անուններ եւ տիտղոսներ: Այսպէս՝ Աբրահամը Ախենաթոն փարաւոնն է, Մովսէսը՝ Ռամսէս Ա. փարաւոնը, Սարան Նեֆերթիթին: Ռոժէ եւ Մեսսո Սապպահի աշխատանքները ցոյց կուտան որ, Աստուածաշունչին շնորհիւ, եգիպտական իմաստութեան էութիւնը հասած է մինչեւ մեզի, այն Եգիպտացիներու բանաւոր աւանդութեամբ փոխանցուած, որոնք յետոյ Հրեաներ կոչուեցան:

Կազմեց՝ ՍԱՐՈՒԽԻ

ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԱ

ՄԻՔԱՅԷԼ Ա. ԿԻՒՐՃԵԱՆ
(ՊԱՐՈՅՐ)

Բ. ՄԱՍ

ԺԷ.

– Վերջապէ՜ս, – ըսած էր Սուրէան Մարտիկ աղային մեկնելէն վերջը՝ յաղթական, հայելիին դիմացը ինքզինքը դիտելով ու աշխարհակալի շարժումով մը պեխերը ոլորելով, – վերջապէս յաջողեցայ մարդուկը փոսը ձգել:

Գնաց, պատուհանը բացաւ ու բազմոցին վրայ երկնցաւ. Թեթեւ հով մը կ'ողողէր ամուրիի այդ համեստ սենեակը, կոկիկ, կանոնաւոր ու մաքուր իր բնակիչին պէս:

Իր այդ մերկ տեսքին մէջ, դէմքը ճառագայթող հովէն փաղաքշուած, Սուրէան հաճոյք մը զգաց իր մտածումը ետ դրկել, քանի մը ամսուան մօտ անցեալ մը քով ընել:

Որքան որ իրաւունք ունենար ինքզինքը ծափահարելու Մարտիկ աղա հասկցած ու չհաղորդած ըլլալուն, կը ստիպուէր սակայն իր յաջողութեան մեծ մասը հաշուին դրել շատ տարօրինակ բախտի մը, որ իր առջեւ դրած էր Մարտիկ աղային պէս տիպար մը ողջմտութեան վարանումներուն դէմ այնքան զօրաւոր կերպով պատրաստուած, որ խստասիրտէն աւելի կատարած էր, որ իր ակնկալութիւնները ու գուշակութիւնները հազար արմկաչափ անցած-գացած էր, այնքան միամտօրէն ինքնաբերաբար ինքզինքը ողջակէզ մատուցած էր բոլոր խարէութիւններուն, բոլոր խաղերուն, իր գործը այնքան դիւրացուցած, վաղցուցած էր դէպի կատարեալ յաջողութիւն: Ո՞վ կ'ըսէր, թէ այսքան դիւրին պիտի ըլլայ իրեն այս մարդը խաղցնել:

Այն գագաթնակէտին ուր հասած էր, Սուրէան ինքզինքը զարմացումով հասած կը գտնէր: Ամիսներով Մարտիկ աղային դրամով ապրելէ ետք, զոր չհաղորդած էր այնքան իր հաշուին, որքան կուսակցութեան, հիմա ալ անոր աղջկան նշանած դարձած գրեթէ եւ միեւնոյն հարուածով Մարտիկ աղային հարստութեան ալ տիրացած:

Ասիկա հրաշալի բախտ մը, անհաւատալի յաջողութիւն մըն էր իրեն պէս անգործ, անդրամ մէկուն համար, որ ինքզինքը յեղափոխութեան տուած էր այնքան անփառութեամբ, շիքի համար, ուրիշ ալ եւ ասիկա նորաձեւութիւն մը եղած էր եւ որ, մանաւանդ որովհետեւ հոն տեսած էր ապրուստի միջոցներ, պատահական՝ առանց հաւատաւորութեան: Ազգային փրկութեան աշխատողները ինչո՞ւ ազգին դրամով չապրին: Անոնք իրենց կեանքը կու տան կոր, ան ալ իր դըրամը տալու չէ՞ր եւ որ, 30-ին սեմին վըրայ, ուր կը գտնուէր, արդէն միջոցը կը խորհէր ալ վերջ տալու իր ամուրիի շըրջուն անկայուն կեանքին, իր բախտը չինելու ու վրանը տնկելու քաղքենի ընտանիքի մը մէջ ազուորիկ աղջկան մը ու կլորիկ դրամի գումարի հետ յաջող ամուսնութեամբ մը:

Ու այս նպատակով սալոններուն մէջ կը պտըտէր երկար ատենէ ի վեր, Պոլիս թէ Աղեքսանդրիա՝ փայլեցնելով իր սիրուն երիտասարդի, զարգացած խօսողի ու յեղափոխականի յատկութիւնները, որոնք դժբախտաբար անձուկ ջուրի մը կու տային: Զինքը շատ լաւ կ'ընդունէին, կը պատուէին, կը խնդային, իր խօսքերը մտիկ կ'ընէին, բայց այսչափ: Փրկութեան ոչ մէկ ճիւղի դեռ կրցած էր կառչեցնել իր յոյսը:

Բայց ահա Մարտիկ աղան երեւան ելած էր իր կեանքին տեսարանին վրայ, օ՛հ, իր յեղափոխականի յատկութեան, որ ուրիշներու քով թէեւ արգիլած էր զինքը յաջողելէ, յեղափոխականի ո՞վ աղջիկ կու տայ. ինչ հրաշալի կերպով զինքը նպաստաւորած էր պոլսեցի վաճառականին քով: Սուրէան խնդալով կը յիշէր հիմա իր առաջին հանդիպումը «ապագայ ելմտական նախարարին հետ», Պէյլէրպէյեանենց տունը: Յիշեց բարկութիւնը, զայրոյթը, որ զինքը յուզած էր Մարտիկ աղային լիրբ խօսքերէն, իր երեսին նետուած ապտակներու պէս բիրտ. զայրոյթ, որ այդ գիշերը իսկ իրեն դրդած էին կատաղի վրէժի մը գաղափարը այդ հրապարակային անպատուութեան, օրիորդներու, տիկիններու առջեւ իրեն պատիժ սահմանուած էր եւ արտագրած էր այդ տխօրի նամակը, զոր շատ մը վարանումներով գրած էր՝ զայրոյթին տաղնապին անցնելէն վերջ, տարակուսելով անոր յաջողումէն, շուցելով կամ չըկընալով մերժումի պարագային այդ ըսպառնալիքը դնել, բայց մեծապէս հաշուելով թէռօր բառին երաշխակցական կացութիւնը կարմիր կնիքին, այդ խոհուն երեւակայութեան արթնցուցած արիւնոտ պատկերներու, յեղափոխական ազդեցիկ սարսափին եւ միանգամայն նկարագրին վախկոտութիւնը ու միամտութիւնը այդ մարդուն, որ իր խօսքերէն ու շարժումէն քիչ մը կրցած էր գատել, ըլլալով թափանցող խորամանկ, վախկոտութեան, որ կը ծածկուէր իր մեծ-մեծ ջարդող ձեւերուն ու խօսքին տակ, ինչպէս կրակին բոցին ճախան, պոռոտութիւնը կ'ենթադրէ կամ զգալ կու տայ իրեն, բայց երբ նաքը մոխիրին ամքումը ամօթահար վրէժ մըն է միանգամայն:

(Շար. 83)

COMMUNIQUE

Le Comité du 24 Avril réinstalle, le 2 octobre, le stand d'information et de sensibilisation du public et des sénateurs

Dès le 2 Octobre à 13h, l'ensemble des Organisations arméniennes de France en liaison avec les formations politiques et les organisations des droits de l'homme, procéderont à la réinstallation du stand face au Palais du Luxembourg.

Ce stand aura toujours pour objectif d'informer et de sensibiliser le public et les Sénateurs par rapport à la reconnaissance du génocide arménien de 1915 mais aussi et surtout d'inciter et d'accompagner les membres de la Haute Assemblée pour l'inscription et la discussion avant la fin de l'année, de la proposition de loi votée par l'Assemblée Nationale le 29 mai 1998.

Plusieurs personnalités politiques comme M. Estier, président du groupe socialiste, Mme Luc, présidente du groupe communiste au Sénat, ainsi que des députés et responsables tels que M. Lellouche, M. Toubon (RPR), M. Macovitch (PS), M. Rochebloine (UDF) ont déjà fait connaître leur intention d'être présents le 2 octobre à 13h. D'autres personnalités politiques et plusieurs intellectuels sont également attendus.

Le Comité du 24 Avril appelle donc les citoyens à se mobiliser et à visiter le stand tous les jours, entre 12h et 19h pour signer des pétitions et demander que justice soit enfin rendue aux 1.500.000 victimes arméniennes du premier génocide de ce siècle qui s'achève dans trois mois.

Rappelons que ce stand a fonctionné, entre le 9 mars et le 30 juin 2000, pendant 114 jours plus de 120.000 signatures de citoyens ont été récoltées pour que le Sénat inscrive et examine la proposition de loi. Il s'agit donc de continuer l'action afin de faire aboutir le processus législatif.

Paris, le 25 septembre

ASSOCIATION CULTURELLE «NAREG»

L'Association Culturelle NAREG d'Enghien-les-Bains vous accueillera **le dimanche 1er octobre de 9h à 19h** à son stand, au Jardin des Roses, à l'occasion de la Journée des Associations de la Ville d'Enghien-les-Bains.

Nous vous attendons nombreux pour animer nos différentes activités.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին :

SOIREE LITTERAIRE

La Commission Culturelle de l'Eglise arménienne de Chaville vous invite à une soirée consacrée au livre récemment paru :

« LES AMIRAS, SEIGNEURS DE L'ARMENIE OTTOMANE »

de Pascal CARMONT.

Le Samedi 30 Septembre à 20h45

en la salle Balabanian.

L'auteur présentera et dédicacera son ouvrage.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30,
Տօն է Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի Երգեցողին

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ՔԱՊՈՒՃԵԱՆ

ASSEMBLEE GENERALE DE L'ASSOCIATION CULTUELLE DE CHAVILLE

L'Assemblée Générale ordinaire annuelle de l'Association Cultuelle de Chaville aura lieu :

le dimanche 15 octobre à 15h

en la Salle Balabanian de l'église, 6, rue Père Komitas à Chaville

Les personnes intéressées à participer plus activement à la vie de notre communauté sont invitées à venir à cette assemblée et à se présenter éventuellement aux élections qui suivront.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սուրբ Մեսրոպ Մշակութային Միութեան Սուրբ Խաչ շաբաթօրեայ վարժարանը կը վերաբանայ իր դռները՝

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7–ին :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ օրերը, ժամը 14·30–էն 17·30, Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ կից սենեակներուն ու սրահին մէջ,

13, rue du Perche, Paris 3ème

5–էն 12 տարեկան աշակերտներու համար :

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն, կրօնք, հայկական երգեր ու պարեր :

Արձանագրուելու համար հեռաձայնել՝ 01 – 44 – 59 – 23 – 50 թիւին :

l'Ecole hebdomadaire de Langue et Culture Arméniennes

Khatchadour ABOVIAN

de Marseille
est heureuse de vous annoncer que
la Rentrée Scolaire 2000-2001
aura lieu
le **Mercredi 4 Octobre à 10 heures**
Dans la Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille
Tous les mercredis de 10 à 16 heures
des cours de langue et de culture arméniennes
sont enseignés ainsi que des cours de danse, de chant
et d'éducation religieuse
Pour tous renseignements
et inscriptions les responsables
de l'Ecole tiendront une permanence
le **Mercredi 4 Octobre de 14 à 17 heures**
ou par téléphone
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ **04 91 77 84 70**
Conseil d'Administration

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ տեղի կ'ունենայ աւանդական մատաղօրհնութիւն՝ Կիրակի՝ Հոկտեմբեր 1–ին :

Պատարագ ժամը 10–ին :

Մատաղօրհնութիւն ժամը 11·45–ին :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Մատաղօրհնութեան առթիւ, ուխտաւոր նուիրատուները կրնան դիմել Թաղականութեան անդամներուն :

Assemblée générale de l'église St. Tatéos

7, Traverse de l'église
Campagne Perrier — 13015 MARSEILLE

Le Dimanche 8 Octobre, après la messe, à 10h30 aura lieu le renouvellement du bureau du conseil de l'église.

Tous les Arméniens et Arméniennes sont priés de participer à cette assemblée.

Les personnes désirant faire acte de candidature sont priées de se présenter ou de téléphoner le dimanche matin entre 9h et 12h :

☎ 04 91 65 56 75

et ce, jusqu'au 1er Octobre 12h dernier délai.

LE CONSEIL DE L'EGLISE SORTANT

—ՎԵՐԱՄՈՒՏ—

ՏԷՍԻՆ

Տէսինի հայկական դպրոցը բարեփոխուած ծրագիրով կը ներկայանայ :

Մեզի վստահեցէք 5 – 13 տարեկան ձեր զաւակները եւ ձեզի հետ ձեռք ձեռքի, մենք կ'աշխատինք, որ անոնք հայերէն խօսին, ձեռային հաճելի աշխատանքով գրագէն, հայերէն լեզուն սիրեն եւ մեր պատմութեան ծանօթանան :

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան հիւրասիրութեամբ մը,

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30
կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5–ի միջեւ

Հայ Մշակոյթի Տան գետնայարկի սրահը : Իսկ վերամուտը՝

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին,

Թուրօ *փարք :*

Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տունը եւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի մասնաճիւղը գիտակից իրենց կրթական պատասխանատուութեանց, կը հրաւիրեն Տէսինի եւ շրջակայքի բոլո՛ր հայ մանուկները անխտիր, անոնք ըլլան հայախօս թէ ոչ աշակերտելու մեր միօրեայ դպրոցին :

ՏԷՍԻՆ

ՆԱԽԱՃԱՇՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Նախաճաշներու շարք, տարուան տեւողութեան, ամէն ամսուան առաջին Կիրակին, առաւօտեան ժամը 9·30–ին, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը, կազմակերպուած՝ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Ջամալեան» մասնաճիւղին կողմէ :

Առաջին նախաճաշը տեղի կ'ունենայ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին :

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 35 Ֆր. :

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ 70–ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին, *Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան եւ հիմնարկութեան 70–ամեակին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :*

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ, Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Երգեցողութիւնները կը կատարուին մանկանց նորակազմ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Զարեհ Տէյիրմէնճեանի :

Պատարագի աւարտին կը կատարուի մատաղօրհնութիւն : Այս Քաղաքապետարանի «էսփաս Շառլ Ազնաւուր» սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ սիրոյ սեղան, ներու շուրջ հաւաքոյթ, հաճելի քանի մը ժամ անցընելու ակնկալութեամբ :

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ ժողովուրդը աղօթելու եւ ուխտ կատարելու :

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·45–ին :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIREE DE GALA

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section «Dirouhie Sérengulian» d'Issy-les-Moulineaux présente sa

SOIREE DE GALA

le Samedi 7 Octobre à 20 heures 30
au P.A.C.I. :
25, avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Au programme :

L'ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
"NAVASART"

Réservations :
— **01 46 42 90 68**
— **01 40 95 81 33.**

**

Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Helen Puzant»** d'Alfortville organise un repas le **Samedi 30 Septembre** à partir de 20 heures à la Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 9, rue de Madrid, au profit de la Colonie de Bellefontaine.

Réservations :
— M.C.A. : 01 43 76 55 89
— Seta : 01 43 76 99 11

**

Section SEVRAN-LIVRY

SEJOUR DE NOUVEL AN A BELLEFONTAINE

La Croix Bleue des Arméniens de France, section **«D. Missakian»** de Sevran-Livry vous invite à venir fêter le passage au 21ème siècle à Bellefontaine, dans une ambiance familiale et arménienne.

Séjour du 26 décembre au 2 janvier

Renseignements :
01 42 36 33 73 dans la journée;
ou 01 46 53 03 17 le soir.

**

DATE A RETENIR

La Croix Bleue des Arméniens de France Section Marseille-Ville **«Sossé Mayrig»** présente
LE BALLET NATIONAL D'ARMENIE
Au Palais des Congrès du Parc Chanot à Marseille
Le Samedi 13 Janvier à 20h30

ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 90–ԱՄԵԱԿ
90ème ANNIVERSAIRE DES CROIX DE SECOURS ARMENIENNES
organisé par
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
sous le haut patronage de
S. E. EDOUARD NALBANDIAN
Ambassadeur de la République d'Arménie en France

LE QUATUOR KHROMA

La participation de la chanteuse

YERSO

DINER
le Samedi 14 Octobre à 20 heures 30
dans les Salons de l'UNESCO
7, Place de Fontenoy — 75007 PARIS (Métro Ségur)

Vente de billets auprès des Sections et du Conseil d'Administration (01 48 24 46 57)

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29
VENDREDI
29 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.002

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

76e ANNEE — N° 20.002

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 27 / 28)

ՕՁՈՒՆԻ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Սեպտեմբեր 26-ին Օձուն գիւղին մէջ բացուեցաւ Շաւարշ Միսաքեանի անունով կոչուած դպրոցը՝ որուն ամրացման, վերակառուցման եւ նորոգման աշխատանքները «Հայաստան» հիմնադրամին միջոցաւ հայթայթած է Ֆրանսահայ համայնքը: Բազմաթիւ հանդիսաւոր արարողութեան ներկայ եղած են Ֆրանսահայեր, որոնք իրենց նուիրատուութիւններով մասնակցած էին ծրագրի իրագործումին:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՍԱՐԱՏՈՎ Կ'ԱՅՑԵԼԷ

Ռուսաստան կատարած իր այցելութեան ծիրին մէջ, Ռ. Քոչարեան Սեպտեմբեր 27-ին ժամանած է Սարատովի մարզը: Ան առանձին հանդիպում մը ունեցած է նահանգապետ Դմիտրի Սեացկովի եւ մարզի գործարարներուն հետ, որուն ընթացքին քննուած են Հայաստանի հետ Սարատովի ձեռնարկութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն, գիտական եւ մշակութային ներկայացուցիչներու համագործակցութեան զարգացման հարցերը: Այս առիթով Ռ. Քոչարեան հանդիպումներ ունեցաւ տեղւոյն հայ համայնքին հետ եւս:

Ո՞Վ Է ՍՏԵՂԾՈՒՄ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆ

Սեպտեմբեր 27-ին, ներկաներու մեծամասնութիւն չգոյանալով, Ազգային Ժողովի նիստ չգումարուեցաւ: Միաժամանակ, սակայն, խորհրդարանական հինգ խմբակցութիւններ ստեղծուած կացութեան առնչութեամբ համատեղ յայտարարութիւն մը ախեցին, ուր յատկապէս կ'ըսուի. «ՀՀ Ազգային Ժողովի Սեպտեմբեր 26-ի նիստին Խորհրդարանը ընդունեցաւ ԱԺ.ի նախագահին հրաժարականը, սակայն վերջինս կը փորձէ ապօրինաբար պահել ԱԺ. նախագահին պաշտօնը»: Յայտարարութիւնը ստորագրող Հայաստանի Հանրապետութիւն, ՀՅԴ., ԱԺՄ կուսակցութիւններու խմբակցութիւնները, «Կայունութիւն» երեսփոխանական խմբակն ու «Սահմանադրական Իրաւունք» Միութեան երեսփոխանները, Ա. Խաչատրեանը կը մեղադրեն նաեւ բնականոն աշխատանքները կազմալուծելու եւ երկրին քաղաքական իրավիճակը ապակայունացնելու փորձով: «Մենք կը յայտարարենք թէ չենք մասնակցիր ԱԺ. նիստերուն, որոնք կը ղեկավարուին պաշտօնանկ խօսնակի մը կողմէ», կը նշեն յայտարարութեան հեղինակները, եզրակացնելով թէ ստեղծուած կացութեան պատասխանատուութիւնը ամբողջութեամբ Ա. Խաչատրեանին վրայ կ'իյնայ:

ԻՆՉՊԷ՞Ս ԴՈՒՐՍ ԳԱԼ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԱՆԵԼ ԿԱՑՈՒԹԵՆԷՆ

Հ.Հ. Ազգային Ժողովի նախագահի հրաժարումին հետ կապուած անելէն դուրս

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ, ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ-ի բանբերը, Սեպտ. 27-ին արտայայտուելով Ժ.-Գ. Մերիի տեսերիզին ստեղծած ոգրալի կացութեան մասին, Շիրաքէն Սթրօս-Քահն, գիտակցարա՞ր թէ սխալմամբ «ներում» բառը գործածեց որ մեծ աղմուկ հանեց նոյն օրը: Արդարեւ, ակնարկելով կուսակցութեանց տրուած ծածուկ գումարներուն մինչեւ 1995, ըսաւ.- «Եթէ նախագահ Շիրաք նախաձեռնութիւնն առնէր գիծ մը քաշելու այդ անցեալին վրայ, փրկարար կ'ըլլար մեր ժողովրդավարութեան համար», ոգեկոչելով ներում մը որոշ պայմաններով: Տէվէճեան աւելցուցած է նաեւ՝ «մենք ալ, ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ-ի մէջ նոյն մի-

(Շար.ը Դ. էջ)

գալու հարցը Խորհրդարանի չէնքին մէջ խօսակցութիւններու գլխաւոր նիւթն է: Երեսփոխան Աղասի Արշակեանի համաձայն եկած է արդէն Ազգային Ժողովը լուծելու ժամանակը: «Բնականոն երկրի մը մէջ, ըսած է ան «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին, ընտրութիւններուն դաշինքին մասնակցած եւ ապա Խորհրդարանին մէջ մեծամասնութիւն կազմած «Միութիւն» խմբակցութեան քայքայումը, առանց այլեւայլի, կ'ենթադրէր Ազգային Ժողովի լուծում»: Իսկ երեսփոխան Վարդան Խաչատրեան կը պնդէ թէ հակառակ «Միութիւն» դաշինքէն հեռացած կամ հեռանալիք երեսփոխաններու թիւին, այդ անունը, իբրեւ «խորհրդարանական կառոյց, կը պահուի», նոյնիսկ եթէ «Միասնութեան մէջ մէկ երեսփոխան մնայ: Հետեւաբար, աւելցուցած է ան, Ազգային Ժողովի լուծման մասին խօսք չի կրնար ըլլալ»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԿՈՉԸ

Սեպտեմբեր 26-ին, Սամուէլ Բաբայեանի եւ միւս ամբաստանեալներու դատին առնչութեամբ ժողովուրդին բաժնուած յատուկ կոչի մը մէջ անթոյլատրելի համարելով «անմեղութեան կանխավարկածի ոտնահարումը», «անհասկնալի եւ կասկածայարոյց» կ'որակէ «դատավարութեան լրատուամիջոցների եւ դիտորդների մասնակցութեան սահմանափակման դատարանի անթաքոյց ձըգտում»ը: Այս կոչ կ'ընէ իրաւասու մարմիններուն եւ հասարակութեան՝ պահանջելու բաց եւ հրապարակային, առարկայական եւ արդար դատավարութեան:

Հ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ՝ ԱԲՈՒ – ՏԱԲԻԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 22-ին Արաբական Միացեալ Էմիրութիւններու մայրաքաղաք Աբու – Տաբիի մէջ բացուեցաւ Հ. Հանրապետութեան դեսպանատունը: «Ժամանակաւոր» գործարար Արշակ Փօլատեան: Այս առիթով Հ. Հ. Արտաքին Նախարարութենէն կը յայտնեն, թէ նիւթական խնդիրներու պատճառով առայժմ կը յետաձգուին Ուզբեկիստանի, ինչպէս նաեւ Արեւելքի եւ Միջին Ասիոյ այլ երկիրներու մէջ Հ. Հ. դեսպանատուներու բացումը:

ԲԱՆԱՁԵՒԻՒՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԱՍՈՒԼԻՍ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

ՀԱՅԵՒԹՐՔԱԿԱՆ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՏԵՍՆՈՒԻ

Մարմարա Սեպտ. 27-ի իր թիւով հետեւեալ մանրամասնութիւնները կու տայ Սեպտ. 26-ի ասուլիսին մասին.–

Սեպտ. 26, Երեքշաբթի գիշեր ժամը 23.30-ին Թէ – Վէ 8 հեռատեսիլի կայանը «Աշխարհէն դէպի Անատոլու» իր յայտագիրը յատկացուցած էր Հայկական բանաձեւի մասին հրապարակային ասուլիսի մը, որուն ընթացքին իրենց տեսակէտները պարզեցին Միջին Արեւելքի համալսարանի դասախօսներէն՝ Փրոֆ. Հիւսէյին Պաղճը, դեսպան Կիւնտիւզ Աքթան եւ Թուրք – հայ գործարարութիւնը զարգացնելու Կոմիտէի Թրքական կողմի նախագահ՝ Քաան Սոյաք: Մէկ ժամ տեւողութեամբ յայտագրի ընթացքին երեք հիւրերը Հայկական ցեղասպանութեան բանաձեւի մասին հետաքրքրական կարծիքներ յայտնեցին եւ գրեթէ համաձայնեցան այն կէտին վրայ, թէ այլեւս հայկական պնդումներու դիմաց կարելի չէ շարունակել նախկին քաղաքականութիւնը, որ մինչեւ այսօր արդիւնք չէ տուած: Պէտք է նոր միջոցներու մասին մտածել եւ ընդհանրապէս տիրող կարծիքն այն էր թէ այդ միջոցներուն գլխաւորն է երկխօսութեան մը հաստատումը Հայաստանի հետ:

Դեսպան Կիւնտիւզ Աքթան, որ մասնակցած էր Ներկայացուցչական Ժողովի Արտաքին գործողութիւններու Յանձնաժողովի նիստին եւ որ հոն պաշտպանած էր Թրքական տեսակէտը, յայտնեց այն համոզումը թէ այս խնդրին մէջ Հայերը յաղթանակած են այլեւս, հակառակ անոր որ Թուրքերը «ցեղասպանութիւն» ի գործ դրած չեն: Աքթան իր ընտանիքէն ալ օրինակներ տալով պնդեց թէ մեծ թիւով Թուրք ընտանիքներ ալ զոհեր տուած են, ուստի կարելի չէ Հայոց կորուստները յորջորջել «ցեղասպանութիւն»: Բայց հարցն այն է որ Հայերը ամբողջ աշխարհի մէջ յաջողած են այլեւս բոլորին հաւատացնել թէ ցեղասպանութիւն մը կատարուած է: Թուրքիա այսօր միայն քաղաքական ուժով ու պատժամիջոցներով է որ կրցաւ արգելք ըլլալ Հայոց պնդումներուն, թերեւս այս անգամ ալ պիտի կարենայ արգելք ըլլալ, բայց յաջորդ անգամուն այլեւս պիտի չկարենայ ըլլալ եւ Թուրք ժողովուրդին գլխուն պիտի փաթթուի շատ կարեւոր յանցանք մը զոր չէ գործած: Մօտաւորապէս նոյն կարծիքները յայտնեց պատմաբան Հիւսէյին Պաղճը, որ պաղարկին մեկնաբանութիւններով կը պնդէր թէ երկխօսութիւնը պայման է Հայերու հետ: Երկուքն ալ ծանրացան ցեղասպանութեան բանաձեւի մը ընդունման վտանգներուն վրայ, յայտնելով որ թէեւ Թուրքիա հող վերադարձնելու ստիպողութեան տակ չի մնար կամ հող չի վերադարձներ, բայց հատուցում վճարելու ստիպողութեան հետ դէմ յանդիման կրնայ մնալ և ատիկա արդէն մեծ անպատեհութիւն է: Զեկուցողները յիշեցուցին թէ ինչպիսի երկխօսութիւն մը հաստատուած է Յոյներու ու Թուրքերու միջեւ, ինչո՞ւ նոյնը կարելի չըլլայ Հայերու ու Թուրքերու միջեւ: Քաան Սոյաք, որ շատ լաւ կը ճանչնայ Ամերիկահայութիւնը, դիպուկ տեղեկութիւններ տուաւ Ամերիկահայերու մասին: Թուելով անուններ, յիշեցուց թէ Ամերիկահայերը որքան զօրաւոր են թէ՛ նիւթական, թէ՛ քաղաքական եւ թէ կազմակերպչական տեսակէտէ: Կարեւոր կէտերու վրայ Հայեր կը գործեն որպէս ուսուցիչ, դատաւոր, դասախօս: Բազմաթիւ կազմակերպութիւններ տուաւ Հայկական Հա-

ՄԱՀ

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ՄՈՎՍԷՍ ՃԱՆՊԱԶԵԱՆԻ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՒԵՏԱՐԱՆՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Երկուշաբթի, Սեպտ. 25-ին Փարամըսի (ԱՄՆ) մէջ, իր մահկանացուն կնքած է վերապատուելի Մովսէս Ճանպազեան, 55 տարեկան, զոհ սրտի սուր տագնապի մը:

Ողբացեալը խոր նուիրումով ծառայած է իր եկեղեցիին եւ հայ համայնքին: Յարգուած ու սիրուած էր ոչ միայն հայ աւետարանական շրջանակներէ այլեւ բոլոր Հայերէն, Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ: Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Սեպտ. 30-ին:

ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...
ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ
ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...

Յաղող հայ մարզիկներու ցանկին մէջ պէտք է աւելցնել նոր անուն մը՝ Վարդերես Սամուրկաշեւ որ հանդէս եկած է Ռուսաստանի յունահռոմէական ոճի ըմբշամարտի խումբէն: 21-ամեայ մարզիկը, Սեպտ. 26-ին իր դասակարգին՝ 63 քկ., ողիմպիական ախոյեանը դարձաւ արժանանալով ոսկի մետալի: Իր եղբայրն ալ մաս կը կազմէր հայկական խումբին:

Սեպտ. 28-ին, դասաւորումը փոփոխութիւն չէր կրած, գոնէ գլուխը գտնուողներուն մօտ: ԱՄՆ, 69 մետալով առաջին դիրքի վրայ էին, կը հետեւէին Չինաստան (51), Ռուսաստան (55, սակայն Չինաստանէն նուազ ոսկի մետալ), Աւստրալիա (46), Ֆրանսա (33), Իտալիա, Ռումանիա, Գերմանիա, Հոլանտա, Մեծն-Բրիտանիա:

մաղումարի ու ԱՆՋԱ կոչուած կազմակերպութեան մասին, դիտել տալով որ երկրորդն է որ խիստ քաղաքականութեան մը կը հետեւի, մինչ Համագումարը աւելի մեղմ կեցուածք ունի: Սոյաք պնդեց թէ Քոչարեան մեծապէս ենթակայ է ամերիկահայ լոպիին, ուրեմն կարեւորը ամերիկահայ լոպին է, որ ունի Մանուկեանի, Գրիգորեանի նման մեծահարուստներ, Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը, եւլն.: Բայց Քաան Սոյաք ըսաւ որ Հայերն ալ այնքան երջանիկ չեն այս ընթացքէն եւ ցեղասպանութեան բանաձեւերէն ու պիտի նախընտրէին երկխօսութիւն հաստատել Թուրքիոյ հետ: «Պատահածներուն անունը ցեղասպանութի՞ւն է թէ չէ,ատոր մասին հոս չեմ ուզեր վիճաբանիլ, բայց կրնամ ըսել որ Հայերն ու Թուրքերը այսօր կը նմանին իրարու հետ կռուած երկու մարդոց, որոնք կը սպասեն որ կողմերէն մէկը փոքրիկ ներողութիւն մը խնդրէ եւ ամէն ինչ վերջանայ» ըսաւ Սոյաք: Ան ցոյց տուաւ նաեւ իր կազմակերպութեան կողմէ Թուրք իշխանութիւններու ղրկուած նամակներ, որոնք գրեթէ պատասխան չեն ստացած:

Հայաստանցի գործարարներ, որոնք Սեպտ. 26-ին Պոլիս պիտի երթային Թուրք – հայկական գործարարութիւնը զարգացնելու Կոմիտէի շրջագօտիին մէջ, ջնջեցին իրենց այցելութիւնը «ապահովութեան» պատճառներով: Պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէր հայկ. բաժնի նախագահ Արսէն Ղազարեան:

ՅԵՏԱՀԱՅԵԱՑ ԴԵԳԵՐՈՒՄՆԵՐ

Բ.

Յետահայեաց դեգերումներ աշխեցուցիչ իրողութեան մը դէմ յանդիման կը դնեն գրիչը: Վերջին երկու դարը անբաւ հարստութիւն կը դիզէ եւ կը փոխանցէ մեզի: Մեր մամուլը բախտորոշ բարձունքներ կը հասատէ՝ մեծարժէք, մեծանուն նուաճումներու ճամբով: Կը վկայէ մանաւանդ, թէ ասոր առիծի բաժինը ձեռք կը ձգէ իր արեւմտահայ հատուածով:

Ստուգանական յառաջդիմութիւն՝ բովանդակութեան եւ, մանաւանդ, հրապարակագրական լեզուի մշակումին մէջ: Զանտեսելով, անշուշտ, դրականը, որ իր կայուն, ամուր եւ մնայուն տեղը կը գրաւէ ասոնց էջերուն մէջ:

Առջինեկ անուններէն Եղանակ Բիւզանդեան, իրականութեան մէջ տարեգիրք մըն է, 1803 – 1820, Վենետիկ, հրատարակութիւն Մխիթարեան Միաբանութեան, Հ. Ղ. Ինճիճեանի խմբագրութեամբ: Ասիկա ձեւով մը շարունակութիւնը կը հանդիսանայ 1800 – 1802-ի Տարեգրութիւն տարեգիրքին: Մեր ծաղկող լրագրութեան գլխաւոր հիմնաքարը կարելի է նկատել Դիտակ Բիւզանդեանը, քանի ասիկա լոյս կը տեսնէ նախ իբր շաբաթաթերթ, ապա երկշաբաթաթերթ 1812 – 1816, նոյնպէս Վենետիկ: Առջինեկին նման այս մէկն ալ հրատարակիչ կ՚ունենայ Պոլսոյ Արշարունեաց Ընկերութիւնը (1): Խմբագիրի պաշտօնը կը վարեն Հ. Գրիգոր Գապարաճեան, այնուհետեւ Հ. Մատթէոս Փիւսկիւլեան եւ Հ. Մանուէլ Ջախջախեան:

Շարունակելով արձանագրենք Արշալոյս Արարատեան, Զմիւռնիա, 1840 – 1887, լոյս կը տեսնէ գրեթէ առանց ընդհատումի, խմբագիրներ՝ Ս. Սաւալանեան, Ներսէս Միրզա, Ա. Պալապանեան, Յ. Սըվաճեան: Ասիկա կրնայ շատ իրաւամբ մեր իսկական առջինեկ լրագիրը նկատուիլ: Ստուգիւ, քաղաքական, բանասիրական եւ առեւտրական առաջադրութիւններ ունեցող թերթին խմբագիրներուն տեսական ջանքը կ՚ըլլայ բարձր աստիճանի ստեղծումը եւ պահպանումը: Այնպէս ընել, որ թերթին բովանդակութեան մակարդակը եւրոպականներուն հաւասար չափանիշ ունենայ: (Անշուշտ, լըջմիտ թերթերու մասին է խօսքը): Ազգային կեանքը իր բազմապիսի հարցերով եւ արձանագրող հոլովոյթներով, ուշադրութիւնը կը գրաւէ մեր խմբագիրներուն: Ուրեմն, հրապարակախօսական բնոյթի յօդուածներ, տեսութիւններ եւ այլ, բոլորն ալ ուղղամիտ մօտեցումով, համարձակ լեզուով եւ աշխոյժ թափով կը ներկայանան: Թերթը լոյս կ՚ընծայէ բանասիրական նկարագրով նիւթեր, կը շօշափէ կրթական – ուսումնական խնդիրներ, կը տպէ քարոյախօսական յօդուածներ, նոյնիսկ վէպեր. գրախօսականներ՝ բնականաբար: Անպակաս են գաղութներու վերաբերեալ յօդուածներն ու թղթակցութիւնները: Գրեթէ ամէն տեղէ, անկիւնէ, – Չինաստան – Աւստրիա եւ ուրիշ վայրեր հայ գաղութներ: Ցաւօք, աշխարհահռչակ լոյս տեսնող Արշալոյս Արարատեանը կը փակուի, երբ Թուրք իշխանութիւնները, իրենց չարագործ նկարագրով, կը բանտարկեն խմբագիրը՝ Յ. Ս.:

Քիչ – շատ յարգելով ժամանակագրական կարգը, պարտինք յիշատակել Բազմավէպը: Հ. Գաբրիէլ Այվազովսկի կը յիշուի իբր առաջին խմբագիր: Թուականը հիմնադրութեան՝ 1843: Վայրը՝ Վենետիկ: Երկշաբաթաթերթին (մինչեւ 1857 այդպէս էր) (2): Գլխաւոր առաջադրութիւնը կը մնայ դիւրըմբռնելի աշխարհաբարով մը ընթերցողներուն հրամցնել լուսամիտ գաղափարներ, արծարծել մեր հանդէպ լեզուին, կրօնին, հրահրել ուսման կիրքը, ցանել քարոյական սերմեր, եւ այլն: Առջին թիւին մէջ արդէն կը պարզէ իր հիմնական նպատակը գրելով, ի մէջ այլոց, – ... Օրագիր կամ Լրագիր ըսուած գրուածքներն են, որ Եւրոպայի մէջ չէ միայն ամէն ազգ կամ տէրութիւն, հապա նաեւ ամէն երեւելի քաղաքները ունին, եւ ոմանք ինչուան քառասուն յիսուն տեսակէն ալ աւելի: Աս գրուածքներուն մեծ օգուտը ան է որ հասարակ ժողովուրդն ալ քիչ ատենի մէջ ու առանց աշխատանքի, մանաւանդ բէ զուարճանալով կը սորվի իմաստուն մարդիկներուն կամ ընկերութիւններուն գիտցածը ու մէջերնին խօսածը. որով ուսմունքը հասարակ բան մը կ՚ըլլայ ամէնուն, ու ամէնքն ալ անոր պտուղները կը վայելեն: (Հատուածը կը քաղենք Յ. Ճ. Սիրունիի «Պոլիս եւ իր դերը» չորս հատորեակի Բ, հատորէն, Պէյրութ, 1970):

Մեր հետաքրքրութեան առանցքը կազմելով լեզուն, տանք մէկ քանի հեղինակաւոր կարծիքներ, իբր հաստատում:

– 1843 թուին Հ. Գ. Այվազովսկի Վենետիկում սկսաւ հրատարակել Բազմավէպ ամսագիրը, որ մինչեւ այսօր էլ կենդանի է եւ աշխարհաբարի զարգացման ու գրաբարի միջոցով կոկուելուն բաւական նպաստել է: (Հր. Աճառեան, Պատմութիւն Հայոց Նոր Գրականութեան, 1906):

– Բազմավէպը արդէն թուական մըն է՝ ինչպէս Մխիթարեանց կեանքին, նոյնպէս աշխարհաբարի պատմութեան համար: Հիմնուած ըլլալով 1843-ին խմբագիր ունենալով Հ. Գաբրիէլ Այվազովսկին, Զմիւռնիոյ «Շտեմարան»էն եւ «Հայրենասէր»էն քիչ յետոյ՝ ան ժողովուրդին կը խօսէր իր հասկցած լեզուովը: (Յ. Ճ. Սիրունի, «Պոլիս եւ իր դերը»):

– Ուրիշ ամէն բան մէկդի դնելով, հարկ է հրապարակաւ յայտարարել, թէ «Բազմավէպ»ը եղած է բանուկ պորտ մը, աշխարհաբարի ժողովրդականացման անդաստանին մէջ:

Մենք շատ մը վերապահումներ ունինք Մխիթարեանց մշակած լեզուի մասին: Խորթ բառեր եւ ասութիւններ, շարադրական անհաշակ վարժութիւններ կան որ մինչեւ այսօր ալ կը շարունակուին: Մինչեւ անգամ երիտասարդ վարդապետներու գրչին տակ:

Եւ սակայն, ապերախտութիւն պիտի ըլլար ուրանալ անոնց բերած նպաստը, հարիւր տարի առաջուան թրքախառն հայերէնը այսօրուան ենլուն եւ հոսուն, հարազատ աշխարհաբարին հասցնելու համար: (Շ. Միսաքեան, «Յառաջ», 1947 Հոկտեմբեր 22):

Ոստումով մը երթանք Պոլիս, երբեմնի արեւմտահայ լուսաւոր կեդրոնը: Որովհետեւ, կը մտածենք թէ կերպով մը պէտք է երկու խօսք ըսել «Հայաստան» քաղաքական, բանասիրական եւ առեւտրական շաբաթաթերթին մասին: 1846-ին, Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանը կ՚որոշէ ունենալ իր սեփական պաշտօնաթերթը: Ասիկա հազիւ վեց ամիս կը կոչուի «Սուրհանդակ Կոստանդնուպոլսոյ», այնուհետեւ, ինչպէս քիչ առաջ ըսինք, Հայաստան: Խմբագրութիւնը կը յանձնուի այդ օրերուն անուն եւ կշիռ ունեցող երկու ազդեցիկ անձերու՝ Տէրոյենց պատուելի (Յովհաննէս Զամուրճեան) եւ Մկրտիչ Աղաթօն: Զարմանալին այն է, որ ասոնք թէ՛ նկարագրով, թէ՛ մտայնութեամբ երկու հակոտնեայ դէմքեր են. տէր՝ հակադիր տեսակէտներու: Առաջինը՝ Տէրոյենց պատուելի ուղղութեամբ պահպանողական եւ, զոր ժամանակակիցներ չեն վարանիր «խաւարամիտ» որակել (3). միւսը՝ Մկրտիչ Աղաթօն, Ազգային Սահմանադրութեան հաստատման նպաստող գործօն տարր, ջատագով եւ պաշտպան յառաջապահ – յառաջադէմ տեսակէտներու: Այսպէս թէ այնպէս (պատուելիին հրաժարումը իր դերը կը խաղայ, անկասկած) թերթը մեծ յաջողութիւն կ՚արձանագրէ, շնորհիւ իր հարուստ բովանդակութեան, – ազգային հարցերու շուրջ ուղղամիտ եւ քաջ կեցուածք, ազգային լուրեր, հաղորդագրութիւններ (Պատրիարքարանի որոշումներ, կարգադրութիւններ), թղթակցութիւններ հայ գաղութներէ: Աւելցնենք, թէ այս յաջողութեան, անպայման, կը նպաստեն Սերվիչէ (Սերովբէ Վիչէնեան), Նիկողայոս Զօրայեան, Յակոբ Կրճիկեան եւ մէկ քանի ուրիշ գրիչներ. բոլորն ալ Ֆրանսական Յեղափոխութեան ազատական գաղափարներով սնած դէմքեր՝ կը մէկտեղուին թերթին շուրջ, հրաւէրովը Մ. Աղաթօնի:

Պարտինք կարճ ակնարկ մը նետել «ՄԵՂՈՒ», հաւաքածոյ բարոյական, բանասիրական, գրագիտական, տնտեսական, առեւտրական եւ զուարճալի գիտելեաց հանդէս կիսամսեային վրայ (4): Լոյս կը տեսնէ Պոլիս 1856-էն 1874, միջանկեալ կարճ ընդհատումով: Հիմնադիրն է մեր մամուլի վաստակաւորներէն Յարութիւն Սվաճեան: Զհաշուած կիսամսեային վերջին երկու տարիները (խմբագիր՝ Յակոբ Պարոնեան) ինքն է, որ մեծ ձեռնհասութեամբ կը վարէ այդ պաշտօնը, պարբերաբար կողքին ունենալով քանի մը անուններ:

Սկիզբէն իսկ ի յայտ կուգան, – եւ ասոնք ալ չեշտուած գոյներով, – հիմնադիր - խմբագրին ժողովրդավարական սկզբունքները, ընչազուրկ խաւերուն իրաւունքները պաշտպանելու յամառ ձըգտումը, իշխանաւորներուն, իշխանութիւններուն սանձարձակ քայլեր խոտի ճագկելու, պարսաւելու կորովի ջիղը: Արդէն առիթով մը կը գրէ, - Այն ինքնակոչ իշխաններուն դէմ մենք ժողովուրդը պաշտպանեցինք; հարստահարողին դէմ՝ հարստահարեալը, զօրաւորին դէմ՝ տկարը, մէկ քանի հոգիին դէմ՝ ազգին բազմութիւնը»:

Տակաւին, մեր իրականութեան մէջ Մեղուն քաղաքական – ընկերային – հանրային ծաղրանկարին առջինեկը կրնայ նկատուիլ: Ստուգիւ, ծաղրանկարներուն (մէկը կ՚ըսէ՝ «ճիւաղական պատկերներ») միջոցաւ կը դատափետէ հանրային կեանքի ստոր փերեզակներ, կը խարանէ գձուձ գործեր (ի դէպ ասիկա սուղ կ՚արժէ, մէկէ աւելի անգամ կը դատապարտուի լռութեան):

Դեռ կ՚աւելցնենք անոր հայրենասիրական անխառն ու անհուն տրամադրութիւնները՝ շատ առիթներով արտայայտած, գծելու համար լման դիմագիծը Յարութիւն Սվաճեանի:

Վերջակէտը դնենք մեր անզուգական երգիծաբանին (Յակոբ Պարոնեան) սա մատնանշումով, – «Տեսած թերութիւններ ի սէր ազգին արժանի – համարձակ ծաղրող թերթին ուրիշ ազգերը ինչ որ ուզեն թող ան ըսեն, մեր մէջ ասոր ՄԵՂՈՒ կ՚ըսեն» (5):

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ:

(1) – ԱՐՇԱՐՈՒՆԵԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ: Հ. Ղ. Ինճիճեանի գլխաւորութեամբ եւ Յովհաննէս Չէլէպի Տիւզեան ամիրայի նիւթական օժանդակութեամբ ու ջանքերով կը հիմնուի 1812-ին, Կ. Պոլիս: Նըպատակը. կ՚արտագրենք, նախ՝ իբր նատարակութեան, եւ այդ հոգը կը վստահի Վենետիկի Մխիթարեաններուն: Ընկերութեան նպաստովն է, որ կը հրատարակուին մատնանիշ եղած տարեգիրքերը: Դիտակ Բիւզանդեան կը ներկայացնէ նըպատակը. կ՚արտագրենք, նախ՝ իբր նաշակ լեզուին, – Ընկերութիւն մը՝ որ մէյտեղ խօսք դրած են, որ ձեռքներնէն եկածին չափ ջանք ընեն, սակ՝ խաբ չի նային, որչափ պէտք ըլլայ տան, որ եղած ուսումնական գիրքերուն վրայ տաճա այլ նորանոր գրքեր չինել տան գիտնոց, ու տպել տան, որով որ ազգը պարէ ան շատէն քիչը կարդայ, սորվի իմաստութեան անոյշ համը առնէ»:

(2) – 1858-էն 1872 Բազմավէպ կը դառնայ ամսագիր: 1872 – 1889-ին՝ «երկշաբաթեայ»: 1890-էն ետք կրկին ամսագիր, 1971-էն սկսած, պարզ կողքով եւ նոր չափերով (գիրքի տեսք) տարեկան չորս թիւ, իսկ վերջին տարիներուն տարեկան մէկ ստուար հատոր:

(3) – Օրինակ մը, այլոց շարքին: Մեթէոս Մամուրեան Վոլթերէ գործեր կը թարգմանէ եւ, թերթօնի (այն ատեն ասոր տեղ «բանասիրական» բառը կը գործածուէր) ձեւով զանոնք «Մասիս»ի մէջ հրատարակել կուտայ: Տէրոյենց պատուելին խստիւ կը քննադատէ՝ անհաւատ մակդիր մըն ալ փակցնելով թարգմանիչին ճակտին: Մամուրեան կը հակադարձէ՝ գրելով, - «Վոլթեր կարդացողը միթէ անհաւա՞տ կ՚ըլլայ, Պղատոն եւ Արիստոտել կարդացողը միթէ ճիգվի՞թ կ՚ըլլայ»: (Հրանդ Ասատուր – Դիմաստուերներ):

(4) – Կողքի արձանագրութիւն՝ ձեռքի տակ գտնուող օրինակէն:

(5) – Անուանափոխութեամբ կը դառնայ Թատրոն (շաբաթաթերթ): Լոյս կը տեսնէ 1874-էն 1871: Նիւթական անձուկ պայմաններու բերումով կը փակուին: Տարիներ ետք, Յ. Պարոնեան այս անգամ իր ծննդավայրին Ադրիանուպոլսոյ (Էտիրնէ) մէջ կը հիմնէ Խիկար ամսագիրը (1884 - 1886): Այնուհետեւ, սոյն թուականէն մինչեւ 1888 լոյս կ՚ընծայէ Պոլիս, միշտ իբր ամսաթերթ:

Ժ. Մ.

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԳՈԼՈՄՊՈՍ, ՎԱՏԻԿԱՆ ԵՒ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐ

Երանաշնո՞րհ Քրիստափոր Գոլոմպոս: Իր մասին ի՞նչ գաղտնիքներ կը պահեն Վատիկանի սուրբ պատերը...: Աղաղակող ի՞նչ փաստաթուղթեր: Անթոնիօ Սոչչի կը գրէ թէ զանազան նշաններէ կարելի է հետեւցնել որ նման բաներ գոյութիւն ունին: Սկսեալ Պիոս Թ.-ի Թուղթէն, 1851 Դեկտեմբեր 10 թուականը կրող. «Երբ ծանօթ դառնան այն վաւերաթուղթերը Նոր Աշխարհի մասին, Քրիստափոր Գոլոմպոսի կողմէ յայտնաբերւած, մեծ յստակութեամբ պիտի ցցուի իրողութիւնը թէ նոյնինքն Գոլոմպոս իր փայլուն ծրագիրը ի գործ դրաւ այս առաքելական Աթոռին դրդումով եւ օգնութեամբ»:

Այս Թուղթին մէջ ակնարկուած է նաեւ զարմացնող տեղեկութեան մը՝ որ միայն շուրջ տասը տարի առաջ վաւերագրուեցաւ, երբ Ռուճճերօ Մարինօ, լրագրական հետազօտութեամբ եւ ապա գիրքով մը, «Քրիստափոր Գոլոմպոս եւ Դաւաճանւած Պապը» խորագրուած, լոյսին բերաւ այն ինչ որ հինգ դար խափանուած էր: Իսկութեամբ, Իննոչենցօ Ը.-ն է եւ ոչ Սպանիոյ արքունիքը որ, տողորումով, Գոլոմպոսի ուղեւորութիւնը ֆինանսաւորեց:

Բայց ինչո՞ւ այս ճշդումը: Եւ տակաւին անծանօթ ի՞նչ վաւերաթուղթեր Եկեղեցիին կողմէ պահուած են: 1992ի շուրջ, կարգ մը բաներ սկսան սպրդիլ, Ամերիկայի յայտնաբերման 500-ամեակին գծով: Կաթողիկէ ճակատէն, փափաք կար Պապականութեան անծանօթ արժանիքներուն տէր կանգնիլ եւ Գոլոմպոսի «սըրբութիւն»ը պաշտպանել անոնց դէմ որոնք զինք կ՚ամբաստանեն որպէս լիրբ շահախնդիր մը: Կեղծ ամբաստանութիւններ, որոնք արդէն ճենովացի ծովագնացին հալածանքներ արժած էին իր կեանքին ընթացքին եւ որոնք այժմ վերանորոգուած են, մինչեւ իսկ իր նախաձեռնութիւնը դատապարտելով որպէս գաղութատիրական չարիք մը:

Սրբութի՞ւն: 1992-ին լոյս տեսած եւ այժմ գրեթէ անգտանելի հատոր մը, Իտալիոյ Ֆրանսիսկեան Բազմալեզեան «Աշխարհական Տարեգիրք» խորագրուած, այդ գծով խօսուն ակնարկներ կ՚ընդգրկէ. անորմէ կը տեղեկացուի թէ Գոլոմպոս աշխարհական Ֆրանսիսկեան եղբայր մըն էր եւ թէ, Ֆրանսիսկեաններու դրդումով, կաթողիկէ եկեղեցին «ակիտուաւ զայն սրբացնելու խնդիրին»: Սըրբացման հարցերու Միաբանութեան արխիւին մէջ, ճիշդն ըսած, ոչինչ գտնեն: Քանի մը ամիս առաջ իրենց Index ac status causarum-ին մէջ սրբացման խնդիրին ոչ մէկ հետքը կայ: Ասիկա արդէն ինքնին խորհուրդ մըն է:

Բայց վերադառնանք Գոլոմպոսի եւ Վատիկանի միջեւ կապին: Արդէն Պիոս Թ.-ի ժամանակ, զարտինալ Տոննէն, հարցին նուիրուած իր խնդրագրին մէջ, կը հաստատէր թէ Գոլոմպոս «նախքան յայտնաբերման իր ծրագիրը անոր կառավարութեան պարզելը, իր նպատակը Քահանայապետին ներկայացուց»: Իսկ Լեւոն ԺԳ. զարմացնող փաստաթուղթի մը մէջ յոյժ կերպով կը հաստատէ. «Գոլոմպոս Եկեղեցիին մարդն է»: Այս վերջին տարիներուն յայտնաբերուած վաւերաթուղթերը եւ լոյս տեսած գիրքերը, յաճախ դրսեցիներու կողմէ, այս հնամեայ պահանջատիրութեան կու տան

պատմական զարմանալի նիւթին մը, այն է թէ ոչ միայն առկայ են Գոլոմպոսի պատգամապաշտ ջերմ հաւատքը կամ Պապին ցուցաբերած բարոյական նեցուկը, այլ նաեւ Սպանիոյ տրամադրած նիւթականը եւ քաղաքական որոշիչ նեցուկը, սպանական Հաւատաքննութեան պաշտպանութիւնը, հաստարակաց ծրագիրը՝ Գոլոմպոսի նախաձեռնութեան հետեւանքով ձեռք բերելու հարկ եղած նիւթականը՝ Պաղեստինի մէջ սրբավայրերը ազատագրելու համար:

Ֆրանսիսգանները լ(ր)եւս կը պնդեն թէ եկեղեցին Գոլոմպոսի տրամադրեց նաեւ իր նախաձեռնութեան հարկ եղած դրամական նախատուեալները: Իրենց հատորին մէջ կ՛ակնարկեն «սեղմ շըրջանակի մը յայտնի վաւերաթուղթերու, ըլլայ Պապին ձեռքով, ըլլայ Պապական իշխանութեան կամ ֆրանսիսգան կարգին կողմէ հրաշխաւորուած»: Հատորին հեղինակները կը նշեն թէ այս «ծանօթ թուղթերը» կ՛օգտագործեն, բայց պարտաւորուած են «կանգ առնել հնութեան պահանջած գաղտնապահութեան սեմին»: Իսկ հո՞պա եթէ ասոր պատճառ չկայ:

Ի վերջոյ, բան մը կ՛ըսեն եւ չեն ըսեր: Անհարկութիւն կ՛ընեն արխիւներու որոնք կրնան սկսիլ «խօսիլ», եթէ նման բան մը կաթողիկէ եկեղեցին ընդհանուր շահերուն կը համապատասխանէ»: Կը խօսին խորհրդաւոր «այդ ատենուան աշխարհի քարտէսի մը մասին, նախքան Նոր Աշխարհին յայտնաբերումը, Վատիկանի մէջ պահուած», ուր «Քրիստափոր Գոլոմպոսի ցուցմունքով Ատլանտեան ծովու տարածութեան մէջ գծուած է անծանօթ հողամաս մը»: Վերոյիշեալ տարեգիրքին մէջ կը հաստատուի որ Գոլոմպոսի եւ ֆրանսիսգան եղբայրներու միջեւ հանդիպումը տեղի ունեցած է Պաղեստինի (իրողութիւն մը որուն մասին ոչ ոք բան մը գիտէր) եւ թէ «ֆրանսիսգանները այն ատեն կը գտնուէին սպասման վիճակի մը մէջ թէ ո՞վ պիտի կարենար իրականացնել իրենց մեծ ծրագիրը», որ է՝ Նոր Աշխարհին յայտնաբերումը: Կը յիշատակուի ֆրանսիսգան Րայմոնտօ Լուլլիոյի ուշագրաւ պարագան որ, ԺԳ. դարուն, ջուրին տեղատուութիւնը եւ մակընթացութիւնը ուսումնասիրելով, եզրակացուցած էր որ Ովկիանոսը «այլ հողամասի մը կը կոթնի, զոր չենք տեսներ եւ մինչեւ այսօր չենք ճանչնար»: Խրատալից է նաեւ հին ժամանակագրութիւնը որ կը յայտնէ թէ գարտինալ Գուզանօ իր մահուան սնարին «կը խօսի Գոլոմպոսի եւ Նոր Աշխարհի յայտնաբերման մասին»: Նման բան ինչպէ՞ս կարելի էր, 1464ին, Գոլոմպոսի առաջին ճանապարհորդութենէն երեսուն տարի առաջ: Սնարին մօտ կը գտնուէին Փլորանսի տիեզերագիր Փաօլօ տալ Փոցցօ Թոսգանելլին (որուն մէկ նամակը Գոլոմպոսի պիտի ծառայէ իր ծրագիրը հովանաւորելու համար ըՍպանիոյ մէջ), կանոնական Ֆերնանտօ Մարթինզը, որ Գոլոմպոսի կնոջ ընտանեկան պարագաներէն էր:

Խորքին մէջ, Գոլոմպոսի նախաձեռնութեան ետին գտնուող գիտական ծանօթութիւններուն եւ շրջանակներուն մասին պատուհան մը բացաւ Ումպերթօ Էրթոչչիի «Ամերիկա. Տաճարական ճանապարհ մը» խորագրուած գեղեցիկ գիրքը: Ան կ՛առաջադրէ թէ այս բոլորին ետին կը գտնուին Յոյներուն գիտական բարձրակարգ ծանօթութիւնները որոնք, Աղեքսանդրիոյ Գրադարանին քանդումով կորսուած էին, սակայն Միջնադարուն վերստին երեւան եկած, Արաբներուն եւ Սեփարտ Հրեաներու մօտ պահուած ըլլալով: Անոնք կ՛անցնին նաեւ ֆրանսիսգաններուն (որոնք Սուրբ Հողերուն վրայ կ՛ապրէին Ֆրանչեսքոյի ժամանակներէն սկսեալ), խաչակիրներուն եւ մասնաւոր տաճարականներուն: Այս ձեւով անոնք կը հասնին սպանական պալատներ եւ Մետիչիներու պալատի Փլորանսի գրադարաններուն, որոնք բաւական խառնուած էին հրէական եւ արաբական մշակոյթներուն: Այս բոլոր միջավայրերը հասարակաց անձ մը ունին. Գոլոմպոսը: Իսկութեամբ, նաեւ Սիմոն Վիզընթալը իրաւունք ունի յայտնաբերելու Գոլոմպոսի մօտ հրէական արմատներ:

Դեռ աւելին. գիտական այս բոլոր գաղափարները դէպի Հռոմ կը կեդրոնացուէին, ուր կը հասնին նաեւ Իռլանտայէն լուրեր, Վիքինկ Շէկ Էրիքի եւ իր գաւակին ճամբորդութիւններուն մասին: Ճովաննի Պաթիսթա Չիպօ Պապը (Իննոչենցօ Ը.), այս բոլորին խտացումն է: Ճենովացի իր ընտանիքը Ռոտոս կղզիէն կու գայ, հրեայ եւ խաչակիր նախահայրեր ունի (թերեւս նաեւ տաճարականներ), ընտանեկան եւ տնտեսական կապեր ունի Մետիչիներուն եւ ճենովացի նաւաշէն մեծ ընտանիքներու հետ: Այսպէս, Սպանիոյ արքունիքէն աւելի, Հռոմէն եւ Ֆիրենցէէն է որ պիտի գայ Գոլոմպոսի ծրագիրին իրագործման նիւթական նեցուկը: Սակայն զայն առաջ մղողներուն միջեւ կը հաստատուի խորհրդաւոր եւ յանկարծակի մահերու կապ մը, ինչպէս Լորենցօ տէ՛ Մետիչիի եւ Իննոչենցօ Ը. Պապին, ճիշդ այն ատեն երբ Գոլոմպոս կը նաւարկէ: Վերադարձին, ան Պապի աթոռին պիտի տեսնէ սպանացի Պորճիան՝ որպէս Աղեքսանդր Զ., որ սպանական թագին պիտի շնորհէ Նոր Աշխարհը եւ անոր յայտնաբերման փառքը:

Գոլոմպոսի համար սկիզբ կ՛առնեն մեկուսացումն ու հալածանքները: Իննոչենցօ Ը.–ի ատեն, իր առջեւ բաց էին բոլոր դռները. պալատներու, գիտական շրջանակներու, ամուսնութիւններու եւ նիւթական նեցուկի: Վերջերս Ր. Մարինօ (անուշադրութեա՞մբ) ակնարկեց թէ պապական ֆինանսաւորումը կը քօղարկէ ընտանեկան կապ մը: Գոլոմպոս Պապին զաւա՞կն էր: Արդարեւ, այդ Սուրբ Հայրը աւելի հայր էր քան սուրբ. ան եօթը զաւակ ունեցաւ, որոնցմէ երկուքը՝ ճանչցուած:

Գոլոմպոսի եւ Պապին միջեւ ընտանեկան առընչութեան մասին ապահովութիւն կու տայ Իդալօ Օրպեճճոնին, որ քանի մը նոր հետանշաններ գտած է, որոնք առայժմ լոյս տեսած են հիմա գըրեթէ անգտանելի դարձած փոքր հատորի մը մէջ, «Սուրբ Քրիսթափոր Գոլոմպոս» խորագրուած: Յաճախ տպաւորիչ հետանշաններ են: Այսպէս, Գոլոմպոսի ծնունդին, ընտանիքին եւ կեանքին վերաբերող կարգ մը խորհուրդներ բացատրութիւն կը գտնեն: Արդեօք ինչպէս այս գաղտնի՞քը կայ Վատիկանի դժկամութեան ետին: Առեղծուածը կը շարունակուի:

ՍԵՐՄՆԱՅԱՆ
(Քաղուած՝ «Փանորամա»էն)

ԴԷՊՔԷ ԴԷՊՔ

ՍԻՐՈՍ (Յունաստան) կղզիին մէջ, Անօ Սիրոյի քաղաքապետութեան տրամադրած մէկ վայրը իրենց արձակուրդը անցուցած են Արցախէն 20 փոքրիկներ (7՝ Ստեփանակերտէն, 3–ական Մարտունիէն, Ասկերանէն եւ Մարտակերտէն, 2–ական՝ Շուշիէն եւ Հադրութէն), որոնք Արցախեան ազատամարտին զոհուած մարտիկներու զաւակներ են: Ժամանումին (Օգոստ. 29) փոքրիկները օդակայանէն փոխադրըուած են Գոքինիոյ «Ջաւարեան» կեդրոնը, նախքան Սիրոս փոխադրուիլը: Տղոց ընկերացած է որպէս պատասխանատու–ղեկավար Օննիկ Ասըրեան, որ երեք տարիէ ի վեր կ՛աշխատի Լ. Ղարաբաղի Կրթական ու Գիտութեան նախարարութիւնը: 20 տարի տնօրէնը եղած է Ստեփանակերտի Ե. Զարենց դպրոցին: Ան իր խօսքին մէջ շնորհակալութիւն յայտնած է Յունաստանի Հ.Յ.Դ. կառոյցին որ կը շարունակէ նեցուկ կենալ Ղարաբաղի:

ՊԻՒՅԻՒՔՏԷՐԷԻ (Պոլիս) եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտ. 10–ին նշուած է Ս. Հռիփսիմեանց երաժշտասիրաց դպրաց դասու հիմնադրութեան 56–րդ տարեդարձը՝ կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութիւններով, որոնց նախագահած է Արամ Եպիսկ. Աթէշեան: Եկեղեցական արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ: Բացումը ըրած է Կարօ Սրկ. Թէրզեան: Ելոյթ ունեցած են Ստեփան Սրկ. Կարապետեան, Պէյօղլուի Թաղական խորհուրդէն տոքթ. Արամ Ֆրնտըք, Ռ. Հատտէճեան. հուսկ բանքը արտասանած է Արամ Եպիսկ. Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր:

33 OEUVRES SUR PAPIER

Հոկտեմբեր 6–էն Նոյեմբեր 15–ին կը ցուցադրուին Ասատուրի, Պօտէնի, Պորի, տը Գոնէնքի, Պաթէվի, Ֆասանքթի, Կարպէլի, Լեժէի, Լըրիէօրի, Փոլիաքոֆի, Ռէյպէյրոլի, Ռոնէրի Թուղթի վրայ ըստեղծագործութիւնները՝

Galerie Framont
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Ռուսաստանի նոր ղեկավարութեան մասնայատկութիւններէն կը նկատուի ընդդիմութիւն չունենալու երեւոյթը: Հարցախոյզներով ալ հաստատուած է այս տուեալը: Համայնավարները դադրած են այդ դիրքէն յայտնուելէ. անոնց մեծ մասը կը ծափահարէ նախագահ Պուտինը, իսկ փոքրաթիւ դժգոհներ տեղ դրուած են իշխանութեան մէջ: Կերպով մը բնական է ընդդիմութեան բացակայութիւնը երբ նախագահը տակաւին նոր է եւ ժողովուրդը կը շարունակէ հրաշքի մը սպասել. կամ, առնուազն կարգ–կանոնի մը:

Եթէ կայ ընդդիմութիւն մը, բացայայտ չէ, գաղտագողի է: Անոր ներկայացուցիչներն են ղեկավար ընտրանիէն դէմքեր որոնք մօտը կը գտնուին ֆինանսական շրջանակներու: Երկրին կառավարման համակարգը փոխելու նախագահական փափաքները այդ մարդոց հաճելի չեն, երբ իրենք իրենց ձեռքը կեդրոնացուցած են իշխանութեան բոլոր լծակները: Անոնք գիտեն որ եթէ Պուտինի բարեկարգումները յաջողին, իրենց իշխանութեան մեծագոյն մասը պիտի կորսուի: Անոնք կը յայտարարեն թէ Պուտին կարողական բռնակալ մըն է որ Ռուսաստանի ժողովրդավարութիւնը պիտի ոչնչացնէ: Կը մոռնան որ իրենց «ժողովրդավարութիւն» կոչածը ոչ մէկ գոհացում կու տայ ռուս ժողովուրդին:

Այդ կացութեան մէջ զանգուածներու աւելի մօտ գտնուողը նախագահն է որ ընտրանիին դէմ պայքարին մէջ բացմութիւններուն կը յենուի: Նման պայմաններու մէջ ընդդիմութեան գոյութիւն մը, բնականաբար, հաւանական չէ: Այն մարդիկը, ղեկավարները որոնք իշխանութեան լծակներու տէր են, չեն կրնար ընկերութեան նեցուկը յուսալ, նախագահական իշխանութեան դէմ պայքարելու համար: Ցաւելեալ, այդ ընտրանին հին սերունդին կը պատկանի. ժողովուրդը ձանձրացած է անոնցմէ, մինչդեռ նախագահը նոր դէմք է ու տակաւին սիրուած:

Ընդհանուր է համոզումը թէ Ռուսաստանի մէջ ընդդիմութեան ճամբաները անխուսափելի են: Ոչ ոք գիտէ թէ ինչո՛ւ ան կը յայտնուի, կամ ո՛ւր կ՛առաջնորդէ: Իրականութեան մէջ Կրեմլին իր դէմ խակական ընդդիմութիւն մը պիտի ունենայ այն օրը երբ առանց արտաքին օժանդակութեան, զրկուած ըլլայ ժողովուրդին մեծամասնութեան նեցուկէն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈԼԻՍ

ՄԱՀ

ՏՈՔԹ. ՇԱՀՆՈՒՐ ՇԱՀԷՆԻ

«Մարմարա» Սեպտեմբեր 25–ին կը հաղորդէ որ Ս. Փրկիչ Ազգ. հիւանդանոցին մէջ իր մահկանացուն կնքած է Տոքթոր Շահնուր Շահէն:

Տոքթոր Շահէն, ինչպէս իր ողբացեալ կողակիցը Արմենուհի Շահէն, նաեւ ողբացեալ եղբայրը Պերճ Շահէն, երկար տասնամեակներ կրթական աշխատանք տարաւ հայկական վարժարաններուն մէջ պատրաստելով մտքով ու սրտով առողջ սերունդներ: Երեքն ալ առաւելաբար պաշտօնավարեցին Խասգիւղի ու Կեդրոնականի մէջ:

Տոքթ. Շահնուր Շահէն Ուսուցչաց Հիմնարկին ամէնէն եռանդուն վարիչը հանդիսացաւ երկար տարիներ, Հիմնարկը լծելով կրթական աշխատանքի մը, որուն նպատակն էր ծառայել գործօն կամ հանգստեան կոչուած ուսուցիչներուն, տպարան հիմնել, դասագիրքեր պատրաստել ու տպել, ուսուցիչները միշտ ի մի պահել նոյն երդիքին տակ, քերականութեան կամ ուղղագրութեան գիրքեր պատրաստել ու հրատարակել, եւ մասնաւորաբար հիմնել վաստակաւոր ուսուցիչներու համար հանգստեան տուն մը: Բայց իր ամենակարեւոր ու երախտաշատ գործը եղաւ հայ վարժարաններու ուսուցիչներուն համար յատուկ դասընթացքի մը հաստատումը ապահովել, որու շնորհիւ այդ թուականին մեծ թիւով ուսուցիչներ իրաւունք ստացան մեր վարժարաններուն մէջ որպէս ուսուցիչ պաշտօնավարելու՝ առանց որ անոնք ուրիշ քաղաքի մը համալսարանի դասընթացքներուն հետեւէին: Միայն այս յաջողութիւնը կը բաւէ որ երախտագիտութեամբ յիշուի իր անունը: Մնացեալ ծրագիրներուն մէկ մասը իրականացաւ, բայց մեծ մասը չիրականացաւ պայմաններու դժուարութեան պատճառով:

ՎԱԼԱՆԹԻՆ ՄԱՂԼՈՒՄԻ

Սեպտեմբեր 22–ին, Ս. Փրկիչ Ազգ. հիւանդանոցին մէջ, իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ արուեստագիտուհի՝ դաշնակահար Վալանթին Մաղլում: Վերջին տարիներուն ան հանգիստ կը գտնուէր նաեւ Ազգային հիւանդանոցի բաժանմունքին:

Վալանթին Մաղլում, որ հրաժեշտ կ՛առնէ յառաջացեալ տարիքի մէջ, երկար տասնամեակներէ ի վեր տիրական անուն մըն էր Պոլսոյ երաժշտական կեանքին մէջ: Ան, եւ իր քոյրը, ողբացեալ Ֆիմի Մաղլում, իրենց բոյնը վերածած էին երաժշտութեան, նկարչութեան, գրականութեան եւ գեղարուեստի կեդրոնի մը: Օր. Մաղլում հասցուց բազմաթիւ աշակերտներ, որոնք յետագային եկան իրենց տեղը գրաւել մեր երաժշտական կեանքին մէջ:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրբաթ, Սեպտ. 22–ին, Մատլէն Փափազեան, յանուն Կապոյտ Խաչի, երեսփոխան – քաղաքապետ Ալէն Գալմայէ կը ստանար Արժանեաց Ազգային կարգի ասպետի շքանշանը, Լիվրի – Կարկանի քաղաքապետարանի դահլիճին մէջ, բազմաթիւ անձնաւորութիւններու կարգին, ի շարս որոնց Մեսրոպ Քհնյ. Ժամկոչեան, Ռընէ Ռուքէ, ընդհանուր թէ թաղապետական խորհրդականներ, Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը, Սեւրանի, Արնուվիլի Ալֆորվիլի ընկերուհիներ: 2000, Մայիս 15–ին հրովարտակով, Տիկին Մատլէն Փափազեան այդ աստիճանին կոչուած էր նախարարապետին կողմէ, Ալֆորվիլի երեսփոխան – քաղաքապետ Ռընէ Ռուքէի առաջարկին վրայ, ան այս ձեւով, անգամ մը եւս փաստը կու տար այն բարեկամութեան եւ գնահատանքին զոր ունի հայ գաղութին եւ ի մասնաւորի Կապոյտ Խաչի հանդէպ:

Այս կոչումը, մեր բոլոր անդամներուն համար, կը խորհրդանշէ իրենց յանձնառութեան եւ Կապոյտ Խաչէն ներս իրենց գործունէութեան յաջողութիւնը եւ երախտագիտութիւնը եւ կը մեծարէ բոլոր անոնք որոնք տասնամեակներէ ի վեր կատարած են կազմակերպութեան իրենց ընկերային, կրթական, մշակութային եւ մարդասիրական աշխատանքը:

1964–ի իր անդամակցութենէն ի վեր, Մ. Փափազեանի ուղին, Կապոյտ Խաչէն ներս, օրինակելի է. այնքան բեղուն եղած է իր գործունէութիւնը այս բոլոր մարզերուն մէջ:

Սեւրան – Լիվրիի մասնաճիւղի անդամուհի եւ բազմաթիւ այլ դիւաններու, հայերէնի սիրայօժար դասատու երկար տարիներու երկայնքին մասնաճիւղին դպրոցին մէջ, երկու անգամ ալ ստանձնած է պատասխանատուութիւններ Շրջ. վարչութեան մէջ:

Մասնակցած է Կապոյտ Խաչի հաստատած բոլոր յանձնախումբերուն՝ օգափոխութեան կայան, տօնակատարութիւններ եւ ձեռնարկներ, մանկավարժութիւն, Հայաստանի օգնութիւն: Բազմիցս հիւրընկալած է Միջին – Արեւելքէն եկած մանուկներ, նոյնիսկ ընդունած է երկբաշարժէն վիրաւորուած մանուկ մը վիրաբուժական գործողութեան մը համար: Մասնակցած է մարդասիրական երեք առաքելութիւններու Հայաստան եւ Ղարաբաղ:

Մատլէն Փափազեան, անկասկած, ունի վեհանձնութեան, անշահախնդրութեան, զոհաբերութեան բոլոր արժանիքները, ինչպէս նաեւ անհրաժեշտ խանդավառութիւնը մեր գործունէութեան նման գործունէութեան մը համար եւ միայն գոհ կրնանք ըլլալ նման կոչումէ մը:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30,
Տօն է Սրբոյն Գէորգայ Զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի երգեցողին
Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ 70–ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին, *Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան եւ հիմնարկութեան 70–ամեակին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:*

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ, Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Երգեցողութիւնները կը կատարուին մանկանց նորակազմ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Զարեհ Տէյիրմէնճեանի:

Պատարագի աւարտին կը կատարուի մատաղօրհնութիւն: Այս Քաղաքապետարանի «Էսփաս Շառլ Ազնաւուր» *սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ սիրոյ սեղաններու շուրջ հաւաքոյթ, հաճելի քանի մը ժամ անցընելու ակնկալութեամբ:*

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ ժողովուրդը աղօթելու եւ ուխտ կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·45–ին:

Տ Է Ս Ի Ն

ՆԱԽԱՃԱՇՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Նախաճաշներու շարք, տարուան տեւողութեան, ամէն ամսուան առաջին Կիրակին, առաւօտեան ժամը 9·30–ին, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը, կազմակերպուած՝ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Ջամալեան» մասնաճիւղին կողմէ:

Առաջին նախաճաշը տեղի կ'ունենայ
Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին:
Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 35 Ֆր.:

ՍԷՆ–ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ տեղի կ'ունենայ աւանդական մատաղօրհնութիւն՝ Կիրակի՝ Հոկտեմբեր 1–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:
Մատաղօրհնութիւն ժամը 11·45–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Մատաղօրհնութեան առթիւ, ուխտաւոր նուիրատուները կրնան դիմել Թաղականութեան անդամներուն:

ԹՈՒՇԱՏԵՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ս. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

l'Ecole hebdomadaire
de Langue et Culture Arméniennes
Khatchadour ABOVIAN
de Marseille
est heureuse de vous annoncer que
la Rentrée Scolaire 2000-2001
aura lieu
le **Mercredi 4 Octobre à 10 heures**
Dans la Salle Ardzrouni TCHERPACHIAN
du Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille
Tous les mercredis de 10 à 16 heures
des cours de langue et de culture arméniennes
sont enseignés ainsi que des cours de danse, de chant
et d'éducation religieuse
Pour tous renseignements
et inscriptions les responsables
de l'Ecole tiendront une permanence
le **Mercredi 4 Octobre de 14 à 17 heures**
ou par téléphone
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ **04 91 77 84 70**
Conseil d'Administration

ASSOCIATION CULTURELLE « N A R E G »

L'Association Culturelle NAREG d'Enghien-les-Bains- vous accueillera **le dimanche 1er octobre de 9h à 19h** à son stand, au Jardin des Roses, à l'occasion de la Journée des Associations de la Ville d'Enghien-les-Bains.

Nous vous attendons nombreux pour animer nos différentes activités.

ASSEMBLEE GENERALE DE L'ASSOCIATION CULTUELLE DE CHAVILLE

L'Assemblée Générale ordinaire annuelle de l'Association Cultuelle de Chaville aura lieu :

le dimanche 15 octobre à 15h
en la Salle Balabanian de l'église, 6, rue Père Komitas à Chaville

Les personnes intéressées à participer plus activement à la vie de notre communauté sont invitées à venir à cette assemblée et à se présenter éventuellement aux élections qui suivront.

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԻՍ
Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ի
Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն
նուիրուած

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐՈՒՆ

կազմակերպութեամբ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 15, ժամը 16ին
Առաջնորդարանի
«Նուրիան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon — 75008 Paris

Կը հրաւիրուին ամէնքը երախտագէտ ապրումներով մասնակցելու Մշակոյթի Առաջին Սատարողներուն՝ «Թարգմանիչ Վարդապետներ»ուն նուիրուած այս տօնախմբութեան:

Յայտագրի աւարտին՝
հիւրասիրութիւն
յուշանուէրներու եւ գիրքերու վաճառք
– Մ ո ւ տ ք ը ա զ ա տ է –

Վ Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Տ
ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սուրբ Մեսրոպ Մշակութային Միութեան Սուրբ Խաչ շաբաթօրեայ վարժարանը կը վերաբանայ իր դռները՝
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7–ին:
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ օրերը, ժամը 14·30–էն 17·30, Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ կից սենեակներուն ու սրահին մէջ,
13, rue du Perche, Paris 3ème
5–էն 12 տարեկան աշակերտներու համար:
Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն, կրօնք, հայկական երգեր ու պարեր:
Արձանագրուելու համար հեռաձայնել՝ 01 – 44 – 59 – 23 – 50 թիւին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Assemblée générale de l'église St. Tatéos

7, Traverse de l'église
Campagne Perrier — 13015 MARSEILLE

Le Dimanche 8 Octobre, après la messe, à 10h30 aura lieu le renouvellement du bureau du conseil de l'église.
Tous les Arméniens et Arméniennes sont priés de participer à cette assemblée.
Les personnes désirant faire acte de candidature sont priées de se présenter ou de téléphoner le dimanche matin entre 9h et 12h :
☎ 04 91 65 56 75
et ce, jusqu'au 1er Octobre 12h dernier délai.
LE CONSEIL DE L'EGLISE SORTANT

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIREE DE GALA

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section «Dirouhie Sérengulian» d'Issy-les-Moulineaux présente sa

S O I R E E D E G A L A

le **Samedi 7 Octobre à 20 heures 30**

au P.A.C.I. :
25, avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Au programme:
L'ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
"N A V A S A R T"

Réservations :
— **01 46 42 90 68**
— **01 40 95 81 33.**

**

Section SEVRAN-LIVRY

SEJOUR DE NOUVEL AN A BELLEFONTAINE

La Croix Bleue des Arméniens de France, section **«D. Missakian»** de Sevran-Livry vous invite à venir fêter le passage au 21eme siècle à Bellefontaine, dans une ambiance familiale et arménienne.
Séjour du 26 décembre au 2 janvier
Renseignements :
01 42 36 33 73 dans la journée;
ou 01 46 58 03 17 le soir.

**

Date à retenir

La Croix Bleue des Arméniens de France Section Marseille-Ville «Sossé Mayrig» présente
LE BALLET NATIONAL D'ARMENIE
Au Palais des Congrès du Parc Chanot à Marseille
Le Samedi 13 Janvier à 20h30

(Շար. Ա. էջէն)

ջոյները գործած ենք»: Ներումի այս գաղափարը անմիջապէս մերժուեցաւ մեծամասնութեան կուսակցութեանց կողմէ, բայց նաեւ աջին կողմէ: Իւ – Տէ – էՖ–ի նախագահը «բոլորովին յիմար գաղափար» որակեց, մինչ կեդրոնէն Տուսթ–Պլազի «որեւէ բան բայց՝ ներումէ» շեշտեց: Բուն հարցին վերաբերեալ, Սթրօս–Քահն դիրքը չի փոխեր, յայտնած է որ պիտի փնտռէ տեսերիզը: Միւս կողմէ անուանարկութեան դատի կ'ուզէ դիմել Լէճսփրէս *շաբաթաթերթին դէմ որ գրած էր թէ Սթրօս–Քահն այդ տեսերիզին փոխարէն կարեւոր գեղչ մը ըրած է փաստաբան Պըլոյի բարեկամ՝ Լակերֆէլտի տուրքերուն վրայ, ինչ որ շատ ծանր յանցանք մըն է Ելմտական նախարարի մը համար: Սթրօս–Քահն ՄՆէՖ–ի եւ էԼՖ–ի պատմութիւններէն ետք (որոնց պատճառաւ հրաժարեցաւ), այս աւելի ծանրակշիռ հարցով հաւանաբար ստիպուի վերջակէտ մը դնել քաղաքական իր ասպարէզին:*

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԷՔՍՓՐԷՍ ՍԱՄԵՆԱ *գրօսանաւը, որ կ'ապահովէր Փիրէայէն Կիւկլադայք (Սիքլատ) երթեւեկը Եգէականի մէջ, ժայռի մը բախելով ընկղմեցաւ Սեպտ. 26–ին: 63 մեռեալ կար եւ 20 անհետացածներ: Հաստատուեցաւ վերապրողներու կողմէ որ նաւապետը փոխանակ կամրջակին վրայ ըլլալու իր պաշտօնին գլուխը, հեռատեսիլէն ֆութպոլի մրցում մը կը դիտէր: Նաւապետը եւ օգնականը քննութեան տակ առնուեցան: Արդարութեան նախարարը՝ «ոճրային անփութութիւն» որակած է անոնց ընթացքը: Նաւը, 1966–ին շինուած, անցեալին ֆրանսական էր եւ Գորսիքան կը կապէր ցամաքին: Փրկուած 471 ճամբորդներուն մէջ կան 8 Ֆրանսացիներ:*

ՊԵԼԿՐԱՏԻ *մէջ, Սեպտ. 27–ին, շուրջ 200 հազար հոգի ցոյց մը ըրին բողոքելու համար ընդդիմադիր՝ Քոսթունիցայի «գողցուած յաղթանակ»ին դէմ: Ընդդիմութիւնը բուռն կերպով կը բողոքէ ընտրական յանձնաժողովին որոշած Բ. շրջանին դէմ (Հոկտ. 8–ին), քանի որ, ըստ իրեն, Քոսթունիցա ձայներու 52,4%–ը ապահոված է: Միլոսեւիչ կը ջանայ ժամանակ շահիլ եւ պառակտում ստեղծել իր հակառակորդներուն ծոցը:*

ՍԵՊՏ. *28–ին, Հինգշաբթի, Ֆրանսայի երկաթուղին գրեթէ ամբողջովին անշարժութեան դատապարտուած էր, հինգ սենտիքաներ միասնաբար գործադուլ հռչակած ըլլալով: Պահանջն է՝ աշխատավարձքի յաւելում:*

ՅՈՐԴԱՆԱՆԵԱՆ *օդանաւ մը Սեպտ. 26–ին էջք կատարեց Պաղտատի օդակայանը, ինչ որ տասը տարուան շրջափակումէն ետք առաջինն է՝ արաբական երկրէ մը ժամանած, եւ որ Իրաքի կողմէ ընդունուած է առաջին քայլ՝ շրջափակման վերացման: Յորդանանեան պատուիրակութիւնը կը բաղկանայ շուրջ հարիւր անձնաւորութիւններէ եւ գայն կը գլխաւորէ Առողջապահական նախարար Թարէք Սուհէյմաթ:*

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ *Ներկայացուցչական ժողովը Սեպտ. 26–ին օրինագիծ մը քուէարկեց, որ կ'արգիլէ դիւանագիտական որեւէ տեսակի ճանաչում միակողմանի հռչակուած պաղեստինեան Պետութեան մը պարագային:*

Les Coupons d'Alsace
21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10
Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93
65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
SAMEDI
30 SEPTEMBRE
2000

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.400 Ֆ. — Վեցամսեայ : 725 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.650 Ֆ. (Ամէնօրեայ առաքում)
1.500 Ֆ. (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.003 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 76e ANNEE — N° 20.003

ԱՄՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ՅԵՏԱՁԳԵՑ ԻՐ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ԲԱՆԱՁԵՒԸ ԿՐՆԱՅ ՔՆՆՈՒԻԼ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3-ԻՆ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 28-ին է, որ Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբի քուէարկութենէն ետք, Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման բանաձեւը պիտի քննուէր Միջազգային Յարաբերութեանց յանձնախումբին կողմէ եւ եթէ հոն ալ գրական քուէի արժանանար կը փոխանցուէր Օրէնքներու յանձնախումբին, հուսկ՝ Ներկայացուցչական Ժողովի լիակատար նիստին, Օրէնքներու յանձնախումբին ալ նպաստաւոր դիրքին պարագային: Արդ, Հինգշաբթի օրուան նիստին, որ տեւած է չորս ժամ, որոշուած է զայն շաբթուան, Երեքշաբթի օրուան յետաձգել հարցին քննութիւնը: Յետաձգումը հետեւանք է երկու երեսփոխաններու Թոմ Լանթոսի (Դեմոկրատ, Գալիֆորնիա) եւ Տան Պըրթընի (Հանրապետական, Ինտիանա) առաջարկած սրբագրութեան բանաձեւին մէջ, զայն մեղմացնելու համար: Անոնք ուզած են որ բանաձեւին մէջ ընդգրկուին նաեւ ուրիշ երկիրներ, որոնք ծանօթ են Մարդկային Իրաւանց բռնաբարման գետնի վրայ: Այս փոփոխութիւնը մերժուած է Յանձնախումբին կողմէ եւ ի վերջոյ որոշումը զայն շաբթուան յետաձգուած է:

Յետաձգման այս պարագաւորութեան դէմ չէ կեցած նախագահը՝ հանրապետական Պ. Կլիման հակառակ անոր որ իր իրաւասութեան մէջ էր:

Յիշենք որ Հայկական բանաձեւը ներկայացուած է Ամերիկահայ համախմբումի մը կողմէ, որու մաս կը կազմեն Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցին, Հայկական Համագումարը, Աւետարանական Եկեղեցին, Հ. Բ. Ը. Մ., Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութիւն, Հայ Օգնութեան Միութիւն, Հայ Դատի Յանձնախումբ, Հայ Առաքելական Եկեղեցին (Արեւելեան եւ Արեւմտեան Ամերիկայի), Վարդանանց ասպետներ, Պար Հայկական Միութիւն:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՆԵՂԸ ԿԸ ԴՆԵՆ ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Պարզ է, որ Թուրքերը ձեռնածալ չեն նստած եւ մանաւանդ Պոլսոյ մէջ թիրախ առած են Մեսրոպ Պատրիարքը, որու յըստակ յայտարարութիւնը չէ բաւականացուցած զիրենք (տես՝ «Յառաջ», Սեպտեմբեր 26, Ա. էջ): Սեպտեմբեր 27-ին ալ Սի - էն - էն - Թիւրք հեռատեսիլի կայանէն է որ Պատրիարքը պատասխանած է Թուրքերու տեղի - անտեղի հարցումներուն: Յայտագիրը վարած է Եաւուզ Պայտար, որ դիտել տուած է թէ պատրիարքն ու հայ համայնքը որեւէ կապ չունին այս բանաձեւին հետ: Հարցումները եղած են առաւելաբար համայնքի միջոցաւ եւ ընդհանրապէս միտում ունէին նեղը դնելու Պատրիարքը որ շատ դիպուկ պատասխաններ տուած է: Ինչ կը վերաբերի բանաձեւին, Մեսրոպ պատրիարք ըսած է թէ իր դիրքը յայտնած է ակիզբէն եւ Թուրք մամուլն ալ արձագանգած է (կ'ակնարկէ յայտարարութեան): Ճշդած է որ իր գաղափարները կը յայտնէ միայն իբրեւ պարզ հայրենակից եւ ոչ՝ համայնքի ներկայացուցիչ, քանի որ չունի խորհրդակցական մարմին մը: Այն հարցումին (էրդրումէն) թէ հազար տարի է միասին կ'ապրէինք, ո՞վ մեզ թշնամի դարձուց, Պատրիարքը պատասխանած է. - «Իրաւ ալ, 6-րդ դարէն ի վեր կը ճանչնանք զիրար: Այսքան երկար ժամանակի մը միասնութեան ընթացքին բարեկամութիւններու կողքին տարակարծութիւններ ալ կը պատահին: Մենք ընդհանրապէս վերջին հարիւր տարիները կը յիշենք, անկէ առաջուանները կ'անտեսենք: Կը կարծեմ դէպքերն էին որ այդպէս բերին: Պալքաններու մէջ, Թուրքերու մօտ շատ տեղեր ազգայնապաշտ հոսանքներ սկսած էին: Օտարներ ալ միջամտեցին եւ փոքր ժողովուրդները գործիք դարձուցին: Ուրիշ հարցում մը կը վերաբերէր Դաշնակներու եւ Հնչակներու ըրածին, համաձա՞յն էր պատրիարքը: Ան կը ճշդէր որ Թուրքիոյ մէջ նման խմբաւորումներ չկան եւ Հայերը կ'ապրին ապաքաղաքական վիճակի մէջ: Ո՞վ ինչ կը շահի այս բանաձեւով հարցումին, Մեսրոպ Արք. կ'ըսէ թէ ըստ իրեն՝ ոչ ոք: Կը շահին միայն անոնք որ նիւթական շահեր ունին նման գործունէութիւններէ, բայց, կ'աւելցնէ Պատրիարքը. - Միայն թէ այստեղ զգացումի կեղեքում պէտք չէ ըլլայ: Չենք կրնար ուրանալ որ շատեր իրենց ազգականներն ու ընտանիքները կորսնցուցած են եւ շատ կը տառապին: Անոնց ցաւով քաղաքականութիւն պէտք չէ խաղալ: Ուրիշ մը հարց կուտայ թէ ի՞նչ կը պատահի Հայ համայնքին, եթէ բանաձեւը վաւերացուի ու Մեսրոպ Արք. կը պատասխանէ. - «Ես կը սիրեմ յուսալ որ բան մը պիտի չպատահի, Թուրքիոյ Հայերը որեւէ պատասխանատուութիւն չունին այդ բանաձեւին մէջ: Սպառնալիքի պէտք չկայ: Հայերը այստեղ հաւատար իրաւունքներով հայրենակիցներ են: Կամ այդպէս պէտք է ըլլան: Բանաձեւի մը պատճառաւ, ոչ մէկը իրաւունք ունի նուաստացնելու այստեղի Հայերը: Պատրիարքը յարդ ի՞նչ ըրած է այս բանաձեւին դէմ հարցումին, Մեսրոպ Արք. կը ճշդէ. - «Մենք առաւելնէ մինչեւ գիշեր արդէն մեր համայնքին խնդիրներով կը զբաղինք: Քաղաքականութեամբ չենք կրնար զբաղիլ: Ասիկա ակադեմականներու գործը պէտք է ըլլայ: Բանաձեւին դէմ աշխատանք սպասել այստեղի Հայերէն կամ Պատրիարքարանէն քիչ մը միամտութիւն կ'ըլլայ: Մենք ընդհանրապէս երկու կրակի միջեւ մնացած ենք: Ինչ որ ալ ըսենք, այստեղ մեզ կ'ամբաստանեն անկեղծ չըլլալու մեղադրանքով, դուրսն ալ կը պնդեն որ կը խօսինք ճնշումի տակ, որովհետեւ մենք թէ՛ Հայ ենք, թէ՛ Թուրք: Այլ Թուրք մըն ալ թելադրած է որ երկու ժողովուրդներու գոհերուն համար հասարակաց յուշարձան մը շինուի: Պատրիարքը կ'ըսէ. - Յուշարձան կը բացուի կամ ուրիշ բան չեմ գիտեր, մէջտեղը ծանր դէպք մը, ծանր ցաւ մը կայ, ատիկա երկու կողմերուն մօտ ալ անջնջելի հետք մը ձգած է: Կարդացի որ Գոնկրէսին մօտ ինը բանաձեւեր կան, քրտական, յունական եւ այլն, եւ այլն, որոնցմէ միայն մէկը Հայկական է: Բայց, այդ մէկ հատը փոթորիկ ըստեղծեց: Իմ գործս չէ անուն մը դնել անցեալի մէջ պատահածներուն: Ատիկա պատմաբաններուն գործն է: Բայց, մէջտեղը վէրք մը կայ: Ի՞նչպէս պիտի փըրկուինք այդ վէրքէն: Մէկը դիտել կուտայ որ Թուրքիոյ նման աշխարհական երկրի մը մէջ, ինչո՞ւ Հայ համայնքը կը ներկայացուի Պատրիարքին կողմէ եւ ոչ՝ աշխարհականի մը ու Պատրիարքը կը պատասխանէ. - Այս հարցումը ինծի պոհացում տուաւ, բայց, ան պէտք է ըլլար ոչ թէ ինծի այլ՝ Պետութեան: Մենք քանիցս խնդրեցինք որ համայնքին համար կեդրոնական մարմին մը ունենանք, գոնէ խորհրդակցական մարմին մը, չկրցանք ունենալ: Հիմա ամէն անգամ որ հարց մը կայ, բոլոր թղթակիցները ինծի կը դիմեն, եթէ մերժեմ կը կարծուի որ ժխտական կեցուածք ունիմ:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

Ռ. Քոչարեան, Սեպտ. 28-ին Երեւան վերադարձին, Զուարթնոց օդակայանին մէջ հանդիպում ունեցած է լրագրողներուն հետ եւ անդրադարձած է Ազգ. Ժողովի պարզած պատկերին: Շեշտած է թէ Ազգ. Ժողովէն ներս պէտք է յստակ սկզբունքներով համախոհութիւն ստեղծուի եւ ոչ՝ արուեստական: Ըստ իրեն Հանրապետութեան նախագահը չէ որ Ազգ. Ժողովին նախագահին թեկնածուն պէտք է կանգնի ինչպէս ըսած է Ա. Խաչատրեան, այլ՝ Ժողովին մեծամասնութիւնը. ըստ Սահմանադրութեան, ինք՝ նախագահը թեկնածու է կառավարութեան եւ ոչ Ազգ. Ժողովին: Արդարադատութեան նախարար Դաւիթ Յարութիւնեանի համաձայն ալ օրէնքը յստակ չէ այս ուղղութեամբ, սակայն հրաժարականի քննարկման ընթացքին կանոնադրային խախտումներ եղած են:

ԱՅԼ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նախագահ Գլինթըն, նախ քան Սեպտեմբեր 28-ի նիստը, հեռաձայնած է Ներկայացուցչական Ժողովի Նախագահ՝ Տէնիս Հասթըրթի դիտել տալով որ Հայկական ցեղասպանութեան բանաձեւին ընդունիլը կը վնասէ ամերիկեան ազգային շահերուն:

Էճէվիթի համար, եթէ Հայաստան եւ Թուրքիա զիրար լաւ հասկնան, Հայաստանի Հայերն ալ աւելի լաւ կ'ապրին: Թուրքիոյ Ազգային Ժողովը 5 հոգինոց պատուիրակութիւն մը կը ղրկէ Ուաշինկթըն կանխելու համար բանաձեւին նպաստաւոր քննութիւնները, յանձնախումբէ յանձնախումբ:

Ֆրանսայի Թուրքիոյ դեսպանը Պերնար Կարսիա խօսելով Թուրք պաշտօնատարներու հետ ըսած է որ Հայկական ցեղասպանութեան հարցը օրակարգի բերելու դէմ են Փարիզի մէջ, պէտք չէ քաղաքականացնել ինչ որ պատմաբաններու մարզն է:

ԱՄՆ-ու նոր դեսպանն ալ՝ Ռոպըրթ Փիրսըն թղթակիցներու հարցումներուն պատասխանած է տեսակցելէ ետք Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան պաշտօնատարներուն հետ (Սեպտեմբեր 22-ին): Շեշտած է որ Թուրքիա եւ ԱՄՆ բարեկամական ամուր եւ հին, շա՛տ հին կապեր ունին եւ ատիկա չի փոխուիր: Խորապէս դէմ ենք բանաձեւին: Կը ցաւինք ենթայանձնախումբին որոշումին համար (Սեպտեմբեր 21-ի քուէարկութիւնը), կը խորհինք որ հարցը պէտք է պատմաբաններու ձգուի, կրկնած է:

75-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱՆՉ
Հայաստանի Մանկապատանեկան Պարբերական

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

20-րդ դարավե՞րջը, թէ 21-րդ դարասկիզբը, ոչ պատահականօրէն, այլ կամօքն Աստծոյ, ասել է թէ՝ անհրաժեշտաբար նշանաւորեց պատանի «Կանչ»ի եւ սփիւռքահայ մամուլի կաղնու՝ «Յառաջ»ի 75-ամեայ յոբելեաններով:

Շնորհաւո՛ր:

Պատահակա՞ն զուգադիպութիւն է: Թերեւս՝ ոչ: Ու անկախ նրանից, որ մէկի ծնունդը եղաւ խորհրդային ժամանակներում, խորհրդային երկրում եւ խորհրդային նպատակներով, իսկ միւսինը՝ Հայրենիքից հեռու, օտարութեան մէջ, բայց քաղաքակրթութեան կենտրոնում եւ քաղաքակրթութեան պահանջներին յարիր, իրենց գոյութեան 8-րդ տասնամեակում պիտի արձանագրէին ոչ միայն երկարակեցութեան հայ ոգին, այլեւ իրենց գոյութիւնը արժանապատուօրէն հիմնաւորելու իրաւունքը:

Եւ թող ուրեմն՝ «Յառաջ»ը այսուհետ էլ պատանու նման միշտ կանչէ, եւ «Կանչ»ն էլ «Յառաջ»ի նման իմաստնօրէն յառաջանայ:

ՀՄԱՅԵԱԿ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
խմբագիր

Սեպտ. 21

ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»Ի. - Երեւանեան մեր պաշտօնակից՝ «Կանչ»ի վերոյիշեալ գրութեամբ կը փակենք 75-ամեակի շնորհաւորական գիրերու շարքը: Ճշդենք որ ըստացանք բազմապատիկ այլ շնորհաւորութիւններ ալ կազմակերպութիւններէ (Ֆրանսահայ Յառաջդիմութեան Շարժում եւլն. եւլն.) եւ անհատներէ որոնց բոլորին ալ կարելի չէր տեղ տալ: Շնորհակալութիւն բոլորին:

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ ՆՈՅՆ ԳԻԾԻ ՎՐԱՅ

Սեպտ. 28-ին, Եւրոպայի Խորհուրդի 41 անդամներու Խորհրդարանական ժողովի նիստին, Ֆրանսա եւ Թուրքիա քըննադատուեցան իբրեւ այն երկու երկիրները որ նուազագոյնս կը յարգեն մարդկային իրաւանց կապակցաբար Եւրոպական Ատեանի հաստատած վճիռները: Եւրոպայի Խորհուրդը, իբրեւ լուծում, կ'առաջարկէ աւելի պարտաւորիչ դարձընել այդ որոշումները նիւթական պարտաւորութիւններով եւ պատիժներով՝ որոնք կրնան նոյնիսկ Խորհուրդէն արտաքսման յանգիլ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴԱՆԻԱ, 1992-ին Մաասթրիխթի համաձայնագիրը մերժելէ ետք, այս անգամ Սեպտ. 28-ի հանրաքուէով քուէարկողներու 53% համեմատութեամբ մերժեց նաեւ ընդունիլ եւրոպական միակ դրամանիշը՝ Եւրօն:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ընդդիմութիւնը վըճռած է անդամալոյծ ընել ամբողջ երկի-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՅԵՏԱՀԱՅԵԱՑ ԴԵԳԵՐՈՒՄՆԵՐ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Յետադարձ հայեացքը, երբ կը սեւեռի լեզուին բարեշրջումի խնդրին վրայ, չի կրնար անտեսել քանի մը ատաղձնիչ անուն: Ասոնք, յաջորդաբար, մէկը միւսին ետեւէ, երբեմն նոյնիսկ դրացնութիւն ալ ընելով, հիմնական, կարեւոր դեր կը կատարեն այս գործին մէջ: Նախորդ դարակէսերէն մինչեւ մեր հարիւրամեակին սկիզբները:

Հայաստան – Մասիս – Արեւելք – Բիւզանդիոն (1):

Անշրջելի անուններ, մանաւանդ Մասիսը, որ շնորհիւ խմբագիր Կարապետ Իւթիւճեանի տածած պաշտամունքին հանդէպ Մայրենիին, արդարօրէն, կը դառնայ արեւմտահայերէնի յղկումին – կոկումին, բայց մանաւանդ ասոր հայացումին դարբնոցը: Այս գետնի վրայ Մասիսի դերը կարեւոր կրնայ նկատուիլ:

Օրինակ մը այլոց շարքին:

Գիտենք, թէ Բժիշկ Նահապետ Ռուսինեան, մէկը մեր Ազգային Սահմանադրութիւնը բանաձեւող եւ հաստատող լուսամիտ դէմքերէն, բացառիկ վարպետութեամբ նոր բառեր կերտած է: Ստուգիւ, ինքնատիպ ճաշակով եւ, արտակարգ ըմբռնողութեամբ մէկ կողմէ իմաստի հետեւութեամբ բառակերտումներ կատարած է, միւս կողմէ Ֆրանսերէն կարգ մը բառեր հայացուցած է: Երբեմն նաեւ նորը ստեղծած է արդէն իսկ գործածուող բառեր յապաւելով կամ փոփոխելով: Դեռ գործածական կը գտնենք ճաշացուցակը (menu), կողիկը (côtelette), տոտիկ (փաչա), կեղծամ (perruque), բազկաթոռ (fauteuil), ճգնաժամ (crise) եւլն.: Յօրինած բառերէն մէկն ալ կ'ըլլայ մեր մամուլին աչքի լոյսը՝ թերթօնը (feuilleton)· անոր հետեւութեամբ Մասիսի խմբագիրը կը ձեւէ կտրօն բառը (coupon) իմաստով(2):

Հետեւելով թերթը լիովին ճանչցած մարդոց վկայութեան, հարկ է հաստատել, թէ Կ. Իւթիւճեանէ առաջ մեր լրագրական լեզուն համածոյ էր տակաւին՝ անտաշ, անկոփ, քանի դեռ յաճախ կը գործածուէին հասարակ ռամիկը յիշեցնող լեզու, իր օտարոտի դարձուածքներով, արտայայտութիւններով, կերպերով· տակաւին, մեր արեւմտահայերէնը, այնպէս ինչպէս կը գրուէր՝ հաստատ հիմ չունէր, թոյլ եւ ճապաղ էր: Կ. Իւթիւճեան, իբր լեզուի վերանորոգիչ, կը կատարէ իր պարտքը, անշուշտ այնքան՝ որքան կրնար՝ իր ուժերուն ներած սահմաններուն մէջ: Ան լրագրական լեզու մը կը ստեղծէ, կը ձեւէ զայն՝ քերականական ուղիղ շարադասութեամբ եւ բառերու ճիշդ գործածութեամբ:

Զափազանցութիւն նկատենք թէ ո՛չ, պարտինք արձանագրել, թէ այս բոլորը նկատի առնելով է որ Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեան Կ. Իւթիւճեանը կը կոչէ «արդի լեզուի հեղինակն ու հայրը» (3):

Այժմ, քովընտի ակնարկ մը՝ պարզապէս գիտնալու, թէ ի՛նչ կարծիք կար սահմանէն անդին, մեր մայրենին մշակող – ծաղկեցնող արեւմտահայ քրտնաջան աշխատանքին հանդէպ՝ ձեռք ձգուած եւ ձգուող նուաճումներուն ուղղութեամբ:

Գրիգոր Արծրունի, որուն համար մեր սրտես աչքը՝ Յակոբ Պարոնեան, բացառիկ ճշգրտութեամբ կոչած է ինդուկտիվ խմբագիր դեդուկտիվ Մշակի, ահա թէ ի՛նչ կը բարբառի, –

«… Թուրքիայի հայ գրողները, գիտնականները եւ խմբագիրները մեծ մասամբ չգիտեն ոչ մի եւրոպական լեզու, գիտեն միայն մոնղոլական թուրքերէնը, որի ձեւերին ընտելանալով, մտցնում են հնդեւրոպական ծագումին պատկանող Հայոց լեզուի մէջ մոնղոլական թուրքերէնի ձեւերը:

«… Այդ է պատճառը որ Թիւրքաց Հայերի նոր, կենդանի, գրականական լեզուն ոչինչ ապագայ չունի. այդ է պատճառը որ նա ոչինչ առաջադիմութիւն չէ անում, անշարժ է մնում: (Մշակ, Թիֆլիս, 1876):

Սոյն հատուածը մէջբերելով, մեր մամուլի դերիշխան անուններէն Շ. Միսաքեան, համեստ արդար վրդովումով, նըկատել կուտայ ատենին, –

Մշակի խմբագիրը եթէ աւելի երկար ապրած ըլլար եւ ուշադիր հետեւէր, պիտի տեսնէր որ արեւմտահայ աշխարհաբարը լեռ ու ձոր կտրած է վենետիկի (1800 – 1840), Պոլսոյ նախնական շրջանի (1840 – 1870) հայերէնին վրայ, աստիճանաբար թօթափելով մակաբոյծ տարրերն ու ռեերը: (Արածանի, Բ. գիրք, Փարիզ 1945, խմբ. Շ. Մ.):

Ստուգիւ, կարելի է հաստատել, թէ յայտնապէս 1890-էն ասդին արեւմտահայերէնը իր հաստատուն կանոններով վերջնական ձեւ կ'առնէ: Լեզուին մէջ դեռ յամեցող խորտուբորտ անկարգ ձեւերուն աստիճանական անհետացումով, պարզ ու յստակ կանոններու սահմանումով, լեզուն կը դիմէ դէպի յստակութիւն, պարզութիւն: Կը դառնայ այլապէս վայելուչ, այլապէս փարթամ: Հրապուրիչ, յանկուցիչ:

Հայ միտքին թռիչքը արտասովոր սլացքով վեր կը խոյանայ 1908 Յուլիսէն անդին: Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումը սրընթաց թափով առջի կը հանէ Կարմիր Սուլթանին արիւնոտ բռնակալութեան տակ տասնամեակներէ ի վեր տուայտող Հայը: Այլոց շարքին, – բայց մանաւանդ ան, – առաւելագոյն չափով կը վինտռնայ ազատութիւն, արդարութիւն, եղբայրութիւն քարոզող նշանախօսքերով:

Արդէն 1908 Դեկտեմբերին, Պոլիս, լոյս կը տեսնէ «Ազդակ» շաբաթաթերթը՝ գրական – ընկերային, քաղաքական բովանդակութեամբ: Անուններու պարզ թուարկումն անգամ կը շփոթեցնէ միտքը, անպայման գլխու պտոյտ կու տան, – Կ. Ակնունի, Ա. Ահարոնեան, Սիամանթօ, Ռ. Զարդարեան, Ս. Զաւարեան եւ Յար. Շահրիկեան. նաեւ Ֆրանսացի հայասէր Փիէռ Քիյար, բոլորն ալ կը յիշուին իբր համակրողներ: Կողքին խմբագիրները՝ Գեղամ Բարսեղեան, Տիկին Զապէլ Եսայեան, Վահրամ Թաթուլ եւ Շաւարշ Միսաքեան:

Առաջին թիւին մէջ իսկ Փիէռ Քիյար խօսքը կ'ուղղէ A la Jeunesse Arménienne, ըսելով ի մէջ այլոց. –

«Aujourd'hui la jeunesse arménienne se rend compte que si ses ainés lui ont ouvert des voies meilleures par leurs sacrifices et leur énergie, il lui reste un immense travail à accomplir. Réparer les désastres des années récentes, reconstituer les forces d'un peuple saigné aux quatre veines, préparer patiemment l'avenir».

Երիտասարդները, իրենց կարգին, կ'երդնուն. – «Ազդակ» իր կոչումին գիտակցութեամբը խանդավառ, պիտի խոյանայ դէպի կրկէս՝ խօսելով եւ արտայայտելով Յեղափոխական Մտածումին եւ Երիտասարդ Արուեստին ընդմէջէն, ճշմարտութեան հաւատքը եւ Գեղեցկութեան բոցը իր կուրծքին (Ազդակ»ի խմբագրութիւն, 1908, Դեկտեմբեր 16/29):

Այլապէս արտասովոր սլացք մը նաեւ «Ազատամարտ»ով, օրաթերթ, առաջին թիւը թուակիր կ'ունենայ 1909 Յունիս 10 / 23: Ետքէն ասոր առընթեր հրատարակուող յաւելուածը՝ շաբաթաթերթ, այս անգամ գրական – գեղարուեստական - գիտական առաջադրութիւններով հրապարակ ելած 1910 Յուլիս 10 / 23-ին:

Մեղքը մեր վզին, եթէ այս տողերը երկարելու գնով մէջբերենք նաե՛ւ ասոր խմբագիրին (Ռ. Զարդարեան) հրապարակած առաջադրութիւնները, – …Ձեռնարկը՝ համեստ իր սահմաններուն մէջ, նպատակ ունի իրեն՝ միեւնոյն ատեն արձագանգը բերել նաեւ հայ կեանքին մէջ օտար իմացական շարժումներուն, ծանօթացնելով ինչ որ Արուեստն ու Գիտութիւնը կ'աւելցնեն, որպէս նոր դրամագըլուխ, համաշխարհային քաղաքակրթութեան եւ ընկերական յառաջդիմութեան ի նպաստ … Իսկ Արուեստն ու Գիտութիւնը կոչուած են հետզհետէ տիրապետելու հոգիներուն, աւելի հզօր՝ քան ոեւէ մարդկային բարոյական ուժ, եւ դառնալու ապագայի միակ բարձրագոյն կրօնքը»:

Ուսանողներ, որպէսզի իրենց ձայնը լսելի դարձնեն, հրապարակ կը հանեն «Երկունք» ամսագիրը, 1912 – 1914-ին. կ'ունենայ 2.500 բաժանորդ: Խմբագրական կազմին մաս կը կազմեն Գուրգէն Մխիթարեան, Լեւոն Մոզեան, Հմայեակ Մանուկեան, Արտաշէս Վանարեան: Հանդէսին կ'աշխատակցին Գեղ. Բարսեղեան, Վահրամ Թաթուլ, Ահարոն (Տատուրեան), Սիամանթօ, Դ. Վարուժան:

Իմացական, գրական, լեզուական նըւաճումներուն իրենց կարեւոր մասնակցութիւնը կ'ապահովեն շարք մը պարբերականներ: Մէկը «Մեհեան» միամսեայ հանդէսը, ցաւօք, հազիւ եօթը թիւ: Տնօրէն – խմբագիր՝ Կոստան Զարեան, Կ'աշխատակցին՝ Վահան Թէքէեան, Յ. Քիւֆէճեան (Յակոբ Օշական): Ասիկա արեւմտահայ իրականութեան մէջ 1910-ական թուականներէն հրապարակ ելած այսպէս կոչուած հեթանոսական գրական – իմացական շարժումին բանբերը կը դառնայ: Կ'առաջադրէ բարձրացնել գրականութեան դերը ազգին բարոյական նկարագրին ձեւաւորումին մէջ, դէմ կը կենայ Թրքահայ – ռուսահայ բնորոշումներուն՝ դաւանելով ընդհ. հայութիւն: Կ'աշխատակցին՝ Վահան Թէքէեան, Յ. Ճ. Սիրունի, Լեւոն Եսաճանեան, Ռուբէն Շիշմանեան:

«Մեհեան» հայ հոգին գտնելու կարգախօսը մէջտեղ կը հանէ: Կ. Զարեան կը դաւանի, – Հայ հոգին միայն հայերէնով կարելի է տալ:

Գրականագէտ Մերուժան Պարսամեան 1911-ին կը սկսի լոյս ընծայել «Շանթ»ը՝ իր շուրջ հաւաքելով պոլսահայ մտաւորական ընտրանին:

Յ. Ճ. Սիրունիի կը պարտինք հրատարակութիւնը 1918-ին, Դ. Վարուժանի հետ, գրական ճոխ եւ եզակի տարեգիրքին՝ «Նաւասարդ»ին:

Որքան կարողացանք ստուգել, այդ թուականներուն հրատարակուող հայերէն թերթերն են՝ «Բիւզանդիոն», «Ազատամարտ», «Ժամանակ», «Արեւելք», «Հայրենիք», մէկ ալ «Մանզումէի էֆքեար» մինչեւ՝ բառացի թարգմանութեամբ՝ Կարծիքներու շարք, հայատառ թրքերէն եւ հայերէն օրաթերթ, 1866 – 1917: Եւ դեռ տասնեակ մը երկօրեայ, եռօրեայ թերթ ու շաբաթաթերթ: Կը հրատարակուին տարեցոյցներ, ինչպէս՝ Մ. Պարսամեանինը, Թէոդիկինը: Ասոր հրատարակածը՝ Ամէնուն Տարեցոյցը, գրօսալի եւ պիտանի, 1907-ին, կը շարունակուի Ֆրանսա, երբ ան 1923-ին կը մեկնի Պոլսէն: Կը տեւէ մինչեւ 1929: Հ. Վարդան Հացունի զայն կ'որակէ՝ Տարեցոյցներուն Տարեցոյցը: Բացառիկ յառաջընթաց կ'արձանագրէ թերթօնի գրականութիւնը՝ Երուանդ Օտեան, Սմբատ Բիւրատ, Միսաք Քոչունեանով:

Վերջապէս՝ Զինադադարի կնքումէն (1918 Հոկտեմբեր 30) ետք լոյս կը տեսնէ «Ճակատամարտ»ը մինչեւ 1922, իբր ընդհատուած շարունակութիւնը այնքան եղերական պայմաններու տակ խափանուած «Ազատամարտ»ին (կը պահուի թէ՛ տարիներուն յաջորդականութիւնը եւ թէ թուաշարքը): Մ. Վրացեանի «Յուշապատում»ը (Պոսթըն, 1950) խմբագիրներ կը ներկայացնէ Յ. Ճ. Սիրունի, Շ. Միսաքեան եւ Մանուկ Ասլանեան: Ի դէպ, այս վերջինը 1927 – 1931 կը խմբագրէ Պոլիս լոյս տեսնող «Ազդարար» օրաթերթը: Կը մատնանշենք, քանի Մ. Ա. կը նկատուի տիրական դէմք մը մեր մամուլի պատմութեան մէջ, իբր ուղի հարթող հրապարակագիր:

«Յառաջ»ի 75-ամեակին առիթով կատարած յետահայեաց ակնարկը, բնականաբար, անուններ բաց կը ձգէ մեր մամուլի մօտաւոր անցեալի էջերէն: Այլոց կարգին Պոլսոյ «Հայրենիք»ը, Զմիւռնիոյ «Արեւելեան մամուլ»ը, Կարինի «Յառաջ»ը, Պոլսոյ եւ այնուհետեւ Վարագի «Արծուի Վասպուրականի»ը եւ ուրիշներ:

Բայց հապճեպ ակնարկը կ'ուզէ ցոյց տալ, թէ սահման չճանչցող ոստումներ, թռիչքներ կատարած հայ մամուլը, իր երբեմնի գունատ, տժգոյն վիճակէն դեր ի վեր բարձրանալով դագաթներ կը նըւաճէ, լուսաճաճանչ կատարներ կը հաստատէ լեզուի բիւրեղացումի, ազնուացումի, հայաշունչ եւ հայաբոյր նկարագրի կերտումի բազմազան ուղիներով:

Խօսելով «Յառաջ»ի մասին, պահապան հրեշտակ հայ լեզուի կոչումին արժանացած «Մի՛ գրէք, այլ գրեցէք»ի հեղինակը՝ Հ. Արսէն Ղազիկեան, գերադրական շեշտով եւ, միանգամայն սրտայոյզ շունչով զայն կ'անուանէ Հայ մամուլի թագաւոր:

Հետեւութեամբ կ'ըսենք՝ Պատիւ Արժանաւորաց:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԸ ԵՒ ԻՐ ՇՐՋԱԿԱՅՔԸ 90 ՊԱՍՏԱՌՈՎ

Միջերկրականը միայն ծով չէ այլեւ լոյս, ջերմութիւն, բանաստեղծութիւն եւ թովչանք: Ո՞ր ստեղծագործողը, ան ըլլայ գրող, նկարիչ կամ յօրինող, կրնայ անտարբեր մնալ անոր դիւթանքին: Այս օրերուն, Փարիզի Կրան Փալէի մէջ բացուած ցուցահանդէսը, համբաւաւոր կամ նուազ ծանօթ նկարիչներու 90 պաստառներով, կը ներկայացնէ տասնամեակներու ընթացքին փորձարկուած ապրումներ եւ տպաւորութիւններ, որոնք գովքը հիւսեն Միջերկրականին եւ յատկապէս իր հիւսիսային ափի դրախտին:

Նկարիչներուն կողմէ միջերկրականեան ծովափին «խրացում»ը կը համապատասխանէ մտայնութիւններու փոփոխութեան մը, ինչպէս եւ քաղաքական տուեալներու, ընկերային բարքերու կերպարանափոխման եւ փոխադրական միջոցներու զարգացման: Այսպէս, միջերկրականեան

ԾԱՆՕԹ. –

(1) Հայաստան անունը վերափոխելով կը բանայ Մասիս, երբ ընդառաջելով Պոլսոյ պատրիարքարանի հրաւէրին, խմբագրութիւնը վարելու կոչուած Կ. Ի. այս պայմանը կը դնէ: Լոյս կը տեսնէ Պոլիս, 1852–1908: Խմբագիրներ Կ. Ի.-էն զատ Ա. Արփիարեան, Գ. Զօհրապ, Հ. Ասատուր, Մ. Շամտանճեան եւ ուրիշներ: Տարբեր տարիներուն թերթին կ'աշխատակցին Յ. Պարոնեան, Տ. Կամսարական, Լ. Բաշալեան, Ե. Օտեան, Սիպիլ, Ա. Զօպանեան, Արտ. Յարութիւնեան, Ե. Տէմիրճիպաշեան, Ալփաղեան (Ա. Փանոսեան) եւ ուրիշներ:

«Արեւելք» օրաթերթ: Լոյս կը տեսնէ 1884–1915 (Պոլիս): 1913-էն անդին զանազան անուններ՝ «Լուսին», «Պայքար», «Լրաբեր», «Ջէզոք»: Խմբագիրներ՝ Բ. Քէչեան, Ա. Արփիարեան, Լ. Բաշալեան, Տ. Արփիարեան, Ե. Սրմաքէշխանլեան (Երուխան), Ե. Օտեան: Աշխատակիցներ՝ Հ. Ասատուր, Տ. Կամսարական, Տ. Քելեկեան եւ ուրիշներ:

«Բիւզանդիոն» օրաթերթ: Լոյս կը տեսնէ 1896 – 1918, Պոլիս: Խմբագիրներ՝ Բ. եւ Ա. Քէչեան, ապա՝ Ա. Ալպօյաճեան: Աշխատակիցներ՝ Յ. Հինդլեան, Սիպիլ, Զ. Գալեմքերեան (Քաղ. Հ. Հանրագիտարան):

(2) Հր. Ասատուր իր «Դիմաստուերներ»ուն մէջ կը պատմէ, … Կտրօն բառը «Մասիս»ի մէջ տեսած օրը այնչափ ուրախ եղեր է Ռուսինեան, որ իսկոյն կառք մը նստելով գացեր է "Մասիս"ի խմբագրատունը իր շնորհաւորութիւնները յայտնելու անոր խմբագրին…:

Երանելի՜ օրեր … անդա՜րձ ժամանակներ…:

(3) Կարապետ Իւթիւճեան (1823-1904) ծնած Պալաթու, Պոլիս, տարի մը՝ 1839 – 40, կը յաճախէ Սկիւտարի Ճեմարանը, յետոյ ինքնազարգացումով կը դառնայ ակնառու դէմք, կը նետուի ուսուցչական ասպարէզ՝ 4 տարի շարունակ: Այնուհետեւ 1848 – 1851, կը հետեւի Առեւտրական Բարձրագոյն վարժարանի դասընթացքներուն, Փարիզ: Պոլիս դառնալէն ետք, 1852-ին կը հիմնէ «Մասիս»ը եւ ամբողջ 32 տարի կը վարէ խմբագրի ծանր պաշտօնը: Իսկ 1884-էն մինչեւ 1907 շրջան մը Արփիարեան «Արեւելք» օրաթերթին միացած, յետոյ կրկին անջատ, մերթ իբր օրաթերթ, մերթ շաբաթաթերթ, ծանօթ դէմքերու խմբագրութեամբ: Միշտ կը հետեւի ազգային կեանքին՝ գործօն մասնակցութեամբ: Կը մեռնի 1904 Փետրուար 10-ին: Ի դէպ, կը թարգմանէ Ժիւլ Վէռնի «Քսան հազար փարսախ ծովերու տակ», «Հինգ շաբաթ օդապարիկով», «Կրանտ նաւապետին որդիքը». «Ուղեւորութիւն յերկրէ ի լուսին», Էօժէն Սիւի «Թափառական Հրեայ»ն եւ այլն:

Ժ. Մ.

տեսարանները կը սկսին արուեստագէտները ներշնչել ԺԹ. դարու երկրորդ կէսէն սկսեալ, նախ որովհետեւ Ֆրանսայի հողատարածք մը կ'ընդգրկէ 1860–էն (կապոյտ Ծովափին արեւելեան մասը, Նիս եւ Մանթոն քաղաքները ներառնող), ապա՝ աւելի դիւրին կ'ըլլայ Հարաւ իջնելը, Փարիզ – Լիոն – Մարսէյլ նորահաստատ երկաթուղիին պատճառով, որ 1864–ին կը հասնի մինչեւ Նիս:

Մինչ այդ, Հիւսիսի մարդոց համար, Հարաւը ապաքինման վայր մըն է եւ ոչ ապրելու: Տակաւին, անցեալ դարու ըսկիզբներուն, ծովը կ'ընկալուի որպէս սարսափազդու էութիւն մը: Սակայն կիսաթաւ Գուրպէ ամէն ինչ կը փոխէ երբ Մոնփըլիէ կ'երթայ, իր գործերուն հաւաքորդ Ալֆրէտ Պրիւյասի հրաւէրով: Գուրպէ այլ ծով մը կը յայտնաբերէ, տարբեր այն մէկէն զոր հիւսիսի Հավր քաղաքի ափին տեսած էր: Ներկայ ցուցահանդէսը փայլուն կերպով կը բացուի, իր փոքր չափի մէկ պաստառով, «Ծովափը՝ Փալավասի մէջ» խորագրուած: Ան կը ներկայացնէ կերպար մը (նկարիչը ինք), սրածուն մէջտեղին մէջ, որ ծովը կ'ողջունէ, թեւը լայն բացած, գլխարկը ձեռքին: Ասոր մէջ իր կիրարկած գունային յարաբերումները տասը տարի ետք պիտի երեւան նաեւ Թրուվիլ իրագործուած իր ծովանկարներուն մէջ:

Գուրպէէն ետք, Թէլը հետզհետէ կը քակուի, երբ ծովափին, ծովին եւ տարածաշրջաններուն միջեւ հանդիպումը տեղի կ'ունենայ: Փօլ Սէզան, խոթաքէի նուիրուած իր շարքով, ծովը կ'առընչէ տեսարանին, գիւղին, որուն երդիքները կարմիր խաղազարտները կը նմանցնէ, կապոյտ ծովի մակերեսին: Սակայն Գլոտ Մոնէի արբեցումը սահման չի ճանչնար, երբ շրջանը ժամանումէն ետք կը գրէ. – «կախարդական վայր մը եկած եմ: Չեմ գիտեր գլուխս ո՞ր կողմը դարձնել: Սքանչալի է եւ ամէն ինչ կ'ուզեմ նկարել»: Ու կ'աւելցնէ. «Արեւին դէմ սուր կը նօթեմ եւ անոր հետ կը մենամարտիմ: Եւ ի՛նչ արեւ...: Այստեղ պէտք է ոսկիով եւ յարգի քարերով նկարել...: Հիանալի է ... Ամէն ինչ կապոյտ է, վարդագոյն եւ ոսկեգոյն. բայց ի՛նչ դժուարութիւն այս բոլորը տալու, Աստուած իմ...»:

Փիէռ Օկիւսթ Ռընուար, Վէնսան վան Կոկ, իրենց բաժինը կը բերեն արեւին, Միջերկրականին եւ բնութեան հաւաքական այս պաշտամունքին: Մանաւանդ վան Կոկ, որ Արլ հաստատուելու շրջանին, ստուդ մը կ'ընէ դէպի աւելի հարաւ, դէպի ծովափ, Գամարկի շրջանը ու, քանի մը գործերու կողքին, վայրէն տեսարաններ ներկայացնող, կը նկարէ իր ամէնէն գրաւիչ պաստառներէն մէկը «Ձկնորսանաւակներ ծովափին» խորագիրը կրող: Բայց դէպի հարաւ բացուիլը նոր հանգրուան մը կը մտնէ երբ, 1891–էն, կէտապաշտ Փօլ Սինեաք Սէն – Թրոփէն կը յայտնաբերէ, ծովեզերեայ ձկնորսական գիւղը: Իր գործերուն մէջ, լոյսի շաւիղները կը «ծակծկեն» գոյնի տարածութիւնները, իբրեւ թէ թեթեւ շղարշի մը ընդմէջէն դիտուած ըլլան տեսարանները: Զգացուած եւ ապրուած երանկութիւնը դուրս կուգայ վայրերէն, պաստառներէն, կ'ընդլայնի ու կը տարածուի, զայն բաժնելու յորդառատ մղումով մը: Այսպէս, Սինեաք, իր կարգին, Հարաւի դուռը կը բանայ այլոց առջեւ, Շառլ Գամուէնի, Ալպէր Մարքէի, Անրի Մաթիսի, Ֆրանսիս Փիգապիայի եւ, անուղղակիօրէն, Փիէռ Պոնարի: Վերջինը Սէն – Թրոփէի, այս փոքր նաւահանգիստին հմայքէն տարուած, կը յայտարարէ. «Հազար ու մէկ գիշերներու կախարդանքի հպում մը ունեցայ»: Այս հպումը ծրնունդ պիտի տայ թիւղիչ բազմաթիւ նըկարներու, Պոնարի այդ շրջանը հաստատելով:

Ցուցահանդէսը եթէ բնութենական եւ նկարչական երանութիւն մը կը տածէ, սակայն նոյն ատեն կը յառաջցնէ խուլ ափսոսանք մը, թէ երազային աշխարհ մըն է որ սահած ու անցած է: Կը վերանորոգուի՞ բնութենական այս եզակի փորձառութիւնը վայրերու մէջ, որոնք այլեւս չեն այն ինչ որ էին:

ՍԱՐՈՒՆԻ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՔՆԱՐԻԿ ԱԻՍԱԳԵԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ «Գիտութիւն» հրատարակչութիւն,
Երեւան – 2000

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԽՕՍՔ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՄԱՍԻՆ

Մասնագիտական առումով եւ ամենատարբեր հանգամանքների բերումով հետազօտելով հայ պարբերական մամուլը, բազմիցս առընչուել եմ նաեւ Սփիւռքի մամուլին, նաեւ «Յառաջ»ին, յատկապէս վերջին տասնամեակի (1990 – 2000 թթ.) հաւաքածուներին, եւ այս պահին, երբ ջանում եմ պատշաճ խօսք ասել «Յառաջ»ի մասին, դժուարանում եմ յաղթահարել խկոյն յառնող այն հարցը, թէ առաւելութիւններից ո՞րն ասես, ո՞րը թողնես:

«Յառաջ»ը առաջնաւոր տեղ ունի հայ պարբերական մամուլի պատմութեան մէջ: Հնամենի լրագրողիս համար ամենագրաւիչն ու գայթակղիչն այն է, որ հրատարակման առաջին իսկ օրերից սկըսած, ողջ էութեամբ «Յառաջ»ը հարազատ ու հաւատարիմ է մեր փառապանծ մամուլի աւանդոյթներին: Իր մէջ է առել, շարունակել ու զարգացրել է ազգապահպան ու ազգաշէն այն աւանդոյթները, որոնք բնորոշ են մեր մամուլին: Կարդում ես «Յառաջ»ի տարբեր տարիների հաւաքածուները, ու աչքերիդ առաջ յառնում են «Բազմավէպ»ը, «Հիւսիսափայլ»ը, «Արձագանգ»ը, «Մշակ»ը, միւսները:

«Յառաջ»ի գնահատանքի արժանի միւս ակնբախ առաւելութիւնն էլ կեանքի համապարփակ ընդգրկումն է, որի հաւաստումը նաեւ ենթավերնագրերն են՝ «Հայաստան», «Արցախ», «Հայաստանեան մամուլ», «Հայկական ճակատ», «Գաղութէ գաղութ», «Ձայներ գաւառէն», «Օրուան դէպքերը», «Քանի մը տողով», «Օրուան լուրեր», «Միջազգային լուրեր», «Հայոց Հիմնադրամ», «Մարմարա», «Շնորհակալիք», «Արմէնփրէս», «Տխրունի», «Ֆութպոլ», եւայլն: Լռելեայն, յօժարակամ գլուխ կը խոնարհենք նրա առաջ, որը կը նշի կեանքի մի բնագաւառ, որը դուրս է մնացել «Յառաջ»ի ուշադրութիւնից:

Զարմացնելով հանդերձ, հիացմունք է պատճառում այն նպատակայնութիւնը, ճշգրտութիւնն ու մանրակրկիտութիւնը, որով «Յառաջ»ը լուսաբանում է հայաստանեան կեանքը: Նախընտրական, յետընտրական շրջաններ, կառավարութեան կազմերն ու գործունէութիւնը, հրաժարականներն ու դրանց դրդապատճառները, Ազգ. Ժողովի եռօրեայ, արտահերթ նիստերը, հանրահաւաքները, քաղաքներն ու փողոցները: «Յառաջ»ի ուշադրութիւնից չեն վրիպում անգամ Հայաստանում տեղացող անձրեւն ու կարկուտը, երաշտը, դրանց հետեւանքները:

Մանրամասն թուարկութեամբ ընթերցողին չձանձրացնելու համար ուղղակի ասենք, որ «Հայաստան»ի մասին «Յառաջ»ը կարդալով աւելի ամբողջական պատկեր ենք ստանում, քան...

Մեծ է «Յառաջ»ի պատասխանատուութիւնը իր ընթերցողների առջեւ: Մայր Հայրենիքում, Սփիւռքում, ողջ աշխարհում կատարուած, կատարուող եւ կատարուելիք երեւոյթներին, իրադարձութիւններին տեղեակ պահելու մէջ է նաեւ արտայայտւում այդ պատասխանատուութիւնը: «Յառաջ»ի բոլոր համարներում կան փաստեր, որոնք ազգային գործիչների նկատմամբ թերթի երախտագիտութեան առհաւատչեան են: Տպագրելով «Շնորհակալիք»ներ, թերթը ազգի նուիրեալներին դրդում է ուշադրութեան կենտրոնում պահել թերթը եւ նըպաստել նրա ազգօգուտ գործը շարունակելուն, զգայացունց «Տխրունի»ները ըղըսեւորում են այն խոր վիշտը, որն ապրում է թերթն ու ազգը նուիրեալների կորստի կապակցութեամբ:

Գովելի եւ ընդօրինակման է արժանի «Յառաջ»ի վերաբերմունքը լեզուի անբասիրութիւնն ու անաղարտութիւնը պահպանելու ազգապահպան գործում: «Յառաջ»ի լեզուն պարզ է ու գրագէտ, գեղեցիկ է, օտարաբանութիւններից միանգամայն զերծ, թէեւ որոշ օտար բառերի թարգմանութիւնը յաջող չէ, ինչպէս՝ «թռան» (ուղղաթիռ): Բազում տարիների հաւաքածուներում, ի զարմանս լեզուի արդի վիճակը ուսումնասիրողիս, չհանդիպեցինք սխալ իմաստով գործածուած մի բառի կամ բառակապակցութեան, իսկ լեզուական ճամարտակութիւնների ու լարախաղացութիւնների հետքն անգամ բացակայում է:

Բանակը հզօր ու անյաղթահարելի է իր հրամանատարներով, զինուորներով: Թերթն էլ հզօր է դրչի զինուորներով, ազգին ու ժողովրդին ծառայելու եկած թղթակիցներով, լրագրողներով: Թերթը նաեւ այս առումով է դրուատանքի արժանի: Նա իր շուրջն է համախմբել արժանաւորներին՝ բացառելով փանջունիների մուտքը թերթի էջեր: Նշենք լրագրողներից մի քանիսին՝ նախօրօք ներումն հայցելով ակամայ բացթողումների համար: Նպատակ չունենալով նուաստացնել ոեւէ մէկի լրագրողական գործունէութիւնը, այս դէպքում մեր խօսքը սկսենք լրագրող Արփի Թոթոյեանով, որի լրագրողական արուեստն ու գրչի աներեւակայելի բեղունութիւնը պարզապէս ապշեցուցիչ է, ու շարունակենք թուարկումը. Մեսրոպ Արք. Աշճեան, Վահէ Օշական, Գրիգոր Պըլտեան, Վաղինակ Միքայէլեան, Վարդան Մատթէոսեան, Շահարար, Սահակ Սուքիասեան, Տիգրան Հաճեան, Նազարէթ Թօփալեան, Լ. Շառոյեան եւ այլք:

«Յառաջ»ի դրուատանքի արժանի առաւելութիւնների ծովում անհետանում են խոտելին ու բացասականը, այդուհանդերձ, նշենք նկատուածները: Թերթում շատ են մեծածաւալ յօդուածները: Ազգի համար կարեւորագոյն պատմական եւ այլ նշանակութիւններ ունենալով հանդերձ, անտեսւում են լրագրային յօդուածի ծաւալի ընդունուած չափանիշները: Այդպիսի բազմաթիւ օրինակներից նշենք թէկուզ «Ս. Փրկիչ ազգային հիւանդանոցը իր պատմութեամբ» յօդուածը, որը 1998 թ. Յուլիսի 24–ից սկսած՝ շարունակւում է 12 համարում, կարեւորութիւնն ու արդիականութիւնը չժխտելով հանդերձ, ասենք, որ շատ ծաւալուն լինելու պատճառով ընթերցողին կարող է վանել: «Զրոյց Խաչիկ Թէօլօէլեանի եւ Գրիգոր Պըլտեանի հետ՝ Սփիւռք – Հայաստան յարաբերութիւնները նորովի դիտելու փորձով», որը ստորագրուած է Ա. Թ.: Այս կապակցութեամբ էլ առենք, որ աննպատակ են թերթում երբեմն երեւացող ծածկագրուած ստորագրութիւնները: Թերթն ու թղթակիցներն իրենց անձը քօղարկելու առիթ չունեն, ինչպէս եւ վերոյիշեալ դէպքում:

Լրատուութեան դէպքում «Յառաջ»ը հիմնականում ապաւինում է «Արմէնփրէս»ին, թերթի գրեթէ բոլոր համարներում կայ «Արմէնփրէս» ենթավերնագիրը: Խորհուրդ կը տայինք չանտեսել բաւականին առաւելութիւններ ունեցող լրատուական – տեղեկատուական միւս գործակալութիւնները:

Անթիւ–անհամար են համաշխարհային մտքի գաղաթների ասոյթները մամուլի դերի ու նշանակութեան մասին: Նշենք դրանցից մի երկուսը, որոնք անմնացորդ վերաբերւում են «Յառաջ»ին, եթէ «մամուլ» բառը փոխարինենք «Յառաջ»ով:

«Ճշմարիտ ու անուրանալի է մամուլի ծառայութիւնը ժողովրդի զարգացման, բարօրութեան, յառաջադիմութեան, ինքնաճանաչման գործում: Մամուլը եռանդ, հաւատ, յոյս, սէր պէտք է քարոզի, չահն ու բարին, տգեղն ու գեղեցիկը, արժանաւորն ու անարժանը ճանաչել տայ, աներկմիտ մնալով մտքի պատերազմում, ձեռքում ամուր պահելով ազգապահպանման զէնքը՝ գրիչը»:

Այս թռուցիկ ակնարկից յետոյ հարկ է անդրադառնալ ամենակարեւոր փաստին՝ «Յառաջ»ի հիմնադիրն է հայ մամուլի ամենավաւերական դէմքերից Շաւարշ Միսաքեանը, միաժամանակ դաշնակցական յայտնի գործիչ, որը միշտ մերժեց իր ստեղծած թերթը կուսակցութեան պաշտօնաթերթի վերածել, թէեւ թերթը երկար տարիներ Ֆրանսիայում եղել է այդ կուսակցութեան բանբերը, միաժամանակ հարկ է նշել, առանց որեւէ նեղմըտութեան: Ամենացայտուն փաստը՝ Հակադաշնակցական Շահան Շահնուրն անընդհատ հրատարակուել, կարելի է ասել՝ գուրգուրալից վերաբերմունքի է արժանացել «Յառաջ»ի ու նրա հիմնադիր խմբագրի կողմից: Շ. Միսաքեանի մահուանից յետոյ առ այսօր թերթի ղըրխաւոր խմբագիրն է նրա աղջիկը՝ Արփիկ Միսաքեանը: Անկոտրում կամքով, անշեղ սկզբունքների տէր մի կին, որի գործը տասնամեակներ շարունակ հիացմունքի է արժանանում իրաւամբ: Ի վերջոյ ընդունենք, որ առանց կուսակցական նեցուկի, առանց առեւտրային թելադրանքներին տուրք տալու կամ թեթեւանալու «Յառաջ» արդէն 75 տարի փարիզեան սուղ պայմաններում լոյս է տեսնում շաբաթը 5 օր անխափան: Հերոսութիւն չէ՞:

ՍԻՐՈՒՇ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ
Բանասիրական
Գիտութիւնների թեկնածու

«Ազգ», Սեպտ. 19

ՀԱՅՈՑ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ 2000-Ի ՅՈԲԵԼԵԱՆԻՆ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

ՀՌՈՄ – («Յառաջ»)

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 11–ին, սրբազան Քահանայապետը ունկնդրութիւն շնորհեց Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ հաւատացեալներուն, առաջնորդութեամբ Ներսէս – Պետրոս ԺԹ. Կաթողիկոս Պատրիարքի եւ նուիրապետութեան բոլոր անդամներուն: Մասնակցեցան հռոմաբնակ Հայեր ինչպէս նաեւ Միացեալ – Նահանգներէն, Ֆրանսայէն, Շուէտէն, Եգիպտոսէն, Լիբանանէն ու Սուրիայէն ժամանած ուխտաւորներ:

Կաթողիկոս – պատրիարքը նախ շնորհակալութիւն յայտնեց այս ընդունելութեան համար եւ ապա ողջունելով Պապը ըսաւ. «Գիտակից ենք – իբրեւ համայնք – որ նուրբ պարտականութիւն մը ունինք եւ այն է վկայել քոյր հայ եկեղեցիներուն առջեւ մեր զոյգ հաւատարմութիւնը՝ Քրիստոսի հիմնած միակ եկեղեցւոյն եւ հայկական աւանդութեանց որոնք կնքուած են մեր բիւրաւոր մարտիրոսներու արեամբ: Մեր յատուկ կոչումն է ըլլալ օղակ միութեան»:

Պապը պատասխանեց ողջունելով իր շուրջ հաւաքուած հայութիւնը շարականին այս բառերով. «Ուրախ լեր Սուրբ Եկեղեցի քանզի Քրիստոս թագաւորն երկնի այսօր քեզ պսակեաց խաչիւն իւրով»: Ապա շարունակեց ըսելով թէ հայ ազգը շատ լաւ կը ճանչնայ սուրբ խաչը՝ զայն կը կրէ դրոշմուած իր սրտին մէջ: Ան խորհրդանիշն է իր ինքնութեան, իր պատմութեան ողբերգութիւններուն եւ իր վերածնունդի փառքի»:

Երեկոյեան ժամը 19–ին, Երուսաղէմեան Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ երեկոյեան հայածէս ժամերգութիւնը՝ որուն նախագահեց Ներսէս – Պետրոս ԺԹ. Կաթողիկոս Պատրիարքը: Դասին մէջ անոր կողքին ներկայ էին Կարդինալ Աքիլլէ Սիլվեստրինի նախագահ Արեւելեան եկեղեցիներու ժողովին, ապա ենթաքարտուղար՝ Հ. Կլաուտիօ Եպիսկոպոս Կուճէրոթթի, հայ կաթողիկէ սինոդոսի անդամները, Գարեգին Բ.ի ներկայացուցիչ՝ Փարիզի Հայոց Առաջնորդը Գիւտ Եպիսկոպոս Նագդաշեան, Արամ Ա.ի ներկայացուցիչ՝ Հայր Նարեկ Ալեմէզեան, Արեւելեան եկեղեցներու ներկայացուցիչներ, Քահանայապետական Լեւոնեան Հայ Վարժարանի հասարակութիւնը եւ հիւր փարդապետներ որոնք ժամանած էին Հռոմ յատկապէս մասնակցելու այս արարողութեան:

Երեկոյեան ժամերգութեան աւարտին խօսք առաւ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ ժողովրդապետ՝ Հայր Սիմոնէ Ֆիորազօ, ու ողջունեց Կաթողիկոս Պատրիարքը իր կղերով ու հաւատացեալներով ապա խօսք առաւ Կարդինալ Սիլվեստրինի վերարժեւորելով խաչի նշանակութիւնը Հայ Եկեղեցւոյ աւանդութեան ու կեանքի մէջ:

Երեկոյեան ժամերգութենէն ետք թափօր կազմուեցաւ մինչեւ Սուրբ Յովհաննէս Լատերանեան Եկեղեցի ուր անցնելէ ետք Սուրբ դուռը, տեղի ունեցաւ անդաստանի արարողութիւնը որուն ընթացքին կղերական դասը օրհնեց միասնաբար աշխարհիս չորս կողմերը:

Անդաստանի արարողութենէն ետք Խաչի երկրպագութիւն կատարեցին աւագ խորանին շուրջ ուր Կաթողիկոս – Պատրիարքը զետեղած էր Սուրբ Խաչի մասունքը:

Յոբելենական արարողութեանց աւարտին կարդացուեցաւ Հռոմի Քահանայապետական Փոխանորդի՝ Կարդինալ Ռուինիի պատգամը այս առթիւ. ապա Հոգեւոր Տէրը տուաւ իր պատգամը ըսելով «Յիսուս իր մահուամբ Ս. Խաչին վրայ և իր Սուրբ Յարութեամբ, փրկեց համօրէն մարդկութիւնը մեղքէն: Ուստի Սուրբ Խաչի նշանով օրհնեցէք ձեր մանուկները: Ձեզմէ ամէն մէկը թող առնէ իր խաչը եւ հետեւի Յիսուսի ամէն օր Յիսուսի հարազատ աշակերտ կոչուելու համար: Սուրբ Խաչը զրահական մըն է յաղթութեան բոլոր դժուարութիւններուն դէմ: Սուրբ Խաչով դուք ձեզ պաշտպանեցէք՝ ձեր բարի գործերը սկսելէ առաջ եւ զանոնք աւարտելէ ետք, ամէն տեղ, ամէն ժամանակ»:

Երեկոյեան ժամերգութեան եւ անդաստանի արարողութեան աւարտին Սուրբ Յովհաննէս Լատերանեան գաւիթին մէջ տեղի ունեցաւ արեւելեան ճոխ հիւրասիրութիւն մը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(Շար. Ա. էջէն)

ըը, փակելով մայրաքաղաք տանջնոր–դող բոլոր ճամբաները: Միլոսեւիչ կը պարտաւէ Բ. շրջանը, ինչ որ ընդդի–մութիւնը չընդունիր: 200 հազար ցուցա–րարներու առջեւ ընդդիմութեան պարա–գլուխը՝ Քոսթունիչա շեշտած է. – «Յաղ–թեցինք, կորսնցուցին, համաձայնութեան եզր չկայ»:

ԳՐՈՒԱԶԻՔԻ մէջ, ուր տեղի կ՚ունենա–յին ԷՈ – Փէ – ԷՈ–ի խորհրդարանական օրերը, կօլխոտները կը ջանան ելք մը գտնել այն կացութեան որ ստեղծուեցաւ Ժ.–Գ. Մերիի տեսերիզով եւ Փ. Տէվէճ–եանի «ներում» արտայայտութեամբ: Ան կ՚ընդունի որ ծուղակ մը ինկած է այդ խօսքով եւ ինք ալ միջոցները կը փնտռէ վերջ դնելու «աջի եւ ձախի միջեւ հիւլէա–կան պատերազմին»:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ մզկիթներու հարթա–վայրին վրայ բուռն խռովութիւններ տե–ղի ունեցած են Սեպտ. 28–ին, Ա. Շարո–նի այցելութենէն ետք: Վիրաւորներ կան: Լիքուտի պարագլուխին այցելութիւնը գրգռութիւն նկատուած է Պաղեստինցի–ներուն կողմէ: Մզկիթներու հարթա–վայրը իսլամի երրորդ սրբազան վայրն է եւ հրեաներու պաշտամունքի վայրը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ երկաթուղիին գործադու–լը վերջ գտաւ Սեպտ. 29–ին. սենտիքա–ները ժամադրուեցան տնօրէնութեան հետ Հոկտ. 5–ին: Յոյս կար որ գոնէ մասնա–կի գոհացում ստանան:

ՄԻԱՑԵԱԼ–ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ ար–տօնուեցաւ ԷՕ–ՒԻ 486 յղութեան դէմ դեղահատին վաճառքը: «Յաջորդ օր–ուան դեղահատը» որակուած այս դեղը ցարդ արգիլուած էր վիժումի դէմ գոր–ծող կազմակերպութիւններու մղած «պա–տերազմին» պատճառաւ:

ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...
Ո Ղ Ի Մ Պ Ի Ա Կ Ա Ն
ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ... ՍԻՏՆԷ ...

Հայկ. ճակատի վրայ Սեպտ. 28–ի մի–ակ յուսալից արդիւնքը կարելի է վերա–գրել ըմբիշ Արշակ Հայրապետեանի որ ազատ ըմբշամարտի 63 քկ. դասակար–գին մէջ յաղթելով կիրգիզ եւ բելառուս մրցակիցներուն, որակուած է քառորդ աւարտականներուն, Հայաստանի հա–մար նոր մետալի մը յոյս ստեղծելով: Իսկ քանօէ–քայաքի հայաստանցի ներկա–յացուցիչը Գրուշինին չորրորդ աւար–տած է զոման իր փուլի մրցումները, մինչ միայն առաջին երեքը կ՚որակուէին աւարտականներուն:

Դասաւորումը փոփոխութիւն չէ կրած: Միացեալ–Նահանգները գլուխն են 76 մե–տալով (32 ոսկի), կը հետեւին՝ Չինաս–տան 56 մետալով (26 ոսկի), Ռուսաստան 58 մետալով (19 ոսկի), Աւստրալիա 51 մետալով (15 ոսկի), Ֆրանսա՝ 33 մետալ (12 ոսկի), ապա՝ Իտալիա, Ռումանիա, Գերմանիա, Հոլանտա, Մեծն – Բրիտա–նիա: Թուրքիա 22–րդ դիրքի վրայ է 4 մետալով (3 ոսկի), 41–րդ է Ազրբէջան մէկ ոսկի մետալով, 62–րդ է Վրաստան, 64–րդ՝ Հայաստան, երկու պրոնզ մետա–լով:

Վ Ա Ղ Ը՝

«ՅԱՌԱՋ– ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (263) թիւը, ամբող–ջովին նուիրուած Վահէ Օշականի թարմ յիշատակին, հետեւեալ բովանդակու–թեամբ. –

Անտիպ հարցազրոյց
Վ. Օշականի հետ
Տեսակցեցաւ՝ Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

Բանաստեղծութիւն — ԳԱՌՆ

Ինքնութեան եւ առաջնորդութեան տագնապներ — Վ. ՕՇԱԿԱՆ

Խունկապ (Հատուած) — Վ. ՕՇԱԿԱՆ

ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

75ամեակին առթիւ

ՓԱՐԻԶ.– Տոքթ. Նորա, Իզապէլ, Էրիք Տէր – Յակոբեան ի յուշ երկար տարինե–րու գործակցութեան «Յառաջ»ի եւ Տէր–Յակոբեան տպարանին 2000 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իլէն Բիւ–զանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Արշալոյս եւ Ժիրայր Մուրատ–եանէ 1000 Ֆր.:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վար–չութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Զարուհի Քէշիշեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագա–րուն իրենց աղջկան եւ ազգակա–նին՝ Գոգարիկ Ագիմժաքի մահուան առթիւ եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ այդ առթիւ փոխան ծաղկեպսակի եղած հետեւեալ նուէրներուն համար. –

Տէր եւ Տիկին Գիւլրա - Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Իվ Պօղոսեան 1000–ական Ֆր., Ագիմժաք ընտանիք 500 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION CULTURELLE «NAREG»

L'Association Culturelle NAREG d'Enghien-les-Bains vous accueillera le dimanche 1er octobre de 9h à 19h à son stand, au Jardin des Roses, à l'occasion de la Journée des Associations de la Ville d'Enghien-les-Bains.

Nous vous attendons nombreux pour animer nos différentes activités.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սուրբ Մեսրոպ Մշակութային Մի–ութեան Սուրբ Խաչ շաբաթօրեայ վար–ժարանը կը վերաբանայ իր դռները՝

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունե–նան Շաբաթ օրերը, ժամը 14.30–էն 17.30, Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ կից սենեակներուն ու սրահին մէջ,

13, rue du Perche, Paris 3ème

Ճ–էն 12 տարեկան աշակերտներու հա–մար:

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն, կրօնք, հայկական եր–գեր ու պարեր:

Արձանագրուելու համար հեռաձայ–նել՝ 01 – 44 – 59 – 23 – 50 թիւին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ–ի Իլէն Բիւզանդ մասնա–ճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Զարուհի Քէշիշեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագանե–րուն, իրենց աղջկան եւ ազգակա–նին՝ Գոհարիկ Ագիմժաքի մահ – ւան առթիւ եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ այդ առթիւ, փոխան ծաղկեպսա–կի եղած հետեւեալ նուէրներուն համար: Տէր եւ Տիկին Նաւէրեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Պօղոսեան, Ագիմժաք ընտանիք 500–ական Ֆր.:



ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 90–ԱՄԵԱԿ
90ème ANNIVERSAIRE DES CROIX DE SECOURS ARMENIENNES
organisé par
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
sous le haut patronage de
S. E. EDOUARD NALBANDIAN
Ambassadeur de la République d'Arménie en France

LE QUATUOR KHROMA

La participation de la chanteuse

YERSO

DINER
le Samedi 14 Octobre à 20 heures 30
dans les Salons de l'UNESCO
7, Place de Fontenoy — 75007 PARIS (Métro Ségur)

Vente de billets auprès des Sections et du Conseil d'Administration (01 48 24 46 57)

ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ
ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՇԱԲԱԹ

- *ԳԵՂԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ*
 ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
 Բացում՝ Ուրբաթ, Հոկտ. 13, ժամը՝ 18.30–ին, Կեդրոնի «Վ. Գո–ղաճեան» սրահը: Ցուցահանդէս՝ Հոկտ. 13 – 22: Ցետ հանդիսու–թեան ընդունելութիւն:
 Մուտքը ազատ է
- *ՀԱՄԵՐԳ*
 Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 13, ժամը 20.30–ին, Կեդրոնի «Ա. Չըր–բաչեան» սրահը:
 ԱՆԻ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆ (սոփրանօ),
 ԱՆՈՅՇ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (սոփրանօ),
 ԺԻՒԼԻԷԹ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆ (դաշնակ):
 Յայտագիր՝ Կոմիտաս, Փուչչինի, Գալս, Կանաչեան. . .
 Մուտք՝ 50 Ֆր.
- *ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝*
 Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մասին Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղե–ցւոյ մէջ,
 Հովանաւորութեամբ՝
 ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
 Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ
 Հարաւային Ֆրանսայի
 Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21,
 ժամը 20.30–ին. –
 * ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՊԵՔՃԵԱՆ
 Առաջնորդ Գերմանիոյ Հայոց
 «Հայ եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը»
 * ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
 Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
 Լիոնի եւ Շրջակայքի
 «Հայ եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը»
 * ԳՈՒՐԳԷՆ ՎՐԴ. ԱՂԱՊԱՊԵԱՆ
 Ուսանող Գերմանիոյ Արմաշու Դպրեվանքի
 «Հայ եկեղեցւոյ հոգեւոր զարգացումը անցեալին ու ապագան»
 Մուտքը ազատ է

Centre Culturel SAHAK - MESROP
— Cathédrale Arménienne —
339, avenue du Prado — Marseille 8e

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIREE DE GALA

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section «Dirouhie Séréngulian» d'Issy-les-Moulineaux présente sa

SOIREE DE GALA

le **Samedi 7 Octobre à 20 heures 30**

au P.A.C.I. :
25, avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Au programme:
L'ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
"NAVASART"

Réservations :

— 01 46 42 90 68
— 01 40 95 81 33.

**

Section SEVRAN-LIVRY

SEJOUR DE NOUVEL AN A BELLEFONTAINE

La Croix Bleue des Arméniens de France, section «D. Missakian» de Sevran-Livry vous invite à venir fêter le passage au 21ème siècle à Bellefontaine, dans une ambiance familiale et arménienne.

Séjour du 26 décembre au 2 janvier

Renseignements :
01 42 36 33 73 dans la journée;
ou 01 46 58 03 17 le soir.